

TÜRK KAMUOYUNDA BÜYÜK TAARRUZ

Uğur ÜÇÜNCÜ

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sadık Sarısaman

Nisan 2010

Afyonkarahisar

TC

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRK KAMUOYUNDA BÜYÜK TAARRUZ

Hazırlayan

Uğur ÜÇÜNCÜ

Danışman

PROF. DR. Sadık SARISAMAN

AFYONKARAHİSAR 2010

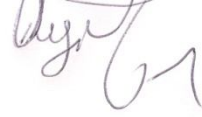
Bu Tez Çalışması BAPK'ca desteklenmiştir. Proje No: 08.FENED.13

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "*Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilen eserlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28.04.2010

Uğur ÜÇÜNCÜ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

Jüri Üyeleri: Prof.Dr. Kemal ÇİÇEK

Prof.Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Prof.Dr. Hakkı YAZICI

Doç. Dr. Hasan BABACAN

İMZA

Tarih anabilim dalı doktora öğrencisi Uğur Üçüncü'nün "Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz" başlıklı tezi 28/04/2010 tarihinde saat 14:00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmenliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Karakaş

MÜDÜR

DOKTORA TEZ ÖZETİ

TÜRK KAMUOYUNDA BÜYÜK TAARRUZ

Uğur ÜÇÜNCÜ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

NİSAN 2010

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

Büyük Taarruz, Türk Milli Mücadelesinin en önemli olaylardan biridir. Bu zaferle Anadolu'nun bir Türk toprağı olduğu ispatlanmıştır. Yeni Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin temelleri atılmıştır. Büyük Taarruz, hazırlık, gizlilik ve baskın bakımından en önemli savaşlardan biridir. Bu savaşta, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehası bir kez daha ispatlanmıştır.

Bu, çalışmada Büyük Taarruzun askeri, sosyal, siyasi ve iktisadi yönden Türk kamuoyuna etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türk basını genel olarak Büyük Taarruzu'nu desteklemiştir. Fakat Büyük Taarruza ve Milli Mücadeleye muhalefet eden birkaç gazete vardı. Büyük Taarruzun Türk kamuoyundaki etkilerini ortaya koyan bu çalışma sadece tarih ilmi için değil üstelik sosyoloji, siyaset ve ekonomi bilimlerine de faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Türk Kamuoyu, Milli Mücadele.

ABSTRACT

THE GREAT OFFENSİVE IN TURKISH PUBLIC OPINION

Uğur ÜÇÜNCÜ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT of HISTORY

APRIL 2010

Advisor: Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

The Great Offensive is one of the most important events in the Turkish National Struggle. With this victory it was proved that Anatolia was a Turkish soil. The foundations of the new Turkish State and The Republic was laid. The Great Offensive is the one of the most important wars for its preparation, secrecy, and attack. Mustafa Kemal Pasha's military genius was once again proved in this war.

In this study we try to reveal the effects of The Great Offensive's military, social, political and economic aspects to the Turkish public opinion. In general, Turkish press has given support to The Great Offensive and The Turkish National Struggle. But there were a few papers opposed to the The Great Offensive and The Turkish Struggle. This Study which reveals The Great Offensive's effects on the Turkish Public Opinion, will be useful not only for history but also sociology, political and economic sciences

Keys Words: The Great Offensive, Turkish Public Opinion, The National Struggle.

ÖNSÖZ

“*Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*” başlıklı tez çalışmasının hazırlanması, her şeyden önce bu alanda hissedilen eksikliğin giderilmesi içindir. Büyük Taarruz’un, Türk kamuoyu üzerindeki etkilerini ortaya koyan geniş yelpazeli bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla beraber kamuoyunun, Büyük Taarruz’la ilgili askeri, siyasi, iktisadi ve sosyal boyutu gözler önüne serilecektir.

Çalışmada kullanılan ana kaynakların değişik bilgi merkezlerinde olmaları nedeniyle teminlerinde bazı güçlükler çekilmiştir. Kullanılan gazete ve dergiler, Ankara Milli Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Mikrofilm Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi ve İzmir Kent Müzesi Mikrofilm Bölümü’nden elde edilmiştir. Yine, bazı gazetelerin yıpranmış olmaları, transkriplerinde zorlukların yaşanmasına sebep olmuştur. Bununla beraber arşiv merkezlerinden belgeler kolaylıkla elde edilmiştir. Özellikle Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Kızılay Arşivi çalışanlarının iyi niyet ve hoşgörülerini takdire şayandır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “*Askeri Gelişmelerin Kamuoyuna Yansımaları*”, İkinci bölüm “*Sosyal Boyutun Kamuoyuna Yansımaları*”, son bölüm ise “*Büyük Taarruzun Siyasi ve Ekonomik Boyutu*” başlıklarını taşımaktadır.

Tez çalışması boyunca bilgi temininde işlerimi kolaylaştıran arşiv, kütüphane çalışanlarına, gerek konu seçiminde ve gerekse yol gösterilmesinde büyük katkıları olan Prof. Dr. Sadık Sarısaman’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Uğur ÜÇÜNCÜ

Afyonkarahisar Nisan 2010

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	I
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ASKERİ GELİŞMELERİN KAMUOYUNA YANSIMALARI

1.BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE ASKERİ GELİŞMELER.....	23
1.1.BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE CEPHE FAALİYETLERİ.....	29
1.1.1.Ortakçı Baskını.....	32
1.1.2.Rumköy Baskını.....	33
1.1.3.Haberleşmenin Kesilmesi ve Sansürün Türk Basınındaki Etkileri.....	36
2.BÜYÜK TAARRUZ VE TÜRK KAMUOYU.....	43
2.1.AFYON KARAHİSAR'IN KURTULUŞU VE TÜRK KAMUOYU.....	53
2.2.AFYONKARAHİSAR'IN GERİ ALINIŞINDAN DUMLUPINAR MEYDAN SAVAŞINA KADAR TÜRK ORDUSU'NUN HAREKÂTI.....	60
2.3.BAŞKUMANDANLIK (DUMLUPINAR) MEYDAN SAVAŞI.....	65
2.4.KÜTAHYA, UŞAK VE ESKİŞEHİR'İN KURTULUŞU.....	74
2.5.YUNAN BAŞKUMANDANI VE KARARGÂHININ ESİR EDİLMESİ.....	82
2.6.İNÖNÜ MUHAREBESİ VE TÜRK ORDUSUNUN İLERLEYİŞİ.....	88
2.7.ÇANAKKALE VE BALIKESİR CİVARINDAKİ ASKERİ VAZİYET.....	90
2.8.AYDIN VE SÖĞÜT'ÜN KURTULUŞU.....	92
2.9.MANİSA VE ÇEVRESİNİN KURTULUŞU.....	93
2.10.İZMİR'İN GERİ ALINIŞI.....	95
2.10.1.İzmir Yangını.....	101

2.11.BURSA'NIN KURTULUŞU.....	108
3.TAKİP HAREKÂTI.....	114
3.1.GÜNEY HATTI.....	114
3.2.KUZEY HATTI.....	115
3.3.TÜRK KUVVETLERİNİN TARAFSIZ BÖLGEYE GİRME TEŞEBBÜSLERİ	117
4.BÜYÜK TAARRUZDA PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	120
4.1.YUNAN PROPAGANDALARI.....	120
4.2.TÜRK PROPAGANDALARI.....	131
4.3.MİLLİ MÜCADELE ALEYHİNDE PROPAGANDALAR.....	139
5.BÜYÜK TAARRUZ'DA ZAYİYAT.....	142
5.1.YUNAN ZAYİYATI.....	142
5.2.TÜRK KAYIPLARI.....	147
6.SAVAŞTA BAŞARILI OLANLARIN TALTİFİ.....	149

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYATIN KAMUOYUNA YANSIMALARI

1. TÜRK HALKININ SAVAŞA BAKIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	152
1.1.BASININ KAMUOYUNU YÖNLENDİRME ÇABALARI.....	152
1.2.TÜRK BASININDA KÖŞE YAZILARININ ETKİSİ.....	158
1.2.1. Kamuoyunu Lehte Etkileyen Köşe Yazıları.....	158
1.2.2. Kamuoyunu Aleyhte Etkileyen Köşe Yazıları.....	175
1.3.ŞİİRLERDE BÜYÜK TAARRUZ.....	181
2. BÜYÜK TAARRUZ'A HALKIN KATILIMI.....	186
2.1. MÜSLÜMANLARA AİT SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ.....	186
2.1.1 Milli Mücadele Lehinde Hareket Edenler	186
2.1.2. Milli Mücadele Aleyhinde Hareket Edenler.....	190
2.2. AZINLIK CEMİYETLERİ.....	192
2.3.YABANCI CEMİYETLER	193
2.4.TÜRK ZAFERİNİN YANKILARI.....	196
2.4.1.Yurt İçindeki Yankıları	196
2.4.1.1.Anadolu'da Yapılan Kutlamalar.....	196
2.4.1.1.1.Afyon ve Kütahya'nın Kurtarılması Kutlamaları.....	197

2.4.1.1.2.Eskişehir ve Uşak'ın Kurtarılması Kutlamaları.....	198
2.4.1.1.3.Bilecik, Balıkesir, Akhisar, Salihli vd. Yerlerin Kurtuluş Kutlamaları.....	201
2.4.1.1.4.İzmir'in Kurtuluşu ve Kutlamalar.....	203
2.4.1.1.5.Bursa'nın Kurtuluş Kutlamaları.....	205
2.4.1.2.Büyük Taarruz ve İstanbul'daki Kutlamalar.....	208
2.4.1.3.Anadolu ve İstanbul'dan Gelen Zafer Telgrafları.....	212
2.4.2. Zaferin Yurtdışında Yankıları.....	216
2.4.2.1.Türk Dünyasındaki Yankıları.....	216
2.4.2.2. İslam Dünyasındaki Yankıları.....	220
2.4.2.3. Türk Zaferinin Avrupa'daki Etkilerine Dair Kamuoyuna Yansımalar	226
2.4.2.4. Türk Zaferinin Rusya Cumhuriyeti'ndeki Yankıları.....	228
2.5.SAVAŞ ESNASINDA YAPILAN NAKDİ VE AYN'İ YARDIMLAR.....	232
2.5.1.Yardım Çağrıları.....	232
2.5.2.Türkiye'de Yapılan Yardımlar.....	234
2.5.2.1. Anadolu'da Yapılan Nakdi Yardımlar.....	234
2.5.2.2. Anadolu'da Yapılan Aynî Yardımlar.....	238
2.5.2.3.İstanbul'da Yapılan Yardımlar.....	241
2.5.3.Yurt Dışından Yapılan Yardımlar.....	245
2.5.3.1. Dış Türklerin yardımları.....	245
2.5.3.2. İslam Dünyasının yardımları.....	248
2.5.3.3.Yabancıların Yardımları.....	251
3. BATI ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ VE TAHRİBATI.....	252
3.1.YANGINLAR.....	254
3.2.YAĞMA VE GASPLAR.....	258
3.3.TECAVÜZ VE KAÇIRMALAR.....	260
3.4.ÖLDÜRME VE YARALAMALAR.....	262
4.YUNAN MEZALİMİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER VE GÖSTERİLEN TEPKİLER.....	264
5.KURTARILAN BÖLGELERİN İNŞASI VE YARALARIN SARILMASI...269	

5.1. YAPILAN YARDIMLAR.....	269
5.2.MÜLTECİLERİN MEMLEKETLERİNE GÖNDERİLMELERİ.....	274
5.3.İMAR FAALİYETLERİ.....	275
6.TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİNİN KURTARILAN YERLERDE İDAREYİ ELE ALMASI	279
6.1. YAPILAN MÜLKİ TAYİNLER.....	282
6.2. EMLAK-I METRUKE MESELESİ.....	287
6.3.TÜRKİYE’DE SAVAŞ SUÇLULARININ CEZALANDIRILMALARI.....	290
6.3.1.Yargılama Yoluyla Cezalandırmalar.....	290
6.3.2. Halk Tarafından Cezalandırılmalar.....	295
III. BÖLÜM	
SİYASİ VE EKONOMİK HAYATIN KAMUOYUNA YANSIMALARI	
1.BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE SİYASİ GELİŞMELER.....	302
1.1.BARIŞ SÜRECİNİN ÖNÜNÜ TIKAYAN İKİ GİRİŞİM: İSTANBUL’U İŞGAL GİRİŞİMİ VE MUHTARİYET İLANI.....	302
1.2. BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE BARIŞ GİRİŞİMLERİ.....	319
2.BÜYÜK TAARRUZ VE SONRASINDA SİYASİ GELİŞMELER.....	339
2.1. BARIŞ ÇABALARI VE MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI.....	339
2.2.YUNAN İHTİLALİ.....	352
2.3.YUNANİSTAN’DA SAVAŞ SUÇLULARININ YARGILANMALARI VE CEZALANDIRILMALARI.....	359
2.4. LLOYD GEORGE HÜKÜMETİNİN DÜŞMESİ.....	364
3.BÜYÜK TAARRUZ’UN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ.....	366
4.BÜYÜK TAARRUZ’UN YUNAN EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ....	378
SONUÇ	385
KAYNAKÇA.....	393
EKLER.....	407
ÖZGEÇMİŞ.....	423

KISALTMALAR DİZİNİ

ATASE.	Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
BCA.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BGC.	Bursa Gazeteciler Cemiyeti
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Hzl.	Hazırlayan
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TC.	Türkiye Cumhuriyeti
THR.	Türkiye Havas Roiter
TİH.	Türk İstiklal Harbi
TİTE.	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Terc.	Tercüme eden
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayın, yayınları

GİRİŞ

Konunun Tanımı, Önemi, Kullanılan Kaynaklar

Tezin konusu, Büyük Taarruz'un Türk kamuoyundaki yankılarının, kamuoyunun savaşa dair tutum ve davranışlarının, Türkiye'de bu savaşla ilgili ifade edilen düşüncelerin incelenmesidir. Bununla beraber Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Büyük Taarruz'un dış dünyaya yankıları da ele alınmıştır. Çalışma sadece tarih alanında değil siyaset, ekonomi ve sosyoloji bilimleri için de önemli olacağı düşüncesindeyiz. Bu nedenle tez çalışması çok boyutlu bir özellik taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin tapusunun bedeli olmuştur. Toprakları parçalanmış, adeta çökmüş bir ulus, esir edilemeyeceğini, bu topraklarda ilelebet yaşayacağını bütün dünyaya haykırmıştır. Elde ettiği zaferle de tüm dünyaya bu meşru talebini kabul ettirmiştir.

Milli Mücadele tarihinin en önemli safhalarından biri olan Büyük Taarruz'la ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların önemli bir kısmı Genelkurmay Başkanlığı öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Türk İstiklal Harbi adıyla hazırlanan çalışmaların II. Cildinin 6. Kısımın 1, 2 ve 3. Kitapları Büyük Taarruz'un askeri boyutunu ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır. Bununla beraber bu çalışmalarda genel olarak askeri safhalara önem verilmiş ve ATASE belgeleri kullanılmıştır. Büyük Taarruz hakkında yapılan tez çalışmaları ise taarruz sürecinden ziyade savaş öncesindeki siyasi ve askeri gelişmelerle ilgilidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Büyük Taarruz'la doğrudan ilgili iki doktora çalışması yapılmıştır. Bunlardan ilki Doğan Adalı'nın 1998 tarihinde hazırladığı, *Büyük Taarruza Hazırlık Dönemindeki Diplomatik, Siyasi ve Askeri Faaliyetler*, başlıklıdır. Çalışmada Büyük Taarruza giden siyasi ve askeri süreç ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Diğer doktora çalışması ise Feyzullah Ezer'in 2004 yılında hazırladığı, *Batı Cephesinin İkmal ve İaşesi (1919-1922)*, başlıklıdır. Bu tezde Büyük Taarruz sürecinin ikmal ve iaşesi ele alınmıştır. Bu çalışmalarda, Büyük Taarruz'un kamuoyu yansımaları ele alınmamıştır. Doğrudan Büyük Taarruz'la ilgili yapılmış beş yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bunlar: Ertan Erol'un, 1996'da tarihinde hazırladığı *Türk Basınında*

Dumlupınar Zaferi (Eylül 1922-Eylül 1923), Feyzullah Ezer'in 1997 yılında hazırladığı *Büyük Taarruz Öncesi İkmal ve İaşe*, Muharrem Güneş'in 2002'de hazırladığı *Büyük Taarruz Öncesi Askeri Hazırlıklar*, Mehmet Erhan Türksoy'un 2004 tarihinde hazırladığı *Askeri ve Stratejik Açıdan Büyük Taarruz* ve Atilla Demiralay'ın 2009'da hazırladığı *Büyük Taarruz ve Büyük Taarruz Şehitlikleri*'dir. Bunlardan *Türk Basınında Dumlupınar Zaferi*, başlıklı yüksek lisans tezi hariç diğerleri Büyük Taarruz'un askeri boyutunu değerlendirmeye çalışmıştır. Bununla beraber tezler daha çok telif eserler merkezinde kaleme alınmışlardır. *Türk Basınında Dumlupınar Zaferi* başlıklı çalışma ise edebiyat türünde hazırlanmış bir tezdır. Alınan gazete örnekleri ve işlenen haber ve yorumlar yetersizdir. Büyük Taarruz süreciyle ilgili hazırlanan kitap, makale ve bildirimler bu sürecin ortaya koyulması adına önemli katkılar sağlamışlardır. Örneğin Prof. Dr. Sadık Sarısanman'ın "*Büyük Taarruzun Türk Basınındaki Yansımaları*" başlıklı makalesi Büyük Taarruzunun askeri boyutunun basındaki yansımalarını ortaya koyma açısından değerlidir. Büyük Taarruz öncesinde Milli Mücadele tarihinin kamuoyu boyutunu ortaya koyan önemli çalışmalar da yapılmıştır. Prof. Dr. Zeki Arıkan, Prof. Dr. İzzet Öztoprak, Prof. Dr. Yahya Akyüz kamuoyu çalışmalarında ön plana çıkan bilim insanlarındandır. İnönü muharebeleri ve Sakarya savaşıyla ilgili kamuoyu çalışmalarındaki yoğunluk Büyük Taarruz'da kendini göstermemiştir. Bu çalışma ise bu alanda hissedilen eksikliğin giderilmesi amacına yöneliktir.

Çalışmamızın konusu itibariyle ana kaynakları basın olmuştur. Büyük Taarruz'un Türkiye genelinde kamuoyu üzerindeki etkilerinin ortaya koyulması için geniş yelpazeli örnekler seçilmiştir. Her bölgeden en az birer basın örneği alınmıştır. İç Anadolu Bölgesini temsilen Ankara'da resmi gazete mahiyetindeki *Hâkimiyet-i Milliye* ve Konya'da yayınlanmakta olan *Babalık* gazeteleri kullanılmıştır. İstanbul'dan ise *Vakit* ve *İkdâm* gazeteleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve uygulamalarına karşı olan *Peyâm-ı Sabâh* incelenmiştir. Ege Bölgesinden Yunan işgalinin merkezi İzmir'de çıkmakta olan *Şark* ve *Sada-yı Hak* ve Milli Mücadeleye karşı olan *İslahât* gazeteleri örnek alınmıştır. Akdeniz Bölgesinden ise günümüze ulaşan başka bir gazete koleksiyonu bulamadığımız için yalnızca *Yeni Adana* kullanılmıştır. Karadeniz Bölgesinde Trabzon'dan *İstikbâl* ve Kastamonu'dan *Açıksöz* gazeteleri, Doğu Anadolu Bölgesinde Kars-Sarıkamış'tan

Varlık ve Elazığ'dan *Satvet-i Milliye* gazeteleri incelenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden ise Diyarbakır merkezinde Ziya Gökalp'ın çıkardığı *Yeni Mecmua* dergisinden yararlanılmıştır. Yine Ankara'da Mehmet Akif başyazarlığında çıkmakta olan *Sebilürreşad* dergisi ve İstanbul'da yayınlanan *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası* da ayrıca çalışmamızda incelenmiştir.

Basın haricinde Başbakanlık Osmanlı, Cumhuriyet, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Genelkurmay Askeri Tarih ve Askeri Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı ve Kızılay arşivlerine de girilmiş, konuyla ilgili belgeler özellikle dipnotlar kısmında güvenilirlik analizi için kullanılmıştır. Tez çalışmasında aynı amaçla başta savaşa katılmış veya şahit olmuş kumandan ve idareci gibi şahsiyetlerin hatıraları da kullanılmıştır. Yine savaş sürecinin zabıt tutanakları ve kararnamelerinden de gerektiğinde faydalanılmıştır. Araştırmanın özellikle giriş bölümünde Büyük Taarruz süreciyle ilgili hazırlanmış tez çalışmaları, kitaplar ve makaleler kullanılmıştır.

Çalışmamız, Büyük Taarruz'un gün be gün askeri gelişmelerini ortaya koyma iddiasında değildir. Zaten böyle bir amaç da güdülmemiştir. Güdülen amaç ise Türk kamuoyunun Büyük Taarruzu nasıl algıladığı ve ona nasıl tepki gösterdiğinin açığa çıkarılmasıdır. Bu tez çalışmasının Büyük Taarruz sürecinin özellikle sosyal ve ekonomik yönleriyle ilgili tarihi gerçekleri ortaya çıkaracağı ve önemli bir boşluğu gidereceği düşüncesindeyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmasının konusu "*Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*" olması nedeniyle temel kaynaklar gazete ve dergiler olmuştur. Büyük Taarruz sürecinin tüm Türkiye kamuoyundaki yansımalarını ortaya koyma adına seçilen gazete ve dergilerin değişik bölgelerden olmasına dikkat edilmiştir. Yine örnek alınan gazete ve dergilerin kamuoyunun değişik gruplarının, düşünce ve fikirlerini yansıtmasına da özen gösterilmiştir. Örneğin, Büyük Taarruzu destekleyen gazetelerin yanı sıra buna karşı gelenleri de çalışmamızda değerlendirdik.

Örnek aldığımız gazete ve dergilerin savaş süreciyle ilgili tüm haber, yorum, köşe yazıları, hatta şiirleri transkript edilmiştir. Elde edilen bu veriler daha sonra tasniflendirildi ve konu başlıkları altında kaleme alındı. Bu çalışmanın ana metninde kamuoyuna yansımamış olgu ve olaylar dikkate alınmamıştır. Bununla beraber bu gelişmeler dipnotlar kısmında arşiv belgeleri ve hatırat merkezinde değerlendirilmiştir. Örneğin, bir istihbarat raporu gizliliği nedeniyle zamanın gazete ve dergilerine dolayısıyla da kamuoyuna yansımamıştır. Biz bu raporu dipnot kısmında ana metnin akışını bozmayacak şekilde verdik. Yine kamuoyunun bariz yanlış algılamalarına metinde müdahale etmemekle beraber dipnotlarda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Kamuoyu ve Oluşumu

Siyaset bilimciler kamuoyunu genel olarak şöyle tanımlamaktadırlar: “*Belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaattir.*”¹ Kamuoyunda genel olarak çoğunluk ve etkinlik unsurları önemli rol oynamaktadır². Bununla beraber bazen azınlığın da kanaatleri kamuoyunu oluşturabilmektedir³. Dar anlamda ise kamuoyu: “*Basın, radyo, TV gibi kitle haberleşme araçlarıyla yahut konuşarak veya fısıltı ile açıklanan ve çok defa bazı sosyal grupların (sendika, dernek vb.) ve seslerini duyuran kişilerin siyasal otoritelere (hükümete, parlamentoya vb.) izhar ettikleri fikirlerin bir ortalamasıdır*”⁴

Kamuoyunun oluşabilmesi için temel şartlar ise şunlardır:

1. Ortada bir sorun olmalıdır. Yani zıt çıkarlar ve menfaatler bulunmalıdır.
2. Siyasal sistem, haberleşme, konuşma, görüşme, tartışma ve örgütlenme olanaklarını sağlamalıdır. Yeni fikir, basın, dernek, toplanma gibi temel hürriyetlere

---

¹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 13. Baskı, Bilgi Yay., Ankara 2001, s. 147; H.Musa Taşdelen, *Siyaset Sosyolojisi*, Kocav Yay., İstanbul 1997, s.195; Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1993, s. 251.

² Kapani, *a.g.e.*, s. 147.

³ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, 2.Baskı, TTK Yay., Ankara 1988, s. 7.

⁴ Daver, *a.g.e.*, s.251.

yer verilmelidir. Ayrıca bu hürriyetlerin kullanılması için gerekli maddi olanakların da mevcudiyeti şarttır.

3. Bir toplumda kamuoyunu oluşturan, düzenleyen, organize eden çeşitli merkezler bulunmalıdır.

4. Kamuoyunun karşılaştığı bir direnme noktası olmalıdır. Bu direnme noktası kamusal otoritelere (Parlamento, hükümet vb.)⁵

Kamuoyunu oluşturan bireysel kanaatlerin biçimlenmesinde çeşitli sosyal ve psikolojik etkenler rol oynamaktadır. Bunların başında psikolojik faktörler, aile ve okul gibi sosyal çevre, yüz yüze yapılan temaslar ve kanaat önderlerinin rolü ve kitle iletişim araçları gelmektedir⁶. Bunlardan en önemlisi kitle iletişim araçları olarak kabul edilmektedir. Gazete, radyo, televizyon, film, dergi, kitap, afiş, sergi vb. kitle iletişim araçları arasındadır⁷. Bunlardan basın ise kamuoyunu oluşturmada en önemli araçlardan biridir⁸. Hatta “*bir ülke içinde kamuoyunun durumuna her gün muntazaman ışık tutan tek araç, basındır*”⁹. Bu gerçekten, hareketle kamuoyu çalışmalarının temel kaynağı basındır diyebiliriz. Doğaldır ki biz de çalışmamızda Büyük Taarruz sürecindeki kamuoyunu ortaya koymak için kitle iletişim araçlarından basını kullanacağız. Zaten o dönemin en önemli kitle iletişim aracı da basındır. Televizyon, radyo gibi görsel ve işitsel araçlar bulunmamaktadır.

Sakarya’dan Büyük Taarruz’a Siyasi ve Askeri Gelişmeler

Sakarya zaferinden Büyük Taarruz’a kadar geçen zaman süreci, birtakım önemli siyasi ve askeri gelişmelerle geçmişti. Ankara Hükümeti bu zaman sürecinde bir yandan barışı diplomasi yoluyla ararken diğer yandan askeri hazırlıklarını sürdürmüştü. Türk Milleti, Sakarya zaferiyle beraber II. Viyana kuşatmasında beri devam eden makûs kaderini yenmeyi başarmıştı. Bu zaferle Anadolu’da Yunan ilerlemesine karşı bir set çekmişti. Bununla beraber Ankara Hükümeti gerek dışarıda

---

⁵ Daver, *a.g.e.*, s.253.

⁶ Kapani, *a.g.e.*, s.148-150.

⁷ Akyüz, *a.g.e.*, s. 10.

⁸ Ali Murat Vural, *Yerel Basın ve Kamuoyu*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 1999, s.45.

⁹ Akyüz, *a.g.e.*, s. 11.

gerekse içeride saygınlığını artırmıştı¹⁰. Zaferle birlikte Yunanlıların Anadolu'dan atılabileceği inancı kuvvetlenmişti. Yine bu zaferle beraber Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin dış ilişkilerinde eli kuvvetlenmişti. Bu noktada ilk olarak Rusya'nın önderliğinde 13 Ekim 1921'de Kafkas Cumhuriyetleriyle Kars, 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla Ankara antlaşması, 23 Ekim 1921'de İngilizlerle esir değişimi antlaşması ve 2 Ocak 1922'de Ukrayna ile dostluk antlaşması yapıldı¹¹. Özellikle ilk iki antlaşmayla Doğu ve Güney cephelerinde savaş ihtimali kalmayınca birlikler Batı Cephesine kaydırıldı¹².

Ankara Hükümeti'nin özellikle Rusya ve ona bağlı devletlerle dostluk antlaşmaları yapması başta İngiltere olmak üzere Batı'yı büyük bir telaşa sevk etmişti. Bu telaşın en önemli sebebi ise Ankara Hükümeti'nin Sosyalist Rusya'ya kayma tehlikesiydi. Gerek bu telaş gerekse Yunanistan'ın Anadolu'da yeniden büyük bir taarruza geçemeyeceği inancı İtilaf kuvvetlerini Ankara Hükümetine daha da yaklaştırmıştı. Fransa ve İtalya'nın da Şark meselesini siyaseten çözümü yönündeki ısrarı İngiltere'ye geri adım attırmıştı. Bu gelişmeler neticesinde İtilaf Kuvvetleri Dışişleri Bakanları, Mart 1922 tarihinde Anadolu meselesini tartışmak üzere Paris'te bir konferans yapmaya karar verdiler. Yapılacak konferansa Türk ve Yunan tarafları da davet edilmişti. Ankara Hükümeti bu teklife olumlu yanıt vererek Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal(Tengirşek) Bey'i 7 Şubat'ta Paris'e göndermişti¹³. Yusuf Kemal Bey, Misak-ı Milli'yi Avrupa'ya anlatacak, Türklerin ancak bu çerçevede barışa razı olabileceğini vurgulayacaktı. Bu doğrultuda ilk olarak 15 Şubat'ta İstanbul'a gitmiş orada Ankara Hükümeti'nin düşüncelerini İstanbul Hükümetine, padişaha ve yabancı

---

¹⁰ Türk İstiklal Harbi, *Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz(10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)*, C.II, VI.Kısım,,1.Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1967, s.7,8.

¹¹ *T.İ.H.*, C.II, 1.k. s.9,10,11; Yusuf Hikmet Bayur, "Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün Dış Siyaseti", *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 254; Fahri Belen, "Büyük Taarruz", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, s. 54; Fahri Belen, "Yunan Cephesi Nasıl Yarıldı", *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972, s.95; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, s. 164, 171; Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 268; Atilla Kollu, "Büyük Zafer (Öncesi ve Sonrası İle)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII, S.24, Temmuz 1992, s.483-490.

¹² Türk İstiklal Harbi, *Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1022)*, C.II, VI.Kısım, 2.Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995,s.3.

¹³ Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 302.

temsilcilere anlatmıştı¹⁴. Osmanlı Hükümeti'ni de temsil etme isteği İstanbul Hükümetince kabul edilmemişti¹⁵. Bunun üzerine Yusuf Kemal Bey sırasıyla Fransa'ya ve İngiltere'ye geçmişti. Bu arada İstanbul Hükümetini temsilen Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa da Avrupa'ya gönderilmişti. İzzet Paşa temaslarında Ankara Hükümeti'yle aynı fikirde olmadığı izlenimini vermişti. İngilizler ise bu ikililikten yararlanmaya çalışmışlarsa da Yusuf Kemal Bey'in etkili tedbirleriyle teşebbüsleri akim kalmıştı. Yusuf Kemal Bey yapılacak konferans öncesinde 16 Martta İngiltere'de Lord Curzon'la bir görüşme yapmıştı.¹⁶ Görüşmede Curzon, Yunanlıların Anadolu'yu tahliye etmesini prensip olarak kabul etmekteyse de ileride yapılacak barış meselelerinin önünü tıkamaması için bir mütarekenin imzalanmasını savunmaktaydı. Buna karşın Yusuf Kemal Bey ise mütarekeden önce Anadolu'nun boşaltılmasını istemişti¹⁷. Nitekim görüşme bu noktada fikir ayrılığıyla nihayetlenmişti.

İtilaf Kuvvetleri Başbakanları ise kongre için Paris'e gelmişlerdi. 22 Martta Fransa Başbakanı Raymond Poincare (Poinkare), İngiltere Başbakanı Lord Curzon (Kurzon) ve İtalya Dışişleri Bakanı Signor Schanzer (Şanzer) Paris konferansını başlattılar¹⁸. Konferansta doğrudan tahliyeden bahs edilmeden bir mütareke yapılması yönünde karar çıkmıştı. Bunun üzerine Yusuf Kemal Bey, kararı protesto etmiş ve Ankara'ya dönmüştü. Bu karar gereği 23 Mart tarihinde taraflara mütareke teklifinde bulunuldu¹⁹. Yunanlıların da arzusuyla İstanbul Hükümetine olduğu gibi mütarekenin bir sureti de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderildi²⁰. Mütareke şartları özetle şöyleydi: Türkiye ile Yunanistan savaşına belirli bir tarihte son verilecek ve taraflar mevzilerini koruyacaktı. İtilaf Kuvvetleri iki tarafın mevzileri arasında 10

¹⁴ Tengirşek, *a.g.e.*, s.303-307; Ömer Akdağ, "Büyük Taarruzdan Önce Yusuf Kemal Bey'in Padişahla Görüşmesi ve Avrupa Seyahati, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIV, S.41, Temmuz 1998, s.491-499.

¹⁵ Selahi R.Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Döneminde İstanbul Kabineleri ve İngiliz İstihbarat Servisi", *Bellekten*, C.LXV, S.243, Ağustos 2001, s.705.

¹⁶ İhsan Güneş, "Büyük Taarruz Öncesi Diplomatik Hazırlıklar", *X Milli Egemenlik Sempozyumu "Büyük Taarruz ve Sonuçları"*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1996, s.41-45; Tengirşek, *a.g.e.*, s.312; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁷ *TH*, C.II, 1.k., s.130; Tengirşek, *a.g.e.*, s.311-318; Akdağ, "a.g.m.", s.506-508.

¹⁸ Jaeschke, *a.g.e.*, s. 177.

¹⁹ BOA, HR.HMŞ.İŞO, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası) Dosya: 235, Gömlek: 23, Belge: 2; Selma Yel, *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002, s. 281; Tengirşek, *a.g.e.*, s.322; Akdağ, "a.g.m.", s.510-511.

²⁰ BOA, HR.HMŞ.İŞO, Dosya: 235, Gömlek: 23, Belge: 2.

kilometrelik tampon bir bölge oluşturacaktı. Mütareke sürecinde orduların askeri vaziyetlerinde bir değişikliğe gidilmeyecekti. İki tarafta da Müttefik ordu subayları bulunacak, bunlar karşı tarafın can ve mallarının korunmasında yetkili olacaklardı. Müttefik subaylardan kurulu komisyonların hakemlikleri, iki tarafça da kabul edilecekti. Mütareke süresi üç ay olacak, ilk barış görüşmeleri sonuçlanıncaya kadar mütareke hükümleri kendiliğinden üçer ay daha uzatılacaktı. Mütarekeyi bozmak isteyen taraf ise 15 gün önceden haber verecekti²¹.

Yunanistan mütareke teklifini bazı şartlar dâhilinde kabul etmişti. Yunanistan'ın şartlarına göre azınlıkların güvenlikleri sağlanmalı, kayıplarına karşılık İzmir ve Edirne Yunanistan'a bırakılmalı, Anadolu'nun tahliyesi için kendilerine dört ay süre verilmelidir. İstanbul Hükümeti de mütareke teklifini kabul etmişti. Bununla beraber Edirne'nin de Anadolu toprakları gibi tahliye edilmesini istemekteydi. Aksi takdirde başkent İstanbul'un güvenliğinin tam olarak sağlanamayacağı düşüncesindeydi²².

Bununla beraber Türkiye mütareke teklifine hemen cevap vermemişti. Mesele 24 ve 27 Mart tarihlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin gizli celselerinde tartışılmıştı. Bu celselerde söz alan mebuslar tekliflerin kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirtmişlerdi²³. Bu tarihte Batı Cephesinde teftişte bulunan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa da mütareke şartlarının kabul edilemeyeceğini 24 Mart tarihinde İsmet Paşa'ya telgrafla bildirmişti²⁴. Müttefik Devletler Türkiye'nin mütareke teklifine vereceği cevabı beklemeden 26 Mart 1922 tarihinde bir barış antlaşması teklifinde bulundular²⁵. Sevr antlaşmasında küçük değişiklikler yapılarak hazırlanan yeni barış teklifi özetle şöyleydi: Türkiye ve Yunanistan'da azınlıkların korunması işlerine Milletler Cemiyetinin de katılımı sağlanacaktır. Doğu Anadolu'da Milletler cemiyeti garantisinde bir Ermeni Devleti kurulacaktır. Boğazlarda askerlikten arındırılmış bölgeler oluşturulacak, Trakya'da Kırklareli, Babaeski ve Edirne Yunanistan'a bırakılacaktır. İzmir ve Edirne'nin idarelerinde Türk ve

---

²¹ *TİH*, C.II, 1.k., s.132; Güneş, "a.g.m.",s.45-46; Akyüz, *a.g.e.*, s. 281-282; *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, C.3., İşbankası Kültür Yay., Ankara 1985, s. 117-118; Belen, "Yunan Cephesi", s. 96; Kollu, *a.g.m.*, s.491.

²² BOA, HR. H.MŞ. İŞO, Dosya: 235, Gömlek: 23, Belge: 2.

²³ *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, C.3, s. 117-142, 148-149.

²⁴ *TİH*, C.II, 1.k., s.132.

²⁵ Jaeschke, *a.g.e.*, s. 177.

Yunanlılardan temsilciler de bulunacaktır. Barıştan sonra İstanbul boşaltılacak, Türk kuvvetlerinin mevcudu 85.000'e çıkarılacaktır. Bu kuvvetler ücretli askerlerden oluşacaktır. İtilaf Devletlerinin ekonomik çıkarları korunacak, Düyunu Umumiye ve adli kapitülasyonlarda değişiklik yapılması konusunda bir komisyon kurulacaktır²⁶. Ankara Hükümeti, Sevr'den pek de farkı bulunmayan bu antlaşma teklifine 5 Nisan tarihli bir notayla cevap verdi. Bu notada Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ilke bazında barıştan yana olduğunu kabul etmekte ancak acilen Anadolu'nun tahliyesi şartında ısrar etmekteydi. Mütarekeyle beraber 15 gün içinde Afyon, Eskişehir ve Kütahya, dört ay içerisinde ise işgal edilen yerlerin tamamen tahliyesi talep edilmişti. Notada teklif edilen tahliye şartı kabul edildiği takdirde üç hafta içerisinde belirlenen yere temsilcilerin gönderileceği ifade edilmiştir²⁷. Müttefik Devletler bu notaya tahliyenin hemen yapılamayacağı gerekçesiyle 15 Nisan'da olumsuz yanıt vermişlerdi²⁸.

21 Nisan tarihinde Ankara Hükümeti siyasi çözüm yönünde daha da ileri giderek İzmit'te bir konferans teklifinde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Vekili Rauf Bey imzasıyla gönderilen notada Anadolu'nun tahliyesiyle mütarekenin aynı anda başlayacağı tekrar edilmekteydi. Bununla beraber tespit edilen bir tarihte İzmit'te meselenin doğrudan doğruya tartışılması ve mümkün olursa hemen barış müzakerelerine geçilmesi teklifinde bulunulmuştu. Barış teklifinin kabul edildiği takdirde acilen temsilciler belirlenerek isimlerinin gönderileceği bildirilmişti²⁹. Bu teklif de özellikle İngiltere'nin olumsuz tutumu nedeniyle reddedilmişti³⁰. Mustafa Kemal Paşa ise bu girişimlerle Türklerin barışsever görüntü çizmesini sağlıyordu. Bununla beraber askeri hazırlıklara da hiç ara vermemekteydi³¹.

1922 yaz ortalarına gelinmesine rağmen Türk ordusunun taarruz yapmaması İngilizleri Türklerin genel bir saldırı gücüne sahip olmadıkları düşüncesine kapılmalarına yol açmıştı. Batı basınında Türkiye'nin ekonomik sıkıntı içerisinde

---

²⁶ T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, C.3, s.165-168; *TİH*, C.II, 1.k., s.133; Akyüz, a.g.e., s.282; Kollu, a.g.m., s.492-493.

²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Nisan 1338/ 5 Nisan 1922, No: 474, s.1; Kollu, a.g.m., s.493.

²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Nisan 1338/ 17 Nisan 1922, No: 484, s.1; Jaeschke, a.g.e., s. 178.

²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Nisan 1338/ 24 Nisan 1922, No: 490, s.1.

³⁰ *Babalık*, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 951, s.1; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.1.

³¹ Tengirşek, a.g.e., s. 326-331; Yel, a.g.e., s.284.

olduğu yönünde haberlerin çıkması ve Ankara Hükümetinin bu iddiaları yalanlamaması da bu düşünceyi pekiştirmişti. Lloyd George (Lloyd Corc) Hükümeti siyasi alanda Türkiye aleyhindeki faaliyetlerini artırmıştı. Türklerin Doğuda Ermeni ve Nesturilere karşı zulüm ve her türlü işkencelerde bulduklarına dair ithamlarda bulunuyordu³². Tüm bunlara rağmen Mustafa Kemal Paşa bir yandan askeri hazırlıklarını sürdürmekte diğer taraftan da İtilaf Devletleriyle barış teşebbüslerine girmeyi sürdürmekteydi. Bu doğrultuda Yusuf Kemal Bey'den sonra İçişleri Bakanı Fethi Bey de Avrupa'ya gönderilmişti. Fethi Bey, Paris ve Roma'da iyi karşılanmışsa da Londra'da yeterince kabul görmemişti. Fethi Bey, Londra'da yalnızca Dışişleri Müsteşarıyla görüşebilmişti. Türkiye'nin barış çabalarını acziyetin bir göstergesi olarak yorumlayan Lloyd George Hükümeti, Ankara Hükümeti temsilcisiyle görüşmekten kaçınmıştı³³. Bu nedenlerden dolayı Fethi Bey, ulusal amaçlara diplomasiyle ulaşılamayacağı, ancak, askeri eylemlerle milli hedeflerin elde edilebileceğini Ankara'ya bildirmişti. Sadece Fethi Bey değil Türkiye Büyük Millet Meclisinin Avrupa'daki bütün temsilcileri bu doğrultuda birleşmişti³⁴.

Sakarya yenilgisi Yunanistan'da gerek kamuoyunda gerekse orduda büyük bir moral bozukluğuna neden olmuştu. Önceden beri var olan iç siyaset mücadeleleri yeniden başlamış; mali ve ekonomik durum bozulmuş, yoksulluk iyice artmıştı. Sakarya mağlubiyeti nedeniyle içeride sıkıntıya düşmüş olan Yunanistan dışarıda da itibarını oldukça sarsmıştı. Yunanistan'da Dimitrios Gounaris (Gunaris) Hükümeti, içinde bulunduğu zor duruma rağmen savaş haline son vermeyi düşünmemekteydi. Aksi takdirde Anadolu'nun tahliyesinin halk üzerinde bir infial yaratacağına inanmaktaydı³⁵. Gounaris Hükümeti savaş sürecinin devamında daha kararlı olan Hatzianestis'yi (Hacı Anesti), Anastasios Papoulas'ın (Papulas) yerine 4 Haziran 1922 tarihinde Başkumandanlığa getirmişti³⁶. Öte yandan Başbakan Gounaris, Avrupa'da ülkeyi siyasi ve ekonomik krizden kurtarmak için teşebbüslerde bulunmuştu³⁷. Yunanistan Hükümeti 1922 Haziran ve Temmuz aylarında

---

³² *TİH*, C.II, 1.k., s.200.

³³ *TİH*, C.II, 1.k., s.203.

³⁴ Güneş, a.g.m., s.46.

³⁵ *TİH*, C.II, 1.k., s.171; Belen, "Büyük Taarruz.", s. 55.

³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Haziran 1338/ 6 Haziran 1922, No: 524, s.1; Ali İhsan Sabis, *İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, C.6, Nehir Yay., İstanbul 1993, s. 186-187.

³⁷ *T.İ.H.*, C.II, 1.k., s.14.

Anadolu'da İtilaf Devletlerinin menfaatleri için savaştığı propagandasını yoğunlaştırdı. Böylece başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletlerinden maddi yardım talep etmekteydi³⁸. Bu taleplere rağmen Yunanistan beklediği ekonomik desteği alamadı. Bunun üzerine Yunanistan maliyesi daha da bozulmuştu. Bu durum Yunanistan'da halkın ve muhalefetin memnuniyetsizliğini artırmıştı. Özellikle Mecliste Gounaris Hükümetine muhalefet, şiddetli tenkitlerde bulunmuştu³⁹. Yunanistan Hükümeti ise ekonomik ve siyasi buhrandan dikkatleri başka yönlere çekmek amacıyla Büyük Taarruz öncesinde çılgınca iki teşebbüste bulunmuştu. Bunlardan biri İstanbul'u işgal girişimi diğeri ise İzmir ve çevresinde Muhtariyet kurmak idi. Bu noktada ilk olarak 29 Temmuz 1922 tarihinde İtilaf Devletlerine bir nota göndermişlerdi. Notada Milli Türk Hükümetini barışa zorlayacak tek çarenin İstanbul'un kendileri tarafından işgali olacağını söylüyorlardı. İngiliz Hükümeti bu talebe ılımlı bakmasına rağmen Fransa ve İtalya'nın sert tepkileri nedeniyle ortak bir nota verilmiş ve Yunanistan'a karşı durulmuştur⁴⁰. Yunanistan, 31 Temmuz 1922'de ise İzmir'de bir muhtar idare kurdurdu. Bir oldubittiyle ilan edilen bu yeni oluşum da dış dünyada kabul görmemişti. Sözde ilan edilen Muhtar devlet Büyük Taarruzla beraber sona erecekti⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa ve Türk Genelkurmayı ise siyaseten Anadolu meselesinin çözülemeyeceğini başından beri bilmekteydiler. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Savaşının kazanıldığını müjdeleyen 13 Eylül 1921 tarihli tamiminde 14/ 15 Eylül gece yarısından itibaren tüm memlekette seferberliğin ilan edildiğini belirtiyordu⁴² Yine yaklaşık bir ay sonra da Yunanlılara karşı taarruz düşünülmüş ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir plan dahi hazırlanmıştı. Büyük Taarruz'un temeli sayılan ve SAD Taarruz planı olarak adlandırılacak⁴³ olan bu plan 15 Ekim 1921'de Genelkurmay Başkanlığı tarafından cephe kumandanlarına gönderilmişti. Gönderilen taslakta kış başlamadan önce düşmana kesin bir darbe vurulması

---

³⁸ *TIH*, C.II, 1.k., s.200.

³⁹ Salahi R.Sonyel, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.59, Aralık 2001, s.71-72.

⁴⁰ *TIH*, C.II, 1.k., s.202.

⁴¹ Zeki Arıkan, "Büyük Taarruz Öncesi Türkiye'nin Durumu", *X.Milli Egemenlik Sempozyumu "Büyük Taarruz ve Sonuçları"*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1996, s.37.

⁴² *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 428-429; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 161.

⁴³ Sandıklı adının baş harfinden yola çıkılarak taarruz planına SAD denilmiştir.Bkz: Belen, "Yunan Cephesi", s. 99; Kollu, *a.g.m.*, s.506.

gerekliliği belirtiliyordu. Yunanlıların, Eskişehir-Afyonkarahisar demiryolundan yararlanmasının engellenmesi ve eşit şartlarda savaş yapılabilmesi için asıl kuvvetlerle Afyonkarahisar bölgesinden bir taarruzun yapılması isteniyordu. Bunun için hazırlıklar kısa zamanda yapılmalı ve Akşehir-Eğridir-Dinar menzil hattı kurulmalıdır. Yine taarruzda merkez konumunda olacak Afyonkarahisar'ın doğu ve güney doğusundaki savunma hatları kuvvetlendirilmeliydi⁴⁴. Genelkurmay Başkanlığı, cephe kumandanlarından plan hakkında yorumlarını ve taarruzun başlayacağı yer ve zaman hakkında önerilerini istemişti. Ordu Kumandanları ise bugün itibariyle böyle bir taarruza kalkışılmayacağına dikkat çekmişlerdi. Birinci Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa 19 Ekim 1921 tarihinde 8. Tümen askerlerine yaptığı teftiş sonuçlarını Batı Cephesi Komutanlığına göndermişti. Ali İhsan Paşa'nın çizdiği şu manzara Sakarya savaşından bir ay sonraki askerinin durumunu gözler önüne sermekteydi:

“Bu kıtaları geçen gün gördüklerimden daha düşkün ve sefil buldum. Bunlar adeta ellerine çıplak ve kirlî bir tüfek verilmiş bir yığın fukara halinde idi. Asker esvaplı yüzde beş insana tesadüf edemedim. Köylü kıyafetler vücutlarını koruyacak bir halde olsa yine şükredeceğim; fakat yarıdan fazlası yırtık palaspareler içinde, tamamen mevsimin şiddetine maruz ve mahkûmdur. Kaput, ancak yüzde beş nispetinde var; ayakkabıların nisfi gayri kabili istimal; hatta don, gömlek, pamuklu ve çorap gibi bol olması lazım gelen şeylerden dahi nisf derecesinde ihtiyaç vardır. Dörtte bir nispetinde kasatura yoktur. Onda dokuzunda matara, çanta, torba, beylik karavana ve saç, istihkâm edevatı yoktur. Efradın yarısı fişenksizdir. Hayvanların şerit ve maytabiye ihtiyacı şedittir. Birçok kıtalarda ağırlık meyanında kağnılar vardır. Çadır bezi Anka kuşu nevinden ismi işitilir. Cismi na malum şeydir. Zabitanın bir kısmı dahi çadırsızdır. Yüzbaşı, mülazım noksanı çoktur. Bazı zabıt vekilleri gördüm ki hâlâ sivil köylü kıyafetindedir. Kıtaları yürüterek önümden geçirdim. Dururken yine bir mânâ ifade eden bu yığınlar, yürüyüşte bütün kusurlarını gösterdiler. Sorduğum suallere aldığım cevaplar; bazılarında yaptırduğım ufak tefek hareketle, talim ve terbiye, zapt-u raptça dahi çok geri olduklarını gösterdi....”⁴⁵

Ordunun eğitim ve teçhizat eksikliğine rağmen hükümet, bir taarruz yapılmasında ısrarlıydı. Bu nedenle 9 Aralık 1921 tarihinde Başkumandan Mustafa Kemal Paşa yanında Hariciye Nazırı Yusuf Kemal Bey olduğu halde Bolvadin'de ordu kumandanlarıyla bir toplantı yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa, toplantıda Yusuf Kemal Bey'in taarruz yapılmasını istediğini belirtti. Yusuf Kemal Bey de yapılması düşünülen konferansta Türkiye'nin elini güçlendireceği gerekçesiyle taarruzun

⁴⁴ *TİH*, C.II, 1.k. s.50,51; Yunanlılar Türklerin olası taarruzunun Afyonkarahisar civarından yapılabileceği beklentisindeydi. Bunun için bu bölgeyi ciddi anlamda tahkim etmiş ve burada önemli miktarda kuvvet tutmuştu. Bkz: *Afyonkarahisar'dan İzmir'e Birinci Ordunun Karşısında Yunan Sürüleri*, Orhaniye Matbaası, (Basım yeri belirsiz) 1339(1923), s.4.

⁴⁵ Sabis, *a.g.e.*, s. 168-169.

gerekliliğini ortaya koymaya çalıştı. Bu yönde ısrarlarına rağmen gerek Birinci Ordu Kumandanı Ali İhsan (Sabis) gerekse İkinci Ordu Kumandanı Yakup Şevki (Subaşı) Paşalar ordunun eğitim, silah ve teçhizat yönünden o an için bir taarruzu kaldıramayacağını; bununla beraber hatları savunabileceklerini ifade ettiler. Ordu Komutanlarının kararlı duruşları Yusuf Kemal Bey’i ve onun şahsında hükümeti geri adım attırmış ve SAD Planı ilkbahara ertelenmişti⁴⁶.

Taarruzun askeri hazırlıkların yetersizliği nedeniyle yapılamaması ise Meclis’te muhalif mebuslar tarafından yoğun tenkitlere neden olmuştu⁴⁷. Düzenlenen toplantılarda Türk ordusunun taarruz yapacak durumda olmadığı belirtilmiş ve sorumlu olarak da Başkumandan Mustafa Kemal Paşa gösterilmişti. Nitekim muhalefet Başkumandanlık süresinin uzatılmasında itirazlarını artırmıştı. 5 Ağustos 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisince üç aylık süreyle verilen Başkumandanlık yetkisi tüm itirazlara rağmen 31 Ekim 1921, 4 Şubat 1922, 6 Mayıs 1922 tarihlerinde üçer ay süreyle uzatılmıştı. Bu halde son süre uzatımı 5 Ağustos’ta sona eriyordu. Bu durum 20 Temmuz’da Meclis’te görüşülmüş ve Başkomutanlık kanunun ikinci maddesindeki olağanüstü yetkiler kaldırılmıştı. Keza artık Meclis istediği zaman bu yetkiyi Mustafa Kemal Paşa’dan alabilecekti⁴⁸. Meclis içindeki muhalefet her ne kadar Büyük Taarruz sürecinde moralleri bozsa da özellikle yurt dışında olumlu tesir yapmaktaydı. Çünkü muhalefetin taarruz edilemeyeceği yönündeki iddiaları Büyük Taarruz için yapılan askeri hazırlıkların gizlenmesine yardımcı olmaktaydı. Ankara Hükümeti ise mart ayında kendisine dayatılan mütareke ve barış şartlarındaki önyargılı tutum nedeniyle Anadolu sorununun siyasetle çözülemeyeceğine kesin olarak kanaat getirmişti. Neticede Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa 16 Haziran 1922 tarihinde Büyük Taarruzun

---

⁴⁶ Yel, *a.g.e.*, s. 249-250; Sabis, *a.g.e.*, C.5, s. 317-324; Tengirşek, *a.g.e.*, s.335-336; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 168.

⁴⁷ Nuri Köstüklü, “Milli Mücadele’de Batı Cephesi Savaşları ve Zaferler”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 178-179; Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998, s. 225.

⁴⁸ *Hâkimiyet-i Millîye*, 21 Temmuz 1338/ 21 Temmuz 1922, No: 563, s.1-2; *Varlık*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No: 68, s.2; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk(1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, s. 434-441; Şaban Ortak, “Büyük Taarruz’un TBMM’deki Yansımaları”, *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe- Büyük Taarruz Özel Sayısı, C.X, S.2., Ağustos 2008, s. 66-72; TİH, C.II, 1.k., s.194,195; “Türk İstiklal Savaşında Başkumandanlık Sorunu”, Hzl: İstanbul Tarihi Araştırmalar Grubu, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, s. 9; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 186; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 288; Özalp, *a.g.e.*,C.I, s.230-231; Kollu, a.g.m., s.501.

yapılması kararını vermişti. Bu doğrultuda askeri faaliyetlerini artırmıştı. Mustafa Kemal Paşa Adapazarı ve Geyve seyahatini bahane ederek Sarıköy’de Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet (İnönü) Paşalarla bir görüşme yapmıştı. Bu görüşmede taarruzun kısa zaman sonra yapılacağı bu nedenle hazırlıkların hızlandırılmasını istemişti⁴⁹. Hazırlık sürecinde askeri disiplini sağlama adına Batı Cephesi komuta kademesinde çok önemli bir değişikliğe gidildi. Türk Genelkurmayıyla uzun süredir sorun yaşayan Birinci Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa 18 Haziran 1922 tarihinde görevinden alındı. Onun yerine ise Mirliva(Korgeneral Sakallı) Nurettin Paşa 29 Haziran’da tayin edildi.⁵⁰ Nurettin Paşa 1 Temmuz itibariyle görevine başlamıştı⁵¹.

Büyük Taarruza hazırlık sürecinde ordunun silahlı gücünün artırılması için izlenen yollar şöyle olmuştur:

1. Anadolu olanaklarının zorlanması: Ankara’da bulunan küçük ölçekli harp imalathanelerine Konya’da bir tanesi daha eklenmişti. Bu imalathaneler toplara kama, nişangâh dökme, mevcut mermileri eldeki silahlara uydurma, fişek doldurma, süngü imal etme, süngü bileme, kılıç yapma, otomobil tamir etme, elbise dikme, nal yapma gibi zamanına göre olağanüstü faydalar sağlamışlardı. 14 Ocak’ta kurulan Harp Encümeni de ordunun daha etkili olması için çalışmalar yapmıştı. Yine Anadolu’nun çeşitli yerlerinde bulunan silahlar Batı Cephesine taşınmıştı⁵².

2. İstanbul’daki depolardan silah ve cephane kaçırılması: İstanbul’daki depolardan gizlice kaçırılan silahlar Karadeniz yoluyla İnebolu’ya oradan da Çankırı üzerinden Ankara’ya ulaştırılmaktaydı⁵³. Bu faaliyetleri özellikle M.M Grubu ve gönüllüler gerçekleştirmekteydi. Ankara Antlaşmasından sonra İstanbul’dan daha rahat çıkarılan cephane, silah ve askeri eşya, gemilerle Anadolu’ya nakledilmiştir.

⁴⁹ TİH, C.II, 1.k., s.177; Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, s.466-467; Ahmet Altıntaş, Milli Mücadele Döneminde Afyon ve Havalisi(1919-1922), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, s. 53.

⁵⁰ Atatürk, Nutuk, s. 446; TİH, C.II, 1.k., s.169; Çalışlar, a.g.e., 16; Sabis, a.g.e., C.6, s.223-224; Asım Gündüz, Hatıralarım, Hzl: İhsan Ilgar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1973, s.133; Jaeschke, a.g.e., s. 182, 183.

⁵¹ Necati Fahri Taş, Nurettin Paşa’nın Biyografisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Yozgat 1998, s.204.

⁵² Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1990, s. 504-506; Semen Aralof, Rus Büyükelçisi’nin Hatıralarında Atatürk ve Türkiye, Kum Saati Yay., İstanbul 2005, s.90-92.

⁵³ Selahattin Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C.IV, Ankara 1978, s.134-135.

M.M. Grubu 2 Kasım 1921 tarihinden 13 Ekim 1922 tarihinde kadar 20 vapur ve 2 motor silah ve cephane sevk etmişti⁵⁴.

3. Fransa, İtalya ve öteki Avrupa ülkelerinden silah, cephane ve malzeme satın alınması: Fransa ile yapılan Ankara antlaşması sadece Türkiye'nin güney sınırlarını kurtarmamış aynı zamanda çok miktarda silah ve askeri malzemenin bu devletten satın alınmasını da sağlamıştır. İtalya'dan da önemli miktarda silah ve cephane satın alınmıştı. Satın alınan malzemelerin çoğunluğu ise maalesef Yunan ve İngilizlerin haberdar olmaları nedeniyle yurda getirilememişti. Sadece Batı Cephesindeki bazı birliklerde bulunan otomobiller ve kamyonların ihtiyaçları için 130 ton benzin ve motor yağı Fransız vapurlarıyla gizlice Mersin limanına getirilmişti. Yine, Standart Oil şirketinden satın alınan 700 teneke benzin İskenderun'a ulaştırılabilmişti. Bulgaristan'dan bir miktar silah alınmışsa da bunlar da Karadeniz'de batmıştı⁵⁵.

4. Rus ve Fransız yardımları: Özellikle Sovyetler Rusya'sı Büyük Taarruz sürecinde gerek para gerekse silah yardımında bulunmuştu. Sovyet resmi rakamlarına göre Kasım 1921'de 1,1 milyon, Mayıs 1922'de 3,5 milyon altın rublelik yardım yapılmıştı⁵⁶: Yine Şubat 1922'de Sovyet Rusya 12 bomba topu, 1299 dağ topu mermisi, 175 mm.lik 9028 şarapnel, 315 obüs, 7.578.000 Alman fişeği, 177 sandık piyade cephanesi vereceklerine dair söz vermişlerdi. Nitekim bu silah ve cephanenin çoğunu kısa süre içerisinde göndermişlerdi. Mart ayında üç büyük çaplı top Trabzon limanına getirilmişti. Nisan ayında ise Rusya'dan 8.382 sandık piyade cephanesi, 425 sandık Avusturya ve Belçika cephanesi, 2800 sandık topçu cephanesi ve 10 mayın İnebolu ve Samsun limanlarına getirilmişti. Fransızlar da Ankara Antlaşmasıyla beraber Güney Anadolu'dan çekilirken çok sayıda silahı hediye olarak bırakmışlardı. 10.089 tüfek, 1.505 sandık mermi ve çalışabilir vaziyette 10 uçak, 10

---

⁵⁴ Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M Hükümeti Tarafından Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s.250-252; Muavenet-i Bahriye Grubu da Büyük Taarruz sürecinde Anadolu'ya önemli miktarda askeri malzeme taşımıştır. Bunların listesi için bkz: Emrullah Nutku, "İstiklal Savaşında Denizciler İstanbul'un Armağanları" *Yakın Tarihimiz*, S.29, C.3, Eylül 1962, s.89-90.

⁵⁵ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 506-510; *TİH*, C.II, 2.k, s.3; Feyzullah Ezer, *Büyük Taarruz Öncesi İkmal ve İaşe*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997, s.80.

⁵⁶ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 546.

hangar, 4 yedek motor ve 3 telsiz istasyonu bunlar arasındaydı. Yine Hindistan Müslümanlarından gelen 125.000 İngiliz lirası da kayda değer bir yardımdı⁵⁷.

Hazırlık sürecinde Türk ordusunda eğitim oldukça önemsenmişti. Sürekli olarak tatbikatlar yapılarak ordu savaşa hazırlanmıştı. Yine subay ve erlerin yetiştirilmesi için ordu ve kolordu merkezlerinde çeşitli kurslar açılmıştı. Özellikle birliklere tahsis edilecek yeni silahları kullanmaları için yedek erler eğitilmişti. Alay ve tümen karargâhlarında subay konferansları düzenlenmiş ve Konya’da topçu kursları açılmıştı⁵⁸. Eğitim faaliyetleri Büyük Taarruz tarihi yaklaştıkça daha da sıklaşmıştı⁵⁹. Türk ordusunda Büyük Taarruz öncesinde moral de oldukça yüksekti. Yunan kuvvetlerinin yurttan tamamen atılacağı inancı hâkimdi. Bundan başka ordu içerisinde moralleri üst düzeyde tutacak etkinlikler düzenlenmekteydi. Üst düzey komutanların girişimleriyle müsamereler, tiyatrolar, askeri bandolarla konserler verilmekteydi⁶⁰. Yine en alttan en üst rütbeliye kadar subaylara muhtelif zamanlarda ek zam ve ikramiyeler de verilmekteydi⁶¹. Böylelikle zaten yüksek oran moraller daha da artırılmaktaydı⁶².

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ise Temmuz, Ağustos aylarında Batı Cephesi Karargâhına ziyaretlerini artırmıştı. Gizliliğine önem verdiği bu ziyaretlerinde hem ordudaki son hazırlıkları teftiş etmekte hem de yapılacak Büyük Taarruzu komuta kademeleriyle tartışmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuz tarihinde Akşehir’e gitmişti. 24 Temmuzda ise General Towshend ile görüşmek

---

⁵⁷ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 548, 558; Ezer, *a.g.t.*, s.83-84; Özalp, *a.g.e.*, s. 221; Fahrettin Tızlak, “Milli Mücadelenin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 96, Aralık 1994, s. 57-58; Rifat Önsoy, “Milli Mücadele’nin Mali Kaynakları ve Dış Yardımlar”, *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler-*, Hzl. Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma merkezi Yay., Ankara 2002, s. 326.

⁵⁸ *TİH*, C.II, 2.k, s.10; Belen, “Büyük Taarruz”, s. 55; M.Necmetin Hacıeminoğlu, “Başkumandanlık Meydan Muharebesi 30 Ağustos”, *Türk Kültürü*, S.424, Ağustos 1998, s. 467.

⁵⁹ Büyük Taarruza Birinci Ordu’da katılan Üsteğmen Mustafa Hulusi hatıralarında Haziran-Ağustos aylarında yeni silahlarla ilgili eğitim ve konferanslar verildiğini, tatbikatların sıklıkla, askeri talimlerin ise her gün yapıldığını yazmaktadır. Bkz: *Mülâzım Mustafa Hulusi, Bir Kalpaklının Milli Mücadele Günlüğü*, Yay. Hzl. Bayram Kodaman, Fahrettin Tızlak, Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Uygulama Merkezi Yay., İsparta 2006, s. 116,118, 123,124, 125,127, 129,131.

⁶⁰ Ahmet Altıntaş, “Koca Behçet’in Hatratında Milli Mücadele’de Afyonkarahisar, VII Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2007, s.45; Kodaman, Tızlak, *a.g.e.*, 120, 126; Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 513; Kemalettin Sami, “Milli Ordu Nasıl Doğdu, Nasıl Kazandı?!” , *Yakın Tarihimiz*, S.27, C.3, Ağustos 1962, s.9.

⁶¹ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 513-514.

⁶² *TİH*, C.II, 2.k., s.11.

üzere Konya'ya geçti. Kalıcı bir barış için yapılan görüşmenin ayrıntılarını ise Başbakan Rauf Bey'e göndermişti⁶³. Towshend'la yaptığı görüşmenin ardından 27 Temmuz'da Akşehir'e döndü. 25 Temmuz tarihinde karargâha gelmiş bulunan Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşalarla 27/28 Temmuz gecesi, Büyük Taarruz planı üzerinde uzun tartışmalarda bulunuldu. Bu görüşmede Akarçay'ın kuzeyindeki 2. Kolordunun Birinci Ordu ihtiyatı olarak Taarruz sıklet merkezine alınması ve 14. Piyade Tümenin'in de Birinci Kolordu emrine verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca 15 Ağustos'a kadar Büyük Taarruzun tüm hazırlıklarının tamamlanması kararlaştırıldı. Yine bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle 28 Temmuz 1922 tarihinde Akşehir karargâhına ordu komutanları çağrıldı⁶⁴. 28/29 Temmuz gecesinde ordu komutanlarına da taarruz planının son şekli açıklandı. Bu toplantıda özellikle Yakup Şevki Paşa planın içeriğine karşı gelmiş, bir başarısızlık olduğu takdirde çok vahim sonuçlar doğuracağı görüşünü savunmuştu. Askeri hazırlıkların mevcut planı uygulayabilecek derecede olmadığına ısrar etmişti. İsmet Paşa da ordunun böyle bir taarruzu başaramayacağı noktasında kuşkuvarını dile getirmişti. Tüm bu itirazlara rağmen planın aynen uygulanmasına karar verildi⁶⁵. 30 Temmuz tarihinde Akşehir'de Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile son bir müzakerede bulunarak tüm ayrıntılarıyla planı yeniden gözden geçirmişti⁶⁶. Bundan sonra Milli Savunma Bakanı Kazım(Özalp) da Akşehir'e çağrılmış ve yapılan yeni bir toplantıda kesinleşen plan

---

⁶³ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk(1916-1922)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2003, s.210-212; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.2.

⁶⁴ Yel, *a.g.e.*, s. 297-304, Taş, *a.g.t.*, s. 205; Mehmet Önder, "Akşehir'de Garp Cephesi Karargahı ve Büyük Taarruz Kararı", *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972, s.256. Bu maç IV. Kolordu subaylarıyla Batı Cephesi Karargahı subayları arasında yapılmıştı. Maçı Mustafa Kemal, İsmet, Fevzi, Yakup Şevki, Nurettin ve Asım Paşalar ve bazı kolordu kumandanları izlemişti. Mustafa Kemal Paşa, izlediği bu ilk futbol maçını büyük bir ilgiyle takip etmişti. Bkz: Kansu Şarman, "Büyük Taarruz Hazırlıkları Akşehir'de Futbol Maçı", *Popüler Tarih*, S.22, Haziran 2002, s. 15; Osman Akandere, Mehibe Akandere, "Büyük Taarruz Öncesi Akşehir'de Yapılan Komutanlar Toplantısı ve Düzenlenen Futbol Maçının Milli Mücadelemiz Bakımından Önemi", *Ata Dergisi*, S.8, Konya 1999, s.175.

⁶⁵ Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Paşa, hatıralarında bu plana İsmet Paşa, Yakup Şevki Paşalar doğrudan Nurettin ve Fevzi Paşaların da kısmen karşı geldiklerini belirtmektedir. Asım Gündüz sadece Mustafa Kemal Paşa ve kendisinin plan üzerinde hemfikir olduğunu iddia etmiştir. Bkz: Gündüz, *a.g.e.*, s.139-140. Ali Fuat ise planı yalnızca I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın desteklediğini diğer tüm komutanların tenkit ettiğini belirtmiştir. Cebesoy, *a.g.e.*, s. 49. Bununla beraber İsmet İnönü plana Yakup Şevki'nin itiraz etmesine rağmen kendisinin kesinlikle destek verdiğini iddia etmiştir. Bkz: İsmet İnönü, "Sakarya'dan İzmir'e", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, s. 26, 27.

⁶⁶ Jaeschke, *a.g.e.*, s. 187.

gereği ikmal işlerine hızla başlanması hususunda fikir birliğine varılmıştı⁶⁷. Bu karar sonrasında Batı Cephesi Komutanı bütün birliklere 6 Ağustos tarihinde taarruza hazırlanma emri verdi⁶⁸.

Büyük Taarruzun hemen öncesinde uzun süreden beri yapılan askeri hazırlıklar sonuç vermiş, ordu gücü Yunanlıların kuvvetine yaklaştırılmıştı. Türk ordusu ve Yunan ordusunun askeri gücüne baktığımızda şöyle bir görüntüyle karşılaşmaktayız: Türk ordusunun Batı Cephesi, Birinci ve İkinci ordular, bir süvari kolordusu ve Kocaeli grubundan oluşmaktaydı. Bunların toplamı 18 piyade ve 5 Süvari Tümeniydi⁶⁹. Ayrıca bir ağır topçu alayı, üç inşaat taburu, bir istihkâm taburu, bir istihkâm depo taburu, bir muharebe depo taburu, bir muharebe bölüğü, bir uçak bölüğü, bir telsiz istasyonu, bir karargâh muhafız bölüğüyle bir süvari takımı, 3 seyyar hastane vardı⁷⁰. Batı Cephesi kuvvetlerinin konuşları ise şöyleydi: Batı Cephesi karargâhı Akşehir’de, Kocaeli Grubu karargâhı Geyve istasyonunda, İkinci Ordu karargâhı Bolvadin’de, Beşinci Süvari Kolordusu Iğın’da, Birinci Kolordu karargâhı ise Çay’daydı. Karargâha bağlı birçok tümen ise cephenin değişik hatlarında bulunmaktaydı⁷¹. Askeri kuvvet olarak Batı Cephesinin genel mevcudu 8.658 subay, 199.283 er, 67.974 hayvan, 45.530 ester ve beygir (geri kalanları öküz ve eşek), 86 otomobil ve 3.141 beygir arabası, 1970 öküz arabası, 2318 kağı, 100.352 tüfek, 2.025 hafif makineli tüfek, 839 ağır makineli tüfek, 323 top, 5.282 kılıç ve 10 uçaktı⁷².

Yunanlıların Küçük Asya ordusu ise dörder tümenli üç kolorduyla (1., 2., 3.) üç alaylı bir süvari tümeni ve orduya bağlı birliklerinden oluşuyordu. Ayrıca bağımsız dokuz piyade alayları da vardı. Yunan Başkumandanı Georgios

⁶⁷ Atatürk, *Nutuk*, s.447; *TİH*, C.II, 1.k., s.204.

⁶⁸ Atatürk, *Nutuk*, s. 447; Çalışlar, *a.g.e.*, s.35-37; İsmet İnönü, *a.g.m.*, s. 25; Asım Gündüz, “Büyük Taarruz Nasıl Hazırlandı?”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, s. 39; Bedrettin Tuncel, “Büyük Zafer ve Afyonkarahisar, *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972, s. 301; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 188;

⁶⁹ *TİH*, C.II, 2.k., s.5; İsmet Görgülü, *Büyük Taarruz*, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1992, s. 8-9; Belen, “Büyük Taarruz”, s.57; Belen, “Yunan Cephesi”, s. 101.

⁷⁰ İbrahim Artuç, *Büyük Taarruz Başkumandanı Meydan Muharebesi*, İstanbul 1986, s.63.

⁷¹ *TİH*, C.II, 2.k., s.7-9.

⁷² *TİH*, C.II, 2.k., s.9-10; Türk ordusunda uçak daha fazla olsa da çalışabilir durumda olanların sayısı 10 tanedir. Bkz: Rahmi Doğanay, “Büyük Taarruz’da Türk Havacılığı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S.1, Ocak 2003, s. 383; Rahmi Doğanay, “Milli Mücadele’de Türk Havacılığı ve Başkumandanlık Savaşı’nda Havacıların Rolü”, *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C.X, S. 2, Ağustos 2008, s. 61.

Hatzianestis'nin karargâhı İzmir'deydi⁷³. Birinci Kolordu karargâhı Afyonkarahisar, İkinci Kolordu karargâhı Gazlıgöl'de, Üçüncü Kolordu karargâhı ise Eskişehir'de idi⁷⁴. Küçük Asya ordusunda 6418 subay, 218.205 er, 450 top, 90.000 tüfek, 3.139 hafif ve 1.280 ağır makineli tüfek, 63,721 hayvan, 4.036 kamyon, 1.776 otomobil, 50 uçak mevcuttu. Yunan ordusunda eğitim oranı ise yüksekti. Orduda savaşa katılmayan asker ve subay çok azdı. Bununla beraber Sakarya mağlubiyeti ve savaşın gittikçe uzaması moralleri bozmuştu. Yine ordu içerisinde Venizelosçu Konstantinci çatışmaları, terfilerde haksızlıklar yapılması, maaşların düzenli ödenmemesi, askerlerin ailelerinden uzak kalmaları, izinlerin kesilmesi moralleri oldukça düşürmüştü⁷⁵.

Türk ordusuyla Yunan kuvvetleri kıyaslandığında insan ve tüfek sayıları birbirine yakın, ancak hafif ve ağır makineli tüfek, top, uçak ve motorlu araçlar Yunan ordusunda daha fazla olduğu görülmektedir. Süvaride ise Türk ordusunda üstünlük vardı. Silahların cinsi ve kalitesinde Yunan ordusu çok üstündü. Batı Cephesinde birçok kuvvet Büyük Taarruz planı gereği Afyonkarahisar'ın güney kesimindeki 25 kilometrelik cepheye konuşlanacaktı. Toplanma yürüyüşleri 10 gün içerisinde yapılacaktı. Plan gereği daha Ağustos 1922 başından itibaren takip edilecek yollar keşfedilerek düzeltilmiş, konaklama yerleri belirlenmişti. Hareketler ortalık karardıktan sonra başlayacak ve gün ağarmadan sona erecek şekilde düzenlenmiş ve lojistik bakımdan da hazırlıklara başlanılmıştı. Üç piyade ve bir süvari kolordusunu, Yunanlılara sezdirmeden 25 km. genişliğinde bir bölgede toplamak oldukça zordu. Bu nedenle Batı Cephesi Komutanı toplanmayı bizzat kendisi idare etmişti. Bu doğrultuda Birinci, İkinci, Dördüncü ve Beşinci Kolordular geceleri sessizce Bolvadin, Çay, Emirdağ ve Ilgın'dan gündüzleri casuslara ve uçaklara karşı alınan tedbirlerle Afyonkarahisar cephesine yanaştırılmışlardı. Örneğin Birinci Kolordu 17 Ağustos'ta harekete başlamış⁷⁶ ve 24/25 Ağustos gecesi son toplanma yerine ulaşmıştı⁷⁷.

---

⁷³ Fahri Belen, *Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kadar)*, Cumhuriyet Gazetesi Yay., 1999, s. 19; Gündüz, *a.g.e.*, s.136.

⁷⁴ *TİH*, C.II, 2.k., s.13,14.

⁷⁵ *TİH*, C.II, 2.k., s.16.

⁷⁶ Orgeneral İzzettin Çalışlar, *Sakarya'dan İzmir'e Kadar 1'nci Kolordu*, Yay.Hzl. Zekeriya Türkmen, Alev Keskin, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 2007, s.37. 5. Süvari

Yunan Birinci Kolordu Komutanı ise gerek uçak keşifleri gerekse casuslar vasıtasıyla Türk ordusundaki bu toplanma faaliyetlerini fark etmişti. Birinci Kolordu Komutanı Nikolaos Trikopis hatıralarında taarruzdan üç gün önce 8. Tümeninden iki ay önce kaçan bir Türk askerinin kendilerine sığındığını ve köylülerden aldığını iddia ettiği haberlere göre Şuhut civarında 1., 57. ve 23. Tümenlerinin ve bazı Süvari kuvvetlerinin toplandıklarını söylediğini belirtmektedir. Kaçak Türk askeri birkaç gün içinde Türk taarruzunun yapılacağını da belirtmişti. Askerin beyanatı üzerine Trikopis adı geçen saha üzerinde keşif tayyarelerinin uçurulmasını yoğunlaştırmıştı. Keşif raporları da askerin verdiği bilgileri doğrulamaktaydı. Bununla beraber toplanan Türk askerlerinin on beş bin civarında olduğu sanılmıştı. Yine Savran civarında Türklerin yol yapmakta oldukları ve topların yerleştirildiklerine şahit olunmuştu. Afyonkarahisar'daki casuslar da yakında bir taarruzun yapılacağını Milli Mücadele taraftarı olan kişiler arasında söylendiğini Yunan karargâhına ulaştırmışlardı. Trikopis 25 Ağustos tarihinde de Dördüncü Tümen karşısında bazı köylerin Türkler tarafından tahliye edildiğini haber aldığını itiraf etmekteydi. Bütün bu işaretlere rağmen Trikopis toplanan Türk kuvvetlerinin gerçek sayısını tespit edememiş ve büyük bir taarruz beklememişti. İhtiyadi tedbir olarak yalnızca İkinci Kolordunun Eğret'te bulunan 7. Tümenini 25 Ağustos'ta güneye, Balmahmut istikametinde yürüyüşe geçirmişti. Şehre yönelik muhtemel bir Türk taarruzu durumunda hastanelerdeki ağır hastaların tahliyesi için gerekli tedbirleri aldırdı.⁷⁸

Bütün bu hazırlıklar sürerken Ağustos ayında Mustafa Kemal Paşa alınan taarruz kararını 4 Ağustosta Ankara'da Bakanlar Kuruluna bildirdi⁷⁹. Bununla beraber taarruz tarihi hakkında hiçbir bilgi verilmedi⁸⁰. Ardından çok gizli bir şekilde 17 Ağustos tarihinde Konya'ya hareket etti⁸¹. Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhına gittiği Ankara'da gizli tutuldu. Hatta gazetelere verilen ilanlarda Mustafa Kemal Paşa

---

Kolordusu ise yürüyüşe 18 Ağustos tarihinde başlamıştı. Bkz: Selahaddin Güngör, *Kumandanlarımızın Harp Hatıraları*, Kanaat Kitapevi, İstanbul 1937, s. 173.

⁷⁷ Çalışlar, *a.g.e.*, s.41.

⁷⁸ *General Trikopis'in Hatıratı*, Dersaadet Matba-i Askeriye, 1339, s.4-5. Belen, *a.g.e.*, s. 19; *TİH*, C.II, 2.k., s.31-40. Trikopis Taarruzun başladığı günün sabahında Afyonkarahisar'daki tüm hastaların Uşak'a nakl edilmesini emredecekti. Bkz: Fahri Belen, "Afyon'dan İzmir'e", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.7, Ağustos 1997, s. 68.

⁷⁹ Cebesoy, *a.g.e.*, s.50; Altıntaş, *a.g.t.*, s.56; Önder, "a.g.m.", s. 256.

⁸⁰ "Kazım Özalp Anlatıyor 30 Ağustos Meydan Muharebesi", *Yakın Tarihimiz*, S.27, C.3, Ağustos 1992, s. 5.

⁸¹ Jaeschke, *a.g.e.*, s. 189.

Ankara’da yabancı devlet elçilerine çay ziyafeti vereceği izlenimi verildi⁸². Mustafa Kemal Paşa Akşehir’de Batı Cephesi Karargâhında ordu komutanlarının da katıldığı son toplantıda harekât planı üzerinde müzakerelerde bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa toplantıda taarruzun nasıl yapılacağını harita üzerinde göstermişti. Taarruzun baskın ve stratejik plan çerçevesinde yapılacağını bu nedenle ordu birliklerinin düşmana sezdirilmeden hareket ettirilmesini istemişti. Neticede ise 26 Ağustos sabahı düşmana taarruz emrini verdi.⁸³. “*Taarruz 26 Ağustos’ta Afyon’un Güney bölgesine baskınla başlayacak, İkinci Ordu iki Kolordusunu(İkinci ve Dördüncü) gece yürüyüşleriyle gizlice Birinci Ordu emrine aktaracak, Süvari Kolordusu da gece yürüyüşleriyle Sandıklı’ya giderek piyadelerin düşman cephesini yarmasını müteakip içeri dalarak düşmanı inhezama uğratmaya çalışacak*”⁸⁴. Bu karar gereği Başkomandanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Karargâhları 24 Ağustos 1922 saat 19:00’da Şuhut’a gelmişlerdi. Burada bir gece kaldıktan sonra Kocatepe’ye doğru hareket ettiler. 25 Ağustos 1922 akşamı Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı karargâhları muharebe kademeleriyle Kocatepe’nin güneybatı yamaçlarında çadırlı ordugâhta konakladılar⁸⁵. Ardından ise Kocatepe’ye hareket ettiler. Mustafa Kemal Paşa ve karargâhı Kocatepe’ye çıkarken doğanın gece karanlığındaki sürpriziyle de karşılaşmışlardı. Gece semada bir hilal ve yıldız karşı karşıya gelmişti. Gökyüzünde, Türk bayrağındaki ay yıldız resmi doğmuştu. Bu görüntü orduda Türk ordusunun zafer kazanacağına bir işaret olarak yorumlandı⁸⁶. Ay yıldızlı gecede Başkomandan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa Kocatepe’deki gözetleme yerinde bulunmaktaydılar⁸⁷.

---

⁸² Atatürk, *Nutuk*, s. 448; *TİH*, C.II, 1.k., s.205; Yel, *a.g. e.*, s. 307; Aralof, *a.g.e*, s.120-121; Gündüz, *a.g.e.*, s.149-150.

⁸³ Atatürk, *Nutuk*, s. 448; *TİH*, C.II, 1.k., s.205; Yel, *a.g.e.*, s. 307; Fahrettin Altay, “Büyük Taarruzda Süvari Kolordumuz”, S.18, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Ağustos 1986, s.46; Faruk Şükrü, “29 Ağustos Yeri”, *Taşpınar*, C.II, S.22, Ağustos 1934, s.172.

⁸⁴ Sorgun, *a.g.e.*, s. 271; Hüseyin Koca, *Fahrettin Altay Paşa Hayatı-Faaliyetleri-Eserleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990; s.146.

⁸⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 448; *TİH*, C.II, 2.k., s.57-58; Gündüz, *a.g.e.*, s.153; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 190; Doğan Adalı, *Büyük Taarruza Hazırlık Dönemindeki Diplomatik, Siyasi ve Askeri Faaliyetler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 160.

⁸⁶ Çalışlar, *a.g. e.*, s. 42-43; Belen, *a.g. e.*, s. 21.

⁸⁷ *TİH*, C.II, 2.k., s.95.

Taarruzu yapacak Türk kuvvetleri de yerlerini almış ve gelecek emri beklemekteydiler. Birinci ordu kuvvetleri şu istikamette saldırıya geçecekti: 8. Tümen Süklün, Kışlacık üzerinden düşmanın Birinci Kolordu Merkezi olan Afyonkarahisar'a, Beşinci Tümen Beytepe üzerinde Küçük Kalecik Sivrisi üzerine, 23. Tümen Çobantepe'den Belentepe'ye, 15. Tümen Savran üzerinden Tınaztepe'ye, 57. Tümen Çiğiltepe'ye, Beşinci Süvari Kolordusu Koçhisar'dan hareketle Ahırdağlarının dik sırtlarını aşarak Çayhisar, Kırka üzerinden Sincanlı ovasına, 60. Tümen Toklusivrisi'ne taarruz edeceklerdi⁸⁸. Saat 04.30'da başlaması gereken topçu ateşi sisin fazlalığı nedeniyle ateş saat 05:00'da başlayabildi⁸⁹. Böylece Türk Milleti işgalci düşmanı topraklarından atmak için büyük bir savaşa girmiş oluyordu.

---

⁸⁸ Ömer Fevzi Atabek, *Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Yay.Hzl.Turan Akkoyun, , 2. Fasikül, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Afyon 1997, s. 394; Belen, *a.g.e.*, s. 22; Gündüz, *a.g.e.*, s.134-135; Kollu, *a.g.m.*, s.519-520.

⁸⁹ *TİH*, C.II, 2.k., s.95; Kollu, *a.g.m.*, s.520.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASKERİ GELİŞMELERİN KAMUOYUNA YANSIMALARI

1. BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE ASKERİ GELİŞMELER

Büyük Taarruz öncesinde Türk basını bazı gelişmeleri kamuoyuna özellikle yansıtmaktaydı. Yunan asker kaçaklarının sayısındaki artışı gözler önüne sererek Yunan ordusunun çözüldüğü izlenimini vermeye çalışmaktaydı. 13 Ağustos tarihli *Babalık* ve 18 Ağustos tarihli *İstikbâl* gazetelerinin belirttiğine göre sekiz yüz kişilik bir Yunan taburundan Preveze'ye ancak iki yüz seksen asker ulaşmıştı⁹⁰. 13 Ağustos tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* ve 20 Ağustos tarihli *İstikbâl* gazetelerinin Fransız *Le Matin* gazetesinin bir makalesine dayandırarak verdikleri bilgiye göre ise İstanbul'u işgal için Eskişehir'den Trakya'ya getirilen Yunan kuvvetlerinden 1.300 asker Bulgaristan'a iltica etmişti⁹¹. *İkdâm* gazetesinin yayınladığı 22 Ağustos tarihli Çatalca Jandarma Tabur Kumandanlığının raporuna göre Kırkilise'nin Üsküp yakınlarında bulunan 6. Yunan Piyade Alayına mensup Giritli 4 asker 22 Ağustosta Istranca Jandarma Karakoluna iltica etmişlerdi⁹². Bu türden örnekler Türk basınında oldukça fazlaydı.⁹³

Türk basını Yunan askerlerinin maneviyatının bozuk ve savaşamayacak durumda olduğunu da Türk kamuoyuna teslim olan Yunan askerlerinin ifadelerine dayanarak ortaya koymaktaydı. 23 Ağustos tarihli *İstikbâl* gazetesi bu meyanda Çatalca'da Türk karakollarına sığınan Yunan askerlerinden 13. Alaya mensup Burnoveli Petro'nun ifadelerine yer veriyordu. Petro Yunan ordusunun son durumunu şöyle anlatmaktaydı:

“Üç seneden beri askerliğim tahakkuk etmiş iken, ancak altı ay evvel askerliğe girdim. Afyonkarahisar'dan bu kere Çatalca'ya getirildik, size kısaca söylemeliyim ki askerinin kuvve-i ma'nevîyesi bozuktur. Ceneral Hacı Anesti, kumandanlığına ta'yîninden

⁹⁰ *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1; *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1.

⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No 578,s.1; *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.1; *Yeni Adana*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No: 336-153, s. 1.

⁹² *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1.

⁹³ *Vakit*, 21 Ağustos 1338 / 21 Ağustos 1922, No:1682, s.1; *Vakit*, 27 Ağustos 1338 / 27 Ağustos 1922, No:1689, s.2; *İstikbâl*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No: 691, s.1.

sonra, cebr ve tazyik ile taht-ı intizâma almağa çalışmamış olsaydı, bugün Yunan ordusu inhilâl etmiş bulunacaktı.”⁹⁴

Bu tür ifadelerle güçsüz bir Yunan ordusu vurgusu yapılmaktaydı. Bununla beraber Ağustos ayının ikinci haftasından itibaren Yunan ordusunun taarruz yapacağına dair haberler de yer almaya başlıyordu. 15 Ağustos tarihli *İstikbâl* gazetesi İstanbul Rumları arasında son zamanlarda Yunanlıların Anadolu cephesinde bir taarruza başlayacaklarına dair söylentilerden bahs etmekteydi⁹⁵. 21 Ağustos tarihli *Açıksöz* ve 23 Ağustos tarihli *İkdâm*, *Vakit* ve *İstikbâl* gazetelerinin yayınladıkları 19 Ağustos tarihli Anadolu Ajansı'nın Bodrum merkezli telgrafı da bu meyandaydı. Bu kısa telgrafta İzmir'den gelen haberlere göre Yunanlıların son bir kez daha genel taarruza hazırlandığı savunulmaktaydı⁹⁶. *Babalık* gazetesi Yunanistan ve İngiltere arasında yapılan müzakereler sonrasında alınan karara göre Yunanistan bir sınır meselesini bahane ederek tekrar İstanbul'a yürüyecekti. Aynı zamanda Anadolu Hıristiyanlarını kurtarmak bahanesiyle Anadolu'da genel bir taarruza kalkışacaktı⁹⁷. 25 Ağustos tarihli *Vakit* gazetesi de *Babalık* gazetesi gibi Yunanlıların Hıristiyanları kurtarmak bahanesiyle yeni bir savaşa hazırlandıklarını belirtmekteydi⁹⁸. 27 Ağustos tarihli *İkdâm* gazetesi de Hatzianestis'nin Doğu barışı müzakerelerini etkilemek amacıyla Anadolu'ya son bir kez daha taarruz yapabileceğini yazmaktaydı⁹⁹. Türk basınında çıkan bu haberler Türklerin yapacakları taarruzu saklaması adına oldukça faydalı olmuştu. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük arzusu Afyonkarahisar'dan bir baskın şeklinde yapılacak taarruzun her ne surette olursa olsun gizli tutulmasıydı. Türk basınında Büyük Taarruzdan hemen önce Dünya kamuoyununa servis edilen bu haberlerle bilgi karmaşası yaratılarak taarruzun gizli kalması yönünde büyük katkılar sağlanmıştır.

Türk basınına göre Yunan ordusuna nazaran Türk ordusunun maddi ve manevi gücü oldukça iyiydi. Özellikle Sakarya zaferinden sonra tüm Türk halkında olduğu gibi orduda da kendine güven duygusu artmıştı. Türkiye Büyük Millet

⁹⁴ *İstikbâl*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No: 691, s.1.

⁹⁵ *İstikbâl*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 684, s.1.

⁹⁶ *Açıksöz*, 21 Ağustos 1338/ 21Ağustos 1922, No:560, s.2; *İkdâm*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:9134, s.1; *İstikbâl*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No: 691, s.1; *Vakit* gazetesi diğerlerinden farklı olarak Anadolu Ajansının bu telgrafını 20 Ağustos tarihli olduğunu yazmaktaydı. Bkz: *Vakit*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No: 1685, s 1.

⁹⁷ *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.1.

⁹⁸ *Vakit*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No: 1685, s.1.

⁹⁹ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1.

Meclisi ordunun maneviyatını daha da artırmak için çabalar göstermişti. Meclis Kurban Bayramını kutlamak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Fuat Paşa başkanlığında mebuslardan Atıf ve Abdulgaffur Beylerden oluşan bir heyeti Batı Cephesi karargâhına göndermişti. Heyet, 1 Ağustos akşamı Akşehir'e ulaşmıştı. Bayramın birinci gününde ordu birliklerinin her birini ziyaret ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tebriklerini kendilerine iletmişlerdi. Ali Fuat Paşa ve arkadaşları bayramın beşinci günü Meclisin tebrikini ilettikten sonra Ankara'ya döndüler¹⁰⁰. Bu ziyaret Türk ordusunun manevi gücünü daha da artırmıştı. Nitekim Ankara'dan 13 Ağustos tarihiyle bildirildiğine göre Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Meclise bir teşekkür telgrafi çekmiştir. Telgrafında özel bir heyet vasıtasıyla Meclisin bayram tebrik ve selamlarının “*garp cebhesine fevkalâde sürûr ve iftihârı mu'cib olduğunu*” belirterek Türk ordusunun pek samimi itaat ve şükranlarını iletmişti¹⁰¹.

Türk basını ağustos ayının ikinci haftasından itibaren kamuoyuna ordunun Yunanlıları işgal ettiği topraklardan atmaya fazlasıyla yeterli olduğunu ispat etmeye çalışmaktaydı. *İkdâm* gazetesi 17 Ağustos tarihli sayısında General Townshend'in İskenderiye'de *Morning Post* gazetesine verdiği beyanı örnek göstermekteydi. Townshend beyanında Türk ordusunun manevi kuvvetinin çok iyi olduğunu belirtmekteydi¹⁰². Kurban Bayramında Batı Cephesi karargâhına giden Ali Fuat Paşa'nın dönüşte Ankara'da gazetecilere yaptığı beyanatı da ön plana çıkmaktaydı. Ali Fuat Paşa, subayından erine kadar tüm askeri birliklerin maneviyatının oldukça yüksek olduğunu, başarıya kenetlendiklerini ve bu uğurda bütün fedakârlıkları yapmaya hazır olduklarını ifade etmekteydi¹⁰³. *Vakit* gazetesinin 15 Ağustos tarihli sayısında belirtildiğine göre ise Ali Fuat Paşa'nın “*Ordu icâb ederse eski muhârebâtta daha şedîd muhârebâtlar yapacak daha ulvî fedâkârlıklar izhâr edecektir. Askerimizin harbe kabiliyyeti her türlü takdîrin fevkindedir*”¹⁰⁴ sözlerini

¹⁰⁰ *Babalık*, 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No: 962, s.1; *Açıksöz*- 17Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:557, s.1; *İkdâm*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 188; Ali Fuat Paşa siyasi hatıralarında 1 Ağustosta Ankara'dan hareket ettiklerini 2 Ağustos'ta ise Akşehir'e vardıklarını ifade etmekteydi. Bkz: Cebesoy, *a.g.e.*, s.45.

¹⁰¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.1; *Babalık*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 966, s.1; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; *Yeni Adana*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No: 341-158, s.1.

¹⁰² *İkdâm*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1.

¹⁰³ *Babalık*, 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No: 962, s.1; *Açıksöz*- 17Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:557, s.1; *İkdâm*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1.

¹⁰⁴ *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1.

vererek kamuoyuna Türk ordusunun savaşa hazır olduğunu göstermekteydi. Bu noktadan hareketle Yunanlıların genel bir taarruzları olduğu takdirde güçlü Türk ordusunun kendilerine gereken cevabı vereceği belirtilmekteydi¹⁰⁵.

Büyük Taarruz öncesinde dikkat çeken bir durum da Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın cephe karargâh ziyaretlerinin sıklaşmasıydı. Bu ziyaretlerle ilgili resmi arşiv kaynaklarında veya daha sonra Mustafa Kemal Paşa ve şahitlerin hatıratlarında yer alan tafsilatlar kamuoyuna yansımamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın cephe karargâhlarında savaşa dair komutanlarla yaptığı toplantılar, gizli görüşmeler, savaş planı hakkında yapılan müzakereler, savaş kararının alınması gibi gelişmeler kamuoyundan gizli tutulmuştu. Gazetelerde Mustafa Kemal Paşa'nın cepheye ve karargâha yaptığı geziler olağan ziyaretlermiş gibi gösterilmişti. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, haziran ayının ikinci haftasında Kocaeli'deki Türk kuvvetlerini teftiş için bir seyahat düzenlemişti. 14 Haziranda Adapazarı, 15 Haziranda da Geyve'ye geçmişti. Buradan İzmit'e geçen Mustafa Kemal Paşa 24 Haziran'da Ankara'ya geri dönmüştü¹⁰⁶. Basın, Mustafa Kemal Paşa'nın bu ziyaretlerde yapmış olduğu askeri toplantılar ve teftişler hakkında da hiçbir şey yazmamıştı. Buna karşılık Türk dostu Fransız yazar Kalud Farrere ile yaptığı görüşmeyi ön plana çıkarmıştı¹⁰⁷.

Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruz öncesinde Başkumandanlık meselesine kalıcı bir çözüm bulmak istiyordu. Bunun için 20 Temmuz tarihinde Başkumandanlık yasası Mecliste yeniden ele alındı. Neticede Başkumandanlık süresinin milli hedefe ulaşıncaya kadar uzatılmasına karar verildi. Meclis lüzum

---

¹⁰⁵ *İstikbâl*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 684, s.1; *Vakit*, 25 Ağustos 1338 /25 Ağustos 1922, No:1687, s.1.

¹⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Haziran 1338/ 25 Haziran 1922, No: 540, s.1; *İstikbâl*, 27 Haziran 1338/ 27 Haziran 1922, No: 645, s.1; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 286-287. Mustafa Kemal Paşa'nın bu ziyareti için ayrıca bkz: Sabahahattin Özel, "Türk Ordusunun Özel Sektörde İlk Defa Yer Alması ve Atatürk'ün Büyük Taarruz Öncesinde Kocaeli Grubunu Denetlemesi", *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, s.139-145.

¹⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1338/ 19 Haziran 1922, No: 535, s.1; *-i Milliye*, 20 Haziran 1338/ 20 Haziran 1922, No: 536, s.1; *İstikbâl*, 21 Haziran 1338/ 21 Haziran 1922, No: 640, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Haziran 1338/ 23 Haziran 1922, No: 539, s.2; *İstikbâl*, 26 Haziran 1338/ 26 Haziran 1922, No: 644, s.2; *İstikbâl*, 23 Haziran 1338/ 23 Haziran 1922, No: 642, s.1; *İstikbâl*, 20 Haziran 1338/ 20 Haziran 1922, No: 639, s.1. Mustafa Kemal Paşa bu gezisinde Sarıköy'de Genelkurmay Başkanı Fevzi, Batı Cephesi Kumandanı İsmet ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşalarla bir toplantı yapmıştı. Bu toplantıda yapılması kesinleşen taarruzun son hazırlıklarının icra edilmesi kararı alınmıştı. Bkz: O.Akandere, M.Akandere, "a.g.m.", s.171.

gördüğü takdirde bu yetkiyi geri alabilecekti¹⁰⁸. Böylece Mustafa Kemal Paşanın Başkumandanlık meselesi halledilmiş oluyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Başkumandanlık meselesini hallettikten sonra hemen cepheye gidiyordu. Kamuoyu bu seyahatin de gerçek amacından habersizdi. Sadece Konya’da General Townshend’la bir görüşme yapılacağı izlenimi verilmişti. Mustafa Kemal Paşa 21 Temmuz gecesi özel bir trenle saat on buçukta Ankara’dan Akşehir’deki karargâha hareket etmişti. Onu yolcu edenler arasında Başbakan Rauf, Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Fuat Paşa, Rus Sefiri Aralof, Azerbaycan Sefiri Abilof, Fransız Miralayı Moigin (Mojen) ve daha birçok mülki ve askeri üst düzey temsilciler bulunmaktaydı¹⁰⁹. Türk basını Mustafa Kemal Paşa’nın 24 Temmuz akşamı saat altı buçuk civarında Akşehir yoluyla Konya’ya vardığını haber vermişti. Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa Konya’ya varmadan önce 23 Temmuzda Akşehir’deki karargâha uğramış¹¹⁰ ve 27 Temmuz’da bir toplantı yapmak için Genelkurmay Başkanı ve ordu kumandanlarını davet etmişti. Bununla beraber basında bu bilgiler verilmemiş sadece Townshend ile görüşmesi ele alınmıştı. Basında belirtildiğine göre Mustafa Kemal Paşa Konya istasyonunda oldukça parlak bir merasimle karşılanmıştı. Onu karşılayanlar arasında Konya’da görüşme yapacağı General Townshend’in yanı sıra şehrin bütün üst düzey memurları, askeri kumandanları, mektep öğrencileri, İzmir ve Trakya yurtları, esnaf cemiyetleri ve büyük bir kalabalık vardı¹¹¹. Kalabalık, Mustafa Kemal Paşa’yı “Yaşasın Millet! Yaşasın ordu! Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!” sloganlarıyla karşılamıştı. Mustafa Kemal Paşa ise halkı selamladıktan sonra General Townshend’la beraber otomobile istasyon caddesindeki karargâhına geçmişti. Halk ise Mustafa Kemal Paşa’nın bulunduğu karargâhın önünde toplanmıştı. Bunun

¹⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1338/ 21 Temmuz 1922, No: 563, s.1-2; *Varlık*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No: 68, s.2; *İstikbâl*, 23 Temmuz 1338/ 23 Temmuz 1922, No: 667, s.1; *İstikbâl* 30 Temmuz 1338/ 30 Temmuz 1922, No:673, s.1; Atatürk, *Nutuk*, s. 434-441; Ortak, “Büyük Taarruz”, s. 66-72; TİH, C.II, 1.k., s.194,195; “a.g.m.”, hzl: İstanbul Tarihi Araştırmalar Grubu, s. 9; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 186; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 288.

¹⁰⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Temmuz 1338/ 23 Temmuz 1922, No: 564, s.1; *İstikbâl*, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 668, s.1

¹¹⁰ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 289; Zira Mustafa Kemal Paşa 24 Temmuzda Başbakan Rauf Bey’e Batı Cephesi Karargahından bir telgraf çekmişti. Telgrafta Towshend’le görüşmek için Konya’ya gideceğini ve bir iki gün sonra karargaha tekrar döneceğini belirtmişti. Bkz: *BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 54.354.31.

¹¹¹ *Babalık*, 25 Temmuz 1338/25 Temmuz 1922, No: 952, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1338/ 26 Temmuz 1922, No: 566, s.1 *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.2; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 186.

üzerine Mustafa Kemal Paşa Townshend’la beraber balkona çıkarak halkın tezahüratına teşekkür etmişti. Burada halk adına İzmir Yurdu Reisi Atıf Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya hitaben oldukça etkili bir konuşma yaptı. Burada Mustafa Kemal Paşa ile General Townshend geç vakitlere kadar bir görüşme yapmıştı¹¹². Bununla beraber görüşmenin içeriği de gizli tutulmuş ve basına yansımamıştır. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Konya’da Townshend’la görüşmesinden sonra Akşehir’deki karargâha gitti¹¹³. Bilindiği üzere Akşehir’de Ordu Kumandanlarıyla Taarruz hakkında son hazırlıkları yapmıştı. Bununla beraber bu toplantı kamuoyundan saklanmıştı. Mustafa Kemal Paşa karargâhtaki temaslarından sonra beraberinde Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Fuat Paşa ile birlikte 7 Ağustos tarihinde Ankara’ya dönmüştü¹¹⁴.

Mustafa Kemal Paşa Ankara’da son hazırlıklarını yaptıktan sonra Büyük Taarruz’dan savaşı başlatmak için 17 Ağustos tarihinde Konya’ya 18/19 Ağustosta ise karargâha gitti¹¹⁵. Bununla beraber Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’dan cephe karargâhına gidişi Türk kamuoyundan yine gizlenmişti. Hatta *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi aracılığıyla kamuoyu yanıltılmıştı. 20 Ağustos tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Mustafa Kemal Paşa’nın 21 Ağustos Pazartesi günü öğleden sonra saat dörtte Çankaya’daki köşklerinde siyasi liderlere bir çay ziyafeti vereceği bildirilmişti. Gazete haberine göre ziyafette bütün elçiler ve siyasi liderler bulunacaktı. Bunun için 19 Ağustos’ta davetnamelerin dahi dağıtıldığı bildiriliyordu¹¹⁶. *İkdâm* gazetesi 23 Ağustos tarihli sayısında çay ziyafetinin yapıldığını şöyle veriyordu: “*Mustafa Kemal Paşa’nın Çay Ziyâfeti: Dün Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen çay ziyâfeti pek kalabalıktı. Akşama kadar samimi musâhabelerde bulunulmuştur. Bu çay ziyâfetinde ricâl-i siyâsiye ve matbûât erkânı hazır bulunmuşlardır.*”¹¹⁷ Oysaki ne çay ziyafeti yapılmıştı ne de Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Ankara’daydı. Mustafa Kemal Paşa o anda cephe ordusunun

---

¹¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No: 573, s.2.

¹¹³ *Babalık*, 25 Temmuz 1338/25 Temmuz 1922, No: 952, s.2; *Babalık*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No: 958, s.2.

¹¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1; *İstikbâl*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 685, s.1; *Varlık*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 71, s.3; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 188. Utkan Kocatürk Mustafa Kemal Paşa’nın 6 Ağustos’ta Ankara’ya döndüğünü iddia etmektedir. Bkz: Kocatürk, *a.g.e.*, s. 290.

¹¹⁵ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 290.

¹¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.1.

¹¹⁷ *İkdâm*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:9134, s.1.

başındaydı¹¹⁸. Büyük Taarruzun başlamasına kadar Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başında olduğuna dair hiçbir haber verilmemişti. Ancak Büyük Taarruzla beraber Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Afyonkarahisar'da Türk ordusunu yönettiği haberi verilmişti.

1.1. BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE CEPHE FAALİYETLERİ

Mustafa Kemal Paşa 16 Haziran'dan itibaren Büyük Taarruzun yapılacağını kararlaştırmıştı. Alınan bu karar 27 Temmuz tarihinde Akşehir'de cephe kumandanlarıyla yapılan toplantıyla son şeklini almış ve hazırlıklara hız verilmişti. Bu tarihten Büyük Taarruzun hemen öncesindeki Ortakça ve Rumköy baskınlarına kadar cephe boyunca küçük çaplı askeri harekât yapılmıştı. Bu askeri faaliyetler genel olarak keşif faaliyetleri az da olsa baskın ve pusu şeklinde yapılmıştı. Cephenin çeşitli noktalarından yapılan keşif harekâtıyla Yunanlıların askeri konumları ve vaziyetleri tespit edilmeye çalışılmıştı. Bu harekât kesin sonuç getirecek derecede büyük çapta olmayıp az sayıda askerle yapılan küçük boyutlu mücadelelerdi¹¹⁹. Bu nedenle de mücadelelerde fazla can kaybı olmamakta ve az miktarda ganimet elde edilmekteydi. Cephenin çeşitli yerlerinde küçük çaplı baskın ve pusular da

¹¹⁸ Ali (Çetinkaya) "Büyük Taarruzun Askeri ve Siyasi Ehemmiyeti", *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, s.219.

¹¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Haziran 1338/ 20 Haziran 1922, No: 531, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Haziran 1338/ 21 Haziran 1922, No: 537, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No 582, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No 589, s.2; *Yeni Adana*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 339-156, s. 1; *Babalık*, 14 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 964, s.2; *Açıksöz*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No:557, s.2; *Açıksöz*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No:559, s.2; *Açıksöz*, 26 Ağustos 1338/26 Ağustos 1922, No:564, s.1; *Babalık*, 21 Temmuz 1338/21 Temmuz 1922, No: 949, s.1; *Babalık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 956, s.2; *Babalık*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 957, s.2; *Babalık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 967, s.2;; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; *Babalık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 974, s.2; *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1; *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1; *İstikbâl*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 674, s.1; *İstikbâl*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 674, s.1; *İstikbâl*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 692, s.1; *İstikbâl*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 694, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; *Vakit*,15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No:1681, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1.

yapılmaktaydı. Baskın ve pusularda bazen top, makineli tüfek gibi ağır silahlar da kullanılmaktaydı¹²⁰. Zayıf ve elde edilen ganimetler ise keşif çarpışmalarına göre daha fazla olmaktadır¹²¹. Baskın ve pusularla Yunanlıların maneviyatları ciddi anlamda erozyona uğratılmaktaydı. Daha da önemlisi Yunanlıların baskın yapılan mevzilerde kuvvetlerini tutması hatta yeni birlikler getirmesi de sağlanmış olunuyordu. Böylece Türk ordusu Yunan kuvvetlerini istedikleri yerde tutmayı başarmaktaydı. Türk resmi tebliğlerinde dikkat çeken başka bir bilgi de cephelerde Yunanlıların hâkimiyetindeki bölgeye geçilerek tren, posta ve telgraf hatlarının tahrip edilmesiydi¹²². Yine bu süreçte Yunan kuvvetlerinden Türk sınır karakollarına iltica eden askerler de dikkat çekmekteydi¹²³.

Tebliğlerden anlaşılacağı üzere cephelerde Yunanlılar tarafından sıklıkla yangınlar çıkarılmaktaydı. Yangınlar sadece ormanlık veya dağlık alanlarda değil köylülerin tarla ve zeytinliklerinde de çıkarılmaktaydı¹²⁴. Böylece zahiresi yanan Türk köylüleri açlık tehlikesiyle baş başa kalmaktaydı. Türk resmi tebliğlerinden anlaşılacağına göre bu süreçte Yunan işgalindeki yerlerde Türk halkına karşı büyük

---

¹²⁰ *Babalık*, 21 Temmuz 1338/21 Temmuz 1922, No: 949, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581, s.2; *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *İstikbâl*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 675, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No:1681, s.1; *Varlık*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 71, s.4; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4.

¹²¹ *Babalık*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 954, s.2.

¹²² *Açıksöz*, 19 Ağustos 1338/19 Ağustos 1922, No:558, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No 583, s.2; *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1.

¹²³ *Babalık*, 21 Temmuz 1338/21 Temmuz 1922, No: 949, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581, s.2; *İstikbâl*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 674, s.1.

¹²⁴ *Babalık*, 20 Temmuz 1338/20 Temmuz 1922, No: 948, s.2; *Babalık*, 25 Temmuz 1338/25 Temmuz 1922, No: 952, s.2; *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.2; *Babalık*, 21 Temmuz 1338/21 Temmuz 1922, No: 949, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2; *Yeni Adana*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 339-156, s. 1; *Babalık*, 14 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 964, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No 587, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No 588, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No 589, s.2; *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; *İstikbâl*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 674, s.1; *İstikbâl*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 674, s.1; *İstikbâl*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 675, s.1; *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1; *İstikbâl*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 694, s.1; *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No:1681, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; *Varlık*, 23 Temmuz 1338/23 Temmuz 1922, No: 67, s.4; *Varlık*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No: 68, s.4; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.4; *Varlık*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No: 70, s.4; *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.4; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4.

zulüm ve tazyikler de yapılmaktaydı. Zulüm ve tazyiklerden bıkan halk dağlık alanlar veya güvenli gördüğü başka yerlere kaçmaktaydı. Sınır hatlarında çıkarılan yangınlar ve halka uygulanan baskı ve zulümlerle Türk hatları ile Yunan hatları arasında bir tampon bölge oluşturma amacı güdülmüş olabilir. Sağlanacak tampon bölgeyle Yunanlılar sınırlarda yaşayan halkın Türk ordusuna istihbarat vermemesi sağlanmış olacaktı. Böylece kendilerini daha güvende hissedeceklerdi. Bununla beraber yangınların da tamamının Yunanlılar tarafından çıkarıldığı söylenemez. En azından dağlarda çıkan yangınlardan önemli miktarı cephe faaliyetlerinde kullanılan top ve bombalardan kaynaklanması kuvvetle ihtimaldi.

Cephede Yunan kuvvetlerinin de gerek karadan gerekse denizden Türk hatlarına karşı küçük çaplı akın ve baskınlarına da rastlanmaktaydı. Küçük birliklerle Türk hatlarına sızmaya çalışan Yunanlılara karşı hemen ateşli silahlarla karşılık veriliyor ve püskürtülene kadar mücadeleye devam ediliyordu¹²⁵. Görüleceği üzere 16 Haziran- 19 Ağustos tarihleri arasında Türk ve Yunan kuvvetleri karşılıklı olarak bir birlerinin askeri gücünü tespit ve kontrol etme uğraşı içerisinde olmuşlardı. Bununla beraber Büyük Taarruzun hemen öncesinde cephenin farklı yerlerinde iki ciddi baskın yapılmıştı. Genel Taarruz öncesinde adeta prova olarak görülebilecek bu baskınlarla Yunanlıların kafası karıştırılmaya çalışılmıştı. Zira bu iki baskın 26 Ağustos'ta Büyük Taarruzun başlayacağı noktada yapılmamıştı. Şimdi de bu baskınları Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla ele almaya çalışacağız.

---

¹²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1338/ 19 Haziran 1922, No: 535, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Haziran 1338/ 21 Haziran 1922, No: 537, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No 579, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No 587, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No 588, s.2; *Babalık*, 14 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 964, s.2; *Açıksöz*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No:562, s.1; *Açıksöz*, 26 Ağustos 1338/26 Ağustos 1922, No:564, s.1; *Babalık*, 14 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 964, s.2; *Babalık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 974, s.2; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1; *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1; *İstikbâl*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 694, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; *Vakit*,15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No:1681, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.4; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4.

1.1.1.Ortakçı Baskını

Ortakçı baskını 19 Ağustos'ta gerçekleşti. Türk resmi tebliğlerine göre 19 Ağustos sabahında Türk akıncıları Sarayköy civarında Menderes'i geçerek Burhaniye istasyonunu işgal etmişlerdi. Buldan ve Karataş istikametinde ise çatışmalar olmuştu¹²⁶. 19 Ağustos tarihinde yapılan baskından sonra Türk akıncı müfrezeleri 20 Ağustos tarihinde de ileri harekâtına devam etmişti. Türk baskını sonrasında karşı taarruza kalkışan Yunan birlikleri ise püskürtüldüğü gibi Burhaniye-Nazilli şimendifer hattı çeşitli yerlerinden tahrip edilmişti. Bu baskın harekâtında 20 Ağustos'a kadar Yunanlılardan 3 subay ve 26 asker esir alındığı gibi 100 civarında asker de öldürülmüştü. Yine istasyonda bulunan çok miktarda cephane ve erzak ele geçirilmişti¹²⁷. 21 Ağustos tarihinde de Türk akıncı müfrezeleri Menderes'in kuzeyinde başarılı akınlara devam etmişlerdi. Nazilli ile Sultanhisar arasında bir şimendifer köprüsü daha tahrip edilmiş ve yeniden bir miktar esir, bir deve ve çok sayıda binek hayvanı ve silah, cephane, hafif makineli tüfek ve saire ganimet olarak ele geçirilmişti¹²⁸. 20 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliği de Ortakçı civarında yapılan Türk baskınına itiraf etmekteydi. Yunan tebliğine göre, Menderes civarında güneyden Ortakçı'da bir ileri Yunan karakoluna 18-19 Ağustos gecesi köylülerin desteğiyle "çeteler" tarafından bir taarruz yapılmıştır. Aynı zamanda Türk askerleri karakol karşısında kuvvetler yığarak 19 Ağustosta düzenli birliklerle taarruza geçmişlerdi. Yunan ileri karakolu muhasara edilerek iki saatlik bir silahlı çatışmadan sonra Türk birlikleri Ortakçı'nın güneyinde iki kilometre gerideki siperlere çekilmişlerdi¹²⁹. Görüleceği üzere Yunan tebliği, ne kadar kayıp verdiklerine

¹²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.2; *Açıksöz*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No:559, s.2; *İstikbâl*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 692, s.2; *İkdâm*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1; *Vakit*, 21 Ağustos 1338 / 21 Ağustos 1922, No:1682, s.1; *Yeni Adana*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No: 346-163, s.1.

¹²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No 585, s.2; *Açıksöz*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No:560, s.1; *İstikbâl*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 690, s.1; *İstikbâl*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 693, s.1; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4; *İkdâm*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:9134, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1; *Vakit*,23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:1680, s.1.

¹²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.2; *Babalık*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No: 972, s.2; *Açıksöz*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:561, s.2; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4; *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1.

¹²⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 75, s.1; *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s. 2.

baskının ne gibi sonuçlar doğurduğuna dair teferruat vermemekteydi. Bu durum da en azından Türk kuvvetlerinin bu baskını karşısında Yunanlıların başarısızlığını göstermektedir. Aksi takdirde Yunan tebliği Türklerin başarısızlığını açık ve abartılı bir şekilde ortaya koyacaktı.

Ortakçı Baskını, İstanbul gazetelerinde yankı bulmuştur. *İkdâm* gazetesi 25 Ağustos tarihli sayısında baskının genel bir taarruzun başlangıcı olup olmadığına dair ismini vermediği üst rütbeli bir komutanın düşüncelerine yer vermektedir. Komutan, Ortakçı Baskınının bu civarda toplu Türk kuvvetleri olmadığı için genel bir taarruzun başlangıcı olamayacağı şeklinde yorumlamıştı. Kumandana göre bu harekâtın amacı Yunan kuvvetlerinin konumunu belirlemektir¹³⁰. 27 Ağustos tarihli *İkdâm* gazetesi Ortakçı baskını Yunan kuvvetlerini yanlardan tazyik etmek amacıyla yapıldığı şeklinde yorumlamaktaydı. Gazete bu baskına rağmen genel taarruzu Türklerin değil Yunanlıların başlatacağını ısrarla vurgulamıştı.¹³¹ *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi ise baskının Yunanistan üzerindeki yansımalarını ortaya koymaktaydı. Buna göre, Atina’da bu baskın, sonucu itibariyle hiçbir önemi olmayan bir cephe harekâtı olarak değerlendirilmekteydi¹³². Atina basınına göre bu baskın harekâtı Mustafa Kemal Paşa’nın yapılması düşünülen Venedik Konferansını etkileme çabasıdır¹³³.

1.1.2. Rumköy Baskını

Ortakçı baskınından hemen sonra 24 Ağustos sabahı Rumköy’e de bir baskın yapılmıştı. Türk resmi tebliğlerinde belirtildiğine göre 24 Ağustos günü Kocaeli’nin doğusunda Rumköy civarında Yunan mevzileri Türk hücumlarıyla zaptedildi. Buna karşılık Yunanlıların Vezirhan tarafından yaptıkları karşı taarruz da Türk kuvvetleri tarafından püskürtülmüştü. Baskında Yunan kuvvetleri muharebe meydanında aralarında subayların da olduğu birçok ölü bırakmıştı¹³⁴. 25 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliği de bu baskını itiraf etmekteydi. Bununla beraber Türk resmi tebliğinin

¹³⁰ *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1.

¹³¹ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1.

¹³² *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1.

¹³³ *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1.

¹³⁴ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1; *Vakit*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 1689, s.1.

aksine Türk kuvvetlerinin Yunanlılar karşısında kayıplar verdiği bildiriliyordu. Yunan resmi tebliğine göre, 24 Ağustos sabahı Bilecik civarında bulunan Dereköy'deki Yunan kuvvetlerine toplarla desteklenmiş Türk kuvvetleri taarruz etmişti. Başlangıçta savunma halinde bulunan Yunan kuvvetleri daha sonra karşı taarruza geçerek Türkleri bozguna uğratmıştı. Tebliğe göre Türk kuvvetleri öğle üzeri, on ölü ve bir yaralı bırakarak kuzeye doğru düzensiz surette geri çekilmişti¹³⁵.

Rumköy baskını Türk basınında oldukça fazla yankı bulmuştu. Gerek İstanbul gerekse Anadolu basını baskının bir keşif harekâtı mı yoksa bir taarruzun başlangıcı mı olduğu hakkında yorumlar yapmışlardı¹³⁶. 27 Ağustos tarihli *İkdâm* ve *Vakit* gazeteleri Rumköy muharebelerini genel bir taarruzun habercisi olarak değerlendirmişti¹³⁷. Bu kaniya varılmasında, özellikle İstanbul'daki yabancı gazetelerin birkaç günden beri belirttikleri "*Türk ordusunun Kocaeli muntkasında bir taarruza hazırlandığı*" yönündeki haberler etkili olmuştu. *Vakit* gazetesi Kocaeli cephesinde başlayan harekâtın genel bir taarruzun başlangıcı olması halinde Türk kuvvetlerinin ilk hedeflerinin Bilecik, İnegöl ve Bursa olacağını öngörmüştü¹³⁸. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi ise önceleri bu harekâtın genel bir taarruzun başlangıcı mı yoksa sıradan bir mevzi hareketi mi olduğu noktasında kesin bir yargıda bulunmadığı gibi düşünce belirtmekten dahi kaçınmıştı¹³⁹. *Peyâm-ı Sabâh*, ancak 29 Ağustos tarihli nüshasında 24 Ağustos'ta yapılan Türk taarruzlarının Yunanlıları oyalamaya dönük bir harekât olduğu şeklinde yorumlayacaktı. Gazetenin belirttiğine göre, Türkler bu harekâtıyla Yunanlıların dikkatini farklı yerlere çekerek Afyonkarahisar civarında yapacakları taarruzda Yunanlıları hazırlıksız yakalayacaktı¹⁴⁰. Görüldüğü üzere, *Peyâm-ı Sabâh*'ın bu yoruma ulaşabilmesi için Büyük Taarruz'un üzerinden 4 gün geçmesi gerekti. İstanbul basını Rumköy taarruzunun askeri noktada değerlendirilmesini bir önceki baskındaki gibi uzmanlar aracılığıyla yapmıştı. Örneğin, *İkdâm* gazetesi Rumköy taarruzunun genel mi yoksa keşif harekâtı mı olduğunu ortaya koyma adına İstanbul'da Genel Kurmay'dan önemli bir yetkiliyle

¹³⁵ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1; *Vakit*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 1689, s.1; *Islahât*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:1171, s.2.

¹³⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1.

¹³⁷ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1

¹³⁸ *Vakit*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 1689, s.1.

¹³⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1.

¹⁴⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1.

görüştüyordu. Bu yetkilinin adı ve rütbesi gazetede belirtilmiyorsa da konunun aydınlanması noktasında önemli bilgiler veriyordu. Yetkili, verdiği malumatta, şu an için harekâtı, genel bir taarruzun öncüsü olan bir keşif taarruzu olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını belirtmekteydi. Bununla beraber harekâtı Yunanlıların gücünü, zayıf noktalarını bir yoklama mahiyetinde olduğu şeklinde değerlendiriyor, gerçek durumun ise ancak gelecek resmi tebliğlerden anlaşılacağını ilave ediyordu. Yetkili bu değerlendirmelerini yaptıktan sonra zamanın genel bir taarruz için çok uygun olduğunu da sözlerine ekliyordu. Ona göre genel bir Türk taarruzu ancak bir iki ay zarfında yapılabilirdi; aksi takdirde taarruz gelecek yazı ertelenmek zorunda kalacaktı¹⁴¹. Yunan basını ise Büyük Taarruz öncesinde yapılan Rumköy baskınına da tıpkı Ortakçı baskını gibi önemsememişti. Yunan basını bu baskını da önemsiz, ciddi olmayan çarpışma olarak değerlendirmişti¹⁴². Bununla beraber son askeri gelişmeler nedeniyle hükümet, Yunan Başkumandanı General Hatzianestis'yi Atina'ya malumat vermesi için çağırma gereği duymuştu. Hatzianestis'nin 27 Ağustos'ta Atina'da olması ve cephedeki askeri vaziyet hakkında önemli bilgiler vermesi beklenmekteydi¹⁴³.

Rumköy baskını esnasında cephenin diğer yerlerinde de askeri harekât icra edilmişti. 24, 25 Ağustos tarihlerinde cephenin Seyitgazi ve Afyon civarında Yunan sınır hattında da topçu ile takviye edilmiş Türk kuvvetleri başarılı baskınlar yapmışlardı. Bazı mevziler Yunanlılardan alındığı gibi bir miktar esir de ele geçirilmişti¹⁴⁴. Hiç şüphesiz bu küçük baskınlarla Yunan kuvvetlerinin cephedeki son durumlarının, güçlü ve zayıf noktalarının tespit edilmesinin yanı sıra Büyük taarruzun sıklet merkezinin de gizlenmesi sağlanmış oluyordu.

---

¹⁴¹ *İkdâm*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:9139, s.1.

¹⁴² *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:76, s.1.

¹⁴³ *İkdâm*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:9139, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1; *Açıksöz*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No:567, s.1.

¹⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No: 1688, s. 2; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 75, s.1.

1.1.3. Haberleşmenin Kesilmesi ve Sansürün Türk Basınındaki Etkileri

Anadolu ile “*hâric*”¹⁴⁵ arasındaki haberleşme Türk taarruzunun başlamasından hemen önce kesilmişti. Büyük Millet Meclisi, taarruz öncesinde, Anadolu’dan dışarıya bilgi sızması için haberleşme yasağı getirme tedbirini alıyordu. Ankara Hükümeti haberleşme yasağını 25 Ağustosta memleketin tüm memurlarına, 26 Ağustosta ise Ankara Hükümetinin İstanbul temsilcisi Hamit Bey’e tebliğ ediyordu. Bu karar gereği uyulması gerekli maddeler şöyleydi:

1. Anadolu’ya kimse girmeyecektir.
2. Anadolu’dan kimse çıkmayacaktır.
3. Anadolu’dan harice hiçbir haber verilmeyecektir.
4. Aksi takdirde vatana ihanet suçuyla hüküm edilecektir. Anadolu’nun herhangi tarafında Ankara’dan mektup kabul edilecek fakat Anadolu’dan harice mektup gönderilmesine izin verilmeyecektir¹⁴⁶.

İstanbul basınına göre alınmış olan bu önlemler askeri harekâtın dışarıya yansımalarını önlemek, yani casusluğu ortadan kaldırmak amacını taşıyordu¹⁴⁷. Alınan bu kararlar Anadolu halkına da tebliğ edilmişti¹⁴⁸. Ardından Anadolu’da hemen uygulama sahasına sokuldu. Bu doğrultuda Anadolu’da bulunan İstanbul gazetelerinin özel muhabirlerinin telefonları kesildi. İstanbul’dan, İzmit’e şimendifer ulaşımı durduruldu. İstanbul-Anadolu telgraf haberleşmesi sonlandırıldı. Karadeniz’de ticari gemilerin kara ile teması yasaklandı¹⁴⁹. Bu yasak gereği İstanbul-Anadolu sahilleri arasında vapur gibi büyük deniz aracının yanı sıra küçük kayıklar bile sahillerden uzaklaştırıldı¹⁵⁰. Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber İzmit,

¹⁴⁵ Burada kastedilen anlam Büyük Millet Meclisi Hükümetinin idaresi dışında kalan yerler ve yabancı ülkelerdir.

¹⁴⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1; *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1; *İkdâm*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:9141, s.1.

¹⁴⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; *Vakit*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 1690, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*’a göre iletişim yasağı geçici olup on beş gün sonra kaldırılacaktı. Bkz: *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1. 2

¹⁴⁸ *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1.

¹⁴⁹ *Vakit*, 29 Ağustos 1338 /29 Ağustos 1922, No: 1691, s.2.

¹⁵⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1.

Karamürsel ile İstanbul arasında deniz taşımacılığı tamamen sonlandırıldı¹⁵¹. Anadolu sahillerinden harice olan çıkış yasağı ise yalnızca Trabzon limanında esnek tutuldu. Bununla beraber, Trabzon limanından sadece ticari eşyalar bazı şartlar altında dışarıya çıkarılabilmekte ve çıkacak eşya sıkı bir kontrole tabi tutulmaktaydı¹⁵². Trabzon'dan yola çıkan ticari gemiler zamanın Ankara Hükümetinin dostu olan Sovyet Rusya'ya gitmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Aksi takdirde uygulanmakta olan yasağın bir anlamı kalmayacaktı. Anadolu'da tren yolları da sıkı denetim altına alınmıştı. Haydarpaşa-Adapazarı trenleri Hereke'den öteye geçememekteydiler. Yine Yarımca istasyonunun ötesinde bulunan Anadolu Hükümeti şimendifer memurları 27 Ağustos'tan itibaren görevlerini terk ederek İzmit'e dönmüşlerdi¹⁵³.

İstanbul basını bu yasak nedeniyle Anadolu'dan haber alamadı. Bu nedenle de gazeteler İstanbul kamuoyuna Büyük Taarruzla ilgili haberleri zamanında ve doğru olarak veremediler. Bu duruma son verme adına İstanbul basını iletişim yasağını delmek için İstanbul'dan İzmit ve Ankara ile birkaç kere haberleşme çabalarına girmişti. Fakat bu çabaları iletişim yasağının sıkı bir şekilde uygulanması nedeniyle sonuçsuz kalmıştı¹⁵⁴. Bununla beraber haberleşme yasağı Büyük Taarruz için oldukça faydalı olmuştu. Bu sayede Türk taarruzunun gelişim safhaları dış dünyadan özellikle Yunanistan'dan gizlenelebildi. Nitekim *Vakit* gazetesi Yunan Hükümetine muhalif gazetelerden birisinin bu manadaki görüşünü aktarıyordu. Yunan gazetesi aynen şunları yazıyordu:

“Biz geçen sene taarruz ettiğimiz zaman bunu kâinat ve mâverâ-yı kâinat üç ay evvel biliyordu. O derecede ki adeta taarruzumuz gülünç bir mâhiyyet almıştı. Şimdi Türkler taarruz ediyor. Hâlbuki taarruzun arefesinde bile birkaç metre uzaklıktaki Yunan kumandanlığı haberdâr değil¹⁵⁵.”

Anadolu'nun hariçle olan haberleşme yasağının kaldırılması ise Yunan ordusunun kesin olarak yok edilmesinden sonra olmuştu. Yasak, 2 Eylül'de Meclisin aldığı bir kararla kaldırıldı. Buna göre karar 4 Eylül tarihi itibarıyla yürürlüğe

¹⁵¹ *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1.

¹⁵² *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1.

¹⁵³ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1.

¹⁵⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1; *Vakit*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 1690, s.1.

¹⁵⁵ *Vakit*, 3 Eylül 1338 / 3 Eylül 1922, No:1696, s. 2.

girecekti. 3 Eylül 1922 tarihinde Rauf Bey imzasıyla ilgililere tebliğ edildi¹⁵⁶. İstanbul Telgraf Merkez Müdüriyeti 4 Eylül gecesi Anadolu ile İstanbul'un haberleşmesinin başladığını bildirdi. Yunan işgalinden yeni kurtulan Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir, Uşak ve çevresi de İstanbul'la telgraf haberleşmesine başladı. Bununla beraber birkaç gündür kullanılmayan telgraf hatlarında teknik nedenlerle haberleşmede bazı aksaklıklar görülüyordu. Telgraflaşmalar ilk günlerde gecikmeli yapılabildi¹⁵⁷. Haberleşmenin serbest bırakılmasıyla beraber ilk telgraflar da İstanbul'a ulaşmaya başlıyordu. 4 Eylül tarihinde İstanbul'a Anadolu Ajansından ve özel şahıslardan bir kaç tane telgraf geldi. Bu telgraflardan birini Ankara'dan, İstanbul Mebusu Rıza Bey, *Vakit* matbaasına çekiyordu. Rıza Bey'in telgrafı, haberleşmenin serbest kalmasından sonra Ankara'dan İstanbul'a çekilen ilk telgraflardan birisi olması nedeniyle önemlidir. Rıza Bey'in bu kısa telgrafı aynen şöyleydi: “*Millî ordumuzun muazzam zaferini hemşerilerime tebşir eder, harp mâlûlileriyle eytâm-ı şühedâyâ muâvenet edilmesini ricâ eylerim*”¹⁵⁸

Türk basını ise yeniden haberleşmenin başlamasına büyük ilgi göstermişti. *Varlık* gazetesi “*Teblîg-i resmîlerden başka askerî haberleri ihtivâ etmemek üzere 4 Eylül tarihinden i'tibâren hâriçle muhâberegâye müsaade*” olduğunu yazıyordu¹⁵⁹. *Babalık* gazetesi ise bu haberi “*İstanbul ile Muhâbere*” başlığıyla “*Anadolu ile İstanbul arasında telgraf ve posta muhârebâtına müsaade edildiği müstahberdir*”¹⁶⁰; *İstikbâl* gazetesi “*Memnûiyet Ref' Olundu*” başlığıyla 4 Eylül tarihiyle Ankara'dan özel muhabiri Osmanzade Hamdi Bey'in telgrafıyla haberleşmenin yeniden sağlanması haberini veriyordu. Telgrafta “*Anadolu'dan çıkacak yolcu, mektûb, gazete ve sâire memnûiyeti kalkmıştır. Bâdemâ İstanbul gazeteleri de gelecektir.*”¹⁶¹ ibareleri yazılmaktaydı. *Yeni Adana* gazetesi de *İstikbâl* gibi özel muhabir Osmanzade Hamdi Bey'in telgrafını “*Hariçle Muhâberegâye Müsaade Edildi*” başlığıyla kamuoyuna taşımıştı¹⁶². *Vakit* gazetesi 6 Eylül tarihli nüshasında “*Anadolu*

¹⁵⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 1698, s.1; *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 5.27..1.

¹⁵⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 1698, s.1; *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 5.27..1.

¹⁵⁸ *Vakit*, 5 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 1698, s.1;

¹⁵⁹ *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.1.

¹⁶⁰ *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

¹⁶¹ *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1.

¹⁶² *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s. 1.

ile *Münâkalât*” ve “*Anadolu ile Muhâbere*” başlıklarıyla haberi duyurmuştur. Haberde harp nedeniyle kesilen haberleşme, 4 Eylül sabahından itibaren Anadolu ile hariç arasındaki deniz ve ticaret trafiğinin açılacağı belirtiliyordu¹⁶³. *Hâkimiyet-i Milliye* ise “*Karahisar ve Eskişehir Telgraf Muhâberatı*” başlığıyla verdiği haberde “*Karahisar-ı Sâhib ile telgraf muhâberâtı başlamıştır. Sivrihisar’a rabt olunarak Eskişehir’le de idâre-i mülkiyenin doğrudan muhâberesi birkaç güne kadar mümkün olacaktır*”¹⁶⁴. *İkdâm* gazetesi “*Anadolu ile Muhâbere Dünden i’tibâren tekrar başlamıştır. İzmit Münâkalâtı şimdilik münkatı*” başlığıyla vermiştir¹⁶⁵. Haberleşmenin serbest bırakılmasıyla İstanbul basını Anadolu’dan haberleri hızla almaya başladı. 6 Eylül tarihli Türk resmi tebliğlerinin basındaki yayınlanma tarihleri bize bu gelişmeyi göstermektedir. Tebliğ Anadolu ve İstanbul basınında hemen hemen aynı tarihlerde yer aldı. 6 Eylül tarihli resmi tebliği Anadolu Basınından: *Hâkimiyet-i Milliye* 9, *Babalık* 8, *Varlık* 11, *İstikbâl* 10; İstanbul Basınından: *Peyâm-ı Sabah*, *İkdâm* ve *Vakit* 10 Eylül tarihli nüshalarında yayınlamıştı.

Telgraf haberleşmesinin serbest bırakılmasının yanı sıra Anadolu’da yayınlanan her türlü dergi ve gazetelerin de İstanbul’a gönderilmesine izin verilmeye başlanıyordu. Buna karşın İstanbul’dan Anadolu’ya girişine izni olmayan gazete ve dergilerin Anadolu’ya girişlerindeki yasak devam ediyordu¹⁶⁶. İstanbul’dan bütün gazete ve dergilerin Anadolu’ya girmesine ise ancak 12 Aralık 1922 tarihinde çıkarılan kararnameyle izin verilecekti¹⁶⁷. Yani görüleceği üzere Anadolu’nun hariçle olan haberleşme yasağı 25, 26 Ağustos 1922 tarihlerinde işleme girmiş, Türk taarruzunun Yunan mukavemetini kırdığı zamanlarda 4 Eylül 1922 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. Bazı İstanbul gazete ve dergileri için uygulanan sansür savaşın bitiminde kaldırılmıştır. Haberleşme yasağının kalkmasıyla sadece Anadolu değil artık İstanbul basınında görevli gazeteciler de cepheye rahatlıkla gidebilecekti. 4 Ekim tarihiyle Garp Cephesi Kumandanlığı İstanbul ve Ankara’dan cepheyi ziyaret etmek isteyen gazetecilerin şimendifer hatlarının tamiratından sonra bu arzularını gerçekleştirebileceklerini belirtiyordu. Bununla beraber gazetecilerin seyahat

¹⁶³ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.2.

¹⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.2.

¹⁶⁵ *İkdâm*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:9147, s.1.

¹⁶⁶ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 3.9.1922, Sayı:1805, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 5.27..1.

¹⁶⁷ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 12/12/1922, Sayı:2079, Dosya:86-16, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.40..19.

belgelerine sahip olmalarının yanı sıra gidiş ve dönüşlerinin yerel mevki kumandanlıklarına onaylatılması isteniyordu. Garp Cephesinin bu düzenlemeleri 30 Eylül'de İzmit, İstanbul ve Geyve Kumandanlıklarına; Umum Askeri Komiseri İhsan tarafından 4 Ekim'de yine 8 Ekim'de de mutasarrıflık namıyla İzmit Askeri Hat Komiserliğine bildiriliyordu¹⁶⁸.

Anadolu ile haberleşme yasağının yanı sıra, özellikle Yunan işgalindeki bölgelerdeki sıkı sansür de Türk taarruzunun İzmir, Balıkesir, Bursa gibi yerlerdeki Türk kamuoyuna açık ve kolay bir şekilde sunulmasını engelliyordu. İstanbul'da Anadolu'nun uyguladığı haberleşme yasağı nedeniyle askeri harekâtla ilgili haberler zamanında aktarılamamaktaydı. İstanbul basını Anadolu'nun haberleşme yasağını kaldırmasına kadar Türk ordusunun askeri harekâtıyla ilgili haberlerini Avrupa haber kaynaklarına dayandırmaktaydı. İstanbul'da kısmen bir sansür uygulamasına rastlanıyordu. Bu durum Türk resmi tebliğlerinde bazı cümlelerin çıkarılmasına sebebiyet veriyordu. Ayrıca köşe yazarlarının askeri harekâtlar ışığında yaptıkları siyasi yorumların da sansüre tabi tutulduğu görülmüyordu. İzmir, Balıkesir, Bursa gibi işgal edilmiş yerlerin basını ise sansürü derinden hissetmekteydi¹⁶⁹. Nitekim sıkı sansür nedeniyle Türk taarruzuyla ilgili haberler bu yerlerde kamuoyuyla paylaşılamamaktaydı. Örneğin, İzmir basınının 2 ve 3 Eylül tarihli sayılarında bile Türk zaferinden bahsedilmemektedir. 2 Eylül tarihli *Islahât* gazetesinde askeri haberlerle ilgili yalnızca “*Harb Devâm Edecek*¹⁷⁰” başlığıyla Yunanlıların savaşa devam edeceklerini bildiren bir haberle “*18 Ağustos 1922 Tarihli Vaz'iyet-i Askeriyye*¹⁷¹” başlığıyla 31 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğine yer verilmekteydi. Öne çıkan diğer haberler ise “*Atina'da İctimâ'lar*¹⁷²”, “*Venedik Sulh Konferansı*¹⁷³”, “*Konferans Eylül'de*¹⁷⁴”, “*Metaksas Atina'da*¹⁷⁵”, “*İtalya ve Şark*

¹⁶⁸ ATASE İSH, Kutu: 1702, Gömlek: 160, Belge: 160-1, 2, 3, 4.

¹⁶⁹ Büyük Taarruz öncesinde İzmir'de yayınlanan sansürün temeli Küçük Asya (Asya-yı Suğra) orduları Başkumandanı Hatzianestis'nin 25 Mayıs 1922 tarihli bildirisiydi. Bu bildiride “*Ahvâl-i Askeriyye ile Yunan askerinin Asyâ-yı Suğrâ'daki teşebbüsâtına âid bilumûm neşriyyâtın sansüre tâbi tutulması*” istenmişti. Bütün yayınların sansür edilmek üzere İzmir Askeri Sansür Kalemi'ne iletilmesi emr edilmişti. Bkz: Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989, s. 155.

¹⁷⁰ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2.

¹⁷¹ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2.

¹⁷² *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷³ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷⁴ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷⁵ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

*Mes‘elesi*¹⁷⁶”, “*Konferans Te‘hîr Etmeyecek*¹⁷⁷”, “*İngiltere’nin Yeni Notası*¹⁷⁸”, “*Fransa-İngiltere*¹⁷⁹”, “*Venedik Konferansı*¹⁸⁰”, “*İngiltere ve Konferans*”, “*İstanbul ve Yunanistan*¹⁸¹” gibi siyasi haberlerdi. Bir başka İzmir gazetesi olan *Şark* gazetesinin 3 Eylül tarihli sayısında ise cepheye ait hiçbir askeri malumat verilmiyordu. Öne çıkan haberler ise “*Bâb-ı Âlî’de Konferans Haberi*¹⁸²”, “*Parlamento Konferansı*¹⁸³”, “*Lloyd George’un Nutku*¹⁸⁴”, “*Meclis-i Nazar*¹⁸⁵”, “*Venedik Konferansında*¹⁸⁶” gibi barış ile ilgili haberlerdi. Yunan işgalinde bulunan bir diğer şehir olan Bursa’da da durum aynıydı. *Vakit* gazetesi 3 Eylül tarihli nüshasında “*Bursa’dan Gelen Bir Gazete*” başlığıyla verdiği haberde, Bursa’da Hüseyin Onur sahipliğinde ve başyazarlığını Cemal Beyin yaptığı “*Mücâhede*” gazetesinden bahsetmekteydi. Buna göre 31 Ağustos Perşembe tarihli *Mücâhede* gazetesinde Türk Taarruzu ve savaş hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bununla beraber Yunan Deniz Kuvvetleri Kumandanının İstanbul’dan Atina’ya vardığı ve Amiral’in de katılacağı Atina’da toplanılacak bir “*Encümen-i Vükelâ*”da “*Kemalist*” sahillerinin ablukasıyla tahribatın şiddetinin müzakere edileceği yazmaktadır. Gazetede “*izhâr-ı hakikât*” başlığıyla Belediye binası önündeki mitingde Vakıflar Müdür vekili olarak Yunanlılara hizmet eden Hafız İsmail’in nutku birkaç sütunu dolduruyordu¹⁸⁷

Sansürün yanı sıra Yunanlıların Türk basınını susturma ve yönlendirme vasıtalarından biri de kendilerine muhalif gazetecileri gözaltına alıp sürgüne göndermekti. *Vakit* gazetesinin 3 Eylül tarihli sayısında “*Münâfi Muharrirler*” başlığıyla Yunanlılara muhalif olan İzmir’de çıkmakta olan “*Ahenk*” yazarı İbni Hazım Ferit Beyle “*Sada-yı Hak*” yazarlardan İbnül Cemal Ragıp Beyler Yunanlılar tarafından İzmir’den Girit’e götürülmüşlerdi. Gazetenin belirttiğine göre gazetecilerin serbest bırakılması için Türkler girişimlerde de bulunuyorlardı. Bu

¹⁷⁶ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷⁷ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷⁸ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁷⁹ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

¹⁸⁰ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2.

¹⁸¹ *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2.

¹⁸² *Şark*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.1.

¹⁸³ *Şark*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.1.

¹⁸⁴ *Şark*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.2.

¹⁸⁵ *Şark*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.2.

¹⁸⁶ *Şark*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.2.

¹⁸⁷ *Vakit*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1696, s. 2.

doğrultuda Selanik Mebusu Kemalettin Bey vasıtasıyla gazetecilerin serbest bırakılması için Girit valiliğine emir verilmişti¹⁸⁸.

Haberleşme yasağı ve sansüre maruz kalmayan Anadolu basını ise Ankara merkezli askeri haberleri İstanbul basınına göre daha seri vermişti. 27 Ağustostan itibaren gazetelerin sütunları askeri gelişmelerle ilgili haber ve yorumlarla dolmuştu. Anadolu basını Büyük Taarruzun başında askeri gelişmelerle ilgili verdiği bu yoğun haber ve yorumlarında bazen bilgi kirliliğine neden olmakta bazen de gerçeklerden uzaklaşmaktaydı. Bu nedenle Türk Genelkurmay Başkanlığı bu duruma bir müdahalede bulunma gereği hissetmişti. Türk Genelkurmaylığı 31 Ağustos 1922'de basının askeri haberleri sunmasıyla ilgili yeni bir düzenleme getirmişti. Türk basınında, askeri gelişmelerle ilgili doğru olmayan haberlerin yazıldığı; bu durumun ise halk üzerinde olumsuz bir tesir yarattığı iddia edilerek bundan sonra basına askeri yayınları doğrudan verme yasağı getiriliyordu. Bu yasakla beraber basında yayınlanacak olan askeri haberler öncelikle Genelkurmay Başkanlığına bağlı İkinci Şube Müdüriyeti'ne; gazetenin içeriği ise İkinci Şubenin matbaasına gönderilecekti¹⁸⁹. Böylece Büyük Taarruzun askeri boyutuyla ilgili haber ve yorumlar da Genelkurmay Başkanlığının kontrolünde kamuoyuna yansıtılacaktı. Böylece kamuoyunun kafasını karıştıracak doğruluğu kesin olmayan haberlerin önü alınmış olacaktı.

Görüleceği üzere Büyük Taarruz öncesinde bir tedbir olarak Anadolu'dan dışarıya bilgi alışverişinin engellenmesi için iletişim yasağı getirilmişti. Bu iletişim yasağı Yunan kuvvetlerinin tam olarak imha edilmesinden sonra büyük oranda kaldırılmıştı. Yine bu süreçte özellikle işgal bölgelerinde Yunanlılar ve İşgal kuvvetleri basını kontrol etmek için sansüre tabi tutmuşlardı. Bu nedenlerden dolayı İstanbul, işgal bölgeleri ve yabancı basın Büyük Taarruz sürecini kamuoyuna düzenli ve sağlıklı bir şekilde aktaramamıştı. Anadolu basını ise diğerlerine göre Büyük Taarruzla ilgili haberleri daha sağlıklı verebilmişti. Bu durum ise Ankara

---

¹⁸⁸ *Vakit*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1696, s. 2.

¹⁸⁹ *ATASE İSH*, Kutu: 1529, Gömlek: 53, Belge: 53-1.

Hükümetinin işine gelmişti. Böylece Büyük Taarruz yabancıların müdahalesine fırsat kalmadan başlatıldı ve Yunan ordusunun mağlubiyeti sağlandı¹⁹⁰.

2. BÜYÜK TAARRUZ VE TÜRK KAMUOYU

26 Ağustosun hemen önce cephenin bazı noktalarında küçük çarpışmalar olmuştu. Küçük çapta taarruzlar şeklinde yapılan bu askeri harekâtlar özellikle Menderes ve Sarayköy civarında devam etmişti. Son birkaç günde ise Kocaeli civarında ağırlık kazanmıştı. Cephenin farklı alanlarında hedef şaşırtıcı mahiyette yapılan küçük tarzda taarruzlar sonrasında 26 Ağustos cumartesi sabahı bütün cephelerde genel ve ani bir Türk taarruzu başlıyordu¹⁹¹. Afyonkarahisar merkezli Türk taarruzu, Yunanlıların hiç beklemedikleri bir zamanda meydana geldi. Türk taarruzu Yunanlılardan çok iyi bir şekilde saklanmıştı¹⁹².

Türk ordusunun taarruza geçtiği haberi 26 Ağustos 1922 öğleden evvel Ankara'da Hükümete, öğleden sonra saat 14:00'da ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ulaştırıldı¹⁹³. Türk basını, Büyük Taarruz hakkında çeşitli kaynaklar merkezinde hazırladığı haber ve yorumları kamuoyuna taşımaktaydı. Bu kaynakların

---

¹⁹⁰ Örneğin İngilizlerin 1 Eylül tarihli bir telgrafına göre Fransızlar, Türk ordusunun harekâtının genel bir taarruz olmadığını iddia etmişti. Fransızlara göre Kocaeli ve Afyonkarahisar'dan başlatılan saldırılara yalnızca iki kolordu katılmıştı. Bu nedenle de bu harekât Türk ordusunun bütünüyle yaptığı bir taarruz değildi. Bkz: *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:139, Belge: 1. Görüleceği üzere taarruzdan birkaç gün geçmesine rağmen Fransızlar halen askeri harekâtın anlamını kavrayamamışlardı. Buna karşın İngilizler iletişim yasağına rağmen istihbarat elemanları sayesinde gelişmeleri yakından takip etmekte ve telgraflar ve raporlar halinde ilgililere iletmekteydiler. Fakat onlar da Türk taarruzunun başlayacağından haberdar olamamışlar ve sağlıklı bilgi elde edememişlerdi. Bkz: *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:142, Belge: 1; *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:136, Belge: 1.

¹⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1

¹⁹² Yunan Başkumandanı Hatzianestis hatıralarında Taarruz haberini 28 Ağustos günü öğle üzeri aldığını belirtmektedir. Bkz: "Yunan Başkumandanı Trikopolis Nerede, Kime, Nasıl Teslim Oldu?", *Tarih Konuşuyor*, S.7, C.II, Ağustos 1964, s.517.

¹⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1; Başbakan Rauf Bey 26 Ağustos tarihinde gizli oturumda taarruzun başladığını Meclis Genel Kurulunda haber verdi. Rauf Bey gizliliğin çok önemli olduğunu belirterek mebuslardan taarruzu birkaç gün saklamalarını istedi. Bkz: *T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları*, C.3. s.710-711. Rauf Bey Taarruzun başladığı haberini Meclisin 28 Ağustos tarihli açık celsesinde de ilan edecekti. Bkz: *T.B.M.M Zabıt Ceridesi*, C.22, s.379. Buna karşın dönemin Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa taarruz haberini 26 Ağustosta Meclise bildirdiğini iddia etmektedir. Hatta meclisin büyük bir sevinçle bu haberi karşıladığını ifade etmektedir. Fakat Zabıt Ceridelerinde onun iddiasını teyit edecek bir konuşmaya rastlanılmamıştır. Kazım Paşa'nın iddiası için bkz: Özalp, a.g.e., C.I., s. 234; Daha da ötesinde Mustafa Kemal Paşa 27 Ağustos günü Genelkurmay Başkanına Ankara'dan gelen telgrafi iletmişti. Bu telgrafta da taarruzun başladığı haberinin Gizli celsede Rauf Bey tarafından iletildiği belirtilmekteydi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 78, Belge:78-1.

şüphesiz en önemlisi Türk ve Yunan resmi tebliğleriydi. 26 Ağustos tarihli Türk resmi tebliğinde taarruzla ilgili önemli bilgiler yer almaktaydı. Tebliğe göre Türk taarruzu cephenin her tarafında aynı anda başladı; Kocaeli civarında ise keşif çarpışmaları şeklinde cereyan etti. Seyitgazi ve Afyon cephelerinde Yunan müstahkem mevzilerine karşı topçu ile takviye edilen Türk kuvvetleri tarafından baskınlar yapıldı. Türk kuvvetlerinin bu ilk baskınları başarıyla sonuçlandı. Türk kuvvetleri Yunanlılardan bir hayli esir de almıştı¹⁹⁴. Resmi tebliğde şiddetli çatışmaların yaşandığı belirtilen Seyitgazi ve Afyonkarahisar hattı Yunanlılar tarafından bir seneden beri güçlü bir şekilde tahkim edilmiş ve birkaç sıra sper hatları oluşturulmuştu. Yunanlılar tarafından güçlendirilmiş olan bu müstahkem mevzilerin bazı kısımları 26 Ağustos Cumartesi günü yapılan Türk taarruzuyla kısa zamanda ele geçirilmişti¹⁹⁵. Büyük Taarruz 26-27 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğiyle de itiraf edilmekteydi. Yunan tebliğinde belirtildiğine göre, Türk ordusu 26 Ağustos sabahıyla beraber peş peşe tümenlerle Afyonkarahisar'ın güney ve güney doğusundaki Yunan hattına karşı taarruza başladı. Yunanlılar tebliğlerinde Türk kuvvetlerinin kendi hatlarının bazı noktalarına girdiğini kabul ediyorlarsa da Türklerin girdikleri mevzilerden şiddetli Yunan karşı taarruzu ile püskürtüldüğünü belirtmektedirler. Yunanlılar çarpışmaların 26–27 Ağustos gecesinde devam ettiğini itiraf etmektedirler¹⁹⁶.

Büyük Taarruz'un başladığını bildiren 26 Ağustos tarihli Türk ve Yunan tebliğleri Türk basınında farklı zamanlarda kamuoyuna yansıtılabilmmişti. Genel

---

¹⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.1; Nitekim bir gün sonra da Fransa'da *Le Petit Parisien* gazetesi “*Anadolu'da Türk Taarruzu*” başlığıyla taarruzu ülkesinde ilk olarak duyurmuştu. 31 Ağustos tarihinde ise *Le Temps* ve *Le Matin* Büyük Taarruz hakkında haberler vermişlerdi. Bkz: Akyüz, a.g.e., s. 291.

¹⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1.

¹⁹⁶ *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.1; *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1. *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1; *Vakit*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 1691, s.1; Cumhuriyet Arşivinde rastladığımız 27 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliği de basında yayınlananla aynı mealdeydi. Genelkurmay Başkanlığından Rauf Bey'e 28 Ağustos tarihinde gönderilen bu tebliğde Türk ordusunun “*dünden beri Afyonkarahisar mıntkasının iki noktasından taarruza başladığı*” bildiriliyordu. Buna karşın Türk taarruzlarının kırıldığı ifade ediliyordu. Yine tebliğde Eskişehir cephesinde topçu ateşlerinin devam ettiği buna karşın cephenin diğer yerlerinde vaziyetin sakin olduğu iddia edilmekteydi. Bkz: *BCA*, Tarih: 28/8/1922 Dosya: 4940M Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 54.355..5.

olarak bakıldığında Büyük Taarruzun başladığı haberi Anadolu gazetelerinde ertesi günü yer bulurken İstanbul ve İzmir'deki gazetelerde ise ancak birkaç gün sonra yayınlanabilmişti. Ankara'nın resmi gazetesi olarak değerlendirilebilecek *Hâkimiyet-i Milliye* taarruz haberini “*Dün Sabahtan İ'tibâren Bütün Cebhelerde Kahramân Ordumuz Cânî Düşmânla Çarpışmaya Başladı*” başlıklı haberiyle taarruzdan sadece bir gün sonra kamuoyuna duyurdu¹⁹⁷. Konya ve Kastamonu basınında tebliğ Ankara basınıyla eş zamanlı olarak 27 Ağustos tarihinde yayınlandı¹⁹⁸. *Yeni Adana* gazetesi ise özel muhabiri Osmanzade Hamdi'nin Taarruzun başladığını bildiren telgrafı 27 Ağustos tarihinde “*Allah Ordumuzu Muzaffer Eylesin*” başlığıyla kamuoyuna bildirmişti¹⁹⁹. Taarruzun başladığını bildiren 26 Ağustos tarihli tebliğ ise 28 Ağustos tarihli sayısında yayınlanabilmişti²⁰⁰. Trabzon basını 26 Ağustos tarihli resmi tebliğin kısa ve öz şeklini Ankara'daki özel muhabirinin çektiği telgraf vasıtasıyla 28 Ağustos tarihli nüshasında bildirmişti²⁰¹. Tebliğin tam metnini ise ancak 29 Ağustos tarihli nüshasında 25 ve 27 Ağustos tarihli resmi tebliğlerle birlikte verebildi²⁰². Büyük Taarruzu bildiren 26 Ağustos tarihli Türk tebliği İstanbul basınında ise ancak 31 Ağustos tarihinde, 27 Ağustos tarihli Türk tebliğiyle birlikte verilebildi²⁰³. İstanbul ve İzmir basını Büyük Taarruzu ilk olarak 29 Ağustos tarihinde Yunan resmi tebliğiyle okuyucularına duyurabildi²⁰⁴.

¹⁹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1.

¹⁹⁸ *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.1.

¹⁹⁹ *Yeni Adana*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 350-167, s.1.

²⁰⁰ *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.1.

²⁰¹ *İstikbâl*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 695, s.1. Trabzon'daki bu gecikme muhtemelen bu şehirdeki ticari gemilerde uygulanan istisnai serbestlikten kaynaklanmaktaydı. Trabzon'dan bilginin dışarıya sızma olasılığı nedeniyle temkinli davranılmış olabilir.

²⁰² *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1.

²⁰³ *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1.

²⁰⁴ *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.1; *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1. *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1; *Vakit*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 1691, s.1; İşgal ve dolayısıyla sıkı bir sansüre maruz kalan İzmir gazetelerinden *Şark*, *Sada-yı Hak* ve *İslahât*'tan yalnızca *Şark* gazetesi Türk taarruzunun başladığını 26-27 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğine dayandırarak verebildi. Dikkat edilecek olursa *Şark* gazetesi de Büyük Taarruzun başladığını bildiren tebliği İstanbul basınıyla aynı zamanda verdi. Bu durumun sebebi İstanbul basını da *Şark* gazetesi gibi taarruz başlangıcını Yunan resmi tebliği merkezinde vermesiydi. Resmi tebliğin tarihi ise *Şark* gazetesinde 13-14 Ağustos olarak verilmektedir. Bu durumun sebebi ise Yunan idaresinin Rumi takvim ile Miladi takvim arasındaki gün farkının ortadan kaldırılması kuralını uygulamamasıydı. Bkz: *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.1.

Türk basınının taarruzun başladığını kamuoyuna bildirme noktasında kullandığı diğer bir haber kaynağı ise Ankara'dan memleketin çeşitli yerlerine gönderilen resmi beyannamelerdi. 27 Ağustos 1922 tarihinde Başbakan Hüseyin Rauf Bey, Anadolu halkı ve memurlarına taarruzu haber veren bir beyanname yayınlamıştı. Bu beyannamede taarruzun 26 Ağustos sabahı itibariyle başladığı, Türk ordusunun amacının yalnızca vatanın istiklali ve namusunu kurtarmak olduğu belirtilmekteydi. Hüseyin Rauf Bey, milli mücadelenin başından beri milletin maddi ve manevi tüm kuvvetlerini seferber eden Türk Milleti için mesut günlerin yaklaştığını müjdelemişti. Beyannamede Türk Milletinin mukaddes davasında hedefe ulaşacağı mesajına yer veriliyordu. Rauf Bey, bundan sonra da memurların ve halkın Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularına maddi ve manevi yardımlarına devam etmelerini talep etmekteydi²⁰⁵.

Türk basınının, taarruzun başlangıcı ve gelişimiyle ilgili bilgi alma kanallarından bir diğeri ise savaşa katılmış komutanlar veya tanıklık etmiş subay, asker, esir, gazeteci ve halktan kişilerin verdiği malumatlardı. 26 Ağustosta başlayan Türk taarruzu ile ilgili olarak *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 4 Ekim 1922 tarihinde Türk orduları Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisindeki konuşmalarına yer verdi. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Mecliste, Büyük Taarruzun başlangıcından bitişine kadar ayrıntılı bilgiler verdi. Onun konuşmasına göre Büyük taarruz ve Afyonkarahisar'ın kurtuluşu şöyle özetlenebilir:

Taarruz öncesi Yunan ordusunun Afyonkarahisar'da dört beş tümeni bulunuyordu. Yunanlılar, Afyonkarahisar'ın doğusunda ve güneyinde yaklaşık 90-100 kilometrelik bir yol üzerinde bir yıldan beri bütün teknolojik vasıtaları

---

²⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.1; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.1; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:75, s.1; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.2; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22, Ankara T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959, s.369;Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, C.2, Emre Yay., İstanbul 1993, s.82; Mustafa Eski, *Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995, s.58-59. *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4938M, Yer No: 54.355...1. Büyük taarruzun başladığını bildiren bu telgraf Batı cephesinde Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya ve Anadolu'da, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas, Konya, Adana, Kastamonu, vilayetlerine ve Artvin, Ardahan, Kars, Beyazıt, Hakkari, Erzincan, Rize, Ordu, Giresun, Şebinkarahisar, Muş, Genç, Siirt, Mardin, Ergani Madeni, Urfa, Antep, Maraş, Malatya, Amasya, Tokat, Samsun, Kozan, İçel, Niğde, Kayseri, Aksaray, Antalya, Burdur, İsparta, Aydın, Muğla, Denizli, Afyonkarahisar, Eskişehir, Kırşehir, Çorum, Yozgat, İzmit, Bolu, Zonguldak, Çankırı ve Sinop'a gönderilmiştir. *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4938M, Yer No: 54.355...1.

kullanarak sıkı bir tahkimat yapmışlardı. Yunanlıların Eskişehir ve Seyitgazi’de de üç tümenleri bulunmaktaydı. Eskişehir ve Seyitgazi’nin kuzeyi, doğusu ve güneyi de Afyonkarahisar’da olduğu gibi aynı araçlarla ve teçhizatla donatılmıştı. Bu iki grubun arasında da demiryoluyla veya yürüyerek hızla ve kolaylıkla her tarafa gidilebilecek durumda olan ve Döğür’de bulunan üç tümeden oluşan bir kuvveti de vardı. Bu hattın uzantısı olarak Gemlik ve İznik Gölü yakınlarında da iki tümen Yunan kuvveti bulunuyordu. Cephenin güneyinde Afyonkarahisar’dan Menderes boyunca denize kadar Yunanlıların İkinci Tümenini oluşturan birçok bağımsız alayları ve süvarileri de bulunmaktaydı. Türk ordusunun Batı Cephesi ise temel olarak Birinci ve İkinci ordu ve bir kısım diğer kuvvetlerinden oluşuyordu.

Taarruz esnasında Türk ordusunu yakından yönetmek için Başkumandanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı 26 Ağustos sabahı Birinci ordunun gözetleme noktası olan Kocatepe’de hazır bulundular. Kocatepe’nin gözetleme yeri olarak seçilmesi onun stratejik öneminden kaynaklanmaktaydı. Nitekim Kocatepe Yunanlıların güney cephesine ve güney cephesindeki önemli noktalara çok yakındı. Mevzileri incelemek ve hareketleri yönlendirmek için bazen dürbüne bile gerek duyulmamaktaydı. Birinci ordu, Akarçay’dan Dumlupınar’a kadar olan bütün düşman mevzilerine taarruz edecekti. Süvari Kolordusu ise bu taarruz grubunun sol kolunda bulunduğu aralıktan içeri girecek ve Yunan ordusunun arkasında faaliyette bulunacaktı. Türk ordusu bütün cephe üzerinde taarruza geçecekti. Kocatepe’de başlayacak olan taarruzda ilk hedefler Afyon ve Sinan Paşa ovalarının kilitleri olabilecek birbiri ardına bulunan tepelerdi. Bu tepeler sırayla Kaleciksisivrisi, 1310 rakımlı Erkmentepe ve Tınaztepe’den oluşuyordu. Afyonkarahisar’ın güneyinde bulunan bu sıralı tepeler Yunanlıların esas mevzi durumundaydı. Taarruz planı gereği ilk olarak ele geçirilmesi gereken yerler bu mevzilerdi. Bu nedenle bütün Türk topçuları üç noktayı ateş altına alabilecek mevzilere konmuştu. Topçular, bu mevzilere gece getirilmiş ve yerleştirilmişlerdi²⁰⁶.

---

²⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.1; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 266, 267; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, s.268, 269, 270; Mustafa Kemal, “a.g.m., s. 11-12; “Büyük Zafer Üzerine Atatürk’ün 4 Ekim 1922’de T.B.M.M.’de Yaptığı Konuşmadan”, *Taşpınar*, C.1, S.1, Ağustos 1963, s.6,7,8; “Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Büyük Zafer Üzerine”, *Yakın Tarihimiz*, S.16, C.2, Haziran 1962, s.94,95.

26 Ağustos 1922 sabahı saat 4.30'da topçular tanzim ateşine başladı. Saat 5:00'a kadar devam eden Türk topçularının tanzim ateşleri saat 5:00'dan itibaren ise tahrip ateşine dönüyordu. Çok sağlam olan Yunan mevzilerinden²⁰⁷ Tınaztepe'nin ilk hatlarına saat 6:00'dan itibaren Türk piyadeleri tel örgüleri geçerek süngü hücumuyla Tınaztepe'yi ele geçirdi. Saat 9:00'da Belentepe ve ardından Kaleciksisivrisi ele geçirildi. 1310 rakımlı Erkmentepe'nin zaptı ise topçu ateşinin mevzi dışında kaldığı için gecikti. Bir başka ele geçirilemeyen mevki ise 57. Tümenin zabtetmeye çalıştığı en sol hattı. Bu tümen taarruzlarını icra ederken kuvvetlerini birbirinden uzakça bulundurduğundan dolayı hedef zamanında ele geçirilemedi. Başkumandan, hedefin mutlaka ele geçirilmesi için tümen kumandanı Yarbay Reşat Bey'i arama ihtiyacı duydu. Ondan hedefin ne için alınmadığını sordu. Reşat Bey ise yarım saat içerisinde hedefin alınacağını Mustafa Kemal Paşa'ya söz mahiyetinde bildirdi. Yarım saat içerisinde hedefler alınamayınca Reşat Bey bunu gururuna yediremeyerek intihar etmeyi tercih etti. Mustafa Kemal Paşa tekrar arayıp sorduğunda Reşat bey'in intihar ettiği haberiyle karşılaştı. Reşat Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya ölmeden önce son bir not yazmıştı. Bu notta: *"Yarım saat zarfında size o mevâzi' almak için söz verdiğim hâlde, sözümü yapamamış olduğumdan dolayı yaşayamam."* ibareleri yazmaktaydı²⁰⁸.

Yunanlılar, Afyonkarahisar'a yakın Balmahmut'ta bulunan ihtiyat kuvvetlerinden bir kısmını Afyon cephesine getirmeyi başardığı gibi otomobilli toplar vasıtasıyla Türk ordusunun eline geçen yerleri geri almak amacıyla karşı taarruza geçti. Yunanlılar, karşı taarruzla Türklerin eline geçmiş birçok yeri tekrar geri almayı başardı. Buna karşın Türk kuvvetlerinin şiddetli hücumlarıyla Yunanlıların eline geçmiş bulunan mevkiiler yer değiştirdi. Diğer taraftan süvari kuvvetleri Afyonkarahisar'ın batısında bulunan Çayhisar'a gelince Yunan kuvvetleri bu birliklere karşı Ayvalı-Kırka yolunun kuzeyinden güney ve batıya yönelik bir

²⁰⁷ Bu mevzileri inceleyen bir İngiliz subayının verdiği raporda, eğer Türkler, bu mevzileri dört, beş ayda işgal ederlerse, bir günde yok ettiklerini iddia edebilirler demişti. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 267; s.1; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.270; Mustafa Kemal, "a.g.m., s. 12. *Taşpınar*, C.1.,S.1, s.8.

²⁰⁸ Mustafa Kemal Paşa, Reşat Bey'in bu tavrının ve uygulamasının tasvip edilemeyecek bir davranış olduğunu belirtmekle beraber, Türk ordusunda subay ve kumandanların kendilerine verilen vazifeyi yerine getirmede ortaya koydukları azim ve namus hissini bir yansıması olarak göstermiştir. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.1; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 268; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.271. Mustafa Kemal, "a.g.m., s. 13; "Büyük Zafer", s.9.

cephe almaya mecbur oldu. Yunanlılar böylece doğuya ve güneye yöneldiği gibi, İzmir'e karşı batıya da bir cephe almaya mecbur edildi. Mustafa Kemal Paşa yeni oluşan bu durumu "...*düşman kendi kendini bir kal'a içerisine koymuştur*" şeklinde değerlendirdi.

Diğer cephelerde, Afyonkarahisar'ın doğusundaki Yunan mevzilerine de Türk kuvvetleri taarruz etmiş ve orada bulunan Yunan kuvvetlerinin güneye gelip yardım etmesi engellenmiş oldu. Bu cephede önemli bir mevki olan Kazuçuran'a taarruz edildi ve karşılıklı el değiştirmelerinden sonra mevzi Türk kuvvetlerinin eline geçti. Döğ'er'e doğru ilerleyen bir Süvari fırkası ise rastladığı Yunan kuvvetlerine taarruz etti. Bu sayede Döğ'er civarında üç tümenlik Yunan kuvvetleri hareket edemedi. Seyitgazi civarında Hüsrevpaşa ve Eskişehir cephelerine de İkinci orduya bağlı kuvvetler taarruz etti. Bu kuvvetler böylece karşılarında kendilerinden dört kat fazla olan Yunan kuvvetlerini oyalamış oldu. Kocaeli grubunda da diğer cephelerde olduğu gibi taarruz 26 Ağustos günü başladı. Burada ve Menderes civarında bulunan Türk kuvvetleri başarılı akınlar yapmaktaydı. Menderes civarındaki süvariler Uşak'ın batısına kadar ilerleyerek Yunanlıların ulaşım yollarını kesmeye başladı. 26 Ağustos akşamındaki vaziyet Türk Başkumandanlığınca memnuniyetle karşılandı. Çünkü kuzeyde ve Menderes'te Yunan kuvvetleri, tasarlandığı gibi bulunduğu yerlerde durdurulmuş ve sonra Afyonkarahisar batısında önemli istinat noktalarından üç yer ele geçmiş bulunuyordu. 27 Ağustos sabahı Dördüncü Kolordu kumandanı Kemalettin Paşa'nın önderliğinde oldukça başarılı bir taarruzla 1310 rakımlı Erkmentepe ele geçirildi. Erkmentepe'nin ele geçirilmesiyle, Kaleciksisivrisi'nden Tınaztepe'ye kadar Yunan cephesinde 12 kilometrelik bir gedik açılmış oldu. Türk kuvvetleri açılan bu gedikten şiddetli hücumlarla art arda Yunan birliklerini kolaylıkla yenilgiye uğrattı. Tepelerde tutunamayan Yunan kuvvetleri mevzilerini terk ederek batıya ve kuzey batıya doğru çekilmeye mecbur oldular. Böylece Afyonkarahisar yolu açıldı. Nitekim 27 Ağustos günü öğleden sonra saat beşte Sekizinci Tümen Afyonkarahisar'a girdi²⁰⁹.

---

²⁰⁹ *Hâkimiyyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.2; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 269; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s. 271,272,273,274; Mustafa Kemal, "a.g.m., s. 13, 14; "Büyük Zafer", s.9, 10,11,12.

Bizzat savaş alanında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuş olan Salih (Bozok) Bey'in 4 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine verdiği malumatta da Büyük Taarruz ve Afyon'un kurtuluşu hakkında oldukça önemli bilgiler vardır. Salih Bey'in verdiği malumata göre Başkumandanlık Karargâhı, Kocatepe ile Şuhut arasındaki derede Çadırlı ordugâhta kuruldu²¹⁰. Karargâh 25-26 Ağustos gecesi taarruzun yönetileceği Kocatepe'ye hareket etti. Elinde feneri olan bir kılavuz öncülüğünde, Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar önde, karargâh subayları arkada, Kocatepe ulaştılar. Kocatepe'de Mustafa Kemal Paşa ve mahiyetini Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ve subaylar karşıladılar²¹¹. Salih Bey, taarruzun başlaması ve gelişimi hakkında ise şunları anlatmaktaydı:

“İşte bu andan i'tibâren bütün bataryalar düşmâna ölüm püskürtmeye başlamıştı. Ne kadar batarya âteş ettiğini bildiğimiz hâlde kulaklarımızı inandırmak kabil değildi, ortada yalnız bir top, bütün dehşetiyle gürleyen tek bir top varmış gibi bir âteş karşısında idik. Karşıda müdhiş bir manzara! Üç noktada toprak mütemâdiyem yerden fıskırıyor ve ağır ve kesif bir duman bu kaynayan yerlerin üzerinde geziyordu. Bu manzara ancak görülebilir, ta'rif imkânı yoktur. Tercih edilen hedefler sağdan i'tibâren(Kal'acık Sivrisi), (Belen Tepe), (Tınaztepe) daha solda (Çiğiltepe) idi. Topçu piyâdelerimizin hücumu takip etti. Kısa bir müddet sonra Tınaztepe'nin ve bunu ta'hiben Kal'acık Sivrisi'nin sukutu haberi geldi. Belen Tepe bizim mermiler ve düşmân tarafından yakılan otlar ile tutuşmuş idi. Uzun alev dilleri tepeyi yalıyor. Kesif duman sütunları yükseklerle çıkıyordu. Bir an oldu, bütün Türk kahramânları bu alev ve duman duvarının içinde kayboldular. Belentepe'deki düşmân siperlerine bir hamlede girmişlerdi! Akşama doğru düşmân büyük takviye kıta'atıyla bu tepelerden baz'ılarını istirdâd etti, fakat gece, devam eden taarruzlarla tekrar alındı. Ve arkadan ikinci bir mevki-i müstahkem ve fevkalâde mühimm bir mevki olan 1310 râkımlı tepe de elimize geçti.”²¹²

Türk basını, Büyük Taarruzun başlangıcını kamuoyuna bildirmede kullandığı haber kaynaklarından biri de esirlerin vermiş olduğu bilgilerdi. *Babalık* gazetesi, Eylül ayının ilk haftasında Konya'ya getirilen Yunan esirleriyle yaptığı mülakatları 6 ve 10 Eylül 1922 tarihli nüshalarında vermekteydi. Bu mülakatlarda Yunan esir subay ve erlerinin Büyük Taarruzun başlangıcı ve Afyon'un kurtuluşuna dair verdikleri önemli bilgiler bulunmaktadır. Gazete muhabiri 4 Eylül'de Kayseri esir garnizonuna gönderilmek üzere Konya'ya getirilmiş olan Dördüncü Tümen Kumandanı General Zimeras Dimiros²¹³ ile bir mülakat yapmıştı. Türk taarruzunun

²¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1; *30 Ağustos Hatıraları*, Hzl. Nurer Uğurlu, Cumhuriyet Yay., (Basım yeri belirsiz) 2000, s.30-31.

²¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1

²¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1

²¹³ General Zimeras'ın da dahil olduğu 40 zabıt ve sayısız tespit edilemeyen Yunan askerleri 1 Eylül tarihinde Keçiler'in dört kilometre batısında 3. Tümen tarafından esir edilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 121, Belge: 121-2.

başlangıcı ve gelişiminin bir Yunanlı General'in ağzından aktarılması mülakatın değerini artırmaktadır. Muhabirin General Zimeras'la görüşmesinin önemli kısımları aşağıdaki gibiydi:

"-Taarruz vuku'nu anladınız mıydı?

-Harbin inkişâfından üç gün evvel bir taarruz vuku' bulacağını hissetmiştik. Fakat böyle ani ve şedîd bir Türk taarruzunun bilhâssa hiç ummadığımız zaman ve tarzda vuku' bulacağını kat'iyen ümîd etmiyorduk. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyemiz bunu ihsâs edecek bir tamîm dahi yapmamış idi. Zannederim ki onlar da kat'i ma'lûmâta mâlik değillerdi...

-Askerimizin harbini nasıl buldunuz?

-Askeriniz umûmiyetle pek müthiş harb ettiler, iki sözle (pek mâhirâne)dir diyebilirim. O esnada süvâri binbaşısı sokularak:

-Bihâk kazanmış olduğunuz şu zaferin âmili süvârinizdir. Sınıf-ı muhtelifeniz gibi süvâriyeleriniz dahi bihâk iftihâr edilir avâmildendir. Topçu ve piyâdelerinizin şiddetli ve ani hareketleri ve hücumları süvâriyelerinizin hemen her tarafımızı kemâl-i sûretle alıvermeleri yüzünden ordumuz perişân bir hâle geldi. Yunan ordusunda bulunan zâbitân ve bilhâssa efrâd bu neticesiz muhâbereden ve bu topraklarda beklemekten zaten bıkmış ve usanmıştı.

..²¹⁴..

Babalık gazetesinin 10 Eylül tarihinde Yunanlı esir askerlerle yaptığı mülakat da Yunan ordusunun alt rütbeli askerlerinin ağzından Büyük taarruz ve gelişiminin ortaya koyulması açısından önemlidir. Bu noktada Patraslı Andras Dinos isminde bir Yunan Başçavuş'un ifadeleri dikkat çekmekteydi. General Zimeras'ın karargâhında yazıcı olan Başçavuş Büyük Taarruzun başlaması ve gösterdikleri tepkiyi şöyle anlatmaktaydı:

"Hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Ani ve mütesilsil top sesleri üzerine harbin başladığını anladık. Türk ordusunun bir taarruzuna kat'iyen ihtimâl verilmiyordu. Hattâ Türklerin taarruz edecek bir kudrette olmadıklarını işitmiş idik. Ordumuzda bu top gürültüleri pek âzim bir inkisâr-ı hayâli mu'cib oldu. Hemen bütün efrâdın gözü firârda idi. Muhârebe başlamadan evvel biz zaten bıkmış ve usanmıştık. İçimizden ba'zıları biz Bolşeviğiz diye harb aleyhinde propaganda yapıyorlardı. Bozgun pek ânî oldu. Hepimiz kaçmaya başladık. Hatta hiçbir ağırlığı kaldıramadık, zâbitlerimizin pek şiddetli emirlerine rağmen onların eşya-yı zâtîyelerini bile nakletmeyerek olduğu gibi bıraktık..."

Dinos, Afyonkarahisar'da Türk kuvvetlerine karşı Dördüncü, Beşinci, On Birinci, On İkinci, On Üçüncü Tümenlerle savaştıkları bilgisini de vermişti. Yorgos Teodos adındaki bir Yunan esiri de Büyük Taarruzla beraber Türk ordusu karşısındaki aciziyetini şöyle dile getiriyordu: "*Muhârebe başladığı zaman ben teslîm*

²¹⁴ *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.2; Zimeras *Yeni Adana* gazetesinin Konya muhabirine de Taarruzu üç gün önce haber aldıklarını fakat önceleri inanmak istemediklerini belirtmişti. Fakat keşif faaliyetlerinin artmasıyla Taarruzun yakın zamanda olacağını anladıklarını bununla beraber Başkumandan ve Erkan-ı Harbiyenin gerekli tedbirleri alamadıklarını ifade etmişti. Bkz: *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.1.

oldum. Zaten artık canımdan bıkmış, usanmıştım. İlk âteşi müteâkib kaçanlar çoktu. Başka ne yapacaktık. Bilhâssa topçu ve piyâdenizin âteşi tahammül olunur gibi değildir". Çok iyi Türkçe bilen Midillili Dimitri İspiro ise muhabirin taarruz başlamadan evvel harp olacağını işitmiş miydiniz? Sorusuna verdiği cevapta: "Biz işitmedik, top sesleriyle kıyametin koptuğunu anladık" sözleriyle yanıt vermişti²¹⁵.

Babalık gazetesinin başyazarlarından Samizade Süreyya Bey 3 Eylül tarihinde Afyonkarahisar'dan gazetesine gönderdiği bir mektupta da önemli bir bilgi yer almaktaydı. Mektup, Yunanlıların taarruzdan bir gece evvel eğlence yaptıklarını ortaya koymaktaydı: "*Ordumuzun taarruzundan bir gece evvel Yunan zâbitânı Afyon'da büyük bir eğlence tertib etmişler! Bilhâssa bunun için İzmir'den birtakım pestpaye kadınlar getirmişler. O gece sabaha kadar vur patlasın, çal oynasın gitmiş!....*"²¹⁶

Daily Express gazetesinin İstanbul muhabirinin Büyük Taarruz hakkında gazetesine gönderdiği malumat da önemliydi. Bu malumatta Büyük Taarruz ve süreci sığağı sığağına bir yabancı gazetecinin gözüyle ortaya koyulmaktadır. *Vakit* gazetesi aracılığıyla Türk kamuoyuna aktarılan bu malumata göre Türk Genelkurmaylığı taarruz harekâtını pek gizli bir surette hazırladı. 25 Ağustos akşam saat onda Afyonkarahisar'ın doğusunda 10 Türk fırkası yığıldığı halde şehirdeki Yunan kuvvetleri bundan haberdar olamadılar. 26 Ağustos gecesi saat üçte Türk topçusu birkaç kilometrelik bir cephede Yunan mevzilerine karşı şiddetli bir ateş açtı. Bataryaların etkili ateşine Yunan topçusu karşılık vermeye teşebbüs etse de az zaman zarfında Türklerin tesirli ateşiyle etkisiz bırakıldılar²¹⁷. Saat beşe doğru ortalık kararmaya başladığı sırada Türk kuvvetleri hücum kalkıştı. Bazı noktalarda hücum kolları şiddetli bir mukavemete uğramış ise de saat dokuzda asıl Yunan hattı müdafaası yarıldı. Hatzianestis, taarruzun şiddetini anlayınca bunu durdurmaya teşebbüs etmeye çalışmış ise de artık iş işten geçmişti. O dakikadan itibaren Türkler

²¹⁵ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

²¹⁶ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

²¹⁷ Halbuki Türk taarruzu 26 Ağustos sabahı saat 5:00'da tanzim atışlarıyla başlamıştı. Bkz: *TİH*, C.II, 6.k., s.95.

saldırılarını artırdılar ve akşamüzeri, yani 24 saatten az bir zamanda Afyonkarahisar'a girdiler²¹⁸.

Görüleceği üzere Büyük Taarruz, basın tarafından çok değişik kaynaklardan Türk kamuoyuna yansıtılmıştır. Anadolu kamuoyu, İstanbul ve yabancılara göre süreci daha hızlı ve sağlıklı izleyebilmişti.

2.1. AFYONKARAHİSAR'IN KURTULUŞU VE TÜRK KAMUOYU

26 Ağustos tarihinde başlatılan Büyük Taarruzdan bir gün sonra 8. Tümen saat 17:30'da Afyonkarahisar'a girdi²¹⁹. 27 Ağustos 1922 tarihli Türk resmi tebliğinde Afyonkarahisar'ın Türk ordusu tarafından ele geçirildiği müjdelenmekteydi. Tebliğe göre 26 Ağustos'ta başlayan taarruz halen devam etmekteydi. Afyonkarahisar'da Yunanlıların bir seneden beri tahkim ve tel örgüleriyle takviye etmiş oldukları üç sıra siperlerden oluşan mevzileri tamamen zapt edildi. Yunanlıların karşı taarruzları süngü hücumlarıyla püskürtülerek Afyonkarahisar işgal edildi. Türk kuvvetleri çok miktarda esir ve ganimet elde etti. Ordunun merkez ve sağ taraflarındaki harekât ise başarıyla genişlemekteydi²²⁰. Afyonkarahisar'ın Türkler tarafından geri alınışı Yunanlılar tarafından önceleri bir başarısızlık olarak gösterilmemeye çalışıldı. 27 Ağustos tarihinde cephedeki gelişmeleri anlatan iki resmi Yunan tebliği bu meyandaydı. İlk tebliğe göre, "*Düşmânın pek dehşetli hücumları neticesi olarak Afyon Karahisârın tahliyesi*

²¹⁸ *Vakit*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 1698, s.1; *Daily Express* gazetesi muhabirinin Afyonkarahisar'ın 24 saat bile geçmeden geri alınması bilgileri de gerçeği yansıtmamaktaydı. 26 Ağustos gecesi saat 5:00'da taarruz başlamış; Afyonkarahisar ise 27 Ağustos saat 17:30'da geri alınmıştı. Yani yaklaşık 36,5 saat sonra şehir kurtulmuştu. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge: 155-7.

²¹⁹ 27 Ağustos tarihinde 1.Ordu Kumandanı Batı Cephesine çektiği telgrafta cepheden gelen ilk bilgilere atfen Afyon'a saat 20:30'da girildiğini belirtmişti. Bu saat ise Genelkurmay'ın harp raporuna aynen yansımıştır. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 154, Belge:154-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 136, Belge: 136-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 137, Belge: 137-1; Fakat ilerleyen saatlerde 8. Tümen'in 17:30'da şehre girdiği bilgisi teyit edilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge: 155-7.

²²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Açıksöz*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:566, s.1; *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2; *Satvet-i Milliyye*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:22, s.1; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:75, s.1; *Küçük Mecmûa*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Sayı: 13, s.16; *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s.1; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s. 2.

emredilmiş. Gayet ağır düşmân hücumlarıyla tak'ib edilmekte olan kuvvetlerimiz garbe doğru çekilmektedir.” Bir diğer tebliğ ise Yunan matbuat kalemine aittir. Tebliğe göre Afyonkarahisar'ın tahliyesinin nedeni Yunanlıların Türkler karşısındaki mağlubiyetleri değildi. Tebliğde Afyonkarahisar'ın cephede ileriye bir çıkıntı teşkil ettiğinden ve müdafaaya daha elverişli bir hatta çekilmek zorunluluğundan dolayı tahliye edildiği iddia edilmekteydi. Tebliğe göre yeni Yunan mevzii Afyonkarahisar'a hâkim bir yerdeydi. Tahliye ise pek büyük bir düzen içinde gerçekleştirilmiş ve bütün askeri malzemeler taşınmıştı²²¹. 28 Ağustos tarihli Yunan Başkumandanı Hatzianestis imzalı Yunan resmi tebliğinde ise Yunanlılar Afyonkarahisar'ı Türk kuvvetlerinin taarruzu karşısında terk ettiklerini itiraf etmekteydiler. Tebliğde, Türk taarruzunun son derecede şiddetli olması nedeniyle 27 Ağustos'ta Afyonkarahisar'ı tahliye emrini verdikleri bildirilmekteydi. Yunan resmi tebliğinde Yunan kuvvetlerinin batıya doğru çekildiğini ve Türk ordusuna karşı yeni bir hat kuracakları bildirilmekteydi. Bununla beraber tebliğde Türk kuvvetlerinin kendilerini takip etmeye devam ettikleri de ifade ediliyordu. Yunanlılar tebliğlerinde 27 Ağustos tarihinde toplarla takviye edilmiş Türk süvarilerinin Elvanlar civarında şiddetli bir hücum girişimlerinin ise püskürtüldüğü bilgisini veriyorlardı²²².

Yunan tebliğlerinde Türk ordularının çok şiddetli taarruzlarda bulunduğu ve ağır silahlar kullandıklarından bahsedilmesi, Türk basınında Türk zaferinin bir göstergesi olarak değerlendirilmişti. 30 Ağustos tarihli *Vakit* gazetesi bu değerlendirmeyi Yunanlıların daha önceki benzer tutumlarından çıkarmıştı. Gazeteye göre Yunanlılar, İkinci İnönü harbinden mağlup çıktıktan sonra Bursa'ya doğru geri çekilirken Türk taarruzunun şiddetinden, bahsettikleri gibi, Sakarya harbi sonrasında geri çekilişlerini de aynı sebebe bağlamışlardı. Bu verilerden yola çıkan gazete

---

²²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Yunan Matbuatının 27 Ağustos tarihli askeri vaziyet hakkında yazdıklarıyla alay etmekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır: “Zavallı Yunan matbûât idâresi, ne fenâ' bir avukatlık rolünü yapıyor. Bütün malzemeniz nakl edildi ise, elimize geçen toplarınız olsun gözünüze batmıyor mu? Hele Afyon'a el'ân hâkim olmak iddiâ'sına gülmek mümkün mi? Hakikaten hakikate geliniz, Bu yalan Yunanistan'ı daha fecî' bir âkıbete sürükleyecektir!”. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1. 1 Eylül'de Atina Harbiye Nezaretinden İstanbul Yunan Askeri Makamına çekilen telgrafta da boş yere kan dökülmemesi için Afyonkarahisar'ın tahliye edildiği iddia edilmekteydi. Bkz: *TİTE*, Kutu: 56, Gömlek:50, Belge: 1.

²²² *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:76, s.1; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1.

Yunanlıların bu defa da mağlubiyet ve geri çekilişlerini mazur göstermek için Türk kuvvetlerinin taarruzunun şiddetini bahane olarak gösterdiklerine işaret etmiştir²²³.

Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesi, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın, Meclis'e çektiği bir telgrafla Ankara'ya müjdelendi. Mustafa Kemal Paşa telgrafında, iki günden beri kesintisiz devam eden muharebe sonrasında Afyonkarahisar'daki Yunan mevzilerinin düşürüldüğünü ve Afyonkarahisar'ın ele geçirildiğini belirtmekteydi. Yunanlılardan ağır ve hafif top, askeri mühimmat ve her cinsten askeri ganimet ile beraber esirlerin ele geçirildiği bildirilmekteydi. Mustafa Kemal Paşa telgrafında, Yunanlıların düşürülen mevzilerin sağlamlığından da bahsetmektedir. Onun açıkladığına göre Yunan mevzileri, her türlü teknoloji kullanılarak teçhiz ve takviye edilmişti. Buna rağmen bazen bir saatten az zaman zarfında bu hatların Türk ordusu tarafından ortadan kaldırıldığı belirtilmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, ayrıca meclise, Türk Kumandanlarının sevk ve idarede Yunan kumanda heyeti karşısındaki üstünlüğünü bildirdikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının büyük başarılarından dolayı Meclisi tebrik etmekteydi²²⁴. 27 Ağustos tarihli Afyon'un kurtuluşundan bahseden Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı Büyük Millet Meclisi'nde, alkışlar içinde okunmuş, ardından, dua edilerek mebuslar şevkle Allah'tan kesin bir zafer temennisinde bulunmuşlardı. Meclis adına Başkumandanlığa Mazhar Müfit Bey(Hakkari Mebusu)'in teklifiyle Meclis ikinci başkanı Adnan imzasıyla aynı gün bir cevabi telgraf yazıldı²²⁵. Bu telgrafla Allah'ın yardımıyla Yunan hatlarını yararak, Afyonkarahisar'ı ele geçiren ve memlekete parlak bir gelecek sunan Türk ordusuna selam gönderilmişti²²⁶. Bir gün sonra da Doğu Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Başkumandan

²²³ *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1.

²²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1; *Açıksöz*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No:568, s.1; *Babalık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 979, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:76, s.1; *Yeni Adana*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 354-171, s. 2; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 31.8.1922 Dosya: 4942 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 54.355..7; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22, Ankara T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959, s. 368. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, s.470-471; Osman Attila, *Atatürk ve Büyük Zafer*, Güven Matbaası, Ankara 1972, s. 8.

²²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1,2.

²²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1; *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; *Babalık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 979, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:76, s.1; *Açıksöz*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No:568, s.1; *Yeni Adana*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 354-171, s. 2; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 28/8/1922, Dosya: 4940, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54.355..4.

Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşalara Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinden dolayı tebriklerini bildiriyordu²²⁷.

Anadolu basını Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu, Türk resmi tebliği vasıtasıyla kamuoyuna müjdelemişti. *Hâkimiyet-i Milliye*, *Babalık*, *Satvet-i Milliye*, *Varlık* gazeteleri, Afyonkarahisar'ın ele geçirilişini müjdeleyen 27 Ağustos tarihli tebliği hemen ertesi günkü nüshalarıyla kamuoyuna aktardılar. Diyarbakır'da Ziya Gökalp Bey tarafından çıkarılmakta olan *Küçük Mecmûa* dergisi de resmi tebliği 28 Ağustos tarihli sayısında, "Ajansın Müjdesi" başlığıyla Diyarbakır halkına duyurdu. *İstikbâl* ve *Yeni Adana* gazeteleri ise 29 Ağustos tarihinde Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu müjdeliyordu²²⁸. Gerçekte Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu müjdeleyen resmi tebliğ Adana'ya 28 Ağustos sabahı gelmişti. Fakat gazete bu saat itibarıyla baskıya verilmişti. Bu nedenle tebliğ *Yeni Adana* gazetesinin 28 Ağustos tarihli sayısında yayınlanamamıştı. Bununla beraber gazete bu müjdeyi 28 Ağustos tarihinde ilave sayfalar basarak kamuoyuna vermişti²²⁹. *Yeni Adana* gazetesi diğer gazetelerden farklı olarak 29 Ağustos tarihli sayısında Yunanlıları yenilgiye uğratan Türk ordusunun büyük kumandanları ibaresi altında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi, Batı Orduları Kumandanı İsmet, Milli Savunma Bakanı Kazım, Erkân-ı Harbiyeden Ali İhsan Paşaların ve Başbakan Rauf Beyin resimlerini baş sayfaya yansıtmişti. Altın sarısıyla süslenen bu fotoğraflar Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu sağlayanlar olarak kamuoyuna yansıtılmaktaydı²³⁰. Basın haricinde Anadolu Müdafaa-i Hukuk Grup Reisi Ali Fuat Paşa da bütün Müdafaa-i Hukuk merkezlerine dolayısıyla tüm memlekete Afyonkarahisar'ın geri alınışını bir telgrafla müjdeledi. Bu telgrafta Ali Fuat Paşa, Türk ordusunun Yunanlıların oldukça sağlam mevzilerini zabtettiğini ve Yunanlıların karşı taarruzlarını da süngülerle

²²⁷ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

²²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2; *Satvet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:22, s.1; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:75, s.1; *Küçük Mecmûa*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Sayı: 13, s.16; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s. 2.

²²⁹ *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2.

²³⁰ *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.1. Bu fotoğraflar arasında dikkat edilirse Ali İhsan Paşa da yer almaktaydı. Bununla beraber Büyük Taarruz öncesinde I.Ordu Kumandanı olarak görev yapan Ali İhsan Paşa 18 Haziran 1922 tarihinde görevinden alınmış ve yerine Nurettin Paşa getirilmişti. Bkz: Atatürk, *Nutuk*, s. 446; TİH, C.II, 1.k., s.169; Çalışlar, *a.g.e.*, 16; Sabis, *a.g.e.*, C.6, s.223-224; Gündüz, *a.g.e.*, s.133; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 182, 183.

püskürttükten sonra Afyonkarahisar'ı işgal ettiğini bildirmişti²³¹. Böylece Anadolu halkının tamamı 28, 29 Ağustos tarihi itibariyle Afyonkarahisar'ın kurtarıldığından haberdar olmuştu.

İstanbul kamuoyu bu müjdeye Anadolu kadar erken ulaşamadı. Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu müjdeleyen resmi tebliğ İstanbul kamuoyuna ancak 31 Ağustos tarihinde sunulabildi. Bununla beraber şehrin kurtuluşuyla ilgili haberler İstanbul basınında 29 Ağustos'tan itibaren yer bulmaya başladı. İstanbul basınında çıkan bu ilk haberler söylentilere ve doğruluğu şüpheli olan gayri resmi kaynaklara dayanmaktaydı²³². 30 Ağustos tarihli *Vakit* gazetesinde Afyonkarahisar'ın geri alınışı haberinin 29 Ağustos sabahında söylenti şeklinde ortaya çıktığı; öğleden sonra şehre gelen bir telgrafla rivayetin doğruluğunun kuvvetlendiğini belirtildi. Akşama doğru ise güçlü bir kaynaktan alınan haberle Afyonkarahisar'ının Türk ordusu tarafından ele geçirildiği doğrulanıyordu²³³. İstanbul basını ancak 31 Ağustos tarihinde Afyonkarahisar'ın geri alındığını Türk resmi tebliğiyle kesin olarak verebilmişti²³⁴. İzmir basını ise Yunan işgalinin beraberinde getirdiği sansür nedeniyle, Afyonkarahisar'ın Türklerin eline geçtiğini bildiren tebliği verememişti. Bu nedenle de şehrin kurtuluşu uzun müddet İzmir kamuoyundan saklandı.

Türk basını Afyonkarahisar'ın kurtuluşunu kamuoyuna aktardıktan sonra ilerleyen günlerde tafsilat vermeye başlamıştı. Afyonkarahisar'ın geri alınışı Yunanlılar için çok ani ve beklenmedik bir zamanda gerçekleştiği vurgusu yapılmıştı. *Peyâm-ı Sabâh*'a göre Türk Ordusunun Afyonkarahisar'a girişi o kadar seri olmuştu ki Afyonkarahisar Yunan Merkez Kumandanı traş olurken maiyetiyle beraber esir edilmişti²³⁵. *Nahidromos* gazetesinin bildirdiğine göre ise Mudanya'dan

---

²³¹ *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.1; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2.

²³² *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1.

²³³ *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1.

²³⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s

²³⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; Bu haber asılsızdı. Zira bu görevi yerine getiren komutan Birinci Kolordu Kumandanı Trikopis'ti. Trikopis ise 2 Eylül günü Uşak'ta esir edilecekti; *ATASE İSH*, Kutu: 1789, Gömlek: 34, Belge: 34-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 124, Belge: 1789-1; *ATASE, İSH*, Kutu: 1786, Gömlek: 140, Belge: 140-1a. *ATASE, İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge:118-1; *ATASE, İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 130, Belge: 130-2; *ATASE, İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge:118-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1787, Gömlek: 14, Belge: 14-1.

gelen haberde Afyonkarahisar’da bir pencereden atılan kurşunla Miralay Nikolaos Plastiras ölmüştü. Gazetenin bildirdiğine göre, Miralayın cenazesi Bursa’ya nakledilmişti. Diğer bir rivayete göre ise Miralay Plastiras ağır yaralanmıştı²³⁶. *Vakit* gazetesi ise taarruz esnasında Afyonkarahisar’daki Yunan ordusunda panik baş gösterdiğini, aylardan beri barışı beklemekte olan Yunan kuvvetlerinin aniden başlayan taarruz karşısında şaşırarak silahlarını atıp firar ettiklerini iddia ediyordu²³⁷. Gazete, Afyonkarahisar’ın 12 saat gibi kısa süre içinde ele geçirildiğini belirtmekteydi²³⁸.

Türk basınında Afyonkarahisar’ın kurtuluşunun kamuoyundaki yansımaları da aktarılmıştı. Afyonkarahisar’ın işgalden kurtarılması şehir halkında büyük bir sevinç yaratmıştı. Bu sevinci *Hâkimiyet-i Milli* gazetesi 31 Ağustos 1922 tarihli nüshasında “*Afyon Halkı Secde-i Şükrande!*” başlıklı yazısında ortaya koydu. Türk ordusunun Afyonkarahisar’a girmesi şöyle tasvir edilmekteydi:

“Afyonkarahisar’a halâskârlarımızın girişi kadar heyecanlı bir manzara tasavvur etmek imkânı yoktur. İstihbâratımıza nazaran, kitaâtımızın bir yıldırım gibi, düşmânı tepeleyerek şehre inerken secde-i şükranâ kaplanmış olan halk, büyük, küçük, erkek ve kadın hepsi bir kitle halinde askerlerimizin, zâbitlerimizin ayaklarına, ellerine sarılmışlar ve hiçbir kimse gözyaşlarını ve hıçkırıklarını zabt edememiştir. Bilhassa başkumandanımıza karşı halkın göstermiş olduğu minnet ve şükranı tasavvur edebilecek kelimeler bulmakta aciziz. Büyük halâskârı, bir an içinde ahâlî ihâta eylemiş, ellerini öperek başlarında taşımışlardır. Bu levha, askerlerimizi bir kat daha şevke getirmiş ve askerimiz düşmâna daha büyük bir sür’atle saldırmışlardır. Düşmândan temizlenen her tarafta vatandaşlarımız aynı tezâhürâtta bulunmaktadır. Diğer taraftan Afyon ahâlîsi düşmânla teşrik-i mesâî ederek hıyânet ve hıyânette ileri giden ve ânî darbeler karşısında şerik cürmlerine iştirâk edemeyen

²³⁶ *Vakit*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s.1; Bu iddia da asılsızdı. Albay Nikolaos Plastiras ne yaralanmış ne de ölmüştü. Nikolaos Plastiras, Albay Stilianos Gonatas ve Lemnos savaş gemisi yüzbaşı Dimitrios Fokas’la birlikte Büyük Taarruzun sonlarında Sakız ve Midilli adalarında Kral Konstantin’e karşı bir ihtilal yapacaklardı. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2.

²³⁷ Gerçekten de 29 ve 30 Temmuz 1922 tarihli Türk harp raporlarına bakıldığında Yunanlı askerlerin sulh beklentisi içinde oldukları görülmekteydi. 29 Temmuz tarihli harp raporunda Aydın civarında Aydın Köprüsü başındaki karakol askerleri sabah saat 8’de Türk kuvvetlerine yüksek sesle “ *Biz gidiyoruz dost olarak geliniz, görüşelim.*” Diye bağırıyorlardı. Yine 30 Temmuz tarihli harp raporunda ise aynı karakola Türk kuvvetlerinin saldırması sonrasında Yunan askerleri, karakola büyük bir beyaz bayrak asmışlar ve “*15 güne kadar geri gideceğiz ve sulh olacak, biz âteş etmeyeceğiz siz de âteş etmeyiniz diye*” bağırıyorlardı. Bu sözlerin doğruluğuna inanmayan Türk askerleri tarafından ateş açıldı. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih 29, 30.7.1338, Fon Kodu: 030.10., Yer no: 54.354.34; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 15, Belge: 15-3; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 15, Belge: 15-4.

²³⁸ *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.1; Gazetede belirtilen Afyonkarahisar’ın 12 saatte geri alındığı bilgisi gerçeği yansıtmamaktadır. Şehir yaklaşık 36,5 saat sonra şehir kurtulmuştu. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge:155-7.

nâmüssuzların vücûdlarını daha kıtaâtımız şehre girmezden evvel sopalar ile ortadan kaldırmışlardır."²³⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Salih Bey ise *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Afyonkarahisar'a girişi şu şekilde anlatıyordu:

*"Taarruzun ikinci günü Afyon'un sukutu haberi verildi. Ve biz bir gün sonra çadırları yıkarak şehre naklediyorduk, fakat bizi şehre götürecekt yolların hepsi kapalıydı. Otomobillerimizi düşmân tel örgülerinden ve siperlerinden aşımak lâzım geliyordu. Paşa Hazretleri emir verdiler. Tel örgülere kadar dayattık ve otomobilin makası ile bunları kestik. Ve siperlerden birinde bulduğumuz bir kapıyı ve tahtaları köprü yaparak otomobili siperlerin öte tarafına aşırđık. O zaman düşmân siperlerinin ne müthiş bir sûrette tahkîm edilmiş olduğunu görüyorduk. Karışık örgüler arasında na mütenahhî bombalar teller üzerinde sallanıyordu. Zemînliklerde siperler içinde, sayısız ve hesâbsız cebhâne sandıkları yatıyordu. Kendi eserimiz olan köprüniün üzerinden geçtikten sonra tam yolun Afyon istikametini tuttuk. Belediye önüne geldiğimiz zaman, kadın, erkek, genç, ihtiyâr sokağa dökülen ahâlînin otomobile öyle bir hüçûmu karşısında bulunduk ki sevinçten ağlaşan, nihâyetsiz göz yaşı dökten bu zavallı vatandâşlarımız içinden kurtulmak imkânı yoktu. Kadını, erkeği Paşa Hazretlerine sarılıyor, yüzünü gözünü öpüyor, ayağına kapanıyor, tozlu elbiselerine yüzlerini sürüyorlardı. Bu acıklı sahneye dayanma imkânı yoktu."*²⁴⁰

Babalık gazetesi yazarı Samizade Süreyya'nın işgalden kurtulan Afyonkarahisar hakkında şu bilgileri vermekteydi:

*"Afyonkarahisar'a geldiğim zaman şehrin bazı yerleri hâlâ yanıyordu. Afyon'da ancak bir saat kalabildim. Çünkü karârgâh (Dumlupınar'a) hareket ediyordu. Bu bir saat zarfında topladığım ma'lûmâta nazaran düşmân işgal müddeti esnasında ahâlîye tasavvurun hâricinde zulm ve işkence yapmıştır. Ordumuzu tekrar gördüklerinden dolayı gözlerinden sürür yaşları dökülenler çoktu. Halide Hanımefendi kadınlarla konuşuyorken orada bulundum. Bunlardan anlaşıldığına göre işgal zamânında hiçbir genç kadın veya kız sokakta gezme imkânını bulamazmış. Mecbûren çıkacaklar ise ihtiyâr kadın kıyâfetine girer, iki büklüm olarak ancak bu sûretle bir evden diğere eve geçebilirlermiş"*²⁴¹

Babalık gazetesinde "Afyonkarahisar Mektûbu" başlığıyla 28 Ağustos 1922 tarihinde çıkan Mehmet Emin'in mektubu da taarruzun seyri ve sonrası hakkında bilgiler vermekteydi. Mehmet Emin Bey'in mektubu, Afyonkarahisar'ın geri alınmasından bir gün sonra Afyonkarahisar'dan yazılmıştı. Bu mektuptan anlaşılacağı üzere Yunan kuvvetleri pek perişan bir surette dağıldı ve kurtulabilenler çareyi kaçmakta buldular. Mektupta Afyonkarahisar'ın kurtarılmasından sonra Türk ordusunun mevcut durumu hakkında da bilgiler verilmiştir. Buna göre, askerlerin ve subayların maneviyatı son derece yüksektir. Yaralı ve kayıpların sayısı da çok azdır.

²³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 2; *Varlık*, 28 Eylül 1338/28 Eylül 1922, No: 83, s.3.

²⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1-2. Bazı noktalarda farklılıklar olsa da Salih Bey'in 1925 tarihinde Afyonkarahisar'a girişi hakkında söyledikleri için ayrıca bkz: *30 Ağustos Hatıraları*, s.33-34.

²⁴¹ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

Buna karşın Yunanlıların zayıtı ise çok fazladır²⁴².

Anadolu basınında bildirildiğine göre, Afyonkarahisar halkı şehrin kurtuluşundan birkaç gün sonra 1 Eylül'de Mevlevi dergâhında şehitlerin ruhlarına ithafen mevlit okutmuştu. Cuma namazından sonra halk Afyonkarahisar Belediyesi önünde toplanarak sevinç tezahüratında bulunduğu gibi Türk ordusunun kesin zaferi için dualar ettiler²⁴³. Yine Afyonkarahisar mebusları da seçim bölgelerine gitmek üzere Meclis'ten izin aldılar. Mebusların ilk vasıta ile Afyonkarahisar'a gidip halkın dertleriyle yakından ilgilenecekleri Anadolu basınında yazmaktaydı²⁴⁴. Türk basınında, Afyonkarahisar'ın Türk kuvvetlerinin eline geçmesiyle Yunan işgalinden kurtarılan bu şehri tanıma ve tanıtmaya temayülü de artmıştı. Bu noktada İstanbul basını Afyonkarahisar hakkında tanıtıcı bilgiler verdi²⁴⁵.

Görüleceği üzere Afyonkarahisar'ın kurtuluşu Türk basınından Anadolu gazetelerince kamuoyuna daha erken yansıtılmıştı. Şehrin kurtuluşu Türk basınca ilgiyle izlenmiş ve kamuoyuna gerek Türk gerekse yabancı haber kaynakları vasıtasıyla duyurulmuştu.

2.2. AFYONKARAHİSAR'IN GERİ ALINIŞINDAN DUMLUPINAR MEYDAN SAVAŞINA KADAR TÜRK ORDUSU'NUN HAREKÂTI

Türk ordusu Afyonkarahisar'ı ele geçirdikten sonra ileri harekâtına devam etti. Afyonkarahisar'ı terk etmeye mecbur kalan Yunanlılar ise hızla geri çekilmişti. Türk resmi tebliğine göre 27 Ağustos tarihinde bütün cephede taarruz ve takip

²⁴² *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.1.

²⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.1; *Açıksöz*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:573, s.2.

²⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.2; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.1.

²⁴⁵ 30 Ağustos tarihli *Vakit* gazetesinin Afyonkarahisar hakkında verdiği tanıtıcı bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Afyonkarahisar Yunanlıların dört yüz on (410) günlük işgalinden sonra yeniden Türk ordusunun eline geçti 10 Temmuz 1921 tarihinde Uşak cephesinden başlayan Yunan taarruzu üzerine Afyonkarahisar Türk kuvvetleri tarafından tahliye edilmek zorunda kalmıştı. Afyonkarahisar Bursa'nın 220 km. güney doğusunda ve İzmir'in 310 km. doğusunda ve sahilinden 1100 km. yüksekliktedir. 400 metre yüksekliğinde bir kayanın altındadır. Şehirde 10 cami, 2 mescit, 3 medrese, 2 kütüphane, 2 kilise, 7 kebir han ve 1002 kadar dükkân vardır. Yunanlılar şehri çeşitli zamanlarda yakmışlar ve büyük miktarda hasar yapmışlardır. Afyonkarahisar'ın içerisinden Akarçay geçmektedir. Şehirde 218 Rum yaşamakta olup hepsi de Türkçe konuşabilmektedir. Afyon'un en önemli mahsulleri ise: afyon, keten, mazı?, hamri, yapağı ve tiftiktir. *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1.

harekâtı Türk ordusu lehine başarıyla gelişti. Türk ordusunun merkez ve sol tarafı kırk kilometre kadar ilerlediği gibi ordunun sağ tarafında da taarruz devam etti. Türk kuvvetleri karşısında tutunamayıp geri çekilen Yunanlılar ise birçok askeri malzemesini bırakmak zorunda kaldılar²⁴⁶.

27 Ağustos tarihindeki Türk ilerleyişi Yunanlıların 28 Ağustos tarihli resmi tebliğlerinde de teyit edilmişti. 28 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğleri Anadolu ve İstanbul basınında üç farklı şekilde çıkmıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Babalık* gazetelerinin 30 Ağustos Atina telsizine dayandırıldığı tebliğde, Türk kuvvetlerinin şiddetli taarruzu nedeniyle Afyonkarahisar'ın tahliyesinin emredildiği ve Yunan kuvvetlerinin batıya doğru çekildiği bildirilmekteydi. Tebliğde ayrıca, Türk topçu ve süvarilerinin Elvanlar civarında görüldüğü ve Türk kuvvetlerinin Yunan birliklerini takip etmekte olduğu belirtiliyordu²⁴⁷. İstanbul basınından *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin, İstanbul Yunan Komiserliği; *Vakit* gazetesinin ise Yunan matbuat kalemi kaynaklı 28 Ağustos tarihli Yunan tebliğinde ise Anadolu basınında yayınlanan tebliğe göre farklılık vardı. Tebliğe göre 26 Ağustosta başlamış olan şiddetli Türk taarruzu gece kesintiye uğramaksızın 27 Ağustosta güney cephesinde Akarsuyu'ndan Hasan Beline kadar olan hatta devam etmişti. Türk ordusu kuvvetli topçu ve bol cephaneye ile teçhiz edilmiş olarak “*on fırka*” tahmin edilmekte ve muharebe halen devam etmekteydi²⁴⁸. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi ayrıca Hatzianestis imzasıyla 30 Ağustos tarihli nüshasında 28 Ağustos tarihli bir başka Yunan resmi tebliğini okuyucularına yansıtıyordu. Bu tebliğe göre ise Türk taarruzunun son derecede şiddetli olması nedeniyle 27 Ağustos tarihinde Afyonkarahisar'ın tahliye emrinin verildiği bildiriliyordu. Yunan kuvvetleri Afyonkarahisar'ın batısında yeni bir hat kuracaklardı. 28 Ağustos tarihinde topla takviye edilmiş Türk süvarisi tarafından Elvanlar civarına yapılan şiddetli bir hücum, püskürtüldüğü gibi Türk

---

²⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.2; *İstikbâl*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 697, s.1; *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:76, s.1; *İkdâm*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No:9143, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, Peyâm No: 1343, Sabâh No:11773, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s. 1; *Açıksöz*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No:567, s.1; *Yeni Adana*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 353-170, s.1.

²⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.2.

²⁴⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1; *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s. 1.

kuvvetleri de takip olunmaktaydı²⁴⁹. Hatzianestis imzalı Yunan tebliğindeki bilgiler görüleceği üzere Türk resmi tebliğinden ciddi farklılıklar göstermekteydi. Bu farklılık hiç şüphesiz Yunanlıların Afyonkarahisar'la başlayan mağlubiyetlerini gizleme amacından kaynaklanmaktaydı.

Türk basınından anlaşıldığı kadarıyla Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinden sonra Kocaeli civarında da Türk taarruzu devam etmişti. *Urur* gazetesinin 27 Ağustos akşamı İzmit'ten gelen bir kişiyle yaptığı mülakattan İzmit tarafındaki gelişmelere dair önemli bilgiler alabilmekteyiz. Onun verdiği bilgilere göre Türk Kuvvetleri deniz tarafında çok iyi takviye edilmişti. Ağır bataryalar İzmit Körfezini Yunan donanmasının taarruzuna karşı müdafaa etmekteydi. 28 Ağustos sabahından akşama kadar devamlı olarak uzaktan top sesleri işitilmişti. Adapazarı farklı sınıflardan askeri kuvvetler ve özellikle süvari ile tutulmuştu²⁵⁰. İstanbul basınıının, Rumca gazeteler kaynaklı verdiği bir habere göre ise 29 Ağustos akşamı Bilecik etrafında şiddetli muharebeler olmaktadır. Kocaeli grubuna mensup Türk kuvvetlerinin şiddetli bir taarruz sonrasında Bilecik'i işgal ele geçirdiğine dair bir rivayet de vardı. Rumca gazetelerden *Patris* de Türk kuvvetlerinin Bilecik'i ciddi olarak tehdit ettiğini bildirmekteydi²⁵¹.

28 Ağustos tarihindeki askeri vaziyet ise, Türk basınında tarafların resmi tebliğleri merkezinde ortaya koyuluyordu. Türk resmi kaynaklarına göre 28 Ağustos 1922 tarihinde Türk ordusu taarruz ve takip harekâtına devam etti. Ordunun öncü kuvvetleri Altıntaş ve Dumlupınar civarına kadar ilerlemişlerdi. Türk ordusunun sağ kanadında da mücadele devam etmekteydi. Ordunun merkezinde ise Yunanlıları takip eden Türk süvarileri bir kısım Yunan kuvvetini atlı hücumlar ile imha edip çok miktarda malzeme ile bir *otomobil kolunu* ele geçirmişti. Sol kanatta ise Türk kuvvetleri Dumlupınar müstahkem mevzilerinin en sağlam noktalarından biri olan

---

²⁴⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1; Genelkurmay Arşivinde yaptığımız araştırmalarda 28 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğinin aslına rastlanılmıştır. Bu tebliğin varlığı basında çıkan tebliğlerin doğru verilir verilmemesine ölçmemize yardımcı olacaktır. Elimizde mevcut olan 28 Ağustos tarihli resmi tebliğ *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin yayınladığıyla aynı ifadeleri taşımaktadır. Yani Yunanlılar Afyonkarahisar'ı Türk kuvvetlerinin şiddetli hücumları nedeniyle terk ediyor bununla beraber Yunan kuvvetleri Elvanlar'da Türk birliklerini püskürterek takip etmişti. Görüleceği üzere, *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi haricinde Yunanlıların 28 Ağustos tarihli resmi tebliği adıyla kamuoyuna duyurulan bilgiler doğruyu yansıtmamaktaydı. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1742, Gömlek: 1, Belge: 1-2

²⁵⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1.

²⁵¹ *Vakit*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 1692, s.1.

Toklu Sivri'sini 28 Ağustos akşamında süngü hücumlarıyla ele geçirdi. Bu çarpışma sonrasında Türk kuvvetleri Yunanlılardan mühimmat dolu iki tren ve yedi uçak ele geçirdi. Yine, bugün Uşak ile Alaşehir arasında ilerleyen Türk kuvvetleri Yunanlıların bazı menzil hattını tahrip ederek 128 develik bir katarını da ele geçirmişti²⁵². 28 Ağustos tarihindeki askeri gelişmeler Hatzianestis imzalı Yunan resmi tebliğine de yansımıştı. Bu tebliğde 28 Ağustos tarihinde Kocaeli civarında sükûnet olduğu iddia edilmekteydi. Eskişehir cephesinde ise Türk piyadesi topçu kuvvetleriyle şiddetli taarruzlar yapmasına rağmen taarruzlar Yunan kuvvetleri tarafından püskürtülmüştü. Bunlardan başka Türk kuvvetleri Yunanlıların Uşak ile demiryolu ulaşımını kesmeye çalışmışsa da başarılı olamamışlardı²⁵³.

28 Ağustos tarihli askeri vaziyetinin Türk basınındaki değerlendirmeleri ise genel olarak, Türk taarruzunun şiddeti karşısında geri çekilen Yunan kuvvetlerinin mümkün olduğu kadar batıya yaklaşmak ve Dumlupınar'da ciddi bir savunma merkezi yapmak istediği yönündeydi²⁵⁴. 28-29 Ağustos tarihlerindeki askeri vaziyet Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa tarafından 5 Ekim 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde ortaya koyuluyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre askeri gelişmeler şöyle özetlenebilir:

Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinden sonra bu cephedeki Yunan kuvvetleri geri çekilmekteydi. 28 Ağustos'ta yapılacak harekât 27 Ağustos akşamı belirlenmişti. Buna göre Yunanlıların Afyonkarahisar'da yenilen kuvvetlerin Eskişehir ve Döğer civarındaki kuvvetlerle birleşerek Toklusivrisi veya Dumlupınar gibi müstahkem Yunan mevzilerinde yeniden güçlü bir savunma hattı kurmaları engellenecekti. Bunun için Yunan kuvvetleri ilk mevzilerde yenilgiye uğratılmalıydı. Birinci Ordu Yunan kuvvetlerinin İzmir'e gitmesini önleyecek şekilde taarruzuna devam edecekti. İkinci Ordu, doğudan Yunan kuvvetlerini kavrayarak kuzeye, Kütahya üzerine gitmesini engelleyecek şekilde taarruz edecekti. Süvariler ise Yunan kuvvetlerinin gerisinde faaliyet gösterecekti. Bu planın gereği olarak, 28 Ağustos tarihinde Türk

²⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.2; *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.1; *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1; *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 1; *Yeni Adana*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 354-171, s.1.

²⁵³ *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 2.

²⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1

ordusunun Birinci Ordu birlikleri kuzeye doğru hareketlerinde Yunan kuvvetlerine birçok yerde rastladı ve kanlı savaşlar oldu. Balmahmut yakınlarında bulunan Köprülü’de Türk ordusunun bir tümeni Yunan kuvvetlerinin tümenini gayet hızlı bir saldırıyla yenilgiye uğrattı. Bu askeri harekâta Yunan kuvvetlerinden çok sayıda silah ve otomobilli üç top ele geçirildi. Yunan kuvvetleri tam anlamıyla perişan bir surette Cankuyusu istikametine kaçtılar. Balmahmut istasyonunda da bir Türk tümeni başka bir Yunan tümenini yenilgiye uğratarak kuzeye attı. Daha sonra Oğlanmezarı, Başkilise, Kumari Çiftliği, Akçaşehir, Bakırçık, Tazılar’ın güneybatısı ve Toklusivrisi’nde Yunanlılarla ciddi çarpışmalar oldu. Toklusivrisi’ndeki Yunan kuvvetleri hariç diğerleri yenilerek kuzeye atıldı. İkinci ordu ise batıya doğru yürüyüşüne devam etmekteydi. Bu savaşlar olurken Türk süvarileri ise Yunan kuvvetlerinin geri hatlarını tazyik etmekteydiler. Mustafa Kemal Paşa süvarilerin başarılı harekâtlarını şöyle dile getirmektedir:

“Ulucak’ta ve Başkilise’de bazen piyâde gibi, âteş muhârebesi yaptı ve fakat ekseriyyâ kılıcını çekti ve dört nala düşmân safları içerisine girdi. Arkadaşlar! Süvârimizin burada gösterdiği hamâset tasavvurun fevkindedir ve gayri kabil-i tasvirdir. Henüz muhârebeye girmiş taze düşmân fırkalarını görür görmez süvârimiz tahammül edemiyordu. Bunları tevkif etmeye imkân yoktu ve derhâl kılıcını çekiyor ve düşmânın içerisine dalıyorlardı ve hakikaten; bu kahramânlık sayesinde garbe çekilmek isteyen düşmân kitaâtı durmaya ve vaz’iyyet almaya mecbur edildi ve o esnada bir taraftan piyâdelerimiz ve topçularımız yetişti ve düşmânı tekrar muhârebeye mecbur ettik.”

Türk Başkumandanlık karargâhı Yunanlıların artık uygun bir mevzide savunmadan çok, arka yollardan saparak, Dumlupınar mevziine gideceği veyahut Uşak mevzilerini tutmak isteyeceklerine inanmaktaydı. 28 Ağustos günü bu askeri harekât sonrasında Yunan Birinci ve Yedinci Tümenleri mağlup bir şekilde Dumlupınar’a kadar çekildi ve orada Yunanlıların taze kuvvetlerinden İkinci Tümenle birleşerek yeni bir savunma hattı kurdular. Dördüncü, Beşinci, Dokuzuncu, On İkinci ve On Üçüncü Tümenler ise halen Dumlupınar’a ulaşamamıştı. Başkumandanlık, Yunanlıların bütün kuvvetlerinin İzmir’e çekilmesini isteyerek kuzeye ve herhangi bir yere gitmesini önlemek için orduya emirler verdi. Buna göre Birinci Ordu, bütün birlikleriyle batıya yönelecek, Yunan kuvvetlerinden önce Dumlupınar mevzilerini tutacak ve batıya çekilmek isteyen Yunan kuvvetlerine taarruz edecekti. İkinci Ordu ise kuzeyden aynı Yunan kuvvetlerine taarruz etmek üzere ilerleyecek ve süvarilerle Murat dağı ile Kütahya, Gediz şosesi bölgesinde toplanacak, Yunan kuvvetlerinin kuzeybatıya çekilmesine engel olacaktı. Ordunun

diğer bölgelerindeki Türk kuvvetleri de taarruzlarına devam ederek Yunan kuvvetlerini durduracaktı.

29 Ağustosta ise Birinci Ordu, Ulucak, Hamurköy, Çalköy, Aslıhanlar üzerinden Dumlupınar'a gitmek isteyen beş Yunan tümenine rastladı ve taarruza başladı. Dumlupınar'ın doğusunda Kızılcaköy'den Murat Dağları üzerinde Hasandede istikametine giden Türk tümeni de Yunan kuvvetlerinin Aslıhanlar'a gelmiş olan iki tümeniyle karşılaştı ve onlara taarruz etti. Bu taarruzlar üzerine Yunanlılara Dumlupınar yolu kapatıldı. İkinci ordu da savaş durumuna gelmişti. Artık Türk ve Yunan savaşının sonucunu derinden etkileyecek olan Dumlupınar Meydan Muharebesi gerçekleşecekti²⁵⁵.

2.3. BAŞKUMANDANLIK (DUMLUPINAR) MEYDAN SAVAŞI

30 Ağustos tarihinde Türk kuvvetleri, Yunan birliklerini Dumlupınar civarında sarmış ve bir meydan savaşı yapmaya zorlamıştı. Yunan birliklerinin başında Birinci Kolordu Komutanı Nikolaos Trikopis ve İkinci Kolordu Komutanı Diyanis bulunmaktaydı. Buna karşın Türk kuvvetlerinin başında ise ordu ve cephe kumandanlarından başka Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bizzat ileri hatta bulunmaktaydı²⁵⁶. Türk basınında, Dumlupınar Meydan Savaşı ile ilgili ilk resmi veriler 30 Ağustos tarihli Türk resmi tebliğiyle verilmiştir. Bu resmi tebliğe göre, Uşak istikametinde ilerleyen Türk takip kuvvetleri Dumlupınar'ın güney doğusunda Yunanlıları muharebeye zorlamıştı. Muharebe sonunda Yunanlılardan birçok top ve yüz civarında otomobil ve miktarı henüz belirlenememiş askeri malzeme ve çok sayıda esir ele geçirildi²⁵⁷.

---

²⁵⁵ *Hâkimiyet-i Millîye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.2; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 269-272; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.274,276; Mustafa Kemal, "a.g.m.", s. 14-15; "Büyük Zafer", s.12, 13,14,15; Mustafa Kemal Paşa, 30 Ağustos 1924 tarihinde Dumlupınar'da Meçhul Asker anıtını açarken yaptığı konuşmada, 29/30 Ağustos 1922 gecesinde Afyonkarahisar Belediyesinde Batı Cephesi Harekat Şube Müdürü Tevfik(Bıyıklıoğlu) tarafından kendisine iletilen raporlar ve haritalar üzerine Yunanlıların dört bir taraftan sarıldığını anladığını ifade etmiştir. Bunun üzerine bizzat savaşı yönetmek için hızla Dumlupınar'a gittiğini belirtmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: *30 Ağustos Hatıraları*, s.7; *30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi ve İnkılâplarımız*, İdeal Matbaa, Ankara 1933, s.5-6.

²⁵⁶ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

²⁵⁷ *Hâkimiyet-i Millîye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:569, s.1; *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.2; *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1; *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos

Mustafa Kemal Paşa'nın 4 Ekim 1922'de Büyük Millet Meclisinde, Dumlupınar Meydan Muharebesi ile ilgili anlattıkları *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 5 Ekim tarihli nüshasında kamuoyuna yansıtılmaktaydı. Dumlupınar Meydan Muharebesinin askeri safhası Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya göre şöyleydi:

Mustafa Kemal Paşa öncelikle 30 Ağustosta tarafların askeri konuşlaşmasını ortaya koyuyordu. Buna göre, 30 Ağustosta Yunanlıların beş tümeninin Dumlupınar'a ve Kütahya yönünde kuzeye gitmeleri önlendi. Yunanlılar için yalnız bir kurtuluş noktası kalmaktaydı. O da Murat Dağı'nın kuzeyindeki Kızıлтаş Deresi idi. Bu derenin de karşısında Türk süvarileri bulunmaktaydı. Bundan dolayı Yunanlıların beş tümeni tamamen kuşatılmış bulunuyordu. 30 Ağustos tarihinde kuşatma hareketini yönlendirmek ve savaşı yakından yönetmek için Başkumandan Birinci Ordu; Genelkurmay Başkanı ise İkinci Ordu tarafına süvari Kolordusu yanına gittiler. Başkumandan Birinci Ordu karargâhında askeri vaziyeti ortaya koymuş ve Türk askerlerini seri bir taarruza isteklendirmişti. O kadar ki Başkumandan ileri hatlara kadar gitti ve Yunanlıların mevzi almak üzere bulunduğu yer olan Çalköyü yakınına kadar ilerledi. Yunanlılar Çalköy'ün batısında Aydemir-Adatepe-Ağaçköy mevkillerinin oluşturduğu bir dairede olup arkasını Kızıлтаş deresine vermektedir. Türk Birinci ordu birlikleri Yunanlıların bulunduğu bölgeyi doğudan ve güneyden sarmış bulunuyordu. İkinci Ordu ise kuzey ve batıdan Çalköy, Kırkpınar'ı sarmış bulunuyordu.

Başkumandan süvari birliklerine diğer kuvvetlerle birlikte Yunan güçlerini sıkıştırma emrini verdiği gibi bütün topçulara da mümkün olduğu kadar yakından ve hatta açık mevziden ateş etmelerini emretti. Bu ateş karşısında Yunan birlikleri öğleden sonra zor durumda kaldılar. Türk kuvvetleri tarafından sıkıştırılıp ateş altına alınan Yunanlılar kurtulmak için kuzeye, doğuya, batıya ve güneye doğru kaçmaya çalışıyorlardı. Buna karşın her taraf Türk ateşiyle kapatılmıştı. Türk piyadeleri ise ateşi keserek süngü hücumuna başlıyordu. İki saat sonra bu süngüler meseleyi çözdü. Mustafa Kemal Paşa ertesi sabah savaş meydanı ve Yunan askerleri hakkında ise şunları söylüyordu:

1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 1; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1.

“Hakikaten arkadaşlar bu harb cebhesini ertesi günü gezdiğim zamân teessürden men’-i nefis edemedim. Bir asker için ve herhangi bir asker için, bu vaz’iyyet mu’cib-i teessürdür. Fakat Allah’ın bunlara bunu mukadder etmiş olmasına göre; burada bu vaz’iyyete girenler asker değildir. Bunlar herhalde câniler ve katillerdir.”

Bu arada kuzeyden Eskişehir ve Seyitgazi tarafından Yunan kuvvetlerinden 15. Tümen güneye doğru inerek Yunan güçlerine yardıma geliyordu. Fakat bu tümen Dumlupınar’da Yunanlıların mağlubiyetlerini fark edince Kütahya yönüne sapmıştı. Buna rağmen Gediz civarında Türk kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratıldı²⁵⁸. Başkumandan, 30 Ağustos tarihinde çok önemli bir yer olan Toklusivrisi’nin de Türk kuvvetlerince ele geçirildiğini belirtiyordu. Bu alanda, daha önceden mağluben geri çekilmiş olan üç Yunan tümeni ise Türk kuvvetlerince yeniden yenilgiye uğratılıp Uşak istikametine atıldı. Eskişehir’de de Yunan kuvvetlerinde gerilemeler görülmüştü. 30 Ağustos günü yapılan Meydan Muharebesi böylece sona eriyordu. Yunanlıların beş tümeni yok ve esir edildiği gibi Yunanlıların üç tümeni de İzmir istikametine doğru düzensiz bir şekilde çekilmekteydi. Böylece Yunanlıların seçkin kuvvetleri 26 Ağustos’tan 30 Ağustos akşamına kadar yok edilmiş oluyordu. Başkumandan bu savaşın Yunan halkının üzerindeki etkilerine de dikkat çekerek şunları söylemiştir: *“O kadar ki adalarda bulunan Yunanlılar, Türk ordusu geliyor diye firâra teşebbüs ediyordu. Arada deniz olduğunu unutuplardı ve firâr edemediğinden ve firâr edemeyeceğini anladığından dolayı tecennün edenler vardı.”* Mustafa Kemal Paşa bu savaşın Yunanlılar için büyük bir yıkım olduğunu belirttikten sonra bu Meydan Muharebesi’ni *“Rum Sındığı Meydan Muharebesi”* olarak değerlendiriyordu²⁵⁹.

Mustafa Kemal Paşa’nın yaveri Salih Bey’in *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan beyanatında da Dumlupınar Meydan Muharebesi hakkında önemli bilgiler vardır. Salih Bey’in anlattığına göre, geri çekilmekte olan Yunan kuvvetleri, Dumlupınar-Adatepe-Afyon arasında sıkıştırıldı. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa,

²⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.2; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 271,272; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.276,277; Mustafa Kemal, “a.g.m., s. 15; “Büyük Zafer”, s.16. Genelkurmay Harp raporlarında 15.Yunan Tümenine Akmeşe, Gediz kuzeyinden taarruz edilmiş, Emet tarafında püskürtülmüştü. Bu kuvvetler 3 Eylül tarihinde takip edilmekteydi. *ATASE İSH*, Kutu: 1789, Gömlek: 30, Belge: 30-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 141, Belge: 141-1 *ATASE*, İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 33, Belge:33-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-2a; BCA, Dosya: 4997, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54.355..11.

²⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.2,3; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 271,272,273; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.276,277,278,279; Mustafa Kemal, “a.g.m., s. 15-16; “Yunan Ordusu Kaçıyor”, *Taşpınar*, C.II, S.13, Temmuz 1964, s.3-4.

Yunanlıların burada esir veya imha edilmesi kararını verdi. Başkumandan bizzat bu kararını icra etmek için Türk kuvvetlerinin başında bulundu. Bu plan iki buçuk saat zarfında tatbik edildi. Pek kanlı geçen muharebede birçok da ganimet elde edildi. Salih Bey, zafer sonrası Dumlupınar halkının sevincini ise şöyle anlatmaktaydı:

*“Büyük zaferi kazandıktan sonra, Dumlupınar’a döndük ve geceyi bir köy odasına uzanarak geçirdik. Bütün eşyâ’larımız gerideydi. Köylülerin ve o geceki sevincini ma’sûmâne hareketlerini hiç unutmuyacağım. Sevinç onları şaşırtmıştı. Ne yapacaklarını bilmiyorlar. Yalnız, yalnız düşmânın bitmek tükenmek bilmeyen zulmlerini anlatıyorlardı.”*²⁶⁰.

Yunanlılar, Dumlupınar yenilgilerini Türk kuvvetlerinin başarısı; kendilerinin başarısızlığı olarak görmüyorlardı. Kendi istekleriyle cepheden çekildiklerini iddia ediyorlardı. Yunanlılar, Ulucak-Dumlupınar civarında kuvvetlerinin, Türk ordusunun şiddetli tazyiki altında olduğunu; bununla beraber Türk taarruzu başlamadan önce Yunan Başkumandanlığının kararı gereği savaşmadan geri çekildiklerini belirtmekteydiler²⁶¹.

Dumlupınar Meydan Muharebesi, Türk Basınında başlangıçta yeterince yer almamıştı. Muharebenin, savaşın seyrindeki önemi kavrandıkça Türk basınının ilgisi de gün geçtikçe artmıştır. Genel olarak Türk basınında Dumlupınar Meydan Muharebesi’yle ilgili şu başlıklar görülmüyordu:

*“Sol Cenâhımızda Uşak İstikamet-i Umûmiyyesinde İlerleyen Ta’kib Kıtaâtımız Dumlupınar’ın Şark ve Şimâlinde Ric’at etmek İsteyen Düşmânı Muhârebeye Mecbûr Ederek Müdhiş Bir Darbe Vurmuştur. Elde Edilen Top ve Gânaim Fevkalâde Mühimdir”*²⁶², *“Vaz’iyyet-i Harbiye 30 Ağustos Vak’a-i Harbiyesi Pek Mühim Neticeleri İhtivâ’ Ediyor”*²⁶³, *“Dumlupınar Meydân Muhârebisini de Kazanan Ordumuz Düşmânı Kovalıyor”*²⁶⁴, *“Dumlupınar Meydân Muhârebesi Kazandıktan Sonra Ordumuzun Gâyesi Düşmân Hatt-ı Ric’atını Kesmektedir. El-yevm Yunan ordusunun En Ziyâde Sağ Cenâhi Tazyîk Edilmektedir. Şimendiferle Râbitaları Kesilmiş midir?”*²⁶⁵, *“Dumlupınar’ın İstirdâdındaki Ehemmiyyet”*²⁶⁶, *“İkiye Ayrılan Düşmân Ordularının Hâli, Düşmân Gruplarından Biri, İkinci Def’a Olarak Dumlupınar’da Dûcâr-ı İnhizâm Olmuş, Diğer Bir Grupları Sarp Derelere, Ormanlara ve Dağlara Atılmıştır.”*²⁶⁷, *“Kahramân Kıtaâtımız Altıntaş ve Dumlupınar Civârına Vâsıl Olmuştur”*²⁶⁸, *“Nâmerd Düşmân Perîşân Kaçıyor”*²⁶⁹,

²⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1.

²⁶¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 2.

²⁶² *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1.

²⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.1.

²⁶⁴ *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1.

²⁶⁵ *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1.

²⁶⁶ *İkdâm*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:9145, s.1.

²⁶⁷ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1.

²⁶⁸ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

²⁶⁹ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

“Dumlupınar’ın İstirdâdıyla Harekât-ı Taarruziyemizin Üçüncü Safhası Açılıyor²⁷⁰”, “İki Meydân Muhârebesine Ait Harb Raporları²⁷¹”, “Başkumandan Muhârebesi²⁷²”, “İslam’ın Büyük Zaferi²⁷³.”

Türk basını, Dumlupınar Meydan Muharebesi ve sonrasında oluşan askeri vaziyet hakkında haber, fikir ve değerlendirmelerini Muharebenin hemen bitiminde vermeye başlıyordu. Anadolu basınında İstanbul basınına göre daha hızlı haber akışı olduğu göze çarpıyordu. *Hâkimiyet-i Milliye* 1 Eylül tarihli nüshasında, Yunan ordusunun önemli kuvvetlerinin doğal ricat hatlarının dahi kesilip tahrip edildiğini ve Yunanlıların Murat dağlarına atıldığını ifade ediyordu. Gazete Yunanlıların bundan sonraki amaçlarını ise “*Süvârilerimiz kılıçları altında bu çetin yolda emekleyerek kendisini Uşak-Gediz şosesine atmaya çalışmaktadır*” şeklinde değerlendiriyordu. Gazete “*son haber*” olarak saat ona doğru aldığı resmi tebliğden yola çıkarak 31 Ağustos tarihinde Murat Dağı’nda kaçmaya çalışan Yunan kuvvetlerine “*Yıldırım Darbeleri*” indirildiğini bildiriyordu. Gazetede ayrıca belirtildiğine göre, Dumlupınar’ı ele geçiren Türk ordusu büyük ve ani bir saldırıyla Yunanlıların her türlü müdafaasını kırarak İslamköy-Uşak istikametini tuttu. Daha güneyde ise Uşak ile Alaşehir arasında hareket eden Türk kuvvetleri, Gobek istikametinde Yunan merkezlerine sokulduğu gibi çok miktarda araba ve deveden oluşan nakliye kollarına hücum ederek bir kısmını tahrip etmiş, bir kısmını da ele geçirmişti²⁷⁴. *İstikbâl* Gazetesi 31 Ağustos tarihli nüshasında “*Nâmerd Düşmân Perişân Kaçıyor*” başlığıyla Türk taarruzunun devam ettiğini ve Türk ordusunun Dumlupınar’a ulaştığını ve çok miktarda ganimet elde ettiğini yazmaktaydı²⁷⁵. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 30 Ağustos tarihli askeri gelişmelerin çok önemli sonuçlar doğurduğunu ifade ediyordu. Buna göre Yunanlılar, yediği ilk vahim darbenin tesirinden kurtulmak için Dumlupınar’ı tutmak istemiş ise de bu önemli nokta pek kahramane bir saldırıyla Türk kuvvetlerinin eline geçmişti. Bu başarı, Yunanlıları Murat Dağları’nın güney ve kuzeyinde zor bir durumda ricata mecbur bıraktı. Gazete, Uşak istikametine yönelen Türk kuvvetlerinin burayı da elde edince Yunan ordusu bozuk olan Simav-Sındırgı yolunda engelleneceğini yazmaktaydı. Gazete “*Hârikalar*

²⁷⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1.

²⁷¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1.

²⁷² *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

²⁷³ *Sebilürreşâd*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Sayı: 516, s.263-264.

²⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.1.

²⁷⁵ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

yaratan ordumuzdan her şeyi ümîd edebiliriz.” diyerek de Türk ordusundan beklentisini belirtiyordu²⁷⁶.

Türk basınında, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin hemen sonrasında Türk ordusu Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın iki beyannamesi yer alıyordu. Türk ordusu Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrasında biri, Türk ordusuna bundan sonraki hedefini; diğeri, Türkiye Büyük Millet Meclisine Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin önemini ve Türk askerlerinin başarılarını anlatan iki beyanname yayınladı. Mustafa Kemal Paşa, Başkumandanlık Meydan Savaşı sonrasında 1 Eylül 1922 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı vasıtasıyla orduya yazdığı beyannamenin bütün Garp cephesindeki kuvvetlere, yine subaylar aracılığıyla da tüm Batı cephesi askerlerine duyurulmasını rica etti²⁷⁷. Mustafa Kemal Paşa'nın beyannamesi “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularına*” diye başlıyordu. Başkumandan beyannamede Türk ordusuna, Yunan ordusunun asıl kısmının Afyonkarahisar ve Dumlupınar'da çok kısa bir zaman içinde imha edildiğini müjdeliyordu. Bu başarıların Türk ordusunun büyük kahramanlıklarıyla kazanıldığını ve zaferlerle Türk Milletinin geleceğinden emin olduğunu belirtmekteydi. Mustafa Kemal Paşa bundan sonra da Anadolu'da başka meydan muharebeleri verilebileceğini akıldan çıkarmadan bütün güçleriyle Türk ordusundan ilerlemesini istedi. Beyannamenin sonunda ise Türk ordusuna ilk hedefini gösterdi: “*Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*”²⁷⁸ Mustafa Kemal Paşa, Dumlupınar Meydan Muharebesi zaferi sonrasında 1 Eylül tarihinde Türk Milletine de bir beyanname veriyordu. Bu beyanname, “*Büyük Asil Türk Milleti!*” ile başlamaktaydı.

²⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.1.

²⁷⁷ *ATASE İSH*, Kutu: 1786, Gömlek: 159, Belge: 159-2; *ATASE İSH*, Kutu: 1796, Gömlek: 71, Belge: 71-1.

²⁷⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.1; *İkdâm*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:9147, s.1.; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 1698, s. 1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *İstikbâl*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 701, s.1; ; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1; *ATASE İSH*, Kutu: 1786, Gömlek: 159, Belge: 159-28, 29; *ATASE İSH*, Kutu: 1796, Gömlek: 71, Belge: 71-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-23; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, s.473-474; Kocatürk, a.g.e., s. 292; Attila, a.g.e., s. 12-13; Altay, a.g.m., s. 53; Şenay Sezen Okay, M.Vedat Okay, *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, Yönetici Yay., İstanbul 1983, s. 16-17; Cevdet Kerim İncedayı, “Türk İstiklal Mücahede Konferansları”, Hzl. Hüsamettin Ünsal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII, S.24., Temmuz 1992, s. 660; “Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir. İleri”, *Tarih Konuşuyor*, S.8, C.II, Eylül 1964, s. 594; Şükrü Erkal, “Büyük Taarruzda Başkumandan Muharebesi”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S.90-91-92, Ağustos- Eylül- Ekim 2004, s.37.

Mustafa Kemal Paşa, beyannamesinde öncelikle 26 Ağustos tarihinde başlayan taarruzun Afyonkarahisar, Altıntaş ve Dumlupınar arasında büyük bir meydan muharebesi halinde beş gün, beş gece devam ettiğini belirtmekteydi. Bu zaferin kazanılmasını ise Türk ordusunun cesurluğu, şiddeti ve sürati ile Allah'ın yardımına bağlamaktaydı. Mustafa Kemal Paşa Türk ordusuna gönderdiği beyannamede olduğu gibi bunda da “Zâlim ve mağrûr düşmân ordusunun anâsır-ı asliyyesi akıllara dehşet verecek bir kat'iyyetle imhâ” edildiğini bildiriyordu. Türk ordusunun zaferdeki payına dikkat çekmeye devam ederek “En büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımızda hâkim olan fikir gösterdiği vazîfe uğrunda şehîd olmaktır. Bunu meydân-ı muhârebede yakından müşâhede ederek büyük milletime haber veriyorum.” ibarelerini kullanmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, kendisinin de içinde bulunduğu 3,5 yıllık zorlu mücadelenin sonuçlarının ortaya çıktığını belirtiyordu. Bu neticeyi ise Mustafa Kemal Paşa şöyle açıklıyordu: “Milletimizin istikbâli emîndir ve nusret-i mev'ûdeyi ordularımızın istihsâl etmesi muhakkaktır²⁷⁹.”

30 Ağustos Meydan savaşının Yunan ordusu üzerindeki yıkımı Türk basınında birkaç gün sonra yapılan haberlerle açığa çıkmıştı. *Babalık* gazetesi başyazarlarından Samizade Süreyya'nın 3 Eylül tarihiyle gazetesine gönderdiği “Ordu ile Beraber (I)” başlıklı mektubunda, Dumlupınar Meydan muharebesinden hemen sonra harp manzarası şöyle ortaya koyuluyordu:

“Afyonkarahisâr'dan otomobille altı saatte(Dumlupınar'a) vâsıl olduk. Burası mâlûm olduğu üzere düşmân tarafından fevkalâde bir sûrette tahkîm edilmişti. Ric'at esna'sında düşmân bu hatta tutunabilmek için çalışmış ise de ta'kîb eden kuvvetlerimizin karşısında muvaffak olamamış ve şiddetli saldırı karşısında Dumlupınar'ın şimâl-i şarkısında Murat Dağı'na pek perişan bir sûrette dağılmıştır. Bugün akşam İsmet Paşa Hazretleri herhalde muhârebe meydânına gidip görmekliğimizi tavsiye ettiler. Ertesi gün gittim. Hakikaten görülecek bir manzaraydı. Düşmân burada her şeyi bırakarak kaçmış, gözümüzün görebileceği kadar vasi olan saha yepyeni otomobiller, top bataryaları, mermi ve cebhâne sandıkları, Yunan leşleriyle dolu, alınan ganâim o kadar çoktur ki bunları teâlîim addetmek bile günlerce zamâna muhtâttır. Düşmân burada her şeyini bıraktıktan sonra perişân bir halde Murad Dağı'na yayılmış, Dumlupınar'a vâsıl olduktan sonra dağlardan toplanan üsârâ kafîle kafîle karârgâha getiriliyordu. Harekâtımızdan bir gece evvel de iki fırka kumandanı getirildi ki bunlardan birisi Ceneral rütbesine hâiz bulunuyordu. Mîralâyların, kaimmakamların, binbaşılardan haddi ve hesâbı yoktur.”²⁸⁰

²⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Vakit*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 1699, s. 3; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *İstikbâl*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 701, s.1; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, s.-474; *Gündüz, a.g.e.*, s. 165; *Attila, a.g.e.*, s. 13-14; *İncedayı, a.g.m.*, s. 661; *Erkal*, “ a.g.m.”, s.37

²⁸⁰ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

İstanbul basınında askeri rapor olarak yayınlanan bir belgede Yunanlıların Dumlupınar'daki yenilgileri sonrasında çok sayıda esir ve askeri malzeme bıraktıkları belirtiliyordu. Bu esirler arasında Yunan kumandanının yanı sıra 100 subay ve 1000 kadar da asker vardı. Rapora göre, Yunan Kolordu Kumandanı da bu savaşta ölmüş ya da esir olmuş olabilirdi²⁸¹. Mersin'den 5 Eylül tarihiyle bildirilen ve *İkdâm*, *Babalık* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinde yer alan bir başka habere göre 30 Ağustosta Dumlupınar cephesinden İzmir'e 30 vagon ağır yaralı geldiği belirtiliyordu. Yaralılar İzmir'in Basmahane istasyonuna getirildiğinde, birçok Rum kadın ve kız trenlere koşuşarak yaralı askerler arasında akrabalarını aramışlardı. Yine bu haberden anlaşılacağı üzere Başkumandan Hatzianestis'nin 30 Ağustos'ta İzmir'den cepheye gitmesi için üç defa özel tren hazırlanılmışsa da hareket edilememişti²⁸². Meydan muharebesinin yıkımını gösteren bir başka haber ise *Vakit* gazetesinin 5 Eylül tarihli nüshasında yer alıyordu. Gazete, İzmir kaynaklı haberinde Yunan ordusunun Dumlupınar'da yaptığı karşı taarruzda kuvvetli bir ateşe maruz kaldığından 12.000'den fazla zayıat verdiği bildiriyordu. Yaralılar Manisa, Menemen ve İzmir'e oradan da Pire ve Selanik'e gönderilmekteydi²⁸³.

Türk basınından anlaşılacağı üzere Dumlupınar Meydan Muharebesinin ismi de birkaç gün sonra değiştirilmişti. Yunan Başkumandanı Hatzianestis'nin Dumlupınar'dan yüzlerce kilometre öteden savaşı yönetmeye çalışmasının aksine Mustafa Kemal Paşa Türk ordusunun ileri hattında Yunan mevzilerine çok yakın yerlerde savaşı bizzat idare etmişti. Bu durum Türk Milleti ve onun ordusu tarafından yakından takip edilmekteydi. Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, 3 Eylül tarihli bir telgrafi Genelkurmay Başkanlığına, Batı Cephesi Ordularına, Doğu ve Elcezire Cepheleleri Kumandanlıklarına gönderdi. Bu telgrafta, İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın cephenin en ön safhalarında savaştığını ve elde edilen zaferin Türk davasının kazanılması adına çok büyük bir adım olduğunu ifade ediyordu. Savaşın sonuçları ve Mustafa Kemal Paşa'nın rolüne değinen İsmet Paşa Türk ordusu için tarihi bir hatıra olması adına 30 Ağustos 1922 muharebesine ordu içinde

²⁸¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:1177; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Vakit*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 1699, s. 1.

²⁸² *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2; *Açıksöz*, 9 Eylül 1338/9 Eylül 1922, No:576, s.2.

²⁸³ *Vakit*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922 /No:1699, s.2.

Başkumandanlık Muharebesi adının verildiğini belirtiyordu.²⁸⁴ İsmet Paşa'nın bu telgrafı aynı gün Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa tarafından Başbakan Rauf Bey'e gönderildi ve durumun Meclise bildirilmesi istendi. Bununla beraber Fevzi Paşa bu talebin şimdilik gizli tutulmasını istemişti²⁸⁵. Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin Başkumandanlık Meydan Muharebesi olarak adlandırılması Fevzi Paşa'nın telgrafın yayınlanmaması yani saklı tutulması talebi sonucu olsa gerek Türk basınına fazla yansımamıştı. Gelişme, *Varlık* gazetesinde doğrudan, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde ise dolaylı yünden yer buluyordu. *Varlık* gazetesi 11 Eylül 1922 tarihli sayısında gerek Türk kuvvetlerini bizzat savaş hattından Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın yönetmesinin gerekse savaş sonunda başlarında önemli Yunan kumandanlarından Nikolaos Trikopis ve Diyanis'in de olduğu Yunan ordusunun kesin olarak yenilgiye uğratılmasının Türk milleti için oldukça manidar olduğunu yazmıştı. *Varlık* gazetesi, olayın Türk orduları için tarihi bir hatıra olması ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya şükranların ve bağlılığın gösterilmesi adına "31 Ağustos muhârebesine" Başkumandanlık Muharebesi adı verildiğini ifade ediyordu²⁸⁶. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 4 Eylül 1922 tarihli nüshasında da Başkumandanlık yaveri Salih Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat bu savaşı ileri hatta yönetmesinden dolayı da bu muharebeye "*Başkumandan Muhârebesi*" adı verildiğini hatırlatıyordu²⁸⁷. Görüleceği üzere, Türk basını olayın tafsilatına girmeden yüzeysel olarak kamuoyunu bilgilendiriyordu. Türk basınında bu yeni adlandırma da önceleri benimsenmemişti. 30 Ağustos tarihinde Türk ordusunun kesin zaferiyle neticelenen ve "*Başkumandanlık Meydân Muhârebesi*" adını alacak olan bu savaş dönemin basınında, genel olarak "*Dumlupınar Meydân Muhârebesi*", "*Büyük Meydân Muharebesi*" olarak adlandırılmıştı.

Görüldüğü üzere, Dumlupınar Meydan Muharebesiyle Yunanlıların Batı cephesi kuvvetleri tamamen yenilgiye uğratılmıştı. Batı cephesinde artık Türk ordusunun önünde ciddi şekilde mücadele edebilecek güçlü bir Yunan kuvveti

---

²⁸⁴ ATASE İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 129, Belge: 129-1; ATASE İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-1.

²⁸⁵ ATASE İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 130, Belge: 130-5.

²⁸⁶ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; Gazete görüleceği üzere Dumlupınar Meydan muharebesinin tarihini 31 Ağustos olarak vermiştir. Oysaki bu muharebe 30 Ağustos tarihinde gerçekleşmiştir.

²⁸⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1.

kalmıyordu. Türk basını, Dumlupınar Meydan Muharebesinin savaşın seyrine olan etkisi ortaya çıktıkça ilgisini artırmıştı. Savaşı çeşitli haber kaynakları merkezinde Türk kamuoyuna taşımıştı. Yine bu savaşın adı birkaç gün sonra Başkumandanlık Meydan Muharebesi olarak değiştirilmişti.

2.4. KÜTAHYA, UŞAK VE ESKİŞEHİR'İN KURTULUŞU

Yunan kuvvetleri Dumlupınar yenilgisinden sonra dağınık bir şekilde İzmir yolunu tutmuşlardı. Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrasında Türk Başkumandanlığı, Yunanlıların çekilmekte olan üç tümenin Kocaeli ve Eskişehir civarında bulunan tümenleriyle birlikte İzmir istikametlerinde yeni bir savunma hattı kurabileceğini düşündüğünden Türk kuvvetlerine İzmir'e kadar Yunanlıları takip etmelerini ve Yunanlıların durmasına ve savunma hattı kurmasına izin vermemelerini emretmişti²⁸⁸. *Vakit* gazetesinin verdiği malumata göre, Yunanlılar ise teçizat ve malzemelerinin yanı sıra bütün ağırlıklarını süratle İzmir'e doğru kaçırmaya çalışmaktaydılar²⁸⁹. Türk ordusu ise aldığı emir gereği ricat etmekte olan Yunan kuvvetlerini takip etmeyi sürdürmekteydi.

Önünde ciddi bir direniş kuvveti kalmayan Türk kuvvetleri ilk olarak 30 Ağustosta Kütahya'yı Yunanlılardan geri almıştı. Kütahya'nın geri alınması ve askeri vaziyeti gözler önüne serecek olan 31 Ağustos tarihli Türk resmi tebliği Anadolu basınında 1 Eylül tarihi itibarıyla verilirken İstanbul basınında gecikmeli olarak ancak 3 Eylül tarihinde yayımlanabilmişti. Türk basınında yer alan 31 Ağustos tarihli Türk resmi tebliğine göre, Türk ileri kuvvetleri 30 Ağustos'ta Kütahya, Gediz ve Banaz'ı ele geçirmişlerdi. Yeniden çok miktarda sahra ve cebel topları, çok miktarda binek otomobili ve kamyon, telsiz istasyonu ve her çeşit askeri malzeme ve çok sayıda esir ele geçirildi. Esirler arasında yüksek rütbelilerin de olduğu çok sayıda subay vardı²⁹⁰. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin kamuoyuna aktardığı 31 Ağustos tarihli resmi tebliğin sonunda da Yunan kuvvetlerinden ayrıca 7 tane uçak ele geçirildiği

²⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.3; *Zabıt Ceridesi*, C.23, s. 273; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, s.279.

²⁸⁹ *Vakit*, 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No: 1695, s. 1

²⁹⁰ *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.3; *Peyâm-ı Sabâh*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, Peyâm No: 1345, Sabâh No:11775, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.2; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 3.

belirtiliyordu²⁹¹ 31 Ağustos tarihli askeri tebliğlerden başka 2 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 30 Ağustos tarihindeki askeri vaziyeti ve Kütahya'nın geri alınışıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Aynı bilgiler *Babalık* gazetesinin 3 Eylül tarihinde de “*Kütahya'nın İstirdâdı Tafsîlatı*” başlığıyla yer alıyordu. Haberde Kütahya'nın 30 Ağustos günü öğleden sonra Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiği bildiriliyordu²⁹². Kütahya'nın ele geçirilmesi haberinden başka, 30 Ağustos tarihinde, gerek Murat Dağı üzerinde kaçan, gerek Dumlupınar istikametinde çekilen Yunan kuvvetlerinin kesintisiz bir şekilde takip edilmekte olduğu da yazılıyordu. Habere göre, bu iki istikamette Türk topçusu, tayyareleri ve piyadeleri devamlı olarak Yunan kuvvetlerine kayıplar verdirilmekte; Yunan ordusu Türk süvarilerinin, bombalarının, süngülerinin tesiri altında adeta erimekteydi. Türk ordusu Yunan karargâhlarına kadar girdiği gibi biri kolordu kumandanı olmak üzere pek çok büyük rütbeli subayı da esir almayı başarmıştı. Yunan kuvvetlerinden 100 civarında otomobil ve 150 top, Türk ordusunun eline geçmişti. Ele geçirilen 150 topun Yunan ordusu toplarının dörtte üçü olması düşünüldüğünde Yunanlıların kayıplarının ne derece yüksek olduğu görülmektedir²⁹³.

Kütahya'nın Türk kuvvetlerince ele geçirilmesi ve gelişen askeri vaziyetle ilgili haberler Müdafaa-i Hukuk Grubu Reisi Ali Fuat Paşa tarafından tıpkı daha önce Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinde olduğu gibi tüm Müdafaa-i Hukuk şubelerine bir telgrafla müjdeleniyordu. Telgraf, Trabzon'da *İstikbâl*, Kastamonu'da *Açıksöz* ve

---

²⁹¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, Peyâm No: 1345, Sabâh No:11775, s. 1; *Vakit*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 1696, s. 1; *İkdâm*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:9145, s.1; *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.2; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *Açıksöz*,2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No:570, s.1.

²⁹² Batı Cephesi Kumandanlığı adına Asım imzalı harp raporunda belirtildiğine göre süvari tümeninin keşif kuvvetleri 30 Ağustos saat 11:00'de Kütahya'ya girmişti. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-8; *Harp Muntakaları Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdad ve Bombardıman Tarihleri*, Genelkurmay Harp Tarihi Yay., Ankara 1977, s. 75. Kütahya'ya 1 Eylül saat 11:00'de ise 1. Tümen girmişti. *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 89, Belge: 89-1.

²⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.1; *Babalık*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 981, s.2; Genelkurmay Başkanlığının 30 Ağustos tarihli Harp raporunda bu savaş sonucunda “*Altısı ağır olmak üzere birçok top, 100'ü mütecâviz otomobil, birçok mühimmât, eşyâ' ve malzeme-i saîre iğtinâm*” olduğu belirtiliyordu. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 139, Belge: 139-1. 4. Kolordu ise 31 Ağustos'ta Adatepe civarında yaptığı sayımda 64 top, 10 ağır makineli tüfek 100 makineli tüfek, 42 kamyon, 17 sahra otomobili ele geçirildiği belirtiliyordu. Topların 27 tanesi kamasız olup üçünün kaması civar tarlalarda bulunmuştu. Yine Kolordunun aldığı ganimet arasında üç dört bin atımlık sahra topu cephanesi, çok miktarda piyade cephanesi, her çeşit nakliye araçları, sağlık malzemeleri vardı. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-19; İstanbul'daki 2 Eylül tarihli İngiliz telgrafı basında verilen rakamları da aşarak Yunanlıların Afyon grubunun 180 top ve 400'ü aşkın otomobil terk ettiklerini iddia etmekteydi. Bkz: *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:136, Belge: 1.

Adana'da *Yeni Adana* gazetelerinin 2 ve 3 Eylül tarihli nüshalarında yer alıyordu. Müdafaa-i Hukuk Grubu Reisi Ali Fuat imzalı telgrafla Kütahya, Gediz ve Çivril'in 31 Ağustos 1922 tarihinde ele geçirildiği müjdeleniyordu. Telgrafta ayrıca şimdiye kadar iki yüz kadar top, çok sayıda esir ve ganimetin de alındığı bildiriliyordu²⁹⁴.

Yunanistan'da ise önceleri Türk kuvvetlerinin başarısının ve Kütahya'nın tahliye edildiği gerçeği yine gizlenmeye çalışılmıştı. Yunanlıların bu tavrı resmi tebliğinde rahatlıkla görülmektedir. 31 Ağustos tarihli resmi tebliğlerinde Kütahya'nın tahliye edildiği doğrudan bildirilmemekte ise de dolaylı yönden bu durum kabul ediliyordu. Yunanlıların 31 Ağustos tarihli resmi tebliğinde, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ndeki yenilgilerinden ve Kütahya'yı kaybettiklerinden hiç bahsetmemekteydiler. Tebliğe göre, 31 Ağustosta, İzmit ve Eskişehir cephelerinde sükûnet vardı. Yunanlıların Güneybatı kuvvetleri Türk kuvvetlerinin ciddi bir tazyiki olmaksızın toplanmaya devam ederek Uşak'ın doğusundaki hatta ulaşmış bulunuyorlardı²⁹⁵. Görüleceği üzere Yunanlılar Başkumandanlık Meydan Muharebesi yenilgilerini ve Kütahya'yı terk ettiklerini bu tebliğde de gizlediler. Bununla birlikte Uşak'ın şarkına kadar çekildiklerini itiraf ederek Kütahya ve civarının tahliyesini dolaylı da olsa ifade etmişlerdi. Yine Yunanistan kamuoyunda Türk kuvvetlerinin Kütahya ve Bilecik taraflarına yaptığı taarruzun Yunanlıların karşı taarruzuyla püskürtüldüğü söylentileri yayılmaktaydı. O kadar ki Yunan kuvvetlerinin bu karşı taarruzunda elli Türk askerini dahi esir aldıkları iddia ediliyordu. Bu söylentilerin sağlam bir mantığa oturtulması için de kuzey ve kuzey batıdan özellikle İzmir'den kuvvetli Yunan imdat kuvvetlerinin harp

---

²⁹⁴ *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.2; *Açıksöz*, 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No:570, s.1; *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.1; Eski, a.g.e., s. 60; Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Fuat'ın bu telgrafında 31 Ağustos tarihi itibarıyla Çivril'in ele geçirildiği bilgisi Genelkurmay'ın verdiği tarihle paraleldir. Genelkurmay'a göre Çivril 30 Ağustos'ta kurtulmuştu. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-21; Bununla beraber Gediz'in 31 Ağustos itibarıyla kurtulduğu bilgisi ise farklılık taşımaktadır. Genelkurmay Gediz'in geri alınışı 1 Eylül olarak göstermiştir. *Harp Müntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1937, 75, 76; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yay., Ankara 1977, s. 23, 46.

²⁹⁵ *İslahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2; *Vakit*, 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No: 1695, s. 1; *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:136, Belge: 1.

sahasına getirildikleri belirtilmekteydi. Bu söylentiler Yunan Harbiye Nezaretini dahi bir süre sonra rahatsız etmiş ve bu haberleri yalanlamak zorunda kalmıştı²⁹⁶.

Türk ordusunun Kütahya'yı ele geçirmesiyle Uşak ve Eskişehir'in kurtulacağı umudu basında yer alıyordu. Daha Uşak ve Eskişehir'in ordu tarafından kurtarılmadan Türk basını bu şehirlerin geri alındığına dair haberleri kamuoyuna vermeye başlamıştı. Bu meyanda 1 Eylül tarihli *Vakit* gazetesi Eskişehir'in daha 29 Ağustos tarihinde Türk ordusu tarafından ele geçirildiğini savunmaktaydı. Aynı tarihli gazete Beyoğlu'na gelen gayri resmi belgeli haberler merkezinde, Yunanlıların, kendilerini toplamaya vakit bulamadan ağır darbelere hedef olduğunu bildiriyordu. *Vakit* gazetesi 31 Ağustos'ta İstanbul'a gelen telgraflardan hareketle Eskişehir'den başka Bilecik, Uşak ve Dumlupınar'ın da Türk ordusu tarafından ele geçirildiğini yazıyordu²⁹⁷. *İkdâm* gazetesi de *Vakit* gazetesi gibi haberi sayfalarına taşıyordu. 1 Eylül tarihli *İkdâm* gazetesi 29 ve 30 Ağustos tarihli resmi tebliğleri daha almadan şehirdeki söylentileri sayfalarına taşıyordu. Söylentilere göre, Türk ordusu Eskişehir, Dumlupınar, Kütahya ve Uşak'ı geri aldıktan sonra Alaşehir civarında Yunanlılarla muharebeye tutuşmuş ve sağ kanat kuvvetleri Bilecik'i geri alarak Yenişehir civarında Yunan kuvvetleriyle savaşa girişmişti. *İkdâm* gazetesi ayrıca 31 Ağustos akşamı gelen bir telgraf merkezinde verdiği son dakika haberinde Uşak ve Alaşehir'in de Türk kuvvetleri tarafından geri alındığını yazıyordu. Gazete haberin kesinleşmesi için resmi tebliğlerin beklendiğini ifade etmekteydi²⁹⁸. *Vakit* ve *İkdâm* gazetelerinin Uşak ve Eskişehir'e Türk kuvvetlerinin girdiği yönündeki haberlerinin doğru olmadığını söyleyebiliriz. Yine gazetede Yunanlıların Dumlupınar'da 29 Ağustos tarihinde yenilgiye uğratıldığı haberi de yanlışti. Şüphesiz bu yanlışlıklar gayri resmi kaynaklar merkezinde haberlerin verilmesinin bir sonucuydu. Resmi tebliğlere dayanmayan bu haberler Türk kuvvetlerinin öncü birliklerinin bu şehirlere yaklaşımları nedeniyle gerek Yunan, gerekse Türk gayri resmi kaynaklarının bu yerlerin alınacağı beklentisinin İstanbul'a yansması olarak değerlendirilebilir. Bu söylenti ve haberlerde özellikle yabancı basından alınan haberler etkili olmaktadır. *İkdâm* gazetesinin 2 Eylül tarihinde verdiği bir haberde

²⁹⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, Peyâm No: 1343, Sabâh No:11773, s.1.

²⁹⁷ *Vakit*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 1694, s. 1; Oysaki Bilecik 5 Eylül tarihinde geri alınacaktır. Bkz: *Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s.75; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922*, s.14.

²⁹⁸ *İkdâm*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No:9143, s.1.

Londra'dan 31 Ağustos tarihi itibariyle T.H.R Ajansında bildirildiğine göre “Eskişehir şiddetli bir muhârebeden sonra Kuva-yi Milliye süvârisi tarafından işgâl edilmiştir. Türkler bütün mıntikalarda 70 kilometre içeri ilerlemişlerdir”²⁹⁹.

2 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesinde yer alan 1 Eylül tarihli askeri rapora göre Kütahya civarında mağlup edilen bir Yunan tümeni ağırlıkları ve iki yüz kadar esiri terk ederek dağıtılmıştı. Ayrıca ormanlara iltica eden farklı rütbede yüz subay ve bin asker esir alınmıştı. Bu esirler arasında Afyonkarahisar muharebesinde dördüncü tümene kumanda eden General Zimaras ile On İkinci Tümen Kumandanı Miralay Kaleropulos ve ayrıca iki kaymakam, beş binbaşı da vardı. Esirler arasında yüzbaşı ve mülazım rütbelerinde de Yunanlılar vardı. Birinci Kolordu Kumandanı General Trikopis'in esir düştüğü ya da öldüğünü ise esirler arasında bulunan yaveri ifade ediyordu. İkinci Kolordu Kumandanının da Trikopis ile beraber bulunduğu anlaşılmaktaydı. Eskişehir'in ele geçirilmesi beklenmekteydi³⁰⁰. *İstikbâl* gazetesinde verilen bu haberin kaynağı resmi rapor olarak belirtilmekteydi. Bu haberin kaynağı, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Eylül 1922 tarihinde Dumlupınar'dan İcra Vekilleri Reisi Rauf Bey'e gönderdiği bir telgrafa dayanmaktadır. *İstikbâl* gazetesinin verdiği bu rapor telgrafın bir özeti mahiyetindedir. Bununla beraber bazı noktalarda telgrafa sadık kalınmamıştır. Örneğin Mustafa Kemal Paşa telgrafın sonunda: “Uşak ve Eskişehir sukutu haberine intizâr ediyorum” demekleyen³⁰¹ 1 Eylül tarihli askeri raporda sadece Eskişehir'in geri alınacağı haberinin beklendiği yazılmaktaydı.

Eskişehir ve Uşak'a kadar Türk ordusunun ilerlediği haberlerini Türk basını kesin olarak ancak 1 Eylül tarihli Türk ve Yunan resmi tebliğler vasıtasıyla kamuoyuna duyurabilmişti. Anadolu ve İstanbul basınında da yer alan 1 Eylül tarihli Türk resmi tebliğine göre, 31 Ağustos tarihinde Türk taarruzu tüm şiddetiyle devam etti. Sol kanatta ve merkezde muhabere devam ettiği gibi, Gediz ve Çivril kasabaları Türk birliklerince geri alındı. Bugün de çok miktarda ganimet ve esir ele geçirildi³⁰².

²⁹⁹ *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1.

³⁰⁰ *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.1.

³⁰¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 10/9/1922 Dosya: 4997 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 54.355..11.

³⁰² *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.3 *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.1; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.1; *Açıksöz*,2 Eylül 1338/2Eylül 1922, No:570, s.1; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 3.

1 Eylül tarihli Yunan resmi tebliğine göre verilen emir gereği Eskişehir tahliye edilmişti³⁰³. 2 Eylül tarihli Türk resmi tebliğine göre de Türk kuvvetleri 1 Eylül tarihinde Eskişehir ve Uşak'ı ele geçirmişti³⁰⁴. Burada dikkat çeken husus Eskişehir'in tahliye edildiği haberinin Yunanlılar tarafından da zamanında itiraf edildiğidir. Türk taarruzunun başlangıcından bu yana devamlı olarak Türk başarılarını ve kendi mağlubiyetlerini gizlemeye çalışan Yunanlılar 1 Eylül tarihli resmi tebliğde Eskişehir'i tahliye ettiklerini bildiriyorlardı. 1 Eylül tarihli Türk resmi tebliğinde ise Türk kuvvetlerinin Eskişehir ve Uşak önlerine kadar geldiği yazılsa da Eskişehir'in Yunanlılar tarafından tahliye edildiğine dair bir ibare yoktu. Ancak 2 Eylül tarihli Türk resmi tebliğinde, Eskişehir'in ve Uşak'ın ele geçirildiği ifade ediliyordu. Yunanlılar Eskişehir'i tahliye ettiklerini kabul etmekle beraber Uşak'ın tahliyesine dair bir bilgi vermekten kaçınmışlardı³⁰⁵. 2 Eylül tarihli Türk resmi tebliği Eskişehir'in geri alınışını aynı gün bildirirken Uşak'ın kurtuluşu haberini ise bir gün gecikmeyle veriyordu. Resmi tebliğler normalde bir gün öncenin askeri gelişimini vermektedir. Fakat Eskişehir'in kurtarılışı sabah saat 6:30 olduğu için aynı güne haber yetiştirilmişti. Nitekim Büyük Taarruzu bildiren resmi tebliğ de taarruzun sabah 4:30'da başlaması nedeniyle aynı gün içerisinde kamuoyuna duyurulmuştu. Bu zaferler Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine 2 Eylül tarihinde müjdelendi. Mebuslar Uşak ve Eskişehir'in kurtuluş haberini alkışlarla karşılamışlardı³⁰⁶.

³⁰³ *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.4; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.2.

³⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1.

³⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; Genelkurmay Arşivi belgelerine göre Uşak 1 Eylül günü ele geçirilmişti. Menderes Mıntıka Kumandanı Şevket'in Garp Cephesi ve Birinci Ordu Kumandanlıklarına sunduğu rapora göre 1. Kolordu Uşak'a 1 Eylül akşamı saat 18:15'te girdiği belirtilmişti. Bkz: *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek:86, Belge: 86-1, 2; 1. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın 2 Eylül tarihinde Uşak'tan bildirdiği ordu emrinden anlaşıldığına göre Uşak 1 Eylül saat 18:30'da geri alınmıştı; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek:115, Belge: 115-1, 2; Genelkurmay Arşivi belgelerinde Eskişehir'in Yunan işgalinden kurtulması ise 2 Eylül tarihi olarak gösterilmektedir. İkinci Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'nın ve Genelkurmay Başkanlığının 2 Eylül tarihli harp raporlarında 41. Tümenin 16 Alayına mensup Türk müfrezeleri 2 Eylül sabahı saat 6:30'da Eskişehir'i ele geçirmişti. Bkz: *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek:117, Belge: 117-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge: 118-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1787, Gömlek: 14, Belge: 14-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1798, Gömlek: 72, Belge: 72-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-23a.

³⁰⁶ *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2.

Müdafaa-i Hukuk Grubu Başkanı Ali Fuat Paşa da çektiği telgraflarla Eskişehir ve Uşak'ın kurtuluşunu kamuoyuna müjdelemişti³⁰⁷.

Uşak ve Eskişehir'in kurtuluşunun kesinleşmesinden sonra Türk basını tafsilatları kamuoyuna ulaştırmaya başlamıştı. *Babalık* gazetesi başyazarlarından Samizade Süreyya'nın "*Ordu ile Beraber (I)*" başlıklı yazısı, Uşak'ın ele geçirilişi ve Türk askerlerinin ruhi durumunu göstermesi açısından önemliydi. Süreyya mektubunda şunları belirtiyordu:

"*Dumlupınar'da iki gece kaldıktan sonra 2 Eylülde müteveccihen hareket ettik. Uşak 1 Eylül Cuma günü akşamüzeri işgâl edilmişti. Yol üzerinde Kâin-i İslâm, Çarık ve Yenisaray nâmındaki köylerin Yunanlılar tarafından yakıldığını gördük. Bilhâssa İkisaray Köyünde Yunanlılar pek çok mezâlim icrâ' etmişlerdir. Dumlupınar ile Uşak'ın arası elli kilometredir. Bu mesâfe bilâ fâsıla muzaffer kitâ'larımızla dolu idi. Askerler şarkı söyleyerek güle oynaya gidiyorlardı. Ciddiyetle söylüyorum ben şimdiye kadar böyle muazzam asker hiçbir yerde görmedim.*"³⁰⁸

Babalık gazetesi Eskişehir ve Uşak'ın ele geçirilmesiyle ilgili olarak 3 Eylül tarihli nüshasında "*Muzaffer Ordumuz Dün Eskişehir ve Uşak'ı İstirdâd Etti*" başlığıyla Başbakan Hüseyin Rauf Bey'in 2 Eylül tarihi itibarıyla Konya Vilayetine gönderdiği telgrafi yayınladı³⁰⁹. *Yeni Adana* gazetesi ise 3 Eylül tarihli sayısında özel muhabiri Hamdi'den gelen telgrafi "*Ordumuz Eskişehir, Kütahya, Uşak, Seyitgazi, Gördes ve Gediz'i Tamamen Kurtardı*" başlığıyla kamuoyuna müjdelemişti³¹⁰. *Vakit* gazetesi 3 Eylül itibarıyla İzmir kaynaklı verdiği haberiyle Uşak'ın ele geçirildiğini müjdelemişti³¹¹. *Vakit* gazetesinin, 3 Eylül tarihiyle verdiği başka bir habere göre, Yunanlılar Alaşehir önünde yeni bir mağlubiyete uğramış ve burayı da tahliye etmeye başlamışlardı. Bu harekâta da esir ve ganimet oldukça fazlaydı. Gazete, artık Yunanlıların Türk ordusu karşısında bir tehlike olmaktan çıktığını yazmaktaydı³¹². Eskişehir'in ve Uşak'ın geri alınması *Küçük Mecmûa* dergisinin 4 Eylül tarihli nüshasında da müjdelendi. Dergi bu haftaki sayısına "*Bu hafta milletimiz için bir sevinç bayramıdır.*" başlığını atıyordu. Yunanlılar için ağır hakaretler içeren yazıda, Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir ile Uşak'ın geri alınışının Türk ordusunun

³⁰⁷ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1.

³⁰⁸ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

³⁰⁹ *Babalık*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 981, s.1.

³¹⁰ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.1; Genelkurmay belgelerine göre 41. Tümen kuvvetleri Seyitgazi'ye 1 Eylül sabah saat 5:00'da girmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-23a.

³¹¹ *Vakit*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1696, s.1.

³¹² *Vakit*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 1696, s. 1.

mucizeli yürüyüşünün bir sonucu olduğu belirtilmekteydi. Haberde, yakın bir zamanda Bursa ile İzmir'in de Anavatana kavuşacağı müjdesinin verileceği temenni edilmekteydi³¹³.

Eskişehir ve Uşak'ın ele geçirilmesinden sonra takip harekâtı hızla devam etti. Türk ordusunun şimdiki amacı, önünde savunma hattı kuramayacak durumda olan Yunanlıları hızla takip ederek imha etmektir. Türk Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın İstanbul'da bir resmi makama 3 Eylül tarihiyle çektiği tek cümlelik telgraf bu doğrultuydu. Telgrafta Fevzi Paşa “*Düşmanı mağlûb ettik. Ta'kîb ediyoruz. İmhâ edeceğiz!*”³¹⁴ diyordu. 3 ve 4 Eylül tarihli *İkdâm* gazeteleri Türk zaferlerinin getirdiği heyecanla Türk ordusunun artık hedefinin “*...felan yeri ve şehri almak değil, düşmânı imhâ etmek ve ona en müthiş ve kat'i darbeyi vurmaktır*”³¹⁵ şeklinde göstermekteydi.

Yunanlılar ise hala Türk ordusu karşısında mağlubiyetlerini gizlemeye çalışıyorlardı. 2 Eylül tarihli Hatzianestis imzalı Yunan resmi tebliğinde Türk tazyiki olmaksızın cephenin geriye doğru alınmasına devam edildiği bildiriliyordu³¹⁶. Yunanlılar geri çekilmelerini, Yunan Başkumandanlığının emri gereği olduğunu belirtmek, geri çekilen alanlarda Rumların bulunmadığını iddia etmek ve Türk ordusunun çok iyi teçhizata sahip olduğu gerekçelerini göstererek başarısızlıklarına bahane bulmaktaydılar³¹⁷. Dumlupınar Meydan Muharebesinden sonra ordusunun ana kuvvetlerini kaybeden Yunanlılar geri çekilmelerine yeni bir bahane buluyorlardı. Bu bahane Türk kuvvetlerinin askeri araç gereçlerinin bolluğuydu. 6 Eylül tarihli *İkdâm* gazetesinin 1 ve 2 Eylül tarihli Yunan kaynaklarına dayandırdığı haberinde Yunanlılar Türklerin çok sayıda ağır silaha sahip olduğunu ve bu silahları da Avrupa'dan aldığı iddiasına yer vermekteydiler. İddialarda Türklerin,

³¹³ *Küçük Mecmûa*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Sayı: 14, s.15-16.

³¹⁴ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; Niyazi Ahmet Banoğlu, “Basından Günün Gününe Büyük Zaferin Hikayesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V., S.13, Kasım 1988, s. 67.

³¹⁵ *İkdâm*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:9145, s.1; *İkdâm*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.1.

³¹⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1; *Açıksöz*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No:574, s.1

³¹⁷ *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.2.

Yunanlıların sağ kanadında 40 batarya, yedi tank ve elli uçak kullandıkları belirtilmişti³¹⁸.

2.5. YUNAN BAŞKUMANDANI VE KARARGÂHININ ESİR EDİLMESİ

Eskişehir ve Uşak'ın ele geçirilmesinden sonra 4 Eylül'de Yunan Başkumandanlığına atanacak olan Birinci Kolordu Kumandanı Nikolaos Trikopis ve Yunan karargâhı 2 Eylül tarihinde Uşak civarında esir edildi³¹⁹. Trikopis, Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrasında hayatını zor kurtarabilmişti. Esir edilmiş olan yaverinin ifadelerine göre Trikopis özel otomobili ve hayvanlarını Dumlupınar'da bırakarak Eczun kuvvetlerinin arasına karışıp kaçmıştı³²⁰. Trikopis'in bu geçici kaçıışı 2 Eylül'de son buldu.

Türk basını Trikopis ve mahiyetinin esir edilmesi ile ilgili haber ve değerlendirmeleri büyük bir yoğunlukla kamuoyuna taşıdı. Yunan ordusunun Birinci Kolordu Kumandanı olan Trikopis'in Başkumandanlığa getiriliş öyküsü esaretiyle eşzamanlı olarak Türk basını tarafından kamuoyuna bildiriliyordu. Bilindiği gibi Yunan ordusu Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrasında mağluben Uşak'a çekilmişti. Yunan kuvvetlerinin başında bulunan Yunan Kumandanları yenilgilerinden dolayı bir özeleştirici yapmak ve bundan sonra nasıl bir yol izlenmesi gerektiği noktasında aralarında bir toplantı yapmışlardı. Bu toplantıda yenilginin en büyük sorumlusu Yunan Başkumandanı Hatzianestis olarak görülmüştü. Kumandanlar, Hatzianestis'nin Başkumandanlıktan azlini ve yerine General

³¹⁸ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1.

³¹⁹ Trikopis'ten başka II. Kolordu Kumandanı Diyenis, Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Yuvanıs, Miralay Nirotis, Vasilekopoli, 13.Tümen Kumandanı Miralay Vandanis, 2. Kolordu Levazım Reisi Nirotis ve Miralay Katiyas da esir edilmişlerdi. *ATASE İSH*, Kutu: 1789, Gömlek: 34, Belge: 34-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 124, Belge: 124-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1786, Gömlek: 140, Belge: 140-1a. *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge: 118-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 130, Belge:130-2; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge: 118-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1787, Gömlek: 14, Belge: 14-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1798, Gömlek: 72, Belge: 72-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1802, Gömlek: 20, Belge: 20-30; Birinci Kafkas Kumandanı Albay Halit Akmansu Trikopis başkanlığındaki Yunan kuvvetlerini Elmadağ eteklerinde Göyem Köyü civarında esir almış ve ertesi gün Uşak'a göndermiştir. Bkz: "Trikopis Nasıl Teslim Oldu", *Yakın Tarihimiz*, S.28, C.III, Eylül 1962, s.36, 37; Yunan Başkumandanı Trikopis Nerede, Kime, Nasıl Teslim Oldu?", *Tarih Konuşuyor*, s.528-530, 532, 534.

³²⁰ *ATASE İSH*, Kutu: 1789, Gömlek: 30, Belge: 30-1.

Trikopis'in getirilmesi kararını aldılar. Alınan bu karar Atina'ya bildirildi³²¹. Atina Hükümeti ilk olarak Hatzianestis'yi görevden aldı. Hatzianestis'nin görevden alınması sonrasında Başkumandanlığa 4 Eylül tarihinde Trikopis getirildi³²².

Yunan basını yapılan bu değişikliğin Yunan ordusuna olumlu bir etki yarattığını iddia ediyordu. Nitekim 4 Eylül tarihiyle Yunan Matbuat Kalemî bu değişikliğin “*gerek efkâr-ı umûmiyye ve gerek mahâfil-i ecnebiye nezdinde pek iyi te'sîrlere*” yaptığını yazıyordu. Atina'da, bu değişikliklerle Yunan askerlerinin teskin edilmesinden başka maneviyatının da yükseleceğine inanılmaktaydı. Türk basını ise Trikopis'in Başkumandanlığa getirilmesi ve Yunan karargahında yapılan değişikliklere büyük ilgi göstermişti. 7 Eylül tarihli Anadolu Gazetelerinde verilen habere göre, “*Yunan Hükümeti Hacı Anesti'nin yerine Anadolu ordusu Başkumandanlığına General Trikopis'i ta'yîn eylemişlerdir.*”³²³. 5 Eylül tarihiyle İzmir'den alınan bir kaynakta da General Trikopis'in Başkumandanlığa tayin edildiği telgrafla bildirilmişti. Oysaki Trikopis ve mahiyeti 2 Eylül tarihinde Türk ordusuna esir düşmüştü. 2 Eylül akşamı Türk kuvvetleri dağınık ve yorgun bir durumda olan Yunan kuvvetlerini Uşak civarında sıkıştırmıştı. Başlarında General Trikopis'in olduğu Yunan kuvvetleri Türk birliklerinin elinden kurtulamayacaklarını anlayınca teslim olmayı tercih ettiler. Böylece, Trikopis ile birlikte Kumandanlık karargâhının diğer üyeleri de Türk kuvvetlerine esir düşmüş oluyordu³²⁴.

Yunan ordusunun yeni başkumandanının Türk ordusuna esir düşmüş olması Türk ve Yunan tarafları açısından oldukça önemliydi. Bu esaret Türk Milleti için büyük bir moral kaynağıken Yunanlılar için tam bir hayal kırıklığıydı. Bunu çok iyi idrak eden Türk basını esaretle ilgili ayrıntıları kamuoyuyla yoğun bir şekilde paylaşmaktaydı. *Vakit* gazetesi 7 Eylül tarihli nüshasında 5 Eylül tarihli Rauf Bey'in bir telgrafından hareketle General Trikopis'in esareti hakkında malumat veriyordu. Bu malumata göre General Trikopis 2 Eylül akşamı Uşak civarında 2. Kolordu Kumandanı General Diyenis, Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Vasilekopulos, Erkan-ı

³²¹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

³²² *Hâkimiyet-i Millîye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

³²³ *Hâkimiyet-i Millîye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.1.

³²⁴ *İslahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.2.

Harbiye Miralayı Nerenemis, Levazım Reis Miralayı Tirvitis, 13. Fırka Kumandanı Kapapıyalis ile birlikte esir edilmişti. Yunan Başkumandanı Trikopis ve diğer esir subaylar ise Mustafa Kemal Paşa'nın karargahına sevk edilmişlerdi³²⁵. Bu Yunan esirleri 5. Tümen tarafından teslim alınmıştı. Bunlardan başka bir Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi ile 96 subay da yaklaşık aynı zamanda 23. Tümen tarafından esir edilmişti. Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın bildirdiğine göre bu iki esir kafilesinde 120 subay ve 3.000 asker bulunuyordu³²⁶. 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesine göre ise 10.000 er, erkan-ı harbiyesiyle beraber iki general, dört tümen kumandanı esir edilmişti³²⁷. Mustafa Kemal Paşa sadece esir alınan subayların sayısını 300 olarak vermektedir³²⁸. *Babalık* gazetesi muhabirlerinden, Samizade Süreyya Yunan karargâhının esir edilmesi ve Trikopis ile ilgili gözlemlerini 3 Eylül tarihiyle gazetesine göndermişti. Onun anlattığına göre, 3 Eylül sabahı beş bin kadar Yunan esiri ele geçirilmişti. Bunlar arasında biri Güney Cephesi Kumandanı olan Trikopis olmak üzere iki general de vardı. Samizade Süreyya, Trikopis hakkında da kısa bir bilgi vermeyi ihmal etmiyordu. Onun anlattığına göre Trikopis, “Yunanistan’ın en büyük milyonerlerinden imiş. Hükümetten maâş almaz. Bilakis orduya madden yardım edermiş.” Trikopis’ten başka esirler arasında birçok miralay, kaymakam ve binbaşılar da bulunmaktaydı³²⁹. *İkdâm* gazetesi Trikopis’in esaretinin İstanbul’da yansımaları gösteren bir haberi nüshasına taşıyordu. Habere göre, Trikopis ve diğer Yunan generallerinin esaretiyle ilgili olarak İstanbul’da *Fransızca İstanbul* gazetesinde “Başkumandan Ceneral Trikopis’le Erkân-ı Harbiyyesinin ve İki Kolordu Kumandanınının 2 Eylül’de Salihli civârında esîr edildiği anlaşılıyor. Bu haber, bu haftanın en heyecanlı vak’alarındandır³³⁰”. ibareleri yer alıyordu. Görüleceği üzere Trikopis ve diğer Yunan subaylarının esaretleri İstanbul’da haftanın en heyecanlı vakaları arasında gösterilmekteydi.

Türk basınından anlaşılacağı üzere Yunan Generali Trikopis’in 2 Eylül tarihindeki esaretinden Yunan Hükümetinin haberi olmadığı gibi Trikopis’in de

³²⁵ *Vakit*, 7 Eylül 1922/7 Eylül, No: 1700, s. 2.

³²⁶ ATASE İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 124, Belge: 124-1.

³²⁷ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s. 1.

³²⁸ ATASE İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 34, Belge: 34-1.

³²⁹ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

³³⁰ *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; Trikopis Salihli’de değil Elmadağ eteklerinde Göğem Köyü civarında esir alınmıştı. Bkz: “Trikopis Nasıl Teslim Oldu”, s.36, 37; Yunan Başkumandanı Trikopis Nerede, Kime, Nasıl Teslim Oldu?”, s.528-530, 532, 534.

Başkumandan tayin edildiğinden haberi yoktu. Trikopis'e Başkumandan olduğunu, Mustafa Kemal Paşa huzuruna getirildiğinde iletmişti³³¹. General Trikopis Türk ordusu tarafından esir edildiği zaman henüz Başkumandan tayin edildiğine dair emri almadığından kendisini halen Birinci Kolordu kumandanı olarak tanıtmaktaydı. Yunan Başkumandanı Hatzianestis, bile henüz azledilmeden önce Trikopis'in esaretinden haberi yoktu. Nitekim 3 Eylülde resmi tebliğ yayınlamış olan Hatzianestis General Trikopis'in esaretinden habersizdi. *Vakit* gazetesi aksi takdirde bu esareti Hatzianestis, zamanında Atina'ya bildireceğini ve esir olan kumandanın kendi yerine tayin edilmesine müsaade etmeyeceğini yazmaktaydı³³². Esir Yunan kumandanlarına ise Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle oldukça nazik davranılmıştı. Gerçektende Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Eylül tarihinde Ankara'ya gönderdiği bir telgrafta bu durum açıkça görülmektedir. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa esirlerle görüşüğünü, kendilerini teselli ettiğini ve ailelerine sıhhat haberlerini bildirmelerine izin verdiğini yazmaktadır³³³. Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında belirttiği gibi esir generallerin aileleriyle temasa geçilmişti. Bu doğrultuda esir Yunan komutanlarının sağlık durumları Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla ailelerine bildirildi³³⁴. Hilal-i Ahmer Cemiyeti 6 Eylül tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne şu telgrafi çekiyordu:

“Türk ordusu tarafından esir edilen bervecih-i âtî Ceneral ve büyük rütbeli zâbitânın hâl-i sıhhatte olup Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın misâfiri bulduklarının ailelerine tebliği ricâ olunur:

Ceneral Trikopis, Erkân-ı Harb Mîralâyı Nerenemis, İkinci Kolordu Kumandanı Ceneral Diyenis, Erkân-ı Harbiye Reîsi Vasilikopolis, Levazım Reîsi Mîralây Tirdidis, 13 üncü Fırka Kumandanı Mîralây Kiyapiyalis.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cem'iyeti”³³⁵

Hilal-i Ahmer'in yukarıdaki telgrafına Salib-i Ahmer'den cevap 9 Eylül tarihinde geldi. Telgrafta, Yunan Başkumandanı General Trikopis'in sağlığının yerinde olduğunun ailesine bildirildiği ve *“ailesinin de âfiyette bulunduğunun*

³³¹ Trikopis'in Başkumandanlığa atandığı görevi 6 Eylülde Uşak'ta Başkumandan Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine haber verilmiştir. Bkz: Stanford J.Shaw, *From Empire to Republic*, Vol.IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2000, s. 1701.

³³² *Vakit*, 7 Eylül 1922/ 7 Eylül 1922, No 1700, s. 2.

³³³ ATASE İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 34, Belge: 34-1.

³³⁴ *Vakit*, 7 Eylül 1922/7 Eylül, No: 1700, s. 2.

³³⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1.

kendisine iş'âr edilerek mukabil ma'lûmât alınması ric'a olunmuştur". Bu telgraf Hilal-i Ahmer tarafından Ankara'ya bildirildi³³⁶.

Türk basınından anlaşıldığı kadarıyla General Trikopis'in özel eşyaları da ele geçirilmişti³³⁷. Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'in ele geçen eşyaları arasında bulunan kılıcı Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa'ya harp hatırası olarak hediye ediyordu³³⁸. Kılıç Mustafa Kemal Paşa'nın bir tezkeresiyle Ankara'ya gönderildi. Türk basını kılıcın şekli hakkında bilgi vermekteydi. "Bu kılıç Yunan Cenerallerinin kullandıkları kılıçlar nev'indedir. Kabzasında bir Yunan arması vardır³³⁹". *İstikbâl* gazetesinin 8 Eylül tarihli haberi de bu doğrultuydu. "Hacı Anesti'nin Kılıcı Ankara'da" başlıklı haber, *İstikbâl* gazetesinin Ankara muhabiri Osmanzade Hamdi Bey'in bir telgrafına dayanmaktaydı. Haber aynen şöyleydi: "Muzmahill düşmân ordusunun hezîmetinin derecesini düşününüz ki, Başkumandanları ma'hûd Hacı Anesti Uşak'tan kaçarken kılıcı ile av köpeğini alamamıştır. Altın kabzalı olan ve üzerinde salîb resmi bulunan bu kılıç iğtinâm edilerek Ankara'ya getirilmiştir³⁴⁰". *Yeni Adana* ve *Vakit* gazeteleri de 8 Eylül tarihiyle Ankara'dan aldıkları telgraflar merkezinde aynı haberi bildiriyorlardı³⁴¹. Haberde görüleceği üzere Hatzianestis'nin Uşak'tan kaçarken köpeğini ve kılıcını bırakıp kaçtığı iddia edilmekteydi. Oysaki Yunan eski Başkumandanı Hatzianestis Türk taarruzu süresince İzmir'de bulunmuştu. Birkaç kez cepheye hareket etmek

³³⁶ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

³³⁷ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

³³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1; *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 293; Özalp, *a.g.e.*, C.I, s.s.234. Trikopis yıllar sonra Atina'da Hıfzı Topuz'a verdiği demeçte kendileri için kılıcın düşmanın eline geçmesinin küçüklük olduğunu bu nedenle esaretinden önce onu imha ettirdiğini iddia etmiştir. Türkler tarafından el konulan kılıcın ise kendisine ait olmadığını savunmuştu. Trikopis'in daha önceki hatıralarında buna değinmemesi bu iddianın güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Bkz: *30 Ağustos Hatıraları*, s.69.

³³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1; Gerek Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Eylül tarihli askeri raporu gerekse 5.Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa'nın 3 Eylül tarihli harp raporunda, Trikopis'in Dumlupınar Meydan Muharebesinden sonra özel otomobili ve hayvanlarını da terk ettiği belirtiliyordu. Trikopis'in otomobili ise Fahrettin Paşa'nın ifade ettiğine göre Aslıhanlar köyüne gönderilmişti

³⁴⁰ *İstikbâl*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 705, s.1.

³⁴¹ *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1, *Vakit*, 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No: 1702, s.2.

istemisse de bunda başarılı olamamıştı³⁴². Trikopis'in kılıcından başka Dumlupınar'da terk ettiği otomobil ve hayvanları da Türk ordusu tarafından ele geçirilmişti³⁴³.

Yunan Başkumandanı Trikopis'in esir edildiği haberi, Türk basınının yazdığına göre Yunan basınında adeta şok etkisi yapmıştı. Basın 6 Eylül sabahı itibariyle ilk olarak bu haberi yalanlama yoluna gitti³⁴⁴. Hatta sanki Trikopis görevdeymiş gibi cepheden raporlar geldiği iddialarına yer verdi. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 8 Eylül tarihli nüshasında, 6 Eylül tarihiyle Atina telsizinden "*Trikopis'in Raporu*" başlığıyla verilen haber bu mealdedir. Haberde Yunan gazetelerinin istihbaratına göre yeni Yunan Başkumandanı Trikopis'in Yunan ordusunun vaziyeti hakkında hükümetine bir rapor gönderdiği ifade ediliyordu³⁴⁵. Oysaki Trikopis 2 Eylül tarihinde Türk kuvvetlerine esir olmuştu. Gerçi Trikopis esir olmadan hemen önce Hatzianestis'nin görevden alınmasına dair bir raporu arkadaşlarıyla beraber Yunan Hükümetine göndermişti. Gazetede belirtilen raporun bu olduğu düşünülse dahi sorun devam etmektedir. Çünkü Trikopis bu raporu yazdığı Yunan Başkumandanlığına henüz getirilmemişti. Bir başka düşünce de Trikopis'in Türk ordusunun esiriyken bir rapor yazmış olma ihtimalidir. Fakat böyle olsaydı Türk basının da bu doğrultuda haberler yazması gerekirdi. Dolayısıyla bu haberin Yunanlılar tarafından Trikopis'in esaretinin ya henüz öğrenilmediği ya da esaretini saklama amaçlı olduğu düşünülebilir.

Bununla beraber 6 Eylül akşamı ve 7 Eylül tarihinde Trikopis'in esir olduğu itiraf edilmeye başlanmıştı³⁴⁶. Rumca gazeteler esir edilen General Trikopis'in yerine ise General Polymenekos'un tayin edildiğini bildiriyorlardı³⁴⁷. Türk basınında Yunan ordusunun yeni Başkumandanı hakkında haberler çıkmaya başlıyordu. *Açıksöz* gazetesinin Atina'dan aldığını iddia ettiği haberine göre yeni Yunan karargâhı

---

³⁴² *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2; *Açıksöz*, 9 Eylül 1338/9 Eylül 1922, No:576, s.2.

³⁴³ *ATASE İSH*, Kutu: 1789, Gömlek: 30, Belge: 30-1; *ATASE İSH*, Kutu: 1784, Gömlek: 126, Belge: 126-1.

³⁴⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1.

³⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1.

³⁴⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1.

³⁴⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1.

Midilli’de kurulacaktı³⁴⁸ *İkdâm* gazetesi ise General Polymenekos hakkında kısa bir bilgi veriyordu. Gazeteye göre Başkumandan geçen sene Kütahya’yı işgal eden 3. Yunan Kolordusu Kumandanı idi. Polymenekos, Papulas’ın Başkumandanlıktan ayrılmasından sonra kendi talebiyle emekliye ayrılmıştı³⁴⁹.

Yunan Başkumandanlığındaki bu değişikliklerin ise Yunan resmi tebliğlerine yansması ilginçti. Bu noktada Hatzianestis-Trikopis-Polyminekos sırası doğrultusunda 5 ve 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliğlerindeki imzalara bakmakta fayda vardır. 5 Eylül tarihli Yunan resmi tebliği İzmir basımında halen Asya-yı Suğra Ordusu Kumandanı Hatzianestis imzasıyla çıkmaktaydı³⁵⁰. Trikopis’in esareti nedeniyle herhangi bir imzalı resmi tebliğine rastlayamadık. 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliği ise İstanbul ve İzmir basımında farklı imzalarla çıkmaktaydı. *İkdâm* gazetesi 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliğini halen Hatzianestis imzasıyla vermekteyken *Peyâm-ı Sabâh* Poliminekos imzasıyla, *Vakit* ise imzasız vermekteydi. *Şark* gazetesi ise Asya-yı Suğra Ordu Kumandanı Poliminekos imzasıyla vermekteydi. Görüleceği üzere Yunan tebliğleri hangi Başkumandanın imzasıyla çıkacağı belirsizliği vardı. Fakat 7 Eylül, Yunan resmi tebliğiyle beraber yeni Yunan Başkumandanı imzasıyla yayınlanacaktı³⁵¹.

2.6. İNÖNÜ MUHAREBESİ VE TÜRK ORDUSUNUN İLERLEYİŞİ

Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir ve Uşak’ın ele geçirilmesi, Türk basımında Türk taarruzunun ilk safhasının başarıyla sonuçlandığı ve 2 Eylül tarihiyle ikinci safhanın başladığı şeklinde yorumlanmaktaydı. Basında belirtildiğine göre ilk safhada Yunan güney kuvvetlerinin yaklaşık yüzde sekseni yok edildiği gibi Yunanlılar maddi ve manevi yönden savaş yapamayacak hale getirilmişti³⁵². Savaş sürecinde İnönü’de yapılan mücadele Yunanlıların Türk kuvvetlerine karşı kısmi de olsa son direnişi olarak telakki edilebilir. Türk resmi kaynaklarına göre, Eskişehir’de yenilgiye uğratılan ve geri çekilen Yunan kuvvetleri 2 Eylül’de İnönü civarında

³⁴⁸ *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.2.

³⁴⁹ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1.

³⁵⁰ *İslahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.2.

³⁵¹ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.2; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1; *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.2.

³⁵² *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1.

sıkıştırılmış ve muharebeye zorlanmıştı³⁵³. Burada yapılan mücadele Türk Ordusu tarafından kesin olarak kazanıldı³⁵⁴. Yunanlıların Türk ordusu karşısında İnönü'deki yenilgileri Büyük Millet Meclisinde Müdafâ-i Milliye Vekili Kazım Paşa tarafından 4 Eylül tarihinde müjdelendi. Meclisin 4 Eylül tarihli toplantısının birinci celsesinin sonlarına doğru Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa kürsüye çıkarak “*Kahramân Ordumuzun şecâne taarruzları karşısında Eskişehir’de tutunamayarak ric’at eden düşmân, Ordumuz tarafından tak’ib ile İnönü’de harbe mecbûr edildiğini ve Ordumuzun muhâcemâtı üzerine mağlûb bir sûrette düşmân kuvvetinin ikiye ayrıldığını ve Karasu Boğazını tutmaya düşmânın arkasını kesmeye teşebbüs edildiğini*” belirtiyordu³⁵⁵. *İstikbâl* gazetesi İnönü zaferini, özel muhabiri Osmanzade Hamdi Bey’in gönderdiği telgrafla kamuoyuna yansıttı. 5 Eylül tarihli *İstikbâl* ve *Yeni Adana* gazetelerinde yayınlanan, özel muhabir Osmanzade Hamdi Bey’in telgrafına göre, İnönü mağlubiyeti sonrasında Yunanlılar, İnegöl’e doğru kaçmaktadırlar. Türk süvarileri ise Salihli tarafında ilerlemektedir³⁵⁶. Görüleceği üzere İnönü muharebesinden sonra Türk orduları Yunanlılar karşısında hızla ilerlemeye devam etmişti.

5 Eylül tarihli resmi tebliğe göre Gemlik’in doğusunda yer alan Pazarköy de Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildi³⁵⁷. Cephenin sol tarafında ise Türk kuvvetleri 5 Eylül tarihi itibarıyla Alaşehir’i ele geçirmişti. Alaşehir civarındaki harekâta Yunanlılardan çok miktarda ganimet ve esir ele geçirilmişti³⁵⁸. Görüleceği üzere 5

³⁵³ *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.2; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s. 1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

³⁵⁴ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; 2/3 Eylül tarihli Üçüncü Kolordu Kumandanı Şükrü Naili’nin Harp raporuna göre İnönü civarında Topçu tepesini savunan iki alay ve bir taburdan oluşan Yunan kuvvetlerine taarruz edilmişti. Yunanlıların şiddetli savunmalarına rağmen yenilgiye uğratılarak Bozöyük civarına atılmışlardı. Ayrıca çok miktarda kayıp vermişlerdi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 130, Belge: 130-4.

³⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.1.

³⁵⁶ *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2.

³⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa da 5 Eylül 1922 tarihinde Başbakan Rauf Bey’e çektiği telgrafta Pazarköy’ün kurtarıldığını bildiriyordu. Bkz: BCA, Dosya: 4997, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 54.355.11; Pazarköy’ün kurtuluş tarihi Genelkurmay Başkanlığı tarafından iki şekilde verilmektedir. İlki Mustafa Kemal Paşa’nın belirttiği gibi 5 Eylüldür. Bkz: *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, s. 20; Diğer belirtilen tarih ise 10 Eylüldür. Bkz: Bkz: *Harp Mıntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 75.

³⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.2; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922,

Eylül tarihli resmi tebliğe göre Alaşehir, geri alınmıştı³⁵⁹. Alaşehir'in ele geçirilmesiyle İzmir yolu Türk ordusuna açılmıştı. Türk ordusunun bu başarıları, Müdafaa-i Hukuk Grubu Reisi Ali Fuat Bey'in telgrafıyla memleketin en ücra köşelerine duyurulmuştu. Ali Fuat Bey imzalı telgraf aynen şöyleydi:

“Necib askerlerimiz bu güne kadar mahvedilmeyen düşmân askerinin mütabâkî aksâmını dahi kahr ve tenkîl eylemiştir. Düşmân kalmamıştır. Havf ve dehşet içinde şuraya buraya firâr edenler süvârilerimiz tarafından toplanmaktadır. Düşmânın mevcut üç Kolordu kumandanından ikisi, Erkân-ı Harbiyye reîsleri ve mâhiyyetleri ile esîr edilmiştir. Şimdiye kadar ta'dâd edilmeyen pek çok esîr elimizdedir. Alaşehir ile birçok karyelerimiz istirdât edilmiştir. Bu bî nâzır ve kat'î muvaffakiyyetin her tarafa tebşîrî³⁶⁰”.

2.7. ÇANAKKALE VE BALIKESİR CİVARINDAKİ ASKERİ VAZİYET

Türk basınının kamuoyuna yansıttığı kadarıyla, Türk kuvvetleri sadece batıda değil kuzeyde de ilerlemekteydi. *Vakit* gazetesinin Çanakkale'den 4 Eylül tarihiyle bildirdiğine göre *“Bu gece alçak düşmân sancâğımızın kaz'âlarından(Ezine) ve (Bayramiç) kaz'âlarını tahliye etmiş ve jandarmamız kaz'âlara dâhil olmuştu³⁶¹”*. Gazete verdiği tafsilatta Yunanlıların Çanakkale civarında işgal ettikleri yerlerden hızla çekildiğini 3 Eylül gecesi saat sekiz buçukta Bayramiç'in tamamen tahliye edildiğini saat bir buçukta ise Ezine'nin hızla boşaltıldığını haber veriyordu. Habere göre Yunanlılar Biga ve Ovacık'ı da 4 Eylül sabahına kadar tahliye etmişlerdi. Boşaltılan yerlerde güvenliğin sağlanması için Çanakkale Jandarma Tabur Kumandanlığı Genel Jandarma Kumandanı Mirliva(Tuğgeneral) Ali Kemal Paşa görevlendirilmişti. Ali Kemal Paşa, 4 Eylül öğleden sonra saat üç buçukta Biga'ya bir vapurla hareket etmiştir³⁶². Çanakkale'nin Asya sahilinde bulunan Bayramiç,

---

No: 704, s.1; *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s. 2. *ATASE* İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 142, Belge: 142-1.

³⁵⁹ Genelkurmay Arşiv belgelerine göre Alaşehir'in 4 ve 5 Eylülde kurtarıldığına dair bilgiler vardır. Kurtuluşu 4 Eylül olduğunu savunan harp raporu için bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 142, Belge:142-1; Kurtuluşun 5 Eylül tarihinde olduğunu belirten harp raporu için bkz: *ATASE* İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-9a; Mustafa Kemal Paşa de 5 Eylül tarihinde Başbakan Rauf Bey'e çektiği bir telgrafta Alaşehir'in kurtarıldığını müjdelemişti. Bkz: BCA, Dosya: 4997, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54..355.11.

³⁶⁰ *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.1; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1.

³⁶¹ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1.

³⁶² *Vakit*,6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699,s.2.

Ezine, Ayvacık'ın Yunanlılarca tamamen tahliye edilmesi haberi T.H.R. ajansınca da Avrupa'ya bildirilmişti³⁶³.

Basında belirtildiğine göre, Türk kuvvetleri Balıkesir tarafında da hızla ilerlemekteydi. 6 Eylülde Balıkesir'in kurtuluşundan sonra bağlı yerler de geri alınmaya başlamıştı. Basında daha 4 Eylülde Balıkesir'e bağlı Gönen kazasının gönüllü Türk kuvvetleri tarafından kurtulduğu belirtilmekteydi³⁶⁴. Türk ordusunun halkıyla nasıl bütünleştiğini göstermesi açısından iyi bir örnek olan Gönen'in kurtuluşu kamuoyuna özellikle yansıtılmıştır. Gönen'in Türk kuvvetleri tarafından ele geçirilişi 5 Eylül tarihli *Vakit* ve *İkdâm* gazetelerinde yer almıştır. Gazetelere göre Gönen kasabası Türk gönüllü müfrezeleri tarafından ele geçirilmişti. Ayrıca gönüllüler Gönen'deki Yunan asker ve subayları ile Yunanlılar tarafından kaymakamlığa getirilen "bir hâini" tutuklamışlardı. *Vakit* gazetesi, gönüllülerin Anzavur'u öldüren Ali Çavuş tarafından kumanda edildiğini tahmin etmekteydi³⁶⁵. 6 Eylül tarihinde *Vakit* gazetesi bu askeri gelişmenin tafsilatını veriyordu. Haber *Vakit* gazetesinde "Gönen Nasıl Zabt Oldu?" başlığıyla Gönen'in Aydıncıklı Osman ve Bacak Hasan adlı efelerin işbirliği ve gönüllü müfrezelerin de katılımıyla 2 Eylül tarihinde ele geçirildiği bildiriliyordu. Gönen'in geri alınışı gazeteye şöyle yansiyordu:

"Eylül'ün birinci günü Aydıncıklı Osman Bey'le Aydıncıklı Bacak Hasan hâl-i vaz'iyeti harekete müsâid görmüşler ve aralarında müşterek hareket için Aksaz ovasında i'tilâf ederek Gönen'deki hasîm kuvvetlere karşı bir hücum tertib etmişlerdir. Bu hücum

³⁶³ *Peyâm-ı Sabâh*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.1; Türk basının aksine Genelkurmay Başkanlığı Bayramiç, Ezine, Ayvacık, Biga'nın kurtuluş tarihlerini daha sonraki günler olarak vermektedir. Genelkurmay'a göre bu yerlerin kurtuluş günleri şöyledir: Bayramiç: 20 Eylül, Ezine: 22 Eylül, Biga: 18 Eylül, Ayvacık: 20/21 Eylül 1922'dir. *Harp Mıntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 74; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, s.21, Bu farklılıktaki en önemli neden Yunanlıların çekildikleri bölgeye Osmanlı Jandarma Genel Kumandanlığının girmesiydi. Genelkurmay Başkanlığı bu yerlerin kurtuluş tarihini belirlerken Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının şehirlere girişlerini esas almıştır. Örneğin 8 Eylül tarihli harp raporunda Yunanlıların Biga ve Sındırgı'dan 2 Eylül tarihinde çekildikleri belirtilmektedir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-14a; Buna karşın Genelkurmay Başkanlığı kurtuluş tarihleri olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının buralara girme tarihlerini temel almıştır.

³⁶⁴ Yunanlılardan kurtulduktan sonra Gönen'e Osmanlı Jandarma Genel Kumandanı Ali Kemal 10 Eylül'de gelmiş ve asayiş için jandarma teşkilatı kurma faaliyetlerine başlamıştı. Onun 8 Eylülde Şakir Bey'e çektiği telgraftan Gönen halkının Kuvayı Milliye'yi ve meşru hükümeti sabırsızlıkla beklediği anlaşılmaktadır. Bkz: TİTE, Kutu: 50, Gömlek: 110, Belge: 110, 110-1. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının 38. Süvari Alayı Gönen'e 19 Eylül 1922'de girmişti. Bkz: *Harp Mıntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 73; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, s.12, diler.

³⁶⁵ *İkdâm*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:9147, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.1.

neticesinde Gönen Eylül'ün ikinci günü akşamı oradaki Yunan kumandanı ile jandarmalarından ve Kanlı Mustafa çetesinin tahakkümünden kurtarılmış ve vaz'iyete hâkim olan gönüllü kuvvetleri çeteyi Balye üzerine ta'kibe başlamıştır. Anlaşıldığına göre Gönen'i Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne takdim etmek şerefini kazanan gönüllü çetesidir. Ve başlarında yazdığımız gibi Kör Ali Efe vardır. Kör Ali dün de yazdığımız gibi Ahmet Anzavur (Paşa) 'yı istisâl eden efedir.³⁶⁶”

7 Eylül tarihli *Vakit* gazetesine göre ise Yunanlılar Bandırma'yı da tahliye edeceklerdi. Gazete, bu iddiasını Bandırma'dan Rum Metropolitik merkezine gönderilen bir rapora dayandırmaktaydı. Bu raporda Bandırma'daki Yunan Kumandanın buradaki halkın mal ve can güvenliğini sağlaması ve tahliyeleri için acilen vapurlar gönderilmesi talep edilmekteydi³⁶⁷. Gazetenin 7 Eylül tarihli nüshasında ise tahliyenin başladığı belirtiliyordu³⁶⁸. *İkdâm* gazetesinin belirttiğine göre ise 6 Eylül tarihinde Bandırma Türk kuvvetlerinin eline geçmişti³⁶⁹.

2.8. AYDIN VE SÖĞÜT'ÜN KURTULUŞU

Aydın'ın Türk kuvvetlerince geri alındığı haberleri Türk basınında eylülün ilk günlerinde yer almaya başlıyordu. *Yeni Adana* gazetesi 4 Eylül tarihli sayısında “Kahraman ordularımız Aydın ve Nazilli'yi Tuttular” başlığıyla verdiği haberde Aydın ve Nazilli'nin geri alındığını iddia ediyordu³⁷⁰. *Vakit* gazetesi 5 Eylül tarihli nüshasında, Rodos'tan 2 Eylül tarihiyle aldığını iddia ettiği bir haberde Türk Süvari birliklerinin ani bir hücum sonrasında Aydın şehrine girdiğini belirtiyordu. Gazete bu haberin “Pek muhtemel” olduğunu fakat teyidini bildiren haberlerin beklenmesi gerektiğini belirtiyordu³⁷¹. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi ise Ankara'dan aldığını iddia ettiği 6 Eylül tarihli bir telgrafa dayandırdığı haberinde Türk kuvvetlerinin 4 Eylül'de

³⁶⁶ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.2. Harekata katılan Türk gönüllüleri şunlardı: Altıparmak Nuri, Bacak Hasan, Kürt Hasan, Süleymanlı Ahmet, Yüzbaşı Mevlit, Karadağlı Hurşit Efeler. Bkz: Özer Küpeli, “Gönen'de Milli Mücadele Yıllarındaki Faaliyetler”, *Toplumsal Tarih*, S.61, Ocak 1999, s. 17.

³⁶⁷ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.2.

³⁶⁸ *Vakit*, 7 Eylül 1238 / 7 Eylül 1922, No:1700, s.1.

³⁶⁹ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1.

³⁷⁰ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1; *Yeni Adana* gazetesi 4 Eylül tarihli sayısında kamuoyuna yeni gelen cephe haberlerini sıcağı sıcağına ulaştırabilmek için büyük bir siyah tahta hazırlattığını bildirmişti. Hazırlanan kara tahta Belediye meydanındaki cami duvarına asılmıştır. Böylece halk cepheyle ilgili haberleri sıcağı sıcağına bu tahtadan takip edebilecekti. *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 2.

³⁷¹ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1699, s.2.

Nazilli ve Aydın'ı geri aldığını duyuruyordu³⁷². *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 4 Eylül tarihi itibarıyla Nazilli'nin de Türk kuvvetleri tarafından geri alındığını 7 Eylül tarihli nüshasında yer veriyordu. Gazetenin verdiği habere göre “*ele geçirilen mühimmât ve ganâim fevkalâdedir. Düşman her tahliye edildiği yerde tekmîl levâzımâtını terk ederek*” kaçıyordu³⁷³. Bu haber İstanbul basınına iki gün sonra yansıyordu³⁷⁴. Türk ordusu Aydın'a tam anlamıyla 7 Eylül'de giriyordu. Aydın'a bağlı Söke ve Nazilli kasabalarına ise girdiğinde Yunanlıların büyük tahribiyle karşılaşmıştı³⁷⁵. Basından anlaşıldığına göre Nazilliyle beraber Bilecik'e bağlı Söğüt kazası da 4 Eylülde kurtarılmıştı³⁷⁶. Türk ordusu Bilecik'e ise 5 Eylül tarihinde girmişti³⁷⁷. Böylece Aydın, Nazilli, Söke, Söğüt ve Bilecik Türk ordusunun idaresine yeniden kavuşmuştu.

2.9. MANİSA VE ÇEVRESİNİN KURTULUŞU

Türk ordusu Uşak'tan sonra Batıya doğru hızla ilerlemeye devam etti. Manisa ve bağlı yerler neredeyse hiçbir direnişe uğramadan geri alındı. Türk basını Manisa ve çevresinin kurtuluşunu kamuoyuyla hemen paylaştı. Bu meyanda *Vakit* ve *İkdâm* gazeteleri İzmit Mebusu Hamdi Bey'in Ankara'dan İzmit Mutasarrıflığına çektiği 5 Eylül tarihli telgrafi yayınlamışlardı. Telgrafta İzmit Mebusu Hamdi Bey, Manisa, Demirci, Akhisar, Kula, Alaşehir, Eşme, Salihli ve çevresinin Türk ordusu tarafından

³⁷² *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1; Nazilli 5 Eylül tarihinde kurtulmuştu. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 143, Belge:143-1.

³⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2.

³⁷⁴ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *Vakit*,9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No: 1702, s.2.

³⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.2. *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 1; Türk müfrezeleri Aydın'a 7 Eylül tarihinde girmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1785, Gömlek: 9, Belge:9-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1790, Gömlek: 18, Belge: 18-6; Söke ise 6 Eylülde kurtarılmıştır. Basında ortaya koyulan Nazilli ve Söke'deki mezalim 9 Eylül tarihli Batı Cephesi Komutanlığının Harp raporlarına da yansımıştır. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-16; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-16.

³⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2. 18. Tümen süvari bölüğü Söğüt'e 4 Eylül sabah saat 11:00'da girmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 132, Belge:132-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 140, Belge:140-1; Mustafa Kemal Paşa ise 5 Eylülde Başbakan Rauf Bey'e çektiği telgrafta Söğüt'ün “*bugün*” kurtarıldığını iddia etmekteydi. BCA, Dosya: 4997, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54..355.11.

³⁷⁷ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359- 176, s.3; Genelkurmay Başkanlığının 5 Eylül tarihli harp raporunda da Yunanlıların Bilecik'i tahliye ettikleri belirtilmektedir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 75, Belge: 75-1; 5 Eylül'de geri alınan Bilecik'te 10 Eylül tarihi itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşkilatını kurmuştu. Bkz: *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 1.

geri alındığını müjdeliyordu³⁷⁸. 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi de Kula ve Akhisar'ın ele geçirildiğini duyuruyordu³⁷⁹. 6 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesi ise Manisa'nın ele geçirildiğini kamuoyuna taşımıştı³⁸⁰. 6 Eylül tarihli Türk resmi tebliği de Salihli'nin kurtulduğunu teyit etmekteydi³⁸¹. 7 Eylül tarihli resmi tebliğe göre ise 6 Eylülde Türk kuvvetleri batıda Ahmetli ve çevresini kurtarmıştı³⁸². Türk ordusunun ilerleyişi 7 Eylülde de devam etmiş Turgutlu ve Ödemiş geri alınmıştı³⁸³. Yunanlılar ise resmi tebliğlerinde Manisa ve civarındaki birçok yeri tahliye ettiklerini ve geriye doğru çekildiklerini itiraf etmek zorunda kalmışlardı³⁸⁴.

³⁷⁸ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.2.

³⁷⁹ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s. 1.

³⁸⁰ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1; Manisa civarındaki kazaların kurtuluş tarihleri Türk basınıyla Genelkurmay Başkanlığının resmi verileri büyük oranda uyuşmaktaydı. Askeri kaynaklara göre, Demirci, Gördes 30 Ağustos'ta, Kula 4 Eylül akşamı saat 19:40'ta Türk süvarileri tarafından ele geçirilmişti. Bununla beraber bir başka kaynağa göre Kula'ya 6. Tümen saat 3:00 gibi girmişti. 1.Kolordu'nun Mürettep Süvari Alayının 4 Eylülde yazdığı harp raporuna göre ise 1. ve 2. Tümenlerin sabah vakti saat 7:40'ta Kula'ya girdiği kabul edilmişti. Yine 6 Eylül'de Yunanlılar Akhisar, Kırkağaç ve Soma'yı tahliye ettiler. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1790, Gömlek: 10, Belge:10-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 137, Belge: 137-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1785, Gömlek: 5, Belge: 5-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge: 118-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 18, Belge: 18-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 22, Belge: 22-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-8a; *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 142, Belge: 142-1; BCA, Dosya: 4997, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54..355.11; *ATASE*, İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 80, Belge: 80-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-3, 5, 6, 7a; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-8a; Salihli ve Ahmetli ise 6 Eylül tarihinde kurtulmuştur: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 143, Belge:143-1a.; *ATASE*, İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 17, Belge:17-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 14, Belge: 14-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 76, Belge: 76-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-12a; Eşme ise 3 Eylül tarihinde kurtulmuştu.. Bkz: *ATASE* İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-4. Bununla beraber Manisa'nın kurtuluş gününde Genelkurmay ve basın farklı tarihler göstermektedir. Türk basınında 5, 6 Eylülde kurtulduğu iddia edilen Manisa, Genelkurmay belgelerine göre Beşinci Kolordu birlikleri tarafından 8 Eylülde geri alınmıştı. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge:21-15; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-14a.

³⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1; *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1; *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *Vakit*, 10 Eylül 1338 / 10 Eylül 1922, No:1703, s.1; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1

³⁸² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4; *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1

³⁸³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 1; 7 Eylül akşamı 20:30'da Birinci Kolordu takip kolları Kasaba'ya(Turgutlu) girdi. *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-15; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-14a.

³⁸⁴ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.2; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1; *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.2; *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.2; Manisa ve civarından başka Türk kuvvetleri 6 Eylül'de, Bozüyük ve Yenişehir'i de ele geçirmeyi başardılar; 6 Eylül tarihiyle de Türk ordusunun Buldan'a girdiği kamuoyuna iletilmişti. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1; *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986,

2.10. İZMİR'İN GERİ ALINIŞI

“*Güzel İzmir*” bilindiği üzere 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan işgaline maruz kalmıştı. Bu işgal Türk milletinde büyük bir tepki doğurmuştu. Uzun bir işgal sonrasında Türk ordusu 8 Eylülde İzmir’in kapılarına dayanmıştı³⁸⁵. Türk ordusu biran önce İzmir’e girmek istemekteydi. 8 Eylül tarihli *Vakit* gazetesinde belirtildiğine göre “*Askerin şevk ve şetâreti nihayetsizdir. Herkesin gözü ileride İzmir’dedir*”³⁸⁶. Gazete ayrıca Türk kuvvetlerinin artık İzmir’e girmesinin an meselesi olduğunu Yunanlıların İzmir tepelerinde savunma yapamayacağını iddia ediyordu. Gazete ayrıca “*Bugün ordumuzun İzmir’e girmesi ve Cuma namazını İzmir’de kılması muhtemeldir.*” şeklinde temennilerde bulunuyordu³⁸⁷. *İkdâm* gazetesi de 8 Eylül tarihli nüshasında Türk kuvvetlerinin Ödemiş’i ele geçirdiklerini ve böylelikle İzmir’e 30 kilometre yaklaştıklarını yazıyordu. Gazete Türk süvarilerinin İzmir kapılarında olduklarını belirttikten sonra asıl kuvvetleri beklediklerini 9 Eylül’de ise İzmir’e gireceklerini savunmaktaydı³⁸⁸.

Yunanlılar ise 8 Eylülde şehri tahliye etmeye başlamışlardı³⁸⁹. İzmir’in elden çıkacağı Yunanlılar tarafından kesin olarak anlaşılınca Yunan Hükümeti şehrin yönetimini İtilaf kuvvetlerinin konsoloslarına teslim etmişlerdi³⁹⁰. Konsoloslar ise şehri Türk kuvvetlerine teslim etmek için hemen girişimlere başlamıştı. Bu amaçla İzmir’de bulunan Fransız Edugarkine kruvazöründen 9 Eylül’de Ankara ve Türk Hükümetinin idaresindeki bütün telsiz istasyonlarına bir telgraf göndermişlerdi³⁹¹. Bu telgrafta İzmir’in teslim edileceği belirtiliyordu. Telgraf aynen şöyleydi:

---

s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1; *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *Vakit*,10 Eylül 1338 / 10 Eylül 1922, No:1703, s.1.

³⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4; İstanbul basınında sansürden kaynaklanan tebliğ metinlerini eksiklikleri 8 Eylül tarihli resmi tebliğde de görmek mümkündür. Bu tebliğde Yunanlıların Müslüman halka ve köylerine karşı uyguladığı hareket tarzının yanı sıra Anadolu tebliğinde yer alan İngiliz subaylarının Yunan ordusunda hizmet ettiği bilgisi de mevcut değildir. Bkz: *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 1704, s.1.

³⁸⁶ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1.

³⁸⁷ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1.

³⁸⁸ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1.

³⁸⁹ *Vakit*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 1702, s. 1.

³⁹⁰ *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 2; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.2.

³⁹¹ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

“İzmir Ceneral Konsolosları, şehrin teslimini müzâkere etmek üzere en yakın Türk Kumandanıyla görüşmek üzere bir mahall-i mülâkat irâesini taleb ederler.

9 Eylül İzmir Ceneral Konsolosları”

Mustafa Kemal Paşa Konsolosların bu telgrafına aynı gün şu cevabı veriyordu:

“Telgrafnâmenizi aldım. Mümessillerinizi İzmir-Turgutlu-Kasaba şosesiyle Kasabaya gönderiniz. Bir yanlışlığa mahall kalmamak üzere otomobillerde beyaz bayrak bulundurmamak muvaffik-ı ihtiyâttır.

9 Eylül Türk Orduları Başkumandanı³⁹²”.

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında zikrettiği Kasaba'da müzakerat yapılıp yapılmadığı hakkında kesin bir bilgi Türk basınında bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili yalnızca *İkdâm* gazetesi 11 Eylül tarihli nüshasında “Kasaba'da Müzâkere Cereyân Etti mi?” sorusunu soruyordu. Gazetenin değerlendirmesi şöyleydi:

“Kasaba'da İzmir'in şerâit-i teslîmi hakkında İzmir Ceneral Konsoloslarının mümessilleriyle bir hey'et-i askeriyemiz arasında cereyân edecek müzâkerât hakkında bir haber yoksa da İzmir'in kitaâtımız tarafından fi'len ve bilâ hâdise işgâl edildiğine nazaran bu müzâkereye luzûm kalmamış olması da muhtemeldir.³⁹³”

Türk kuvvetlerinin öncüleri 9 Eylül sabahı İzmir'e varmıştı. Bu öncü kuvvetler şehre girmek için takviye kuvvetlerini yaklaşık iki saat beklemişti. Bu sırada Türk uçakları İzmir halkına Türk kuvvetlerinin şehre gireceğini bildiren beyannameler atıyordu. Atılan beyannamede şunlar yazmaktaydı: “Türk ordusu yakında İzmir'i kurtaracaktır. İzmir ahâlîsine pek büyük bir sükûnet muhâfaza etmesi ve milliyetperverlerin davasını kabul eylemesi tavsiye olunur.” Beyannameleri gören birçok Türk şehirden çıkarak ileri karakollara katıldılar³⁹⁴. İzmir'e Türk ordusunun girişi ise Türk basınında önceleri Süvari Kumandanı Mürsel Paşa'nın telgrafıyla müjdeleniyordu. Mürsel Paşa Başkumandanlığa çektiği telgrafta İzmir'in Türk ordusu tarafından geri alındığını müjdeliyordu:

³⁹² *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2. *Vakit*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 1703, s. 1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.1; s.1; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 2; Genelkurmay Arşivinde Müttefik Devletlerin bu telgrafından önce 8 Eylülde de Radok imzasıyla çekilen bir telsiz suretine rastlanılmıştır. Bu telsiz sureti aynen şöyleydi: “İzmir Düvel-i Müttefikâ Konsolosları şehrin teslimi için en yakın Türk Kumandanı ile müzâkere icrâ'sını ârzü ederler. Binâenaleyh bir randevu tesbitiyle murahhas i'zâmı mercûdur.” Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1790, Gömlek: 9, Belge: 9-1.

³⁹³ *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da daha sonra verdiği demeçlerde *İkdâm*'da belirtilenin paralelinde görüşmeye gerek kalmadığını belirtir. Keza Fevzi Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı telgrafının Müttefik kuvvetlerine ulaştığında İzmir'in Türk birliklerinin eline geçmiş olduğunu ifade etmiştir. Bkz: “Mareşal Çakmak Anlatıyor” *Yakın Tarihimiz*, S.28, C.3., Eylül 1962, s.34; *30 Ağustos Hatıraları*, s.27.

³⁹⁴ *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

“Muzaffer Milli Ordumuzun yılmaz süvârileri bizler, düşmânın İzmir önündeki son mukavemetini kırarak 9.9.338 saat on buçukta İzmir’e dâhil olduk. Halkın gözyaşlarıyla derin hürmetlerini iblâğ ile bahtiyârim”³⁹⁵. Miralay(Albay) Mehmet Zeki Bey’in kumandası altındaki İkinci Süvari Tümeni ise öğleden sonra şehre girmiştir. Bunlar da öncekiler gibi halk tarafından gözyaşlarıyla karşılanmışlardı. Mehmet Bey İzmir’e girdikten hemen sonra Müttefik Devletler memurlarıyla iletişim kurarak “hiç kimse için bir tehlike olmadığını beyân etmiştir.”³⁹⁶. Mehmet Zeki Bey, *Sada-yı Hak* gazetesi başyazarı vasıtasıyla İzmir halkına bir ilan da yayınlamıştır. İlanda şehrin asayişinin yeniden kurulması için halkın işiyle gücüyle meşgul olması istenmiştir. Asayiş bozanların ise cezalandırılacakları belirtilmiştir³⁹⁷. İzmir’e Türk ordusunun girişi 9 Eylül tarihli resmi tebliğle de kamuoyuna yansıtılmıştı. Bu tebliğ aynen şöyleydi:

“Bugün ordumuz düşmânın İzmir şarkındaki son mukavemetini dahi kırarak sabah saat 10 evelden itibaren ahâlînin fevkalâde tezâhürâtı arasında İzmir’imize dâhil olmuştur. Birçok top, mühimmât, üsârâ iğtinâm ve zahâir ele geçmiştir. İzmir’de âsâyîş tamamen te’min edilmiştir”³⁹⁸.

Anadolu Ajansı İzmir’in geri alınmasını şu tebliğle kamuoyuna duyuruyordu:

“Muzaffer ordumuzun kahramân süvârileri bugün cumartesi öğleden evvel saat onda halkın sevinçli gözyaşları arasında İzmir’e duhûl olmuştur. Anadolu Ajansı üç seneyi mütecâviz devre-i iftirâkden sonra Anavatana kavuşan güzel yurdumuzu hasretle selâmlar, halâskâr ordumuza ve azîmkâr milletimize şükran tebriklerini arzeler”³⁹⁹.

Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle Yunan kuvvetlerinin kuzey grubu Trakya’ya güney grubundan kurtulanlar ise Sakız Adasına kaçtılar⁴⁰⁰. İzmir’de

³⁹⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1; *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya:4937M, Yer No: 54.354.37; Fahrettin Altay Paşa hatıralarında, Birinci Tümen Komutanı Mürsel(Bakü)in bu telgrafı Fransız gemisinin telsiziyle Ankara’ya çektiğini belirtir. Bu hareketin askeri olarak uygun olmadığını; zafer haberini Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın vermesi gerektiğini belirtmektedir. Fakat “O günün büyük heyecanı yüzünden bunun üzerinde durulmadığını” söylemektedir. Bkz: Sorgun, *a.g.e.*, s. 293-294. Dönemin Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa da İzmir’in kurtuluşu haberinin Ankara’ya ilk defa Mürsel Paşa’nın telgrafıyla geldiğini belirtmekteydi. Bkz: Özalp, *a.g.e.*,C.I, s. 235. 9 Eylül 1922 tarihli Batı Cephesinin harp raporuna göre Türk ordusu İzmir’e sabah saat 10:00’da girmiştir. Bkz. *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-16; *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-16.

³⁹⁶ *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

³⁹⁷ *Sada-yı Hak*’ta yayınlanan ilan için bkz: *30 Ağustos Hatıraları*, s.96.

³⁹⁸ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

³⁹⁹ *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1; *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 2.

⁴⁰⁰ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

bulunmakta olan yeni Yunan Başkumandanı General Polimiyenos ile Erkan-ı Harbiyesi de bir vapur ile Sakız'a gitti⁴⁰¹.

Türk ordusunun İzmir'e girmesi nedeniyle cami ve mescitlerde dualar edilmiş ve halk "*Zâlim düşmânın pençesinden kendilerini kurtarmış olan Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Başkumandan ve kumandanlarına ve bütün ordumuzun tevfikât-ı sühaniyyeye mazhariyyetinden dolayı secde-i şükârâna kapanmıştır*"⁴⁰². Türk ordusunun İzmir'e girişi *Peyâm-ı Sabah* gazetesinde ise şöyle ortaya koyulmaktaydı:

*"Ordumuzun pîşdâr kıtâatı ileri hareketlerinde sür'atle devam ederek İzmir etrafında tertîbât-ı lâzimeyi ahz ettikten sonra Karşıyaka Polis ve Tumas Jandarma Karakollarını ve Bayraklı ile civâr mahallâtı tahsîs edilen müfrezeler mar'ifetiyle kemâl-i sükûn ile işgâl ve kısmen şehre girmişlerdir. Aydın ve Kasaba demiryollarının mahall-i telâkkisi olan Hilâl Karakolu merkez ittihâz edilmiştir. Ordumuzun Konak Müfettişi maiyyeti erkânıyla İzmir'e dâhil olarak mebânînin işgâline ibtidâr eylemiştir. Bugün alelsabah ordumuzun Kuva-yı külliyyesi ahz eylediği tertîbât mucibince ahâlî tarafından ihzâr edilen tâk-ı zaferler altından muzıklar ile İzmir'e dâhil olacaklardır. İstihbârât-ı mütemmimimize nazaran Beyoğlu mahâfiline gelen ma'lûmâta göre ahâlî-i Müslime ve Musevi Vatandaşlarımız tâk-ı zaferler inşâ' eylemişler ve her tarafı allı, yeşilli ve beyazlı bayraklar ile donatmışlardır. Kışlanın önünde muazzam bir tâk-ı zafer inşâ olunmuştur. Ahâlî Basmahane istasyonunda Hükûmet Dâiresi önüne kadar halılar tefriş ve çiçeklerle tezyîn etmişlerdir. Bir zamanlar Kordon boyunda görülen mavi boyalardan bir nişâne bile kalmamıştır. Herhalde Güzel İzmir bu sabâh tarihi bir an yaşayacak ve üç senedir çektiği esâret ızırâblarını yapacağı milli ihtifâller ile tamamiyla unutacaktır"*⁴⁰³.

Türk ordusu İzmir'e girerken bomba ve kurşunlara da maruz kalmıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Bordo Telsizine dayandırarak verdiği haberinde İzmir'den Marsilya'ya ulaşan Fransız ileri gelenlerinden bir yolcu, Havas Ajansı Türk kuvvetlerinin İzmir'e girerken şehrin birçok yerinden üzerlerine bombalar atıldığını ve bazı kişilerin yaralandığını bildiriyordu⁴⁰⁴. *Vakit* gazetesinin İzmir'den İstanbul'a gelen Adriya vapuru yolcularından biriyle yaptığı mülakat da bu meyandadır. Yolcu Türk askerlerinin maruz kaldığı saldırıyı şöyle ortaya koyuyordu:

"Şehir ilk evvel süvâri kıtâatı tarafından işgâl edilmişti. Bu sırada pencere ve bazı evlerin damlarından bomba ve tüfekler ile tecâvüzâtta bulunulduğu halde askerler büyük bir âlicenâblıkla mükâbeleye tenezzül etmek istememişlerdir. Hatta ilk şehre giren kıtâatın kumandanı Şerafettin Bey iki defa üzerine atılan bombalarla muhtelif yerlerinden yaralandığı halde askerlerini cevap vermemeye icbâr etmiştir.

⁴⁰¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1.

⁴⁰² *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 605, s. 2; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

⁴⁰³ *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1.

⁴⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No 616, s.2; Sorgun, a.g.e., 292.

O esnada Ermeni mahallesinden geçen askerlerin üzerine yayılım âteşiyle silâh atılmıştır”⁴⁰⁵.

Türk ordusunun İzmir’e girdikten sonra ilk faaliyeti önemli binaları ve karakolları kontrol altına almak oldu. Ordu, güvenliği sağlamak için gerekli tedbirleri alarak şehirde sükûneti yeniden tesis etmeye çalıştı⁴⁰⁶. Türk ordusunun öncü birliklerinden sonra asıl kuvvetleri de İzmir’e girdiler. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa da 10 Eylülde karargâhıyla birlikte halkın büyük tezahüratları arasında İzmir’e girdi. Mustafa Kemal Paşa İzmir’e geldikten sonra Türk kuvvetleri büyük bir resmi geçit yaptılar. Halk da askerleri şiddetle alkışladı. Bu esnada İzmir baştan başa kırmızı ve beyaz Osmanlı bayraklarıyla donatılmıştı.⁴⁰⁷ Türk ordusunun şehre girmesinden sonra güvenliğin sağlanması için Başkumandanlık tarafından halka bir beyanname yayınlandı. Beyannamede “*herkesin iş ve gücüyle meşgul olmasını*” ve asayiş bozacak işlerden kaçınılmasını; aksi takdirde cezalandırılacakları ifade ediliyordu.⁴⁰⁸ Mustafa Kemal Paşa orduya gönderdiği günlük emrinde de “*Hıristiyanlara sû-i mütâlada bulunanların i’dâm ceza’sıyla tecziye edileceğini beyân etmiştir.*”⁴⁰⁹ Nitekim bu tedbirlerden sonra İzmir’de tamamen sükûnet sağlanmıştı⁴¹⁰.

Türk ordusunun İzmir’e girmesi Mustafa Kemal Paşa için ayrı bir öneme sahipti. Zira 1 Eylül’de Dumlupınar Meydan Muharebesi sonrasında Mustafa Kemal Paşa Türk ordusuna “*Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir!*” emrini vermişti. Bu emri

---

⁴⁰⁵ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1; Sorgun, a.g.e., s. 292; İzmir’e ilk giren ve Türk bayrağını Kadifekale’ye asan Yüzbaşı Şerafettin hatıralarında İzmir’e girerken Halkapınar’da bulunan Tuzakçıoğlu fabrikasından açılan ateşle 4 askerinin şehit olduğunu anlatmaktadır. Şerafettin Bey atılan bir bombayla yaralandığını, yedek atının ise öldürüldüğünü belirtmektedir. Kemal Arı, “9 Eylül Günü İzmir’e İlk Giren Türk Subayı Yüzbaşı Şerafettin ve İzmir’in Kurtuluşu Üzerine Notları”, *Toplumsal Tarih*, S.77, C.13, Mayıs 2000, s.23,24; *30 Ağustos Hatıraları*, s.103-104. 9 Eylül tarihli Batı Cephesi Kumandanlığının Harp raporu da Şerafettin Bey’i doğrulamaktadır. Buna göre 2. Süvari tümeni 4. Alay kumandanı Yüzbaşı Şerafettin Bey İzmir’e ilk giren kumandan olmuş ve bir bomba ile hafif yaralanmıştı. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge:21-16.

⁴⁰⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.2.

⁴⁰⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 1704, s. 1; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; Başkumandanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Karargâhı Nif(Kemalpaşa)’den hareket ederek İzmir’e girmiş ve Hükümet Konağı’na yerleşmişti. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-19.

⁴⁰⁸ *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1.

⁴⁰⁹ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

⁴¹⁰ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1; *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1.

tam anlamıyla yerine getiren Türk ordusuna Mustafa Kemal Paşa yeni bir beyannameyle şöyle hitap ediyordu:

“İlk verdiğim Akdeniz hedefine varmakta gösterdiğiniz gayret ve fedâkârlığı hürmet ve takdir ile yâd ederim. İstihâl olunan büyük muzafferiyetle âmil-i hakiki olan kıymetli arkadaşlarıma kemâl-i samîmiyyetle beyân-ı teşekkür ve tebrikât eylerim. Orduların bundan sonra verilecek hedeflerin istihlanede(?) aynı tehâlük ve fedakâri göstereceğine itimadım berkemâldir.⁴¹¹”

Mustafa Kemal Paşa Türk Milletine de bir beyanname yayınladı. *“Büyük Asîl Türk Milleti!”* tabiriyle başlayan beyannamesinde İzmir’in geri alınması müjdeleniyordu. Artık Akdeniz’in *“askerlerimizin zafer terâneleriyle dalgalandığını”* belirten Mustafa Kemal Paşa Yunan Başkumandanı ve mahiyetinin günlerden beri Türkiye Büyük Millet Meclisinin esiri olduklarını hatırlatıyordu. Mustafa Kemal Paşa Yunan ordusunun artık ortadan kaldırıldığını ise şu sözlerle ifade ediyordu:

“Garb fabrikalarının çelik zırhlarıyla kaplanan muazzam Yunan orduları artık Anadolu dağlarında zâbitleri tarafından terk edilmiş zavallı sürüler, cinâyetlerden tedhiş ederek kudurmuş kitleler ve ağaç diplerinde kalmış dermânsız yaralılardan ibâret kaldı”.

Türk ordusunun başarılarını ise Mustafa Kemal Paşa şöyle ortaya koyuyordu:

“Ordularımızın kabiliyyet ve kudreti düşmânlarımıza dehşet, dostlarımıza emniyyet verecek bir kemâl ile tezâhür etti. Millet orduları on dört gün zarfında büyük bir düşmân ordusunu imhâ’ eylediler. Dört yüz kilometrelik fasılâsız bir ta’kib yaptılar. Anadolu’daki bütün memâlik-i meşgulemizi istirdâd ettiler”⁴¹².

Mustafa Kemal Paşa beyannameyi Büyük Millet Meclisine de göndermiş ve ikinci reis Adnan Bey’den 11 Eylül’de bir cevabi telgraf almıştır. Telgrafta Adnan Bey İzmir’i ele geçiren Türk ordusuna ve Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa’ya meclis namına teşekkür etmişti⁴¹³. Bunun da ötesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İzmir’in işgal edildiği sırada Yunanlılar tarafından şehit edilen Miralay(Albay) Ali

---

⁴¹¹ *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Vakî*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.1; *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 4320, S.116, Haziran 2003, s.154.

⁴¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.1; *Babalık*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, Peyâm No: 1362, Sabâh No:11792, s.1; *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.1; Orbay, *a.g.e.* C.2, s.91-92; Kodaman, Tızlak, *a.g.e.*, 163-164; *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1.

⁴¹³ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 1.

Fethi Bey'in ailesine bir taziye mektubu göndermeye karar veriyordu⁴¹⁴. Böylece İzmir'in Yunanlılardan geri alınmasında 15 Mayıs 1919'da akıtılan kana saygı gösteriliyordu. Bu kan İzmir'in geri alınması için yapılan mücadelelerin başlangıcı sayılıyordu.

İzmir'in Yunanlılardan geri alınması Türk basınında büyük bir yankı uyandırmıştı. Bu durumu gözler önüne sermek için bazı haber başlıklarını vermeyi uygun görüyoruz:

"Sevgili İzmir'imizin İstirdâdı"⁴¹⁵, "335 Senesi Mayısının 15. Perşembe Günü İzmir'e Yunanlılar Hıyânet ve Mel'anetin Bayrakdâri Olarak Çıkışları. Üç Seneden Beri Bu Ahd İçin Didişen Şanlı Türk Ordusu, 338 Senesi Eylülünün Dokuzuncu Cumartesi Günü Bu Hıyânet ve Mel'anetin Çirkin ve Kanlı İnfâzı Anadolu'nun Garb Kapısından Dışarı Attı"⁴¹⁶, "Vaz'iyet-i Harbiye: Ordumuzun Düşmân Ordusundan Evvel İzmir'e Girdiğini Kabûl Ediyoruz."⁴¹⁷, "Ordumuz İzmir'imize Girince"⁴¹⁸, "İzmir'in İstirdâdı"⁴¹⁹, "Elhemdülillâh Kahramân Ordu-Güzel İzmir"⁴²⁰, "İzmir'e İzmir'e"⁴²¹, "Türklerin İzmir'e Dühûlü"⁴²², "3 Sene 3 Ay 24 Gün süren Uzun, Elîm Bir Hasreti Dün Gömdü. Şimdi Yürekllerimizde Târihe Şân Veren Nihâyetsiz İ'timâdı Kara Bahtı Mağlûb Eden Ebed-i Zinde Hayâtımızın Bütün Cihânda Aks-i Endâz Saâdeti Var."⁴²³, "Kahramân Süvâriyelerimizin İzmir'e Girdiklerine Dair Resmî Teblîğ Pişdâr Kitaâtımız Evvelki Gün Saat On Buçukta Güzel İzmir'e Dahîl Olmuştur"⁴²⁴, "İzmir'e Nasıl Girdik"⁴²⁵, "Büyük Büyük Müjde, İnâyât-ı Hâk'la Üç Senedir Zâlîm Düşmânın Ayakları Altında Çiğnenen Güzel İzmir'imize Dün Kahramân Ordumuz Girdi, Türk Akdeniz Kıyılarında İlk Hedefine Vâsil Oldu"⁴²⁶.

2.10.1. İzmir Yangını

İzmir yangını bugün halen tam olarak aydınlatılamamış bir olaydır. Adeta bir şehrin yok olmasına neden olan ve yüzyılın yangını diyebileceğimiz bu büyük facia kimler tarafından ne amaçla çıkarıldığı halen tartışma konusudur. Yangın, Yunanlılar ve Ermenilerin penceresinden bakıldığında Türkler tarafından yapılmış bir vaka olarak değerlendirilirken Türkler ise Yunan ve Ermenileri suçlamaktadır⁴²⁷. Bilindiği

⁴¹⁴ *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

⁴¹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2.

⁴¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1.

⁴¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1.

⁴¹⁸ *Açıksöz-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922*, No:578, s.1.

⁴¹⁹ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1.

⁴²⁰ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1.

⁴²¹ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1.

⁴²² *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2.

⁴²³ *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1.

⁴²⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1.

⁴²⁵ *Yeni Adana*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s.2.

⁴²⁶ *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s. 2.

⁴²⁷ Shaw, *a.g.e.*, vol.IV. s.1731-1732.

üzere Türk ordusu İzmir'e 9 Eylül sabahı girmiş ve kısa süre içerisinde güvenliği ve sükûneti sağlamıştı. Bu sükûnet havası 13 Eylül tarihinde son buldu. Bu tarihte İzmir'in Ermeni mahallesinde başlayan yangın kısa süre içerisinde yayılmış; ancak dört gün sonra söndürülebilmişti. Türk ve yabancı basın bu olaya büyük önem vermiştir. Türk basını İzmir yangınına kamuoyuna ayrıntılı bir şekilde ulaştırmıştı. Türk basınında yer alan bu konudaki bazı başlıklar şöyleydi:

*“İzmir’de Sebebi Mechûl Bir Yangın Frenk ve Ermeni Mahalleleri Harâb Olmuştur”*⁴²⁸, *“Mel’ûnlar Cürm-i Meşhûd Hâlinde Yakalandılar, İzmir, Ermeni ve Rum Teşkilâtı Tarafından Yakılmıştır”*⁴²⁹, *“İzmir’deki Mel’anetin Neticesi”*⁴³⁰, *“İzmir’deki Yangın Pek Müdhiştir”*⁴³¹, *“İzmir’de Yangından Mütevellid Hasârât On İki Milyon İngiliz Lirasıymış”*⁴³², *“Şehrin Garb Kısmı Enkaz Hâlinde”*⁴³³, *“İzmir Yangını Hakkında Son Tafsilât”*⁴³⁴, *“Ordularımız Ta’kîpte Ber Devâm. İzmir Yangını Askerimiz Söndürdü.”*⁴³⁵, *“İzmir Yangını Hâlâ Devam Ediyor mu?”*⁴³⁶, *“Bir Muhâbir İzmir Harikini Nasıl Tasvîr Ediyor. Daily Mail Muhâbiri Diyor ki: İzmir Yangını Hiç Mübâlagâsız Târih-i Cihânın Kayd Ettiği En Büyük Harîklerden Biridir”*⁴³⁷, *“İzmir Yangını Hakkında Tafsilât”*⁴³⁸, *“Güzel İzmir Yangını, Kahpeler, Güzel İzmir’imizi Yaktılar, Bütün kundakçılar Yakalanmıştır”*⁴³⁹, *“İzmir’de Yangın”*⁴⁴⁰

Türk basınında kabul gören şekliyle yangın 13 Eylül günü Ermeni mahallesinin dört yerinden çıkmış ve kısa süre içinde Frenk ve San Dimitri mahallelerine Gül Caddesi yoluyla yayılmıştı⁴⁴¹. Yangının kısa süre içerisinde yayılmasının en önemli sebebi ise işgalden beri çıkmamış olan şiddetli güneydoğu rüzgârının o gün görülmesiydi⁴⁴². Yangının çıktığı Ermeni mahallesi İzmir'in Basmahane civarındaydı. Yangın Ermeni ve Rum mahallelerinden başka Müslüman mahallesinin de bir kısmını yakmıştı⁴⁴³. Yangının çıkmasıyla birlikte İzmir halkı

⁴²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1.

⁴²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1.

⁴³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

⁴³¹ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴³² *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.1.

⁴³³ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴³⁴ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴³⁵ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

⁴³⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, Peyâm No: 1362, Sabâh No:11792, s.1.

⁴³⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

⁴³⁸ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

⁴³⁹ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.

⁴⁴⁰ *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2.

⁴⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁴⁴² *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s. 2.

⁴⁴³ *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1.

hayatlarını kurtarmak için şehrin dışına kırlara doğru kaçışmıştı⁴⁴⁴. Yangından Avrupalılar da bir hayli zarar görmüştü. Avrupa Devletlerinin Konsolosluk binalarının çoğu yandığı gibi birçok Avrupalının da evi kullanılamaz hale gelmişti. Evsiz kalan Avrupalılar büyük telaş içinde limandaki vapurlara sığındılar⁴⁴⁵.

Haber ajansları 13 Eylül'de başlayan yangının ertesi gün de devam ettiğini duyurdular. Buna karşın *Babalık*, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *İstikbâl* gibi bazı gazeteler yangının yirmi dört saat içerisinde söndürüldüğünü iddia ettiler⁴⁴⁶. Kamuoyunu yanıltıcı bu haberlerin kaynağı ise Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın İstanbul'da Hamit Bey'e çektiği bir telgraftı. Telgraf aynen şöyleydi.

“İzmir’de 13 Eylül akşamı Ermeni Mahallesinin müteaddid noktalarından harîk zühur etmiş ve kitaâtımız tarafından muâvenete şitâb edilerek Frenk Mahallesi Ermeni ve Rum mahalleleri ve Müslimân mahallesinin bir kısmı muhterik olduğu hâlde yirmi dört saat zarfında itfâ’ edilmiştir.
14 Eylül

Karârgâh-ı Umûmî Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi

Fevzi⁴⁴⁷”

Türk basınında yangının söndürüldüğü yönünde haberlere rağmen yabancı devletlerin 15 Eylül tarihli T.H.R. ve Amerikan ajansları halen devam ettiğini bildiriyorlardı⁴⁴⁸. Türk basını bu süreçte yangının nasıl çıktığına dair bilgileri şahitlerin ifadelerine dayanarak kamuoyuna taşımaktaydı. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinde belirtildiğine göre *Daily Mail* gazetesinin İzmir özel muhabiri 14 Eylül'de gazetesine yazdığı mektubunda yangının nasıl çıktığı ve geliştiği hakkında çok önemli bilgiler vermekteydi. Muhabirin gazetesine gönderdiği mektupta yangını “*Mübalâgâsız târih-i cihânın kayd ettiği en büyük yangınlardan biri*” olarak ifade etmekteydi. Muhabir yangınla ilgili şunları belirtmekteydi: “*Bu mektûbu yazdığım vakit henüz alevler şehrin bütün mahallerini yalamaktadır. Manzara son derece*

⁴⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.2.

⁴⁴⁵ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s. 2.

⁴⁴⁶ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1.

⁴⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1; Bununla beraber Fevzi Paşa Milli Savunma Bakanlığına hitaben yazdığı 16 Eylül 1922 tarihli harp raporunda ise yangının 13 Eylül öğle vakti çıktığını 15 Eylül akşamı itibariyle tamamen söndürüldüğünü belirtmişti. Bkz: *ATASE, İŞH*, Kutu: 1790, Gömlek: 19, Belge: 19-2.

⁴⁴⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.2.

dehşet vericidir. Londra'nın büyük yangını bile bu İzmir harîki ile kâbil-i kıyâs değildir.” Mektuba göre, yangın nedeniyle İzmir'in üstü siyah dumanlarla kaplanmıştı. Halk, yangın sebebiyle meydana gelen gürültülerden dolayı büyük bir panik içerisindeydi. Muhabir, yangının söndürülmesi esnasında ihmalkârlık yapıldığını bunun da alevlerin büyümesine neden olduğunu iddia etmişti⁴⁴⁹.

Yunanlılar İzmir yangını uluslararası alanda Türkler aleyhinde kullanmaya çalışmışlardı⁴⁵⁰. İzmir yangını Türkler tarafından yapılmış ve Hıristiyanlık için çok büyük bir yıkım olarak göstermeye çalışmışlardı. Bunun da ötesinde Türkleri uluslararası alanda protesto etmişlerdi. Yine İzmir yangının sonuçlarının Atina'da büyük bir tesir uyandırdığı gösterilmeye çalışılmıştı. Tiyatro ve sinemaların kapatıldığı ve ölenler için dini ayinlerin yapıldığı belirtilmekteydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi ise uluslararası alandaki Yunan propagandalarını etkisiz hale getirebilmek için olayın sebeplerini ortaya koyabilme adına bir tahkikat yaptırmıştı. Bu tahkikat kısa zaman sonra tamamlandı⁴⁵¹. Tahkikat sonucu 15 Eylül tarihli resmi tebliğde açıklandı. Resmi tebliğde yangının kimler tarafından çıkarıldığı ilan ediliyordu. Tebliğde “*İzmir yangınının Ermeni, Rum teşkilât-ı milliyyesi tarafından ikâ olunduğu tahakkuk etmiştir. Birçok eşhâs cürm-i meşhûd hâlinde yakalanmıştır. Harîkzedelere hükûmetçe muâvenet edilmektedir.*”⁴⁵² ifadeleri yer alıyordu.

Bundan sonra Türk basını haber ve değerlendirmelerini resmi tebliğ doğrultusunda yapacaktı. Önceleri Türk basını yangının sebebi hakkında kesin bir şey söylemekten kaçınmıştı. 15 Eylül tarihli resmi tebliğden sonra ise yangının Ermeni ve Rumlar tarafından çıkarıldığı net bir şekilde ifade edilmekteydi. Basın Yunanlıların propagandalarına karşılık İzmir yangınında Türk resmi tezinin savunuculuğu görevini üstlenmişti. Bu doğrultuda Türk basını yayınlarını yoğunlaştırmıştı. *İstikbâl* gazetesi İzmir'in kimler tarafından yakıldığı sorusuna “*İzmir'i yakanlar şehirde saklanmış olan Ermeni ve Rum çeteleridir*” cümleleriyle

⁴⁴⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

⁴⁵⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁴⁵¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

⁴⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1; *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.2; *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s.1; Resmi tebliğden önce Genelkurmay Başkanlığının 14 Eylül tarihli harp raporunda yangını Ermeni ve Rumların çıkardıkları ifade edilmekteydi. Yangını söndürmek için gidenlere Ermeni mahallesinde bazı binalardan silah ve bomba atıldığı belirtilmekteydi. Raporunda yangın çıkaranlardan birkaç kişinin suçüstü yakalandıkları belirtilmiştir. 15 Eylül tarihli resmi tebliğ görüleceği üzere bu harp raporuna dayanmıştır. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1785, Gömlek: 9, Belge:9-1

cevap veriyordu. Gazete yangını çıkaran Ermeni ve Rumların kısa zaman içerisinde yakalandıklarını ve Divan-ı Harp tarafından idam cezasına çarptırıldıklarını bildiriyordu⁴⁵³. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 17 Eylül tarihli nüshasında Yunanlıların mağlubiyetlerinin intikamlarını almak için bu yangını çıkarmış olabileceklerini ifade etmekteydi⁴⁵⁴. Aynı gazete 18 Eylül tarihli nüshasında ise yangının Rumlar tarafından belirli bir plan dâhilinde yapıldığını yazıyordu. Gazete Nuri Paşa'dan aldığı iddia ettiği bir telgraftan yola çıkarak Yunanlıların hazırladıkları “*Bir plan mu'cibince, şehri yakmaya ve gûyâ bu sûretle Türk Milletinin muvaffakiyyetini âtîde bizde bir elem uyandırmaya teşebbüs etmişler ve hiç şüphesiz ki Atina'nın, Yunan mahallesiyle beraber olarak Ermeni mahallesini tutuşturdularını*” ifade etmekteydi. Yunanlıların bütün dünyayı yaksalar bile Türk davasının zaferle çıkacağını ve “*Şimdiden sonra çıkaracakları her âteş, ancak ve ancak kendilerini yakacaktır!*” ifadelerini kullanıyordu⁴⁵⁵. *Hâkimiyet-i Milliye* 21 Ekim tarihli nüshasında yangının birçok delillerle Yunanlılar tarafından gerçekleştirildiğinin ortaya konulmasına rağmen “*müfteriyât ile tağyir-i hakikate gayret ettiklerini*” ifade ediyordu⁴⁵⁶. Türk basını yangının Rum ve Ermeniler tarafından çıkarıldığı yönünde yayınlarının yanı sıra yangını söndürme çabalarının da onlar tarafından engellenmeye çalışıldığını iddia etmekteydi. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 18 Eylül tarihli nüshasında bu durumu şöyle açıklıyordu: “*İnsânî bir his ile itfâya koşan askerlerimize âteş etmek küstahlığını, hayâsızlığını*” gösteriyorlardı⁴⁵⁷. *İstikbâl* gazetesi de bu duruma dikkat çekmekte yangını söndürmeye çalışan “*tulumbaların*” çalışmalarını engellemek için üzerlerine ateşler dahi açıldığını ifade etmekteydi⁴⁵⁸.

Türk basını, yabancıların yangını Yunan ve Ermenilerin çıkardığına dair haber ve değerlendirmelerini de sayfalarına taşıyordu⁴⁵⁹. *Hâkimiyet-i Milliye* 20 Eylül tarihli nüshasında İzmir'den İstanbul'a gelen Amerikalı muhabirlerin yangını Rum ve Ermenilerin çıkardıklarını ifade ettiklerini iddia ediyordu. Gazeteye göre

⁴⁵³ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.

⁴⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1.

⁴⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1.

⁴⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Teşrin-i Sani/ 21 Kasım 1922, No 666, s.1.

⁴⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1.

⁴⁵⁸ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

⁴⁵⁹ Yabancıların yangını Türklerin çıkarmadığına dair söylemleri resmi belgelere de yansımıştır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa imzalı 16 Eylül tarihli surette evleri yanan bütün Hıristiyanların yangının Ermeniler tarafından çıkarıldığını söyledikleri belirtilmekteydi. Bkz: *ATASE, İSH*, Kutu: 1790, Gömlek: 18, Belge: 18-6.

Ekodopari ve *Urur* gazetelerinin “*Türklerin şehri tahrib etmekte hiçbir menfaatlerinin olmadığı*” ibarelerini kullanarak İzmir’in Türkler tarafından yakılmış olamayacağını ispata çalışıyordu⁴⁶⁰. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 27 Eylül tarihli nüshasında ise Fransız *Le Matin* gazetesinin İzmir muhabirinin yangını Ermenilerin çıkardığına yönelik haberini “*İzmir Kundakçıları Ermenilermiş*” başlığıyla veriyordu⁴⁶¹. *Peyâm-ı Sabâh* THR(Türkiye Havas ve Reuter) ajansına dayandırdığı haberinde ise Türkler tarafından yakalanan Yunanlı ve Ermenilerin İzmir’i ateşlediklerini itiraf ettiklerini yazıyordu⁴⁶². Fransa Meclisinde yangınla ilgili tartışmalar da Türk basınında yer alıyordu. Bu tartışmalara göre Mecliste Eduvarsulye adlı bir milletvekilinin yangının Türkler tarafından çıkarıldığını savunmasına Fransız Başbakanı Mösyö Raymond Poincare müdahale etmişti. Başbakan şu sözleri söylüyordu: “*Şurasını söylemek mecbûriyyetindeyim ki şarktaki mem’ûrlarımızdan ve bilhâssa yangın esnasında İzmir’de bulunmuş olan Amiral Domanil’den aldığım telgraflar sizin bu iddiâ’nızla taban tabana zıttır.*”⁴⁶³ Yangın zamanında İzmir’de bulunmuş olan Fransız Milletvekillerinden Mösyö Lozil de gördüklerini açık bir dille anlattıktan sonra mecliste şöyle bağıırıyordu:

“*Evet, İzmir’i Türkler ve Türk askeri yakmamıştır. O Türk ordusu ki, Mustafa Kemal Paşa, bu orduyu Yunanlıların tahrib ettikleri köyler arasında kadın, erkek, çocuk binlerce Türk vatandaşının vahşiyâne sûrette parçalanmış vücûdları üzerinden geçerek gidiyor ve bu ordu bu fâciayı görmekten mütevellid heyecândan titreyerek hedefe varıyordu. Buna rağmen Türk askeri küçük bir tecâvüzde bulunmamış ve İzmir hâinâne bir sûrette Rumlar ve Ermeniler tarafından yakılmıştır.*”⁴⁶⁴

Yangının 17 Eylülde söndürülmesinden sonra şehir tam bir enkaz yığımına dönüşmüştü. Birçok insan ölmüş, yaralanmış ve evsiz kalmıştı. Maddi anlamda da çok büyük zararlar oluşmuştu. Basına göre yangında ölen Ermeni ve Rumların miktarını tespit etmek mümkün değildi. Buna karşın tahkikatta bulunan doktor ve diğer Amerikalılar yangında ölenlerin sayısını bin kişi tahmin etmekteydi⁴⁶⁵. İstanbul basını da bu sayıyı doğrulamaktaydı⁴⁶⁶. Yangında ne kadar Müslüman vatandaşın

⁴⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

⁴⁶¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.1.

⁴⁶² *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1.

⁴⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Sani/ 3 Kasım 1922, No 651, s.1.

⁴⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Sani/ 5 Kasım 1922, No 652, s.4.

⁴⁶⁵ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2; *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.2; *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.1; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

öldüğünü ise Türk basınından tespit edememekteyiz. Yangın nedeniyle İzmir’de bulunan mültecilerin durumu ise oldukça kötüleşmişti. Yangında zaten sıkıntılı bir hayat yaşayan çok sayıda mülteci yangın ve iâşe eksikliği nedeniyle hayatlarını kaybediyordu⁴⁶⁷. *İstikbâl* gazetesi mültecilerin ölümlerini şöyle sayfalarına taşıyordu:

“*Dâhilden ilticâ’ eden ve 3 sene Müslîmân kanı içen Rum Mültecîleri, bir Amerikalı muhâbirin müşâhedesine nazaran, âteş ile deniz arasında sıkışmışlar ve fecî’ ölümü gözleriyle görmüşlerdir. Yangın yüzünden bunların iâşeleri tem’in edilememiş ve aralarından birçok telefât olmuştur.*”⁴⁶⁸.

Yangının ekonomik kaybı da çok fazlaydı. THR Ajansı hasar miktarını altmış milyon dolar tahmin etmekteydi⁴⁶⁹. İzmir’in en gelişmiş ticarethane ve yazlıklarıyla ünlü yeri Bornova tamamen yanmıştı⁴⁷⁰. İzmir yangınında yabancı devletlerin de büyük zararları olmuştu. Nitekim uluslararası ticaret şehri konumunda olan İzmir’de yabancıların birçok şirketleri vardı. Amerika’nın yangındaki mali kaybı çok ağırdı. Amerika’nın birçok tütün depoları yandı. Ticari Tevniyanko(?) Kumpanyası değeri iki milyon tahmin edilen tüm tütünlerini kaybetmişti. Standard Commercial Şirketi küçük deposunu kaybettiği gibi altın ve çok miktarda değerli eşyasının içinde olduğu dört milyonluk deponun büyük kısmını kaybetmişti. Amerika’ların İzmir’de mali kaybı toplam 5 milyon lira civarında olduğu tahmin edilmekteydi. İzmir’deki Frenk mahallesindeki Amerikan konsoloslugu, Amerika Hıristiyan Gençler Cemiyeti (Y.M.C.A.) ve Amerikan Commercial Kumpanyası gibi Amerikan kuruluşları da yanmıştı. Bunların yanı sıra çok miktarda Amerikan vatandaşının evleri de yanmıştı. Amerika vatandaşları İzmir yangınından kurtarılmak için şehirde bulunan Amerikan gemilerine bindirilmişti⁴⁷¹. 13 Eylül’de Amerikan Konsolosu, memurları, konsolosluk evrakları ve altı yüz Amerikan vatandaşı bir Amerikan savaş gemisiyle Pire’ye götürüldüler⁴⁷². Yangında Amerikanlılardan

⁴⁶⁷ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴⁶⁸ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.

⁴⁶⁹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

⁴⁷⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁴⁷¹ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁴⁷² *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

herhangi bir can kaybı olmamakla beraber sonradan Amerikan vatandaşlığını seçmiş 14 kişi kaybolmuştu.⁴⁷³

Yangından İzmir'deki Fransızlar da büyük yara almışlardı. İzmir yangınında zarar gören Fransız müesseseleri ve hasar dereceleri şöyleydi: San Jozef Fransız Koleji, Providans Manastırı, Dam Düsyon, Urizdibak, Mesajeri Maritim, Avrupa Şark Fransız Kumpanyası, Kontuvar Liyon-Alman Viyon Marşe tamamıyla yanmıştı. Kolej Lazarist Dosafre de yanan Fransız yapılarındandı. Fransa hastanesi harap olmuş, bununla beraber hastanenin yeni binası kısmen zarar görmüştü. Cezayir Emlak Bankası, “*Memalik-i Şarkîye Fransız Bankası*”, Atina Bankası, Şark Bankası ve Osmanlı Bankası ise yangından harap olmuştu. Büyük Kilise, San Polikarp Kilisesi, Selanik ve Kredileyvene Bankaları ise yangından zarar görmemiş Fransız yapılarıydı. Fransız kuruluşlarındaki bu zarara rağmen Fransız vatandaşlarından hiç kimse hayatını kaybetmemişti⁴⁷⁴. İngilizlerin de mali kayıpları çoktu. Nitekim İzmir'de birçok İngiliz ticarethaneleri yanmıştı⁴⁷⁵.

2.11. BURSA'NIN KURTULUŞU

Türk kuvvetlerinin batı grubu daha İzmir önlerindeyken kuzey grubu ise Bursa'ya dayanmıştı. Yunanlıların Bursa civarındaki kuvvetleri, Türk ordusu tarafından dağıtılmıştı⁴⁷⁶. Bursa'nın kapıları Türklere tamamen açılmıştı. Basın ordunun Bursa'ya yaklaştığını ve kısa zamanda şehrin kurtulacağını kamuoyuna aktarmaktaydı. Türk ordusunun Bursa'ya ilerlemesini 6 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesi “*Halâskâr Ordumuz; Bursa ve İzmir Yollarında Düşmânın Son Bakıyye-i Enkazını da İnhizâmdan, İnhizâma Uğratarak Sûratle İlerliyor*⁴⁷⁷” şeklinde kamuoyuna yansıtılmaktaydı⁴⁷⁸. Türk resmi tebliğleri de ordunun Bursa'ya doğru hızla ilerlediğini ortaya koymaktaydı. Buna göre 6 Eylül tarihinde Türk ordusu Bursa'ya 25 kilometre uzaklıktaki Aksu ve Yenişehir ele geçirilmişti⁴⁷⁹. 7 Eylülde ise ordu İnegöl'e

⁴⁷³ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.2.

⁴⁷⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1.

⁴⁷⁵ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁴⁷⁶ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1.

⁴⁷⁷ *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1.

⁴⁷⁸ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1.

⁴⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1; Yenişehir ve Aksu'nun basında belirtilen kurtuluş tarihi Genelkurmay

girmişti. Bursa'ya doğru hızla ilerlemekteydi. Türk basınında İnegöl, Yenişehir ve Aksu'nun ordunun eline geçmesi Bursa'nın da kurtarılmasının bir an meselesi olduğunun ispatı olarak gösterilmekteydi⁴⁸⁰. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, Bursa'nın 7 Eylülde kurtulmasının beklenebileceğini bildiriyordu⁴⁸¹. *İkdâm* gazetesi ise 10 Eylül tarihinde "*Bursa'ya kuvve-i külliyesimizin akşama sabâha girmesine intizâr edilmektedir*" ibarelerini kullanmaktaydı⁴⁸².

Türk kuvvetlerinin Bursa'nın kapılarına dayanması şehrin kurtulduğu yönünde haberlerin de çıkmasına neden olmuştu. Türk basınında eylülün ilk haftasında yer almaya başlayan bu haberler gün geçtikçe çoğalmıştı. 2 Eylül tarihli *İkdâm* gazetesi daha 1 Eylülde Bursa'nın kurtulduğu söylentilerinin tüm İstanbul'da yayıldığını bununla beraber haberi onaylayacak resmi kaynağın olmadığını bildiriyordu⁴⁸³. 3 Eylül öğleden sonra saat 13:00'da da Türk ordusunun Bursa'ya girdiği yönünde Türk basınında bilgiler yer aldı⁴⁸⁴. *İstikbâl* gazetesi ise 5 Eylül tarihli sayısında özel muhabiri Osmanzade Hamdi Bey'in telgrafına dayandırdığı bir haberde Bursa'nın ele geçirildiğini yazıyordu⁴⁸⁵. 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi de *İstikbâl* gazetesiyle aynı haber kaynağından hareketle Bursa'nın kurtulduğunu şu başlıkla kamuoyuna bildiriyordu: "*Yeşil Bursa'mızı, Bilecik, Manisa'yı Kahramân Askerlerimiz İstirdâd Ettiler. Piç Yunanlıların Kirli Ayakları Altında Hakaret Gören Sultân Osman'ın Mukaddes Türbesi Fedâkâr Ahfâdının Getirdiği Şanlı Bayrak Altında Müsterih*"⁴⁸⁶. *İstikbâl* gazetesi 6 Eylül tarihli sayısında daha ileri giderek Türk ordusunun Bursa'ya girişi sırasında halk tarafından karşılanması hakkında haberler vermekteydi. Buna göre Türk ordusu büyük sevinç ve tezahüratlarla

---

Başkanlığı verileriyle paralellik göstermektedir. Bkz: *Harp Mıntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 76.; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, s.20,

⁴⁸⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4; *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1; *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 1704, s. 1; Genelkurmay Başkanlığı İnegöl'ün kurtuluş gününü 6 Eylül olarak vermektedir. Bkz: *Harp Mıntakaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 76; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, s.18,

⁴⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2.

⁴⁸² *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

⁴⁸³ *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1.

⁴⁸⁴ *İkdâm*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.2.

⁴⁸⁵ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1.

⁴⁸⁶ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359- 176, s.3.

karşılanmış ve camilerde şükür namazları kılınmıştı⁴⁸⁷. *Vakit* gazetesi de 8 Eylül tarihli nüshasında Bursa'nın ele geçirildiği söylentilerine değiniyordu⁴⁸⁸.

Türk ordusunun Bursa önlerine kadar ulaşması Türk resmi organlarınca da şehrin geri alındığı inancına yol açmıştı. İstanbul gazetelerine göre 5 Eylül tarihinde Bursa Jandarma Alay Kumandanlığından Genel Jandarma Kumandanlığı'na gönderilen bir telgraf bu mealdeydi. Bu telgrafta “*Dün namâzımızı Ulu Câm-i-i Şerif’inde kıldık*” ibareleri yer alıyordu. Bu telgraftan yola çıkıldığında Türk ordusunun 5 Eylül Salı günü Bursa'ya girmiş olduğu anlaşılmaktaydı⁴⁸⁹. Jandarma Genel Kumandanı Ali Kemal Paşa da aldığı bu telgraftan dolayı Bursa'nın kesinlikle ele geçirildiğine inanmıştı. Nitekim Ali Kemal Paşa, 5 Eylül'de *İkdâm* gazetesi muhabirine Bursa'nın Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiğinin gazetelerde yayınlanabileceğini bildirdi⁴⁹⁰. Yine Büyük Millet Meclisinde 6 Eylül tarihinde, başkanlık kürsüsünün siyah örtüsü Türk ordusunun başarıları nedeniyle yeşil örtüyle değiştirilmesi kararlaştırılmıştı⁴⁹¹. Siyah örtü bilindiği gibi Bursa'nın işgalinin başlangıcında örtülmüş ve Bursa'nın tekrar Türk kuvvetlerinin eline geçene kadar kürsüde kalmasına karar verilmişti. Bursa'ya Türk ordusunun birkaç kilometre kadar yaklaşması şehrin ele geçirildiği söylentilerine yol açmıştı. Mustafa Kemal Paşa da 10 Eylül tarihli beyannamesinde 9 Eylülde Bursa'nın da ele geçirildiğini haber veriyordu⁴⁹². Oysaki Bursa 11 Eylül'de Yunan işgalinden kurtulacaktı. Mustafa Kemal Paşa beyannameyi Büyük Millet Meclisine de göndermiş ve ikinci reis Adnan Bey'den 11 Eylül'de cavabi telgraf almıştır. Telgrafta Adnan Bey Bursa'yı ele geçiren Türk ordusuna ve Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'ya meclis namına teşekkür etmişti⁴⁹³. Yani 9 Eylül'de Türk Başkumandanı ve Büyük Millet Meclisi

⁴⁸⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1.

⁴⁸⁸ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.2.

⁴⁸⁹ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; *Vakit*,6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.1.

⁴⁹⁰ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1.

⁴⁹¹ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *Düstur*, Üçüncü Tertip, C.III, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, s.123.

⁴⁹² *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; *Yeni Adana*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 371-188, s.1.

⁴⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1; *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.1.

üyeleri Bursa'nın Türk ordusu tarafından ele geçirildiğine inanmaktaydılar⁴⁹⁴. Bursa'nın kurtarıldığına dair bu bilgiler sevinç kutlamalarına dahi dönüşmüştü. Örneğin, *Yeni Adana* gazetesi 6 Eylül tarihinde Bursa'nın kurtulduğu haberini vermesi üzerine aynı günün gecesinde Adana halkı ve birkaç gün içinde Dörtyol kazası, Erzincan ve Payas nahiyelerinde büyük sevinç kutlamaları yapmıştı⁴⁹⁵.

Basın birkaç gün sonra 11 Eylül tarihinde Bursa'nın Yunan işgalinden kurtarıldığına dair haberler vermeye başlamıştı⁴⁹⁶. *Yeni Adana* gazetesi Bursa'nın kurtuluş haberini verdikten sonra şehrin kurtuluşunun daha önceden verilmiş olmasının gerekçesini kamuoyuna açıklamıştı. Gazetenin belirttiğine göre dört gün önce özel muhabirden alınan telgraf merkezinde Bursa'nın kurtuluşu müjdelenmişti. Bunun da sebebi akıncı kuvvetler tarafından Bursa civarına girilmesiydi. Zira Yenişehir ve Aksu'nun kurtulmasından sonra Bursa'ya girilmesi bir an meselesiydi. Gazete akıncıların bu hareketinin Bursa'nın kurtuluşu haberlerini beraberinde getirdiğini belirtmekteydi⁴⁹⁷. *Sada-yı Hak* gazetesinin bildirdiğine göre Bursa'ya Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa ve Erkan-ı Harbiyesi, Saruhan Mebusu Reşat Bey, Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu birlikte girmişlerdi. Bursa'nın kurtuluşu için yapılan savaşta Türk ordusu yalnızca 33 kadar hafif yaralı zayıtı vermişti⁴⁹⁸. Bursa'nın ele geçirilmesinde birinci derecede rol oynayan Kolordu kumandanı Şükrü Naili Paşa'nın *Vakit* gazetesinde Bursa'nın nasıl ele geçirildiğini anlattığı mülakat oldukça önemliydi. Onun anlattıkları sıcağı sıcağına Bursa'nın nasıl geri alındığını ortaya koymaktaydı. Şükrü Naili Paşa, Çekirge'deki karargâhında *Vakit* muhabirine Bursa'nın geri alınışını şöyle anlatmıştı:

“- Ordumuzun taarruzu 8-9 Eylülde bu mevzi'-i müstahzarın en hâkim sırtlarına tevcîh edildi. İlk gün askerimiz birinci tel örgüleri kestiler ve 150 metre mesâfede bir sıkı bir temass hâlinde kaldılar. O akşamın ertesi günü iki taraf asker tel örgülerinin önünde şiddetli bir bomba muhârebesine girişti ve bu muhârebe 24 saat kadar geceli gündüzlü devam etti. 9 Eylül akşamı düşmân saat 9.30 da bütün mevzi'leri tahliye ederek ric'ata başladı ve 10 Eylül'de şafakla beraber düşmân ta'kibe başlandı ve saat (9 buçuktan evvel)'de süvâri keşif

⁴⁹⁴ İlginçtir Batı Cephesi Komutanlığı 11 Eylül ve Genelkurmay Başkanlığının 12 Eylül tarihli Harp raporlarında halen Bursa'nın 9 Eylül tarihinde “*gurûb-ı şems*”de Türk kuvvetlerinin eline geçtiği iddia edilmekteydi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-22; *ATASE*, İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 22, Belge: 22-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 80, Belge: 80-1.

⁴⁹⁵ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360- 177, s.2; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s. 2.

⁴⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2.

⁴⁹⁷ *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 1

⁴⁹⁸ *Sadayı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

kolları Bursa önüne gelerek düşmânla temass oldu. Ve düşmân âteşiyle karşılandı. Yürüyüş kollarımız 10 Eylül de saat 3 buçukla 4 arasında Bursa önüne geldi ve yeni bir muhârebe başladı. Şehrin şark mahreci kenarında yani Işıklar, Emir Sultan tarafından yapılan şiddetli müdâfaaya rağmen muhtelif istikametlerle icrâ' edilen taarruz ve tazyîk ile düşmân saat 7 buçukta Bursa'yı tahliyeye icbâr edildi. Düşmân bu muhârebede topçusunu, makineli tüfeklerini, otomatiklerini, piyâdelerini tamamıyla fa'âliyyette bulunduruyor. Ordumuz ise şehri ...topçu kuvvetlerini imsâk ederek yalnız tüfek ve süngüye mürâcâat ediyordu. Düşman bağçelere tüfeklerini süngülerini atarak kaçtı. Bursa bu sûretle sâhib-i asliyyesine rücû' etti. Ve bu harekette şimâl tarafında yapılan ihâta hareketinin te'siri oldu. Ganâim ta'dâd edilemeyecek derecede çoktur. (Paşa bu sözleri söylerken Mudanya'da bir orduyu idâre edecek dereceden çok fazla olan 11inci fırkanın bıraktığı gânâim henüz tahakkuk etmemiş bulunuyordu.)...⁴⁹⁹”

Yunanlılar diğer yerlerde olduğu gibi Bursa'yı da terk etmeden önce yakma girişiminde bulunmuşlardı⁵⁰⁰. Yunanlılar bu amaçla önce şehirdeki Rumları tahliye etmiş ve tahribat için hazırlıklara başlamışlardı⁵⁰¹. Bununla beraber Bursa'da bulunan yabancı konsoloslar Yunanlıların şehri tahrip etmemeleri için girişimlerde bulunmuşlardı. Bu doğrultuda üç Fransız subayı görevlendirilmişti. Yapılan girişimler sonuç vermiş ve bir mahalle hariç Bursa yakılmaktan kurtarılmıştı⁵⁰². Yunanlıların şehirden çekilirken çıkardıkları yangınlar da Türk ordusunun şehre girer girmez aldığı tedbirlerle boşa çıkarılmıştı⁵⁰³. Böylece Bursa büyük oranda yakılıp yıkılmadan Türk ordusuna yeniden kavuşmuştu.

Bursa'nın Türk ordusu tarafından geri alınması 11 Eylül'de Büyük Millet Meclisi Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa tarafından Meclis üyelerinin alkışları arasında müjdelendi. Bursa'daki Türk zaferi, Ankara'da yirmi pare top atışıyla ilan edilmiş ve her tarafta sevinç içinde karşılanmıştı⁵⁰⁴. Dâhiliye Vekâletinden çekilen bir telgrafla da Bursa'nın geri alınması vilayetlere bildirildi. Dâhiliye Vekili Mehmet Ata imzasıyla çekilen telgraf aynen şöyleydi: “*Avn-i Hak ve inâyet-i bâri ve imdâd-ı*

⁴⁹⁹ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.2.

⁵⁰⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.1; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2.

⁵⁰¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2.

⁵⁰² *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; Müttefik Heyet Yarbay Ciampi, Binbaşı Howel ve Yüzbaşı Oliveur'dan oluşmaktaydı. Basının tersine Saime Yüceer'e göre Müttefik Heyetin Bursa'nın yakılmaması için Yunan kumandanları nezdinde yaptıkları teşebbüsler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ona göre şehrin yakılamaması gerek şehir içindeki gönüllüler gerekse dışarıdan gelen Türk süvarilerinin tazyiklerinin bir sonucuydu. Bkz: Saime Yüceer, “Bursa'nın Yakılması Olayı”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, s.150-153.

⁵⁰³ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.1.

⁵⁰⁴ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

rûhâniyet-i Cenab-ı peygamberî ile yeşil Bursa'mıza da kavuştuğumuzu tebşîr eyleriz"⁵⁰⁵.

Anadolu Ajansı şehrin kurtuluşunu "*Anadolu Ajansı büyük milletimize ve onun halâskâr ordusunu takdîm-i tebrikât eyler*"⁵⁰⁶ cümlesiyle müjdeledi. İşgal döneminde Bursa'da yayınlanmasına izin verilmeyen *Ertuğrul* gazetesi kurtuluştan bir gün sonra yeniden yayın hayatına girmişti. Gazete 12 Eylül tarihli sayısının en başında zaferi şöyle tebrik ediyordu: "*Cenâb-ı Hakk'a Hamd ve Senâ', Mukaddes Orduya Esselâm ve İhtirâm, Müstahlas Türk'e Tebrîk!*". Yine kamuoyuna "*Kara Osman'ın Yeşil Bursa'sı Kurtuldu*"⁵⁰⁷ başlığıyla şehrin kurtuluşunu müjdelemişti. Diğer gazeteler de şehrin kurtuluşunu şu başlıklarla kamuoyuna duyurdu:

*"Bursa'da Albayrak Dalgalanıyor"*⁵⁰⁸, *Bursa'nın İstirdâd ve İstihsâlini Tebşîr*⁵⁰⁹, *"Şimâl Ordularının İnhizâmı, Bursa'nın ve Mudanya'nın İstirdâdı"*⁵¹⁰, *Zaferden Zafere Koşan Türk, Yeşil Bursamız da Dün Kurtuldu. Müjdeler Olsun*⁵¹¹, *Evvelki Günden Beri Elhamd Yeşil Bursamız'da Şanlı Hilâl Temevvüc Ediyor*⁵¹², *Kazım Paşa Bursa'mızın İstirdâdını Tebşîr Etti*⁵¹³, *"Harbin Son Şerefli Safhaları"*⁵¹⁴, *"Yeniğün ve Vakit Refikimizin Cebhe Muhâbiri Lütfü Arif Bey'in İfâdelerinden: Bursayı Nasıl İstirdât Ettik?"*⁵¹⁵, *"Yeşil Bursa'mıza Kahramân Kumandanımız Halid Bey Muzafferen Girdi. Düşmân Pek Perîşân Kaçıyor"*⁵¹⁶.

Başlıklardan görüleceği gibi Bursa'nın geri alınması Türk basınında büyük bir sevinçle karşılanmıştı. İzmir'de olduğu gibi Türk basınında Bursa'ya giren ilk subayların isimleri ön plana çıkarılmıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* Bursa'ya ilk giren subayın Otuz Üçüncü Süvari Alayı Üçüncü Bölüğünden "*İhtiyat Mülâzım-ı Sânisî*"

⁵⁰⁵ *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

⁵⁰⁶ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

⁵⁰⁷ *Ertuğrul*, 12 Eylül 1338/1922, No: 608, s.1; Saime Yüceer, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*(8 *Temmuz 1920-11 Eylül 1922*), Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Bursa 2001, s. 123; Raif Kaplanoğlu, "Gazeteci Ahmet Refik Kutlay", *BGC*(Bursa Gazeteciler Cemiyeti), s.IV, Aralık 2008, s. 11,12.

⁵⁰⁸ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

⁵⁰⁹ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1.

⁵¹⁰ *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1.

⁵¹¹ *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1.

⁵¹² *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1.

⁵¹³ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1.

⁵¹⁴ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.2.

⁵¹⁵ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

⁵¹⁶ *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 1

Mustafa Şükrü Bey'in olduğunu belirtiyordu⁵¹⁷. *İstikbâl* ve *Yeni Adana* gazetesinin bildirdiğine göre şehre ilk giren kumandan Miralay(Albay) Halit Bey'di⁵¹⁸.

Bursa'nın geri alınması Türk basınında, Yunan kuvvetlerinin savunma gücünü tam olarak yitirdiği şeklinde değerlendirildi. *İkdâm* gazetesi 13 Eylül tarihli nüshasında bu durumu “*Bugün Anadolu'da harb edecek muntazam bir Yunan kuvveti mevcûd*” olmadığı şekliyle vermişti⁵¹⁹. *Peyâm-ı Sabâh* da Londra'dan bildirilen haberler merkezinde Yunan ordusunun artık hiç bir varlık gösteremeyeceğini belirtiyordu⁵²⁰. Böylece Bursa, Yunan işgaline uğradığı 8 Temmuz 1920'den itibaren iki sene, iki ay ve beş gün sonra Türk kuvvetleri tarafından geri alınmış oluyordu⁵²¹.

3. TAKİP HAREKÂTI

Türk ordusu Güneyde İzmir'i kuzeyde ise Bursa'yı geri aldıktan sonra dağınık bir şekilde kaçan Yunan “*bakıyetüssüiyûfunu*”(kılıç artıklarını)⁵²² takibe devam etmiştir. Mağlup Yunan kılıç artıklarının kaçış noktaları güneyde Çeşme, kuzeyde ise Mudanya idi. Mudanya'dan Yunan kılıç artıkları vapurlarla Trakya veya Selanik'e götürülürken Çeşme'den yine vapurlarla adalara sevk edilmekteydiler.

3.1. GÜNEY HATTI

Türk ordusu İzmir'i ele geçirdikten sonra savunma kudretini kaybetmiş ve dağınık bir şekilde çekilmekte olan Yunan kuvvetlerini takibe devam etmişti. Türk ordusu Yunan kuvvetlerini tamamen temizlemek için onların İzmir'den kaçış yolları olan sahilleri tutmuştu. Alınan bu tedbir Yunan ordusunun artıklarının düzensiz bir şekilde dağılmasını sağlamıştı. İlk olarak Bergama ve Akhisar'ın batısındaki yerlerde

⁵¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.4.

⁵¹⁸ *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1; *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 1

⁵¹⁹ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.2.

⁵²⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1.

⁵²¹ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1.

⁵²² Türk basınında dağınık halde kaçan Yunan kuvvetleri bu tabirle adlandırıldığı için biz de böyle kullanacağız.

bulunan dağınık Yunan kuvvetleri Türk ordusu tarafından kolaylıkla temizlendi⁵²³. Urla k6rfezinden kaçmaya alışan Yunan bakiyelerinin temizlenmesi için de Türk kuvvetleri harekete gemiřti⁵²⁴. Neticede 12 Eyl6lde, Urla da kılıç artıklarından temizlendi ve şehir geri alındı⁵²⁵.

T6rk ordusu 13 Eyl6lde kaçan Yunanlıları takip etmeye devam etmiřti⁵²⁶. Yunan ordusunun g6ney kesiminde kaçış merkezi yukarıda da belirtildiği gibi eşme idi. Yunan kuvvetleri eşme’de toplanmakta ve Miralay Plastras’ın g6zetiminde gemilere bindirilmekteydi⁵²⁷. Urla’nın ele geçirilmesinden sonra T6rk kuvvetleri buraya y6neldi ve 15 Eyl6lde Yunanlılara karşı taarruza geçti. Başta Kalkış zırlısı olmak 6zere birkaç Yunan savaş gemisinin bombardımanına rağmen buradaki Yunan kılıç artıkları T6rk kuvvetleri tarafından esir edildi⁵²⁸. Kalkış ve diğer Yunan gemileri ise ağır T6rk ateşi sonrasında eşme’yi terk etmek zorunda kaldılar. Alınan esir miktarı T6rk basınında belirtildiğine g6re 15 bin civarındaydı. Esirler arasında Miralay Plastras ve onun emrindeki iki Eczun alayının kalıntılarının da olduğu iddia edilmekteydi. eşme’de esirlerden başka 32 top, 150’den fazla mitraly6z ve 1.000 kadar çadır ele geirilmiiřti⁵²⁹. Çeşmenin 16 Eyl6l’de T6rk kuvvetlerinin eline geçmesiyle Yunanlıların Anadolu’dan kaçış istikametlerinden biri ortadan kalktığı gibi Yunanlıların g6ney ve merkez ordusu da etkisiz hale getirilmiş olunuyordu.

3.2. KUZEY HATTI

Bursa’nın ele geçirilmesinden sonra T6rk ordusu cephenin kuzeyinde ilerlemeye devam etmişti. Yunanlıların kuzeydeki kaçış noktası ise Mudanya idi. Buradan vapurlara bindirilen Yunan kuvvetleri Trakya ve Selanik’e g6nderiliyordu.

⁵²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eyl6l 1338/ 18 Eyl6l 1922, No 611, s.1.

⁵²⁴ *Varlık*, 18 Eyl6l 1338/18 Eyl6l 1922, No: 80, s.1.

⁵²⁵ *İstikbâl*, 19 Eyl6l 1338/ 19 Eyl6l 1922, No: 714, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eyl6l 1338/ 18 Eyl6l 1922, No 611, s.1.

⁵²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eyl6l 1338/ 18 Eyl6l 1922, No 611, s.2; *Varlık*, 18 Eyl6l 1338/18 Eyl6l 1922, No: 80, s.1; *İstikbâl*, 19 Eyl6l 1338/ 19 Eyl6l 1922, No: 714, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eyl6l 1338/ 18 Eyl6l 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

⁵²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eyl6l 1338/ 15 Eyl6l 1922, No 608, s.1; *İkdâm*, 11 Eyl6l 1338/ 11 Eyl6l 1922, No:9153, s.1; *İkdâm*, 13 Eyl6l 1338/ 13 Eyl6l 1922, No:9155, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eyl6l 1338/ 13 Eyl6l 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.2.

⁵²⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eyl6l 1338/ 17 Eyl6l 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.1.

⁵²⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eyl6l 1338/ 19 Eyl6l 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1; *İkdâm*, 15 Eyl6l 1338/ 15 Eyl6l 1922, No:9157, s.1.

Bu kaçış merkezinin ele geçirilmesiyle cephenin kuzey bölgesinde bulunan Yunan ordusunun kalıntıları Anadolu'da sıkışmış olacaktı. Bunun idrakinde olan Türk kuvvetleri Bursa'nın ele geçirilmesinden bir gün sonra Mudanya'ya taarruz etmiş ve 12 Eylül sabahı saat 10:00 civarında burayı ele geçirmişti. Bu esnada Yunanlıların 11. Manisa Tümeni de tamamen esir edilmişti. Bu Yunan tümeninde generallerin de içinde bulunduğu çok sayıda subay ve binlerce asker esir edildiği gibi bol miktarda ganimet de ele geçirildi⁵³⁰. Bu istikamette ayrıca Gemlik ve Armutlu da Türk kuvvetleri tarafından kurtarılmıştı⁵³¹. Mudanya'nın zaptından sonra Yunanlıların kuzey kuvvetlerinin kaçış yönü de ortadan kaldırılmıştı. Artık Anadolu içinde kalan Yunan kılıç artıkları adeta hapis olmuşlardı. 15 Eylülde Türk ordusu kuzeyde takip harekâtına devam ederek Bandırma yönünde ilerlemişti⁵³². 16 Eylülde Marmara Denizi istikametinde takip harekâtı devam etmişti. Bu istikamette Ayvalık ve Edremit ele geçirilmişti⁵³³. Türk kuvvetleri 17 Eylül öğleden sonra saat ikide Bandırma'yı Yunan işgalinden kurtarmıştı⁵³⁴. Bandırma'da kaçmaya fırsat bulamayan ve içerisinde çok sayıda subayın da bulunduğu 2.000 kişilik Yunan kuvveti esir edildi⁵³⁵. Yunanlıların kuzey kuvvetlerinden kalan birkaç bin kişi ise Erdek civarında kaçmaya çalışmaktaydı. Bunlar da Türk süvarileri tarafından şiddetle takip edildi⁵³⁶. Nitekim kısa süre içerisinde Erdek de geri alınmış ve kaçmak isteyen Yunan kuvvetleri esir edilmişti⁵³⁷. 18 Eylül'de ise Bandırma ve Edremit

---

⁵³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.1; *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *İstikbâl*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 711, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1; *Yeni Adana*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s.1, 3; *ATASE İSH*, Kutu: 1790, Gömlek: 17 Belge: 17-3.

⁵³¹ *Yeni Adana*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s.1.

⁵³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1; *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.1; *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.2; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.1; *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s.1.

⁵³³ *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; Türk kuvvetleri Ayvalık'ı 15 Eylül'de kurtarmıştı. Bkz: *ATASE*, *İSH*, Kutu: 1790, Gömlek: 19, Belge: 19-1.

⁵³⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, Peyâm No: 1362, Sabâh No:11792, s.1; *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2; *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.1; *Yeni Adana*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 371-188, s.1; Genelkurmay harp raporlarında da Bandırma'nın 17 Eylül öğleden sonra kurtarıldığı belirtilmektedir. Bkz: *ATASE*, *İSH*, Kutu: 1790, Gömlek: 19, Belge: 19-3.

⁵³⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; 11. Tümenen teslim olanlar 200 subay ve 6.500 erden oluşmaktaydı. Bkz: Orhan Hülagü, *Millî Mücadele'de Bursa*, Emre Yay., İstanbul 2001, s. 297.

⁵³⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1.

⁵³⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.1.

civarında⁵³⁸; 19 Eylülde ise Gönen civarında harekât devam etmişti⁵³⁹. Böylece Türk ordusu 19 Eylül tarihi itibariyle Batı Anadolu'yu Yunan işgalinden tamamen kurtarmış oldu⁵⁴⁰.

3.3. TÜRK KUVVETLERİNİN TARAFSIZ BÖLGEYE GİRME TEŞEBBÜSLERİ

Büyük taarruzun kısa zamanda kazanılması Türklerin memleketin işgal edilmiş tüm yerlerini kurtarmak düşüncesini de beraberinde getirdi. Müttefikler nezdinde ise Türk kuvvetlerinin tarafsız bölge olarak addettikleri boğazlar ve çevresine de her an girebileceği kuşkusunu artırmıştı. Müttefik kuvvetlerin İstanbul temsilcileri Türklerin tarafsız bölgeyi işgalini önlemek için 11 Eylülde harekete geçmişlerdi. 11 Eylülde Fransa, İngiltere ve İtalya “*Fevkalâde Komiserlikleri*” Baş Tercümanları, Ankara Hükümetinin İstanbul temsilcisi Hamit Bey’i ziyaret ederek Müttefiklerin tarafsız bölge üzerindeki hassasiyetlerini bildirmişlerdi. Türk ordusunun tarafsız bölge sınırlarını tecavüz etmeyeceklerinden emin olduklarını ifade etmişlerdi⁵⁴¹. İngiliz Hükümeti ise 15 Eylül tarihinde Boğazlar ve tarafsız bölgenin Türklere karşı korunmasında gerekirse silah kullanılması kararı almıştı⁵⁴². Fransa ve İtalya, Türklerin tarafsız bölgeye girmesini istememekle beraber silaha başvurmayaya kesinlikle taraftar değillerdi⁵⁴³. Hatta Türklerin başarıları nedeniyle Doğu Trakya’nın da onlara bırakılmasına sıcak bakmaktaydılar⁵⁴⁴.

Fransızların ve İtalyanların desteğini alamayan İngiliz Hükümeti ise yalnız başına İstanbul ve Boğazlarda Türklere karşı askeri tedbirler alıyordu. Son teknolojik silahlarla donatılmış Akdeniz filolarını İstanbul’a getiriyorlardı. İngiliz subayları filoya o kadar güveniyorlardı ki “*eğer müttefikler kuvva-yı bahriyye göndermeseler*

⁵³⁸ *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.1; *İstikbâl*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No: 716, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

⁵³⁹ *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.1; *İstikbâl*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No: 716, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2; *Babalık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997, s.2.

⁵⁴⁰ ATASE, İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 84, Belge: 84-1.

⁵⁴¹ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.1.

⁵⁴² *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.1.

⁵⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.1.

⁵⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.2.

bile bu donanma boğazların müdâfaasına kâfi” geleceğini iddia ediyorlardı. İngiliz Hükümeti Türklerle çatışma halinde kullanacakları silah ve mühimmatın teminini de düşünmüştü. 18 Eylül tarihli Amerika Ajansının verdiği bilgiye göre İngiliz Hükümeti İngiltere’deki küçük büyük bütün silah ve mühimmat fabrikalarının yirmi dört saat boyunca üretim yapmasını istiyordu⁵⁴⁵.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa Türklerin yeni taleplerini uluslararası alana yabancı basın aracılığıyla bildirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa *Daily Mail* gazetesi muhabirine verdiği demeçte meselenin tek çözümünün Misak-ı Milli kararlarına saygılı olunması ve bu doğrultuda İstanbul ve Meriç’e kadar Doğu Trakya’nın ve Müttefik kuvvetlerinin işgal ettiği bazı yerleri Türklere bırakılmasını talep etmişti⁵⁴⁶. Mustafa Kemal Paşa, İzmir’de Amerikan *Chicago Tribün* gazetesi muhabiri Keleton’a verdiği beyenatta ise “*Biz İngiltere ile harb etmek istemiyoruz. Fakat İstanbul pâyitahtımızdır. Ve bize verilmelidir. Mümkün merteye sulhperver davranmak isteriz; fakat sulhen alamazsak cebren alıriz.*”⁵⁴⁷ sözleriyle İstanbul için Türk ordusunun ne kadar kararlı olduğunu ifade etmekteydi.

Türklerin Büyük Taarruzdan sonra yeni taleplerinde ısrar etmesi tarafsız bölgeye de bir taarruzun yapılması kuşkularını gittikçe artırmıştı. Bu durum da İstanbul’daki işgal kuvvetlerini endişeye sevk etmişti. 18 Eylül’de Müttefik devletlerin ortak imzalarının olduğu bir nota Büyük Millet Meclisinin İstanbul temsilcisi Hamit Bey’e gönderildi. Müttefik Devletlerinin temsilcilerinden Kes Groy, Hevras Rumbold ve Groni’lerin imzalarının olduğu notada Fransa, İngiltere ve İtalya Hükümetleri olası barış antlaşmasına zarar verilmemesi için Türk kuvvetlerinin tarafsız bölgelere girmemesi gerektiğini ifade ediyorlardı⁵⁴⁸. Bütün bunlara rağmen Türk ordusu kararlı bir şekilde tarafsız bölge üzerine ilerlemekteydi. Bu doğrultuda 18 Eylül’de Biga yarımadası zaptedilmişti⁵⁴⁹. Kısa süre sonra Biga’dan Kumkale’ye kadar bütün sahil Türk kuvvetlerince ele geçirildi⁵⁵⁰. Çanakkale üzerine de yürüyüşe

⁵⁴⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, Peyâm No: 1362, Sabâh No:11792, s.1.

⁵⁴⁶ *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.2; *Babalık*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.1.

⁵⁴⁷ *İstikbâl*, 26 Eylül 1338/ 26 Eylül 1922, No: 720, s.1.

⁵⁴⁸ *Hâkimiyet-i Millîye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1.

⁵⁴⁹ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁵⁵⁰ *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.1.

devam edilmiş ve 21 Eylül'de Çanakkale'ye bağlı Ayvacık geri alınmıştı⁵⁵¹. Türk basını öncü kuvvetlerin Çanakkale boğazına girdiğini ve Türk ordusunun kararlı tutumunun 19 Eylülde Fransızların Çanakkale'den çekilmesini beraberinde getirdiğini bildiriyordu⁵⁵². Türk ordusu bu sayede 22 Eylül tarihinde hiçbir direnişe uğramadan Çanakkale'ye girmişti⁵⁵³.

Türk kuvvetlerinin kararlı ilerleyişi İşgal kuvvetleri komutanı General Harington'u oldukça endişelendirmişti. Harington, Mustafa Kemal Paşa'ya tarafsız bölgeye girilmemesini aksi takdirde silahların patlayacağı tehdidinde bulunmuştu⁵⁵⁴. Mustafa Kemal Paşa ise Harington'a kararlılıkla cevap vererek tarafsız bölgeyi tanımadığını ifade etmişti. Türk kuvvetlerinin amacını "*Trakya'da mezâlim yapan ve kuvvet toplayan düşmânın tazyîkini*" ortadan kaldırmak olarak belirtmişti⁵⁵⁵. Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin Fransa ve İtalya'nın desteğini almadan savaşı göze alamayacağını düşünmekte ve kararlı duruşunu sürdürmekteydi. Türklerin kararlı tutumlarına karşın İngilizler de geri adım atmamıştı. İngilizler 18 Eylül'den önce Boğazlar ve çevresinde almaya başladığı askeri tedbirlere hız vermişti. Nitekim bu doğrultuda 25 Eylül'de İngiltere'nin 11. Bahriye Taburundan bin asker Sunamiton'dan İstanbul'a doğru hareket etmişti⁵⁵⁶. Türk basınına göre İngilizler İstanbul'da Rum ve Ermenilerden bir ordu kurma girişiminde de bulundular. *Hâkimiyet-i Milliyenin* 26 Eylül tarihli nüshasında bildirdiğine göre, İngilizler İstanbul'da 40.000 kişilik bir Rum-Ermeni ordusu yapmakla meşguldüler. Bunun için İngiltere'nin İstanbul'daki idarecileri, bu orduya katılacak Rum ve Ermenilere 7 lira aylık verme vaadinde bulunmuşlardı. Gazete bu ordudan başka İstanbul'da meydana gelecek herhangi bir harekete karşı Rum ve Ermenilerden farklı bir teşkilat

---

⁵⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No 616, s.2; *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.2; *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.1; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.4.

⁵⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No 616, s.1; *Babalık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 1000, s.2; *İstikbâl*, 26 Eylül 1338/ 26 Eylül 1922, No: 720, s.1; Paul Dumont, *Mustafa Kemal*, Kültür Bakanlığı Yay., Terc.Zeki Çelikkol, Ankara 1994, s. 97; Jaeschke, *a.g.e.*, s.195.

⁵⁵³ *İstikbâl*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No: 723, s.1.

⁵⁵⁴ *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.1; Felah grubunun 23 Eylülde bildirdiğine göre Harington Dışişleri Bakanı Ziya Paşa ve Kaymakam Eyüp Bey'e de tehditvari bir beyanatta bulunmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevkiyatının yapıldığını bildiklerini, bunun devam ettirilmesi halinde Savaş ve Deniz Bakanlarını mesul tutacağını ve İstanbul'da bulunan her türlü silahları imha ettireceğini belirtmiştir. Harington'un bu tehditleri Genelkurmay ve Milli Savunma Bakanlığına bildirilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1790, Gömlek: 19, Belge: 19-6.

⁵⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.1.

⁵⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.1.

da yapıldığını iddia etmekteydi. Teşkilatın amacının ise “*şehirde büyük yangınlar çıkararak vaz’iyyete hâkim olmak*” olarak gösterilmekteydi⁵⁵⁷. Bütün bunlara rağmen İngiliz Hükümetinin Türklere silahla karşılık verilmesi düşüncesi Fransa ve İtalya tarafından desteklenmemiştir. Bunlara bir de Türklerin kararlılığı eklenince İngilizler iki seçenekle karşı karşıya kaldılar. Birincisi oluşan gerginliği devam ettirerek savaş yapmak, diğeri ise geri adım atarak Müttefik devletler gibi meselenin barışla çözülmesiydi. İngilizler ikinci seçenekten yana tavır koydular. Bu doğrultuda da Müttefik devletler 25 Eylül’de Türklere bir nota gönderdiler. Bu notada Türklerin Meriç ve Edirne’ye kadar taleplerinin uygun karşılanmakta olduğu buna karşın kalıcı bir barışa kadar tarafsız bölgeye girilmemesi isteniyordu⁵⁵⁸. Nitekim bundan sonra karşılıklı görüşmelerden sonra Mudanya’da bir askeri konferans yapılmasına karar verilmişti⁵⁵⁹. Büyük Taarruz sonrasında doğan gerginlik böylece silahla değil barışla çözülecekti.

4. BÜYÜK TAARRUZDA PROPAGANDA FAALİYETLERİ

4.1. YUNAN PROPAGANDALARI

Propagandanın kelime anlamı şöyledir: “*Bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını iletişim araçlarını kullanarak propagandacının istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranıştır.*”⁵⁶⁰ Savaş zamanlarında gerek taraflar gerekse savaşa dolaylı yünden iştirak edenler propagandayı çok fazla kullanmaktadır. Büyük Taarruz süresince de savaş halinde olan Türk ve Yunanlıların propagandaları oldukça yoğun olmuştur. Biz öncelikle Türkler aleyhindeki propagandalara değineceğiz. Bu doğrultuda başı çeken ise Yunanistan’dı.

⁵⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Eylül 1338/ 26 Eylül 1922, No 618, s.1; İstanbul istihbaratının 8 Eylül tarihli “*İngiliz Harekâtı Hakkında*” başlıklı raporu basında belirtilenler paralelinde aylık altmış lira karşılığında Rum ve Ermeni tercümanlar aracılığıyla gönüllü asker toplandığı belirtilmektedir. Tercümanlar Rum ve Ermeni komitacılara başvurarak gönüllü kaydına başlayacaklardı. Bkz: *TİTE*, Kutu: 55, Gömlek:166, Belge: 1.

⁵⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Eylül 1338/ 26 Eylül 1922, No 618, s.1.

⁵⁵⁹ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1 Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa ile Müttefik Devletlerin temsilcileri arasındaki yazışmalar için bkz: Bilal N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 296-330.

⁵⁶⁰ Osman Özsoy, *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yay. İstanbul 1998, s.5.

Yunanlıların Türkler aleyhinde savaş öncesinden itibaren uluslararası alanda en fazla başvurdukları propaganda malzemesi Hıristiyan azınlıkların himayesi meselesiydi. Türklerin başta Rumlar olmak üzere Anadolu'daki tüm Hıristiyan unsurlara karşı büyük bir baskı politikası yürüttüğünü iddia etmekteydiler. Yunanlılar Anadolu'daki Hıristiyanları korumak ve kurtarmak bahanesiyle işgal faaliyetlerine uluslararası alanda meşruiyet kazandırmaktaydılar. Yunanlıların bu türden propagandalarına İngiliz Hükümeti de destek vermektedir.

Yunanlılar bu desteğe de güvenerek İzmir ve çevresinde, temmuz ayının sonunda bir Muhtariyet de kurmuşlardı. Yunanlılar kurdukları bu Muhtariyeti uluslararası alanda kabul ettirmek için tüm halkın yeni idareyi destekledikleri, Türklerin yönetimine bir daha girmek istemedikleri yönünde propaganda faaliyetlerine başlamışlardı. Yunanlılar, Müslüman halka zulm, gasp ve cinayetler yaptıkları iddialarına gazetelerde yayınladıkları tekzipnamelerle cevap verdiler. Yayımlanan tekzipnamelerde Türk basınında Yunanlılar tarafından mezalim yapıldığı iddia edilen yerlerin ileri gelenlerinin imzaları da bulunmaktaydı. Bu tekzipnamelerin çoğu İzmir'de Türkçe neşredilen *Islahât ve Şark* gazetelerinde yayınlandı. Böylece tekzipnameler Müslüman halka da ulaştırılmış oluyordu. Bu doğrultuda Yunanlıların tekzipnamelerinden bazı örnekler vermek faydalı olacaktır.

Ortaya koyacağımız ilk tekzipname, İzmir Matbuat Kalemî tarafından 30 Temmuz 1922 tarihinde yayınlanmıştı. Tekzipname, Anadolu Ajansının Balıkesir'de Yunan askeri görevlilerinin halka zulümler yaptıkları ve "*eşkıya takibi*" bahanesiyle Müslüman halkın halılarına el koydukları ve bu halıları Balıkesir'de sattıkları iddialarını yalanlamaktaydı. İzmir Matbuat Kalemî gerekli araştırmanın yapıldığı ve haberin bir iftiradan ibaret olduğunu ifade ediyordu. Tekzipnamede Türklerin bu tür iddialarındaki amacının ise Yunan idaresinin bölgede sona erdirilmesi olarak gösterilmekteydi⁵⁶¹. Diğer bir tekzipname ise 25 Ağustos tarihli *Islahât* gazetesinde yayınlanmıştı. Bu tekzipname 13 Haziran tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Söke'deki Yunan askerlerinin Türk halkını dövdüğü, kadınların ırzına geçtiği ve mallarını gasp ederek onlara zulümler yaptıkları yönündeki yazıları

---

⁵⁶¹ *Islahât*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No:1153, s.1.

yalanlamaktaydı⁵⁶². İzmir Matbuat Kalemî bu iddialara Söke'nin ileri gelenlerinin imzalı beyanlarıyla yanıt veriyordu. Tekzipnamede imzası olanlar Söke Türk Cemaat Reisi Müftü Ömer Lütfü ile Cemaat üyelerinden Bayramani Hasan, Hakkı Şevki, Ali İbrahim ve Mustafa Hilmi Osman Beylerdi. Bunlar tekzipnamede “*Kemâlist gazetenin istihbârâtını sûret-i kati'yyede tekzib ediyoruz*” ifadelerini kullanmaktaydılar. Bundan başka *Hâkimiyet-i Milliye*'nin iddiaları şöyle yalanlanmaktaydı:

“*Söke- Kuşadası yolunun eşkiyâ' ile dolu olduğuna dair neşriyât da külliyyen yalandır. Çünkü Müslimânlar kemâl-i serbestî ile ve hiçbir tecâvüze mar'ûz kalmaksızın köylerine gidip gelmektedirler. Güyâ Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından çıplak olarak gezdirildiklerine ve nihâyet bunların umûmhânelere idhâl edildiklerine dair neşriyât da yalandır. Velhâsıl bilumûm neşriyât kâmilten yalan ve müfteriyâtan ibarettir*”⁵⁶³.

Söke'de Yunanlıların zulümler yaptıkları iddiası *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin 15 Haziran tarihli nüshasında da yer almıştı. Bu iddialara İzmir Matbuat kalemî 8 Ağustos tarihinde hazırladığı bir tekzipnameyle yanıt vermişti. 10 Ağustos tarihli *Şark* gazetesinde yayınlanan tekzipnamede Söke'deki mezalim iddialarının idari ve askeri makamlar tarafından yalanlandığı ortaya koyulmaktaydı. Matbuat kalemî gerek Söke gerekse işgal edilmiş herhangi bir yerde Müslüman unsurlara karşı hiçbir tecavüzün olmadığını aksine Müslümanların Yunanlılardan daha fazla imtiyaza sahip olduklarını bu nedenle de Müslümanların Yunan idarelerine defalarca başvurup teşekkür ettiklerini bildirmişti⁵⁶⁴. Elimizde mevcut olan son tekzipname ise İstanbul'da çıkmakta olan *İleri* gazetesinin 11 Temmuz tarihli nüshasında Yunan askerlerinin Kütahya'ya bağlı Tavşanlı'da zulümler yaptıkları, eski kütüphaneyi içinde çok değerli milyonlarca kitapla beraber yaktıkları iddialarını yalanlamaktı. Kütahya ve Tavşanlı Türk mülki memurlar, ruhani liderler, Tavşanlı Belediye Başkanı ve Türk ileri gelenlerinin imzalarıyla hazırlanan tekzipnamenin bir kısmı 28 Ağustos tarihli *İslahât* gazetesinde yayınlandı. Tekzipnamenin geri kalanı ise *İslahât*

---

⁵⁶² 13 Haziran tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde haber “*Söke'de Dünya'nın En Feci Hâdiseleri*” başlığıyla veriliyordu. Haberde Söke ve Kuşadası'ndan gelenlerin açıklamalarından hareketle Söke'de genç bir Türk kızı Semehat Hanım'ın yirmi Yunan askeri tarafından sabaha kadar tecavüz edildikten sonra sabaha karşı öldürüldüğü iddia edilmekteydi. Gerek Söke gerek Kuşadasında Müslüman ahaliye Yunan askerleri ve yerli Rum çeteleri tarafından büyük zulümler yapıldığı belirtilmekteydi. Özellikle Söke-Kuşadası yolunun Rum çeteleriyle tutulduğu, birçok Müslümanın bu çeteler tarafından soyulduğu ve öldürüldüğü ifade ediliyordu. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Haziran 1338/ 13 Haziran 1922, No: 530, s.1.

⁵⁶³ *İslahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1.

⁵⁶⁴ *Şark*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No:1165, s.1.

gazetesinin 29 Ağustos tarihli nüshasında verileceği söylenmekteydi. Fakat bu tarihli gazeteyi tüm uğraşlarımıza rağmen elde edemedik. Bu tezkirnameyi önemine binaen elimizde mevcut olan kısımlarını aynen vermeyi uygun buluyoruz:

“Aded-2281-193

İstanbul’da intişâr eden İleri gazetesinin 11 Temmuz tarihli nüshasında Kütahya hakkında hilâf-ı hakikat neşr ve ilan ettiği isnâdât ve müfteriyâttan kemâl-i teessüf ve telhîfle haberdâr olduk. Kütahya’nın Yunan ordusu tarafından işgâl tarihi olan 27 Temmuz 337 Pazar gününe kadar mukaderât-ı Milleti yed-i ihtirâslarına alan ve vatani muhâfaza edeceğimiz diye binlerce zavallı âciz ve bigünâh insanları sehbalara asmak ve kurşuna dizmek sûretiyle sekte-i memleketi tehdid ve tahviif edip gasb ve derc-i servete alışan zâlimlerle el ele vererek çalışan ve işgâl üzerine işbu zulm ve i’tisâfâtın hesâbını vermekten tevhiş ile âilelerini burada bırakarak İstanbul’a savuşan birkaç serserinin ibdâ’ ve icâd-ı gerdesi olan işbu işa’at-ı külliye bi asl ve esâstır çünkü:

1. Yunan ordusu Kütahya’ya vürûd ve dühûl ettiği tarihten itibâren vazife-yi medeniyyesinden ayrılmayarak seyyânen tevhî-i adâlet ve sekene-i memleketin te’mîn-i hukûk ve hürriyetle iştigal eylemekte olup Aristo, Sokrat, Eflatun’un âsârına imtisâlen insânîyete hizmetden başka bir gâye t’akîb etmemiş ve memleketin i’âmârî husûsunda belediyemize ibrâr ve muâvenetten çekinmemiş ve çekinmemekte bulunmuştur. Binâenaleyh müfterîlerin bu güzel dedikleri memlekete bir daha o kadar güzellik inzimâm etmiştir.

2. İşgâl üzerine Rüesâ-yı me’ûrîn terk-i vazîfe ederek Ankara’ya gitmiş ve ahâlî-i memleket başsız bir ceset halinde terk edilmiştir. İşgâlin hasâd zamânına müsâdif olması hasebiyle en ziyâde mevrûâtın t’emîn-i cem’ ve dercî husûsunda zürâ’a lazım gelen muâvenât ve teshîlâtın a’vânesi için Âsyâ-yı Suğrâ ordusu Başkumandanlığının müsâadesiyle Hükûmet teşkilâtı icrâ ve kâmil münhall bulunan tevcibe müdürler tayîn ve i’zâm olunarak zürâ’â mazhar-ı teshîlât olmuştur. Bu sırada aynen ihâle edilen a’şâr-ı sinîn sâbika bedelâtını me’ûlün fevkinde olarak geçmesi ve mültezimlerin dahî istifâde ederek memnun kalmış bulunması idârenin iyiliğini isbât eder. İntizâm-ı muamele İstanbul’dan gelen Düyûn-ı Umûmiyye müfettişinin memnûniyet ve takdirini intâc etmiştir. Sene-yi hâliya a’şâr ihâlesi kezâlik sabık-ı misillü aynen ihâle edilmekte olup bedel-i sabıkından vasatî yüzde yirmi fazladır. Bu da zıra’iyâtın derecesine bürhân halli kâimdir. Binâenaleyh Yunanlılar ahâlîyi ekin ekmekten men’ ve açlığa mahkûm ettikleri hakkındaki isnâdı ortaya atanlar utansun...⁵⁶⁵”

Yunanlılar bu süreçte Türk resmi tebliğlerinde iddia edilen Türk zaferlerine karşı da tezkirnameler yayınlamaktaydılar. Nitekim bunun bir örneğini *Islahât* gazetesinin 18 Ağustos tarihli nüshasında görebilmekteyiz. Burada İzmir Matbuat Kalemî, 19, 20, 21, 24 ve 25⁵⁶⁶ Temmuz tarihli Türk resmi tebliğlerinde Yunanlıların

⁵⁶⁵ *Islahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.2.

⁵⁶⁶ 19 Temmuz 1922 tarihli resmi tebliğ: “*Düşmân Kocaeli muntkasında bazı kurâ harmanlarını yakmıştır. Diğer muntkalarda alelâde âteş fa’âliyyeti olmuştur.(A.A.)*” Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Temmuz 1338/20 Temmuz 1922, No: 562, s.2.

20 Temmuz 1922 tarihli resmi tebliğ: “*Kocaeli muntkasında bazı düşmân ordugâhlarına tarafımızdan müessir topçu âteşi baskını yapılmıştır.*

Sandıklı muntkasında yeniden yedi düşmân neferi postalarımıza ilticâ eylemiş ve pusuya düşürülen bir düşmân müfrezesine zâiyât verdirmiştir. Maktûlin meyânında zâbit de vardır. Sivash ve Burgaz civarındaki köyler ahâlîsi düşmân zulm ve tazyikinden bizâr olanlar civâr dâğlara ilticâyâ mecbûr

bazı kuvvetlerinin Türk ordusu tarafından pusuya düşürülerek yenilgiye uğratıldığı, Yunan askerlerinden Türk ordusuna iltica edenlerin olduğu, Yunanlıların Müslüman köylülerin ormanlarını, harmanlarını ve ekinlerini yaktıkları iddiaları yalanlanmaktaydı⁵⁶⁷. Yine 12 Temmuz tarihli Türk resmi tebliği de Yunanlılar tarafından tehzib edilmekteydi. Tebliğde Çivril civarında Yunan müfrezelerinden birisinin “*Kemal askerlerinin*” pususuna düşerek kayıp verdiği⁵⁶⁸ iddiası yalanlanmıştı.

Yunanlıların bu süreçte en önemli propagandası ise Muhtariyet sınırları içerisinde bulunan tüm halkın yeni idareden memnun olduğunu ispata çalışmaktı. Bu doğrultuda Yunanlılar İzmir’de kurdukları Muhtariyetin ırk ve din ayırmaksızın tüm unsurlara adalet ve eşitlik getirdiği yönünde propagandalara hız veriyordu. Bu propagandalar Muhtariyet sınırları içerisindeki Müslüman ve diğer dinlere mensup ileri gelen kişilerin yeni idareye bağlılık cümlelerini içeren beyannamelerdi. Elimizde bu tür beyannamelerden beş örnek bulunmaktadır. Kasaba, Köşk, Bandırma, Kepsut ve Salihli’den gönderilen beyannamelerin üçü İzmir’de *Islahât* ikisi ise *Şark* gazetelerinde yayınlanmıştır. Beyannameler Yunanlılarla işbirliğine birer örnektir. Bu nedenle içerikleri ve altlarına atılan imzaların niteliği oldukça önemlidir. Bu durumu hatırlattıktan sonra ilk olarak Kasaba Belediyesiinden 1 Ağustos tarihinde Muhtariyet merkezine gönderilen telgrafa dikkat çekmek istiyoruz. Telgraf 13 Ağustos tarihli *Islahât* gazetesinde yayınlanmıştı. Zamanının Türk idarecilerinden bir kaçının nasıl işgalcilerle beraber hareket etmek istediklerini ve

---

olmuşlardır. Aydın muntkasında Menderes’e takarrüb etmek isteyen düşmân postaları geri tard olunmuştur.(A.A.)” Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1338/ 21 Temmuz 1922, No: 563,s.2.

21 Temmuz 1922 tarihli resmi tebliğ:

“*Cebhenin muhtelif aksâmında keşf müsâdemâti ve mütekâbil âteş fa’âliyyeti olmuştur. Düşmân Kocaeli muntkasında İznik Gölü mahâl-i müntehâsında ve Pazarköy civârındaki zeytinliklerle Uşak civârında Şa’bân Köy ve Düzkişla ormânlıklarını ve Aydın muntkasında Söke şarkında ovâ aksâmını yakmuştur.(A.A.)*” Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Temmuz 1338/ 23 Temmuz 1922, No: 564, s.2.

24 Temmuz tarihli resmi tebliğ:

“1. *Cebhede ber mu’tâd âteş ve keşf fa’âliyyeti olmuştur.*

2. *Düşmânın Selli? kruvazörü ile bir nakliyye gemisi Fethiye limanına girmek ve kasabaya âteş etmek istemiş ise de toplarımızın birkaç tâm isâbeti üzerine Rodos istikâmetinde avdete mecbûr olmuştur.*

3. *Afyon’un şimâl ve şarkında bulunan muhtelif köylerin mezrûâtı ile Çivril muntkasındaki Sarıbaba Köyünün düşmân tarafından yakıldığı tarassud edilmiştir.(A.A.)*” Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1338/ 25 Temmuz 1922, No: 575, s.2.

⁵⁶⁷ *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2.

⁵⁶⁸ 12 Temmuz Tarihli Türk resmi tebliği aynen şöyleydi: “*Cephede alelâde âteş ve keşf fa’âliyyeti olmuştur.*

Çivril muntkasında bir düşmân müfrezesi pusuya düşürülmüş ve zâyiât verdirilmiştir.(A.A.)” Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1338/ 13 Temmuz 1922, No: 556, s.2.

onların propagandalarına malzeme olduğunu gösterme adına çok önemli olan bu telgrafta imzası olanlar şunlardı. Kasaba Belediye Başkanı Arif Hikmet, Belediye Azalarından Muhiddin, Cemal, Mehmet Tevfik, Mehmet Ali, Estler. Bunlar yeni idarenin kurulması nedeniyle Yunan Hükümeti ve Muhtariyet başkanı Sterghiades'e (İstiryadis) teşekkürlerini sunmuşlardı. Yeni idareye samimiyetle bağlı olduklarını da belirtmişlerdi⁵⁶⁹.

Kasaba Belediyesiyle aynı tarihte 1 Ağustos Salı günü benzer bir bağlılık beyannamesi de 25 Ağustos tarihli *Islahât* gazetesinde yayınlanıyordu. Beyannameden anlaşılacağı üzere Köşk Nahiyesi ve köy halkı belediye dairesinde bir toplantı yapmışlardı. Yapılan toplantı sonrasında İzmir'e gönderilecek olan bağlılık bildirisi imzalanmıştı. Beynamede daha önceden birbirlerine hakaret ve şiddet kullanan tüm halkın bundan sonra ırk ve din ayrımı gözetmeden birleşeceği ve yeni idareye gönülden bağlanacağı ifade ediliyordu. Beynemenin altına imza koyanlar ise şunlardı: Köşk Nahiyesi Rum Cemaati İhtiyar Heyetinin mührü ile Türk Cemaati Azalarının imza ve mühürleri, Köşk Nahiyesinin muhtarlarının ve imamının resmi mühürleri ile Yavli, Bey Köy, Şeyh Köy, Meze Köy, İkinci Malıyas Dere, Davliye, Çiftlik, Beğle Köy, Mah-ı Kızılca Yer, Kıran Gökriş, İnce Köy, Kusan, Eğri Kavak, Koçak, Cuma Dere, Uzun Dere, Heyetciler? , Göller, Kızılca Köy, Boylar, Ketan Yeri, Hemayani, Menşeler, Ahidler ve Kuyucular köyleri muhtarları ve halk temsilcilerinin resmi mühürleri⁵⁷⁰.

Bir diğer işbirliği belgesi de Bandırma halkı adına Muhtariyete bağlı hareket edileceğini bildirilen toplantı kararıdır. Bu belge 24 Ağustos tarihli *Islahât* gazetesinde yayınlanıyordu. Belgeden anlaşılacağı üzere, İzmir'de oluşturulan yeni idarenin ilanından sonra “*bütün Bandırma ahalisini*” oluşturan Yunan, Türk, Ermeni, Çerkez ve Ermeni Katolikler 30 Temmuz Pazar günü (13 Ağustos 1922) Belediye dairesinde bir toplantı yapmış ve toplantı sonrasında bazı kararlar alınmıştı. Alınan kararlar ise şunlardı:

1. Adil, eşit ve hür bir yaşam vaat eden yeni idarenin aldığı kararlar büyük bir sevinç ve sadakatle uygulanacak.

⁵⁶⁹ *Islahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.2.

⁵⁷⁰ *Islahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1.

2. Yunan Hükümeti Türklere karşı elde ettiği zaferlere rağmen bunlardan istifade etmemiştir. Yunan Hükümeti Anadolu'da halka yeni bir idare bahşetmesi nedeniyle medeni dünyanın en ilerisinde olduğunu kanıtlamıştır. Anadolu halkının refah, saadeti ve menfaatleri için çalışan yeni idareye yürekten bağlılık gösterilecek.

3. Batı Anadolu'da tam anlamıyla refah ve huzur getirecek bir barış gelene kadar “*tahliskâr Yunan ordusunun*” Batı Anadolu'da kalması Yunan Hükümetinden talep edilmektedir.

4. Bütün halk ve çeşitli cemiyetlerin onayladığı bu kararnamenin ve teşekkürlerin Bandırma siyasi temsilcisi Mösyö Yani Aleksaki vasıtasıyla Sterghiades'e iletilmesi için halkı temsilen ruhani reisler ve Belediye Başkanlığından ikişer kişilik bir heyet oluşturulmuştur.

Belgenin altında ise şu imzalar bulunmaktaydı: Bandırma Belediye Reisi ve Belde Müftüsü, Rum, Ermeni, Ermeni Katolik ve Protestan cemaatleri ihtiyar heyetlerinin imza ve mühürleri, Bandırma Belediye Heyeti, Şark-ı Karib Çerkezleri Temin-i Hukuk Cemiyeti Bandırma Şubesi, Ermeni Klubü üyelerinin mühür ve imzaları, Bandırma'nın Hıd(z)ır İlyas, Ayanikola, Sörvey, Haydar Çavuş, Cabi, Bend Başı Smaen, Paşa Bayır, Sığır Yolu, İhsaniye, Paşa Mahmut, Canalı, Hacı Yusuf Dere, Ermeni Katolik ve Protestan mahalleleri ihtiyar heyetlerinin resmi mühürleri⁵⁷¹.

Bir diğer propaganda belge ise 19 Ağustos tarihinde Kepsut nahiyesinden “*Yunan Devlet-i Fehîmesi*”(Yunan Ulu Devletine) gönderilen bir telgraftı. Telgrafta ilan edilen Muhtariyet idaresi nedeniyle minnettarlıklar belirtilmiş buna müsaade eden Yunan Hükümetine ise teşekkür edilmişti. Bu telgrafın altındaki imzalar ise şöyleydi: Kepsut nahiyesi halkı adına Belediye Reisi ve Belediye Meclisi azalarının resmi mühürleri ile Cami-i Cedid, Cami-i Atik, Kasaida, Mahkeme, İhsaniye ve Yenice mahalleleri muhtarları ve imamlarının resmi mühürleri, Bağtepesi, Kalekaşı, Ovacık, Dayıçukuru, Örenharmanı, Hotaşlar, Dana Hisarı, Kalburcu, Saraç köylerinin muhtarları ve imamlarının ve adı geçen köylerin ileri gelenlerinden “*birçoklarının*” mühürleri ve imzaları, Kepsut nahiyesine bağlı Tekkeişıklar, Beyköy, Bükdere, Servet, Bektaşlar, Eişeler, Eyüpbükü, Keçidere, Akçe, Dere

⁵⁷¹ *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.2.

Çerkez, Mehmedler, Nusret, Hamidiye, Mestanlar, Şeremetler ve Karaçaltı Hasköy köylerinin ihtiyar heyetlerinin mühürleri.⁵⁷²

Propaganda içerikli bir diğer belge ise Salihli Çerkez Klubünden gönderilen bağıllık telgrafıydı. Önemine binaen telgrafi aynen veriyoruz:

“İzmir Fevkalade Komiserliği Canib-i Â’lîsine

Garbî Âsyâ-yı Suğrâ’nın müstâkillen tarz-ı idâresi hakkında Yunan İzmir Fevkalâde Komiserliğinin illanı ve Yunan Hükûmet-i fehîmesinin kararlarını kemâl-i memnûniyyet ve mefharetle kabul ederek müşârünileyhe İzmir Fevkal’ade Komiserliği taraf-ı â’lîsinden memleketimizin idâresi husûsunda ittihâz buyuracakları bilcümle kararlarının tatbikinde müzâherete âmâde bulunduğumuzu temsil ettiğimiz bütün kazâ’nın Çerkezleri nâmına arz eyleriz.

31 Temmuz 1338

Salihli Çerkez Kulüb Reisi: Bekir

A’zâlar: Mahmut Nuri, Mehmet Cemal”⁵⁷³

Yunanlıların bu süreçte bir başka propagandası da İstanbul’u işgal etme girişiminde görülüyordu. İstanbul’u işgal ettikleri takdirde Türklerin sulhu imzalamaya mecbur kalacakları propagandasına baş vurmuşlardı. Yunan basını işgalin Yunanlıların hakkı olduğunu, Müttefik Devletlerin yapılacak teşebbüsü engellememesi için yoğun propaganda yazılarına yer vermişti. Yunan Hükümeti ise gerek siyaseten gerekse askeri yönden İstanbul’u işgal teşebbüsünde bulunmuşsa da Müttefik Devletlerden gelen büyük tepki nedeniyle geri adım atmış ve bu uygulamasından vazgeçmek zorunda kalmıştı⁵⁷⁴. Müttefiklerin engellemesi Yunan basınında yoğun bir şekilde tenkit edilmişse de herhangi bir sonuç vermemişti.⁵⁷⁵

Bu süreçte Yunanlıların propaganda faaliyetlerinde elini kuvvetlendirecek bir gelişme meydana gelmişti. Bu da İngiltere Başbakanı Lloyd George’un 4 Ağustosta Avam Kamarasında Yunanlılar lehine çektiği nutuktur. Nutukta Lloyd George Yunanlıların özellikle Batı Anadolu’daki Muhtariyet teşebbüslerine destek veriyor, İstanbul teşebbüslerine karşı ise suskun kalıyordu. Buna karşın Türklerin aleyhinde birçok söz söylüyordu. Yunan Hükümeti ve basını bu nutku Rum halkını teskin etmek ve yönetime güvenlerini artırmanın yanı sıra İngilizlere şirin görünmek amacıyla propaganda malzemesi yapmıştı⁵⁷⁶. Gerek Yunanistan’da gerekse İzmir’de

⁵⁷² Şark, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1208, s.2.

⁵⁷³ Şark, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2.

⁵⁷⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.1.

⁵⁷⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1.

⁵⁷⁶ İslahât, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.1.

Rumca basının propagandaları tüm Yunan halkında İngiltere'nin desteğinin alındığı yönünde büyük umut ve sevinç yaratmıştı. Bu sevinç İzmir'de mitinge dahi dönüşmüştü. Yunan gazeteleri mitingden önce Yunan davasını destekleyen herkesin Lloyd George'a karşı minnettarlığını göstermesini tavsiye ederek mitinge katılımı teşvik etmişlerdi⁵⁷⁷. İzmir Rum basınından *Amelanya* 13 Ağustos tarihli nüshasında "Her yerde canlılık her yerde hareket her yerde nutk irâd edilsin ki mitingin varlığı anlaşılsın" ibarelerini kullanıyordu. *Kozmos* gazetesi ise "Yaşa Var Ol Britanya" başyazı altında halkı mitinge davet etmişti⁵⁷⁸. Lloyd George lehine miting 13 Ağustos Pazar günü İzmir'de gerçekleştirildi. Rum basını mitinge halkın yoğun bir şekilde katıldığı propagandasını yapmıştı. Bu propagandaya İzmir'de Türkçe yayımlanan *Islahât* gazetesi de iştirak etmişti. *Islahât* gazetesi bu mitingi bir Rum gazetesiymişçesine vererek haberi büyük bir coşkuyla sayfalarına taşımakta ve mitinge katılımı oldukça yüksek göstermekteydi⁵⁷⁹.

Lloyd George'un Yunanlılar lehindeki konuşması Yunan Hükümeti tarafından askerlerin motive edilmesi için de kullanılmıştı. Yunan Harbiye Nezareti Lloyd George'un nutkunu bastırıp çoğaltmış ve Yunan ordusundaki askerlere dağıtmıştı. Bu nutukla İngilizlerin Yunan davasını her alanda destekleyeceği; bu nedenle askerlerin herhangi bir endişeye kapılmalarına gerek olmadığı izlenimi verilmişti⁵⁸⁰.

Yunan ordusu içerisinde Türkler aleyhine ve Yunan idaresi lehine oldukça yoğun propagandalar yapılmıştı. Yunan ordusundan Türk tarafına iltica eden veya esir olan Yunan askerlerinin verdikleri bilgilere göre, Yunan ordusu içerisinde Venizelosçu, Kostantinci ayrımı oldukça fazlaydı. Bu iki grup ordu içerisinde kendi propagandalarını yapmaktaydılar. Venizelosçular Anadolu'yu kalemle ele geçireceklerini buna karşın Konstantin taraftarları ise savaşla Türkleri ezecekleri yönünde söylemlerde bulunmaktaydılar. Bunların dışında Yunan ordusu içerisinde kendilerini Bolşevik olarak gören bir grup daha vardı. Bu grup savaş aleyhinde propagandalar yapmaktaydı⁵⁸¹. Yine Yunanlılar askerlerine Türk ordusunun oldukça

⁵⁷⁷ *Islahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1.

⁵⁷⁸ *Islahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.1.

⁵⁷⁹ *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2.

⁵⁸⁰ *Babalık*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 981, s.2.

⁵⁸¹ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

zayıf, buna karşın Yunan ordusunun çok güçlü olduğu propagandasında da bulunmaktaydılar. Yunan askerlerine çok kısa sürede savaşın sona erdirileceği ve savaş sonrasında kendilerine Anadolu'dan çok miktarda yeni toprak ve servet verileceği vaat edilmişti⁵⁸².

Büyük Taarruzun başlamasıyla Türk ordusunun şiddetli hücumlarına dayanamayıp geri çekilen Yunan kuvvetleri çareyi yenilgilerini kamuoyundan saklamakta bulmuştu. Yunanlılar mağlubiyetlerinin ülkelerinde doğuracağı olumsuz etkiyi engellemek için resmi tebliğlerinde yenilgilerini gizlemekteydiler. Kaybettikleri yerleri Türklerin başarısı olarak değil stratejik sebeplerden dolayı kendi istekleriyle terk ettikleri şeklinde yansıtmışlardı⁵⁸³. Yunanlılar mağlubiyetlerini kamuoyundan gizleyemeyecek duruma gelince ise yenilgilerini Türk ordusunun çok iyi silah ve teçhizata sahip olmasına bağlamışlardı⁵⁸⁴. Yunan basını Avrupa'yı Türklere silah satmakla suçlamış ve Avrupa devletleri aleyhinde propagandalarını yoğunlaştırmıştı⁵⁸⁵. Yunan Meclisi bu doğrultuda Türklere silah ve teçhizat sattıkları gerekçesiyle Avrupa Devletlerini protesto dahi etmişti⁵⁸⁶. Yunanlılar bu yeni gerekçeyle kamuoyuna Türk ordusunun Avrupa devletlerinin silah ve teçhizat yardımlarıyla başarılı olduğunu göstermeye çalışmıştı. Yunan basını bu propagandanın dozunu artırarak Fransız subaylarının Türk ordusuna yardım ettiğini iddia etmişti. İddialara göre Afyonkarahisar'dan yapılan Türk taarruzuna Fransız subayları da katılmış hatta bu subaylar Türk uçaklarını kullanmışlardı. Bu iddialar Fransa'yı rahatsız etmiş ve Fransa'nın Atina elçisi Yunan Hükümetini protesto etmişti. Fransa'nın bu tepkisi üzerine Yunan Dışişleri Bakanı bu iddiaları kesin olarak yalanlamak zorunda kalmıştı⁵⁸⁷.

---

⁵⁸² *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

⁵⁸³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 2.

⁵⁸⁴ *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.2.

⁵⁸⁵ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1.

⁵⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.2; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye* Yunanlıların bu tavrına 4 Eylül tarihli nüshasında şu başlıkla cevap veriyordu: “*Gülünç bir Protesto, Acaba Yunanlılar teçhizâtı Avrupa'dan Almıyorlar mı?*” bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.2.

⁵⁸⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.3; *Babalık*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 981, s.2; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1.

Büyük taarruz sürecinde Türk ordusuna iltica eden Yunan askerlerinin sayısının gittikçe artması da Yunanlıları harekete geçirmişti. Firarı engellemek için askerlere Türk aleyhtarlığı propagandası yapmaya başlamışlardı. Bu propagandalarda Yunan askerlerinin Türklere esir düştükleri veya iltica ettikleri takdirde hemen öldürülecekleri telkin edilmişti⁵⁸⁸.

Yunan kamuoyu Taarruz sürecinde yenilgiden dolayı hükümete karşı büyük bir ümitsizlik ve kızgınlık hissine bürünmüştü. Yunanistan Kralı ve Hükümeti ise halkı teskin etmek amacıyla çeşitli çabalara başvurmuştu. Kral Kostantin Yunan Matbuatı aracılığıyla kamuoyuna bir beyanname yayınladı. Beyannamede Yunan milletinin tarihindeki “*kahramânlıkları*” hatırlatılarak bu zor zamanları da aşabilecek kudrete sahip olduğu belirtilmişti. Kendisinin de Yunan Milletinin çıkarları için elinden gelen her şeyi yapacağını söyleyen Konstantin halkı birlik ve beraberliğe davet etmişti⁵⁸⁹. Yunan Başbakanı Gounaris de bu doğrultuda Yunan gazetecilerine 5 Eylül itibariyle açıklamalarda bulunuyordu. Gounaris Türk ordusunun şimdiye kadarki başarılarının Türkiye ile Yunanlılar arasındaki barışın sonucunu etkilemeyeceğini ifade ediyordu. Gounaris gerekli bütün tedbirlerin alınacağı ve sonuna kadar savaşa devam edileceğini belirtmekteydi⁵⁹⁰.

Yunanlılar kendi kamuoyunu tatmin etmek ve devamlı olarak düşmekte olan Drahmilerini yeniden canlandırmak için Türkler karşısında galibiyetler aldıkları yönünde aldatici haberlere de başvuruyorlardı. Yunan Matbuat Kaleminin 5 Eylül tarihinde Yunanlıların Bursa’da Türk kuvvetlerini mağlup ettiğini ve çok sayıda esir ve ganimet ele geçirdiklerini iddia etmişlerdir⁵⁹¹.

---

⁵⁸⁸ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

⁵⁸⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3.

⁵⁹⁰ *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.2; Türk ordusunun başarılarının barış müzakerelerini etkilemeyeceği inancı Yunan Harbiye Nezaretinin 1 Eylülde İstanbul’da Yunan askeri makamına çektiği telgrafta da görülmekteydi. Kamuoyunu teskin etme amacını taşıyan bu telgrafta Yunanistan Hükümeti başarısızlıklarını “*boş yere kan dökmek*” için geri çekildikleri sözleriyle maskeleymişti. Bkz: *TİTE*, Kutu: 56, Gömlek:50, Belge:1.

⁵⁹¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.1; *Vakit*, 7 Eylül 1338 / 7 Eylül 1922, No: 1700, s.2.

4.2. TÜRK PROPAGANDALARI

Büyük Taarruz öncesinden sonrasına kadar Türk propagandaları genel olarak Yunanlıların bazen de İngilizlerin aleyhte propagandalarına karşılık vermek şeklindeydi. Büyük Taarruz öncesinde gerek Yunan gerekse İngiltere Hükümetlerinin Türkler aleyhinde en fazla başvurduğu propaganda aracı mezalim iddialarıydı. Yunanlılar ve İngilizler Türk taarruzu öncesinden sonrasına kadar bu propagandayı artırarak devam ettirmişlerdi. Türk tarafı ise gerek Ankara Hükümetinin beyan ve protestolarıyla gerekse basınının karşı propaganda yazılarıyla iddialara cevap vermişti. Özellikle basın aracılığıyla gerçek mezalimin Yunanlılar tarafından Müslümanlara yapıldığını ortaya koyan yüzlerce örnek ortaya konmuştu.

Yunan Propagandaları kısmında tafsilatıyla verildiği gibi Yunanlılar İzmir ve çevresinde Müslüman halkın ileri gelenlerinden Türk idaresi aleyhinde ifadeler içeren imzalı mühürlü beyannameleri basına yansıtmıştı. Türk tarafı ise bu propagandalara, karşı propagandayla cevap verme yoluna gitmişti. Bu doğrultuda Anadolu'nun değişik yerlerinde yaşayan Rum ileri gelenlerinin imzalı mühürlü mektuplarını Türk basınında yayınlamıştı. 13 Ağustos tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde "*Adâleti Görmeyenlerin Gözüne*" başlığıyla Koçalı Kilisesi Ruhani Reisi Yanis Savil, Bıyıklı İhtiyar Heyetinden Yuvan oğlu Nikola, Yeniköy İhtiyar Heyetinden Yani oğlu Sara, Panamut oğlu Andon, Kikor, Hacı Nikola oğlu Anderya imzasıyla yayınlanan bir mektup bu meyandadır. Mektupta imzası olanlar Söke ve civarının İtalyanlar tarafından tahliye edilmesinden sonra Yunanlıların bundan istifade ederek buraları ele geçirmeye çalıştığını bu nedenle birçok Müslümanın göç ettiğini ve servetlerini kaybettiklerini bildiriyordu. Buna karşın Söke civarında Yunan tazyikinin kırıldığı ve Türk kuvvelerinin duruma hâkim olduğu mektupta ifade edildikten sonra Türk idaresine adilane yönetiminden dolayı teşekkür ediliyordu⁵⁹².

Türklerin Hıristiyan halka mezalim yaptıklarına dair Yunan propagandalarına karşı Doğu Anadolu'daki Hıristiyanların aksi yöndeki beyanları da Türk basınca kamuoyuna taşınıyordu. 25 Ağustos tarihli *Varlık* gazetesinde Erzincan'da yaşayan Rumlar adına 32 kişinin imzasını taşıyan bir mektupla Türklerin, Doğu Anadolu'da

---

⁵⁹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No 578, s.2.

Hıristiyan halka zulüm yaptığı iddiaları yalanlanmıştı. Bunun aksine Türklerin kendilerine son derece adil davrandıkları savunulmuştu. Bu adil idareden dolayı Büyük Millet Meclisine teşekkür ediliyordu⁵⁹³. Türkler basın yoluyla bu mektupları yayınlamakla hem Yunanlıların propagandalarına aynı yolla cevap vermekte hem de uluslararası arenaya Türkiye içinde yaşayan Hıristiyanların ağızından mezalim iddialarını yalanlamış oluyordu.

Yunanlıların Türkler aleyhinde yaptıkları bir başka propaganda ise taarruz öncesinde İzmir'de halkın Muhtariyete bağlılıklarını bildiren mektup ve telgrafları basın aracılığıyla iç ve dış kamuoyuna aktarmaktı. Türk basını ise Yunanlıların bu propagandalarına karşı propagandayla cevap vermişti. Anadolu Ajansının 30 Ağustosta bildirdiğine göre işgal bölgesinin birçok yerinden Batı Cephesi Kumandanlığına çok sayıda resmi mektup geldiği bildirilmişti. Bu mektuplarda, halk Yunanlıların Muhtariyeti kabul ettirmek için kendilerinden zorla imzalı dilekçe aldıklarından şikâyet etmişlerdi. Onların bu kararları hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini ve Yunan idaresinden kurtulmak için kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarını bildirdikleri iddia edilmişti⁵⁹⁴.

Ankara Hükümeti, mezalim iddialarını Yunanlılar gibi uluslararası alana taşımıştı. Bu meyanda Ankara Hükümetinin İstanbul temsilcisi Hamit Bey, Müttefik Devletlere, Başbakan Hüseyin Rauf imzasıyla Yunan mezalimi iddialarını ortaya koyan bir protestoname verdi⁵⁹⁵. Bundan başka Ankara Hükümetinin Roma temsilcisi Celalettin Arif Bey de Yunanlıların geri çekilmeleri esnasında Türklere yaptıkları mezalimi Cemiyet-i Akvam nezdinde protesto etti⁵⁹⁶. Türk basını Türkiye'de Hıristiyanlara iyi davranıldığını ispat etme noktasında İzmir'e girmeden hemen önce Mustafa Kemal Paşa'nın orduya gönderdiği bir emirnameyi de propaganda aracı olarak kullanmıştı. Emirnamede Hıristiyanlara kötü muamele yapılmamasını aksi takdirde faillerin idam cezasına çarptırılacakları bildirilmişti. Bu

⁵⁹³ *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.2.

⁵⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.2; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1.

⁵⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.1; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No: 1168, s.1.

⁵⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

emirnameden yola çıkılarak Rumların mezalimine karşın Türklerin adilane tavrı vurgulanmıştı⁵⁹⁷.

Türk Taarruzunun 26 Ağustos tarihinde başlamasıyla basında Yunan ve İngiliz aleyhtarı propaganda yazıları her alanda artmıştı. Türk gazetelerinde köşe yazıları, askeri değerlendirmeler, haber ve yorumlarda bu tavır göze çarpılmaktaydı. Basında öncelikle savaşı başlatmanın getirdiği olumsuzluğu ortadan kaldırma çabası dikkat çekmektedir. Basında Türklerin barış çabalarının kabul görmemesi sonrasında mecburiyetten silaha başvurulduğu propagandası yapılmıştı. *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin'in 29 Ağustos tarihli "*Son Söz Silâhların*" başlıklı yazısı bu meyandadır. Ahmet Emin yazısında Türklerin topraklarını barış yoluyla kurtarmak için her türlü çabayı sarf etmesine rağmen herhangi bir sonuç alamadığını belirterek son sözün silahlara bırakıldığını yazıyordu⁵⁹⁸. *İkdâm* gazetesi de 30 Ağustos tarihli nüshasında "*Sulh Ararken*" başlıklı yazısında Türklerin son ana kadar barış için büyük çaba göstermesine rağmen karşılık bulamadığı belirtmişti⁵⁹⁹. Gazetelerin bu yazıları uluslararası alanda savaşı başlattığı için Türkiye'ye yönelecek tepkiyi kırmak amacını taşıyordu.

Taarruzun başlamasından sonra Türk halkının birlik ve beraberliğini güçlendirmek için de propagandalar yapılmıştı. Propagandalarda en önemli vasıtalar ise yayınlanan ve dağıtılan beyannamelerdi. Büyük Taarruz'un hemen ertesi günü Ankara bir sürprizle uyanmıştı. Samsun'dan cepheye gitmekte olan iki Türk uçağı şehir üzerinde uzun bir uçuş yapmış ve Samsun Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi imzasıyla 25 Ağustos tarihinde hazırlanan beyannameyi Ankara üzerine atmıştı. Beyanname aynen şöyleydi:

"Ankara'da Büyük Millet Meclisi, Heyet-i Vekile, Matbû'ât, Bütün Müessesât ile Belediye Ahâlîsine

İzmir'i istirdâd ve düşmân ordusunu herbâd eylemek yolunda gittikçe yükselen heveslerimizi size yüksekte iblâğ için kuşun kanadını vâsita ittihâz eyleyerek size evinizden selâm-ı ihtirâm ve ricâ yağmuru yağdırıyoruz. Siz de düşmâna top, gülle, kurşun ve bütün gayz ve kîn yağmuru yağdıracak esbâbı ihzâr ediniz. Haymana Ovasının müntehâsında Yeşil Bursa dağlarının mâverâsında kardâş ciğerinden çıkmış avâze-i imdâd ve istidâdı var. Bunu işitiyor musunuz? Biz size derûnî, boynu bükük yetimlerin hürmet ve ricâlarıyla dolu

⁵⁹⁷ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

⁵⁹⁸ *Vakit*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922. No: 1691. s. 1.

⁵⁹⁹ *İkdâm*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:9141, s.1.

teyyâreler gönderdik. Siz bize İzmir ve Bursa'nın istirdâdı haberini ne vakit göndereceksiniz"⁶⁰⁰.

Beynamede de görüleceği üzere iki mesaj veriliyordu. Bu mesajlardan ilki halka yönelikti. Halktan Yunanlılara karşı sonuna kadar mücadele edilmesi istenmişti. Bir diğer mesaj ise Büyük Millet Meclisinden ve diğer resmi kurumlardan Yunanlıları vatan topraklarından çıkarmalarıydı. Türk ordusu taarruz sürecinde Cephe gerisinde, Yunan askerlerine ve Müslüman halka da beyannameler atıyordu. Bunlardan ikisi 4 Eylül tarihlidir⁶⁰¹. Basında genişçe yer bulan beyannamelerden ilki Rumca olup Yunan ordusuna yönelikti. Beynamede, Türk ordusunun başarıları vurgulanıyor ve Yunan askerlerine teslim olmaları çağrısı yapılıyordu. Zulüm yapan ve yapmaya devam eden Yunan kumandan ve askerlerinin ise cezalandırılacakları bildiriliyordu. İkinci beyanname ise Türkçe olup cephe gerisinde Müslüman halka hitap ediyordu. Beynamede halkın Yunanlılardan korkmamaları, köyleri yakmaya ve zulm yapmaya çalışan Yunanlılara karşı mücadele etmeleri tavsiye ediliyordu. Beyannameleri önemine binaen aynen vermeyi uygun buluyoruz:

*“Rumca Beyânnâme: Yunan Kumandanları, Yunan zâbitleri, Yunan askerleri! Mağlûb ve münhezim Yunan Fırkaları topunu, tüfeğini bırakarak kaçıyor. Açlık ve yorgunluktan bitâb kalmış olan askerleri her yerde teslim oluyor. Her tarafınız sarılmıştır. Kaçamayacaksınız. Teslim olanlar açlık, sefâlet ve mahrûmiyyet ile sürünerek ölmekten kurtulurlar. Bazı Yunan askerlerinin çekildikleri yerlerde İslâm ahâlîye zulm ve işkence yaptığı ve şimendüförleri tahrîb ettiğinizi görüyoruz. Gerek kumandan ve zâbitlerin emriyle ve gerek münferiden her türlü zulm ve yangından şahsen mes'ûlsünüz*⁶⁰²”.

*“Türkçe Beyanname: Sevgili Türkiyeliler, Sevgili kardâşlarımız! Türk ordusu, Yunan ordusunu perişân etti. Yunanlılar her tarafta topunu tüfeğini bırakıp inhizâm ve dehşet içinde kaçıyor. Etrafı sarılanlar her yerde teslim oluyor. Yunan askerleri geçtikleri yerlerde Müslimân ahâlîye eziyet ediyor. Köyleri, harmanları yakıyor. Kadınlara ve çocuklara işkence ve hakâret ediyorlar. Ey ahâlî! Sakın korkmayınız. Sizi kurtarmak için üç senedir dağlarda çarpışan ordunuza Cenâb-ı Hak büyük bir zafer verdi. Yıldırım gibi Yunan cellâdlarını kovalıyor. Kadınlarınız, çocuklarınız düşman kaçarken dağlara ve emîn yerlere saklayınız. Eğer düşman bir köy yakmağa, bir yol tahrîb etmeye teşebbüs ederse hemen ona hücum ediniz. Kaçan düşmanın yanında kalan her köy emniyetle bilsin ki Türk ordusu yirmi dört saat geçmeden yetişiyor. Bir de hangi Yunan küt'ası ve kumandanı mezâlim yaparsa onun numrosunu ve kumandanın ismini öğreniniz*⁶⁰³”.

⁶⁰⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.2; *İstikbâl*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 697, s.1; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2.

⁶⁰¹ Jaeschke, *a.g.e.*, s.189.

⁶⁰² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1.

⁶⁰³ *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1.

Türk ordusu özellikle uçaklar vasıtasıyla Yunan askerlerine ve cephe gerisindeki Müslüman ve Hıristiyan unsurlara propaganda beyannameleri atmaya savaş süresince devam etmiştir. Beyannameler Yunan askerlerinin tesliminde etkili olmuştur. Nitekim Midillili Dimitri İspiro adlı bir Yunan esiri beyannamelerle ilgili şunları söylüyordu: “*Teyyarelerinizin attığı beyânnâmeleri kapışircasına okuyorduk. Fırsat bulanlar kaçtılar. Hatta içimizde tüfek atmadan ordunuza teslim olanlar vardır. Çoğumuz tüfeklerimizi kırarak dağlara firâr ettik*”⁶⁰⁴.

Türk basını taarruz öncesinde olduğu gibi taarruz sürecinde de Yunan ve İngilizlerin mezalim propagandalarına şiddetle karşılık vermişti. Sistemli bir şekilde şahitlerin anlatımları ve tarafsız yabancı gözlemcilerin raporlarından yola çıkılarak yüzlerce haber yapılmıştı. Bu haberlerde Yunanlıların Türklere karşı birçok zulümler yaptıkları buna karşın Türklerin Hıristiyan halka adil bir yaklaşımda buldukları vurgulanmıştı. Şüphesiz bu propagandalar Türk resmi makamlarının telkinleri doğrultusunda sıklaşmakta ve yönlendirilmekteydi. Türk gazetelerinde çıkan bazı başlıkları vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

“*Yunanlılar ve Vahşette Berdevâm. Kaçarken Bile Beşeriyeti Utandıracak Cinâyâtı İşliyorlar*”⁶⁰⁵, “*Garbî Anadolu’da Yunan Vahşeti*”⁶⁰⁶, “*Yunan Yaygaraları*”⁶⁰⁷, “*Vahşi Muhterisler Utanmıyorlar*”⁶⁰⁸, “*Avrupa İzmir’deki Kundakçılık Şenâatını Takbîh Etmektedir. Rum-Ermeni Teşkilâtı Yangın Çıkarttığı Gibi, Söndürülmesine de Muhâlefet Etmişlerdir, Bu Şenâatteki Hakikat Yapılan Propagandalara Rağmen Avrupa Matbûâtınca Anlaşılmuştur*”⁶⁰⁹, “*İzmir Yangını Bir Mel’anetin Eseridir. El’ân Ortalığı Karıştıracaklarını Zan Eden Mel’unlar, Güzel Şehrimize Ateş Verdiler*”⁶¹⁰, “*Ödemiş’teki Mezâlîm*”⁶¹¹, “*Düşmânın Yurdumuzda Yaptığı Cinâyetler ve Yangınlar*”⁶¹², “*Eskişehir Mezâlîmi*”⁶¹³

Yunan mezalimi iddiaları Türk taarruzunun başarıya ulaşmasından sonra daha da artmıştı. Bu propagandaların artmasında özellikle iki amil ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Yunanlıların özellikle İzmir yangını vesilesiyle Türklerin Hıristiyan

⁶⁰⁴ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2; Ahmet Avanas, *Milli Mücadele’de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s. 250; Büyük Taarruz öncesinde de Yunan askerlerinin teslim olmaları için Rumca beyannameler atılmaktaydı. Örneğin 24 Temmuz Akşam harp raporunda belirtildiğine göre Dağköplü mntikasında Porsuk’un güney istikametinde Musudiye civarında Yunan hatları yakınında bırakılan Rumca beyannamelerin tamamı Yunan askerleri tarafından toplanmıştır. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 15, Belge: 15-16.

⁶⁰⁵ *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1.

⁶⁰⁶ *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.2.

⁶⁰⁷ *Hâkimiyet-i Millîye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

⁶⁰⁸ *Hâkimiyet-i Millîye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.2.

⁶⁰⁹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

⁶¹⁰ *Hâkimiyet-i Millîye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.1.

⁶¹¹ *Yeni Adana*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 353-170, s.1.

⁶¹² *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s.2.

⁶¹³ *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1.

halka mezalim yaptığı ithamlarını artırmalarıydı. Bu nedenle Türk basınında bu ithamlara karşı Yunanlıların mezalim yaptıklarına dair haber ve yazılar artmıştı⁶¹⁴. Diğer bir sebep ise Türklerin Doğu Trakya'yı yeniden ele geçirme istekleriydi⁶¹⁵. Türk tarafı bu propagandayı Yunan propagandaları tarzında yapmıştı. Bu tarza göre Yunanlılar Anadolu'dan çekilirken Müslüman halka birçok zulüm yapmıştı. Şimdi ise Trakya'da aynı tavrı sergilemekteydi. Dolayısıyla Trakya'daki Müslümanları Yunan zulmünden kurtarmak gerekiyordu. Türk siyasi temsilcileri ve basını bu düşünceyi gerek Türkiye'de gerekse dışarıda yoğun bir şekilde işlemişti. Bu propagandalarla her iki taraf da uluslararası alanda mağdur olduğunu ispata çalışarak yapılacak barış antlaşmasından karlı çıkmayı hedefliyorlardı. Taarruz sonrasında yüzlerce örneği bulunan haber başlıklarından birkaç tanesini veriyoruz:

“Yunan Cinâyetleri”⁶¹⁶, “Uşak Fâciası, Halide Edip Efendi'nin riyâsetindeki Komisyon Dünyaya Müthiş Fâcia İzleri Gösteriyor”⁶¹⁷, “Trakya'da Yunan Vahşeti”⁶¹⁸, “Anadolu'daki Şehirlerimiz Gibi Trakya'yı da Yunanlılar Kömür ve Kül Yığını Haline Sokmaya Çalışıyorlar”⁶¹⁹, “Bursa Havâlisinde de Aynı Şenâat, Yunanlılar Köpeklerde Bile Tesâdüf Edilmeyen Ruhlarını Bursa Havâlisinde de Göstermişler ve Kadınlarımızı ve Çocuklarımızı, Diri Diri Yakmışlardır”⁶²⁰, “Girit Müslimânları İmha Olunuyor”⁶²¹, “Uşak'ta Mezâlîm ve Ganâim”⁶²², “Yunan Mezâlîmi”⁶²³.

Türkler Büyük Taarruz esnasında Yunan ve İngilizlerin propagandalarını boşa çıkarma ve karşı propaganda yapmaya devam etmişti. Bu meyanda en güzel örnek Yunanlıların Türk ordusu içerisinde Fransızların ve bazı yabancı Müslüman

⁶¹⁴ Türk kamuoyuna yansımada da Yunan basını İzmir yangınıyla beraber gerek Yunanistan'da gerekse uluslar arası alanda yoğun bir Türk karşıtlığı propagandası başlatmıştı. Bu propagandaların tercümeleri için bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4939, Yer No: 54.355..13. Türkler lehine bu olumsuz propagandalar nedeniyle Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara temsilcisi Hamit Bey'e 24 Eylül tarihinde bir telgraf çekmişti. Telgrafta Hamit Bey'e Yunanlıların çıkardıkları yangınlar ve yaptıkları facialara dair kendisine gönderilecek telgrafların dahili ve özellikle harici basında yayınlanmasını sağlamasını istemiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1737, Gömlek: 49, Belge: 49-1.

⁶¹⁵ Genelkurmay Başkanlığı Batı ve Doğu Trakya'daki Fuat, Şakir, Cemil Beyler gibi Türk direnişçilerle irtibata geçerek onları Yunanistan'a karşı mücadeleye davet etmişti. Onlara silah ve paranın yanı sıra manevi destek de sağlamıştı. Bu meyandaki telgraflar için bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1743, Gömlek: 48,49 Belge:1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1743, Gömlek: 49, Belge: 49-2; *ATASE*, İSH, Kutu: 1743, Gömlek: 51, Belge: 51-1.

⁶¹⁶ *Şark*, 4 Teşrin-i evvel 1338/ 4 Ekim 1922, No:1238, s.2.

⁶¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

⁶¹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.2.

⁶¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.2.

⁶²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3.

⁶²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.1.

⁶²² *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s. 3.

⁶²³ *Yeni Adana*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 371-188, s. 2.

ülke askerlerinin savaştıkları⁶²⁴ yönündeki iddialarına verilen cevaptı. Zira Yunanlıların bu iddiaları kısa sürede İngilizlerce de desteklenmişti. İngiliz gazeteleri, Türk zaferini, kumanda heyetinde yer aldığını iddia ettiği Alman ve Fransızlara yine orduda savaşan Afganlı, Buharalı ve İranlılara bağlıyordu. Böylece Türk zaferi üzerine gölge düşürülmeye çalışılıyordu. Türk basını ise bu iddiaları Yunanlıların ve İngilizlerin kıskançlıklarının bir göstergesi olarak değerlendiriyordu. Türk basını iddialara, karşı propaganda ile cevap vermiştir. 8 Eylül tarihli resmi tebliğde “*Düşman ordusunda İngiliz zâbitânı bulunduğu anlaşılmıştır.*⁶²⁵” cümlesi geçiyordu. Yani, Türk Genelkurmayı Yunan ve İngilizlerin iddialarına, karşı bir ithamla cevap veriyordu. Yine Türk ordusunda, Fransız subayların yer almadığını ortaya koyma adına esir Yunan kumandanlarının ifadelerine de yer verilmekteydi. *Yeni Adana* gazetesi Konya muhabiri, Yunan Generali Zimeras Dimiros’la bir mülakat yapmıştı. Mülakatta Yunan basınının Türk ordusu arasında Fransız subay ve pilotlarının olduğu iddialarını sormuştu. Zimeras bu soruya “*Bizimle muhârib ordu arasında tek bir ecnebî nefer veya zâbit görmedik*” cevabını vermişti⁶²⁶. Gazete bu mülakatı ön plana çıkararak Yunan propagandalarına yanıt vermekteydi.

Basında Türkler lehine hareket eden yabancıların söylevleri, hareket tarzları da Türk basını tarafından propaganda olarak kullanılmaktaydı. Özellikle yabancı elçilerin, resmi veya yarı resmi temsilcilerin, Avrupalı yazarların Türkler lehinde söylemleri kamuoyuna taşınmaktaydı. Birkaç örnek vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Örneklerden ilki *Açıksöz* başyazarı İsmail Habib’in Kastamonu yoluyla Ankara’ya gelen bir Amerikalıyla yaptığı mülakattır. İsmail Habib, 27 Temmuz tarihli *Açıksöz* gazetesinde “*Amerika Mümessilinin Vagonunda*” başlıklı makalesinde Amerikalı temsilci Amberry’nin Türk davası lehindeki söylemlerini gözler önüne sermekteydi. Ambarry, Türklerin kahraman, adil ve medeni bir millet olduklarını, Rum ve Ermenilerin olumsuz propagandalarına karşın Amerika kamuoyuna gerçekleri yansıtacağını belirtmişti⁶²⁷. Bir diğer örneğimiz ise *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 4 Ekim 1922 tarihinde Türk aleyhtarı bir Ermeni’ye karşı önemli yazarlardan Kalud Farer’in düşünceleridir. Gazete “*Kalud Farer’in Alicenab*

⁶²⁴ *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 572, s.2.

⁶²⁵ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4.

⁶²⁶ *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.1.

⁶²⁷ *Açıksöz*, 27 Temmuz 1338/ 27 Temmuz 1922, Sayı: 542, s.1.

Sesi” başlığıyla verdiği haberde “*Aziz dostumuz küstâh bir Ermeni müdâfi’ne diyor ki: İzmir’in yangıncı, Kilikya’nın katliâmmcı Ermenilerini ben dâimâ teşhîr edeceğim*” ifadelerini kullanıyordu. Habere göre Mösyö Farer kendisini mahkemeye veren Mösyö Mirtaryan’a *Ekler* gazetesine gönderdiği mektupla bir cevap vermişti. Farer, mektubunda Ermenilerin İzmir yangını ve Kilikya’da yaptıkları katliamları bir gün ortaya koyacağını bildiriyordu⁶²⁸. Onun bu tutumu Türklerin mezalim iddialarına karşı elini kuvvetlendirmişti.

Ankara Hükümeti başta Rusya ve Müslüman devletlerin Türk davasını benimsedikleri ve destekledikleri propagandasını da yapmıştı. Türk basınında Rus, Azerbaycan, Afganistan ve İran elçilerinin Türkler lehinde beyanları yer almıştı. Yine Türk ordusunun Yunanlılar karşısındaki zaferlerinin tüm İslam coğrafyasında büyük bir sevinçle karşılanması ve Ankara’ya gelen bir biri ardına tebrik telgrafları da Türk basınında özellikle yayınlanmıştı⁶²⁹. Basın bu örnekleri sayfalarına taşıyarak Avrupa devletlerine Türklerin yalnız olmadığı izlenimini vermişti.

Türk basını, Büyük Taarruzun son safhasında Yunanistan’da çıkan iç karışıklıkları abartarak da Yunanlılar aleyhine propaganda yapmıştır. Bu doğrultuda Edirne’de çıkan isyanın kısa sürede tüm Yunanistan’a yayıldığı yönündeki haber ve değerlendirmeler basında genişçe yer almıştı⁶³⁰. O kadar ki isyanın çıktığı bazı adaların Yunanistan’dan ayrılıp Türk idaresine dahi geçeceği iddia edilmişti⁶³¹. Basın bundan başka Müttefikler arasındaki ayrılıkları da körükleyerek birbirlerinden uzaklaşmaları için çaba sarf etmişti. Özellikle Fransa ve İtalya’nın İngiltere ile olan anlaşmazlıkları üzerinde vurgu yapan haber ve yorumları sayfalarına taşımıştı. Yine İtalya’nın Yunanistan’a olan kızgınlığını da devamlı gündeme getirmişti. Örneğin, Pire’de Yunanlıların İtalyan askerleri üzerine ateş açmaları sonucunda bazı askerlerin ölmesi olayı Türk basınında kışkırtıcı bir şekilde verilmişti⁶³². Yine Türk taarruzu sonrasında oluşan tarafsız bölge bunalımında İngilizlerin Türklere karşı silahla

⁶²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2.

⁶²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.2.

⁶³⁰ 18 Eylül Yunan Matbuat Kalemî Türk basınında yer alan bu haberleri kesin olarak yalanlamıştı. “*Büsbütûn mahsûl-i hayâl şeyler*” olarak değerlendirerek tezkib etmeye bile gerek olmadığını belirtmiştir. Bkz: *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 26/9/1922, Dosya: 4949, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54.355..13.

⁶³¹ *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.1.

⁶³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

mukavemet etme isteğine karşı çıkmıştı. Fransa ve İtalyanların İngilizlerin çağrısına katılmaması için çaba harcamıştı. Nitekim bu doğrultuda hareket eden Fransa ve İtalya'nın tavrı Türk basınında takdirle yâd edilmişti⁶³³.

4.3. MİLLİ MÜCADELE ALEYHİNDE PROPAGANDALAR

Türk basınından bazı gazeteler Yunan ve İngiliz propagandalarına isteyerek ya da istemeyerek hizmet etmişlerdi. İzmir'de *Islahât* gazetesi ve İstanbul'da *Peyâm-ı Sabâh* gazeteleri isteyerek bu propagandalara katılırken *Şark* gazetesi üzerindeki baskılardan dolayı Yunan propagandalarına alet olmuştu. Özellikle *Islahât* ve kısmen *Şark* gazeteleri Muhtariyetin bölgede yerleşmesi için Yunanlıların propagandalarına uygun haber, değerlendirme, beyanname gibi yazıları sayfalarına taşımışlardı⁶³⁴. Yine Lloyd George'un Yunanlılar lehine Türkler aleyhine Avam Kamarasında yaptığı konuşma özellikle *Islahât* gazetesinde genişçe yer bulmuştu. *Islahât* gazetesi sahibi ve başyazarı Sabitzade Emin Ziya Bey, İzmir'de Yunanlılarla işbirliği yapan Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Karşıyaka Belediye Başkanı Ahmet Şükrü ve Hoca Hulusi Efendilerle beraber Yunan propagandalarını Müslüman halka kabul ettirmek için büyük çaba göstermişlerdi. Emin Ziya Bey *Islahât* gazetesindeki yazılarıyla da barış taraftarlığı kisvesi altında Anadolu hareketini tenkit etmişti⁶³⁵.

Şark gazetesi ise Anadolu hareketini tenkit etmemekle beraber Yunanlıların İzmir ve çevre halkının Muhtariyet idaresini benimsedikleri yönündeki belgeleri sayfalarına taşıyarak propagandalara istemeden alet olmuştu. Bununla beraber *Şark* gazetesi İzmir'de Yunanlıların sıkı sansürüne rağmen Lloyd George'un malum nutkunu değerlendirirken onu bir Türk düşmanı olarak gösterebilmişti. 13 Ağustos tarihli *Şark* gazetesinde Reşat Vedat "*Lloyd Corc'un Nutku*" başlıklı köşe yazısında nutku tenkit ederken şu ifadeleri kullanıyordu: "*Hâlbuki dünyanın en büyük*

⁶³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2.

⁶³⁴ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.1; *Şark*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No:1165, s.1; *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2; *Şark*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1207, s.2; *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.2; *Islahât*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No:1153, s.1; *Islahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2; *Islahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.2; *Islahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.2.

⁶³⁵ *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.1.

diplomatu olan Lloyd Corc, mutlak bir Türk düşmanı mıdır? Evet, hîn-i mütârekeden itibâren şimdiye kadar cereyân eden pek çok ahvâl bunu bize karşı böyle gösterdi.” Reşat Vedat’ın sıkı bir sansüre rağmen bu ifadeyi kullanabilmesi Türk davasını her ortamda kamuoyuna yansıtması açısından takdire şayandı⁶³⁶.

Türk basınında Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Direniş hareketine asıl muhalif gazete ise İstanbul’da çıkmakta olan *Peyâm-ı Sabâh*’tı. Başyazarlığını yapan Ali Kemal, Mustafa Kemal Paşa’yı ve onun milli direniş hareketine karşı keskin bir muhalefet göstermişti. Yazılarında Müttefik Kuvvetlerin isteklerinin onaylanması gerektiğini savunuyordu. Örneğin, Lloyd George’un Türkler aleyhine Avam Kamarasında yaptığı nutku değerlendirirken bile “*Kendi Düşen Ağlamaz*” başlıklı yazısıyla George’un sözlerinin haklılığını savunuyordu. Ali Kemal’in Büyük Taarruz öncesinden son yazısını kaleme aldığı 10 Eylül tarihine kadarki başyazıları Ankara Hükümetinin İttihatçılardan bir uzantısı olduğu ve milleti uçuruma götüreceği yönündeydi. Buna karşın memleketin ancak Müttefik Devletlere yaklaşmak suretiyle kurtulacağı propagandasını yapmıştı. Ali Kemal’in yazıları çalışmamızın sosyal boyut kısmında değerlendirileceği için burada tafsilata girilmeyecektir.

Peyâm-ı Sabâh gazetesi Büyük Taarruz esnasında sadece Ali Kemal’in Milli Mücadele aleyhtarları propagandalarına yer vermedi. Bunun yanı sıra yabancı basında Milli Mücadele aleyhinde çıkan propaganda yazılarını da doğruymuş gibi Türk kamuoyuna taşımıştı. 23 Ağustos tarihli *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin *Morning Post*’a dayandırdığı bir haberi bu meyandadır. Gazetede belirtildiğine göre, Ankara’da oluşan bir galeyana neticesinde siyasi cinayetler işlenmiştir. Habere göre 15 Temmuzda İstiklal Mahkemesi Reisi Kılıç Ali Bey ve Kastamonu İstiklal Mahkemesi Reisi Necati Beyler kimliği belirsiz bir kişi tarafından öldürülmüş; bir Çerkez askeri de Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’i ağır bir şekilde yaralamıştı. Bu olaylar sonrasında birçok kişi Hükümete karşı suikast girişimi suçlamasıyla tevkif edilmişti⁶³⁷. *Peyâm-ı Sabâh*’ın *Morning Post* muhabirinin verdiği malumatları doğruymuş gibi sayfalarına taşıması Mustafa Kemal Paşa hareketine karşı sanki büyük bir hoşnutsuzluk ve isyan doğduğu izlenimini vermek istemesinden kaynaklanmıştı. Bu tavır *Akşam* gazetesinin sert tepkisine neden olmuştu. 23 Ağustos

⁶³⁶ *Şark*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1167, s.1.

⁶³⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1.

tarihli *Akşam* gazetesi *Peyâm-ı Sabâh*'ın bu tavrını son günlerde Yunan ve Rum propagandasını alevlendirme vazifesini yerine getirmek olarak değerlendirmişti. *Peyâm-ı Sabâh* ise *Akşam* gazetesine bu ithamına sert bir şekilde karşılık vererek onu iftira atmakla suçlamıştı. Gazete *Morning Post* gazetesinin *Deyl-i Telgraf* gibi Yunan taraftarı olmayıp muhafazakâr bir yapıda olduğunu, hatta bu gazetenin çok defa Türk davasını desteklediğini yazmıştır. Bununla beraber gazete Yusuf Kemal Bey'in iki defa ameliyat edilmesinin gerçek sebebini *Akşam* gazetesine sorarak yazısının arkasında olduğunu göstermişti⁶³⁸.

Peyâm-ı Sabâh gazetesi Ankara Hükümeti aleyhine Trabzon'da da bir isyan çıktığını yazmaktaydı. Buna göre Trabzon halkı Enver Paşa taraftarı kimliğiyle tanınan Yahya Kahya'nın öldürülmesini Trabzon valisine bağlamıştı. Bu nedenle halk isyan ederek valinin azlını istemişti. Gazete Doğu vilayetlerinde Enver Paşa'nın büyük bir nüfuzu olduğunu belirterek çıktığını iddia ettiği isyanın daha da büyüyeceğini ima etmişti⁶³⁹. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin bu doğrultuda bir diğer haberi ise *Urur* gazetesine dayanıyordu. *Urur* gazetesinden naklettiğine göre İran'a karşı savaşan Kürt Aşiret reisi Simko askerleriyle beraber Anadolu sınırını geçti. Simko, Büyük Millet Meclisinin emrine girdiğini Ankara'ya bildirmişti. Bu habere göre Simko, Ankara'dan Menderes cephesine katılma emri almış ve 3.000 süvarisi ve iki batarya hafif topuyla cepheye doğru hareket etmiştir. Simko'nun bu kararı ve hareketi Ankara'da büyük bir "hüsn-ü tesir" uyandırmıştı⁶⁴⁰. Hiç şüphesiz bu haber Türkiye ile İran arasındaki ilişkileri zedelemeye yönelik bir propagandadan ibaretti. Çünkü Simko savaş sürecinde İran'da mücadelesine devam etmişti.

Görüleceği üzere Türk basını Milli Mücadele lehinde ve aleyhinde propaganda yapan gazeteler şeklinde Büyük Taarruz süresince faaliyetlerine devam etmiştir. Taarruzun başarıya ulaşmasından sonra aleyhte propaganda yapan gazeteler tıpkı destekledikleri kuvvetler gibi mağlup olmuştur.

⁶³⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.3.

⁶³⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1; Yahya Kahya'nın öldürülmesi ve Trabzon'da tepkiler için bkz: Uğur Üçüncü, *Milli Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da İttihatçılık*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2006, s. 129-143.

⁶⁴⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1.

5. BÜYÜK TAARRUZ'DA ZAYİYAT

5.1. YUNAN ZAYİYATI

Türk ordusu Yunanlıları işgal ettikleri topraklardan çıkarmak için 26 Ağustos 1922 tarihinde Büyük Taarruzu başlatmıştı. 18 Eylül tarihine kadar süren bu savaşta Yunanlılar büyük bir hezimete uğramış ve çok miktarda insan⁶⁴¹ ve askeri malzeme zayıyatı vermişlerdi. Türk basını Yunan zayıyatları hakkında genel bilgiler veren Türk resmi tebliğlerini kamuoyuna aktarmıştı. Daha savaş öncesinde Türk kuvvetlerinin yaptığı keşif ve baskınlarda Yunan ordusunun kayıplar verdiği resmi tebliğlerinden anlaşılmıştı. Büyük taarruz öncesinde ve sürecindeki resmi tebliğlerdeki Yunan zayıyatları rakamsal ifadeden ziyade genel anlamda Yunan ordusundan “*az sayıda*”, “*bir miktar*”, “*külliyetli*” veya “*çok sayıda*” esir ve askeri teçhizatlar alındığı şeklinde ifade edilmişti. Dolayısıyla sayısal anlamda bir kesinlik bulunmamaktaydı⁶⁴². Resmi tebliğlerde Yunanlılardan çok miktarda ganimet alındığı

⁶⁴¹ Bu savaş sonunda 200.000 kişiden oluşan Yunan ordusunun 120.000-130.000 kişininin ölü, yaralı ve esir edildiği tahmin edilmektedir. Bkz: Görgülü, *a.g.e.*, s. 52.

⁶⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.2; *Açıksöz*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:561, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.2; *Açıksöz*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No:562, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No 588, s.2; *Açıksöz*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No:563, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Vakit*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No: 1693, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1; *Açıksöz*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:566, s.1; *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2; *Satvet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:22, s.1; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No:75, s.1; *Küçük Mecmûa*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Sayı: 13, s.16; *Peyâm-ı Sabâh*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.2; *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.1.; *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1; *İkdâm*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; *Vakit*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 1695, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:569, s.1; *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.2; *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.1; *Açıksöz*,2 Eylül 1338/2Eylül 1922, No:570, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.1; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.1; *Açıksöz*, 2 Eylül 1338/2Eylül 1922, No:570, s.1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.2; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *Açıksöz*,5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:573, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155,

ifade edilmekteyse de toplam miktar söylenmemekteydi. Şüphesiz bu durumun sebebi yıldırım hızıyla yürütülen savaşta elde edilen çok sayıdaki askeri malzemenin sayımının zorluğuydu.

Bununla beraber Türk basınında Yunan zayıatlarıyla ilgili sayısal bilgilere farklı kaynaklardan ulaşılmaktaydı. 31 Ağustos tarihli bir harp raporunda Türklerin Yunanlılardan, şimdiye kadar yüz otomobil ve 150 civarında top ele geçirdiği ifade edilmekteydi⁶⁴³. 5 Eylül tarihli *Vakit* gazetesi sadece Dumlupınar Meydan Muharebesinde Yunanlıların 12.000'den fazla zayıat verdiğini iddia etmekteydi⁶⁴⁴. 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi şimdiye kadar Yunanlılardan 200 kadar top ve 300 kadar subay esir alındığını belirtmekteydi⁶⁴⁵. 6 Eylül tarihli *Vakit* gazetesi ise "Anadolu Yunan Ordusuna Mezar Oldu" başlıklı haberinde Yunan ordusunun yaklaşık yarısının harp dışı kaldığını iddia etmekteydi⁶⁴⁶. *Vakit* gazetesi, 8 Eylül tarihli nüshasında ise Yunanlıların kayıplarını şöyle göstermekteydi: 30.000 ölü, 2 general, 94 üst rütbeli subay ve 3.000 subayın da içinde bulunduğu 40 bin esir, 284 top, 1400 otomobil, 23 uçak, 1200 makineli tüfek, 4000 otomatik tüfek, 8 tanktan oluşan askeri teçhizat ile 60.000 giysi ve 80.000 fotinden oluşan askeri malzeme⁶⁴⁷.

Mustafa Kemal Paşa'nın 10 Eylül tarihli beyannamesi Türk basının Büyük Taarruzdaki kayıpları kamuoyuna taşımada bir dönüm noktası olmuştu. Mustafa Kemal Paşa beyannamede Türk ve Yunan zayıatlarıyla ilgili sayısal bilgiler vermişti. Mustafa Kemal Paşa, Yunan ordularının, askeri malzemelerinin çoğunluğunu Anadolu topraklarında bırakıp kaçtıklarını, esirler haricinde insan kayıplarının yüz binden fazla olduğunu belirtmişti⁶⁴⁸. Mustafa Kemal Paşa'nın bu beyannamesinde

---

s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Açıksöz*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

⁶⁴³ *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:1177; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Vakit*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 1699, s. 1.

⁶⁴⁴ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1699, s. 2.

⁶⁴⁵ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359- 176, s.3.

⁶⁴⁶ *Vakit*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 1699, s. 3.

⁶⁴⁷ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1. Elde edilen Yunan uçakları Batı Cephesi hava filosuna katılmıştı. Savaşa 10 uçakla katılan Türk ordusu ikisi Garipçe, 4'ü Seydiköy'de olmak üzere 6 Yunan uçağını 15 Eylül tarihi itibarıyla filosuna katmıştı. Bu uçakların üçü keşif diğer üçü de savaş uçağıydı. Bkz: *ATASE, İSH*, Kutu: 1797, Gömlek: 18, Belge: 18-3.dan

⁶⁴⁸ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

verdiği rakamlar Türk basınınca hemen benimsenmişti. Bununla beraber onun verdiği rakamlar gün geçtikçe basın tarafından artırılmıştı. Çünkü İzmir'in ele geçirilmesinden sonra Yunanlıların kılıç artıkları da peyderpey toplanmıştı⁶⁴⁹. 25 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesi Yunan ordusunun zayıatının Çeşme'dekilerle beraber en az 165.000 olduğunu, bunun da taarruz öncesinde 205.000 kişiden oluşan Yunan ordusunun dörtte üçünden daha fazlasına tekabül ettiğini belirtmiştir⁶⁵⁰. 12 Eylül tarihli *Vakit* gazetesi de bu doğrultuda Yunan zayıatını rakamsal olarak artırmıştı. Gazete, zayıatın gün geçtikçe arttığını taarruzdan önce Yunanlıların 210.000 kişilik ordusundan ancak 50.000'inin kaçarak kurtulabildiğini belirtmiştir. Kaçamayanların bir kısmının imha ve esir edildiğini; diğer kısımlarının ise dağlara firar ettiklerini ve bunların da ele geçirilmekte olduğunu ifade etmişti⁶⁵¹.

Yunan zayıatı konusunda Türk basını tarafından verilen rakamlar Avrupa basını tarafından da kullanılmıştır. Nitekim Bordo Telsizi daha eylülün başı itibariyle Yunanlıların on beş bini esir olmak üzere elli bin kadar zayıat verdiklerini yazıyordu⁶⁵². Bu bilgi T.H.R. Ajansı ve *Le Matin* gazetesince de zikredilmişti⁶⁵³. T.H.R. haber ajansı 9 Eylül itibariyle ise Yunan zayıatları hakkında istatistiksel veriler ortaya koymaya devam ediyordu. Ajansa göre 4 Eylül'e kadar Yunanlılardan 910 top, 1200 yük otomobili, 200 otomobil, 5.000 mitralyöz, 450 vagon mühimmat, 40 bin tüfek ve 20 bin esir alınmıştı. Gazete ayrıca son askeri harekâtla birlikte 200 bin kişi tahmin edilen Yunan ordusunun yarısından fazlasını kaybettiğini iddia etmişti⁶⁵⁴.

⁶⁴⁹ *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1.

⁶⁵⁰ *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.2.

⁶⁵¹ *Vakit*, 12 Eylül 1338 / 12 Eylül 1922, No: 1705, s.1.

⁶⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

⁶⁵³ *Peyâm-ı Sabâh*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.2; *Vakit*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 1703, s. 1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

⁶⁵⁴ *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.1; Bu sayılar çok abartılıdır. Genelkurmay Başkanlığından Batı Trakya'daki Fuat Bey'e çekilen 3 Eylül tarihli telgrafta bu tarihe kadar düşmandan 150 top, çok miktarda askeri malzeme, 7 tayyare ve 400 kamyon alındığı bilgisi verilmişti. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1743, Gömlek: 48, Belge: 48-1. Başbakan Rauf Bey'in 5 Eylül tarihinde tüm vilayetlere çektiği telgrafa göre şimdiye kadar 200 civarında top ele geçirilmiştir. Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 4937, Yer No: 54.354.36; 7 Eylül tarihli Harp Raporunda ise bu tarihe kadar toplam 170 top ele geçirilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-11.

Yunanlılar askeri anlamda sadece insan ve cephane kaybetmemişti. Türk ordusu karşısında çekilirken sağlık, yiyecek, yakacak gibi değişik malzemelerini bırakmak zorunda kalmışlardı. Afyonkarahisar'dan çekilirlerken şehirde altı yüz yirmi dokuz ton maden kömürü bırakmışlardı. Bırakılan bu kömürler, şimendifer idaresine verilmişti⁶⁵⁵. 12 Eylül tarihli *Vakit* gazetesi Afyonkarahisar'da 40 bin çuval şeker ve hastaneleri aylarca idare edebilecek sıhhi malzeme de ele geçirildiğini belirtmekteydi⁶⁵⁶. Yunanlılardan elde edilen savaş malzemelerinin çokluğu doğal olarak gerçek sayının tespitini zorlaştırmıştı. Türk basınından anlaşıldığı kadarıyla elde edilen ganimeti tespit ederek ayırmak ve bunların miktarını belirlemek için Ankara Hükümeti bir ganimet komisyonu oluşturmuştu⁶⁵⁷. Oluşturulan komisyon 8 Eylül'de Ankara'dan kurtarılan bölgelere doğru hareket etmişti⁶⁵⁸. Bu komisyonun çalışmaları ve ortaya koyduğu rakamlar Büyük Taarruz sürecinde Türk kamuoyuna yansımamıştı.

Yunanlıların askeri zayıyatı arasında yer alan yaralılar da önemli miktardaydı. Yunan ordusu, daha savaşın başından beri Türk ordusu karşısında ciddi miktarda yaralı vermişti. Cephede yaralanan Yunan askerleri tedavi için büyük oranda İzmir'e getirilmişti. Türk basınında belirtildiğine göre, Dumlupınar Meydan Muharebesi

---

⁶⁵⁵ *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2; Yine 10 Eylül tarihi itibarıyla sadece İzmir'de Yunanlılardan 750 ton peksimet, 360 ton un, orduya yetecek derecede çarık ganimet alınmıştı. *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-19.

⁶⁵⁶ *Vakit*, 12 Eylül 1338 / 12 Eylül 1922, No: 1705, s.1; Yeni Adana ise Vakit'in ele geçirildiğini iddia ettiği 40 bin çuval şekerin Yunanlılar tarafından yakılmış olduğunu belirtmişti. Bkz. *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 2; I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın 28 Ağustos tarihli harp raporunda içerisinde 40 bin çuval şekerin de bulunduğu çok miktarda cephane ve mühimmat dolu depoların Yunanlılar tarafından yakıldığı belirtilmekteydi. Basında ele geçirildiği iddia edilen ilaçlar hakkında ise hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Rapor için bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge: 155-4, 5, 6a; 28 Ağustos Tarihli Genelkurmay Başkanlığı harp raporunda ise Yunanlıların yakmaya fırsat bulamadığı çok miktarda cephane, teçhizat ve eşya bıraktıklarını, bununla beraber 9 bin çuval şekeri yaktıklarını belirtmekteydi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge: 155-1; 31 Ağustos tarihli Genelkurmay Harp Raporunda da 40.000 çuval şekerin yakıldığı ifade edilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 118, Belge: 118-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1787, Gömlek: 12, Belge: 12-1; Afyonkarahisar'dan başka yerlerde de Yunan ordusundan sağlık malzemesi elde edilmiştir. Bunların tespiti ve toplanması için bir komisyon dahi oluşturulmuştu. Ankara Hükümeti taarruz öncesinde Avrupa'dan 150 bin liralık sağlık malzemesi siparişi vermişti. Fakat elde edilen malzemenin çokluğu nedeniyle sipariş iptal edilmişti. Bkz: *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.2; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

⁶⁵⁷ *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1.

⁶⁵⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1.

sonrasında yalnız bir gün içerisinde İzmir'e 30 vagon Yunan yaralı getirilmişti⁶⁵⁹. 3 ve 5 Eylül tarihli *Vakit* gazetelerinde bildirildiğine göre daha şimdiden İzmir'de 4 ila 6.000 arasında yaralı asker bulunmaktaydı⁶⁶⁰. İzmir'e getirilen yaralıların bir kısmı yer sıkıntısı nedeniyle gemilerle Yunanistan'a taşınmıştı⁶⁶¹. Yunan yaralıları Bursa'ya da nakledilmişti. Burada da cepheden getirilen yaralıları için hastanelerin kapasitesi yetersiz kalmıştı. Bu nedenle de yaralıların bir kısmı Mudanya'dan Yunanistan'a sevk edilmişti⁶⁶². Yunanlılar tüm yaralıları alıp götüremediği zamanlarda ise bazılarını cephede bırakmak zorunda kalmışlardı. Bu yaralıları ise Türk ordusunun eline geçmişti. Türk basınından anlaşıldığına göre yaralı Yunan esirleri öncelikle hastanelere yerleştirilmiş ve tedavileri yapılmıştı⁶⁶³.

Yunan zayıflarından, esirler de oldukça önemli miktardaydı. Daha Türk taarruzunun başlamasıyla beraber ilk Yunan esirleri ele geçirilmeye başlanmıştı. Yunan ordusunun bozgunundan sonra kitle halinde esaretler de beraberinde gelmişti. Bu esirler arasında erinden Başkumandana kadar çeşitli rütbelerde askerler vardı⁶⁶⁴. Elde edilen esirler ilk olarak Ankara'da inşa edilen sarı ve beyaz kışlalara yerleştirilmişti⁶⁶⁵. Ayrıca esirlerin bir kısmı Kayseri'ye ve bir kısmı da Konya'ya gönderilmişti. 11 Eylül'e kadar sayılan esir miktarı yirmi bin kişiyi bulmuştu⁶⁶⁶. Bu sayı *Peyâm-ı Sabâh* gazetesine göre 18 Eylül'e kadar 50.000 asker ve 1.200 subaya ulaşmıştı⁶⁶⁷. Esirlerin sayısının artmasından dolayı Bursa, Afyonkarahisar, Uşak ve

⁶⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.2; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Açıksöz*, 9 Eylül 1338/9 Eylül 1922, No:576, s.2; *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1.

⁶⁶⁰ *Vakit*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 1696, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1699, s.2.

⁶⁶¹ *Islahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.1; *Sada-yı Hak*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:14, s.2; *Şark*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:1218, s.1; *Şark*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1219, s.2; *Vakit*, 4 Eylül 1338 /4 Eylül 1922 No:1697, s.2.

⁶⁶² *Vakit*, 3 Eylül 1338 / 3 Eylül 1922, No:1696, s.1; *Vakit*, 4 Eylül 1338 /4 Eylül 1922 No:1697, s.2.

⁶⁶³ *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.2.

⁶⁶⁴ *Vakit*, 4 Eylül 1338 / 4 Eylül 1922, No: 1697, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2.

⁶⁶⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

⁶⁶⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1; Başbakan Rauf Bey'in 5 Eylül tarihinde tüm vilayetlere çektiği telgrafa göre şimdiye kadar: on bin asker, üç yüz zabıt, 4 tümen komutanı, iki Kolordu Kumandanı esir edilmişti. Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4937, Yer No: 54.354..36. Bu veriyle kıyaslandığında gazetenin rakamının makul olduğu söylenebilir.

⁶⁶⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.1; Engin Berber Genelkurmayın Yunan savaş tutsaklarının sayısını 20,826 olarak gösterdiğini belirtmektedir. Ona göre bu rakama sivil tutsakların da eklenmesiyle sayı daha artacaktır. Bkz: Engin Berber, "Türk

Eskişehir’de yeni garnizonlar yapılmış ve esirler buralara sevk edilmeye başlanmıştı. Bunlarla beraber altı garnizonun yapılmasına da karar verilmişti⁶⁶⁸. Yunanlılar ise Türk ve yabancı basında çıkan Yunan ordusunun askeri kayıplarını yalanlamışlardı. 1 Eylül itibariyle çok azı ölü olmak üzere zayıatlarının yalnızca 1.500 kişi olduğunu iddia etmişlerdi⁶⁶⁹.

5.2. TÜRK KAYIPLARI

Basında, Türk ordusunun askeri kayıpları hakkında sağlıklı istatistiksel veriye ulaşılamamaktadır. Türk ve Yunan tebliğlerinde de Türk kayıpları hakkında kayda değer bilgilere rastlanılmamıştır. Savaş sürecindeki Yunan tebliğlerinde genel olarak bazı Türk kuvvetlerinin püskürtüldüğü veya güvenli bir şekilde geri çekildikleri yazılmıştı. Türk tebliğleri ise sadece Yunan zayıatlarıyla ilgili bilgiler vermişti. Bununla beraber Türk basını, zayıatlar noktasında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın 10 Eylül tarihli beyannamesinde verdiği rakamlar doğrultusunda değerlendirmeler yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa, beyannamesinde Türk ordusunun insan kaybının dörtte üçü hafif yaralı olmak üzere sadece on bin kişiden ibaret olduğunu ifade etmişti⁶⁷⁰. Türk basını bu rakamları benimseyerek kayıpları toplam 10 bin kişi göstermişti. Bu kayıpların en önemli miktarını Mustafa Kemal Paşa’nın da belirttiği üzere yaralılar oluşturmaktaydı.

Yunan Savaşından Sonra Sivil Tutukluların ve Savaş Tutsaklarının Değişimi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IV, İzmir 1989, . 119-120.Stanford Shaw’ın Genelkurmay Arşivine dayandırdığı veriler ise daha fazladır. Ona göre Eylülün sonlarına kadar 6 General 500 ile 700 arasında subayın da içinde olduğu toplam 52.000 asker savaş esiri edilmişti. Bunların yanında 42.000 de sivil de savaş tutsağı yapılmıştı. Bkz. Shaw, *a.g.e.*,s1702.

⁶⁶⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁶⁶⁹ *Vakit*, 3 Eylül 1338 / 3 Eylül 1922, No:1696, s. 2; Savaş sonrasında 16 Eylül tarihli Atina telsizi de Türklerin eline geçtiği iddia edilen esir ve askeri malzemenin oldukça abartıldığını belirtmişti. Bu rakamların hayal ürünü olduğunu iddia eden Yunanlılar Anadolu’da tüm Yunan ordusunun yüz bin kişiden ibaret olduğunu ve Türkler tarafından alınan esir ve askeri ganimetlerin zikr edilenden kat kat az olduğunu söylemekteydi. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 26/9/1922, Dosya: 4949, Fon Kodu: 30..10.0.0,Yer No: 54.355..13.

⁶⁷⁰ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; Büyük Taarruzun Türk milletine insan kaybı olarak maliyeti 2318 şehit, 9.360 yaralı, 101 esir ve 1697 kayıp olmak üzere toplam 13.476’dır. Bkz: Görgülü, *a.g.e.*, s. 53.

Basında belirtildiğine göre Büyük Taarruz'un başlamasıyla birlikte ilk yaralı Türk askerleri Konya, Adana, Ankara ve Adapazarı'na getirilmeye başlanmıştı⁶⁷¹. 27 Ağustos öğle üzeri özel bir trenle Akşehir'den Konya'ya bir miktar yaralı getirilmişti. Memurundan sıradan halka kadar tüm Konya halkı yaralılara büyük bir sevgiyle karşılamış, onlara bisküviler ve limonatalar ikram etmişlerdi⁶⁷². 29 Ağustos'ta da Konya'ya çoğu hafif olmak üzere bir miktar yaralı daha gelmişti⁶⁷³. Yaralıların tedavi için götürüldükleri bir diğer yer ise Adana idi. 1 Eylül gecesini trenle Adana'ya 300 kadar hafif yaralı getirilmişti⁶⁷⁴. Yaralı gaziler Konya'daki gibi büyük kalabalıklar tarafından coşkuyla karşılanmıştı⁶⁷⁵. Cephenin kuzeyinde yaralanan gaziler ise Adapazarı'na götürülmüştü⁶⁷⁶. Yaralı gazilerin tedavileri için götürüldükleri bir diğer yer ise Ankara idi. Ankara'ya getirilen yaralıların sayısı diğer yerlere göre azdı. 4 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin belirttiğine göre birkaç yaralı, halkın büyük sevgi gösterileriyle Ankara'ya getirilmişti⁶⁷⁷. 4 Eylülde Ankara'ya bir miktar daha yaralı getirilmişti⁶⁷⁸. 7 Eylül'de ise ayrıca sekiz yaralı Ankara'ya getirilmişti⁶⁷⁹.

Basında Türk esirlerin veya asker kaçaklarının sayılarına dair herhangi bir malumat verilmemişti. Bununla beraber Türk basınının kamuoyuna aktardığı gerçek Büyük Taarruzun nihayetine kadar Türk kayıplarının Yunanlılarla kıyaslanamayacak derecede az olmasıydı. Böylece kamuoyu, Türk ordusunun Büyük Taarruzu çok az kayıpla Yunanlılara büyük zayıflar verdirerek galip geldiğini öğrenmiş oluyordu.

---

⁶⁷¹ Büyük Taarruz sürecinde kamuoyuna yansımaya da Taarruzun başlangıcında yaralanan ilk Türk askerleri Sandıklı'ya gönderilmişti. Okullar, Hanlar ve Hükümet Konağında hazırlanan hastanelerde bu yaralılar tedavi altına alınmışlardı. Bkz: Süleyman Hilmi, "Kurtuluşumuzun Hikayesi", *Taşpınar*, C.2., S.22, Ağustos 1934., s. 183.

⁶⁷² *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1; *Avanas, a.g.e.*, s. 991.

⁶⁷³ *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:569, s.1; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1.

⁶⁷⁴ *Açıksöz*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:573, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2.

⁶⁷⁵ *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s.3; *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.2.

⁶⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin-i Evvel/ 6 Ekim 1922, No 627, s.3.

⁶⁷⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.2.

⁶⁷⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2.

⁶⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.2.

6. SAVAŞTA BAŞARILI OLANLARIN TALTİFİ

Büyük Taarruz sürecinde ve sonrasında savaşta yararlılık gösteren asker, subay ve kumandanlar Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayıyla terfi, takdirname ve istiklal madalyalarıyla ödüllendirilmişlerdi. Ödüllendirmeler Büyük Taarruz sürecinde ve sonrasında yapılmıştı. Mustafa Kemal Paşa ilk olarak 2 Eylül tarihinde Meclise gönderdiği bir telgrafla 26 Ağustos'tan 31 Ağustos tarihine kadar Afyonkarahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde başarılar gösteren kumandanların takdirnameyle ödüllendirilmelerini istemişti. Telgrafında gerekli görüldüğü takdirde bu türden ödüllendirilme talebinin süreceğini bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bu önerisi 4 Eylül günü Mecliste görüşülmüş ve neticede, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Müşirliğe(Mareşal), Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Birinci Ordu Kumandanı Mirliva Nureddin ve İkinci Ordu Kumandanı Mirliva Yakup Şevki Paşalar Ferikliğe(Orgeneral), Miralay İzzettin, Kemalettin, Asım, Kazım, Mürsel diğer Kazım beyler Mirlivalığa(Tuğgeneral), Kaymakam Naci, Halis, Salih, Halit, Derviş, Zeki, Suphi, Kemal, Naci, Zihni, Ahmet Hulusi Beyler Miralaylığa(Albay), Binbaşı Tevfik, Hüseyin Vehbi Beyler Kaymakamlığa(Yarbay), Yüzbaşı Fazıl Efendi Binbaşılığa terfi edilmişlerdi. Bir senede iki defa terfi edilemeyeceği gerekçesiyle Süvari Kolordusu Kumandanı Fahrettin Paşa yine İbrahim ve Nazmi Beyler takdirnameyle ödüllendirilmişlerdi⁶⁸⁰.

Mustafa Kemal Paşa 26-31 Ağustos tarihleri arasında Afyonkarahisar ve Dumlupınar savaşlarında yararlılık gösteren on iki tayyare zabitanın ödüllendirilmelerini de istemişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bu talebi de Meclis tarafından 7 Eylül tarihinde kabul edilmişti.⁶⁸¹ Takdirnameyle ödüllendirilen zabitanlar Yüzbaşı Zeki, Sami, Nafiz, Üsteğmen Tevfik ve Sıdkı Beylerdi⁶⁸². Diğer yedi

⁶⁸⁰ *Vakit*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 1699, s. 1; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.2; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22,s.472-481; Orbay, *a.g.e.*, s.85-90.

⁶⁸¹ *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1; *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2; *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *Vakit*, 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No: 1702, s.2.

⁶⁸² *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22, s.535-536.

tayyareci ise ordu için çalışan sivil tayyarecilerdi. Bunların isimleri ise Halim, Vecihi, Hayri, Basri, Mükerrerem, Fehmi ve İhya Beylerdi⁶⁸³.

Türk basınının bildirdiğine göre, Büyük Taarruz sürecinde Mustafa Kemal Paşa sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi vasıtasıyla değil bizzat kendisi de askerlerini ödüllendirmekteydi. Nitekim 9 Eylül tarihli *Le Tan* gazetesine dayandırılan bir habere göre Mustafa Kemal Paşa Afyonkarahisar muharebesine katılan 15 kadın askere bizzat nişanlar vermişti⁶⁸⁴. Büyük Taarruz esnasında yapılan bu ödüllendirmeler hiç kuşkusuz başarılı olan kumandan ve tayyarecilere bir minnet gösterisiydi. Verilen bu ödüllerle Türk ordusunun üst komutası motive edilmişti.

Büyük Taarruzun askeri safhasından sonra subay ve kumandanların ödüllendirilmelerine devam edilmişti. 20 Eylül tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda 13 zabiti daha takdirnameyle ödüllendirmişti.⁶⁸⁵ Yine *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 4 Ekim tarihli nüshasında Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa'nın bir yılı doldurması nedeniyle Ferikliğe(Orgeneral) yükseltildiğini haber verdi⁶⁸⁶. 10 ve 11 Ekim tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde beş yüzden fazla zabıt de takdirnameyle ödüllendirilmişti. Bunların isimleri 12 ve 13 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yazılmıştı.⁶⁸⁷ 16 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi 446 zabiti daha takdirnameyle ödüllendirmişti. Ödüllendirilen zabıtların isimleri yine *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 18, 19 ve 20 Eylül tarihlerinde kamuoyuna duyurulmuştu⁶⁸⁸.

Büyük Taarruz sonrasında ordu mensuplarından üstün başarı gösterenlere istiklal madalyası da dağıtılmıştı. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, 23 Eylülde Meclise, 20 subayın istiklal madalyasıyla ödüllendirilmelerini öneren bir tezkere göndermişti. Bakanlar Kurulu bu öneriyi 21 Ekim 1922 tarihinde Meclise sunmuştu.

---

⁶⁸³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22, s.535-536.

⁶⁸⁴ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.2.

⁶⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

⁶⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1.

⁶⁸⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.2.

⁶⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Teşrin-i Evvel/ 18 Ekim 1922, No 637, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3.

Meclis ise 28 Ekim tarihinde istiklal madalyası verilmesini kabul etmişti⁶⁸⁹. Başkumandanlık, çeşitli rütbelerdeki 16 zabite daha istiklal madalyası verilmesi önerisinde bulunmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisi 30 Ekim 1922 tarihli oturumunda bu öneriyi de kabul etmişti⁶⁹⁰. Yine Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Eylülde meclise gönderdiği 574 subaya istiklal madalyası verilmesi talebi Bakanlar Kurulu tarafından 21 Ekim tarihinde Meclise sunulmuştu. Meclis ise 6 Kasım tarihinde bu talebi kabul etmişti⁶⁹¹.

Büyük Taarruz'da başarılı olanlara istiklal madalyalarının ve takdirnamelerinin verilmesi 1924 Ocağına kadar sürecekti. Bunların sayıları Türk basınından kesin olarak çıkarılamamaktadır. Çünkü gazeteler bazen Meclisin verdiği istiklal madalyası veya takdirnamelerin tamamını vermemiştiler⁶⁹².

İstiklal madalyalarının sivillere de verilmesi yönünde teşebbüsleri görmekteyiz. İçişleri Bakanlığı Geyve eşrafından Abdi Beyzade Fuat ve Şahin Beyzade Rıza Beylerin üstün hizmetleri nedeniyle istiklal madalyasıyla ödüllendirilmelerini Türkiye Büyük Millet Meclisinden istemişti⁶⁹³. Fakat 28 Ekim tarihinde mecliste yapılan tartışmalarda savaşta birçok sivilin üstün hizmetler gösterdiklerini, bununla beraber bu madalyaların bizzat savaşa katılmış kişilere verilmesi gerektiği düşüncesiyle öneri geçiştirilmiştir⁶⁹⁴.

---

⁶⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Teşrin-i Evvel/ 29 Ekim 1922, No 646; *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1; Yer No: 5.32..2.

⁶⁹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Sani/ 1 Kasım 1922, No 648, s.4.

⁶⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Teşrin-i Sani/ 7 Kasım 1922, No 654, s.1; *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1; Yer No: 5.32..3; İstiklal Madalyası verilenlerin listeleri için bkz: ; *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0; Yer No: 194.326.18

⁶⁹² Bu konuda zabıt ceridelerine ve arşiv belgelerine göre yazılan bir makalede de kesin sayı verilememektedir. Bununla beraber Zabıt ceridelerinden ve arşiv belgelerinden tespit edilebildiği kadarıyla 1160 kişiye İstiklal madalyası ve 851 kişiye ise takdirname verildiği belirtilmekteydi. Bkz: Şaban Ortak, Ahmet Ali Gazel, "Büyük Taarruz ve Sonrasında Yapılan Savaşlarda Başarı Gösterenlerin Ödüllendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 86.Yılında Kocatepe Büyük Taarruz Özel Sayısı*, C.X, S.2, Ağustos 2008, s.169.

⁶⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3.

⁶⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Teşrin-i Evvel/ 29 Ekim 1922, No 646, s.3; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.24, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1960, s. 215-221; *Düster*, C.III, s.146; Bununla beraber ilerleyen tarihlerde bazı mebuslara istiklal madalyası verildiği bilinmektedir.

II. BÖLÜM

SOSYAL HAYATIN KAMUOYUNA YANSIMALARI

1. TÜRK HALKININ SAVAŞA BAKIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1. BASININ KAMUOYUNU YÖNLENDİRME ÇABALARI

Basının kamuoyu üzerinde etkisi bugün dahi çok önemlidir. Büyük Taarruz sürecinde bu önem daha fazlaydı. Çünkü o dönemlerde bugünkü gibi basın haricinde kitle iletişim araçları hemen hemen yoktu. Bu durum da basının halkı yönlendirme gücünü artırmaktaydı. Türk basını, Büyük taarruz sürecinde kamuoyunu doğrudan veya dolaylı olarak yönlendirmiştir. Kamuoyunun yönlendirilmesi amacıyla hükümet, ordu, sivil toplum örgütlerinin beyanname, telgraf, fetva vb. belgeleri basına vererek dolaylı yönden halkı etkilemeye çalışmışlardır. Basın verdiği ilanlar ve yaptığı yorumlarla da kamuoyunu doğrudan yönlendirmekteydi. Bu bölümde basının dolaylı yönlendirmeden ziyade doğrudan yönlendirmelerine ağırlık verilecektir.

Milli Mücadele taraftarı basın halkın birlik ve beraberliğini sağlamak için büyük çaba göstermiştir. Devamlı olarak tüm Türk milletinin taarruz sürecinde orduya ve yönetime güvenmesi ve elinden gelen yardımı yapması telkin edilmiştir. Bu doğrultuda Türk basını ülke içerisindeki Arap, Çerkez gibi unsurların Türk ordusuyla kenetlendiği yönünde haberleri kamuoyuna taşımıştı⁶⁹⁵. Bu haberlerle Yunanlılara karşı birlik ve beraberlik duygusu kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Türk basınının kamuoyunu yönlendirmede bugün için belki de en bilineni Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan direktifleriyle yapılan çay ziyafeti haberi idi. Mustafa Kemal Paşa Büyük taarruzu başlatmak için cepheye gittiğinin anlaşılmasında için *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde, Ankara'da bir çay ziyafeti veriyormuş gibi aldatmaca bir haber yazılmasını istemişti. Nitekim bu doğrultuda hareket eden gazete 20 Ağustos tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın direktifini yerine getirerek çay ziyafeti

⁶⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2; *Açıksöz*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:560, s.2; *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.1.

ilanını vermişti⁶⁹⁶. Türk basını bu ziyafetin gerçekleştiğini belirterek bu aldatmacayı tamamlamıştı. *İkdâm* ve *Şark* gazeteleri 21 Ağustos günü Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen çay ziyafetinin çok kalabalık olduğunu; akşama kadar samimi muhabbetlerin edildiğini ve ziyafete siyasi liderler ve basın temsilcilerinin katıldığını bildiriyorlardı⁶⁹⁷. Gerçekte ise 21 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa Ankara'da olmayıp Büyük Taarruz için Akşehir'de son hazırlıklarını yapmaktaydı. Büyük Taarruzun gizlilik stratejisine doğal olarak bu aldatma haber oldukça katkı sağlamıştı.

Büyük Taarruz sürecinde Türk basınının kamuoyunu belki de en fazla yönlendirdiği mesele yaralı gazilere, şehit yakınlarına, harap olmuş arazilerin halkına yardım çağrısıdır. Basın, Hilal-i Ahmer ve Darüleytamlara halkın elinden gelen yardımı yapması için adeta seferber olmuştu. Türk basını neredeyse her gün verdiği ilanlarla kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirmişti. Bu ilanlardan bazıları aynen şöyleydi:

*“Hilâl-i Ahmer’i Unutmayalım Büyük zaferin büyük vazîfeler tahmîl etmiş bulunduğunu Hilâl-i Ahmer’i unutmayalım; bu sevinç ve zafer günlerimizde o büyük müesseye yardım edelim”*⁶⁹⁸, *“Hilâli Ahmer’e muâvenet en büyük borcumuzdur”*⁶⁹⁹, *“Zenginler Hilâl-i Ahmer Fa’âliyyetinize Muntazırdır”*⁷⁰⁰, *“Hilâl-i Ahmer’i unutmamak lâzımdır”*⁷⁰¹, *“Hilâl-i Ahmere yardım edelim”*⁷⁰²

Türk basını Hilal-i Ahmer’e yardım edenlerin isimlerini ve yardım miktarlarını kamuoyuna taşıyarak bağışları özendirmişti. Basının kamuoyunun desteğini artırmak için başvurduğu diğer bir yol ise Hilal-i Ahmer’e günlük hâsılatını bağışlayan dükkânlara halkı yönlendirmektir. *Sada-yı Hak* gazetesinin 29 Eylül tarihli nüshasında bu meyanda bir örnek vardır. *Şark* gazetesi Mahmudiye Mahallesinde Mumcuzade Caddesinde bulunan Giritli Kahveci Hıfzı Efendi’nin 29 Eylül tarihinde

⁶⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.1.

⁶⁹⁷ *İkdâm*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:9134, s.1; *Şark*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1210, s.1.

⁶⁹⁸ *İstikbâl*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 701, s.2; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.2; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.2; *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.2; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 705, s.2.

⁶⁹⁹ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁷⁰⁰ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

⁷⁰¹ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1; *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.2.

⁷⁰² *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

kahvehanesinin bütün hâsılatını Hilal-i Ahmer'e vereceği haberini kamuoyuna bildirmişti. Gazete bu haberi verdikten sonra halkın bu kahvehaneye rağbet göstermelerini istiyordu⁷⁰³. Türk basınında bu tür örnekler oldukça fazlaydı⁷⁰⁴. Aynı zamanda basında yapılan yardımlar için halka teşekkür edilerek bağışların artırılmasına dair haberlere de sıkça rastlanmıştır. Bununla beraber yardımlar yetersiz görüldüğü takdirde basın hemen meseleye el atıyordu. İzmir basını da bu duruma örnek verilebilir. İzmir'in kurtuluşundan sonra şehirde de yardım kurumlarına bağışlar toplanmıştı. Bu yardımlar İzmir basını tarafından yetersiz bulunmuştu. *Sada-yı Hak* gazetesi 30 Eylül tarihli nüshasında İzmirli'lere Hilal-i Ahmer'e yardım etmenin vicdani bir zorunluluk olduğunu ilan ediyordu. Gazete, Türk ordusu İzmir'i kurtarmamış olsaydı Yunanlıların bugün için Hilal-i Ahmer'den esirgenen paralara el koymuş olacağını hatırlatıyordu. İstanbul'da Hilal-i Ahmer için şimdiye kadar 200.000 liranın toplandığı buna karşın İzmir'de ise yalnızca 10.000 lira toplanabildiği ifade edilmişti. Anadolu'daki birçok yerde de ciddi miktarlarda yardımların toplandığını belirtildikten sonra İzmir gibi büyük bir yerde bu kadar az paranın toplanmasının yüz kızartıcı olduğu görüşüne yer verilmişti. Bu nedenle gazete bütün İzmirli'leri ciddi surette Hilal-i Ahmer'e yardım etmeye çağırmıştı⁷⁰⁵ İzmir basını şehirdeki zenginleri de harekete geçirmeye çalışmıştı. *Sada-yı Hak* gazetesi yardım etmeyen zenginleri tehdit dahi etmişti. Yardım etmeyenleri teşhir edeceğini 5 Ekim tarihli nüshasında şöyle ifade ediyordu: "*Yarından Sonra, Hilâl-i Ahmer ve muhâcirlerimize dest-i muâvenetini uzatmayan zenginlerimizi teşhîre başlayacağız*"⁷⁰⁶.

Türk basını savaşta yaralanan askerler, Yunan işgali nedeniyle kaçan muhacirler, savaş nedeniyle çaresiz kalmış Türkler için de kamuoyunu doğrudan yardıma yönlendirmişti. *Babalık* gazetesinin 11 Eylül tarihli nüshasında Konya halkından Yunanlıların zulmünden zarar görmüşlere, aç, çıplak kalmışlara yardım etmeleri çağrısı bu meyandadır. Gazete bu yardımı Konya Müslümanlarının bir biriyle yarışarcasına yapacaklarına inandığını yazarak halkı bu doğrultuda teşvik

⁷⁰³ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.2.

⁷⁰⁴ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.2; *Şark*, 4 Teşrin-i evvel 1338/ 4 Ekim 1922, No:1238, s.2; *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.2.

⁷⁰⁵ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁷⁰⁶ *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.2.

ediyordu.⁷⁰⁷ Türk basınında halkın yardım etmesini temin için dini hassasiyetlere de vurgu yapılmıştır. Basın yardımı yönelik fetvalar da yayınlamıştır. 29 Ağustos tarihli *Babalık* gazetesi İskenderiye Şeyhülmuallimlerinden Mehmet Ebu Akzal'ın halka asker ve gazilere zekât ve kurban verilebileceği fetvasını sayfalarına taşımıştı. *Babalık* gazetesi fetvanın altına yaptığı yorumla da din adamlarının bu tür fetvalar çıkarmalarını teşvik etmiştir. Gazetenin yorumu şöyleydi: “*Cenâb-ı Hakk böyle ulemâ'dan razı ve hoşnûd olsun. İşte bu gibi âlimlerle İslâm dünyası bi hak iftihâr edebilir. Bizden bunlara bîpâyân hürmetler*”⁷⁰⁸

Türk basınında kamuoyunun yönlendirilmesinde göze çarpan bir konu da Büyük Taarruzda yaralanan asker ve subaylara halkın yardımında bulunmasını sağlamaktı. Büyük Taarruzun başlamasından sonra ilk Türk yaralı askerleri de cephe gerisinde tedavi edilmek için getirilmeye başlanmıştı. Bu yerlerin başında ise Konya gelmekteydi. Konya'daki *Babalık* gazetesi gelen yaralı askerlere hediyeler verilmesini teşvik etmişti⁷⁰⁹. Gazete zaman içinde yaralıların ihtiyaçlarındaki değişiklikleri de sayfalarına taşıyarak halkın yardımlarını yönlendirmişti. 4 Eylül tarihli *Babalık* gazetesinin Konya'daki yaralı askerlere yapılan yardımlarda “*Gazilerimize Tütün Hediye Edelim*” çağrısı bu duruma örnektir. Halkın yaralılara karpuz ve üzüm hediye ettiğini buna karşın onların asıl ihtiyaçlarının tütün olduğu ifade edilmişti. Gazete karpuz ve üzümün hastanelerce zaten temin edildiğini bu nedenle tütünün yaralılar nezdinde daha fazla makbule geçeceğini ifade etmişti⁷¹⁰. Gazete yaralıların aileleri ve yakınlarıyla mektuplaşması için kâğıt ve zarf yardımında bulunulmasını da istemiştir⁷¹¹. Yine yaralı askerlere ihtimam gösterilmesi noktasında başta öğrenciler olmak üzere tüm halkın ilgisi istenmiştir.⁷¹² Adana'da da *Yeni Adana* gazetesi şehre getirilen gazileri ziyareti ve yardımı teşvik etmişti. Gazete gazileri ziyaret saatlerini içeren tabloyu da yayınlayarak kamuoyunu teşvik etmişti⁷¹³.

⁷⁰⁷ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1.

⁷⁰⁸ *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.1.

⁷⁰⁹ *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2.

⁷¹⁰ *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

⁷¹¹ *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2.

⁷¹² *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2.

⁷¹³ *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 3.

Türk basınında kamuoyu yönlendirilmesine dair göze çarpan bir diğer konu ise okunmuş gazetelerin cephedeki askerlere ve yaralanan gazilere iletilmesidir. *İstikbâl* gazetesi Büyük taarruzun öncesinden sonuna kadar çeşitli tarihlerde Trabzon halkına gerek *İstikbâl* gerekse İstanbul gazetelerini okuduktan sonra atmayıp Haber Yurdu'na bırakmalarını tavsiye etmiştir. İlanda belirtildiğine göre Haber Yurdu bu gazeteleri cephe boyundaki askerlere gönderecekti⁷¹⁴. *Sada-yı Hak* gazetesi de *İstikbâl*'in Trabzonlulardan istediği gibi İzmirlilerden gazetelerini okuduktan sonra cephedeki askerlere gönderilmek için “*Ordu İstihbârât Müdüriyyetine*” adresini yazarak postaya vermelerini istemişti⁷¹⁵. *Yeni Adana* gazetesi ise “*Gazilerimize Gazete*” başlığıyla hastanelerdeki gazilerin gazete ihtiyaçlarının olduğunu haber vermişti. Bu nedenle okunan gazete ve eklerin şahsen veya Hilal-i Ahmer aracılığıyla gazilere gönderilmesinin büyük bir hizmet olacağını belirterek halkı bu doğrultuda hareket etmeye çalışmıştı⁷¹⁶. Böylece cephedeki askerler ve yaralı gaziler de gündemi takip edebilme fırsatını yakalamış olacaktı.

Türk basını kamuoyunun hassasiyetlerini sayfalarına taşıyarak hükümet yetkililerini de yönlendirmeye çalışmışlardı. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 27 Eylül tarihli nüshasında Eskişehir muhabirinin gönderdiği mektup vasıtasıyla savaştan harap olmuş şehir halkının ihtiyaçlarının ne olduğunu ortaya koyuyor ve yetkililerden acilen bunları karşılamasını istiyordu⁷¹⁷. Basının yetkilileri yönlendirmesindeki bir diğer örnek ise işgalden kalan Rumca tabelaların kaldırılmasıydı. 30 Eylül tarihli *Sada-yı Hak* gazetesi *Islahât* gazetesi sahibinin

⁷¹⁴ *İstikbâl*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No: 676, s.2; *İstikbâl*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No: 677, s.2; *İstikbâl*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 684, s.2; *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1; *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.2; *İstikbâl*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 689, s.2; *İstikbâl*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 690, s.2; *İstikbâl*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 693, s.1; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.2; *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.2; *İstikbâl*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 701, s.2; *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.2; *İstikbâl*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 706, s.2; *İstikbâl*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.2; *İstikbâl*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 705, s.2; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.2; *İstikbâl*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 716, s.2; *İstikbâl*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 716, s.2; *İstikbâl*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No: 716, s.2; *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.2; *İstikbâl*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.2; *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.1; *İstikbâl*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No: 724, s.1.

⁷¹⁵ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1; *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1; *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.1.

⁷¹⁶ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s. 3.

⁷¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

idarehanesini gösteren levhada halen Rumca kelimelerin kaldırılmamasını tenkit etmişti. *Islahât* gazetesi sahibinin tutuklu olduğunu ifade eden *Sada-yı Hak*, levhadaki Rumca ifadenin başkaları tarafından kaldırılması gerektiğini belirtmişti⁷¹⁸. 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi zaferler nedeniyle yapılan kutlamalarda alelade hazırlanmış bez parçalarının Türk bayrağına saygısızlık olduğunu belirterek halktan gerekli hassasiyetin gösterilmesini istemişti. Gazeteye göre kutlamalara katılanların bazıları masraftan kaçarak bir sopaya kırmızı bir bez bağlamakta ve üzerine hamurdan ay ve yıldız yaparak dükkânların kapılarına asmaktaydılar. Gazete bu gibi uygulamaları şiddetle tenkit ederek engellenmesini polis teşkilatından talep etmekteydi⁷¹⁹. Türk basınında işgal esnasında Rumlarla işbirliği yapanların cezalandırılması için de yetkililer göreve çağırılmıştı. *Şark* gazetesi 4 Ekim tarihli nüshasında “*Toma Yuvanidi Kimdir?*” başlığıyla bu türden bir haber vermişti. Gazete Toma Yuvanidi’nin işgal döneminde Yunanlılarla işbirliği yaptığı ve bu uğurda binlerce lira harcadığı iddiasındaydı. Gazete bu şahsın serbest kalmasını şiddetle tenkit ederek cezalandırılmasını şu ifadelerle istemiştir:

“*Bugün bu adamın kollarını sallayarak serbest serbest İzmir’de dolaştığını, hatta mağazasını açarak ayak ayak üstüne sandalyesinde oturup bizim ile âdeta istihzâ ettiğini görüyoruz. Hayâtımıza, ırkımıza sükast eden bu mel’ûnun lâyük olduğu cezâyı görmesini Hükûmet-i Milliyyemizin icrââtından bekleriz. Bu gibilere muhabbet eden eller kırılmalıdır*”⁷²⁰.

Türk basınında resmi kurumların yönlendirilmesine en güzel örneği *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü aleyhindeki yazılarında rastlamaktayız. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 14 Ağustos tarihli nüshasında cephelerdeki muhabirlerinin büyük çabaları sonrasında elde ettikleri bilgileri içeren mektupların Posta ve Telgraf Müdüriyetinin ihmalkârlığından dolayı yerlerine ulaşmasındaki gecikmeden şikâyetçiydi. Bu nedenle bilgilerin eskidiğini ve bir anlam taşımadığını ifade etmiştir. Örneğin bir muhabirin 5 Ağustos’ta Çatalca’yı ziyaret ederek Yunanlıların hareketleriyle ilgili yazdığı mektubu gazete ancak 14 Ağustos’ta yayımlayabilmişti⁷²¹. Posta ve Telgraf işlerindeki bu aksamanın devam etmesi nedeniyle 21 Ağustos tarihli nüshasında İçişleri Bakanlığına “*Artık Müdâhale*

⁷¹⁸ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁷¹⁹ *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359- 176, s. 2.

⁷²⁰ *Şark*, 4 Teşrin-i evvel 1338/ 4 Ekim 1922, No:1238, s.2.

⁷²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No 579, s.2.

Zamânı Gelmiştir” çağrısında bulunmuştu⁷²². Gazete, 25 Eylül tarihli nüshasında Posta ve Telgraf Müdüriyetine son ihtarını yaptığını, bundan sonra başvuracağı yeri çok iyi bildiğini ifade ederek tehdit etmişti⁷²³. Gerçekten de kısa zaman sonra Posta ve Telgraf Genel Müdürü görevinden alınmış yerine vekil olarak Genel Müdürlüğe bağlı Fen Heyeti ve Levazım Müdürü Bekir Vefa Bey tayin edilmişti⁷²⁴. Bu örnekten anlaşılacağı üzere *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi şikâyet ve girişimleriyle Posta ve Telgraf Genel Müdürünü görevinden alınmasını sağlayabilmişti.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Türk basını haberler, yaptığı yorumlar, yayınladığı ilan ve beyannamelerle kamuoyunun Türk taarruzu sürecinde birlikte hareket etmesini sağlamaya çalışmıştı.

1.2. TÜRK BASININDA KÖŞE YAZILARININ ETKİSİ

1.2.1. Kamuoyunu Lehte Etkileyen Köşe Yazıları

Büyük Taarruz sürecinde Türk basınında yer alan başyazılar ve süreklilik arz eden köşe yazıları oldukça önemlidir. Dönemin gazetelerinde yer alan bu yazılarla zamanının kamuoyu taarruz süreci hakkında aydınlatılmıştı. İncelediğimiz zaman diliminde oldukça fazla başyazı ve köşe yazısı bulunmaktadır. Biz yazıları tespit ederken Büyük Taarruzla doğrudan bağlantılı olmayan yazıları da belirtmeyi uygun gördük. Bunu yapmamızın sebebi taarruzun başlamasına rağmen bazı gazetelerin bundan haberdar dahi olmamasını göstermektir. Başyazıların ve köşe yazılarının çokluğu nedeniyle örnek almayı uygun gördük. Her başyazarın veya köşe yazarların birer yazısını değerlendirmenin konunun aydınlatılmasında yeterli olacağına inandık. Genellikle taarruz öncesi, süreci ve sonrasını yansıtacak yazıları değerlendirmeye çalıştık. Bazı gazetelerde ise başyazılar imzasız kaleme alınmıştır. Bunları ise imzasız başyazılar olarak değerlendirmeye çalıştık.

İlk olarak İstanbul gazetelerini temsilen *İkdâm* ve *Vakit* gazeteleri ele alınmıştır. *İkdâm* gazetesinin resmi olarak bildirilen başyazarı aynı zamanda sahibi olan Ahmet Cevdet'ti. Cevdet'in başyazarlarına bakıldığında taarruz süreciyle

⁷²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No 585, s.2.

⁷²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.2.

⁷²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.3.

doğrudan bir ilişki olmadığı görülmektedir. Cevdet'in gazetede ki başyazıları şöyleydi: *Parlamentolar Konferansı, Fabrikalarımıza Bir Tavsiye, Mösyö Lloyd George'un Nutku Münâsebetiyle, Yine Türkistân, Ölüler, İstanbul'un Yangınları, Matbûâ-yı Osmâniyye Cem'iyeti, Lord Norsklif-Times, Türkistân, Yugoslavya-Müslimânlar, İctimâî Bir Mesele, Okçuluk Münâsebetiyle, Sevk-i İkâzın İhyâ'sı, Bizi Çok Alâkadâr Eder, Parlamento Konferansı*⁷²⁵ Ahmet Cevdet'ten başka *İkdâm*'da birçoğu da imzasız çıkan başyazılar vardı. İmzasız çıkan bu yazılar Büyük Taarruzun ortaya koyulması adına oldukça önemliydi. Bu yazıların konu başlıkları şöyleydi:

*"Sulh Ararken, Taarruz ve Sulh, Taarruzun Netâyici Hakkında, Verilebilecek Şeyler, Yunan Harb Ediyor Fakat Sâkin Müslimân Ahâlîye Karşı, Mes'ûl Kim?, İleri! İlk Hedefiniz Akdenizdir!, Yeni Vaz'iyet Karşısında, Tevassut, Sulh, Vaz'iyet-i Hâzıraya Göre Mütârekenin Ma'nâsı, Yunanistan'a İmdâd, İzmirimiz İçin Vuslat Deminde, İlk Netîceler, İktisâdi Netîceler, Edirne Vilâyetimiz, Müslimân Muhâcirler, Türkler Geliyor*⁷²⁶."

İkdâm gazetesinin ikinci sayfasında da süreklilik arz eden köşe yazıları da yer almaktaydı. Yakup Kadri, bu sayfada taarruzla ilgili çok değerli olan hatıralarını, fikir ve yorumlarını yazmaktaydı. Onun bu çalışmalarında kullandığı akıcı ve hikâyeci anlatım yazılarının kıymetini artırıyordu. Yakup Kadri'nin *İkdâm* gazetesinde yayımlanan yazıları ise şöyleydi:

*"Bir Muhâlifle Mülâkat, Bizi Nasıl Seviyorlar, Bir Mühiim Eser Münâsebetiyle, İzmir'de Görüşeceğiz, Önde ve Arkada, Askerî zaferin Kıymeti, Seyirciler ne diyor, Akdenize İleri!, Manisa'nın İstirdâdi Münâsebetiyle, Âsâb ve His, İstanbul'da Şenlikler*⁷²⁷."

⁷²⁵ *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No:9127, s.1; 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1; 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.1; 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1; 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1; 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:9133, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:9134, s.1; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:9135, s.1; 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1.

⁷²⁶ *İkdâm*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:9141, s.1; 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No:9143, s.1; 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:9144, s.1; 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:9145, s.1; 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:9147, s.1; 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1; 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

⁷²⁷ *İkdâm*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.2; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.2; 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.2; 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.2; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No:9143, s.2; 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:9145, s.2; 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.2; 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.2; 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.2; 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2; 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2; 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153,

Yine *İkdâm* gazetesinin ikinci sayfasında Köprülüzade Mehmet Fuat ve Ahmet Refik'in de Büyük Taarruzla ilgili yazdığı yazılar bulunmaktaydı. Köprülüzade Mehmet Fuat, gazetenin 10 ve 12 Eylül tarihli sayılarında sırasıyla, "*İzmir'de Türkler 1*⁷²⁸, *İzmir'de Türkler 2*⁷²⁹" başlıklı yazılar kaleme almıştı. Aynı şekilde Ahmet Refik de 15 Ağustos tarihli gazetede "*Türkler ve İngilizler*⁷³⁰" ve 13 Eylül tarihli gazetede de "*Eskişehir, Alaşehir*⁷³¹" başlıklarını taşıyan yazılar kaleme almıştı.

İkdâm gazetesi başyazarı Ahmet Cevdet'in yazılarının Büyük Taarruz'la doğrudan ilgili olmaması nedeniyle biz Yakup Kadri'nin 31 Ağustos tarihli "*İzmir'de Görüşeceğiz*" başlıklı yazısını inceleyeceğiz. Yakup Kadri'nin "*İzmir'de Görüşeceğiz*" başlıklı yazısı Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya ithafen kaleme alınmıştır. Yazının hemen başında Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın Sivrihisar'daki son görüşmelerinde kendisine: "*İzmir'de görüşeceğiz*" müjdesini verdiğini belirtiyordu. Aylar geçmesine rağmen Yakup Kadri; İsmet Paşa'nın bu sözünü yerine getireceğine inanmaktaydı. Yakup Kadri, bu inancından dolayı Büyük Taarruzun askeri gelişmeleriyle ilgili haberlere bakmadığını dahi belirtmekteydi. Yazısında bu tavrını şöyle ifade ediyordu:

"5-10 günden beri etrafımda birçok sesler, birçok sözler işitiyorum, fakat hiç birine kulak asmiyorum. Gazetelerde birçok askerî mütâlaa-ı münâkaşata tesâdüf ediyorum, fakat hiç birini okumuyorum. Siz susuyorsunuz, düşman söylüyor. Türk askeri felan noktadan felan hatlarımıza girmek teşebbüslerinde bulundu. Mühimm zaiyâtla geriye püskürtüldü. Felan yerden mükabil taarruza geçtik, felan tepeye vuku' bulan şiddetli topçu hucûmları akim kaldı ilh haberler veriyor. Ben hiç birine inanmıyorum. Kendi kendime diyorum ki: "İsmet Paşa Sivrihisar'ın kayaları dibinde bir mehtâplı gecede İzmir'de görüşürüz, demişti. Bugün, yarın fakat mutlaka, mutlaka İzmir'e gireceğiz."

Yakup Kadri, yazısında İsmet Paşa'nın kendisine bu sözü verirken taşıdığı kendine güven, kararlılık ve imanı askerlerine de verdiğine inanmaktaydı. Bu nedenle de Türk ordusunun İzmir'i çok kısa zaman içerisinde geri alacağını ifade etmekteydi. Yakup Kadri, İzmir'in de Türk ordusuna kavuşmak için adeta sabırsızlandığını şu sözlerle ortaya koyuyordu: "*Güzel İzmir, vuslat günününün*

⁷²⁸ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2.

⁷²⁹ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.2.

⁷³⁰ *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.2.

⁷³¹ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.2.

*yaklaştığını hissediyor ve kafes arkasından nişânlusunun yolunu bekleyen bir ma'şûka gibi kalbi çarpıyor*⁷³²”.

İstanbul basınından incelediğimiz bir diğer gazete ise *Vakit*'tir. Gazetenin başyazarı Ahmet Emin Bey'di. Ahmet Emin'in başyazıları Büyük Taarruzun ortaya koyulması adına oldukça değerlidir. Onun başyazıları konu başlıkları itibariyle şöyleydi: “*Son Söz Silahların, İntizâr Günleri, Yunan Gafleti, Bir Zihniyyetin Tahlili, Bir Hülyânın Bedeli, İstanbul'un Borcu, Son Vaz'iyet, Mütâreke İstiyorlar, Zafer ve İtidâl, İkinci Feth, Nefsimize Galebemiz, Müessif Taşkınıklar, Siyasî Vehimeler, İzmit Yerine İzmir, Zafer veya Hiç*⁷³³”. Gazetede Ahmet Emin'den başka Ahmet Şükrü de bazen başyazı kaleme almıştır. Onun yazılarının Ahmet Emin'in öncülü olduğunu söyleyebiliriz. *Vakit* gazetesinde, Büyük Taarruzun başlangıcına kadar Ahmet Şükrü başyazıları kaleme almışken taarruzla beraber bu görevi Ahmet Emin üstlenmişti. Ahmet Şükrü'nün başyazıları konu başlıkları itibariyle aynen şöyleydi: “*Zafer veya Hiç, Konferans ve Sonrası, Venedik Konferansı, Sulhûn Yolu*⁷³⁴”

Vakit gazetesinin başyazılarında süreklilik arz etmeyen ve altında değişik imzalara rastlananlar da bulunmaktaydı. Bu çeşitlilik hiç şüphesiz başyazıların Büyük Taarruzu ortaya koyması açısından oldukça değerlidir. Sagir Hayri, 17 Ağustos tarihli gazetede “*Nah Konstantinopol!..*”⁷³⁵, Mehmet Asım, 4 Eylül tarihli gazetede “*Ceza Saati*”⁷³⁶ başlıklarıyla yazılarını kaleme almışlardı. *Vakit* gazetesinde bazen M.N. imzasıyla Büyük Taarruzun askeri açıdan değerlendirmelerin yer aldığı başyazılara da rastlanmaktaydı. Süreklilik arz eden M.N. imzalı yazılar nadiren başyazı olmuş, çoğunlukla gazetenin ikinci sayfasında yer almıştır. M.N. imzalı yazılar konu başlıkları itibariyle aynen şöyleydi:

⁷³² Yakup Kadri, “İzmir’de Görüşeceğiz” *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.2.

⁷³³ *Vakit*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 1691, s. 1; 30 Ağustos 1338 / 30 Ağustos 1922, No:1692, s.1; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 1694, s.1; 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1295, s.1; 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No.1698, s.1; 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No.1699, s.1; 7 Eylül 1238 / 7 Eylül 1922, No:1700, s.1; 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1; 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No:1702, s.1; 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No:1702, s.1; 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.1; 12 Eylül 1338 / 12 Eylül 1922, No:1705, s.1; 12 Eylül 1338 / 12 Eylül 1922, No:1705, s.1; 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.1; 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No.1707, s.1; 15 Eylül 1338 / 15 Eylül 1922, No.1707, s.1.

⁷³⁴ *Vakit*, 15 Ağustos 1338 / 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; 23 Ağustos 1338 / 23 Ağustos 1922, No:1685, s.1; 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; 28 Ağustos 1338 / 28 Ağustos 1922, No:1690, s.1.

⁷³⁵ *Vakit*, 17 Ağustos 1338 / 17 Ağustos 1922, No:1679, s.1

⁷³⁶ *Vakit*, 4 Eylül 1338 / 4 Eylül 1922, No.1697, s.1.

“Fransa- Almanya, Türkistân Harekâtı 1, Türkistân Herakâtı 2, Türkistân Harekâtı 3, Afyonkarahisar Muzafferiyyeti, Yunan Ordusunun Umûmî Ric’atı, Yunan Ordusu Nerede, Taarruzumuzun İlk Safhası, İlk Darbe ve İlk Hedef, Yunanistan’ın Bakiyetussüiyüfu, Ordumuz Vazîfesini İkmâl Edecektir, İlk Hedefe Vardık, İzmir’den Sonra, Mütâreke Şartlarımız 1, Mütâreke Şartlarımız 2, Bursamızın Tahliyesi⁷³⁷”.

Bunlardan başka, Mehmet Cemil’in 19 Ağustos tarihli “*Mezâlim Harbin İcâbâtından Değildir*⁷³⁸” ve Ali Haydar Emir’in 29 Ağustos tarihli *Vakit* gazetelerindeki “*Gelibolu’ya Dair*⁷³⁹” başlıklı makaleleri de gazetenin ikinci sayfasında yer almıştı.

Biz, *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin’in “*Son Vaz’iyyet*” başlıklı yazısını değerlendirmeyi uygun bulduk. Ahmet Emin bu yazısıyla son askeri gelişmeleri ve Avrupa, Yunanistan ve Türkiye’de oluşturduğu tesiri ortaya koymuştur. Emin, yazısında öncelikle askeri durum hakkında son bilgileri vermekteydi. Buna göre, Türk ordusu on günden daha az bir zamanda düşmanı imha etmişti. Yunanlıların dağılmış ve başsız kalmış askerleri artık Türk ordusu için hiçbir şekilde tehdit oluşturamazdı. Emin yazısında askeri gelişmelerin tesirlerini de ortaya koymuştu. Türk ordusunun elde ettiği bu başarıların Avrupa’da büyük bir şaşkınlık doğurduğu; artık Yunanlıların toparlanamayacağı düşüncesinin hâkim olduğu görüşünü savunmuştu. Yunanistan’ın mütareke teklifi mağlup olduklarına işarettir. Emin, memleket içerisindeki Türklerde ise zaferlerin büyük bir sevinç oluşturduğunu, halkın işgal edilmiş yerlerin geri alınması haberlerini heyecanla beklemekte olduğunu belirtmişti. Buna karşın memlekette küçük bir grubun Türk zaferlerini hazmedemediği “*hele bir sonunu bekleyelim*” gibi tesellilerle kendilerini avuttuklarını ifade etmişti. Yunanlıların, mütareke teklif etmekle beraber, son zamanlarda Türk zaferlerini gizleyip, halkını teskin için aldatıcı haberlere başvurduğunu da gözler önüne sermişti. Bu doğrultuda Yunanlılar, İstanbul’u bombaladıkları, yirmi beş bin kişilik Türk kuvvetinin Başkumandanıyla beraber esir

⁷³⁷ *Vakit*, 18 Ağustos 1338 / 18 Ağustos 1922, No:1680, s.1; 25 Ağustos 1338 / 25 Ağustos 1922, No:1687, s.1; 27 Ağustos 1338 / 27 Ağustos 1922, No:1689, s.1; 28 Ağustos 1338 / 28 Ağustos 1922, No:1690, s.2; 31 Ağustos 1338 / 31 Ağustos 1922, No:1693, s.1; 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1695, s.2; 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1695, s.2; 4 Eylül 1338 / 4 Eylül 1922, No.1697, s.2; 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No.1698, s.2; 7 Eylül 1338 / 7 Eylül 1922, No.1700, s.2; 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No.1701, s.2; 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No.1702, s.2; 10 Eylül 1338 / 10 Eylül 1922, No.1703, s.2; 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No.1704, s.2; 12 Eylül 1338 / 12 Eylül 1922, No.1705, s.2; 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.2; 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No.1707, s.2.

⁷³⁸ *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No: 1682, s.2.

⁷³⁹ *Vakit*, 29 Ağustos 1338 / 29 Ağustos 1922, No:1691, s.2.

ettiklerini, Bursa civarında büyük başarılar kazandıklarını iddia etmişlerdi. Emin, bu iddiaların yalan haberlerden ibaret bulunduğunu, gerçeğin ise tam tersi olduğu görüşünü savunmuştur. Yazısının sonunda Yunanlıların bu tavrını afyon çeken insanın gerçekleri algılayamamasına benzetmişti⁷⁴⁰

Anadolu basınında da Büyük Taarruz süreciyle ilgili çok sayıda başyazı ve köşe yazıları yayınlanmıştı. Ele alacağımız ilk gazete Ankara’da çıkmakta olan ve resmi gazete mahiyetindeki *Hâkimiyet-i Milliye*’dir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Taarruz sürecinin öncesinden sonrasına kadar çok değerli başyazılar ve köşe yazıları yayınlanmıştı. Bu süreçte gazetenin başyazıları imzasız yayınlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın da zaman zaman gazetede imzasız yazılar kaleme aldığını bilmekteyiz. Bununla beraber Mustafa Kemal Paşa bu süreçte cephede, Türk ordusunun başında bulunmaktaydı. Bu gerçek taarruz sürecindeki başyazıları onun bizzat kaleme almadığı sonucunu doğurmaktadır. Böyle olmakla beraber en azından *Hâkimiyet-i Milliye*’nin başyazılarını kaleme alanları yönlendirmiş olabileceği öngörüsünde bulunabiliriz. *Hâkimiyet-i Milliye*’nin imzasız başyazıları şöyleydi:

“İsmail Hân Hazretlerinin İtimâdnâmeleri, Londra Mülâkatı ve Sulh Şartları, İnkılâb mı? İhtilâl mi? 10, Acı Bir Nasihat, İngilizlerin Hatâ’ları 1, Teşkilât-ı Esâsiye 1, Teşkilât-ı Esâsiye 2, İngilizlerin Hatâ’ları 3, Yunanistan’da Yeni Fırkalar, İhtilâl mi? İnkılâb mı? 11, İngilizlerin Hatâ’ları 4, Ayrılmayacağımız Pek Sevgili Yurd, Yeni Bir İflâs, İhtilâl mi? İnkılâb mı 12, Satılmış Avukatlar, İhtilâl mi? İnkılâb mı 13, Ermeni Terhîbi, İngiltere ve Biz, İhtilâl mi? İnkılâb mı 14, Lloyd Corc ve Biz, Yeni Bir İflas Daha!, Venedik Konferansı, Fransa- İngiltere İhtilâfı, Vaz’iyyet-i Umûmiyye, Şark’ta Sulhü İhlâl Eden Siyâset İlanihaye Tutunamaz!, Lord Balfor’un Notası, Yeni Dolâblar, Bazı Hakikatler, Ermeni Da’vâsı Kurbânları 2, Hürmüz ve Ehremen, Emr-i Vâkiler, İslâmın İhyâsı, Yunan Alçaklıkları, Baş Kumandan Paşa Hazretlerinin Hitâbnâmeleri, Aldanmayacağız, Vasî’ Bir İhânet Planının Yıkılması, Yunan Vaz’iyyeti, Loyd Corc’un Mütâreke Teşebbüsü, Şehîdlerimizi Hâtırlayalım, Sakarya Günü, Palavra Başladı, Palavra Devam Ediyor, Bitaraf Mıntıka, Yunan Yaygaraları, Loyd Corc’un Gafletleri, Tereddüd Edecek miyiz?, Millet’in Sana Diyor ki..., Yine mi Kaşınıyorlar, Müttefikîn Teblîgleri, Garîb Bir İddiâ’, Ceneral Pelle’nin Beyânatı Münâsebetiyle⁷⁴¹”

⁷⁴⁰ Ahmet Emin, “Son Vaziyet” *Vakit*, 7 Eylül 1238 / 7 Eylül 1922, No:1700, s.1.

⁷⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1338/ 2 Temmuz 1922, No 546, s.1; 3 Temmuz 1338/ 3 Temmuz 1922, No 547, s.1; 4 Temmuz 1338/ 4 Temmuz 1922, No 548, s.1; 6 Temmuz 1338/ 6 Temmuz 1922, No 550, s.1; 10 Temmuz 1338/ 10 Temmuz 1922, No 553, s.1; 11 Temmuz 1338/ 11 Temmuz 1922, No 554, s.1; 12 Temmuz 1338/ 12 Temmuz 1922, No 555, s.1; 16 Temmuz 1338/ 16 Temmuz 1922, No 558, s.1; 17 Temmuz 1338/ 17 Temmuz 1922, No 559, s.1; 18 Temmuz 1338/ 18 Temmuz 1922, No 560, s.1; 23 Temmuz 1338/ 23 Temmuz 1922, No 564, s.1; 25 Temmuz 1338/ 25 Temmuz 1922, No 565, s.1; 26 Temmuz 1338/ 26 Temmuz 1922, No 566, s.1; 28 Temmuz 1338/ 28 Temmuz 1922, No 568, s.1; 30 Temmuz 1338/ 30 Temmuz 1922, No 569, s.1; 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No 571, s.1; 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No 576, s.1; 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No 577, s.1; 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No 580, s.1; 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581, s.1; 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No 582, s.1; 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No

Hâkimiyet-i Milliye'nin az sayıda yazarı belli olan başyazıları da bulunmaktaydı. Bu yazarlardan biri Ruşen Eşref'ti. Ruşen Eşref 30 Ağustos tarihinde "*Vatan Geliyor*"⁷⁴² ve 11 Eylül tarihinde "*Müncimin Huzurunda Esir Ceneraller*"⁷⁴³ başlıklı yazıları yayınladı. Ruşen Eşref'in "*Alaşehir'de*"⁷⁴⁴ başlıklı yazısı ise 2 Ekim tarihli nüshanın üçüncü sayfasında yer bulmuştu. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde süreklilik arz etmeyen farklı imzalı başyazılar da yayınlanmıştı. Muhiddin Baha imzasıyla 9 Temmuz'da "*Bursa'nın Sükûtu*"⁷⁴⁵, H.S., imzasıyla 8 Eylülde "*Bursa'ya Doğru*"⁷⁴⁶, Hakikatçi imzasıyla 20 Eylül'de "*Başkumandanımızın Yeni Hitapnâmesi*"⁷⁴⁷, İzmir Mebusu Tahsin imzasıyla 15 Ağustos'ta "*Ermeni Davası Kurbanları*"⁷⁴⁸ ve 25 Eylül'de "*Âlem-i İstiklâl I*"⁷⁴⁹ başlıklı yazılar da yayınlanmıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* Muhabiri Akagündüz'ün de yazıları oldukça önemliydi. Akagündüz savaş sonrasında kurtarılan yerlere gönderilmiş, oralandaki vaziyeti gönderdiği mektuplarla gazeteye bildirmişti. Geri alınan yerlerdeki Yunan zulmünün etkilerinin anlatıldığı bu yazılar gazetenin genellikle ikinci bazen de üçüncü sayfalarında yer almıştı. Yunanlıların, Müslüman köyler üzerindeki tahribatını gözler önüne sermesi açısından çok önemli olan bu yazılar tespit edebildiğimiz kadarıyla şöyleydi:

"Bir Gece, Bir Gündüz Bir Gece, Bir Gece Bir Gündüz, Bir Gündüz, Tel örgüler arasında, Millet Yapanları Biliyor, Eskişehir Titriyor ve Yanıyor!, Ölüm Mes'elesi, Ceneral

---

583, s.1; 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.1; 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1; 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No 587, s.1; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No 588, s.1; 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No 589, s.1; 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1; 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1; 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.1; 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.1; 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.1; 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1; 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.1; 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.1; 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1; 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.1; 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 608, s.1; 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 609, s.1; 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1; 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1; 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No 615, s.1; 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No 616, s.1; 3 Teşrin-i Evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No 624, s.1; 8 Teşrin-i Evvel 1338/ 8 Ekim 1922, No 628, s.1; 9 Teşrin-i Evvel 1338/ 9 Ekim 1922, No 629, s.1; 16 Teşrin-i Evvel 1338/ 16 Ekim 1922, No 635, s.1; 17 Teşrin-i Evvel 1338/ 17 Ekim 1922, No 636, s.1.

⁷⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.1.

⁷⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.1-2.

⁷⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.3.

⁷⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1338/ 9 Temmuz 1922, No 552, s.1.

⁷⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1.

⁷⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.1.

⁷⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No 580, s.2.

⁷⁴⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.1.

Monbelli ile Mülakat, Öc Ali ile Dülger Emine- Öc Ali, Öc Ali ile Dülger Emine- Dülger Emine, Ölümü Öldüren Üç Kurşun, Fenerden Doğan Güneş, Bursa'ya Geldiği Gün, Hâyırsız Kral, Her Gün Güzelleşen Beldede, Bir Yarım Mezârın Huzûrunda, İçin İçin Porsuyan Diyâr, Aksu Mâtemhânesi, Kral'dan Büyük Mülâzım, Bedbahtlar Arasında ve Arkasında, Meletiyos Kulak Ver, Bir Dokun Bin Âh Dinle..., Güzeli, İyi ve Zengin, Garbdeki Türk Kılıcı⁷⁵⁰”

Hâkimiyet-i Milliye'de inceleyeceğimiz yazı “*Hürmüz ve Ehremen*” başlığını taşımaktadır. 29 Ağustos tarihli gazetede yayınlanan “*Hürmüz ve Ehremen*” başlıklı yazı “*Ey Türk yürü! Yürü ki bütün bir beşerîyyet, bütün bir medeniyet varlığını, hayâtını, şerefini, senin celâdet ve şecâatinden bekliyor.*” ifadeleriyle başlıyordu. Yazıda, Türklerin Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa ve İngilizlerin Başbakanı Lloyd George kıyaslanarak aralarındaki farklar ortaya koyulmaktaydı. Gazeteye göre bu farklar şöyle ifade ediliyordu:

“Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, önünde vâsi' bir ufku açıldığı, şark için yeni bir güneşin doğduğu, büyük bir emel ve hedefin tahakkuk üzere bulunduğunu görerek, mes'ûd bir şeref ve izzet bir îmân-ı tefekküre dalmıştır. Lloyd Corc ise, bunun tamamen aksine olarak üç seneden beri kurduğu bütün tuzakların, bütün dolâbların, hîle ve fesâdların ...olarak uçmak üzere olduğunu görerek derin bir yeûs-i harmân içinde boğuluyor. Birisi yaşatmak, diğeri öldürmek, birisi varlık, diğeri yokluk için çalışıyordu.”

Yazıda genel olarak Batı Medeniyeti, özelde ise Lloyd George ve Yunanlılar Ehremen yani şeytanı; Türkler ise Hürmüz yani Hakk'ı temsil etmekteydi. Ehremen'in yalnız Türkleri değil tüm insanlığı tehdit ettiğini; Türklerin ise büyük bir cesaretle tüm insanlık için onunla savaştığını ifade ediyordu⁷⁵¹.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin önemine binaen yazarlarından Ruşen Eşref'in 30 Ağustos tarihli “*Vatan Geliyor*” başlıklı yazısını da inceleyeceğiz. Ruşen Eşref'in bu başyazısında Türk ordusunun elde edeceği zaferle yeniden bir vatan kuracağı belirtilmekteydi. Başyazının hemen başında Türk ordusunun Yunanlılar karşısındaki

⁷⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.1; 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2; 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.3; 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.3; 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3; 25 Teşrin-i Evvel/ 25 Ekim 1922, No 643, s.2; 29 Teşrin-i Evvel/ 29 Ekim 1922, No 646, s.2; 3 Teşrin-i Sani/ 3 Kasım 1922, No 651, s.2; 13 Teşrin-i Sani/ 13 Kasım 1922, No 659, s.2; 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2; 16 Teşrin-i Sani/ 16 Kasım 1922, No 662, s.2; 17 Teşrin-i Sani/ 17 Kasım 1922, No 663, s.2; 19 Teşrin-i Sani/ 19 Kasım 1922, No 664, s.3; 20 Teşrin-i Sani/ 20 Kasım 1922, No 665, s.3; 21 Teşrin-i Sani/ 21 Kasım 1922, No 666, s.3; 22 Teşrin-i Sani/ 22 Kasım 1922, No 667, s.3; 23 Teşrin-i Sani/ 23 Kasım 1922, No 668, s.3; 24 Teşrin-i Sani/ 24 Kasım 1922, No 669, s.3; 27 Teşrin-i Sani/ 27 Kasım 1922, No 671, s.3; 27 Teşrin-i Sani/ 27 Kasım 1922, No 671, s.3; 29 Teşrin-i Sani/ 29 Kasım 1922, No 673, s.3; 11 Kanun-ı Evvel/ 11 Aralık 1922, No 683, s.3-4; 19 Kanun-ı Evvel/ 19 Aralık 1922, No 690, s.3.

⁷⁵¹ “*Hürmüz ve Ehremen*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1.

mücadelesinde yılların getirdiği zafer hasretliğinden dolayı büyük bir şevk ve istek hâkim olduğu ifade edilmişti. Zaferlerin ancak verilecek kurbanlarla elde edilebileceği gerçeğini hatırlatan Ruşen Eşref, bu bedeli Türklerin fazlasıyla ödediğini yazıyordu. Dolayısıyla büyük bir istekle savaşıyor ve bu uğurda birçok bedel ödeyen Türk ordusunun kısa bir süre içinde başarılı olacağına kesin gözüyle bakmaktaydı. Ruşen Eşref başyazısının sonunda şunları yazıyordu: “*Kulağında böyle sadâlar var: Ordu kükrüyor ki: Vatan geliyor, zaman haykırıyor ki: Ordu geliyor!*”⁷⁵²

Bir diğer inceleyeceğimiz gazete de Konya’da çıkmakta olan *Babalık*’tır. Gazetenin başyazarı Samizade Süreyya idi. Süreyya, Büyük Taarruz öncesinde sıklıkla başyazılar kaleme almaktayken taarruz sürecinde bu görevi daha çok gazete yazarlarından Ekrem Reşat yürütmüştü. Bununla beraber taarruz sürecinde az da olsa başyazılar kaleme almıştır. Samizade Süreyya’nın tespit edebildiğimiz kadarıyla başyazıları şöyleydi: “*Ümîd Edelim mi?, Ceneral Townshend’le Hasbihâl, İstanbul’daki Yâdigârlar, Kadın Parmağı, Son Koz, Mersin’de Neler Oluyor, Köylerde Gördüklerim, Dalâlet-i Siyasîyye Numuneleri 1, Dalâlet-i Siyasîyye Numuneleri 2, Nasrunminallah ve Feth-i Karîb, Delâlet-i Siyasîyye Numuneleri 3, Ordu ile Beraber*”⁷⁵³ Büyük Taarruz sürecinde genellikle *Babalık* gazetesinin başyazılarını Ekrem Reşat kaleme almıştır. Reşat’ın başyazıları ise şöyleydi:

“*İstanbul Mes’alesi, Niye Taarruz Ettik, Ünvan, Asâlet Tâciri, Herkes Vâzife Başına, Taarruzumuzun Fâideleri, Hâkkımız Teslîm Edilmeli, Hâkkıdır Hâkka Tapân Milletimin İstiklâl, Yaralarımıza Merhem Lâzım, Elhemdülillâh Kahramân Ordu-Güzel İzmir, Hâk ve Kuvvet, Bursa, Tarihin Bir Tekerrür-i Muhteşemi, İstanbul Nümâyişi, Hastanelerde, Yeni Bir İflâsa Doğru, Hilâl-i Ahmer, Sulhûn Yolu, Boğazlar Mes’alesi, Şaşkınlık Alâmeti, Yavuz Hırsız, Üç Yüz Milyon, Yunan Yavgaraları*”⁷⁵⁴

⁷⁵² Ruşen Eşref, “Vatan Geliyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.1.

⁷⁵³ *Babalık*, 25 Temmuz 1338/25 Temmuz 1922, No: 952, s.1; 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 954, s.1; 30 Temmuz 1338/30 Temmuz 1922, No: 955, s.1; 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 956, s.1; 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No: 962, s.1; 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 968, s.1; 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 970, s.1; 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.1; 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.1; 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.1; 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.1; 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

⁷⁵⁴ *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1; 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.1; 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No: 981, s.1; 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.1; 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.1; 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.1; 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.1; 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1; 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.1; 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922,

Babalık gazetesi Büyük Taarruz sürecinde az da olsa misafir yazarların başyazı ve köşe yazılarını da yayınlamıştı. Nitekim 6 Eylül tarihli sayıda Edirne Mebusu Mehmet Şerif'in "Konya'da Gördüğüm Kudsi ve Şehkâr Manzara(.)"⁷⁵⁵ yazısı bu meyandaydı. *İleri* Gazetesinden Celal Nuri'nin ise "İstanbul"⁷⁵⁶ başlıklı yazısı 17 Ağustos tarihli gazetenin ikinci sayfasında yayınlanmıştı.

Babalık gazetesinde Ekrem Reşat'ın 19 Eylül tarihli "Sulhün Yolu" başlıklı yazısı incelenecektir. Bu yazı, Türk ordusunun Yunanlıları tamamen Anadolu'dan attığı zamanlarda yazılmıştı. Yunanlılar İtilaf kuvvetleri aracılığıyla Türklerle barış görüşmelerinin başlatılmasını teklif etmişlerdi. Reşat tam böyle bir dönemde kaleme aldığı bu yazısıyla Türklerin barışı, ancak bazı şartlar dâhilinde kabul edeceklerini savunmuştu. Bu şartların Misak-ı Milli kararları olduğunu belirtiyordu. Sulhun en önemli anahtarının ise Yunanlıların, Edirne başta olmak üzere Doğu Trakya'dan kayıtsız şartsız çıkmaları olduğunu ifade etmişti. Reşat, Türklerin Trakya ve Edirne'deki hassasiyetlerinin en önemli sebebini Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları zulümleri buralarda da devam ettireceği endişesi olarak göstermekteydi. Yazısının sonunda ise sulha giden en kestirme yolun ancak Türklerin milli davasındaki hakkının onaylanması ile olabileceğini belirtmişti⁷⁵⁷.

İnceleyeceğimiz bir diğer gazete ise Büyük Taarruz sürecinde önemli başyazıların yayınlandığı *İstikbâl* gazetesidir. Doğu Karadeniz bölgesinde çıkmakta olan Trabzon merkezli *İstikbâl* gazetesinin başyazarı Faik Ahmet Bey'di. Bununla beraber Büyük Taarruz sürecinde Faik Ahmet'in başyazılarının taarruz öncesi döneme ait olduğu görülmektedir. Faik Ahmet'in *İstikbâl*'de yayınlanan başyazıları şöyleydi: "Hayâl Arkasında, Sulhün Engelleri, Müşterek Düşmâna Karşı, Lloyd Corc'un Sözlere, Halâs Yolu, Sulh Yolunda"⁷⁵⁸. Gazetede doğrudan Büyük Taarruzu konu alarak başyazılar kaleme alan yazar ise Nüzhet Haşim'di. *İstikbâl*'in yazar

---

No: 993, s.1; 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.1; 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1; 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1; 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997, s.1; 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.1; 24 Eylül 1338/24 Eylül 1922, No: 999, s.1; 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No 616, s.1.

⁷⁵⁵ *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.1; Avanas, a.g.e., s. 249.

⁷⁵⁶ *Babalık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 967, s.2.

⁷⁵⁷ Ekrem Reşat, "Sulhun Yolu", *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1.

⁷⁵⁸ *İstikbâl*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 680, s.1; 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 682, s.1; 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 683, s.1; 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 684, s.1; 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 685, s.1; 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 686, s.1.

kadrosunda bulunan Haşim'in yazıları ise şunlardı: “*Ne Sandınız dı? Güzel İzmir, Son Vazîfeniz, Boğazlar Mes‘elesî, Ta‘mîr, Tazmîn, Îade 1, Ta‘mir, Tazmîn, Îade 2, Son Notanın Ma‘nâsî*⁷⁵⁹” Gazetede imzasız kaleme alınan başyazılar da vardı. Büyük Taarruzla ilişkili olan bu imzasız başyazılar şunlardı: “*Sulha Doğru, Sulh İçin, Mukarrerât! Heyhat! Mukarrerât Diyorlar!, İngiltere İsterse Şark'ta Sulh Yarın Akd Olunur, Bu Âfet Ne Kadar Tâb'i Bir Afettir, Atina'dan Sonra, Yeni hedeflere Doğru, Sulh İmkânları*⁷⁶⁰.”

Nüzhet Haşim'in 11 Eylül tarihli “*Güzel İzmir*” başlıklı yazısını inceleyeceğiz. Nüzhet Haşim yazısında İzmir'in elden çıkışıyla ortaya çıkan hüznün geri alınışıyla beraber nasıl sevince dönüştüğünü etkileyici bir dille anlatmaktaydı. Haşim öncelikle İzmir'e iki defa gittiğini ve şehrin doğasıyla, gelişmişliğiyle son derece güzel olduğunu belirtmekteydi. “*Güzel İzmir*”in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından ele geçirilmesinin tüm Türkler için kara bir gün olduğunu ifade eden Haşim, şehrin işgalinin Türk milleti üzerinde büyük bir acı getirdiğini; çocuğundan yaşlısına kadar herkesin gözyaşları döktüğünü belirtmekteydi. Bununla beraber bu acının ortak mücadele ruhuna dönüştüğünü ve memleketin işgalden kurtulması için adeta seferber olduğunu ifade etmişti. Haşim, üç sene, üç ay ve 24 gün süren işgalden sonra Türk ordusunun İzmir'e girerek Kadifekale'de Türk bayrağını yeniden dalgalandırmasını büyük bir heyecanla anlatmıştır. Nüzhet Haşim, kara gün olarak tanımladığı şehrin işgalinde Türk Milletinin çektiği acıların tersine şimdi bu güzel şehri geri almanın getirmiş olduğu sınırsız mutluluktan bahsetmiştir. Herkesin gözlerinde sevinç gözyaşlarının döküldüğünü belirten Haşim Yunanlılardan kurtulan İzmir'e, gidecek olan *İstikbâl* gazetesinin muhabiri Osmanzade Hamdi Bey'e tüm Karadeniz halkının selamını İzmir'e götürmesini istiyordu⁷⁶¹.

⁷⁵⁹ *İstikbâl*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 703, s.1; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.1; 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1; 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.1; 26 Eylül 1338/ 26 Eylül 1922, No: 720, s.1; 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.1; 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

⁷⁶⁰ *İstikbâl*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No: 677, s.1; 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 678, s.1; 5 Ağustos 1338/5 Ağustos 1922, No: 679, s.1; 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No: 681, s.1; 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 701, s.1; 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.1; 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 715, s.1; 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 715, s.1; 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 716, s.1.

⁷⁶¹ Nüzhet Haşim, “*Güzel İzmir*”, *İstikbâl*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.1.

Kastamonu'da çıkmakta olan *Açıksöz* de değerlendireceğimiz gazeteler arasındadır. Gazetenin başyazarlığını İsmail Habib yapmaktaydı. Habib'in taarruz öncesinden başlayarak sonuna kadar yazdığı başyazılar şöyleydi:

“Emniyetimizin Sebebi, Hoşnudsuzluğun Sebebi, Paşa'nın Köşkün'de, Kabâhat Meşrûtiyette mi?, Edirne'nin Ma'nâsı, Amerikan Mümessîlinin Vagonunda, Biz ve Onlar, İstanbul'un Bırakıldığı Gün, Nasıl Bitecek, Bayramı Selâmlarken, Uçurumun Dolması, İlerleyen Orduya, Ak Deniz'e, Sakarya ve İzmir, Azamet İçinde Zaâf”⁷⁶²

Gazetede başka yazarların da başyazıları bulunuyordu. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu yazılar şunlardı: Halide Edip'in 19 Ağustos'ta *İkdâm*'da yayınlanan *“Millî Türk Bedî' Makalesi Münâsebetiyle”⁷⁶³* ve *Yenigün* gazetesinden Trabzon Meb'ûsu Nebî-zâde Hamdi'nin 7 Eylül tarihinde yayınlanan *“Zâlim ve Mağrûr Düşmân Söz Mehmetçiğindir”⁷⁶⁴* başlıklı yazıları aynen yayınlanmıştır. Ayrıca Fahrettin Mustafa'nın 20 Eylül tarihinde yayınlanan *“Sana Selâm Olsun Ey Gazî”⁷⁶⁵* adlı başyazısı da önemlidir.

Açıksöz gazetesinin ikinci sayfasında yer alan yazılar ise şunlardır: Abdülmecit Nuri'nin *“Hey Âliülfelâh, Yuhha, Türkler ve Lloyd Corc”⁷⁶⁶*, Ebuel Haluk'un *“İzmir'den İlerlerken”⁷⁶⁷*, Ömer Lütfü'nün *“Himâye-i Etfâl İş Evi Hakkında”⁷⁶⁸*, Muallim İsmail Hakkı'nın *“İstanbul Tezâhürâtı”⁷⁶⁹*, Çankırı Eski Mutasarrıfı Lütfü'nün *“Köylü Kadınlarına Medyûn-ı Şükrânız”⁷⁷⁰*

Biz burada *Açıksöz* gazetesinin başyazarı İsmail Habib'in 26 Ağustos tarihli *“Nasıl Bitecek”* başlıklı yazısını inceleyeceğiz. İsmail Habib, *“Nasıl Bitecek”* başlıklı yazısını kaleme aldığı anda henüz Büyük Taarruzun başladığından habersizdi. Bununla beraber bir savaşın an meselesi olduğunu belirtmekteydi. Sevük, Türklerin

⁷⁶² *Açıksöz*, 19 Temmuz 1338/ 19 Temmuz 1922, No: 536, s.1; 20 Temmuz 1338/ 20 Temmuz 1922, No: 537, s.1; 24 Temmuz 1338/ 24 Temmuz 1922, No: 539, s.1-2; 25 Temmuz 1338/ 25 Temmuz 1922, No: 540, s.1; 26 Temmuz 1338/ 26 Temmuz 1922, No: 541, s.1; 27 Temmuz 1338/ 27 Temmuz 1922, No: 542, s.1; 31 Temmuz 1338/ 31 Temmuz 1922, No: 545, s.1; 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No: 546, s.1; 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No: 548, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No: 562, s.1, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No: 564, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 566, s.1, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 572, s.1, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 579, s.1, 27 Eylül 1338/27 Eylül 1922, No: 591, s.1.

⁷⁶³ *Açıksöz*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No: 558, s.1.

⁷⁶⁴ *Açıksöz*-7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, no:575, s.1

⁷⁶⁵ *Açıksöz*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 585, s.1.

⁷⁶⁶ *Açıksöz*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:566, s.2; 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:571, s.2; 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No:584, s.2..

⁷⁶⁷ *Açıksöz*, 29 Temmuz 1338/ 29 Temmuz 1922, No: 544, s.2.

⁷⁶⁸ *Açıksöz*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:567, s.2

⁷⁶⁹ *Açıksöz*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No:583, s.2.

⁷⁷⁰ *Açıksöz*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:573, s.2.

önceden beri kan dökülmemesi için elinden gelen her şeyi yaptığını; buna karşın Yunanlıların barışa yanaşmadığını ifade etmekteydi. Türklerin barışta ne için ısrarlı olduklarını da ortaya koyuyordu. Ona göre, Yunanlılar, Anadolu'da bataklığa girmiş ve çırpındıkça batıyordu. Bu bataklıktan ancak Anadolu'yu tahliye edince kurtulacaklardı. Yunanlıların Anadolu'dan çekileceği inancı Türklerin boş yere savaşa girmesini engellemişti. Türkler bunun sağlanması için yedi sekiz aydır sulh girişimlerine tamamen cevap vermiş ve meselenin savaşa değil siyasetle halledilmesi için büyük mücadele sürdürmüştü. İsmail Habib, Türklerin bu iyimser yaklaşımına karşın Lloyd George'un, son nutkundaki savaşçı söylemlerle bu çabaya olumsuz yanıt verdiğini belirtmişti. Lloyd George'un bu nutkuna Türklerin güçsüz olduğu anlayışının sebep olduğunu iddia etmiştir. Türklerin gerçek gücünü göstererek George'a artık gerekli cevabı vermelerini istemişti. İsmail Habib, bu saatten sonra barışın ancak savaşa elde edilebileceğine inanmaktaydı. Türklerin son bir defa daha, kanlı bir savaşa katlanması gerektiğini bunun sonucunda da mesut bir devreye ulaşacağı görüşünü savunmuştu⁷⁷¹.

Yeni Adana gazetesinde de Büyük Taarruz sürecinde önemli başyazılar yayınlanmıştı. Gazetede başyazar olarak Ferit Celal gösterilmişti Bununla beraber başyazılar imzasız çıkmıştı. Bu süreçte gazetede kaleme alınan başyazılar şöyleydi:

“İstanbul Etrâfında Yunanistan”, “Fransa'ya”, “Köylü ve Sıhhati 3”, “İntişâr Etmediğimiz Günlere”, “İzmir'den İstanbul'a”, “Alâmet Gazetesine Cevâbımız”, “Sihhî Bir Fâcia”, “Belediye İntihâbâtı”, “İşin İç Yüzü”, “Yine Şark Konferansı”, “İktisâda Doğru”, “Köylü Nasıl Çalışıyor 4”, “Loyd Corc ve Nutku 1”, “Loyd Corc ve Nutku 2”, “Mükâber İslâm”, “Hal Edilebilir mi?”, “Hazırız”, “Mısır Ahvâli Gittikçe Karşıyor”, “Ödemiş'teki Mezâlim”, “Lüzumsuz Şâyialar”, “Zulmün Cezâ'sı”, “Ma'nâsız Bir Konferans” “Türk Geliyor”, “Esîr Yunan Cenerallerinden Zimeras İle Mülâkat”, “Türk Zaferi”, “Vatanımızdan Çıkınız”, “Esîr Yunan Madamlarıyla Mülâkat”, “Sakarya Zaferi”, “Cezâ'ları Verilmeli”, “Mekteb..Mekteb”, “İngilizler Yalnız Kalıyor”, “Eğilen Başlar”, “Yeni Hîleler”⁷⁷².

⁷⁷¹ İsmail Habib, “Nasıl Bitecek”, *Açıksöz*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No: 564, s.1.

⁷⁷² *Yeni Adana*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No: 332-149, s.1; 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No: 333-150, s.1-2; 4 Ağustos 1338/ 4 Ağustos 1922, No: 334-151, s.1; 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No: 335-152, s.1; 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No: 336-153, s.1; 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No: 337-154, s.1; 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No: 338-155, s.1; 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 339-156, s.1; 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No: 340-157, s.1; 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No: 341-158, s.1; 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No: 342-159, s.1; 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No: 343-160, s.1; 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No: 344-161, s.1; 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 345-162, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No: 347-164, s.1; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No: 348-165, s.1; 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No: 350/167, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.1; 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 353-170, s.1; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s.1; 5 Eylül

Yeni Adana gazetesinde kaleme alınan köşe yazıları ise tespit edebildiğimiz kadarıyla şöyledir: Yusuf İzzet: “*Cihâd-ı Ma’nevî ve Salâhu*”⁷⁷³, Demir Bolat: “*İstanbul Mektûbu 10*”⁷⁷⁴ “*İstanbul Mektûbu 11*”⁷⁷⁵, Kemal Mutluay: “*Esir Ceneral Nider Kayseri Yollarında*”⁷⁷⁶ ve Mehmet Emin: “*İstanbul’dan Ayrılırken*”⁷⁷⁷

Biz bu başyazılardan 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesinde kaleme alınan “*Ma’nâsız Bir Konferans*” başlıklı olanı değerlendireceğiz. Yazıda öncelikle Büyük Taarruzla beraber Türk zaferlerine ve Yunan mağlubiyetine dikkat çekilmektedir. Başyazıda Türklerin Anadolu’nun tahliyesini silahının gücüyle elde ettiği belirtilerek artık Venedik Konferansının mevcut durumda manasızlaştığı ifade edilmişti. Türkler bu saatten sonra ancak Misak-ı Milli şartları çerçevesinde bir barış antlaşmasını kabul edeceği savunulmuştur. Galibiyete rağmen Türklerin haklarından fazla bir şey istemeyeceği belirtilmiştir. Başyazının sonunda ise Lloyd George Hükümeti’nin çok yakında Yunanistan taraftarı siyasetten de uzaklaşacağı iddia edilmişti. Çünkü Yunanistan kısa bir süre sonra büyük bir çöküntüye uğrayacaktı. Bu halde İngiliz Hükümeti ise faydalanamayacağı bu devleti desteklemekten vazgeçecekti⁷⁷⁸.

İzmir basınından *Şark* ve *Sada-yı Hak* inceleyeceğimiz gazetelerdendir. *Şark* gazetesi başyazarı Halil Zeki idi. Halil Zeki’nin başyazıları doğrudan Büyük Taarruz sürecini kapsamamaktaydı. Onun başyazılarının konu başlıkları şöyleydi: “*Sırlar ve İslamiyet, Gospodin Başın’le Mülâkat, Bulgarlar Ne Düşünüyor, Şark Mes’eleşi, Öyle Değil, Bulgar Komiteleri ve İslâmlar, Balkan İttihâdının Mâhiyyeti*”⁷⁷⁹ *Şark* gazetesinde Büyük Taarruz ile ilgili boşluğu Reşat Vedat doldurmuştu. Onun yazıları

1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s.1; 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s.1; 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s.1; 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.1; 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1; 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s.1; 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s.1; 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s.1; 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 369-186, s.1; 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s.1; 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 372-189, s.1; 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 372-189, s.1; 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 374-191, s.1; 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 374-191, s.1; 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 375-192, s.1;

⁷⁷³ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 2.

⁷⁷⁴ *Yeni Adana*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No: 353-170, s. 2.

⁷⁷⁵ *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 2.

⁷⁷⁶ *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s. 2.

⁷⁷⁷ *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s. 2.

⁷⁷⁸ “Ma’nâsız Bir Konferans” *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s.1

⁷⁷⁹ *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1194, s.1; 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1196, s.1; 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:1213, s.1; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1207, s.1; 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:1203, s.1; 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:1212, s.1; 12 Kanun-ı Evvel 1338/ 12 Aralık 1922, No:1300, s.1.

doğrudan Büyük Taarruz öncesi, süreci ve sonrasında ilgiliydi. Vedat'ın başyazılarının konu başlıkları ise şöyleydi:

“Sulh İşi, İngiltere ve İstanbul, Son Demlerde Biz, Loyd Corc’un Nutku, Loyd Bedbâht Şark, Corc, Poankare İhtîâfi, Ne Devresi!, Türkiye-İngiltere, İngiltere Siyâseti, İstanbul, Ağlama Artık, Yakında Bol Bol Şenlenir Gülersek, Mağmûm İstanbul!, O Karanlık Günlerden, İnciniyoruz, Boğazlar ve Trakya, Bu Konferans, Zafer Âmilleri, El Uzatmayın”⁷⁸⁰

Şark gazetesinde bunlardan başka süreklilik arz etmeyen kişilerin başyazıları da bulunmaktaydı. Bu başyazılar şunlardı: 3 Eylül tarihli Ethem Ruhi'nin *“Yeni Neslin Teceddüdü!”*⁷⁸¹, 8 Eylül tarihli Yakup Sırrı'nın *“Bir Mühim Eser Münâsebetiyle”*⁷⁸², 29 Eylül tarihli Handan Baba'nın *“O ne hazîn gündü”*⁷⁸³, 1 Ekim tarihli Şark Filozofu Hidayet Keşfi'nin *“Filozofun Otuzuncu Mektûbu Boğazlar”*⁷⁸⁴ ve 4 Ekim tarihli Ebul Tevfik'in *“Emvâl-i Metrûke Hâkkında”*⁷⁸⁵.

Şark gazetesinde Büyük Taarruzla ilgili olarak yayımlanan başyazıların hemen hepsi Reşat Vedat'a aitti. Biz de bu nedenle Reşat Vedat'ın 27 Ağustos tarihli *“Türkiye-İngiltere”* başlıklı yazısını inceleyeceğiz. Bu yazının tarihine dikkat edilirse Büyük Taarruzun başlangıcından bir gün sonraya denk gelmektedir. Buna rağmen yazıda Türk taarruzunun başladığına dair bir ibareye rastlanılmamaktadır. Vedat, bu yazıda Türklerin İngiltere ile olan ilişkisinin samimi olması gerekliliğine değiniyordu. İngiliz İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Müslüman unsurların Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkileri iyileştirmesinde önemli bir unsur olarak görmektedir. Vedat, tarihten örnekler vererek Türklerin, İngilizlere her zaman samimi bir şekilde yaklaştığını ve onlara güvendiğini iddia etmekteydi. Bu güvenin ispatını da Mondros Mütarekesi gereği silahlarını teslim etmeleri olarak göstermekteydi. Türklerin silahlarını teslim etmeleri İngilizlerden herhangi bir zarar

⁷⁸⁰ Şark, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1189, s.1; 4 Ağustos 1338/ 4 Ağustos 1922, No:1192, s.1; 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No:1195, s.1; 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1197, s.1; 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1196, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No:1206, s.1; 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1208, s.1; 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1210, s.1; 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No:1229, s.1; 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.1; 2 Teşrin-i evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No:1236, s.1; 3 Teşrin-i Evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No:1237, s.1; 4 Teşrin-i evvel 1338/ 4 Ekim 1922, No:1238, s.1; 5 Teşrin-i evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:1239, s.1.

⁷⁸¹ Şark, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No:1215, s.1.

⁷⁸² Şark, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.1.

⁷⁸³ Şark, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.1.

⁷⁸⁴ Şark, 1 Teşrin-i evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:1235, s.1.

⁷⁸⁵ Şark, 4 Teşrin-i evvel 1338/ 4 Ekim 1922, No:1238, s.1.

beklemediklerinden kaynaklandığını savunmuştu. İngilizlerin de Türklerden hiçbir tehlike beklememesi gerektiğini ifade etmiştir. Vedat, yazısında İngilizlerin, Venedik Konferansı sürecinde barıştan yana tavır takınmalarını olumlu bulduğunu belirtmiştir. Yazının sonunda ise yapılacak olan Venedik Konferansında Lloyd George'un diğer Müttefik Devletlerin temsilcileriyle birlikte hareket etmesini temenni etmişti⁷⁸⁶.

Sada-yı Hak gazetesinin sınırlı sayıda nüshası günümüze ulaşmıştır. Gazetenin başyazarı Mehmet Sırrı'nın iki başyazısı mevcuttur. Mehmet Sırrı'nın yazıları 7 Eylül tarihli "*Vaz'iyet-i Mühlikeye Bir Nazar*⁷⁸⁷" ve 29 Eylül tarihli "*Nureddin Paşa ve İzmirlielerin Kanaati*"⁷⁸⁸ başlıklarını taşımaktaydı. *Sada-yı Hak* gazetesinde diğer gazetelerde başyazarlık yapan gazetecilerin yazılarının da yayınlandığını görmekteyiz. *İleri* gazetesi başyazarı Celal Nuri'nin 30 Eylül tarihli "*Hükümet-i Milliyemizin Şevkâtine Adalardaki Milletdâşlarımızı Kurtaralım*⁷⁸⁹" ve 1 Ekim tarihli "*Eser Kimin İse Zafer De Onundur*⁷⁹⁰" başlıklı yazıları bu meyandadır.

Elazığ'da çıkmakta olan *Satvet-i Milliye* gazetesinin başyazarları da oldukça önemlidir. Süreklilik arz etmeyen başyazarlar da genellikle imzasız veya değişik isimlere aitti. Haftalık olarak çıkmakta olan *Satvet-i Milliye* gazetesindeki imzasız başyazarlar şöyleydi: "*İftirâ'lar Dolayısıyla, Yunan'ın Yeni Nâmerdliği, Şark-ı Kâribde Türk-Yunan Muhâsemâtı, Ordu Zafere Doğru İken Bizim Vazîfemiz*⁷⁹¹" Gazetede Hulûsi imzasıyla 25 Eylül tarihinde yayınlanan "*Hâlâ İngiliz Tuzağı*⁷⁹²" ve 16 Ekim tarihinde yayınlanan "*Zafer-i Siyâsi*⁷⁹³" başlıklı iki yazı mevcuttur. Gazetede diğer başyazarlar ise şöyleydi: Ergani Mebusu Hakkı Bey'in "*Harb ve*

⁷⁸⁶ Reşat Vedat, "Türkiye-İngiltere", *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.1.

⁷⁸⁷ *Sada-yı Hak*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 14, s.1.

⁷⁸⁸ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/29 Eylül 1922, No: 30, s.1.

⁷⁸⁹ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁷⁹⁰ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

⁷⁹¹ *Satvet-i Milliye*, 5 Haziran 1338/ 5 Haziran 1922, No: 14, s.1; 12 Haziran 1338/ 12 Haziran 1922, No: 15, s.1; 19 Haziran 1338/ 19 Haziran 1922, No: 16, s.1; 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 23, s.1-2.

⁷⁹² *Satvet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 26, s.1.

⁷⁹³ *Satvet-i Milliye*, 16 Teşrin-i Evvel 1338/ 16 Ekim 1922, No: 29, s.1.

Sulh”⁷⁹⁴, A.N.’nin “*İlhâmât*”⁷⁹⁵, Emin Hüseyin’in “*İlhâmât*”⁷⁹⁶, Behzat Tevfik’in “*Büyük Adamların Rolü*”⁷⁹⁷”

Biz bu gazeteden Behzat Tevfik’in 18 Eylül tarihli “*Büyük Adamların Rolü*” başlıklı yazıyı inceleyeceğiz. Yazıya göre, tarihte büyük kitleleri yönlendirecek, onların kaderini şekillendirecek kişiler çok azdır. Bu dâhilerin en önemli meziyetleri halkın ruhunu, kendi vicdanında canlandırmalarıdır. Böyle dâhilere tüm milletlerin ihtiyacı vardır. Tevfik, Amerika’nın İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesine önderlik eden Washington örneğini vermektedir. Washington’un Amerika özgürlük ateşini başlatmadan önce halkın İngiliz zulmünden rahatsız olmakla beraber bu durum karşısında bir kabullenme içerisinde olduklarını ifade eder. Washington ile beraber İngilizlere karşı olan rahatsızlık, beraberinde mücadeleye dönüşmüş ve Amerika’yı bağımsızlığa götüren süreç de başlamıştır. Tevfik, Washington’dan daha da büyük bir başarıyı Mustafa Kemal Paşa’nın gerçekleştirdiğini belirtir. Birinci Dünya Savaşından mağlup ve bitkin çıkmış bir halkın İngiltere, Fransa ve İtalya gibi büyük devletler tarafından adeta ölüm fermanı olan Sevr emri vakisine tabi tutulduğunu ifade etmiştir. Böyle zor bir durumda Türk milletinin, Sevr antlaşmasına içten içe kızgınlık duymakla beraber, elinde mücadele edecek silahın dahi olmaması nedeniyle çaresiz bir durumda beklemekte olduğunu belirtmiştir. Tevfik, Mustafa Kemal Paşa’nın bu milletin içinden sıyrılarak milletin ruhunda bulunan vatanperverane kızgınlığı istiklal amacıyla birleştirmeyi başararak kendilerine dayatılan emri vakiyi reddetdiklerini ve mücadeleye başladıklarını belirtmektedir. Neticede ise Mustafa Kemal Paşa’nın dâhiyane rehberliğiyle Türk milleti bu istiklâl mücadelesini kazanmıştır⁷⁹⁸.

Ele aldığımız bir diğer gazete ise *Varlık*’tır. Gazetede süreklilik arz eden başyazılara rastlayamadık. Bununla beraber tespit edebildiğimiz kadarıyla Büyük Taarruz sürecinde yalnızca Ulçucu Oğlu imzasıyla Büyük Taarruz sonrasında 25 ve

⁷⁹⁴ *Satvet-i Milliyye*, 17 Temmuz 1338/ 17 Temmuz 1922, No: 17, s.1.

⁷⁹⁵ *Satvet-i Milliyye*, 30 Temmuz 1338/ 30 Temmuz 1922, No: 19, s.1.

⁷⁹⁶ *Satvet-i Milliyye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 20, s.1.

⁷⁹⁷ *Satvet-i Milliyye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 25, s.1.

⁷⁹⁸ Behzat Tevfik, “*Büyük Adamların Rolü*”, *Satvet-i Milliyye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 25, s.1.

28 Eylül tarihli sayılarda sırasıyla “*Milli Da’vamız 1*”⁷⁹⁹ ve “*Milli Dav’amız 2*”⁸⁰⁰ başlıklarıyla iki başyazıya rastladık.

Diyarbakır’daki *Küçük Mecmûa* dergisinin başyazarlığını ünlü Türk düşünürü Ziya Gökalp yapmaktaydı. Dergide Büyük Taarruz ile doğrudan ilgili başyazıya rastlanılmamıştır. Büyük Taarruz sürecinde şu başyazılar yer almıştı: Ziya Gökalp’ın 28 Ağustos tarihli sayıda yayınlanan “*Daruleytam*”⁸⁰¹ ve Ali Nuzhet’in 11 Eylül tarihli sayıda yayınlanan “*Mustafa Kemal Paşa’ya*”⁸⁰².

Görüldüğü üzere Türkiye’nin dört bir köşesindeki gazete ve dergilerinde, Büyük Taarruz sürecinde çok sayıda baş ve köşe yazıları yayınlanmıştır. Bu yazıların her birinin değerlendirilmesi çalışmamızın kapsamı dışında olduğu için gazete başyazarlarının taarruzun çeşitli evrelerinde kaleme aldıkları birer yazısı değerlendirilebildi. Alınan bu örneklerle Türk basınındaki baş ve köşe yazarlarının Büyük Taarruz lehindeki izlenimleri genel olarak verilmiştir. Yazılar değerlendirildiğinde, Büyük Taarruza giden süreçte, kalıcı bir barış için yapılan girişimlerde Türkiye’nin konumu, Türklerin sulhseverliliği, Lloyd George’un Avam Kamarasında Türkler aleyhinde yaptığı nutkun işlendiğini görmekteyiz. Taarruzun başlamasıyla beraber Türk basınındaki başyazılarda Türk ordusunun başarılı olması temennileri, cephe gerisindeki halkın orduya yardım etmesinin gerekliliği, Türk ordusunun silaha sarılmasının meşruiyetini ispatlama çabaları oldukça fazla ele alınmıştır. Büyük Taarruzun sonlarında ise baş ve köşe yazılarda Türklerin elde ettikleri zaferin barış müzakereleri üzerindeki etkileri, Türk ordusu ve Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa’ya duyulan hayranlık, zaferler nedeniyle halkın memleketin dört bir köşesindeki sevinç gösterileri ve Yunan ordusunun geri çekilirken yaptığı mezalimler işlenmişti.

1.2.2. Kamuoyunu Aleyhte Etkileyen Köşe Yazıları

Büyük Taarruz sürecinde Milli ordu aleyhinde yazan basın da vardı. *Peyâm-ı Sabâh* ve *Islahât* gazeteleri muhalif yazılarıyla dikkati çekmiştir. Bilindiği üzere

⁷⁹⁹ *Varlık*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 82, s.1.

⁸⁰⁰ *Varlık*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 83, s.1.

⁸⁰¹ *Küçük Mecmûa*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Sayı: 13, s.14-16.

⁸⁰² *Küçük Mecmûa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.18-20.

Peyâm-ı Sabâh gazetesinin başyazarlığını Milli Mücadele karşıtlarının sembolü olan Ali Kemal yürütmekteydi. Onunla beraber Rıza Tevfik, Cenap Şahabettin gibi Milli Mücadele aleyhtarları da bu gazetede yazmaktaydılar. Bununla beraber Büyük Taarruz sürecinde Cenap Şahabettin edebi, Rıza Tevfik ise felsefi yazılar yazmışlardı. Ali Kemal ise bu süreçte kaleme aldığı başyazılarla Milli Mücadele hareketini şiddetle tenkit etmiştir. Büyük Taarruz sürecinde Ali Kemal'in *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinde kaleme aldığı başyazıları şöyleydi:

“*Kurd Masalı, Halep Ordaysa Arşın Burada, Yeni Bir Şark Konferansı, Enver, Te'lif-i Anâsır, Muhâlefetin Cinâyeleri, İnkulâb-ı Millî, İntizâr mı? Azâb mı?, Düşmândan Düşmâna, İktisâden, İctimâ'en, Fikren, Siyâsette Mantık, Hakiki Büyüklük, En Kestirme ve En Doğru Yol, İctihâdımız*”, *Taarruz Münâsebetiyle, Vâz'iyet, Zavallı Türk Toprakları, Niçin Böyledir?, Fecî' Hatâ'lar, Cevâbımız, Muhâlefetin Ruh-ı Nezâhi, Hacet-i Mahkûmiyetimiz, Türkün Bayramı, Gayeler Bir idi ve Birdir*”⁸⁰³

Ali Kemal'in Büyük Taarruz öncesinden son yazısını kaleme aldığı 10 Eylül tarihine kadarki başyazıları genel olarak değerlendirildiğinde İttihat ve Terakki ve onun bir ürünü olarak gördüğü Kuvayı Milliye'yi düşmanlık derecesinde tenkit ettiği görülmektedir. Yazılarında İttihat ve Terakki yönetiminin şahsi çıkarları uğruna devleti ve halkı savaştan savaşa sürüklediğini ve neticede ülkeyi batırarak yurt dışına kaçıklarını iddia etmiştir. Ona göre, Mütarekeden sonra İttihatçılık ortadan kalkmamış, ittihatçıların ikinci sınıf adamları Anadolu'ya geçerek Kuvayı Milliye'yi kurmuşlardı. Yani Ali Kemal, İttihatçı ruhunun Kuvayı Milliye ile Anadolu'da yeniden dirildiğine inanıyordu. Ona göre Kuvayı Milliye maskesi altında şimdi de Anadolu da ülke felakete sürüklenmekteydi. Çözüm kesinlikle savaş siyasetiyle

⁸⁰³ *Peyâm-ı Sabâh*, 1 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11386, s.1; 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1; 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, Peyâm No: 1332, Sabâh No:11762, s.1; 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, Peyâm No: 1333, Sabâh No:11763, s.1; 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1; 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1; 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1; 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.1; 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1; 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.1; 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, Peyâm No: 1342, Sabâh No:11772, s.1; 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, Peyâm No: 1343, Sabâh No:11773, s.1; 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, Peyâm No: 1344, Sabâh No:11774, s.1; 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, Peyâm No: 1345, Sabâh No:11775, s.1; 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.1; 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1; 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1; 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1; 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1.

olamazdı, İngiliz ve diğer Müttefik Devletlerle yakın ilişkiler kurularak, ılımlı bir hareket tarzıyla kalıcı bir barış elde edilebilirdi. Siyasetin tüm vasıtaları kullanıldığı takdirde İzmir de dâhil olmak üzere Yunanlıların Anadolu'dan tahliye ettirileceğine inanmaktaydı. Buna karşın Anadolu hareketinin savaş siyaseti nedeniyle barışçı çözüm gittikçe zorlaşmaktaydı. Hatta bu savaş siyasetinin işgalleri durdurmak bir yana genişlettiği görüşünü savunuyordu. Ankara'nın Türk milletinin geleceğine daha fazla müdahil olmaması gerektiğini çünkü Türklerin gerçek temsilcisinin İstanbul Hükümeti olduğunu belirtiyordu. Ali Kemal'in Büyük Taarruz sürecindeki başyazılarında dikkat çeken bir başka husus da Mustafa Kemal Paşa ismine doğrudan hakaret etmemesiydi. Dolaylı yünden ona ve hareketine isyancılar, şarlatanlar, çeteler, eşkıyalar gibi hakaret içeren ifadeler kullanmayı seçmişti.

Ali Kemal'in iki başyazısı değerlendirilecektir. Bu başyazılar: 26 Ağustos tarihli "*Düşmândan Düşmâna*" ve 10 Eylül tarihli "*Gayeler Bir idi, Birdir*". Ali Kemal, "*Düşmândan Düşmâna*" başlıklı yazısını kaleme aldığı anda henüz Büyük Taarruzun başladığından habersizdi. Yazısında özellikle son zamanlarda daha da artan Ankara-Moskova yakınlaşmasını ve savaş siyasetini tenkit etmekteydi. Bu yazıda Türklerin düşmanları ikiye ayrılmıştır. Önceki düşman Prusya iken şimdiki ise Rusya'dır. Ankara ile Rusya arasında oluşan yakınlaşmanın çok tehlikeli olduğunu iddia eden Ali Kemal özellikle Rus Elçisi Aralof'u Milli Mücadele taraftarı görünüp Türkleri bütün Avrupa'ya karşı savaşa sürüklemekle suçlamaktaydı. Ankara Hükümetini de İttihat Terakki'nin Almanya'nın tahrikine gelip ülkeyi savaflara sürüklediği gibi Rusya'nın peşine takılıp ülkeyi savafla sokmakla suçluyordu. Ankara'nın takip ettiği savaş siyasetiyle hiçbir sonuca ulaşamayacağını savunan Ali Kemal Anadolu hareketinin halkı, Yunanlıları Anadolu'dan ve Doğu Trakya'dan çıkartacakları vaatleriyle kandırdığını söylemekteydi. Bununla beraber o, Anadolu hareketinin bu vaatlerini gerçekleşmesi durumunda bir Türk olarak "*sevinçten çıldıracağını*" belirtiyordu. Fakat yine de o bu ihtimalin gerçekleşebileceğine kesinlikle inanmıyordu. Ali Kemal kendinden o kadar emindi ki fikrinde yanıldığı ve Ankara Hükümeti başarıya ulaştığı takdirde, "*...Yalnız kalemimizi kırmak değil, insanlığımızdan bile istifâ' eyleriz*" diyecek kadar ileri gitmişti. Ankara Hükümeti'nin İttihat ve Terakki zihniyetiyle ancak İran'a ve Turan'a gidebileceğini fakat bunun bedelini de İzmir ve Anadolu'yu kaybederek çekeceğini yazmıştı.

Yazısının sonlarında ise Ankara'nın savaş siyasetiyle Türk Milleti'nin geleceğini belirleyemeyeceğini bu görevi Türklerin gerçek temsilcisi olan İstanbul Hükümeti'ne bırakması gerektiğini savunmuştu⁸⁰⁴.

Ali Kemal'in değerlendireceğimiz diğer başyazısı ise “*Gayeler Bir idi ve Birdir*”. Bu başyazı aynı zamanda Ali Kemal'in *Peyâm-ı Sabâh*'ta yayınladığı son yazı olması nedeniyle önemlidir. 10 Eylül tarihinde yayınlanan son başyazısında daha öncekilerde olduğu gibi şiddetli tenkit ve hakaret verici sözlerden uzak bir tutum sergilemekteydi. Ali Kemal, yazısında kendisi ve arkadaşlarının Türk Milleti'nin istiklali noktasında Ankara Hükümeti'nden farklı düşünmesine karşın aslında muhalif, iktidar her Türk'ün amacının tek olduğunu ifade etmekteydi. Bu amacın mütarekeden sonra esir edilmiş Türk Milleti'nin kesin kurtuluşunu sağlama olduğunu belirtmişti, bunun için iki grubun farklı yolları seçtiğini ifade etmişti. Ali Kemal Ankara'nın silah ve topla bu amaca kestirmeden gitmeyi seçtiğini, muhalefetin bu yolu takdir etmesi gerektiğini söylemiştir. Ali Kemal bu yazısında siyasetinin başarısızlığını kabul etmekte ve Ankara Hükümetinin zaferini takdir etmektedir. O, geçmişte kazanılan zaferlerin nihai siyasi başarıları sağlayamadığı için kendilerinin barış siyasetine yöneldiklerini, bunun için Ankara'nın siyasetine karşı çıktıklarını söylemiştir. Buna rağmen o, zaferin başarılı bir barış antlaşmasıyla sonuçlanacağından hala şüphe duymaktaydı. Türk menfaatine uygun bir siyasi barış olmadığı takdirde ise kendi siyasetlerinin haklı duruma geçeceği görüşünü savunmuştur⁸⁰⁵. O halen bekleyip görmek taraftarıydı. Ali Kemal'in bu başyazısı *Peyâm-ı Sabâh*'ta yayınlanan son yazısıydı. 11 Eylülden itibaren *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi Anadolu hareketine karşı tenkitten uzak makul bir yaklaşım sergilemeye başlayacaktı.

Ali Kemal, *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinde “*Peyâm-ı Eyyam*” başlıklı köşede de yazılar kaleme almaktaydı. Ali Kemal'in bu köşedeki yazılarının hemen hepsi eser veya yazar tanıtımıyla ilgiliydi. Bununla beraber Büyük Taarruz sürecinde Peyâm-ı

---

⁸⁰⁴ Ali Kemal, “Düşmandan Düşmana”, *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; Ali Kemal'in bu yazısının farklı bir değerlendirmesi için bkz: Sadi Borak, “Büyük Zafer'in Cephe Gerisi”, *Büyük Zafer'in 50. Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972, s. 133.

⁸⁰⁵ Ali Kemal, “Gayeler Bir idi ve Birdir”, *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1.

Eyyam köşesinde kaleme aldığı yazılarından 24, 29 Ağustos ve 9 Eylül tarihli üç tanesi doğrudan Anadolu hareketi üzerineydi⁸⁰⁶.

Milli Mücadele karşıtlığıyla tanınmış bir diğer gazete ise İzmir’de yayın hayatını sürdüren *Islahât*’tı. *Peyâm-ı Sabâh* kadar muhalifliği net olmamakla beraber gazetenin sahibi ve aynı zamanda başyazarlığını yapan Sabitzade Emin Ziya Milli Direniş karşıtıydı. Büyük Taarruz sürecinde *Islahât* gazetesinde başyazılar çeşitlilik arz etmekteydi. Bu süreçte Emin Ziya’nın sadece iki başyazısı elimizde mevcuttur. Bunlar da Büyük Taarruz öncesine rastlamakta ve farklı meseleleri kapsamaktaydı. Onun yazıları, 9 Ağustos tarihli “*İslâmiyyet ve Adâlet I*⁸⁰⁷” ve 18 Ağustos tarihli “*Buhrân-ı Siyâsi*⁸⁰⁸”dır. Gazetede Samih Lütfü’nün de başyazılarına rastlamaktayız. Onun da başyazıları Emin Ziya’nınki gibi Türk Taarruzu öncesine aitti. Samih Lütfü’nün başyazıları şunlardı: “*Tesr’î ve Ta’cîl*⁸⁰⁹, *Cemal Paşa*⁸¹⁰, *İhtilâfın Şiddeti*”⁸¹¹. Büyük Taarruz sürecinde 2 Eylül tarihli gazetede Hasan Kami imzasıyla “*Şeyh S’adi Hakkında Birkaç Söz*⁸¹²” başlıklı bir yazı da yayınlanmıştır. Bu yazı da Büyük Taarruzla ilgili değildir. Büyük Taarruz sürecinde *Islahât* gazetesinde imzasız başyazılar da yayınlanmıştı. Bunlar diğer başyazılara nazaran Büyük Taarruz süreciyle ilgilidir. Bu başyazılar şöyleydi: “*Venedik Konferansı*⁸¹³, *Sulh İçin*⁸¹⁴, *Bugünkü Vazîfemiz*⁸¹⁵”

Islahât gazetesindeki başyazılardan Samih Lütfü’nün 2 Ağustos tarihli “*Tesr’î ve Ta’cîl*” yazısı değerlendirilecektir. Lütfü bu yazısında Anadolu meselesinin Müttefikler tarafından son günlerde çözülmesine yönelik ciddi adımların atılması yönünde değerlendirmelerde bulunmuştu. Lütfü’ye göre, Müttefik Devletler artık Anadolu meselesinin ciddiyetini anlamışlardı. O derece ki bu meselenin ileride kendi aralarında bir çatışmaya dahi yol açabileceğine inanmışlardı. Bunun bilincinde olan Müttefikler “*şark mes’elesini kat’î olarak hâl eylemeye karar vermişler ve Âsyâ-yı Suğrâ’daki gayri tabii vaz’iyyeti bir an evvel izâle etmeye âzim*

⁸⁰⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1.

⁸⁰⁷ *Islahât*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1156, s.1.

⁸⁰⁸ *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.1.

⁸⁰⁹ *Islahât*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No:1152, s.1.

⁸¹⁰ *Islahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1.

⁸¹¹ *Islahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.1.

⁸¹² *Islahât*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:1177, s.1.

⁸¹³ *Islahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1.

⁸¹⁴ *Islahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.1.

⁸¹⁵ *Islahât*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1183, s.1.

eylemişlerdir.” Lütü bu doğrultuda Müttefiklerin Anadolu meselesinin çözümleri için girişimlerini hızlandırılacaklarını yazmaktaydı. Lütü, Müttefik kuvvetlerin barış üzerindeki etkilerinin çok büyük olduğunu da ifade etmekteydi. Müttefikler kesin bir barışın yapılması için samimi oldukları takdirde sorun ortadan kalkacaktı. Ne Yunanlıların ne de Türklerin Müttefik Devletlerin onayı olmaksızın kendi başlarına barış antlaşması yapamayacaklarını savunmuştur. Lütü, Müttefiklerin bu girişimlerinden oldukça iyimserdi. Nitekim o bu iyimserliğini şöyle ifade ediyordu: “*Bu def’a karâr ve âzimde biraz kat’îyyet görür gibi oluyoruz.*”⁸¹⁶.

Islahât gazetesinde bir de imzasız bir başyazı değerlendirilecektir. 8 Eylül tarihli “*Bugünkü Vazîfemiz*” başlıklı yazı Türk ordusunun İzmir’e gireceği korkusunun şehirde oluşturduğu panik havasının sakinleştirilmesi amacıyla yazılmıştı. Yazının kaleme alındığı zamanlarda Türk ordusu İzmir’e girmek üzereydi. Özellikle şehirdeki Rumlar arasında büyük bir panik havası hâkim olmuştu. Yazı bu panik havasını azaltmak için halka çağrılarda bulunuyordu. Her zaman güzel neşeli devirler olacağı gibi sıkıntılı ve zorlu zamanların da yaşanabileceği hatırlatıldıktan sonra kamuoyuna itidal ve sükûnet çağrısı yapılmaktaydı. Özellikle din adamlarının günlerce yapmış oldukları müzakereler sonrasında hazırladıkları beyanname çerçevesinde halkın hareket etmeleri istenmekteydi. Başyazıda hiçbir mezhep ve ırk ayırmaksızın tüm halkın işlerine güçlerine bakmaları ve Türkün adilane yönetimine riayet etmeleri şiddetle tavsiye ediliyordu. Yazıda halkın teskini noktasında gerek Türk gerekse Rum basınının çok dikkatli olması gerektiği bildiriliyordu. Özellikle Rumca gazetelerin panik içerisinde olan Hıristiyan kitlelerini sakinleştirici yazılar kaleme almaları tavsiye edilmekteydi. Yazı, bunun aleyhinde hareket eden basını ise yangına körükle gitme suçlamasıyla itham etmekteydi. Başyazıda özetle, İzmir’de oluşan panik ortamının ortadan kaldırılması için etkili önlemlerin alınması gerekliliği ortaya koyuluyordu. Bunun sağlanmasında basına çok önemli görevlerin düştüğü savunulmaktaydı.⁸¹⁷

Görüldüğü üzere, Büyük Taarruz süresince Milli Mücadeleye aleyhtar olan *Peyâm-ı Sabâh* ve *Islahât* gazetelerindeki başyazılarda çözüm Müttefik devletlere

⁸¹⁶ *Islahât*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No:1152, s.1.

⁸¹⁷ *Islahât*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1183, s.1.

yaklaşarak siyaset vasıtasıyla aranmaktaydı. Anadolu hareketinin savaş yoluyla çözüme ulaşmak istemesi ise tenkit edilmişti.

1.3. ŞİİRLERDE BÜYÜK TAARRUZ

Büyük taarruz sürecinde Türk kamuoyuna savaşla ilgili birçok şiir yansımıştır. Bu şiirler profesyonel şairlerin yanı sıra amatörler tarafından da kaleme alınmıştır. İncelediğimiz gazete ve dergilerde Büyük Taarruzla bağlantılı olan 42 farklı şiire rastladık. Rastlanılan şiirler ve şairleri şöyleydi:

Ziya Gökalp: Büyük Farz⁸¹⁸, İngiliz'den Sakın⁸¹⁹, Yörük Ali⁸²⁰, Ak Destan⁸²¹, İzmir Bayramı⁸²², İngiliz'e⁸²³, İzmir'de⁸²⁴, Yahya Kemal: Akıncı⁸²⁵, Mehmet Tevfik: Ordumuz İlerlerken⁸²⁶, Namık Edip: Bugün⁸²⁷, Sabık Şeriye Vekili ve Bursa Mebusu Mustafa Fehmi Efendi: Bursa'nın Hasreti⁸²⁸, T. Kara Oğuz: Anadolu Askerine⁸²⁹, Ahmet Mürsel: Sarsıldı Yunan Tahtını Zeval Saati Çaldı⁸³⁰, Kütahya Mebusu Besim Atalay: Tebrik-i Gaza⁸³¹, Reşat Vedat: İstirhamname⁸³², İskeçeli Mehmet Sadık: Edirne Selimiye!...Geliyoruz⁸³³, *Şark* Gazetesi Sahibi Halil Zeki: Başlıksız⁸³⁴, Müdehhit? Cemal: Anadolu Askerine⁸³⁵, Samih Rifat: Akdeniz Kıyılarında⁸³⁶, Cevat Tuğrul: Kandil Gecesi⁸³⁷, M.H.: Bize Vız Geliyor⁸³⁸, Şanlı Orduya⁸³⁹, Hulusi:

⁸¹⁸ *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1.

⁸¹⁹ *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.1; *Yeni Adana*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 339-156, s. 2.

⁸²⁰ *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 75, s.1.

⁸²¹ *Küçük Mecmúa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.14.

⁸²² *Küçük Mecmúa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.14-15.

⁸²³ *Küçük Mecmúa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.17-18.

⁸²⁴ *Küçük Mecmúa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.17-18.

⁸²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin- Sani 1338/ 6 Kasım 1922, No:653, s.1.

⁸²⁶ *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.1.

⁸²⁷ *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.1.

⁸²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2.

⁸²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.3.

⁸³⁰ *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1.

⁸³¹ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

⁸³² *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.1.

⁸³³ *Şark*, 1 Teşrin-i evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:1235, s.1.

⁸³⁴ *Şark*, 2 Teşrin-i Sani 1338/ 2 Kasım 1922, No:1266, s.1.

⁸³⁵ *Sebilürreşâd*, 6 Teşrin-i Evvel 1338/ 6 Teşrin-i Evvel 1922, Sayı: 520, s.277.

⁸³⁶ *Sebilürreşâd*, 6 Teşrin-i Evvel 1338/ 6 Teşrin-i Evvel 1922, Sayı: 520, s.277.

⁸³⁷ *Satvet-i Milliye*, 5 Haziran 1338, 5 Haziran 1922, Sayı: 14, s. 2.

⁸³⁸ *Satvet-i Milliye*, 17 Temmuz 1338, 17 Temmuz 1922, Sayı: 17, s. 2.

⁸³⁹ *Satvet-i Milliye*, 4 Eylül 1338, 4 Eylül 1922, Sayı: 23, s. 2.

Allah'a Niyaz⁸⁴⁰, Reşat Hayreddin: Türk Babası⁸⁴¹, T.K.: Misak-ı Milli⁸⁴², Ebul Fikret: Büyük Başkumandanımıza⁸⁴³, Nazif Ali: Bayrak⁸⁴⁴, Reşat Hayreddin: Yunanlılara Karşı⁸⁴⁵, Hasan Talat: Türk Ordusu⁸⁴⁶, Hasan Talat: Türk Ordusu⁸⁴⁷, Ceyhanlı Celal Sahir: Lloyd George'a⁸⁴⁸, Şair Talat: Tesir-i Zafer⁸⁴⁹.

Şiirler, başlıklarından da anlaşılacağı üzere çok değişik amaçlarla yazılmışlardı. Şairler arasında Ziya Gökalp, Yahya Kemal, Mehmet Tevfik gibi ünlü şair ve mütefekkirler olduğu gibi Besim Atalay, Celaleddin gibi mebuslar, Samih Rıfat, Reşat Vedat gibi başyazarlar, M. Arif, Refik Beyler gibi öğretmenler ve sıradan insanlar; şiiri meslek olarak yapmayan amatörler de bulunuyordu. Şairlerin çeşitliliği şiirlerin niteliğine tarif edilemez zenginlik kazandırmaktadır. Böylece Büyük Taarruz algılaması Türk kamuoyunun değişik katmanlarında sanatsal olarak açığa çıkmaktadır. Basında zaman zaman ebcet hesabıyla zaferin tarihini düşen bir veya iki kıtalı şiirler de bulunmaktadır. Millî Mektep Hukuk Müdürü Refik: Tarih-i Zafer⁸⁵⁰, İhtiyar Asker: Tarih-i Zafer: Başlıksız⁸⁵¹, Hamdizade Abdulkadir: Tarih-i Zafer⁸⁵², Hekim: Tarih-i Zafer⁸⁵³, Trabzon Mebusu Celaleddin Efendi: Tarih-i Zafer⁸⁵⁴, Mehmet Edip: Şükran⁸⁵⁵, Yaşar Şadi: Terane-i Zafer⁸⁵⁶, Yusuf İzzet: Tarih-i Nasr⁸⁵⁷, Tarih-i Gözüm Aydın, Tarih-i Alaşehir-i Vala⁸⁵⁸, Tarih-i Manisa-i Mualla⁸⁵⁹ bu mahiyettedir.

Biz burada şiirleri bir edebiyatçı gibi derinlemesine değerlendirebileceğimizi iddia etmemekteyiz. Zaten böyle bir amacımız da bulunmamaktadır. Biçimin

⁸⁴⁰ *Satvet-i Milliyye*, 28 Ağustos 1338, 28 Ağustos 1922, Sayı: 22, s. 2.

⁸⁴¹ *Satvet-i Milliyye*, 28 Ağustos 1338, 28 Ağustos 1922, Sayı: 22, s. 2.

⁸⁴² *Satvet-i Milliyye*, 4 Eylül 1338, 4 Eylül 1922, Sayı: 23, s. 2.

⁸⁴³ *Satvet-i Milliyye*, 18 Eylül 1338, 18 Eylül 1922, Sayı: 25, s. 1.

⁸⁴⁴ *Satvet-i Milliyye*, 25 Eylül 1338, 25 Eylül 1922, Sayı: 26, s. 1.

⁸⁴⁵ *Satvet-i Milliyye*, 2 Teşrin-i Evvel 1338, 2 Teşrin-i Evvel 1922, Sayı: 27, s. 1.

⁸⁴⁶ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.2.

⁸⁴⁷ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 2.

⁸⁴⁸ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.2.

⁸⁴⁹ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s.2.

⁸⁵⁰ *Babalık*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 978, s.1.

⁸⁵¹ *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.1.

⁸⁵² *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1.

⁸⁵³ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1.

⁸⁵⁴ *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1.

⁸⁵⁵ *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.1.

⁸⁵⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

⁸⁵⁷ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 2.

⁸⁵⁸ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s. 1.

⁸⁵⁹ *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s. 2.

ötesinde şiirlerin yazılış amaçları ve verdikleri mesaj ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Şiirler incelendiğinde İngiliz ve Yunan nefreti, Türk ordusunun kahramanlığı, Türk zaferi ve sonuçları, Mustafa Kemal Paşa motiflerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu kategorilerde birer şiir örnek vererek Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla şiirleri ortaya koymaya çalışacağız.

Büyük Taarruz sürecinde Türk Milletinde oluşan İngiliz nefreti şiirlerde oldukça yoğun işlenmiştir. Bu kategoriyle ilgili vereceğimiz örnek. Ziya Gökalp'ın 14 Ağustos tarihli *Yeni Adana* gazetesi ve 27 Ağustos tarihli *Açıksöz* gazeteleri aracılığıyla kamuoyuna taşınan “*İngiliz'den Sakın*” şiiridir. İngilizlerle işbirliği yapılmaması amacıyla yazılan bu şiirde sadece Türk dünyasına değil tüm İslam Âlemine bir mesaj verilmekteydi. Bu mesaj İslam dünyasının İngilizlere karşı koyarak son direniş kalesi olan Türkiye'ye ve Türklere yardım etmesiydi. Şiirde İngilizlerle işbirliği yapıldığı takdirde yıkımın ortaya çıkacağı belirtiliyordu. Şiir İngilizlerin Türklere karşı yıkıcılığını şöyle ifade etmekteydi:

*“Boğazlardan kaçmış iken
İstanbul'a girdi sulhen
Dağıtarak ordumuzu
Parçaladı yurdumuzu
Tepemize astı balta
Korkmayana hâzır Malta
Halîfeye vurdu zincir
Şerîfleri etti esîr
Garîblere açıp da'vâ
Şeyhülislâmdan aldı fetvâ
Hiçe sayıp kinimizi
Alt üst etti dînimizi”⁸⁶⁰*

Türk basınında incelediğimiz şiirlerde Yunanlıların hezimetleri de oldukça ilgi çekmekteydi. Bu kategoride vereceğimiz örnek Ahmet Mürsel'in 9 Eylül

⁸⁶⁰ *Yeni Adana*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 339-156, s. 2; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.1.

tarihinde Trabzon'da yazdığı “*Sarsıldı Yunan Tahtını zevâl saati çaldı*” başlıklı şiiridir. Şiir, Türklerin birlik ve beraberliğini sağlamış olması nedeniyle düşmanlarından korkmaması gerektiğini Türk kamuoyuna belirtiyordu. Şiirde Yunanlıların, İngilizlere aldanıp Anadolu’yu kana boyadığı; buna karşın Türk milletinin bir arslan gibi Yunan ordusuna saldırdığı ve onu imha ettiği söyleniyordu. Şiir, “*İmhâmuza kâsd eyleyenin hâli yamandır*”⁸⁶¹ mısrasıyla Türklerin gücüne vurgu yapmaktaydı.

Şiirlerde Türk ordusunun kahramanlık teması da sıkça işlenmekteydi. Bu kategoride vereceğimiz örnek 6 Ekim tarihli *Sebilürreşad* dergisinde Reşat imzalı “*Anadolu Askerine*” başlıklı şiirdir. Türk kamuoyuna ordunun başarısının vatan için çok önemli sonuçlar doğurduğu gösterilmekteydi. Şiirde, Türk ordusu olmasaydı, sancak, bayrak ve türbelerin yanında Türk vatanının dahi ortadan kalkmış olacağı ifade edilmekteydi⁸⁶².

Türk basınında rastladığımız şiirlerde zaferin Türk milleti üzerindeki kazanımları da işlenmekteydi. Yaşar Şadi’nin 7 Eylül tarihli *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinde yayınlanan “*Terâne-i Zafer*” başlıklı şiiri bu meyandadır. Bu şiirde zaferle Türk milletinin sıkıntılardan kurtulduğu ve refaha ulaştığı ortaya koyulmaya çalışılıyordu. Zaferin sadece Türkleri değil tüm insanlığı da mutlu ettiği vurgulanıyordu⁸⁶³.

Anadolu’nun kurtulmasından sonra kamuoyunda Edirne özlemi oldukça artmıştı. Gerçekten de Osmanlı Devletine bir dönem başkentlik yapmış olan bu şehrin tüm Türklerin kalbinde ayrı bir yeri vardı. Kamuoyunun, Edirne ve çevresinin bir an önce geri alınması isteğine yönelik şiirler de basında yer almıştır. Bu kategoride vereceğimiz örnek 1 Ekim tarihli *Şark* gazetesinde İskeçeli Mehmet Sadık’ın “*Edirne Selimiye!...Geliyoruz*” başlıklı şiiridir. Şiirde, Edirne küçük bir yavruya, Anadolu ise anneye benzetilmektedir. Yavrunun anneye; annenin de

⁸⁶¹ *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1.

⁸⁶² *Sebilürreşâd*, 6 Teşrin-i Evvel 1338/ 6 Teşrin-i Evvel 1922, Sayı: 520, s.?.

⁸⁶³ *Peyâm -ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

yavruya büyük bir özlem duyduğu ifade edilmektedir. Bu ifadeyle Edirne'nin en kısa zamanda alınacağı umudu tazeleniyordu⁸⁶⁴.

Basında Mustafa Kemal Paşa'yı yücelten şiirler de mevcuttur. Ebulfikret'in 18 Eylül tarihli *Satvet-i Milliye* gazetesinde yayınlanan "Büyük Başkumandanımıza" başlıklı şiiri bu meyandadır.

"Huzûruna çıkdım bu şeb-i rü'yâda

Cemâlini seyr etmeye geldim

Mekânın gördüm arş-ı a'lâda

Kemâline imân etmeye geldim"

Dörtlüğüyle başlayan şiirde Mustafa Kemal Paşa ulu bir zat olarak gösterilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın İslam ve Türklüğü yükselttiği belirtilerek ona duyulan hayranlık ortaya koyulmuştur⁸⁶⁵.

Zafer sonrasında Tanrı'ya şükür şiirleri de Türk basınında yer alıyordu. Mehmet Edib'in "Şükran" başlığıyla 18 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesinde yer alan şiir bu türdendi. Şiirde bugünkü zaferin tamamen Tanrı'ya ait olduğu ifade edilmektedir. Yıllardan beri büyük acılar çeken Türk Milleti'nin Tanrı'nın sayesinde hazırladığı bir orduyla bu büyük başarıya kavuştuğu ifade edilmektedir. Zaferin amili olarak görülen Tanrı'ya da şükürler edilmektedir⁸⁶⁶.

Görüleceği üzere, Türk basınında Büyük Taarruzla doğrudan ilişkili çok sayıda şiir vardır. Bu şiirlerde dikkat çeken en önemli özellik kahramanlık temasının kullanılmasıdır. Bu yolla kamuoyunun Büyük Taarruz öncesi ve esnasında zafere olan inancı artırılmaya çalışılmıştır. Taarruz sonrasında ise zaferin getirdiği sevinç kamuoyuyla paylaşılmıştır.

⁸⁶⁴ Şark, 1 Teşrin-i evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:1235, s.1.

⁸⁶⁵ *Satvet-i Milliye*, 18 Eylül 1338, 18 Eylül 1922, Sayı: 25, s. 1.

⁸⁶⁶ *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.1.

2. BÜYÜK TAARRUZ'A HALKIN KATILIMI

2.1. MÜSLÜMANLARA AİT SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

2.1.1 Milli Mücadele Lehinde Hareket Edenler

Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Büyük Taarruzda, Türk milli hareketini destekleyen çok sayıda cemiyet, yurt, dernek, öğrenci birliği, esnaf teşekkülleri gibi sivil toplum örgütleri bulunmaktaydı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Büyük Taarruz sürecinde Milli Mücadeleyi destekleyen sivil Toplum örgütleri şunlardır: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Memalik-i Meşgule Müslümanları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Trakya Cemiyeti, Garb-i Trakya Cemiyeti, Memalik-i Meşgule Müslümanlar Cemiyeti, Garbi Trakya ve Trakya Teavün Cemiyetleri, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Matbuat Cemiyeti. Bunlardan başka ülke içerisinde faaliyet gösteren yurt, ocak ve klüpler de dikkat çekmekteydi. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu sivil toplum örgütleri şunlardı: Kastamonu Gençler Klubü, Trakya Yurdu, İzmir Yurdu ve Bursa Yurdu.

Büyük Taarruz sürecinde esnaf teşkilatları da Türk ordusu lehinde faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Türk basınında tespit edebildiğimiz kadarıyla bu teşkilatlar şöyleydi: İstanbul merkezinde: Mısır Çarşısı esnafı, Yemiş İskelesi Arabacılar esnafı, Haliç Feneri memurları ve hamal esnafı, Haliç vapurları şirketi işletme memurları, Haliç Vapurları Şirketi kaptan ve gemicileri, Meyve Kabzımal Cemiyeti, Darülaceze memurları ve çalışanları, Rüsumat muhafaza kayıkçıları, Kereste Gümrüğü memurları ve çalışanları, Galata Gümrüğü ve Körfez hamalları, Çarşı-ı Kebir Esnaf Cemiyeti, İstanbul Kasap Esnafı⁸⁶⁷, İstanbul Hamal Esnafı. İstanbul dışında faaliyet gösteren esnaf ve teşekküller ise tespit edebildiğimiz kadarıyla şöyleydi: Giresun Eşraf ve Sanatkârlar Cemiyeti, Trabzon Ticaret Odası, Trabzon eşrafi ve tüccarları, Trabzon Muallimin Cemiyeti, Trabzon İdman Ocağı, Trabzon İdman Grubu, Trabzon Kayıkçılar Heyeti.

---

⁸⁶⁷ Kamuoyuna yansımaya da 11 Ekim tarihinde bildirildiğine göre Kasaplar Cemiyeti Osmanlı Hilal-i Ahmer Merkezine üç parça halinde toplam 172.000 lira yardım etmişti. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 93 Belge No: 1449.

Büyük Taarruz sürecinde Türk milli hareketi lehinde faaliyet gösteren öğrenci teşkilatlanmaları da göze çarpmaktaydı. Bu teşkilatlar şöyleydi: İstanbul Darülfünun Cemiyeti ve bünyesinde bulunan Haydar Paşa Tıp Fakültesi Talebe Heyet-i Umumiyesi, Darülfünun Birliği Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, Mülkiye Mektebi Mezunları Cemiyeti. Yurtdışındaki Türk öğrencilerinin de kurdukları cemiyetler vardı. Leipzig Türk Talebe Cemiyeti ve Berlin Turan Umum Türk Talebe Birliği bu meyanda faaliyet göstermekteydiler. Türk kadınlarının da bu süreçte teşkilatlanarak milli orduya katkı sağladıklarını görüyoruz. Basından tespit edebildiğimiz kadarıyla Hanımlar Merkez-i Umumiyesi ve Hilal-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti bu anlamda faaliyet göstermekteydiler.

Yukarıda zikr edilen sivil toplum kuruluşları Büyük Taarruzda güçleri ölçüsünde Milli Mücadeleyi desteklemişlerdi. Bu kuruluşların tamamının faaliyetleri hakkında bilgi vermemizin imkânı bulunmamaktadır. Bunun için basının kamuoyuna en fazla yansıttığı sivil toplum kuruluşlarına değineceğiz. Türk basınından anlaşılacağı üzere bu cemiyetlerden Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk cemiyeti ve bağlı şubeleri oldukça faaldi. Büyük Taarruz süreci boyunca özellikle cemiyet, genel başkan Ali Fuat Paşa önderliğinde Türk ordusu lehinde faaliyetlerde bulunmuştu. Taarruzun seyri Fuat Paşa tarafından şubelere gönderilen telgraflarla kamuoyuna iletilmişti⁸⁶⁸. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti halkın savaş sürecinde Türk ordusu lehinde kenetlenmesini sağlamak amacıyla büyük bir çaba içerisine girmişti. Büyük Taarruzla beraber elde edilen zaferlerde halkla iç içe kutlamalara katılmıştı. Örneğin 8 Eylül Cuma günü Ankara'da yapılan etkinliklerde Ankara Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti iki kurban kestirmişti⁸⁶⁹ Trabzon'da da yapılan zafer etkinliklerinde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti en ön saflarda yerini almıştı⁸⁷⁰. Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de şehirde kutlamalara öncülük etmişti. İzmir'in kurtuluşu sonrasında Adana Klubünde 100 kişilik bir çay ziyafeti vermesi bu

---

⁸⁶⁸ *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.1; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.2; *Açıksöz*, 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No:570, s.1; *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1.

⁸⁶⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

⁸⁷⁰ *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1.

meyandaydı⁸⁷¹. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hilal-i Ahmer ve diğer hayır kuruluşlarına nakdi, ayni ve hizmet yardımları da yapmıştı⁸⁷².

Basından anlaşıldığı kadarıyla Türk taarruzu sürecinde önemli rol oynayan bir başka cemiyet de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetiydi⁸⁷³. Merkezi İstanbul'da bulunan cemiyet savaş sürecinde halktan makbuz karşılığı topladığı yardımlarla⁸⁷⁴ Yunan işgalinden zarar görmüş halkın yaralarını sarmasına yardımcı olmuştu. Yine savaşta şehit veya gazi olmuş askerlerin ve ailelerinin ihtiyaçlarını da gidermeye çalışmıştı. Büyük Taarruzdan hemen sonra işgalden kurtulmuş yerlere gönderdiği Sağlık İmdad Heyetleriyle yardıma muhtaç insanlar için büyük katkı sağlamıştı⁸⁷⁵.

Büyük Taarruz sürecinde çeşitli ocak, klüp ve yurtlar da Türk milli hareketi adına oldukça önemli roller üstlenmişlerdi. Basından anlaşıldığı üzere bunlardan en faali İzmir Yurduydü. Merkezi Ankara'da bulunan bu derneğin Konya⁸⁷⁶ ve Mersin şubeleri de bulunmaktaydı. Yurt, İzmir'in bir Türk Yurdu olduğunu tüm dünyaya ispat ederek şehrin ve çevresinin yeniden Türkiye'ye kazandırılması için mücadele etmekteydi. Bu mücadelenin yanısıra İzmir ve çevresinden Konya, Ankara, Mersin ve diğer yerlere göç etmiş olan muhacirlerin ihtiyaçlarını gidermek ve tekrar topraklarına dönmelerini sağlamak yurdun en önemli görevidi. Yurt, Büyük Taarruz sürecinde yardıma muhtaç olanlara gerek nakdi gerekse ayni yardımlar yapmıştı.

⁸⁷¹ *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 3.

⁸⁷² *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1; *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.4; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No: 1682, s.2; *Vakit*, 20 Ağustos 1338 / 20 Ağustos 1922, No: 1683, s.2; *İstikbâl*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No: 677, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2; Bu meyanda İstanbul Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Bandırma'daki savaşzedelere altı bin kilo ekme, beş sandık mum, iki çuval sabun, iki teneke zeytinyağı, iki sandık kibrit, bir sandık lamba ve camdan oluşan ayni yardımı 30 Eylül tarihinde göndermişti. Türk Kızılayı, Kutu No: 101, Belge No: 247.

⁸⁷³ 1865'te Askeri Yaralılara Yardım Cemiyeti adıyla kurulan derneğin ismi 1877'de "*Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*" olarak değiştirilmişti. Bkz: Kevork Pamukçyan, "Ölümünün Yüzüncü Yılında Hilâl-i Ahmer Kurucusu Dr. Dikran Paşa", *Tarih ve Toplum*, C.XXIII, S.134, Şubat 1994, s. 84, 85; Gencay Gürsoy, "Sağlık", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1995, s. 1719; Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Büyük Taarruz sonrasında 10 Kasım 1922 tarihinde yaptığı toplantısında cemiyetin adını "*Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti*" olarak değiştirmişti. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 298, Belge No: 79.

⁸⁷⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.2.

⁸⁷⁵ *İstikbâl*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 711, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4.

⁸⁷⁶ Konya İzmir Yurdu 13 Mart 1922'de kuruldu. Başkanlığına Demiryolları Genel Müdürü Eşref Bey getirilmişti. Bkz: Avanas, a.g.e.,s .224. Yurd Heyeti 17 Eylül tarihli büyük müsameresinden sonra toplanarak Konya'da faaliyetlerinin tamamlandığını, muhacir nakillerinin gerçekleşmesinden sonra şubenin şubenin Ankara Merkez başkanlığına katılmasına karar verdi. *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; Avanas, a.g.e.,s .224.

Müsamereler ve müzayedeler tertip etmişti. Elde edilen gelirleri ise İzmir muhacirlerine ve Hilal-i Ahmer'e vermişti. Yurt, İzmir'in kurtuluşu sonrasında mitingler de organize ederek kurtuluş sevincini halkla paylaşmıştı. İzmir'in kurtuluşu sonrası Yurt, İzmir muhacirlerinin geri dönmesine yardımcı olmuştu. Bu faaliyetin tamamlanmasından sonra Konya ve Mersin şubeleri merkeze bağlı olarak çalışma kararı almışlardı⁸⁷⁷.

Büyük Taarruz sürecinde esnaf teşkilatlarının da katkıları dikkat çekmekteydi. Esnaf teşekküllerinin göze çarpan en önemli katkıları Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal gibi yardım kuruluşlarına bağışlarda bulunmak ve zafer kutlamalarında en ön saflarda bulunmaktı. Esnaf teşkilatlarının yardımlarına dair Türk basınında yer alan birkaç örnek vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. 6 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Giresun Esnaf ve Sanatkârlar Cemiyetinin bir toplantı yaparak Giresun Gönüllü Alayının kışlık ihtiyaçlarında kullanması için 2.000 lira topladığını belirtmekteydi⁸⁷⁸. İstanbul hamal esnafı da Büyük Taarruz sürecinde Hilal-i Ahmer örgütüne yardım için seferber olmuştu⁸⁷⁹. Esnaf teşekkülleri zafer etkinliklerinde en ön saflarda yer almışlardı. Trabzon'da yapılan etkinliklerde Ticaret Odası, Trabzon eşraf ve tüccarları, Muallimin Cemiyeti, İdman Ocağı, İdman Grubu, Kayıkçılar Heyeti en önlere saf tutmuşlardı⁸⁸⁰.

Türk basınından kamuoyuna yansıdığına göre Büyük Taarruz sürecinde Türk kadınları tarafından oluşturulan birlikler de Milli Mücadele yararına çalışmışlardı. Bunlardan ilk göze çarpan Hilal-i Ahmer Kadınlar Cemiyetidir. *Hilâl-i Âhmer Kadınlar Cem'iyeti özellikle hastanelerdeki yaralı askerlere yardımlarda bulunmaktaydı*⁸⁸¹. Diğer bir kadınlar teşkilatı ise Hanımlar Merkez-i Umumiyesi'dir.

---

⁸⁷⁷ *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.2; *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No 607, s.2; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1.

⁸⁷⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

⁸⁷⁹ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

⁸⁸⁰ *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1.

⁸⁸¹ *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2. Konya'daki Hilal-i Ahmer Kadınlar şubesi 30 Ağustos 1920 tarihinde kurulmuştur. Cemiyetin başkanlığını Tahir Paşa'nın kızı Şerife Emin Hanım yürütmekteydi. Cemiyet Büyük Taarruz dâhil olmak üzere Milli Mücadele döneminde cephede savaşan askerler ve Konya'ya getirilen yaralılara önemli yardımlarda bulunmuştu. Bkz: Avanas, a.g.e., s.221-222.

Bu kuruluş da yardım faaliyetlerine katılarak savaşta zarar görmüşlere parasal destek vermişti. Örneğin 16 Eylül tarihli *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin belirttiğine göre; bu kuruluş Hilal-i Ahmer'e 8.100 kuruşluk bir yardımda bulunmuştu⁸⁸².

2.1.2. Milli Mücadele Aleyhinde Hareket Edenler

Müslüman sivil toplum örgütlerinden Büyük Taarruz sürecinde Milli Harekete karşı, Yunan ve İngilizlerle işbirliği içinde olanlara rastlanmaktaydı. Türk basınından tespit edebildiğimiz kadarıyla Büyük Taarruz sürecinde Milli Hareket aleyhinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları şunlardı: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Çerkez Cemiyeti, Menemen Çerkez Cemaati, Şark-ı Karib Çerkezleri Temin-i Hukuk Cemiyeti, Çerkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Menemen Bakkallar Cemiyeti, Menemen meyhaneci ve kahveciler, Menemen ve Bandırma Belediyeleri ile heyetleri.

Yukarıda zikr edilen sivil toplum kuruluşlardan Türk basınında dikkat çekenleri işgal bölgelerinde Yunanlılarla işbirliği içinde hareket eden sözde Müslümanları temsil eden heyetler, Çerkez Cemiyetlerinin bazıları ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve esnaf teşekkülleridir. Bunların hemen hepsi İzmir, Balıkesir, İstanbul gibi işgal yerlerinde faaliyet göstermekteydiler. Yunanlılar bilindiği üzere İzmir merkez olmak üzere Batı Anadolu'da işgal ettiği yerlerde Büyük Taarruzun hemen öncesinde Muhtariyet idaresi kurmuşlardı. Bu idare öncelikle Türk ve Müslüman unsurlardan kendisine işbirlikçi aramıştı. Bu arayışı da fazla sürmemiş kısa sürede İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Karşıyaka Belediye Başkanı Hoca Ahmet Şükrü, Hisar Cami İmamı Hoca Sabri, *Islahât* Gazetesi sahibi ve başyazarı Sabitzate Emin Ziya işbirliğine girmişlerdi. Yunan idaresi ise bu işbirlikçileri hazırladıkları mitinglere Türk ve Müslümanların temsilcileri sıfatıyla bir heyet olarak iştirak ettirdikleri gibi beyannamelere de yine aynı sıfatla imza attırıyordu⁸⁸³. İzmir ve

⁸⁸² *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

⁸⁸³ İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın damadı Habil, Umur-ı İslamiye Müfettişi Hoca Ahmet Efendi, Ordu Vaizi Hüseyin Hoca, İnas İdadisi Fransızca Muallimi Cavit, Mekteb-i İnas müdür muavini Nail Hikmet, Mekteb-i Sanayi muallimi Rıza, Anbar Memuru Ahmet, Menemen Belediye Reisi de Yunanlılarla ortak hareket eden kişilerdendi. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.2; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Islahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1; *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2; *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24

çevresinde esnaf teşekküllerinden de Yunan idaresiyle işbirliği içerisinde hareket edenler vardı. Menemen Bakkallar Cemiyeti, Menemen meyhaneci ve kahveciler bu meyandadır. İzmir’de olduğu gibi diğer işgal bölgelerinde de Yunan idaresini kabul eden ve Türkleri ve Müslümanları temsil ettiğine inanan heyetler bulunmaktaydı. Bandırma’da bu heyet Belediye Reisi ve Bandırma Belediye Heyeti ile Bandırma Müftüsünden oluşmaktaydı.

Türk basınından anlaşıldığı kadarıyla Büyük Taarruz sürecinde Çerkez cemiyet ve birliklerinin pek çoğu Yunanlılarla işbirliği yapmışlardı. İzmir’de Çerkez Cemiyeti başkanı İsmail Hakkı, Hukuk Müşaviri Mehmet Sai, üyelerinden Mehmet Samih ön planda olanlardandı. Yine, Menemen Çerkez Cemaati, Şark-ı Karib Çerkezleri Temin-i Hukuk Cemiyeti Yunanlılarla işbirliği yapmaktaydılar⁸⁸⁴. Bandırma’da ayrıca Çerkez Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de kurulmuştu. Cemiyet bir beyanname yayınlarak Çerkezlerin Yunan idaresindeki yerlerde her türlü haklarının sağlanacağını belirtmekteydi. Çerkez Cemiyeti, Yunanlılara sunduğu dilekçelerle taleplerini bildirmişlerdi⁸⁸⁵.

İngiliz siyaseti taraftarı olan ve Milli Mücadele aleyhtarlığında adeta sembol olmuş parti ise hiç şüphesiz Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır. Fırka, Büyük Taarruzun hemen öncesinde eski gücünde olmasa da Milli Mücadele aleyhinde faaliyetlerine devam etmekteydi. Nitekim 11 Ağustos tarihinde İstanbul’dan bildirildiğine göre Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti başkanı Sadık Bey Ankara ile ılımlı ilişkiler kuran Bab-ı Ali hükümetine istifa etmesi yönünde şiddetli bir ultimatoma veriyordu⁸⁸⁶. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Taarruzdan birkaç gün önce ise faaliyetlerini artırmıştı. *Bosfor* gazetesi Hürriyet ve İtilaf Fırkası reislerinin Rum konağında verilen bir ziyafette hazır

---

Ağustos 1922, No:1169, s.2; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4.

⁸⁸⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.2; *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.2; *Islahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1; *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2; *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.2; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4; Büyük Taarruz zaferiyle beraber Yunanlılarla işbirliği yapan Çerkezler de Türk askeri tarafından kovuşturulmuştur. 14 Eylül tarihli Harp Raporuna göre 4. Kolordu mıntkasında Şark-ı Karib Çerkez İttihat Klubüne ait 5 kişi tutuklanmıştı. Bunlar kaçmaya yeltendiklerinden öldürülmüşlerdi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1785, Gömlek: 9, Belge: 9-1.

⁸⁸⁵ *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1.

⁸⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2.

bulduklarını daha sonra ise çok önemli bir toplantı yaptıklarını yazıyordu⁸⁸⁷. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bu tavrı Türk ordusunun zaferiyle sona ermişti. Türk ordusunun Büyük Taarruzu başarıyla sonuçlandırması Hürriyet ve İtilafçıları oldukça tedirgin etmiştir⁸⁸⁸. Ankara'dan 18 Eylül tarihinde bildirildiğine göre Hürriyet ve İtilafçılardan çok sayıda kişinin dış ülkelere kaçmak üzere olduğu bildiriliyordu⁸⁸⁹. *Sada-yı Hak* gazetesi bu durumu şöyle yansıtıyordu: “*Hürriyyet ve İtilâf Fırkası üyeleri İstanbul'dan kaçmaktaydılar. Fırka-i meş'ûmasına mensûb birçok hâinler pıllını pirtısını toplayarak İstanbul'dan firâr etmektedirler.*”⁸⁹⁰

2.2. AZINLIK CEMİYETLERİ

Büyük Taarruz sürecinde Türkler üç azınlık unsurunu tanımaktaydı. Bunlar, Rumlar, Ermeniler ve Musevilerdi. Türk basınında incelediğimiz kadarıyla Musevilere ait sivil toplum örgütüne rastlayamadık. Rum ve Ermenilere ait cemiyetlerden ise Asya-yı Suğra Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Rum Cemiyeti, Yunan Kadınlar Cemiyeti ile Ermeni Muavenet-i Vataniye Cemiyetlerine tesadüf edilmiştir. Bu cemiyetlerin hepsi de Türk aleyhtarıydı.

Neyologos gazetesinin bildirdiğine göre; İstanbul'daki Yunan Kadınlar Cemiyeti yaralı Yunan askerlerinin tedavileri için çalışmaktaydı. Kadınlar Cemiyeti Yunan ordusu için, bir ameliyathane kurma hazırlıklarına dahi başlamıştı⁸⁹¹. İzmir'de Asya-yı Suğra Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adı altında faaliyet gösteren cemiyet İzmir'de bulunan diğer Rum teşkilatlarıyla yakın temas halindeydi. Muhtariyet bölgesinde yapılacak olan etkinliklerin kararlaştırılması için cemiyet toplantılar yapmaktaydı. Lloyd George'un nutku nedeniyle İzmir'de yapılacak olan teşekkür mitingi de bu cemiyetin diğer Rum teşkilatlarıyla beraber İzmir'deki Laykünkanzon klubünde yaptığı toplantılarla hazırlanmıştı⁸⁹². Özellikle İzmir Merkezinde kurulan

⁸⁸⁷ *İslahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.1.

⁸⁸⁸ *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.2; Kamuoyuna yansımaya da İstihbarat raporlarına göre fırka zaferleri nedeniyle oldukça tedirgin olmuştu. 12 Eylül tarihli Şevki imzalı rapora göre Hürriyet ve İtilaf Fırkası son gelişmeleri tartışmak ve yürütülecek tavrı belirlemek için Patrikliğe bir heyet göndermişti. *TİTE*, Kutu: 55, Gömlek:170, Belge: 1; *TİTE*, Kutu: 67, Gömlek:112, Belge: 1.

⁸⁸⁹ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.

⁸⁹⁰ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

⁸⁹¹ *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.1; *Vakit*,31 Ağustos 1338 / 31 Ağustos 1922, No:1694, s.2.

⁸⁹² *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1.

Muhtariyet idaresi de bu cemiyetle yakın ilişki içerisindeydi. Muhtariyet başkanı Sterghidas cemiyetin liderleriyle toplantılar yaparak idari işlerle ilgili görüş alış verişinde bulunmaktaydı⁸⁹³. Yunanlıların bir diğer cemiyeti, Rum Cemiyeti ise Yunan Ordusunun yapmış olduğu zulümlerde etkin rol oynamıştı⁸⁹⁴.

“*Ermeni Muâvenet-i Vataniye* ” cemiyeti özellikle Büyük Taarruz sonrasında Anadolu’dan kaçan Ermenilere kolaylık sağlama görevini üstlenmişti. 11 Eylül tarihli *İkdâm* gazetesinin belirttiğine göre cemiyet Ermeniler için vapurlar kiralamış 10 Eylül tarihinde kiraladıklarından birini Bandırma, Gemlik ve Mudanya sahillerine göndermişti⁸⁹⁵.

2.3. YABANCI CEMİYETLER

Basından anlaşıldığına göre, gerek Türkiye sınırları içerisinde gerekse dışında Büyük Taarruz sürecinde rol oynayan yabancı cemiyetler de bulunmaktaydı. Yabancı cemiyetler, siyasi yapıları itibariyle çeşitlilik gösteriyordu. Türkler lehinde faaliyet gösterenlerin yanı sıra aleyhte ve tarafsız olanları da mevcuttu. Türkiye dışında faaliyet gösteren yabancı cemiyetler basında tespit edilebildiğine göre şunlardı: Şark-ı Karib Cemiyeti, Cemiyet-i Akvam, Şark-ı Karib Mutelifleri Cemiyeti, Amerikan Muavenet Cemiyeti, Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti, Hindistan Hilafet Cemiyeti, Şark Hıristiyanlarına Muavenet Cemiyeti.

Bunlardan Londra merkezli Şark-ı Karib Cemiyeti, Türkler lehinde faaliyet gösteriyordu. Cemiyet, Lloyd George’un savaş siyasetine karşı muhalefet ederek acilen Şarkta adil bir barış antlaşması yapılmasını istemekteydi. Cemiyet Başbakan Lloyd George’a bir muhtıra vererek Türklere adaletli şartların sunulmasını istemişti⁸⁹⁶. Türk davasını savunan Şark-ı Karib Cemiyeti, Cemiyet-i Akvam’a da bir muhtıra vermişti. Bu muhtırada Türklerin Anadolu’da Rumlara iddia edildiği gibi zulm yapmadığını; aksine Yunanistan sınırları içerisinde kalan Müslüman unsurların baskı ve yok edilmeye maruz bırakıldığını savunmuştur⁸⁹⁷. Yabancı ülke merkezli

⁸⁹³ *Vakit*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No: 1688, s. 2.

⁸⁹⁴ *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.1.

⁸⁹⁵ *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1.

⁸⁹⁶ *Vakit*,15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1.

⁸⁹⁷ *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1.

Türk taraftarı bir başka cemiyet ise Hindistan Hilafet Cemiyetidir. Cemiyet, Büyük Taarruz sürecinde Türk davasına çok yönlü destekte bulunmuştur. Basından anlaşıldığı kadarıyla Anadolu hareketine, ekonomik ve siyasi desteklerini sürekli sağlamışlardı. Gerek Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde kullanılmak üzere gerekse Türk esirlerine ve muhacirlerine verilmek üzere maddi yardımlarda bulunmuştu⁸⁹⁸. Yine Büyük Taarruz sürecinde, özellikle İngiltere'ye birbiri ardına çektiği telgraflarla Türklere karşı Yunanlıların desteklenmemesi ve acilen bir barış yapılması doğrultusunda baskılarda bulunmuştu. Hatta, İngiltere'nin Türklere karşı harekete geçtiği takdirde tüm Hindistan Müslümanlarının ayaklanıp savaşıacakları tehdidinde bulunmuştu.

Türk basınında, Türkler aleyhinde olup Yunan taraftarlığı yapan yabancı cemiyetler de dikkat çekmekteydi. Bunlardan birisi Londra'da, Yunansever İngilizler tarafından kurulan Şark-ı Karib Mutelifleri Cemiyetiydi. *Morning Post* gazetesinin belirttiğine göre cemiyet İngiliz Hükümetinin hareket tarzını desteklemekteydi. Cemiyet, Mart ayında Türklere teklif edilen Paris kararlarında ısrar edilmesini istemekteydi. Yine Anadolu'da azınlıkların hukukunun ve güvenliğinin sağlanması için de gerekli olan şartların acilen temin edilmesi taraftarıydı⁸⁹⁹. Türk basınında göze çarpan bir başka cemiyet de Şark Hristiyanlarına Muavenet Cemiyeti idi. Adından da anlaşılacağı üzere Büyük Taarruz sürecinde muhtaç durumdaki Hristiyanlara yardım etme amacıyla olan bu cemiyete İtalya da maddi destek sağlamıştı⁹⁰⁰.

Tarafsız olarak addedilebilecek yabancı cemiyetler de bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Cemiyet-i Akvam'dı. Bununla beraber Türkler bu cemiyetin bağımsızlığına inanmamaktaydı. Gerçekten de Cemiyet içerisinde İngiltere hâkimiyeti barizdi. İngilizlerle Türkler doğrudan savaş halinde olmasalar da Başbakan Lloyd George hükümetiyle Ankara arasında ciddi anlamda sorunlar yaşanmaktaydı. Cemiyetin Anadolu'da çok sayıda muhtaç Türk muhacir ve köylüden ziyade Rum muhacirlerine yardım etmesi de Türklerin şüphelerini kuvvetlendirmekteydi⁹⁰¹. Bir diğer tarafsız yabancı cemiyet Beynelmilel Salib-i

⁸⁹⁸ *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.1.

⁸⁹⁹ *İslahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.2.

⁹⁰⁰ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1.

⁹⁰¹ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1.

Ahmer Cemiyetidir. Türkler bu cemiyetin bağımsızlığına daha fazla inanmaktaydılar. Bu nedenle sorunlarını Salib-i Ahmer Cemiyetine taşımayı seçmekteydiler. Salib-i Ahmer ise Türklerin sorunlarıyla yakından ilgilenmekte ve bunları uluslar arası alana taşımaktaydı. Ankara'dan 11 Eylül tarihiyle bildirildiğine göre; Salib-i Ahmer Cemiyeti Yunanlıların Anadolu'dan çıkarken “*vahşiyâne zulümler*” yaptıklarını belirten bir protestoyu tüm dünyaya ilan etmişti⁹⁰². Beynelmilel Salib-i Ahmer'in Yunanistan şubesi ile Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında da yakın ilişkiler bulunmaktaydı. İki cemiyet Türk ve Yunan hükümetleri arasındaki sorunlarda aracılık rolünü üstlenmişti. Örneğin, cemiyet Yunan Başkumandanı ve diğer üst düzey rütbeli esirlerin aileleriyle olan irtibatlarının sağlanmasında aracılık görevi yapmıştı⁹⁰³.

Merkezi Newyork'ta bulunan Amerikan Muavenet Cemiyeti de tarafsız addedilebilecek cemiyetlerdendi. Cemiyet, Anadolu'da faal bir şekilde çalışmaktaydı. Cemiyete bağlı özel bir heyet ülke içerisinde Darüleytamlar açarak birçok yetim çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Cemiyet, savaştan etkilenen Rumlara da yardım etmekteydi. Amerika'nın İstanbul Komiseri Amiral Bristol'un çabalarıyla savaştan etkilenen Rum muhacirlerine para yardımının yanı sıra her türlü ihtiyaçlarının giderilmesine çalışmaktaydı. Özellikle savaş sonrasında Anadolu'dan kaçmak isteyen Rum halkının taşınması için gemiler tedarik etmişti⁹⁰⁴. Türkiye içerisinde yer alan yabancı cemiyetlerden, İzmir'de faaliyet gösterenleri ise Amerika Hıristiyan Gençler Cemiyeti, Nearest(Şark-ı Karib) Cemiyetiydi. Bu cemiyetler de bağımsız olarak addedilebilir. İzmir yangınında büyük zararlara uğramalarına rağmen⁹⁰⁵ şehri terk etmeyerek gönüllü olarak muhtaçlara yardım etmeyi seçmişlerdi⁹⁰⁶.

2.4. TÜRK ZAFERİNİN YANKILARI

⁹⁰² *İstikbâl*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 709, s.1.

⁹⁰³ *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1.

⁹⁰⁴ *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1.

⁹⁰⁵ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1.

⁹⁰⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, Peyâm No: 1359, Sabâh No:11789, s.2.

Büyük Taarruzun, Türk ordusu tarafından zaferle sonuçlandırılması Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Sadece Türkiye'de değil İslam ve Batı dünyasında da büyük bir yankı uyandırmıştı. Sevinç gösterileri özellikle iki şekilde ortaya koyulmuştu. Biri, şehir merkezlerinde veya bağlı yerlerde yapılan zafer kutlamaları diğeri ise, tüm Türkiye ve yurt dışından gönderilen tebrik telgraflarıydı. İlk olarak Anadolu'da ve İstanbul'da kurtarılan yerler için yapılan zafer kutlamalarına değineceğiz. Bunu yaparken geneli ortaya koyacak örnek kutlamalara yer verilecektir. Yine Anadolu, İstanbul ve dışarıdaki Türk vatandaşlarının telgrafları da gruplandırılarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.4.1. Yurt İçindeki Yankıları

2.4.1.1. Anadolu'da Yapılan Kutlamalar

Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber peyderpey ele geçirilen yerler için tüm yurttaki büyük sevinç gösterileri yapılmıştır. Sadece şehir merkezlerinde değil bağlı kasaba ve köylere kadar tüm Türk halkı özlemini çektiği topraklara kavuşmanın getirdiği sevinç ve gururu kutlama etkinliklerine dönüştürdü. Büyük Taarruz'da elde edilen zaferler üzerine yapılan birçok kutlamada genel olarak her yer bayraklarla süslenmiş, resmi ve gayri resmi temsilcilerin geçit törenleri yapılmış, Türk ordusu için dualar edilmiş, kurbanlar kesilmiş, önemli devlet temsilcilerinin vatanperver konuşmalarının yanı sıra öğrenciler tarafından şiirler okunmuştur. Yine kutlamalarda ortak uygulama olarak siyah sancaklar al bayrakla, siyahla gösterilen haritadaki yerler beyaz olarak değiştirilmiştir. Gündüz yapılan kutlamalar geceye de taşınmış; halkın yoğun katılımıyla fener alayları tertip edilmiş ve mızıklar eşliğinde marşlar okunmuştur. Zafer gösterilerinde dikkat çeken bir nokta ise; Türk ordusunun başarı haberleri geldikçe kutlamaların daha da görkemli hale gelmesiydi.

2.4.1.1.1. Afyon ve Kütahya'nın Kurtarılması Kutlamaları

27 Ağustos'ta Afyonkarahisar'ın kurtarılması tüm Anadolu'da büyük bir sevinç uyandırmıştı. Başta Ankara ve ona bağlı Haymana ve Ayaş, Konya-Ereğli, Kars-Sarıkamış, Adana, Mersin, İzmit ve Zonguldak'ta zafer gösterileri yapılmıştı⁹⁰⁷. Hiç şüphesiz şehrin kurtuluşu en fazla Afyonkarahisar halkını sevindirmişti. 27 Ağustos ikindi vaktinde Türk ordusu şehre girerken halk küçüğünden büyüğüne, erkeğinden kadınına; askerlerin, subayların ayaklarına, ellerine sarılmış ve gözyaşlarını tutamamışlardı. Özellikle başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya büyük sevgi gösterilerinde bulunulmuştu⁹⁰⁸. Afyonkarahisar'a bağlı yerlerin de kısa süre içinde Yunanlılardan temizlenmesi halkı daha da mutlu etmişti. Afyonkarahisar halkı 1 Eylül Cuma günü kurtuluşları için bir gösteri düzenlemişti. İlk olarak Mevlevî Dergâhında şehitlerin ruhları için mevlit okutulmuş, ardından da cuma namazı kılınmıştı. Dini etkinlikler sonrasında halk Belediye Dairesi önünde toplanarak sevinç gösterilerinde bulunmuş ve Türk ordusunun kesin zaferi için dualar etmişti⁹⁰⁹. Afyonkarahisar'ın geri alınması üzerine Ankara'da da sevinç gösterileri yapılmıştır. İlk etkinlikler Haymana ve Ayaş'ta yapılmıştır. Buralarda Afyonkarahisar'ın kurtuluşu nedeniyle halk toplanarak sevinçlerini birbirleriyle paylaşmışlar, Türk ordusunun zaferleri için mevlit ve dualar okuyup, gazilere sigara vermek amacıyla yardımlar toplamışlardı.⁹¹⁰

Kütahya'nın da 31 Ağustos tarihinde kurtulması Anadolu'daki sevinci daha da artırmıştır. Bu münasebetle Ankara ve Kastamonu'da sevinç gösterileri

⁹⁰⁷ *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1; *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.2; Ankara'da zafer kutlamaları yapıldığına dair ayrıca bkz: Namdar Rahmi, "Zafer Sarhoşlukları", *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, s.239.

⁹⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; *Varlık*, 28 Eylül 1338/28 Eylül 1922, No: 83, s.3.

⁹⁰⁹ *Açıksöz*,5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:573, s.2; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2. Afyonkarahisar halkının kurtuluş sevinci zamanın basınına sınırlı bir şekilde yansımıştır. Bununla beraber o anı yaşayanlar daha sonraki yıllarda naklettikleri hatıralarında halkın sevinci ve kutlamaları hakkında tafsilatlı bilgiler vermektedirler. Afyonkarahisar Halkevinin yayın organı *Taşpınar* Ağustos sayılarında bu meyanda hatıraları kamuoyuna yansıtmıştır. Afyonkarahisar kutlamaları için bkz: Ruşen Eşref, "Kutlu Olsun", *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, s.222; Gündüz, "Bolvadin'de Duyuş", *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, s.229; "Hasan Hüsnü, 25 Ağustos 927'den 27 Ağustos 927'ye Kadar", *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, s.231-232; K.S., "(922)nin Unutulmaz Günleri", *Taşpınar*, C.III, S.34, 27 Ağustos 1935, s.167; H.Nazif Balcıoğlu, "İstiklal Savaşı ve Büyük Zafer", *Taşpınar*, C.VII, S.77, Ağustos 1939, s. 100; Hacı Hafız Ahmet Hilmi Erzincanlı, "Bir Anı", *Taşpınar*, C.II, S.18, Ağustos 1965, s.5-6.

⁹¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.2; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 2.

yapılmıştı⁹¹¹. Ankara'daki kutlamalar 1 Eylül tarihinde yapılmıştı. Hacı Bayram Camiinde, Cuma namazı kılınmış, müteakiben Türk ordusunun zaferinin sürekliliği için dualar okunmuştu. Daha sonra ise Büyük Millet Meclisi önünde büyük sevinç gösterileriyle ilk zaferler kutlanmıştı. Başbakan Rauf ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ikinci başkanı Adnan Beyler de meclisin kapısına çıkarak halkın sevincine ortak olmuşlardı. Kutlamalarda Kırşehir mebusu Müfit Bey bir dua okuduğu gibi Erzurum mebusu Hüseyin Avni ve Saruhan Mebusu Necati Beyler de birer konuşma yapmışlardı. Kutlamalarda özellikle zaferler için Türkiye Büyük Millet Meclisi lehinde büyük tezahüratlarda bulunulmuştur. Bu nedenle Büyük Millet Meclisi ikinci başkanı Adnan Bey halkın gösterdiği bu tavırdan dolayı meclis adına onlara teşekkür etmişti⁹¹².

2.4.1.1.2. Eskişehir ve Uşak'ın Kurtarılması Kutlamaları

2 Eylül tarihi itibarıyla Uşak ve Eskişehir de Yunanlılardan geri alınmıştı. Bu gelişmeler Türk ordusunun Yunanlılar karşısında elde ettiği zaferlerinin devamlılığını göstermesi açısından önemliydi. Bu durum ise Anadolu'da zafere olan inancı oldukça artırmıştı. Ankara, Konya, Kastamonu, Adana-Seyhan, Mersin-Tarsus, Kayseri, Kars-Sarıkamış, Trabzon ve İnebolu'da zafer kutlamaları yapılmıştır⁹¹³. Ankara'da yapılan kutlamalar diğerlerine göre daha renkli ve yoğun geçmişse de biz Anadolu'nun genelini kapsamı adına Kars-Sarıkamış ve Adana'daki kutlamalara değineceğiz.

Uşak ve Eskişehir'in kurtuluşu Kars ve Sarıkamış'ta büyük bir sevinçle kutlanmıştır. Kars'ta sabahtan itibaren İnönü meydanında toplanan halk, kurtuluş haberlerini büyük sevinç gösterileriyle gecenin geç vakitlerine kadar kutlamıştır.

⁹¹¹ *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922,No:572, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.2; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922,No:572, s.1; Eski, *a.g.e.*, s. 60.

⁹¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No 596, s.2; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922,No:572, s.1

⁹¹³ *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.2; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922,No:572, s.1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.2; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2. ⁹¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin-i Evvel/ 6 Ekim 1922, No 627, s.3; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; *İstikbâl*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 705, s.1; *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.2, 3.

Yine şehrin Rus, Ermenistan ve Azerbaycan Konsolosları, Valiliğe giderek Türk ordusunun zaferini tebrik etmişlerdi⁹¹⁴. Sarıkamış'taki kutlamalar ise çok renkli geçmiştir. Uşak ve Eskişehir'in kurtuluş haberini müjdeleyen telgraf, Kars-Sarıkamış'a 2 Eylül Cumartesi gecesi saat on buçukta ulaşmıştır. Türk ordusunun zafer haberlerini bekleyen halk bu telgraf üzerine sokaklara dökülerek Sarıkamış'ta adeta bayram havası yarattı. Cumartesi gecesi askerler subaylar ve halktan oluşan büyük kalabalık, fenerler eşliğinde sabahlara kadar milli marşlar ve şarkılar söyleyerek tüm Sarıkamış'ı gezdiler. Yürüyüş esnasında Türk ordusu için alkışlar arasında “yaşa” sloganları atılmıştı. Sarıkamış'ta asıl kutlamalar ise 3 Eylül Pazar sabahı gerçekleşmiştir. Pazar günkü kutlamalar *Varlık* gazetesinde şöyle verilmektedir:

“Pazar sabâhı her taraf bayraklarla donatılmıştı. Çarşıda bütün dükkânlar kapanmış ve halk ellerinde bayraklarla önlerinde millî çalgılarla Top Meydânı'na gelmiştir. (Yaşasın Ordu! Yaşasın Vatan) sesleri etrafı çınlatıyordu. Burada asker ve mekteb yavruları ve zâbitân da alâya iştirâk ederek meydân baştanbaşa dolmuştu. Şark Cebhesi Erkân-ı Harbiyye Reîsi Mîralây Seyfi Bey Efendi tarafından asker ve halka hitâben son büyük muvaffakiyyet hakkında müessir vâkiâyâ bir nutuk irâd edilmiş ve alkışlarla biten bu nutku müteâkıb şehîdlerimizin ruhlarına fatihâlar ve gazîlerimize nusret ve muvaffakiyyetler temenni edilmiştir. Mekteb yavrularından mürekkeb bando tarafından Kazım Karabekir Paşa Hazretleri'nin (İstiklâl Marşı) çalınmıştır. Zaten heyecân ve sevinç içinde bulunan halkın ayakta dinlediği bu marş herkesi büsbütün vücûda getirmiş ve bu esnâ'da birçokları marşın güftesini mızıkâ ile birlikte okumuşlardır. Bundan sonra Sarıkamış kaimmakamı, Belediye Reîsi ve birçok tâcir ve mu'teberân, erkân ve ümera ve zâbitân huzûrunda millî oyunlara başlamıştır. İki saat kadar gerek asker ve gerek ahâlî ölçüsüz, bir sevinç içinde millî oyunlar ve şarkılarla eğlenerek güzel bir vakit geçirmişlerdir. Buradan sonra tekrar çalgılar ve bayraklarla dolaşan hâlk etrafı (Yaşasın Ordumuz!) sesleriyle çınlatıyordu.”

Kars Sarıkamış'taki şenlikler geceye de sarkmıştı. Sarıkamış'ta hava kararır kararmaz tepelerden roketler atılmıştı. Atılan roketler tüm Sarıkamış'ı adeta gündüz havasına büründürmüştü. Sarıkamış halkı ellerinde meşaleler ve maytaplarla Gölbaşı'nda toplanmıştı. Şehrin her tarafından davul zurna eşliğinde milli şarkılarla eğlenen askerlerin ve halkın zafer sesleri duyulmaktaydı. Gölbaşı'nda ise saz sesleri arasında ordunun zaferlerini kutlayan halk başarıların devamı temennilerinde bulunduktan sonra ancak gece geç saatlerde dağılmıştır.⁹¹⁵. Görüleceği üzere Sarıkamış'ta Eskişehir ve Uşak'm kurtuluş kutlamaları halkın ve askeriyenin katılımıyla otuz altı saatten fazla sürmüştür.

⁹¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

⁹¹⁵ *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.2.

Adana'da da halkın sevinci Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir ve Uşak'ın kurtulduğu haberleriyle kutlamalara dönüşmüştü. Halk temsilcilerinin ve Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti öncülüğünde 2 Eylül günü yapılan kutlamaları *Yeni Adana* gazetesi “*Büyük Zafer Bayramı*” başlığıyla vermişti. *Yeni Adana*'ya göre bütün dükkânlar, mağazalar öğleden sonra kapatılmıştı. Halk kalabalık gruplar halinde Adana Klubü binasıyla Hükümet Konağı arasını doldurmuştu. Saat 4'te bayraklarla süslenmiş kürsüde ilk olarak ünlü Türk şairlerinden Mehmet Emin Bey oldukça etkili bir konuşma yaptı. Onun özellikle orduya hitaben sarf ettiği “*Bu ordu Hakkın, hürriyetin, istiklalin, intikamın ordusu, Allah'ın ordusu*” sözleri halkın gözyaşları ve alkışlarıyla karşılanmıştı. Ondan sonra Adana Valisi Anadolu Mücadelesinin tarihçesini anlatan bir konuşma yapmıştı. Konuşmalardan sonra ise Darüleytam çocukları halkın âmin sesleri eşliğinde oldukça etkili bir dua ettiler. Ardından kalabalık bir yürüyüş alayı oluşturdu, buna askerler de iştirak ettiler.

Oluşturulan alay ilk olarak İran Konsoloslugu binasının önünde durdu. Bunun üzerine Konsolos Asaf Han kalabalığa hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında Türk ordusunun bu zaferlerinin bütün İslam dünyasının, Şark Milletlerinin, mazlum esir milletlerin de zaferi olduğunu belirtti. Asaf Han sözlerine şöyle sonlandırdı: “*Bu zaferi takdis ederim. Bu zaferi kazanan Türk ordusunun bastığı yerlere (Askeri göstererek) baş eğer onların bastığı topraklara secde ederim. Yürüdükleri yollara yüzümü sürerim.*”

Alay bu konuşma üzerine “*Yaşasın İranlı Kardeşler*” sesleriyle Kolordu önüne yürüdü. Burada Kumandan Sıdkı Bey, alayı karşıladı. Mehmet Emin Bey orduya hitaben “*Vur*” şiirini okudu. Halk ise büyük tezahüratta bulundu. Alay, buradan sonra Sovyet Rusya Konsoloshanesi önüne hareket etti. Konsolos Groni, Konsolosluktan Rofski, İsmail “*Yoldaş*”lar alayı karşıladılar. Groni, Türk ordusunun zaferini tebrik eden bir konuşma yaptı. Ayrıca Adanalılara zafer sevincini kendileriyle paylaşmaları nedeniyle teşekkür etmişti. Konuşmasının sonunda ise “*Yaşasın Türk ordusu, Yaşasın Türk Milleti, Yaşasın Türk ve Rus meveddet ve ittifakı*” temennilerinde bulunmuştu. *Yeni Adana* gazetesi başyazarı Ferit Celal Bey, ise Groni'ye bir teşekkür konuşmasıyla karşılık verdi.

Alay son olarak Fransız Misyon Binası'nın önüne gitti. Burada, Misyon Heyeti Başkanı ve diğer Fransız temsilcileri alayı karşıladılar. İlk olarak *Yeni Adana* gazetesi başyazarı Ferit Celal Bey Fransızların, Türk Milli Mücadelesine karşı gösterdikleri samimi yaklaşıma teşekkür etmek için geldiklerini belirtti. Bunun üzerine Mösyö Laport tekrar tekrar teşekkür ettikten sonra Fransa'nın daima hürriyet davalarına saygılı olduğunu ifade etti. Bundan hareketle Türk ordusunun zaferi nedeniyle oldukça sevinçli olduğunu söyledikten sonra Fransa'nın her zaman Türkiye'nin yanında olacağını belirtti.

Bundan sonra alay dağıldı. Bununla beraber kutlamalar gece yeniden başladı. Oluşturulan fener alayı meşaleler, mızıklar, marşlar, şarkılar eşliğinde Adana'nın tüm sokaklarını dolaşarak zaferleri kutladı⁹¹⁶.

2.4.1.1.3. Bilecik, Balıkesir, Akhisar, Salihli vs. Yerlerin Kurtuluş Kutlamaları

Kütahya ve Eskişehir'in Yunanlılardan geri alınmasından sonra Türk ordusunun ilerleyişi devam etmişti. Art arda Bilecik, Balıkesir ve birçok bağlı ilçe ve kasaba kurtarılmıştır. Elde edilen bu zafer haberleri ise Anadolu halkı üzerindeki mevcut olan sevinci daha da artırmıştır. Bu yeni zaferlerin kutlanması basında incelediğimiz kadarıyla diğer yerlere göre daha az yoğunlukta idi. Bununla beraber Ankara, Trabzon, Mersin ve Silifke'de zaferler nedeniyle kutlamalar olmuştur⁹¹⁷.

Bu kutlamalardan örnek olarak Trabzon'dakine değineceğiz. Trabzon'da 7 Eylül'de yapılacak etkinlikler daha bir gün önce *İstikbâl* gazetesinde halka bildirilmişti. Yapılacak olan programa göre Zağanos meydanında üst rütbeli askeri komutanlar ve askerler, halk, ulema, mülkiye, belediye, ticaret odası, Hilal-i Ahmer, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Trabzon eşraf ve tüccarlar, Muallimin Cemiyeti, İdman Ocağı, İdman Grubu, Kayıkçılar Heyeti, Eytam, Sanayi ve Bando ve diğer bütün okulların öğrencileri katılacak ve etkinlik geceye kadar

⁹¹⁶ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.3.

⁹¹⁷ *Hâkimiyet-i Millîye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1; *Yeni Adana*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 359-176, s.1; *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.3; *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.2.

sürecekti⁹¹⁸. 7 Eylül tarihinde program gereğince yukarıda belirtilen gruplar saat yedi gibi Zağanos meydanında toplanmıştı. Kalabalık adeta ucu bucağı görünmeyecek kadar fazlaydı. Verilen işaretle alay halinde hareket edilerek valilik önüne gelindi. Burada, Doktor Cemil Şerif Bey tarafından bir konuşma yapıldı. Ardından halkı coşturan şiirler okundu. Trabzon Müdafaa-yı Hukuk Binası ve askeri tümen karargâhı önlerinde durularak kısa konuşmalar yapıldı. Bundan sonra belediye meydanına geçildi. Belediye meydanında Darülmualimin Müdürü Mustafa Reşit(Tarakçıoğlu) Bey tarafından milli mücadele hakkında bir konuşma yapıldı. Burada da vatanperverane şiirler okunduktan sonra asıl toplanma merkezi olan Güzelhisar'a geçildi.

Güzelhisar'daki kutlama etkinliklerine Doğu Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa da katılmıştı. Burada ilk olarak iki öğrenci tarafından oldukça coşkulu şiirler okundu. Ardından ise *İstikbâl* gazetesi başyazarı Faik Ahmet Bey tarafından son zaferleri anlatan bir konuşma yapılmıştır. Onun ardından Kazım Karabekir Paşa da kısa bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında Trabzonluların samimi ve vatanperver kutlamalarından övgüyle bahsetmiştir. Bu kutlamaları, Batı cephesindeki askerlere iletceğini belirtmişti. Konuşmalardan sonra öğrenciler ve askerler tarafından gösterişli bir resmigeçit yapılmıştır. Bu arada yürüyüş alayının geçeceği her yer süslenmişti. Bu meyanda Trabzon merkez çarşısı, Kunduracılar Caddesindeki tüm mağazalar bayraklarla süslenmesinin yanı sıra zafer takları da kurulmuştu. Halk yürüyüş alayının geçtiği her yerde büyük sevinç gösterileri yaparak alkışlar arasında "*Kahrolsun Yunanistan*" sloganları atmıştır. Yürüyüş alayı, Kunduracılar caddesinden geçerken asker ve öğrenciler üzerine mağazalardan çiçekler, gül suları ve lavantalar serpilmişti. Yine, Hacı Müftüzade Temel Nucumi Efendi mağazası tarafından yürüyüş kolundaki Darüleytam öğrencilerine zafer hediyesi olmak üzere birer mendil hediye edilmişti. Güzelhisar'daki etkinliklerden sonra ise gruplar Kunduracılar caddesini takip ederek Zağanos'a geri dönmüş ve gündüz etkinliklerine son verilmiştir.

---

⁹¹⁸ *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1.

Trabzon’da gündüz kutlamalarından sonra gece de etkinlikler devam etmiştir. Büyük kalabalıklar fenerlerin ışıkları altında horonlar oynayarak son zaferleri kutlamıştır. Gece şenlikleri *İstikbâl* gazetesinde şöyle ortaya koyuluyordu:

“Gece her taraf nûra nûr idi. Bütün halk, büyük zaferimizin istikbâlimizi aydınlatan hârikülâde ışığını temsil eden binlerce fenerlerin nûru içinde şâd-ü handân gezindi durdu. Orda bir orduyu, Başkumandanını, âzminin mükâfatını gören milletini o derece yürekten alkışladı ki, yer gök titredi. Güzelhisâr’da Şark cebhesinin sevgili yavruları meş’aleler etrafında millî havalar terennüm ettiler. Horon oynadılar. Etrafı sürûr ve sürûra gark ettiler. Geç vakit herkes dağıldıktan sonra, ortalıkta yürekten kopmuş duâların, en minnetdâr şükranların ve pek mes’ud bir teşebbüsâtın âsârı ebedî olmak üzere hâkim kaldı.⁹¹⁹”

2.4.1.1.4. İzmir’in Kurtuluşu ve Kutlamalar

Basın değerlendirildiğinde Büyük Taarruz sürecinde, kurtuluşuna en fazla ilgi gösterilen yerin İzmir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İzmir’e Türk ordusunun girişi haberi tüm Anadolu’da tarif edilemeyecek sevinç gösterilerine dönüşmüştü. Basından tespit edebildiğimiz kadarıyla bu sevinç Anadolu’da, başta Ankara olmak üzere, Kayseri, Adana, Mersin, Trabzon ve ona bağlı Akçaabat, Of, Sürmene, Vakfikebir, Kastamonu, Kars-Sarıkamış, Diyarbakır, Çanakkale, Konya, İzmir, Antalya ve Artvin-Hopa’da büyük kutlama mitinglerine dönüşmüştür⁹²⁰. En görkemli kutlamalar ise Ankara⁹²¹, Trabzon ve Konya’da yapılanlardı. Örneğin Trabzon’da yapılacak kutlamalarda o zamana kadarki en büyük ebatlı Türk bayrağı asılacaktı. 50 metre uzunluğunda ve 35 metre genişliğinde olan bu Türk bayrağını Trabzon

⁹¹⁹ *İstikbâl*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 705, s.1.

⁹²⁰ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.1; *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1; *İstikbâl*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 708, s.1; *İstikbâl*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 715, s.2; *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.2; *Vakit*,14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No: 1707, s.3; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.3.

⁹²¹ Ankara’da kutlamalar Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde 10 Eylül öğleden sonra saat 15.00’da yapılacaktı. Bu nedenle Ankara’da öğleden sonra tüm daireler tatil edilmişti. Milli Savunma Bakanlığı 10 Eylül’de yayınladığı bir ilanla da isteyen Ankara zabitanın etkinliğe katılabileceği ifade etmişti. *ATASE*, İSH, Kutu: 1546, Gömlek: 75, Belge: 75-1.

tüccarından Hacı Ali Hafızade Mehmet Salih Efendi 350 lira harcayarak yaptırmıştı⁹²². Bu kutlamalardan Diyarbakır örneğini vereceğiz.

Diyarbakır'da İzmir'in Yunanlılardan kurtarılışı büyük sevinç gösterilerine yol açmıştı. 11 Eylül tarihli *Küçük Mecmûa* dergisinde anlatıldığına göre Türk ordusunun İzmir'e girmesi 9 Eylül sabahının ilk ışıklarıyla⁹²³ top atışlarıyla ilan edilmişti. Zafer haberi alınır alınmaz şehirde büyük bir sevinç oluştu. Minarelerden tekbir ve selalar yükselmeye başlamıştı. Diyarbakır caddelerinde bütün dükkânlar, resmi daireler ve evler Türk bayraklarıyla ve doğunun sembolü olan halılarla süslenmişti. Kısa sürede Diyarbakır'da oluşan sevinç, kutlama etkinliklerine dönüşmüştür. Kutlama merkezi ise Cephe Kumandanlığı Merkezi önündeki meydandı. Sultani, Darülmualimin, Numune Mektepleriyle Darüleytam mektebi Türk bayraklarıyla Diyarbakır Cephe Kumandanlığı binası karşısındaki meydana geldiler. Yine, Gençlik Derneği, bütün esnaf heyetleri, mebuslar, Belediye Başkanı, vali gibi vilayetin önde gelen resmi görevlileri, memurlar, ulema, eşraf, ordunun bütün yüksek rutbeli kumandan ve subayları, çeşitli cemiyetler, dini reisler Cephe Kumandanlığı dairesinin önünde bir sıra halinde toplandılar. Meydanda ise askerler iki sıra halinde dizilmiş ve askeri bando ise kahramanlık şarkıları çalmaktaydı. Bundan sonrasını ise Gökalp'in anlatımlarıyla veriyoruz:

“Bu büyük cemâat, düşmân ayakları altında inleyen sevgili memleketlerimizi mu'cizeli bir hamleyle geri alındığından dolayı mukaddes ordumuzla muazzam Başkumandanı hem tebrîk, hem de onlara karşı duyduğu teşekkürleri arz için gelmişti. Cebhe Kumandanı Cevad Paşa Hazretleri halkın ve ordunun teşkîl ettiği bu muazzaz halkanın ortasına geldiler. Umûma karşı İzmir'in nasıl elden çıktığına ve nasıl geri alındığına dair gayet ulvî bir nutuk irad ettiler. Belediye Reisi İhsan Bey tarafından orada toplanan Diyarbakır ahâlisinin mukaddes ordu ve muazzaz Başkumandanımıza karşı mütehassis olduğu samimi tebciâtını arz eden güzel bir nutuk irâd edildi. Müftü Efendi tarafından belîğ bir duâ' okunduktan sonra hâzır bulunan ulemâ' ve eşrâf me'mûrîn ve zâbitân hey'etleri cebhe kumandanlığı dâiresine giderek Kumandan Paşa Hazretlerine tebrîk duâ'sını edâ' ettiler. Bundan sonra umûmî bir resmî geçit yapıldı. Piyâde, süvâri, mitralyoz topçusu, sanâyi' kut'aları geçtikten sonra önde ...Yurdu olmak üzere, mektebler, Dâruleytâm, Tarîk-ı İlmiyye hey'etleri, esnâf hey'etleri takım takım bayraklarla ilâhîlerle, millî şarkılarıyla yürüdüler. Bu kadar muhteşem bir ictimâ' bu kadar güzel bir resmî geçit Diyarbakır'da ilk defa vuku'a geliyordu. Askerî muzikası önde olmak üzere orduyu ve milleti

⁹²² *İstikbâl*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.2.

⁹²³ Bilindiği üzere İzmir'in kurtuluşu 9 Eylül tarihinde saat 10'da olmuştu. Diyarbakır'da 9 Eylül sabahının ilk ışıklarıyla kurtuluşun ilan edilmesi şehre yanlış duyumların gelmesi nedeniyle olmuş olabilir.

câmi' olan bu vecdli âlây Hükûmet Dairesinden İsmet Paşa ve Bağdat Caddelerini takip ederek Mardin Kapısına kadar gittiler. İkindiden sonra Gençlik Derneği, mektebler ve esnâf hey'etleriyle beraber Belediye meydânında toplanarak müteaddid nutuklar, vatanperverâne manzûmeler inşâd edildi. Oradaki bütün kalabalık, günün saâdetini coşkulu bir vecd içinde için için duyuyorlardı. Geceleyin müfrezeler kışlada, Gençlik Derneği'nde toplananlar muzikalar dinliyorlardı. Semâ'ya güzel fişenkler atlıyordu. Bütün mektebler birleşerek ihtişâmlı bir fener âlâyı yapmaya, çarşılarda önde askerî bandosu olduğu halde kâh şarkı söyleyerek kâh musikî çalarak Bendime?'den Dârulmuallimeye gidildi. Her yerde nutuklar irâd edildi."

Diyarbakır'da sevinç kutlamaları ertesi güne de taşındı. 10 Eylülde de bütün çarşılar Türk bayraklarıyla, ipekli kumaşlarla ve çiçekli halılarla süslenmişti. Halk bugün de ekonomik işlerini durdurarak sevinç gösterilerine devam etmiştir⁹²⁴. Görüleceği üzere; Diyarbakır halkı tüm resmi kurumlarıyla beraber Türk ordusunun Yunanlılar karşısında elde ettiği zaferi gece gündüz büyük sevinç gösterileriyle kutlamıştır.

2.4.1.1.5. Bursa'nın Kurtuluş Kutlamaları

Bursa'nın Kurtuluşu da en az İzmir kadar Anadolu'da sevinçle karşılanmıştır. Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında başkentliğini de yapmış olan Bursa'nın kurtuluşu Türk halkı için oldukça manidardı. Devletin kurucularının türbeleri dahi bu şehirde bulunmaktaydı. Kutlamalar basından tespit edebildiğimiz kadarıyla Ankara, Artvin, Bursa, Erzurum, Bayazıt, Kızılçakçak, Adana, Ardahan ve Kastamonu'da yapılmıştır⁹²⁵. Bursa'nın kurtuluşu kutlamalarının en görkemli olduğu yer ise tartışmasız Ankara'dır. Bu nedenle de biz Ankara'daki kutlamalara değinmeyi uygun buluyoruz.

Bursa'nın kurtuluş haberi Ankara'da mevcut olan sevinci kat kat artırmıştı. Özellikle Meclis kürsüsünde Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgalinden beri serili

⁹²⁴ *Küçük Mecmûa*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Sayı: 15, s.16-17.

⁹²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.2; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *İstikbâl*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 709, s.2; *İstikbâl*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 716, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.2; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.3; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.2.

bulunan siyah örtünün 6 Eylül tarihinde yeşil bir örtüyle değiştirilmesi çok anlamlı olmuştu. Çünkü siyah örtü kürsüye sarılırken Bursa'nın geri alınışına kadar değiştirilmeyeceği ifade edilmişti⁹²⁶. Fakat bu örtü zaman içerisinde tüm memleketteki toprakların işgalinin, esaretin, acının ve bir o kadar da özlemin sembolü olmuştu. Her gün Meclise gelen mebuslar bu örtünün verdiği mesajı derinden hissetmekte ve vatanın kurtulması için mücadelelerini artırmaktaydılar. Memleketin büyük oranda kurtarılmasıyla artık esaretin ve acının sembolü kaldırılmış oluyordu.

Bursa'nın kurtuluşu, Ankara halkı üzerinde mevcut olan sevincin sokaklara taşınmasına da yol açmıştı. Bu sevinç Ankara'da büyük bir şenliğe dönüştü. Ankara halkı beklediği kurtuluş haberinin gelmesi üzerine kadını ve erkeğiyle 12 Eylül tarihinde Büyük Millet Meclisi önüne akın etti. Büyük Millet Meclisi'nin önünde öğleden sonra toplanan onbinlerce halkın yanı sıra Başbakan Rauf Bey, tüm kabine üyeleri, Meclisin ikinci başkanı Adnan ve diğer mebusların yanı sıra Rus sefiri Aralof, Afgan sefiri Sultan Ahmet Han, İran sefiri Mümtazüddeve ve Fransız Miralay Moigin de hazır bulundular.

Burada sırasıyla Bursa Mebusu Osman Nuri Bey, Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Ankara Avukatlarından Ekrem Bey ve Kırşehir Mebusu Akif Efendi zaferin anlam ve önemini belirten etkili konuşmalar yaptılar. Özellikle, Hamdullah Suphi'nin, Türk kadınına, subaylarına, askerlerine ve işçilerine hitaben yaptığı konuşma halkın coşkusunu zirveye taşıdı. Konuşmalardan sonra görkemli bir resmigeçit yapıldı. Bu geçit sırasında mızraklı süvariler ve süngülü askerlerle çevrilmiş sancak geçişinde halk oldukça heyecanlanmıştı. Osman Gazi'nin türbesini temsil eden bir de araba hazırlanmıştı. Araba çam dallarıyla süslenmiş ve üstünde Osman Gazi'nin türbesinin olduğu bir portre olduğu halde tekbirler arasında meclis kapısının önüne geldi. Türbenin duvarlarını gösteren kumaş perdeler indirilince Osman Gazi'nin etrafında mumları yanan şamdanlar, Kur'an okuyan yeşil cüppeli türbedar görüntüsü ortaya çıktı. Halk bu gösteriyi alkışlar ve sevinç gözyaşlarıyla karşıladı. Türbe tekbirler içinde hareket ettirildikten sonra süngülü piyade kuvvetleri, makineli tüfek bölüğü, süvari

---

⁹²⁶ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1.

jandarmalar, milli kıyafetli Giresun Süvari Gönüllüleri, talimgâh subayları ve ilk ve ortaokul öğrencileri yürüyüş yaptılar. Bu yürüyüşe sırasıyla İmalat-ı harbiye işçileri bir otomobili süsleyerek, Bursa Yurdu üyeleri atlas üzerine sırma ile işlenmiş Türk sancağıyla, Debbağ esnafı kullandıkları alet edevattan hazırladıkları bir armayla, Ankara'nın gençleri ise milli elbiseleriyle iştirak ettiler. Yine küçük esnaf ve çırakları da en son kabile olarak yürüyüşe katıldılar. Resmigeçitten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinin hemen yakınından Bursa'nın kurtuluşunu müjdeleyen yirmi bir pare top atıldı. Halk ise ellerinde bayraklarla Ankara'nın çiçeklerle süslenmiş sokaklarına doğru gelmeye devam etmekteydi. Kutlama etkinliklerine katılan herkes “büyük zafer ve sürûr günlerinin bütün saâdetini his etmişti.”

Ankara'da zafer kutlamaları akşam da devam etti. Bursa Yurdu, Merkez Kumandanlığı, İtfaiye Bölüğü binası, teçhizat ambarı önlerinde ve daha birçok yerde Ankara halkı sabahlara kadar kutlamalara devam etti. Gece Bursa Yurdu'nda ve diğer yerlerde aydınlatma fişekleri atıldı. Bu fişekler sayesinde gökyüzünde rengârenk bir görüntü oluştu. Saat dokuzda Sultani öğrencileri de ayrıca bir Fener Alayı yaptılar. Alay ilk olarak meclis önüne gelerek sevinç gösterilerinde bulundu. Ardından ise *Hâkimiyet-i Milliye* dairesi önüne gelerek “*Yaşasın Hâkimiyet-i Millîyye, Yaşasın hür Türk matbûâtı*” sloganlarını attılar. Sabahlara kadar süren şenliklerden sonra Ankara halkı yavaş yavaş dağıldı. Ankara'nın merkezinde yapılan bu şenlikler kadar görkemli olmasa da şehre bağlı yerlerde de kutlama gösterilerinin çok yoğun olarak yapıldığı görülmüştü⁹²⁷.

Görüleceği üzere, Anadolu'nun her köşesinde Büyük Taarruzla elde edilen zaferler sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Türk ordusuyla her anlamda bütünleşmiş Anadolu, doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine kadar elde edilen zaferi kalbinin derinliklerinde hissetmiştir.

2.4.1.2. Büyük Taarruz ve İstanbul'daki Kutlamalar

⁹²⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.2. Bursa'nın kurtuluşunu kutlama etkinlikleri için de Ankara'da 12 Eylül öğleden sonra resmi tatil ilan edilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1546, Gömlek: 79, Belge: 79-1.

Anadolu'dan zafer haberleri önceleri iletişim kesintisi nedeniyle İstanbul'a geç gelmişti. Örneğin, Büyük Taarruzun ilk zafer meyvesi olan Afyonkarahisar'ın kurtuluş müjdesi İstanbul basınında ancak 31 Ağustos tarihinde yayınlanabilmişti. İstanbul'da ilk zafer kutlamaları Anadolu'dakilere göre biraz geç başlamıştır. Büyük Taarruzla beraber ilk zafer haberlerinin İstanbul'a gelmesiyle eylülün ilk günlerinden itibaren gündüz şenlikler gece ise fener alayları tertip edilmişti⁹²⁸. Afyonkarahisar'ın kurtuluşu münasebetiyle İstanbul halkı dükkân ve evlerine Türk bayrakları asmıştı⁹²⁹. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre halk “*misli görülmedik bir sûretde sevinç galeyânları husûle getirmiştir.*”⁹³⁰.

Kütahya, Uşak ve Eskişehir'in kurtuluşu haberleri İstanbul halkını daha da coşturmuştur. 4 Eylül Pazartesi günü Kartal, Beykoz, Yakacık ve İstanbul'a bağlı yerlerde sevinç gösterilerinde bulunulmuştur. Gece, Kartalda bir fener alayı düzenlenmişti. Kepez Mektebi öğrencileri ellerinde bayraklar ve arkalarında Kartal'ın erkekli kadınlı halkı olduğu halde sokaklarda milli şarkılar eşliğinde dolaştılar. Yürüyüş esnasında Türk ordusu ve başkumandan Mustafa Kemal Paşa ve Kumandanlar lehine sloganlar atılmıştı⁹³¹. Yine aynı gece Beykoz, Yakacık ve İstanbul'a bağlı kasaba ve köylerde de şenlikler yapılarak zaferler kutlanmıştı⁹³².

8 Eylül tarihinde elde edilen yeni zaferler nedeniyle dini etkinlikler ve sevinç gösterileri yapıldı. Dini etkinlikler Matbuat Cemiyetinin önderliğinde Ayasofya'da tertip edildi. Ayasofya camiinde yaklaşık yirmi beş bin kişinin katılımıyla bir mevlit okutuldu. Türk ordusunun zaferlerinin devamı için dualar edilmişti⁹³³. 8 Eylül gecesi saat 10'da ise binlerce Kadıköylü gösterişli bir fener alayı düzenledi. Bando eşliğinde hareket eden fener alayı Kadıköy'ün değişik mahallelerini, dolaştı. Kuşdili Çayırı'na gelindiğinde ise şükür duaları edildi⁹³⁴. Beşiktaş'ta da aynı gece bir fener alayı yapıldı. Alay, halkın alkışları arasında marşlar ve sevinç türküleri söyleyerek tüm Beşiktaş caddelerinde yürüyüş yaptı. Alay Beşiktaş'ı olduğu gibi Dolmabahçe,

⁹²⁸ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

⁹²⁹ *İkdâm*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, 9147, s.2.

⁹³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

⁹³¹ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

⁹³² *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3; Metin Ayışığı, “30 Ağustos Zaferi ve İstanbul'daki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, C.18, S.105, Eylül 1992, s. 44.

⁹³³ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 1.

⁹³⁴ Ayışığı, “a.g.m.”, s.45.

Kabataş, Kandilli ve Şişli taraflarını da dolaştıktan sonra dağıldı. Fener Alayı geçtiği yerlerde muazzam ve şiddetli alkışlarla karşılanmıştı. Sadece Türk ve Müslüman halkın değil Musevi vatandaşların da desteğini almıştı⁹³⁵.

İstanbul'da bir haftadan beri mevcut olan sevinç İzmir'in kurtuluşu haberinin 9 Eylül tarihinde öğleden sonra şehre gelmesiyle had safhaya çıkmıştı. İzmir'in kurtuluş müjdesinin alınmasıyla İstanbul'da daha gündüz vakti zafer şenlikleri yapılmaya başlanmıştı. Şenlikler Sultan Ahmet, Fatih, Beşiktaş, Eyüp, Kadıköy ve Beyoğlu'nda muazzam bir şekilde yapıldı⁹³⁶. Halk dükkânlarına ve evlerine bayraklar astığı gibi Camilerin minarelerini de kandillerle süslemişti. Akşama doğru yaya veya otomobilleriyle sokaklara dökülmüş ve sevinç içerisinde zaferi kutlamışlardı. Akşam ise Sirkeci, Fatih, Sultan Ahmet ve Çenberli Taş civarında büyük kalabalıklar kutlamalarda bulundular. Fatih ve Sultan Ahmet meydanında bir fener alayı oluşturulmuştu. İlk olarak Fatih Camii önünde minarelerden yükselen selalar eşliğinde şükür duaları edildi. Yürüyüş alayı ardından fenerlerle Şehzadebaşı ve Beyazıt'tan Divan yolunu takib ederek Sultan Ahmet'e geçti. Burada Nakiye hanım kısa bir konuşma yaptı. Konuşmasında üç sene önce aynı meydanda İzmir için yapılan mitinge dikkat çekerek bugünkü zafer nedeniyle sevinç ve şükran içinde olduğunu ifade etmişti. Ardından fener alayı tekbir sesleriyle Sultan Ahmet'ten Salkım Söğüt yoluyla Sirkeci'ye inmiş ve Bab-ı Âli caddesinden geçerek Fatih'e gelmişti. Burada Hilal-i Ahmer cemiyeti binası önünde gösterilerde bulunmuştu⁹³⁷. 9 Eylül gecesini yine Kadıköy Üsküdar, Eyüp, Galata, Fındıklı, Salı Pazarı, Ortaköy, Şişli, Bebek ve Kasımpaşa semtlerinde de fener alayları yapılmıştı.

9 Eylül tarihli gösterilerde bazı istenmeyen taşkınlıklar da olmuştu. Nitekim Bab-ı Ali caddesinden geçen alaylardan biri Milli Mücadelenin başından beri Mustafa Kemal Paşa hareketine karşı olan *Peyâm-ı Sabâh* matbaasının önünde durarak "Yuha!" diye bağırarak camları taşlarla kırmıştı⁹³⁸. Bu arada İstanbul'daki kutlamalarda halkın yoğun talebi nedeniyle Türk bayrağı da satış rekoru kırmıştı.

⁹³⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.2.

⁹³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1.

⁹³⁷ *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2.

⁹³⁸ *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2; *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2.

Halkın talebi nedeniyle bayrak üretimi artırılmış, sokaklarda seyyar satıcılar dolaşarak “*Şanlı bayrak, Osmanlı bayrağı!*” seslerini yankılandırmışlardı⁹³⁹. Halkın bayrak talebi, satış fiyatlarına da yansımıştı. Daha önceden 20 kuruşa satılan küçük bir bayrak 80 kuruşa kadar çıkmıştı⁹⁴⁰.

İzmir’in kurtuluşu kutlamaları 10 Eylül gecesi Darülfünunluların önderliğinde Beşiktaş ve Fener’de yaklaşık yüz bin kişinin katılımıyla büyük bir fener alayıyla devam etmişti. Yürüyüş boyunca alay “*Yaşasın Mustafa Kemal Paşa, Yaşasın Büyük Millet Meclisi, Kahrolsun Yunan ve sâire*” sloganlarını atmıştı. Göstericilerin bir kısmı vapurlar vasıtasıyla Beşiktaş, Taksim ve Tatavla’ya gitmişlerdi. İkinci kısım ise Fener’e geçmişti. Fener’deki alay Patrikhane önünde durmuştu. Buranın itfaiye ve polis tarafından korunması nedeniyle kısa bir protestodan sonra Kâğıthane yoluyla gece yarısı Şişli ve Beyoğlu’na geçmişlerdi. Alayın, her iki yürüyüş kolunu da binlerce(?) otomobil takip etmekteydi. Bu gösterilerde Hürriyet ve İtilaf binası, Yunan askeri temsilcilik binası ve *Peyâm-ı Sabâh* matbaası da taşlanmıştı.⁹⁴¹. Kadıköy’de de Hilal-i Ahmer şubesinin ve Kadıköy eşrafından Ağa Bekirzade Ağâh Bey’in girişimleriyle 10 Eylül Pazar günü saat üçten itibaren gösterişli bir şenlik alayı yapılmıştı⁹⁴². Kadıköy’ün değişik yerlerinde milli kıyafetler giymiş kişiler Anadolu, Çerkes, Kürt, Arap ve sair oyunlar oynayarak zaferi kutladılar. Kadıköy’de ayrıca İzmir zaferi nedeniyle minareler aydınlatılmış ve mahyalar tertip edilmişti. Yine limandaki gemiler de bayraklarla donatılmıştı⁹⁴³. 10 Eylül tarihli gösterilerde Damat Ferit Paşa aleyhinde de tezahüratlar yapılmıştı. 10 Eylül’de Şark Sürat Katarıyla İstanbul’a dönmesi beklenen Damat Ferit Paşa’nın aleyhinde gösterilerde bulunmak üzere İstanbul halkı Sirkeci istasyonunda beklemişlerdi. Bunu bir şekilde haber alan Damat Ferit, Çekmece sahilinde trenden inerek sarayın bir arabasıyla köşküne gitmeyi başardı. Damat Ferit’in otomobille geleceği söylentisi üzerine

⁹³⁹ *Vakit*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 1704, s. 2.

⁹⁴⁰ Ayıışıği, “a.g.m.”, s.46.

⁹⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No 605, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.2.

⁹⁴² *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.2.

⁹⁴³ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.2; İzmir’in kurtuluşunun İstanbul üzerindeki tesiri İstanbul Müdafaa-i Milliye Merkez Heyeti Başkanı Esat Bey tarafından 13 Eylül tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Genel Kurmay Başkanlığına çekilen telgrafla şöyle belirtiliyordu: “*İzmir’in kahramân kütâatımız tarafından işgâli İstanbul’da bî pâyân bir te’sirâta sebeb oldu*”. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1751, Gömlek: 17, Belge: 17-1.

toplanan halkın birçoğu nefret içerisinde saatlerce yollarda beklemişlerse de bir süre sonra dağılmıştı⁹⁴⁴.

Görüleceği üzere Türk zaferinin İstanbul'daki kutlamalarında bazı küçük taşkınlıklar olmuştu. Bu taşkınlıklar İstanbul basınının iki güzide gazete yazarı tarafından köşe yazılarına taşınmıştı. *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin 11 Eylül tarihinde “*Nefsimize Galebimiz*”, *İkdâm* gazetesi yazarlarından Yakup Kadri ise yine aynı tarihte “*İstanbul'da Şenlikler*” başlıklı yazılarıyla İstanbul halkını taşkınlıklardan uzak durmaya çağırmışlardı⁹⁴⁵. 12 Eylül tarihi itibarıyla Anadolu Ajansının İstanbul'dan bildirdiğine göre gösterilerde silah atanlar, yabancı ve Müslüman emlaklarının camlarını kıranlar arasında tebdili kıyafet etmiş Rumların da olduğunu belirtmişti⁹⁴⁶. Gösterilerdeki provakatif eylemcilerin tespitine rağmen İstanbul İşgal Kumandanı General Harington 11 Eylül tarihinde, asayişin bozulduğu gerekçesiyle bundan sonra İstanbul'da kutlama gösterilerinin yapılmasını yasaklayan bir beyanname yayınlamıştı. Beyannamede yapılan bazı gösterilerde özel emlakların tahribat ve bazı kişilerin yaralandığı iddia edilerek bundan sonra bu türden kutlamaların yasaklandığı bildiriliyordu⁹⁴⁷. Yine, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, *Peyâm-ı Sabâh*, Yunan Askeri Temsilciliği ve diğer yerlerde kırılan camların bedelleri de İstanbul Hükümetinden tanzim edilmişti. 18 Eylül tarihiyle İstanbul'dan bildirilen habere göre kırılan camlar için şehir emaneti otuz bin lira vermiştir⁹⁴⁸.

İstanbul'da kutlama yasağının yürürlüğe girmesinden hemen önce 11 Eylül'de “*Mekâtib-i İbtidâi Muallimler Cem'iyeti*” tarafından ve İstanbul, Üsküdar

⁹⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.2.

⁹⁴⁵ *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.2; İstanbul Müdafaa-i Milliye Heyeti de İzmir'in kurtuluşu sebebiyle İstanbul'da yapılan sevinç kutlamalarında oluşan bazı istenmeyen olayları men etmek için bir beyanname yayınlamıştı. Bkz: *TİTE*, Kutu: 43, Gömlek: 51, Belge: 51-1.

⁹⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.1.

⁹⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; Bununla beraber Merkez Kumandanı Fevzi Paşa Akşam gazetesine verdiği mülakatta Müslümanların İstanbul mıntkasında istedikleri gibi tezahürata bulunabileceklerini belirtmiştir. Tezahüratçıların karşı yakaya geçmemelerini istemiştir. Banoğlu, “a.g.m.”, s. 82. Bu açıklamaya rağmen beyannamenin yürürlüğe girmesinden sonra büyük zafer kutlamaları Taarruz sürecinde tüm İstanbul'da görülemeyecektir.

⁹⁴⁸ *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

mekteplerinin katılımlarıyla son defa büyük bir yürüyüş yapılmıştı⁹⁴⁹. Halkın da büyük desteğiyle yapılan bu yürüyüş İstanbul'da Anadolu zaferlerinin son kutlamaları olmuştur. Yasağın yürürlüğe girmesi nedeniyle İstanbul halkı Bursa'nın kurtuluşu münasebetiyle sokaklara dökülüp sevinç kutlamaları yapamamıştır. İstanbul'da kutlamalar yapılamamakla beraber zafer sevinçlerinde herhangi bir azalma olmamıştı. Ankara'ya gönderilen tebrik telgrafları bunun en büyük delili olmuştur.

2.4.1.3. Anadolu ve İstanbul'dan Gelen Zafer Telgrafları

Türk ordusunun zafer haberleri üzerine Anadolu ve İstanbul'dan Ankara'ya çok sayıda telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafları genel olarak üç kategoriye ayırabiliriz. İlki gönderildiği yerlerde yapılan sevinç gösterilerini ortaya koyan telgraflar, ikincisi kurtarılan yerleri müjdeleyen telgraflar, sonuncusu ise, zaferler nedeniyle çekilen tebrik telgraflarıdır. Türk basınında tespit edebildiğimiz telgraflar hiç şüphesiz zaferler üzerine gönderilenlerin bir kısmını teşkil etmektedir. Gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridelerinde gerekse arşivlerden elde ettiğimiz ve birçoğu basında yer almayan çok sayıda telgraf da mevcuttur. Fakat çalışmamız gereği kamuoyunun farkında olmadığı bu telgraflara yer vermeyeceğiz.

Elde edilen zaferlerin müjdenmesi için gönderilen telgrafların en önemlisi hiç şüphesiz Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne elde edilen zaferleri haber vermek için çektiği telgraflardır. Büyük Taarruz sürecinde Mustafa Kemal Paşa, Afyonkarahisar, Dumlupınar, Kütahya, Eskişehir, İzmir ve Bursa gibi yerlerin kurtuluşunu cepheden Türkiye Büyük Millet Meclisine çektiği telgraflarla müjdelemiştir⁹⁵⁰. Yine, Büyük Taarruz sürecinde 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa, Tümen Komutanı Mürsel gibi komutan ve subaylar da bu doğrultuda telgraflar çekmişlerdir⁹⁵¹. Cepheden gelen kurtuluş müjdeleri Ankara'dan çekilen telgraflarla da tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Bursa'nın kurtuluşu haberini

⁹⁴⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.2.

⁹⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.1; *Babalık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 979, s.1; *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

⁹⁵¹ *Açıksöz*,6 Eylül 1338/6 Eylül 1922,No:574, s.1.

Dahiliye Nezareti Kastamonu'ya çektiği şu kısa telgrafla bildiriyordu: “*Avn-ü inâyet-i bâri ve imdâd-ı rûhâniyet-i peygamberî ile yeşil Bursa'mıza da kavuşduğumuzu tebşîr eyleriz.*”⁹⁵² Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkezi de Büyük Taarruz sürecinde elde edilen zafer haberlerini bağlı şubelere müjdeleyen telgraflar çekmişti⁹⁵³. Yine bu kategoride değerlendirilebilecek telgraflardan bir grubu da kurtulan yerlerin mebusları tarafından gazetelere gönderilmiş olanlardır. Gazeteler aracılığıyla bu telgraflar kamuoyuna yansıtılmıştır. Aydın Mebusu Esat Efendi'nin *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine Afyonkarahisar'ın kurtulduğunu haber veren telgrafi⁹⁵⁴, Saruhan Mebusu Necati Bey'in Kastamonu'ya düşmanın Türk ordusu karşısında dağıldığını ve denize doğru kaçtığını müjdeleyen telgrafi⁹⁵⁵, Adana Mebusu Zamir ve Mersin Mebusu Safa Beylerin Yunan ordusunun imha edilmek üzere olduğunu müjdeleyen telgrafları⁹⁵⁶ v.b.

Bir diğer grup telgraf ise zafer sevincini bildirmiştir. Büyük Taarruz sürecinde gerek Anadolu'da gerekse İstanbul'da yapılan sevinç gösterilerini ortaya koyan çok sayıda telgraf Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisine ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine çekilmiştir. Afyonkarahisar'ın kurtuluşu üzerine Haymana, Ayaş, Adana ve Zonguldak'tan alınan telgraflar⁹⁵⁷, Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir ve Uşak'ın kurtuluşu sonrasında Tarsus, İnebolu ve bazı merkezlerden sevinç gösterilerini anlatan telgraflar⁹⁵⁸ bu meyandadır.

Büyük Taarruzla beraber elde edilen zaferler nedeniyle Başkumandanlığa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine çok sayıda tebrik telgrafları gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve onun şahsında Türk ordusuna çekilen tebrik telgraflarından bazıları şunlardı: İzmir Yurdu'nun

---

⁹⁵² *Açıksöz*-11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No:577, s.1.

⁹⁵³ *İstikbâl*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 699, s.1; *İstikbâl*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 700, s.2; *Açıksöz*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No:570, s.1; *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.1.

⁹⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.1.

⁹⁵⁵ *Açıksöz*, 2 Eylül 1338/2 Eylül 1922, No:570, s.1.

⁹⁵⁶ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s.1.

⁹⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.2; *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:569, s.1.

⁹⁵⁸ *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir zaferi sonrasında çektiği telgraf⁹⁵⁹, İzmir'in kurtuluşu üzerine İzmir Mebuslarının telgrafı⁹⁶⁰ v.b.

Bu meyanda Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgrafların en teferruatlı ve dikkat çekenlerinden biri Zonguldak'tan Müdafaa-i Hukuk Reisi İbrahim, Mutasarrıf İhsan ve Belediye Reisi Hasan Fehmi imzalarıyla Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen tebrik telgrafıydı. Bu telgrafta, elde edilen zaferler nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın tüm Türk ve İslam âleminde büyük şan ve şerefe kavuştuğu belirtiliyordu. Telgrafta millet uğruna kanlarını dökmüş şehitler ve düşman zulmüne uğramış masumların Mustafa Kemal Paşa'ya büyük bir sevgiyle bağlandığı belirtilmekteydi. Telgraf Mustafa Kemal Paşa'nın Selahattin Eyyubi'nin İslam alemi için ve Jan Dark'ın, Fransız milleti için yaptıklarından daha büyük işlere imza attığını savunmaktaydı. Telgrafın sonunda ise zaferler nedeniyle Zonguldak halkının sınırsız minnet duyguları Mustafa Kemal Paşa'ya ve onun vasıtasıyla Türk ordusuna sunulmaktaydı⁹⁶¹.

Zafer tebrik telgrafları en fazla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve onun şahsında tüm Meclis üyelerine gönderilenlerdi. Bunlardan bazıları şunlardı: Afyonkarahisar, Kütahya, Eskişehir ve Uşak zaferleri sonrasında Kastamonu Mekteb-i Sultani öğrencileri adına Tevfik Fikret Bey'in telgrafı⁹⁶², Kazım Karabekir Paşa'nın ilk alınan zaferler ve İzmir'in kurtuluşu nedeniyle Doğu halkının sevinç içerisinde olduğunu bildirdiği iki telgrafı⁹⁶³ v.b.

Meclis Başkanlığı makamına çekilen Prens Sabahattin'in 10 Eylül tarihli telgrafı dikkat çekicidir. Sabahattin, Kütahya'nın işgal edildiği zamanda Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği bir telgrafı hatırlatıyordu. Bu telgrafında "*ma'rûz olduğumuz en haksız bir tecâvüz-i askeriyyeye karşı müdâfaa-i meşruânızı derin bir samîmiyyetle tebrik etmiş ve mütecâvizlerin müstefîd olageldikleri vesâit müdâfaa-i*

⁹⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2.

⁹⁶⁰ *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

⁹⁶¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.1.

⁹⁶² *Açıksöz*,6 Eylül 1338/6 Eylül 1922,No:574, s.1; Eski, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁹⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

mâddiyyeye mukabil ilâhî kaderin mazharul lûtf ve muâvenet olmaklığınızı” temenni ettiğini yazmaktaydı. Sabahattin Bey, o zamanın temennisinin bugün için hakikat olduğunu ifade etmekteydi. Bütün yokluklara rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde bütün dünyaya askeri yeteneğin gösterildiğini belirtmekteydi. Sabahattin bundan sonra ise tüm Türk Milletinin vicdanını rahatlatacak siyasi sonucun da elde edilmesini ve bu zaferin Doğu'nun tüm mazlum milletlerinin önünü aydınlatması temennilerinde bulunuyordu. Sabahattin telgrafının sonunda ise Mustafa Kemal Paşa'yı ve onun şahsında Türk ordusunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisini tebrik etmekteydi⁹⁶⁴.

Mustafa Kemal Paşa gerek Meclis başkanı gerekse Başkumandan sıfatıyla kendisine gönderilen telgrafların bazılarına cevap yazmışsa da hepsine yanıt veremediği için toplu bir şekilde teşekkür telgrafi yayınlamıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 8 Ekim tarihli sayısında Mustafa Kemal Paşa Türk zaferleri sonrasında gerek resmi gerekse özel kurum ve kişilerden çok sayıda tebrik telgrafi aldığını belirtmekteydi. İçinde bulunulan şartların zorluğundan dolayı çekilen her telgrafa cevap verilmesinin imkânsızlığından bahsederek hepsi için toptan teşekkür etmişti⁹⁶⁵.

Büyük Taarruzun hemen başında Afyonkarahisar'ın kurtuluşuyla beraber *Hâkimiyet-i Milliye* merkezine Türkiye'nin her vilayeti, her kaza ve her kasabasından yüzlerce telgraf gönderilmiştir. Gazete, 1 Eylül tarihli sayısında bu kadar fazla telgrafın yayınlanmasına imkân olamayacağını belirterek sahiplerine teşekkür ediyordu. Bununla beraber gelen tebrik telgraflarındaki genel düşüncüyü ise sayfalarına taşıyordu. *Hâkimiyet-i Milliye* merkezine gelen bu ilk tebrik telgraflarına göre, zafer haberlerinin Anadolu'nun en ücra köşelerinde dahi büyük sevinç gösterileriyle karşılanmıştı. Telgraflar vasıtasıyla halk her türlü fedakârlıklara hazır olduğunu heyecanlı ve ateşli söylemlerle bildirmişti⁹⁶⁶. Türk basınından anlaşıldığına

⁹⁶⁴ *Vakit*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 1704, s.2; *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.2; *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2.

⁹⁶⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 198; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 306.

⁹⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.2.

göre Ordu Kumandanlarına ve Başbakan Rauf Bey'e de az da olsa tebrik telgrafları gönderilmiştir⁹⁶⁷.

2.4.2. Zaferin Yurtdışında Yankıları

2.4.2.1. Türk Dünyasındaki Yankıları

Anadolu'da elde edilen zaferler Türk dünyasını memnun etmiştir. Özellikle Antakya, Kıbrıs ve Trakya'daki Türkler zaferler karşısında tarif edilemez sevinç yaşamışlardı. İzmir'in kurtuluş haberleri Fransa işgalindeki Antakya'ya gelir gelmez her taraf bayraklarla donatılmış ve şehirde büyük gösteriler yapılmıştı. Antakya halkı ilk olarak Cuma namazından sonra şehitlerin ruhları için mevlit okutmuştu. Antakya'da 20 Eylül tarihinde ise çok daha büyük bir gösteri yapılmıştır. Başlarına kırmızı kurdeleler bağlamış ve beyaz elbiseler giymiş kız çocukları ellerinde Türk bayraklarıyla tüm şehri dolaşmışlardı. Bu esnada Antakya'daki dükkânlar Türk bayraklarıyla donatılmış ve kapılarına çiçekli yeşil çelenkler asılmıştı. Öğleden sonra ise şehrin gençleri tarafından yazlık kahvede bir müsamere verilmiş ve art arda konuşmalar yapılarak milli marşlar çalınmıştı. Antakya'da zafer şenlikleri akşam da devam etmiş ve sabaha kadar sürmüştü. Antakya'dan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya, Türkiye Büyük Millet Meclisine, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına, İzmir Yurdu ve Anadolu basınına da ayrıca tebrik telgrafları çekilmişti. Antakya hanımları da özel olarak Halide Hanım'a tebrik telgrafları çekmişlerdi⁹⁶⁸. Antakya'ya bağlı Dörtyol'da da kutlamalar yapılmıştı. 6 Eylül'den beri gelen zafer haberleri her gün kutlanmaktaydı. Halk her tarafı bayraklar, çam dalları, çiçeklerle donatmış, davullar eşliğinde milli oyunlar oynamışlardı. Geceleri Polis Merkezi önünde yapılan sevinç kutlamalarına ise polisler öncülük etmişlerdi. İzmir'in kurtuluşu haberi

⁹⁶⁷ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1; *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1; *Açıksöz*,6 Eylül 1338/6Eylül 1922,No:574, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1.

⁹⁶⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.4.

geldiğinde ise sevinç gösterileri zirve yapmıştı⁹⁶⁹. Antakya’da ilerleyen günlerde de gelen zafer haberleri nedeniyle büyük sevinç kutlamaları yaşanacaktı⁹⁷⁰.

Yunan işgalindeki Trakya’da bulunan Türkler de zaferi sevinçle karşılamışlardı. Ancak, Yunanistan Hükümeti müsaade etmediği için kutlamalar yapılamamıştı. Trakya’dan İstanbul’a gelen yolcuların basına verdikleri malumatlarda Yunanlıların tüm baskılarına rağmen başta Edirne olmak üzere Trakya’daki Türk halkının sevinç içerisinde buldukları haberleri alınmıştır⁹⁷¹.

İngiliz işgalinde bulunan Kıbrıs’ta da Türkler büyük şenlikler yapmaktaydı. Anadolu Ajansının 4 Ekim tarihi itibarıyla Adana’dan bildirdiğine göre Türk ordusunun zaferleri nedeniyle Kıbrıs’ta çok şatafatlı gösteriler yapılmaktaydı. Kutlamalar günlerce devam etmişti. Burada da İstanbul’dakine benzer bir uygulamayla İngilizler bir beyanname yayınlarak gösterileri yasaklamaya çalışmıştır. Bununla beraber Kıbrıs’ta bu uygulama tam olarak başarılı olamamıştır. Nitekim, Kıbrıs’ta çıkmakta olan Türk gazeteleri vatanperver makalelerle Türk zaferini tebrik etmeye devam etmişlerdi⁹⁷².

Rusya Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Türklerin yaptıkları kutlama merasimleri özellikle dikkat çekmekteydi. Azerbaycan bunların başında gelmekteydi. Büyük Taarruzu ve elde edilen zaferleri yakından takip eden Azerbaycan’ın Ankara sefiri İbrahim Abilov iki ülke arasında köprü vazifesi görmüştü. Abilov, Büyük Taarruzla beraber elde edilen zaferler için yapılan kutlamalara iştirak ederek Türkiye Türklerinin sevincine ortak olmuştu. Abilov, Türk zaferleri sonrasında Ankara’da sıklıkla diğer elçilerle de beraber Türkiye Büyük Millet Meclisini ziyaret ederek ikinci başkan Adnan ve Başbakan Rauf Bey’i tebrik etmiştir⁹⁷³. Desteğini her fırsatta gösteren Abilov’un katılamadığı zamanlarda ise yerine Azerbaycan Şuralar Cumhuriyeti Sefaret Vekili sıfatıyla Zinalof

⁹⁶⁹ *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 2.

⁹⁷⁰ *Yeni Adana*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 371-188, s.2.

⁹⁷¹ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, s.9151.

⁹⁷² *Hâkimiyet-i Millîye*, 6 Teşrin-i Evvel/ 6 Ekim 1922, No 627, s.3.

⁹⁷³ *Hâkimiyet-i Millîye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.2; *Açıksöz*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No:568, s.; *Açıksöz*,4 Eylül 1338/4 Eylül 1922,No:572, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *İstikbâl*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 697, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2. *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

katılmaktaydı. Örneğin Büyük Taarruzun zaferle sonuçlanması üzerine Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından düzenlenen ziyafete Zinalof katılmıştı. Zinalof bu ziyafette Azerbaycan Halkının Türk zaferine bakışını ortaya koyan bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında öncelikle Türk zaferini kutluyordu. Türkiye’nin şarkın ileri karakolu olduğunu, başarısının aynı zamanda tüm doğunun istiklali anlamına geldiğini ve Azerbaycan’ın devamlı olarak Türkiye’nin yanında olacağını belirtmişti⁹⁷⁴. Türkiye’deki Azerbaycan temsilcileri tebrik telgraflarıyla da zaferi kutlamışlardı. Zinalof 12 Eylül tarihinde Mustafa Kemal Paşa’ya⁹⁷⁵, Azerbaycan’ın Kars Konsolosu İslam Hacı Beyli, Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa’ya⁹⁷⁶, İstanbul’a yerleşen Azerbaycan’ın eski Bakanlarından Halil Has Mahmudof, Abdul Ali Emircan, Musa Rekirof, Mustafa Vekilof, Arslan Kardaşof, Şef’i Rüstembikof Mustafa Kemal Paşa’ya ve temsil ettiği Türkiye Büyük Millet Meclisine çektikleri telgraflarla Türk zaferini kutlamışlardı⁹⁷⁷.

Türk zaferleri Azerbaycan’da da sevinçle karşılanmıştı. Özellikle Hükümet ve basın Türk zaferlerini büyük bir sevinçle karşılamıştı. Bakü halkı da Türk zaferleri karşısında Anadolu’nun herhangi bir yerindeki gibi büyük sevinç içerisinde her tarafı bayraklarla süslemişti. Şehrin üst düzey resmi görevlileri, Ankara Hükümeti’nin Bakü’deki temsilcisi Memduh Şevket Bey’i makamında ziyaret ederek tebriklerini sunmuşlardı⁹⁷⁸. İki seneden beri Ermeni işgali altında olan Nahçıvan’da da Türk zaferi en ücra köşelere kadar kutlanmıştır. Nahçıvan Muhtariyet Cumhuriyeti, Anadolu ordusunun Yunanlılar karşısında elde ettiği zaferleri kendilerinin gibi karşılamış ve en ücra köylerine kadar halk sevince boğulmuştu. Nahçıvan’da oluşan bu sevinç dalgası Hükümetin önderliğinde zafer kutlamasına da dönüşmüştür. Hükümet Nahçıvan’da resmi bir merasim düzenleyerek Türk zaferlerini tebrik etmiştir. Halk ise davullar eşliğinde Mustafa Kemal Paşa marşlarını söyleyerek bütün

⁹⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2.

⁹⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2.

⁹⁷⁶ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4.

⁹⁷⁷ *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2.

⁹⁷⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.3.

şehri dolaşmış ve Büyük Millet Meclisini tebrik ettikleri gibi başarılarının sürekliliği temennisinde de bulunmuşlardı⁹⁷⁹.

Ukrayna'daki Türkler de Türk zaferiyle sevinç içerisinde kalmışlardı. Sivastopol'da yaşayan Türk halkı İzmir'in kurtuluşu nedeniyle bir araya gelerek gösterilerde bulunmuşlardı. Hatta Malmof imzasıyla Ankara'nın Rus sefiri Aralof aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf da göndermişlerdi. Telgrafta Sivastopol Müslümanları olarak Mustafa Kemal Paşa liderliğinde hareket eden Türk ordusunun zaferlerini sevinçle karşıladıkları belirtilmekte İzmir'in kurtuluşu nedeniyle Mustafa Kemal Paşa tebrik edilmekteydi⁹⁸⁰. Ayrıca, 6 Eylül tarihli *Poti Parizien* gazetesinin bildirdiğine göre Başbakan Rauf Bey'e, Kırım temsilcisi bir tebrikatta bulunmuştu⁹⁸¹.

Gürcistan'ın Batum şehrinde de Türk zaferleri yakından takip edilmekteydi. Nitekim Türklerin önderliğinde ve diğer Müslüman unsurların da desteğiyle 13 Eylül tarihinde Türk zaferleri nedeniyle bir kutlama yapıldı. Batum'daki Türk ve diğer Müslüman halk dükkânlarını kapatarak her tarafa Türk ve Sovyet bayrakları astılar. Batum'da binlerce kişinin katılımıyla bir yürüyüş alayı da oluşturuldu. Bu yürüyüş kolunun önünde İslam mektebi öğrencileri ellerinde Mustafa Kemal Paşa'nın çiçeklerle süslenmiş resmi olduğu halde tüm şehri dolaşmışlardı. Kutlama heyeti, Türk Konsoloslugu'nun önünde durarak Türk milleti ve ordusuna selamlarını ve tebriklerinin bildirilmesini de rica etmişlerdi⁹⁸². Batum'da ilerleyen tarihlerde de Türk Ticaret Odası önderliğinde ve bütün Türk vatandaşlarının da katıldığı şenlikler yapılmaya devam edilmişti⁹⁸³. 14 Eylül tarihinde ise Türk Konsoloslugu Oşiskonipenaya Sobraniya'da Türk ordularının zaferleri şerefine bir ziyafet verilmişti. Ziyafete yalnızca Türk ve diğer Müslüman unsurlar değil yabancılar da iştirak etmişlerdi. Nurullah, Esat Beyler ve Kesrin, Dadbiyasani ve Rus Konsolu "Yoldaş Puset" yaptıkları konuşmalarla Türk zaferlerinin aynı zamanda bütün doğunun başarıları olduğu vurgulanmıştı. Yine "iki dost ve kardeş milletin" bundan

⁹⁷⁹ *İstikbâl*, 17 Teşrin-i Evvel 1338/ 17 Ekim 1922, No: 738, s.2.

⁹⁸⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.2.

⁹⁸¹ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

⁹⁸² *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2.

⁹⁸³ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

sonra daha sıkı bir şekilde işbirliği yapması ve işgal altında bulunan İstanbul'un da kurtulması temennilerinde bulunulmuştu⁹⁸⁴.

Rusya'daki Türkler de Anadolu ordusunun başarıları karşısında sevinç kutlamaları yapmışlardı. Moskova'da, 23 Eylül tarihinde Şark milletlerinin temsilcileri Tatarlar ve Şark Komünistlerinden oluşan üç bin kişilik bir halk kitlesi Ankara Hükümeti'nin Moskova elçiliği önünde toplanarak zaferi tebrik etmiştir. Burada Türk ordusunun zaferleriyle ilgili konuşmalar da yapılmıştı. Yapılan konuşmalara Türk elçilik Başkâtibi Aziz Bey de yaptığı bir nutukla teşekkür etmiştir⁹⁸⁵.

Bulgaristan Türkleri de Türk zaferi karşısında sevinç gösterileri yapmıştır. Sofya'da çıkmakta olan Türk gazetesi *Çiftçi Bilgisi*'nin yazdığına göre İzmir'in “*zâlim ve gaddâr düşmândan istirdâd ve tathîri münâsebetiyle İslâm ve Bulgar bütün Sofya ahâlisi sürûr ve şâdmânî içerisinde*.” Gazeteye göre zafer nedeniyle Banyobaşı caminin minaresi elektrik ile aydınlatılmıştı. Gazete Bulgaristan'dan Türk gazilerine “*yüz bin selâm*” gönderiyordu.⁹⁸⁶ Yine Varna ve Zıştovi'deki Türkler adına Rıfat ve Osman Buri imzalarıyla Büyük Millet Meclisine zaferler nedeniyle kısa bir tebrik telgrafi da çekilmişti⁹⁸⁷.

Türk dünyasında bunlardan başka, Buhara Türkleri, yurt dışında yaşayan Türk öğrenci kuruluşlarından Leipzig Türk Talebe Cemiyeti ve Berlin Turan Umum Türk Talebe Birlikleri de Türkiye Büyük Millet Meclisine çektikleri telgraflarla sevinçlerini paylaşmışlar ve zaferler nedeniyle tebriklerini bildirmişlerdi⁹⁸⁸.

2.4.2.2. İslam Dünyasındaki Yankıları

Türk zaferi dış Türklerin yanı sıra tüm İslam dünyasında da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Başta Hindistan, Afganistan, İran olmak üzere

⁹⁸⁴ *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2.

⁹⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

⁹⁸⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

⁹⁸⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2.

⁹⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.1.

Müslümanların yaşadığı her yerde Türk zaferi tüm İslam Âleminin zaferiymiş gibi algılanarak kutlanmıştı. İslam dünyasının birçok yerinden Mustafa Kemal Paşa'ya tebrik telgrafları gelmiştir⁹⁸⁹.

Hindistan Müslümanları, Büyük Taarruz sürecinde Türk Milli Mücadelesine önemli katkılar sağlamışlardı. Dini yönden Osmanlı Hilafetine bağlı olan Hindistan Müslümanlarının aynı zamanda sömürgesi durumunda oldukları İngiltere ile de ilişkileri iyi değildi. Bunlar da Büyük Taarruz sürecinde Hindistan Müslümanlarını Türk davasına çok yaklaştırmıştı. Taarruz boyunca Türk ordusuna gerek siyasi gerekse ekonomik desteklerde bulunmuşlardı. Hint Müslümanları Türklerin zaferlerini kendilerininmiş gibi görmüşlerdi. 12 Eylül tarihiyle Anadolu Ajansının bildirdiğine göre Hindistan'ın başkenti Kalküta'da Müslüman halk Türk zaferini büyük bir sevinçle karşılamıştı. Kalküta'nın bütün sokakları bayraklarla donatılmış; her yerde “*Yaşasın Kemal Paşa*” ibarelerini içeren pankartlar asılmıştı⁹⁹⁰. 8 Eylül Cuma günü ise tüm camilerde Türk ordusunun ve Ankara Hükümetinin kesin zaferi ve Yunan ordusunun “*tarumar olması*” için ibadetler edilmiş ve dualar okunmuştur⁹⁹¹. 18 Eylülde ise Kalküta'da tüm Müslümanların Türk zaferlerini kutlamaları için beyannameler yapıştırılmış ve halk camilerde toplanarak zaferler için dualar etmişti⁹⁹². Büyük Taarruz sürecinde iki millet arasında köprü görevi üstlenen Hindistan Hilafet Komitesi, Ankara Hükümeti'ne çektiği telgraflarla Türk zaferlerini samimi bir şekilde kutlamıştı⁹⁹³.

Büyük Taarruz sürecini yakından takip eden bir diğer İslam devleti ise Afganistan'dı. Afganistan halkı da tıpkı Hindistan Müslümanları gibi Türklere dini yönden sıkıca bağlıydı. Daha Büyük Taarruz öncesinde, Yunanlıların İstanbul'u işgal girişimlerini haber alır almaz Afgan halkı galeyana gelmiş ve Belucistan'ın Mahmudi ve Levaziri Kapanlı sınırında toplanarak İngiliz işgalinde bulunan Hint

⁹⁸⁹ Bu telgrafların çoğunluğu kamuoyuna yansımıştır. Bununla beraber yansımayanlar da vardı. Yurt dışından gelen telgraflar için bkz: Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar*, s. 235-290.

⁹⁹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *İstikbâl*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 709, s.1; *İstikbâl*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 711, s.1; *Açıksöz*-13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No:579, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4.; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2; *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 1.

⁹⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

⁹⁹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

⁹⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No 602, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1.

askeri kıtalarına karşı taarruz harekâtında bulunmuşlardı⁹⁹⁴. Büyük Taarruz sürecinde ise Afganistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde en önemli bağ hiç şüphesiz Ankara elçisi Ahmet Han olmuştu. Ahmet Han Türk zaferleri sonrasında diğer sefirlerle beraber Meclisi ziyaret ederek, Başbakan Rauf Bey'i ve mebusları defalarca tebrik etmiş ve Türk sevincine ortak olmuştu⁹⁹⁵. Ahmet Han tebrik ziyaretlerinden başka Türk ordusunun başarıları için yapılan dini ve toplumsal etkinliklere katılmaya da özen göstermişti. Hatta daha da ileri giderek bizzat kendi öncülüğünde savaşta şehit düşen Türk askerlerinin ruhlarına mevlit dahi okutmuştu⁹⁹⁶. Ahmet Han, 12 Eylül tarihinde ülkesi adına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına çektiği bir telgrafla da tüm Afganistan halkının ve lideri Amanullah Han'ın Türk zaferlerini yürekten tebrik ettiğini bildirmişti⁹⁹⁷. Ahmet Han, Afganistan'ın Türk zaferleri karşısındaki yaklaşımını 16 Eylül'de Ankara'da düzenlenen zafer ziyafetinde yaptığı konuşmasıyla dile getirmişti. Bu konuşmasında zaferin sadece Türkler için değil tüm İslam Âlemi açısından değerli olduğunu belirtmişti. Amanullah Han, Afgan hükümeti ve elçilik adına zaferi kutlamıştır⁹⁹⁸.

Anadolu'da elde edilen zaferler Afganistan'ın her yerinde büyük sevinç kutlamalarına dönüşmüştü. Özellikle İzmir'in kurtuluşu Kabil'de büyük heyecanlar uyandırmıştı. 28 Eylül tarihli *Varlık* gazetesinin bildirdiğine göre, İzmir'in Kurtuluş günü o yıl için bayram olarak ilan edilmişti⁹⁹⁹. İzmir'in kurtuluşunun Afganistan'da bayram günü olarak ilan edilmesi hiç şüphesiz Afganistan halkının Türk zaferlerine olan samimiyetini ortaya koyması açısından önemliydi.

İran da Türk davasını başından beri destekleyen İslam devletlerindendi. Büyük Taarruzla elde edilen zaferler tüm İran halkını sevince boğmuştu. Tahran'da

---

⁹⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.2.

⁹⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.2; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

⁹⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.2.

⁹⁹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *Sebilürreşâd*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Sayı: 517, s.274-275; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2.

⁹⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2.

⁹⁹⁹ *Varlık*, 28 Eylül 1338/28 Eylül 1922, No: 83, s.2.

büyük kalabalıklar Türk zaferinden dolayı sevinç gösterileri yapmışlardı. İran gazeteleri de zafer nedeniyle coşkulu makaleler yayınladığı gibi Yunanlıların Anadolu’da yaptığı zulümleri de protesto etmişlerdi¹⁰⁰⁰. Yine Türk ordusunun mücadelesi ve zaferinden ders alınarak düşman olarak addettikleri İngilizlere karşı mücadele edilmesi gerekliliğine değinilmişti¹⁰⁰¹. Büyük Taarruz sürecinde İran ile Türkiye arasındaki ilişkilerde en önemli köprü Ankara’daki İran elçisi Mümtazüddeve İsmail Han olmuştu. İsmail Han, başından beri Büyük Taarruzu desteklemiş ve yapılan dini ve sosyal etkinliklere katılmıştır. Büyük Taarruzla elde edilen zaferleri Meclis’e giderek tebrik etmiştir¹⁰⁰². İran Sefiri Mümtazüddeve İsmail Han, Ankara’da verilen zafer ziyafetinde İran’ın Türk zaferine bakışını yansıtan bir konuşma da yapmıştır. Türkçe olarak yaptığı konuşmasında ilk olarak Türk ordusunun zaferine şahit olmanın mutluluğu içerisinde Meclisi, Türk ordusunu ve “*büyük gazî ve mu’teber emîrümücâhidîn Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini*” selamlamıştı. İsmail Han konuşmasında Mustafa Kemal Paşa’nın sadece Türkiye’de değil tüm İslam memleketlerinde saygıyla ve dualarla anıldığını ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda ise zaferin tüm İslam dünyası için önemli olduğunu belirten İsmail Han, İran’ın Büyük Millet Meclisini tebrik ettiğini belirtmişti¹⁰⁰³. Yine İran’ın Adana Konsolosu Asaf Han, da halkın sevinç kutlamalarına katılmış, Türk zaferini tebrik eden konuşmalar yapmıştı¹⁰⁰⁴.

İran Başbakanı, Hükümeti ve basını da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına çektikleri telgraflarla Türk zaferlerini kutlayarak sevinçlerini paylaşmışlardı¹⁰⁰⁵. İran Hükümeti tebrik telgrafından başka Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türk ordusunu ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’yı Ankara’da tebrik etmesi için Harbiye Nezareti Seryaveri Miralay Sadık Salar Nizam Han’ı da Ankara’ya göndermişti. Bu görevle Ankara’ya gelen Sadık Salar Nizam Han 19

¹⁰⁰⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No 615, s.2.

¹⁰⁰¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁰⁰² *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.2; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.2; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

¹⁰⁰³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2.

¹⁰⁰⁴ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s. 3.

¹⁰⁰⁵ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

Ekim tarihinde İran sefiri Mümtazüdsultan ile beraber Hariciye Vekili Yusuf Kemal ve 20 Ekimde Başbakan Rauf Beyleri ziyaret ederek İran Hükümeti'nin tebriklerini iletmiştir¹⁰⁰⁶. 2 Kasımda ise Mustafa Kemal Paşa'ya İran Hükümdarı Rıza Han'ın tebrik mektubunu vermenin yanı sıra çok değerli iki halı ve bir kab hediye etmiştir¹⁰⁰⁷.

Mısır da Türk zaferleri karşısında sevinç içerisinde kalan İslam ülkelerdendi. Mısır'daki bu sevince kadınlar da katılmıştı. Mısır gazetelerinin belirttiğine göre, Kahire'nin en kibar ailelerinin hanımları yaptıkları bir toplantıda Türk zaferleri için sevinç gösterilerinde bulunduktan sonra şu kararları almışlardı: Mücahitliğinden dolayı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ve Türk ordusuna iletmek üzere İzmir Kumandanı Nurettin Paşa'ya Mısır kadınlarının tebrik ve selamlarının bildirilmesi. Türk ordularının zafer günü olan 16 Muharrem, Şark ve İslam Âlemi için İydi Umumi(genel bayram) olarak kabul edilmesi. İslam'a yardım için Cuma günleri fukaraya sadaka verilmesi¹⁰⁰⁸. Mısır'dan Ali Fehmi Bey'in Adana'da Hacı Adil Bey'e çektiği 15 Eylül tarihli tebrik telgrafına göre Mısır'ın sevinç içerisinde olduğu bilgisinin 300 Milyon Müslüman'ın kahraman olarak andığı Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmesi istenmekteydi¹⁰⁰⁹. Gerçekten de Türk zaferi sonrasında Mısır'da Mustafa Kemal Paşa sevgisi zirve yapmıştı. Kahire'de Rozteladil Musiki Mecmûası sahibi ve Mısır Konser ve Envari Müdürü Profesör İskender Şalfon "*Marş-ı Beta'ülşark Sahîbüldevle Elgazî Mustafa Kemal Paşa*" adıyla onun için bir marş besteliyordu. Bestelenen bu marş renkli kadife bir cilt içinde Baş Kumandan Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştu¹⁰¹⁰. Yine Türk zaferleri nedeniyle Mısır'dan ve İstanbul'daki Mısır vatandaşlarından Türkiye Büyük Millet Meclisine tebrik telgrafları da çekilmişti. Bu telgraflarla Türk zaferleri en samimi hislerle kutlanmıştır¹⁰¹¹.

---

¹⁰⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.4.

¹⁰⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Sani/ 3 Kasım 1922, No 651, s.1.

¹⁰⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2; *İstikbâl*, 10 Teşrin-i Evvel 1338/ 10 Ekim 1922, No: 732, s.1.

¹⁰⁰⁹ *Yeni Adana*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 370-187, s. 3.

¹⁰¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.4.

¹⁰¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2; *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.2; *Vakit*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 1706, s.2; Kahire'den 13 Eylül tarihiyle Londra'ya çekilen bir telgrafta Darülfünun eski Müdür yardımcısı Şeyh Muhammet Şakir Çelebi Hilafet ile Mısır Müslümanlarının bağı nedeniyle İngilizlerin Türk zaferlerini kutlamasını istemişti. Yine zaferler nedeniyle Kahire'de şenlikler yapılmasını talep etmişti. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1749, Gömlek: 37, Belge: 37-1.

Türk ordusunun başarıları Beyrut'ta da büyük sevinç gösterileriyle karşılanmıştır. Beyrut'ta Arap ve Türk vatandaşları Anadolu'daki zafer sevincine ortak olmuşlardır. Afyonkarahisar'ın kurtuluşuyla beraber Beyrut'ta sevinç gösterileri başlamıştı. Eskişehir, Kütahya, Bilecik ve Alaşehir'in kurtuluşu haberi 7 Eylül sabahı Beyrut'ta duyulur duyulmaz halk sokaklara taşmıştı. Beyrut halkı bu zaferler nedeniyle birbirini gözyaşlarıyla kucaklayarak tebrik etmiş, 7 Eylül gecesinden ertesi sabaha kadar sevinç gösterilerinde bulunmuştu. 15 Eylül Cuma günü ise yeni gelen zaferler nedeniyle Beyrut halkı Ömer Camiinde toplanarak zafer için şükür duaları etmişlerdi. Camiye Birinci Dünya Savaşından kalma bir Osmanlı sancağı asılmıştı. Hutbede Türk zaferinden bahsedilmiş, akabinde şehitler için dualar edilmiş, mevlit ve Kur'an okutulmuştur. Ayrıca zafer dolayısıyla halk ve resmi görevliler arasında tebrikleşmeler gerçekleşmiştir¹⁰¹². Gece de minareler kandillerle donatıldığı gibi her tarafta fişekler ve tabancalar atılmıştı. Bursa'nın kurtuluşundan sonra, Beyrut halkı neşe içinde şenliklerine devam etmiş ve İstanbul ve Edirne'nin kurtuluş haberlerini beklemişti¹⁰¹³. Beyrut'ta, Gençler Cemiyeti de Ankara'ya Türk zaferi için tebrik telgrafı göndermişti. Beyrut Gençler Cemiyet Reisi Abdul Nekdar imzasıyla gönderilen telgrafta Türk zaferleri Müslüman dünyası adına kutlanmıştı¹⁰¹⁴.

Suriye'de de Türk zaferleri yakından takip edilmiş ve büyük bir merasimle kutlanmıştır¹⁰¹⁵. Türk ordusunun zaferleri nedeniyle Suriye'nin her tarafından kadınlar, çocuklar, cemiyetler tarafından Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya yüzlerce tebrik telgrafı gönderilmişti¹⁰¹⁶. Bu telgraflar oldukça etkili yazılmış, Türk ordusunun zaferleri "*en hâr bir sûretde*" tebrik edilmiştir¹⁰¹⁷. Yine Suriye gazeteleri de coşkulu makaleler yayınlarak tüm İslam âlemini Türkiye'de muhtaç olanlara maddi yardıma çağırmıştı. Şam'da yardımların toplanmasına da başlanmıştı¹⁰¹⁸.

---

¹⁰¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1; *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.2.

¹⁰¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1.

¹⁰¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2.

¹⁰¹⁵ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.2.

¹⁰¹⁶ *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.3.

¹⁰¹⁷ *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1.

¹⁰¹⁸ *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *İstikbâl*, 10 Teşrin-i Evvel 1338/ 10 Ekim 1922, No: 732, s.1.

Türk ordusunun zaferleri İslam dünyasının diğer yerlerinde de sevinçle karşılanmıştır¹⁰¹⁹. Trablusşam'da büyük sevinç gösterileri düzenlendiği gibi Müftü Abdülmecit Efendi başkanlığında yardım toplama heyetleri de kurulmuştu¹⁰²⁰. Fas, Tunus, Cezayir, Hindicini'de de aynı sevinç ve coşku kendini göstermiş ve kutlama gösterileri düzenlenmişti. Buralarda da Türkiye için yardım komisyonları kurulmuştu¹⁰²¹. Yine, Cezayir Maliye Temsilcisi Emir Halit, Irak Şeyhülmeşayihî Üceymi Paşa, Dağıstan Harbiye Nazırı Nuh Bey Nurkoski, İmam Necmeddin, Ömer Han Ahkadat'tan Kebek Hanzade Ahmet Han, Libya'dan Şeyh Ahmet Elşerif Elsünusi Türkiye Büyük Millet Meclisine çektikleri telgrafla Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'yı, Türk ordusunu ve milletini elde edilen zaferler nedeniyle tebrik etmişlerdi¹⁰²².

2.4.2.3. Türk Zaferinin Avrupa'daki Etkilerine Dair Kamuoyuna Yansımalar

Türk zaferi Avrupa'da da yankılar uyandırdı. 6 Eylül'de Türk zaferinin Avrupa başkentlerinde uyandırdığı tesiri ortaya koyan telgraflar Osmanlı elçileri tarafından İstanbul'a gönderilmişti. Bu telgraflardan anlaşıldığına göre Avrupa başkentlerinde Türk taarruzunun bu kadar hızla ilerlemesi şaşkınlık ve takdirle karşılanmıştı¹⁰²³. 11 Eylül tarihinde ise Anadolu Ajansının bildirdiğine göre, Türkiye Havas Ajansı, Türk ordusunun elde ettiği zaferlerden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'yı takdir ve tebrik etmiştir¹⁰²⁴.

¹⁰¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s. 1; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.2.

¹⁰²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

¹⁰²¹ *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Evvel 1338/ 9 Ekim 1922, No: 731, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Evvel 1338/ 9 Ekim 1922, No: 731, s.1.

¹⁰²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.2; *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No:1706, s.2; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1; *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2; *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C.22, s.4; *ATASE İSH*, Kutu: 1548, Gömlek: 21, Belge: 21-1. Cezayir Mali Çevreler Temilcisi Emir Halid'in telgrafı için bkz: Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar*, s. 27.

¹⁰²³ *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

¹⁰²⁴ *İstikbâl*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 710, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

Havas Ajansının bu tebriğine ise Mustafa Kemal Paşa bir teşekkür telgrafiyla cevap vermiştir¹⁰²⁵.

Fransa, Büyük Taarruzun olumlu sonuçlar doğurmasına samimi bir şekilde destek veren Avrupalı devletlerdendi. Başından beri doğuda adilane bir sulhun yapılmasını arzulayan Fransa Türk zaferini de memnuniyetle karşılamıştı. Türkiye’de bulunan Fransız temsilcileri zaferi tebrik etmişlerdi. Albay Moigin 2 ve 11 Eylül tarihlerinde Başbakan Rauf Bey’i ziyaret ederek elde edilen zaferlerden dolayı kendisi ve şahsında tüm Türk milletini tebrik etmiştir¹⁰²⁶. Miralay Moigin Mustafa Kemal Paşa’ya da zaferler nedeniyle bir tebrik mektubu da göndermişti¹⁰²⁷. Türk basınından anlaşıldığına göre, Fransızlar sadece Ankara’daki zafer etkinliklerine katılmıyordu. *Varlık* gazetesinin 11 Eylül tarihli sayısında belirtildiğine göre, Türk zaferi nedeniyle İstanbul’da yapılan kutlama etkinliklerine Fransız subay ve askerleri de katılmışlardı¹⁰²⁸. Yine Fransa’nın Adana Misyon Heyeti Başkanı Lopart ve temsilcileri de halkın sevinç kutlamalarına katılmaktaydılar. Lopart, 2 Eylül tarihli kutlamalarda Adanalılara hitaben Fransa’nın Türk davasını desteklediğini ve daima onun yanında olacağını bildirmişti¹⁰²⁹. İzmir’in kurtuluş kutlamalarına da otomobiliyle katılan Lopart’a, Mekteb-i Sultani öğrencileri bir fener hediye etmişlerdi. Mösyö Lopart, feneri bugünün bir hatırası olmak üzere saklayacağını belirtmiş ve konuşmasını “*Yaşasın Türkiye*” sözleriyle bitirmişti¹⁰³⁰. Fransa gazeteleri de Türkiye’nin zaferini başından beri olumlu karşılamışlardı¹⁰³¹. İlk zaferlerle beraber Fransız gazeteleri Türklerin başarılılarının sulh noktasında olumlu sonuçlar doğuracağı görüşünü savunmuşlardı¹⁰³².

İtalya da İngiliz Hükümeti’nin Yunanlılar lehinde tavır takınmalarından dolayı Türklere başından beri sempatiyle bakmıştı. Büyük Taarruz sürecinde Türk

¹⁰²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.2.

¹⁰²⁶ *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No 606, s.2; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

¹⁰²⁷ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1. Mektubun metni için bkz: Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar*, s. 248-249.

¹⁰²⁸ *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1.

¹⁰²⁹ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s. 3.

¹⁰³⁰ *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 1.

¹⁰³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.1.

¹⁰³² *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

zaferlerini takdirle karşılamışlardı. Ankara Hükümeti'nin Roma temsilcisi Celalettin Arif Bey'in Bursa'nın kurtuluşu sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisine çektiği telgrafta bu durum gözler önüne seriliyordu. Telgrafa göre Roma'daki Müslüman ve İtalyan üst düzey yöneticileri Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Celalettin Arif Bey'i ziyaret ederek Türk zaferini tebrik etmişlerdi¹⁰³³. İtalyan basını da Türk ordusunun zaferlerini takdirle karşılamıştı. Özellikle, Büyük Taarruzun çok kısa zamanda başarıya ulaşmasını Türklerin önemli bir zaferi olarak değerlendirmişlerdi¹⁰³⁴.

İngiliz Hükümeti bilindiği üzere Büyük Taarruz öncesinde Türk-Yunan meselesinde Yunanlılar lehinde tavır almıştı. Bununla beraber İngiltere'de General Townshend ve Knorzi gibi, Türkler lehinde siyaset takip edenleri ise zafer sevindirmişti. Türk zaferleri İngiliz Hükümetini istemeyerek de olsa geri adım attırarak barış sürecine katılmasını sağlamıştır. İngiliz basını da Türk zaferlerini takdir ederek Türk ordusunun gerek askerleri gerekse kumandanlarının savaşı yönetmedeki kabiliyetlerini ortaya koyan makaleler yayınlamışlardı. Yine Türk zaferinin Lloyd George siyasetini iflas ettirdiğini ve acilen kalıcı bir barışın yapılması yönünde yazılar yazmışlardı¹⁰³⁵.

2.4.2.4. Türk Zaferinin Rusya Cumhuriyeti'ndeki Yankıları

Rusya, daha Milli Mücadelenin başlarından itibaren Milli Mücadeleye siyasi ve ekonomik anlamda destek sağlamış devletlerin başında yer almıştır. Bu desteğin en önemli sebebi ise Türk Milli Mücadelesine, Emperyalist kuvvetlere karşı yapılan bir halk savaşı olarak bakmasından ileri gelmekteydi. Ankara'daki Rus sefiri Aralof Büyük Taarruz sürecinde Rusya ile Ankara Hükümeti arasında köprü vazifesi görmüştü. Büyük Taarruzla beraber gelen Türk zaferlerinin Ankara'daki kutlamalarına katılarak Türklerin sevinçlerine ortak olmuştu¹⁰³⁶. Yine, her Türk zaferinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisini ziyaret ederek Rusya adına

¹⁰³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

¹⁰³⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1.

¹⁰³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.1.

¹⁰³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3.

tebriklerini sunmuştu¹⁰³⁷. 16 Eylül tarihinde Ankara’da Hükümet tarafından düzenlenen zafer ziyafetinde Aralof’un yaptığı konuşma Rusya’nın Türk hareketine karşı bakışını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Aralof, büyük alkışlar arasında yaptığı konuşmasında öncelikle zaferden dolayı Rauf Bey’i, Türk ordusunu ve milletini tebrik etmişti. Ardından da Rusya’nın, bu zaferi kendininmiş gibi heyecan ve sevinçle karşıladığını belirtmişti. Türklerin bundan sonra İstanbul ve Trakya’yı da düşmandan temizleyeceğine bütün kalbiyle inandığını söyleyen Aralof, Rusya’nın Türk ordusunun başarılarının devamını dilediğini ifade etmişti¹⁰³⁸.

Aralof’dan başka Rusların Anadolu’daki temsilcileri de Türklerin zafer sevinçlerine ortak olmaktaydılar. Bunlardan biri Rus Şuralar Cumhuriyeti’nin Kars Konsolosu Norman’dı. Norman, Eskişehir ve Uşak’ın Türk ordusu tarafından ele geçirilmesi nedeniyle Kars’ta yapılan kutlamalara katıldığı gibi Kars Mutasarrıfını da ziyaret ederek yeni Türk zaferlerini tebrik etmişti¹⁰³⁹. Rusya’nın Trabzon Konsolosu “*Grajdanin*”¹⁰⁴⁰ Trabon da Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa şerefine Konsoloshanede bir zafer ziyafeti vermişti. Verilen ziyafete, Osmanlı Bankası Direktörü, Rus Ticaret-i Hariciye Trabzon Şubesi Müdürü de katılmışlardı. Yemekten sonra Grajdanin Trabon, tarafından bir konuşma yapılmıştır. Trabon, Türk muzafferiyetini tebrik etmiş ve bu tebriğin Rus hükümeti adına orduya iletilmesini istemiştir. Karabekir Paşa da yaptığı cevabi konuşmasında konsolosa teşekkür ettikten sonra iki milletin dostluğunun önemine vurgu yapmıştır¹⁰⁴¹. Rusya’nın Adana Konsolosu Groni’ni, 21 Ağustos tarihli *Yeni Adana* gazetesine verdiği demeçte Milli Mücadeleye bakışını çok güzel bir şekilde ortaya koymuştu. Mülakatında Rusya’nın tüm mazlum milletler gibi Türk Milli Mücadelesini kendilerinmiş gibi algıladıklarını belirtmişti¹⁰⁴². Groni, ayrıca Türk ordusunun zafer sevincine de ortak olmuştu. 2 Eylül tarihinde Adana’da yapılan kutlamalara katılmış

¹⁰³⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Açıksöz*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No:568, s.1; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.2; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *İstikbâl*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 697, s.1.

¹⁰³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2.

¹⁰³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

¹⁰⁴⁰ Bolşevikler genel olarak isimlerin başlarına Yoldaş manasına gelen Tavarış ve vatandaş manasına gelen Grajdanin kelimelerini koymaktaydılar.

¹⁰⁴¹ *İstikbâl*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 701, s.2.

¹⁰⁴² *Yeni Adana*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No: 346-163, s.1.

ve zaferi tebrik etmişti. Yaptığı bir konuşmada Türk milleti, ordusu ve Türk-Rus İttifakı lehinde söylemlerde bulunmuştu¹⁰⁴³. 13 Eylülde ise Mersin Valiliğini ziyaret ederek son zaferleri tebrik etmiş ve pek yakında İstanbul'un da kurtulması dileklerinde bulunmuştu¹⁰⁴⁴.

Rusya zaferler nedeniyle tebrik telgrafları da çekmişlerdi. Rus Şurular Cumhuriyeti'nin Kars Konsolosu Norman, Afyonkarahisar zaferi için Şark Cephesi Kumandanı Karabekir Paşa'ya¹⁰⁴⁵, Rusya'nın Hariciye Komiseri Karahan, Başbakan Rauf Bey'e¹⁰⁴⁶, Aralof, 10 Eylül tarihinde İzmir'in kurtuluşu nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına¹⁰⁴⁷, Mersin'de bulunan Rusya Tetkikat-ı İktisadiye ve Asar-ı Medeniye Komisyonu Başkanı Raykiski de cepheye giden Mehmet Emin Bey'e¹⁰⁴⁸ çektikleri telgraflarla Rus Hükümeti ve halkının en samimi tebriklerini iletmışlerdi. Adana Konsolosu Groni ise 7 Eylül tarihinde Mersin'den *Yeni Adana* gazetesine bir tebrik telgrafi çekmişti. Telgrafında, zaferleri Rus işçileri, köylüleri ve Kızılordu adına tebrik etmiş ve kesin zaferler temenni etmişti. Telgrafının sonunda ise şu temennilerde bulunmuştu: “*Yaşasın Türk bayrağı, Yaşasın kahramân Türk ordusu ve onun muzafferiyâtı, Yaşasın Türkiye ile Sovyet Hükümetleri arasında muhâdenet, Yaşasın umûmî düşmân olan cihân Emperyalizmine karşı mücâdele eden Şark milletleri arasındaki vefâ ve irtibât*”¹⁰⁴⁹

Gürcistan da Rus Şurular Cumhuriyetine bağlı olarak Anadolu'daki Türk Taarruzunu yakından takip etmekteydi. Türk ordusunun elde ettiği her zafer haberi Gürcistan'da heyecana neden olmaktaydı. Batum ve Tiflis'te şenlikler ve gösteriler yapılmaktaydı. 27 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre Tiflis'te, Yunanlıların hezimete uğratıldığı haberi duyulur duyulmaz büyük bir halk kitlesi ellerinde Türk ve Sovyet bayraklarıyla Türk elçiliğinin önünde toplanmıştı. Burada, Türk zaferini kutlayan birçok konuşma ve gösteriler yapıldı. Ankara Hükümeti'nin Tiflis temsilcisi Ahmet Muhtar Bey, Türk zaferleri için yapılan bu

¹⁰⁴³ *Yeni Adana*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 356-173, s. 3.

¹⁰⁴⁴ *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.3

¹⁰⁴⁵ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

¹⁰⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.2; *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360- 177, s.3; Orbay, *a.g.e.*, C.2, s.83.

¹⁰⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; Orbay, *a.g.e.*, c.2, s.93.

¹⁰⁴⁸ *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.3

¹⁰⁴⁹ *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s.1; *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.2.

gösteriler için topluluğa teşekkür etmişti. Kalabalık Türk temsilcilik binasından sonra dağılmayarak İran, Rus Askeri Konsolosluğu, Kafkas İttihat Şurası Divan Riyaset dairelerine giderek gösterilerde bulunmuşlardı. İran temsilcisi Ahmet Han, Rusya Askeri Konsolosu Laplafa, Kafkas İttihat Şurası Divan Riyasetinden Medivani Beyler de topluluğa hitaben Türk ordusunu tebrik eden birer konuşma yapmışlardı¹⁰⁵⁰.

Gürcistan ve temsilciliklerinden Türk makamlarına tebrik telgrafları da çekilmekteydi. Kızıl Ordunun bir kolu olan Tiflis Müstakil Ordunun, Askeri Şurası adına İlyava, Meyasinikof, Urjenitze, Yevis, Zilenes, Yugorov, Keverekil ve Karabaf imzalarıyla 6 Eylül tarihinde Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya bir tebrik telgrafı çekerek Türk ordusunu “*Avrupa Kapitalistlerine*” karşı kazandığı zafer nedeniyle kutlamıştır¹⁰⁵¹. Yine, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Kars Konsolosu İslam Hacı Beyli de Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çekerek elde ettiği zaferler nedeniyle Türk Milletini tebrik ederek iyi niyet temennilerinde bulunmuştu¹⁰⁵².

Ukrayna da Rusya Halk Şuraları bünyesinde bir devlet olarak Türkiye'nin Yunanlılara karşı elde ettikleri zaferi sevinçle karşılamıştı. 6 Eylül tarihinde Hükümet Reisi Rakonski, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Başbakan Rauf Bey'e bir kutlama telgrafı çekmişti. Telgrafta, Ukrayna Şuralar Hükümeti, Türk ordusunun elde ettiği son zaferlerden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisini en sıcak kalbi hislerle tebrik etmişti¹⁰⁵³.

Ermenistan'da da bilindiği üzere Rus kontrolünde Sosyalist bir hükümet vardı. Bu durum da Ermeni Hükümetinin Türk zaferine yakın olmasını beraberinde getirmişti. Türk zaferleri Ermenistan mebusları tarafından olumlu karşılanmıştır. 14 Eylül tarihiyle Ankara'dan bildirildiğine göre Ermeni Mebusları, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek elde edilen zaferden dolayı onu tebrik

¹⁰⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

¹⁰⁵¹ *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.1.

¹⁰⁵² *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.4.

¹⁰⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *BCA.*, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 232A1, Yer No: 197.350.1., lef:3; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 295; Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar*, s. 245.

etmişlerdi¹⁰⁵⁴. Yine, Eskişehir ve Uşak'ın kurtuluşu münasebetiyle Kars'ta yapılan gösterilere Ermeni konsolosu da Rus ve Azerbaycan temsilcileriyle katılmıştı. Kutlamaların ardından ise Kars Mutasarrıfını ziyaret ederek tebriklerini bildirmişti¹⁰⁵⁵.

2.5. SAVAŞ ESNASINDA YAPILAN NAKDİ VE AYN'Î YARDIMLAR

2.5.1.Yardım Çağrıları

Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber Başbakan Rauf Bey 27 Ağustos tarihinde bütün vilayetlere çektiği beyannameyle Türk Milletini maddi yönden Türk ordusuna yardıma davet etmişti¹⁰⁵⁶. Bunun üzerine Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti bir beyanname yayınlarak yurt genelinde büyük bir yardım kampanyası başlatmıştı¹⁰⁵⁷. Yayımlanan beyanname milletlerin kaderlerinde bu tür sıkıntılı zamanlara nadiren tesadüf edildiği, bu yüzden yapılacak yardımların oldukça kıymetli olacağı ifade edilmiştir. Türk halkının yanı sıra bütün Hindistan, Kuzey ve Güney Afrika'daki Müslümanlar da yardıma davet edilmişti¹⁰⁵⁸. Savaşın ilerleyen günlerinde Başbakan Rauf Bey, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine ikinci çağrıyı yapma gereği duymuştu. Rauf Bey, memleketin dört bir yanında şubeleri olan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine çektiği yeni telgrafta Anadolu'da savaş sebebiyle yakılan yıkılan yerler halkı için toplanan yardımların özendirilmesini ve toplanan paraların acilen cemiyetin Ankara şubesine gönderilmesini istemiştir¹⁰⁵⁹.

¹⁰⁵⁴ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

¹⁰⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

¹⁰⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1; *Açıksöz*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No:565, s.1; *İstikbâl*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 696, s.1; *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2.

¹⁰⁵⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.290-291; *Vakit*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 1697, s. 2; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3; *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.1.

¹⁰⁵⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.289-290.

¹⁰⁵⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.299; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; Başbakan Rauf Bey'in bu telgrafi 6 Eylül 1922 tarihinde Bakanlar Kurulunda hazırlanmıştı. Bakanlar Kurulu Hükümet olarak üzerine düşen görevi yapmalarına rağmen Yunan tahribatı nedeniyle zarar görenlerin yaralarının sarılmasında halka da başvurulmasını kararlaştırmıştı. Bunun için çok geniş bir ağı olan Hilal-i Ahmer'le temas kurulma kararı alınmıştı. Kararname için bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30.18.1.1, Dosya: 137-18, Yer No: 5.28.1; *BCA*, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 39.38.11, lef.4; Yine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı da Hilal-i Ahmer

Başbakan Rauf Bey'in çağruları üzerine basın, halkın yardım etmesi için ilanlarını ve teşvik edici yazılarını yoğunlaştırmıştır. Bu ilanlar Büyük Taarruz sürecinde gazetelerin neredeyse her sayısında ve sürekli bir şekilde yer almıştı. Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* Himaye-i Etfal Cemiyetine yardım için şu ilanı yayınlıyordu: “*Boynu Bükük Müslimânlar İçin Ey Müslimân! Bizlere Allah'ın emâneti olan şehid yavrularıyla öksüzleri mesûd eylemeye çalışan Himâye-i Etfâl (Çocuk Esirgeme Kurumu) Cem'iyetine her türlü muâvenet yap ve sen de iki lira vererek a'zâsından olmayı en mühimm vatani ve millî vazîfelerinden say-ü i'mâl etme*¹⁰⁶⁰”. Elazığ'daki *Satvet-i Milliye* gazetesi ise şu ilanı veriyordu: “*Cebhe-i harbdeki yaralı gazîlere, asker âilelerine, yetim çocuklarına muâvenetin en lüzûmu olan şu zamanda ordumuzun zafer terânelerini hamîyyet alkışlarıyla karşılamak isterseniz Hilâl-i Ahmer'e, Himâye-i Etfâle koşunuz*¹⁰⁶¹”.

Anadolu basınında köşe yazarları da Büyük Taarruz sürecinde yardımları teşvik eden yazılar yazmışlardır. *Babalık* gazetesinde Ekrem Reşat imzalı “*Herkes Vazîfe Başına*”¹⁰⁶², “*Hastanelerde*”¹⁰⁶³ ve “*Hilâl-i Ahmer*”¹⁰⁶⁴, *Satvet-i Milliye*'de “*Ordu Zafere Doğru İken Bizim Vazîfemiz*” başlıklı imzasız yazılarla Anadolu halkı Hilal-i Ahmer'e yardıma çağrılmıştı¹⁰⁶⁵. Anadolu'da resmi kurumlar da halkı yardıma davet eden beyannameler yayınlamıştı. Örneğin Trabzon valiliği Büyük Taarruzun nihayetinde halka bir çağrıda bulunmuştu. Türk ordusunun Büyük Taarruzla beraber kurtardığı toprakların yakılıp yıkıldığını, halkın ise perişan olduğunu belirterek şehir halkını Trabzon Hilal-i Ahmer şubesine yardım etmeye

---

Ankara Merkezine 10 Eylül tarihinde bu meyanda bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta 6 Eylül tarihli Bakanlar Kurulu kararları zikredilerek cemiyetin bu doğrultuda hareket etmesi istenmişti. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 612, Belge No: 34.

¹⁰⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2.

¹⁰⁶¹ *Satvet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 23, s.1; *Satvet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 25, s.2; *Satvet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 26, s.1; *Satvet-i Milliye*, 2 Ekim 1338/ 2 Ekim 1922, No: 27, s.1; Gazetelerin bu yardım çağruları Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti idarecilerini oldukça memnun etmekteydi. Örneğin 4 Eylül tarihli İstanbul gazetelerinin halkı yardıma çağırın yazılar yazması Cemiyetin Kadıköy Şube Reisini çok memnun etmişti. Zira 4 Eylül tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezine çektiği telgrafta bugünkü gazetelerin halkı Hilal-i Ahmer'e yardıma davet eden yazılarını “kemâl-i şükranla” okuduğunu bildirmişti. Bkz: *Türk Kızılayı*, Kutu No: 28, Belge No: 354.

¹⁰⁶² *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.1; Avanas, *a.g.e.*, s. 248.

¹⁰⁶³ *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.1.

¹⁰⁶⁴ *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.1.

¹⁰⁶⁵ *Satvet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 23, s.1.

davet etmişti¹⁰⁶⁶. Türk basınının teşvik ve yönlendirmeleri merkezinde yapılan yardımlar taarruzun başarıları nispetinde artmıştır¹⁰⁶⁷.

2.5.2. Türkiye’de Yapılan Yardımlar

2.5.2.1. Anadolu’da Yapılan Nakdi Yardımlar

Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber Anadolu’nun her köşesinden Türk ordusu için gerek ayni gerekse nakdi yardımlar gelmeye başlıyordu. Anadolu’da yardımlar genel olarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezince yapılmaktaydı. Çünkü, işgal bölgeleri de dâhil olmak üzere Anadolu’nun hemen her yerinde cemiyetin şubelerine rastlanmaktaydı. Hatta, Suriye, Beyrut, Cezayir, Tunus gibi yerlerde de Hilal-i Ahmer heyetleri oluşturulmuştu. Hilal-i Ahmer’den başka şehit ve gazi çocuklarına Darüleytam Cemiyetleri vasıtasıyla da yardımlar yapılmıştır. Yardımlar temel olarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezinin Anadolu’daki şubelerinin veznelerinde toplanmaktaydı. Bundan başka yardımlar Hilal-i Ahmer adına yapılan müzayede, yarışma, ticari işletmelerin hâsılatları, kutlama gösterilerinde konulan sandıklar, Anadolu gazeteleri vasıtasıyla da elde edilmekteydi.

Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber yapılan çağrılara Anadolu halkı kulak vermiş Türk ordusuna maddi destek sağlamak için adeta seferber olmuştu. Müzayedelerden elde edilen gelirler oldukça önemliydi. Müzayedelere genel olarak Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın resmi, zafer haberlerini veren tebliğlerin okuma şerefî, karpuz; nadiren de minder, levha veya bir at koyulmaktaydı. Örneğin, Ankara’dan 8 Eylül tarihiyle bildirildiğine göre Beypazarı’nda Türk ordusunun zafer kutlamalarında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın çam dallarıyla süslenmiş bir resmi Hilal-i Ahmer yararına müzayedeye konulmuştu. Haberde belirtildiğine göre, şu ana kadar resime beş yüz lira verilmişti¹⁰⁶⁸. Konya’da Afyonkarahisar’ın

¹⁰⁶⁶ *İstikbâl*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 715, s.2.

¹⁰⁶⁷ Örneğin 14 Eylül 1922 tarihinde Kadıköy Hilal-i Ahmer şubesi, Cemiyetin Merkezine gönderdiği telgrafta ordunun başarıları dolayısıyla bağışların arttığını bu nedenle bir iki ay süresince çalıştırılacak bir muhasebeciye daha ihtiyaç duyulduğunu belirtmekteydi. Bkz: *Türk Kızılayı*, Kutu No: 28, Belge No: 355.

¹⁰⁶⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2.

kurtuluşunu müjdeleyen resmi tebliğ, Reji Dairesi çalışanları tarafından müzayedeye konulmuştu. Müzayedede sonunda tebliği duyurma hakkı 3.750 kuruşa Reji Muamelat Müfettişi Hasan Bey'e kalmıştır¹⁰⁶⁹. 15 Eylül tarihinde Ankara'da Ayodik mahallesinde yapılan kutlamalarda bir karpuz müzayedeye koyulmuştu. Açık artırma elli lirayla Ekmekçi Başı Hacı İbrahim Ağa'da kalmıştı¹⁰⁷⁰. Trabzon Ören Hisar'da Hacı Fethi Efendi tarafından Hilal-i Ahmer yararına değerli bir levha müzayedeye koyulmuştu. Müzayedeyi Kahveci Şükrü Efendi 2.995 kuruşla kazanmıştı¹⁰⁷¹. Yine, Trabzon'da Ayafilibo Müdafaa-i Hukuk Klubü Heyet-i İdare Reisi Abbas Bey tarafından mahalle muhtarı Yusuf Reis'in minderine oturulması açık artırmaya koyulmuştu. Müzayedede 6400 kuruşla yine Abbas Bey'de kalmıştı¹⁰⁷². İzmir ve Bursa'nın kurtuluşu şenliklerinde Koçhisar Belediye Başkanı Hüseyin Efendi tarafından hediye edilen bir at Hilal-i Ahmer adına müzayedeye koyulmuştu. Müzayedede konulan at iki yüz kırk lira on beş kuruşa satılmıştı¹⁰⁷³.

Yardım severlerin isimleri ve yaptıkları yardım miktarları Anadolu gazetelerinde yayınlanmaktaydı. Bu yolla yardım yapanlar Türk kamuoyunda özendirilerek bağışların artırılması hedeflenmekteydi¹⁰⁷⁴. Anadolu basınındaki listeler incelendiğinde çok önemli veriler elde etmekteyiz. Kadınından erkeğine, çocuğundan yaşlısına, zengininden fakirine, Müslüman'ından Gayrimüslimine kadar tüm Anadolu halkı Türk ordusuna ve kurtulan yerlerdeki yardıma muhtaçlara destek verdiklerini görmekteyiz.

İzmir'de Hilal-i Ahmer'e yardım edenlerin listeleri değerlendirildiğinde çeşitli meslekteki yardımseverler dikkat çekmekteydi. İzmir'deki yardımseverler öğrencisinden polisine, gümrük rıhtım memurlarından kahvecisine kadar çok çeşitli meslek gruplarındandı¹⁰⁷⁵. Trabzon'da toplanan yardımlarda eşrafın ön planda olduğu görülmektedir¹⁰⁷⁶. Ayrıca kadınların yardımlarda ön saflarda bulunması da

¹⁰⁶⁹ *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2.

¹⁰⁷⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

¹⁰⁷¹ *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No: 736, s.2.

¹⁰⁷² *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

¹⁰⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.3.

¹⁰⁷⁴ *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 93 Belge No: 1449.

¹⁰⁷⁵ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1; *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

¹⁰⁷⁶ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1; *İstikbâl*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No: 723, s.1; *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No: 736, s.2; *İstikbâl*, 1 Teşrin-i Sani 1338/ 1 Kasım 1922, No: 751, s.1; *İstikbâl*, 3 Teşrin-i Sani 1338/ 3 Kasım 1922, No: 753, s.1; *İstikbâl*, 9

dikkat çekiciydi¹⁰⁷⁷. Diyarbakır'da ise Darüleytama yardım edenlerin devlet erkânı ve bürokratların ön planda olduğu görülmüştür¹⁰⁷⁸. Ankara'da ise gerek Hilal-i Ahmer gerekse Himaye-i Etfal'e yardım yapanlarda çeşitlilik olmakla beraber diğer yerlere göre mebus ve ordu mensuplarının ağırlıkta olduğu dikkat çekmekteydi¹⁰⁷⁹. Anadolu'da Büyük Taarruz sürecinde yapılan para yardımlarında yukarıdaki yerlerden başka, Doğuda: Bitlis, Mardin, Van, Erzurum, Malatya Güneydoğuda Urfa, Gaziantep, İçanadolu'da: Konya, Sivas, Aksaray, Karadeniz'de: Tokat, Zonguldak, Bolu, Giresun, Sinop, Akdeniz Bölgesinde: Adana, Mersin, Antalya, Ege'de: Denizli, Manisa, Marmara Bölgesinde ise: Çanakkale, basından tespit edebildiğimiz kadarıyla Hilal-i Ahmer ve Darüleytam'a yardım eden yerler arasındaydı. Yine Merzifon, Akçaabat, Araklı, Birecik, Gerede, Buldan, Erciş, Cihan, Sarıkamış, Harput gibi kazalarla birçok kasaba, köy ve mahallelerde de yardımlar toplanmıştı¹⁰⁸⁰.

Anadolu'da yapılan yardımlarda dikkat çeken bir başka husus da ticari işletmelerin hâsılatlarını bağışlamalarıdır. İzmir'de Mahmudiye mahallesinde Mumcuzade Caddesinde bulunan Giritli Kahveci Hıfzı Efendi, 29 Eylül tarihli kahvehanesinin bütün hâsılatını Hilal-i Ahmer'e bağışlaması bu meyandaydı¹⁰⁸¹. Anadolu'da yapılan para yardımlarında dikkat çeken bir diğer durum ise büyük miktardaki rakamların Türk basınınca örnek gösterilmesiydi. Anadolu gazeteleri Adana'nın 100 bin liralık yardım taahhüdünü sıklıkla sayfalarına taşıyarak yardımları özendirmişti¹⁰⁸². Anadolu basınında kamuoyunun dikkatini çekecek yardım haberleri

---

Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.2; *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Sani 1338/ 15 Kasım 1922, No: 765, s.1.

¹⁰⁷⁷ *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.2; *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Sani 1338/ 15 Kasım 1922, No: 765, s.1.

¹⁰⁷⁸ *Küçük Mecmûa*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Sayı: 16, s.18.

¹⁰⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No 595, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.2.

¹⁰⁸⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Teşrin-i Evvel/ 24 Ekim 1922, No 642, s.3; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2. *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.4.

¹⁰⁸¹ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.2.

¹⁰⁸² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.47; *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2; *Açıksöz*-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No:578, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1.

de örnek teşkil etmesi için yayınlanmaktaydı. 25 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesinin haberi bu meyandaydı. Buna göre, Trabzon'da Zeytinlik Mektebi birinci sınıf öğrencilerinden 401 numaralı Yavuz adındaki bir öğrenci 24 Eylül tarihinde okuluna giderken Hacı Harunzadelerin dükkânı önündeki “*Hilâl-i Ahmer’i Unutmayasınız*” yazısını görünce cebinde bulunan 10 kuruşu Hilal-i Ahmer’e teslim etmişti. Yine bu sırada onunla aynı sınıfta okuyan 398 numaralı Muzaffer Efendi de 20 kuruşluk okul haçlığını Hilal-i Ahmer’e bağışlamıştı¹⁰⁸³. Gazete küçük çocukların bu bağışını örnek vererek herkesi yardıma davet etmekteydi. Anadolu Basını da doğrudan yardımlara katılmıştı. Örneğin, *Yeni Adana* gazetesi, kurtulan yerleri müjdeleyen resmi tebliğ ve haberleri kamuoyuna sıcağı sıcağına bildirmek için bastığı ilavelerin gelirini Hilal-i Ahmere bağışlamıştı. Zira, Afyonkarahisar’ın kurtuluşunu müjdeleyen resmi tebliğ baskısından elde edilen 2100 kuruşluk hâsılat cemiyete teslim edilmişti¹⁰⁸⁴.

Büyük Taarruz sürecinde Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşlar da yardımda bulunmuşlardı. İzmir’de 28 Eylül tarihine kadar toplanan 1.969,464 kuruşun 125.800 kuruşunu Musevi vatandaşlar vermişti¹⁰⁸⁵. Yine Adana’da Musevi vatandaşlardan Madam Şoner, Matmazel Troyiz, Matmazel Blankman ve İstirina Bniyahin hanımlar İzmir’in kurtuluşu haberi üzerine Hilal-i Ahmer’e değişik miktarlarda para bağışlamışlardı¹⁰⁸⁶. Rum vatandaşlarından Bayraktaroğlu Hristo, Atar kuş oğlu Yani, İskelebaşı ve civarı esnafından Yanko, Nikoli, Aşçı Yorika, Nikolaki Erkiropolu, Niyofilaftos, Madam Velisaridi, Madam Cılıyadi, Madam Kakulidi ve Madam Kabayanidi, yine Ermenilerden Meydan Şark Esnafından Avram, Kirkor ve Karabet de çeşitli miktarlarda paraları Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetine bağışlamışlardı¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁸³ *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.2.

¹⁰⁸⁴ *Yeni Adana*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No: 352-169, s.2; *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 4.

¹⁰⁸⁵ *Şark*, 3 Teşrin-i evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No:1237, s.2.

¹⁰⁸⁶ *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 3; Adana’daki Museviler yalnızca yardım faaliyetlerine katılmamışlar üstelik yapılan zafer kutlamalarına da bütün samimiyetleriyle katılmışlardı. Bu nedenle 12 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi Musevilere bir teşekkür yazısı kaleme almıştı. *Yeni Adana*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No: 364-181, s. 2; Bu yazı üzerine Adana Musevi Hahambaşı Vekili Gaston Mezerahi, *Yeni Adana* gazetesine bir teşekkür telgrafı çekmişti. Telgrafında üç seneden beri devam eden Yunan zulmünün ortadan kalkmasının Musevileri sevinç içinde bıraktığını belirtmişti. Bu sevinç nedeniyle tüm Musevilerin zaferi kutladıklarını belirtmişti. *Yeni Adana* gazetesinin de kendileri için besledikleri samimi düşünceler nedeniyle teşekkür etmişti. Bkz: *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 2

¹⁰⁸⁷ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1; *İstikbâl*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No: 723, s.1; *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No: 736, s.2; *İstikbâl*, 25 Teşrin-i Evvel 1338/ 25 Ekim 1922, No: 745, s.2; *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.2.

Basın Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılan yardım miktarlarını ulaşabildiği kadarıyla kamuoyuna bildiriyordu. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 18 Eylül tarihi itibarıyla verdiği rakamlara göre Anadolu'da Sivas: 1.200, Kastamonu: 1.000, Manisa: 1.000, Van: 900, Urfa: 800, Malatya: 600, Zonguldak: 3.879 kuruşu Hilal-i Ahmer'e göndermişlerdi.¹⁰⁸⁸ Yine Gaziantep'te de 1 Ekim tarihine kadar 140.000 küsür kuruş yardım toplanmıştı¹⁰⁸⁹. İzmir'de Hilal-i Ahmer için toplanan para miktarı 22 Eylül akşamına kadar 469,468¹⁰⁹⁰ kuruş, 25 Eylül Akşamında 919.885¹⁰⁹¹, 28 Eylül akşamında ise 1,969,464 kuruşa ulaşmıştı¹⁰⁹². Yine *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 13 Ekim tarihli sayısında belirtildiğine göre Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Ankara şubesine, Tire 1.700, Kula ise 500 kuruş göndermişti¹⁰⁹³.

2.5.2.2. Anadolu'da Yapılan Ayni Yardımlar

Yardımların bir diğer çeşidi de ayni yardımlardır. Anadolu'da her sınıftan halk farklı tarihlerde çok çeşitli ayni yardımlarda bulunmuştu. Yardım listeleri incelendiğinde ilk göze çarpanlar yiyecek ve içeceklerdi. Bunlar arasında çay şeker, un, pirinç, bisküvi, süt, ayran, yoğurt, üzüm, karpuz, elma, armut, küçük ve büyük baş hayvan, et, kuyruk yağı, çikolata, pasta, simit gibi yiyecek ve içeceklerle bunların hazırlanıp yenmesinde kullanılan tencere, tava, tepsi, tabak, kaşık, çatal, sürahi, yine Türk ordusunun ve yaralı gazilerin en fazla ihtiyaç duyduğu tütün, sigara, sigara kâğıdı, sigara ağızlığı ve kibrit vardı. Yaralı gazilere ve kurtarılan yerlerdeki muhtaç vatandaşlara giysi yardımları da dikkat çekmekteydi. Bunlar arasında pabuç, iskarpin, astar, pantolon, gömlek, yelek, iç çamaşırı, sütlük, çocuk elbisesi bulunmaktaydı. Yine yaralıların tedavilerinde kullanılmak için ilaç, sargılık ve gazlı bez, pamuk, gazlı pamuk, sargılık tülbent gibi ecza malzemeleriyle sineklik kâğıdı, gaz ocağı ve sabun bulunuyordu. Yaralıların tedavilerinin yapıldığı hastanelerin

¹⁰⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2; Bu yerlerde ilerleyen tarihlerde Hilal-i Ahmere yardım toplanmaya devam etmiştir. Örneğin Kamuoyuna yansımaya da 9 Ekim tarihi itibarıyla Zonguldak'da Mutasarrıf İhsan Bey başkanlığında Hilal-i Ahmer Cemiyetine çok kısa sürede 10.000 kuruşluk yardım toplanmıştı. Yine eski mutasarrıfın önderliğinde toplanan 7.500 kuruş da Zonguldak Hilal-i Ahmer merkezine teslim edilmişti. Bkz: *Türk Kızılayı*, Kutu No: 161, Belge No: 253.

¹⁰⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3.

¹⁰⁹⁰ *Şark*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No:1229, s.2.

¹⁰⁹¹ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.1.

¹⁰⁹² *Şark*, 3 Teşrin-i evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No:1237, s.2.

¹⁰⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.2.

yapımında kullanılmak üzere çimento, kereste, toprak gibi inşaat malzemeleri de yapılan aynı yardımlar arasındaydı¹⁰⁹⁴. Bunlardan başka altın yüzük, bilezik, pırlanta gibi mücevherat ile saat, fotoğraf makinesi, halı, seccade, toka, çanta, havlu, ipekli işlemler gibi değerli eşyalar da bulunmaktaydı.

Anadolu'da yapılan aynı yardımlarda, Konya başı çekmekteydi. Büyük Taarruz bölgesine yakınlığından dolayı yaralanan subay ve askerler büyük oranda tedavileri için buraya getirilmekteydi. Konya halkı yaralı gazilerin ihtiyaçlarını gidermek için çok çeşitli aynı yardımlarda bulunmuşlardı. Aynı yardımlar genellikle gazilerin tedavilerinin yapıldığı hastanelere bağışlanmaktaydı. Hastanelerin başhekimleri ise yapılan yardımlar için *Babalık* gazetesine verdikleri ilanlarla teşekkür etmekteydiler¹⁰⁹⁵. Yine, Konya'da yaralı askerlerin nakliyesi arabacılar tarafından ücretsiz karşılanmıştı¹⁰⁹⁶. Konya'da yapılan aynı yardımlar *Babalık* gazetesinde listeler halinde kamuoyuna yansıtılmıştı. Listeler incelendiğinde her sınıftan halkın yardımlara katıldığı görülmüştü. Örneğin *Babalık* gazetesinin 13 Eylül tarihli listelerinde Mevlana'nın torunlarından Abdulhalim Çelebi Efendi'nin subay ve askerlere sigara, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın hanımının iki parça halinde 460 ve 700 paket tütün ve bir koyun yardımları dikkat çekmektedir¹⁰⁹⁷. Konya gibi cepheye yakın olan Denizli'nin de aynı yardımları önemliydi. Örneğin, 28 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde belirtildiğine göre, Denizli'den yapılan yardımlar şöyleydi: 154 peştamal, 227 örtü, 7 şilte, 60 yorgan ve battaniye, 37 okka pirinç, Çal kazasından 1428 ölçek buğday ile 500 lira para, Necip Bey

---

¹⁰⁹⁴ *Babalık*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 978, s.2; *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.3; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.2; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.2; *İstikbâl*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No: 724, s.1.; *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.2; *İstikbâl*, 10 Teşrin-i Evvel 1338/ 10 Ekim 1922, No: 732, s.2; *İstikbâl*, 8 Teşrin-i Evvel 1338/ 8 Ekim 1922, No: 730, s.2; *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.2; *İstikbâl*, 10 Teşrin-i Sani 1338/ 10 Kasım 1922, No: 759, s.2; *İstikbâl*, 12 Teşrin-i Evvel 1338/ 12 Ekim 1922, No: 734, s.2; *İstikbâl*, 13 Teşrin-i Evvel 1338/ 13 Ekim 1922, No: 735, s.2; *İstikbâl*, 15 Teşrin-i Sani 1338/ 15 Kasım 1922, No: 765, s.1.

¹⁰⁹⁵ *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.3.

¹⁰⁹⁶ *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

¹⁰⁹⁷ *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.2.

tarafından 1.000 okka un, Denizli Merkezinden 300 lira. Bunlardan başka Denizli'den Alaşehir'e 40 çuval un gönderilmişti¹⁰⁹⁸.

Cepheye uzak yerlerde de aynı yardımlar yapılmıştı. Bunlara örnek verecek olursak, Trabzon'da değişik sınıflardan çeşitli giysi ve ziynet eşyaları Hilal-i Ahmer Cemiyetine bağışlanmıştı¹⁰⁹⁹. Van'da aşiret reisleri yüzlerce küçükbaş hayvanı şehirdeki askeri merkezler aracılığıyla yardıma muhtaç kişilere bağışlamışlardı¹¹⁰⁰. Diyarbakır'da Darüleytama, Avineli Ahmet Ağa 100 ölçek buğday, Eşraftan Hacı Ahmet Efendi 15 batman sabun, Cephe Topçu Müfettişi Kaymakamı Hayri Bey 35 ölçek buğday bağışlamıştı¹¹⁰¹. Anadolu'da aynı yardımlar sadece Vilayet merkezlerinde değil Akşehir, Sille, Ermenek, Manavgat, Saray ve Çubuklu gibi şehir, kaza ve köylerde de yapılmıştı¹¹⁰².

Anadolu'da yapılan aynı yardımlara Hıristiyan Türk vatandaşlarından da katılımlar olmuştu. Örnek verecek olursak Trabzon'da Madam Sofya adındaki bir Rum, 1 çift çorap ve 1 peşkir bağışlamıştı¹¹⁰³. Yine, Konya'da Osmanlı Eczanesi sahibi Tavidor da gazilerin tedavilerinde kullanılması için bir miktar pamuk ve ecza ürünleri bağışlamıştı¹¹⁰⁴.

Büyük Taarruz sürecinde bazı aynı yardımlar Türk basınında geniş yer bulmuştu. Kamuoyuna yansıtılan bu haberlerle halkın yardımda bulunması özendirilmişti. Örneğin Karaosmanzadelerden Hüseyin Bey'in kızı Fatma Zahide Hanım'ın Bergama'daki çiftliğini bağışlaması basında genişçe yer almıştı. Gazetelerde belirtildiğine göre, Zahide Hanım, Manisa'nın kurtuluş haberini alır almaz şehit ailelerinin ve çocukların ihtiyaçları için kullanılmak üzere Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği vekâletnameyle Bergama'da bulunan 2.300 dönümlük çiftliğini Himaye-i Etfal Cemiyetine bağışlamıştı¹¹⁰⁵. *Hâkimiyet-i Milliye* 15 Ekim tarihli sayısında bu arazide şehit çocuklarının okuması için bir okul yaptırılacağını

¹⁰⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹⁰⁹⁹ *İstikbâl*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No: 714, s.2.

¹¹⁰⁰ *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.4.

¹¹⁰¹ *Küçük Mecmûa*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, Sayı: 17, s.?.

¹¹⁰² *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.2; *İstikbâl*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.2; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.4.

¹¹⁰³ *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.2.

¹¹⁰⁴ *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.2.

¹¹⁰⁵ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3.

belirtmişti¹¹⁰⁶. Yine, Türk ordusuna uçak hediye edilmesi haberleri de kamuoyuna özellikle yansıtılmıştı. Zonguldak, Kars ve Artvin şehirleri, Anadolu-Bağdat Demiryolu memur ve çalışanları birer uçak hediye etmek için büyük bir istekle para topladıkları basında yer almıştı¹¹⁰⁷.

2.5.2.3. İstanbul'da Yapılan Yardımlar

İstanbul'da da 27 Ağustos tarihinde Başbakan Rauf Bey'in maddi yardım çağrısı üzerine Hilal-i Ahmer yardım kampanyası başlatılmıştı. 16 Mart 1920 tarihinden beri işgalin tüm acısını yüreğinde hisseden İstanbul halkı Hilal-i Ahmer'in başlattığı kampanyaya büyük bir istekle cevap vermişti. İstanbul'daki yardımlar Anadolu'daki gibi değişik usullerle yapılmıştı¹¹⁰⁸. Anadolu'dan gelen zafer haberleri üzerine yapılan kutlamalarda Hilal-i Ahmer için önemli miktarlarda paralar toplanmıştı. Şile'de yapılan zafer kutlamalarında 300 lira toplanarak Hilal-i Ahmer'e teslim edilmesi bu meyandadır¹¹⁰⁹. İstanbul'da Hilal-i Ahmer'e yardım için yapılan müzayedelerle de paralar toplanmıştı. Örneğin, 5 Eylül tarihinde Ayasofya yolu üzerinde kırmızı beyaz kurdelelerle süslenmiş yirmi santim civarında bir karpuz Hilal-i Ahmer adına açık artırmaya koyulmuştu. Karpuz müzayedede 200 liraya satılmıştı¹¹¹⁰. İstanbul'daki yardımlarda ticari işletmelerin hâsılatlarının Hilal-i Ahmer'e terk edildiği de görülmüştü. Koca Mustafa Paşa'da İstikbal kiraathanesi sahibi Hasan Efendi'nin 8 Eylül Cuma günü hâsılatını Hilal-i Ahmere bağışlaması bu meyandaydı¹¹¹¹. İstanbul'da Hilal-i Ahmer'e memurlar maaşlarını da bağışlamıştı. Örneğin, Maliye ve Harbiye Nezareti memurlarından bir kısmı maaşlarını Hilal-i Ahmer Cemiyetine verme kararı almışlardı¹¹¹².

¹¹⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.2.

¹¹⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.4; *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.4; *Babalık*, 1 Eylül 1338/1 Eylül 1922, No: 980, s.2.

¹¹⁰⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, No:12, s.291.

¹¹⁰⁹ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No: 1707, s.3.

¹¹¹⁰ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.298-299; *Vakit*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 1699, s. 4.

¹¹¹¹ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹¹² *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2.

İstanbul'daki yardımseverlerin isimleri ve yardım miktarları başta *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Dergisi* olmak üzere şehrin gazetelerinde yayımlanmıştı. Bu listeler incelendiğinde, İstanbul'da yapılan nakdi yardımların da çocuğundan ihtiyarına, fakirinden zenginine, kadınından erkeğine, Müslüman'ından Gayrimüslimine kadar her sınıftan katılımın olduğu görülmektedir. Listelerde en dikkat çeken yardımseverler başta Padişah Vahdettin olmak üzere Osmanlı Hanedanı üyeleri idi. Hilal-i Ahmer Cemiyetinin başlattığı yardım kampanyasına 9 Eylül tarihinde Padişah Vahdettin kendi adına 5.000, haremi adına ise 1.000 kuruş bağış yapmıştı¹¹¹³. Yine Hanedandan Sultan Abdülmecit Han'ın hanımlarından Müşfike Kadın Efendi 10.000, kızı Ayşe Sultan 15.000, oğullarından Ömer, Osman, Abdülmecit Efendiler 5.000, damatları Mehmet Ali Bey 10.000 kuruş bağışta bulunmuşlardı¹¹¹⁴. 12 Eylülde de İstanbul Hilal-i Ahmer Merkezine gönderilen yardım listelerinden Abdülhamit Han'ın dördüncü kadın efendisi 10.000, Miralay Nihat Bey vasıtasıyla Vahdettin'in ikinci kadın efendisi Şadiye Sultan'ın 40.000¹¹¹⁵ kuruş bağış yaptıkları anlaşılmaktaydı. Yine çeşitli tarihlerdeki listelerden anlaşıldığına göre, Saraydan Nazime Sultan 10.000¹¹¹⁶, Şehzade Ziyaettin Efendi 10.000¹¹¹⁷, Velihaht Abdülmecit Efendi ve ailesi 11.000¹¹¹⁸, Damat Mahmut Bey 5.000, Merhum Damat Fahir Bey'in annesi 20.000, Sultan Abdülmecit Han'ın hanımlarından Behice kadın 10.000, Şehzade Ahmet Nurettin Efendi 15.000¹¹¹⁹, Şehzade Ahmet Nurettin'in hanımı 5.000 kuruş bağış yapmışlardı¹¹²⁰. Saray çalışanlarının da yardımları olmuştu. Sarayın Posta ve Telgraf memuru Sarıyerli Cemal Bey'in 500 kuruş bağışlaması buna örnektir¹¹²¹.

Osmanlı Bakanlar Kurulu Üyeleri de Anadolu için toplanan yardımlara katılmışlardı. Sadrazam Tevfik Paşa'nın 10.000 kuruşla önderlik ettiği yardıma

¹¹¹³ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13s.298, 311; İkdâm, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2.

¹¹¹⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.315; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹¹⁵ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Ekim 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.53.

¹¹¹⁶ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.309.

¹¹¹⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.55.

¹¹¹⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.57.

¹¹¹⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.57.

¹¹²⁰ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.316.

¹¹²¹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.310.

Osmanlının son hükümet üyeleri, Sadaret Müsteşarı Ali Fuat Bey 2.500¹¹²², Bahriye Nazırı Salih Paşa 5.000¹¹²³, Dâhiliye ve Nafia Nazır Vekili Ali Rıza Paşa 5.000, Harbiye Nazırı Ziya Paşa 5.000, Maarif Nazırı Seyit Bey 5.000¹¹²⁴ ve diğer kabine üyeleri iştirak etmişti. Topladıkları 57.500 kuruşu Hilal-i Ahmer Cemiyetine göndermişlerdi¹¹²⁵. Yine, Şeyhülislam Nuri Efendi 7.500, Ayan Mebuslarından Şerif ve Nasır Efendiler 10.000 kuruşluk yardımlarıyla dikkat çekmekteydiler¹¹²⁶. Çeşitli tarihlerde Hilal-i Ahmer Merkezine yapılan yardım listelerinde dikkat çeken bazı yardımlar şöyleydi: İki kız çocuğunun 215 kuruş, Hilal Spor Klubü üyelerinin 250, Büyükçekmece halkının 49.475, Ahmediyeye köyü halkının 7.825, Makarri Köy Jandarma Bölüğü subay ve askerlerinin 10.900, Çorlulu Debbâğ Esnafının 400, Darülfünun Eczacı Mektebi öğrencilerinin 3.070 kuruşluk yardımları¹¹²⁷.

İstanbul'daki yardımlara Osmanlı vatandaşı Rum, Ermeni ve diğer Hıristiyan unsurlarla Musevi vatandaşlar da katılmışlardı. Yardım listelerinden anlaşıldığına göre, Rumlardan Halim Bey'in kâtibi İstratı Efendi 200¹¹²⁸, Tüccardan Nanipula ve Minas Efendiler 1.500 kuruş yardımda bulunmuşlardı.¹¹²⁹ Ermenilerden Selimiye'de Prokar Zekoya 300, Mihail Çuhacıyan 2.500¹¹³⁰, Kunduracı Kırkor Fındıkyan 50 kuruş bağışlamışlardı¹¹³¹. Yahudilerden ise Valide Hanında Tüccar Samuel Amar Efendi 10.000, Tüccar Şalom Brodo 10.000, Tüccar Hayim Rafael Efendi 5.000 ve Tüccar Salamon Efendi 2.500 kuruş bağış yapmışlardı¹¹³². İstanbul'da Hilal-i Ahmer Cemiyetine basın da doğrudan veya dolaylı yönden bağış yapmıştı. İstanbul basınından *Vakit* 10.000, *Peyâm-ı Sabâh* 10.000, *Akşam* 5.000, *Akşam* yazarları 5.000, *Servet-i Fünûn* Matbaası sahibi Ahmet İhsan Bey 2.000, *Sabâh* gazetesi sahibi

¹¹²² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.311.

¹¹²³ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.56.

¹¹²⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.55.

¹¹²⁵ Ayışığı, a.g.m.,s. 49.

¹¹²⁶ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.315; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.55.

¹¹²⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.316; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.54; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹²⁸ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹²⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.318.

¹¹³⁰ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.318; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹³¹ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹³² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.62.

Mihran Bey 4.900 kuruşla doğrudan yardımlara iştirak etmişlerdi¹¹³³. İstanbul basını dolaylı yünden de Hilal-i Ahmer için yapılan yardımlara katkı sağlamıştı. İstanbul basını düzenlediği yardım kampanyalarıyla gazeteye gönderilen paraları Hilal-i Ahmer Cemiyetine teslim etmişti¹¹³⁴.

İstanbul'da toplanan yardım miktarı ise yüksek rakamlara ulaşmıştı. Türk basınında bildirildiğine göre, İstanbul'da toplanan yardım miktarı 13 Eylül'de 110 bin¹¹³⁵, 14 Eylül tarihinde 120 bin¹¹³⁶, 20 Eylül'de 165 bin¹¹³⁷, 25 Eylül tarihi itibarıyla 173 bin¹¹³⁸, 28 Eylülde 200 bin¹¹³⁹, 15 Ekimde ise 250 bin liraya ulaşmıştı¹¹⁴⁰.

Basından anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'da Anadolu'daki kadar olmasa da aynı yardımlar yapılmıştı. İstanbul'da aynı yardımlarla ilgili basında sadece birkaç örneğe rastlayabildik. Bunlardan biri Şehzade Mehmet Selim Efendi'nin altın saatini kordonuyla beraber Hilal-i Ahmere bağışlamasıydı¹¹⁴¹. Bir diğeri ise İstanbul tüccarlarından Yahudi Salomon A.Modiyano Efendi'nin yaralı gaziler için Hilal-i Ahmer'e "Muzafferiyet" ve "Nasreddin Hoca" sigara kâğıtlarından üç yüz kutu bağışlamasıydı¹¹⁴².

---

¹¹³³ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.304; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.53, 62; *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.1,2; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹¹³⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.304, 305, 314, 315, 308, 316; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.56; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2.

¹¹³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1;

Babalık, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1.

¹¹³⁷ *İstikbâl*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.2.

¹¹³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹¹³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1.

¹¹⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.2; *İstikbâl*, 19 Teşrin-i Evvel 1338/ 19 Ekim 1922, No: 740, s.2.

¹¹⁴¹ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹⁴² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.50.

2.5.3. Yurt Dışından Yapılan Yardımlar

2.5.3.1. Dış Türklerin yardımları

Kamuoyuna yansıdığı kadarıyla başta Balkanlar olmak üzere yurt dışında yaşayan Türkler Büyük Taarruzla beraber Anadolu'da var olma savaşı yapan ırkdaşlarından maddi desteklerini esirgememişlerdi. Kıbrıs, Antakya, Girit ve Balkan devletlerinin yardımları özellikle basına yansımıştı. Bunun yanı sıra çeşitli nedenlerle Avrupa ve Amerika'da yaşayan Türkler de yardımlarda bulunmuşlardı. İşgal altında bulunan Kıbrıs halkı Büyük Taarruz'la beraber Hilal-i Ahmer için para toplamışlardı. 5 Eylül tarihiyle Mersin'den bildirildiğine göre, Kıbrıs basını Hilal-i Ahmere toplanan paranın büyük miktarlara ulaştığını bildirmişti¹¹⁴³. Kıbrıs'tan Lefkoşe Evkaf-ı İslami temsilcisi ve Muhacirin-i İslamiye Muavenet Komisyonu Reisi Musa Bey vasıtasıyla 170 İngiliz Sterlini Hilal-i Ahmer'e gönderilmişti. Musa Bey'in belirttiğine göre, şimdiye kadar cemiyete 1.050 İngiliz Sterlini gönderilmişti¹¹⁴⁴. Fransız işgalinde bulunan Antakya Türkleri de Kıbrıs'taki gibi Hilal-i Ahmer'e yardımlarda bulunmuşlardı. Örneğin, 14 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesinin bildirildiğine göre Antakya Debbağ Esnafı, Hilal-i Ahmer için kurban derileri toplamıştı. Toplanan bu derilerden elde edilen 276,20 kuruş ise Ayıntabi İlyas Efendi ve ortağı tarafından Hilal-i Ahmer veznesine teslim edilmişti¹¹⁴⁵.

Balkanlardaki Türkler de Anadolu'daki ırkdaşlarına yardımlarını esirgememişlerdi. Bunların başında ise Bulgaristan Türkleri gelmekteydi. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Dergisinin bildirdiğine göre Bulgaristan'da Peştre(?) Kasabası halkı yaralı gazilerin ihtiyacı için yüz on üç lira, Niğbolu halkı 10.300 leva, Niğbolu'da Settar Celil Efendi 1.500 Leva, Tikopoli halkı 10.619 kuruş cemiyet merkezine göndermişlerdi¹¹⁴⁶. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin 16 Eylül tarihli sayısında belirtilen yardım listelerinde, Dimetoka ile Biga nahiyeleri 55.390 ve Bulgaristan'ın Kızanlık Kasabası Hamursuz Köyü Türkleri Hilal-i Ahmer'e 7.500 kuruş

¹¹⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Sani/ 8 Kasım 1922, No 655, s.2.

¹¹⁴⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48-49.

¹¹⁴⁵ *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.3.

¹¹⁴⁶ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.302; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48, 61.

göndermişlerdi¹¹⁴⁷. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 22 Eylül tarihli sayısında belirtildiğine göre, Şumnu ve çevre köylerde yaşayan Türkler de 331.422 frank 70 santim parayı Hilal-i Ahmer'in Ankara şubesine göndermişlerdi. Gazete, yardım eden köyleri ve yardım miktarlarını da listeler şeklinde vermişti¹¹⁴⁸. Bulgaristan'dan başka Sırbistan sınırları içerisinde bulunan Nis'ten de eski İçişleri Bakanı Reşit Muhtar Paşa ve ailesi Hilal-i Ahmer Merkezine 11.000 kuruş göndermişti¹¹⁴⁹. Amerika'da yaşayan Balkan kökenli Türkler de Hilal-i Ahmer Cemiyetine yardım etmişlerdi. Dobruca, Yanya, Dimetoka, Makedonya, Varna ve Selanik gibi Balkan şehirlerinde doğmuş Türklerin bireysel tarzda yaptıkları yardımlar Türk basınında da listeler halinde kamuoyuna yansıtılmıştı.¹¹⁵⁰ Azerbaycan Türkleri de Büyük Taarruzla beraber Hilal-i Ahmere yardım etmişti. Nitekim, 23 Ekim tarihinde Kars'tan bildirildiğine göre Azerbaycan Şuralar Cumhuriyeti Merkez İcra Komitesi, Bakü'de Hilal-i Ahmer adına yardım toplamak için bir komisyon kurarak faaliyetlerine başlamıştı¹¹⁵¹.

Amerika ve Almanya gibi Batı ülkelerinde yaşayan Türkler de aralarında topladıkları yardımları Anadolu'ya göndermişlerdi. Amerika'da yaşayan Türkler Büyük Taarruzda şehit olanların aileleri ve çocuklarının mağduriyetlerini gidermek için topladıkları yardımları çeşitli tarihlerde Himaye-i Etfal Cemiyetine göndermişlerdi. 15 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre Amerika'dan gönderilen yardımlar on bin liraya ulaşmıştı. Gazete bundan başka 518 dolarlık (777 lira) yeni yardımın da yapıldığını bildirmişti. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 16 Ekim tarihli sayısında belirtildiğine göre ise Amerika'nın Mildorki şehrindeki Türkler 351 dolar 25 sentlik yardımda bulunmuştu¹¹⁵². Gazete, Amerika'da yaşayan Türklerin yaptıkları yardım listelerini de yayınlamıştı. Listeler incelendiğinde yardım

¹¹⁴⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No 615, s.2.

¹¹⁴⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecdûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.49.

¹¹⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2; *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrin-i Evvel/ 25 Ekim 1922, No 643, s.2; Bu komisyon Azerbaycan Komünist Partisi tarafından kurulmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Azerbaycan temsilcisi Memduh Şevket Bey'in Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgrafta belirtildiğine göre bu komisyonun görevi partinin ülkede "*Türkiye Hilâl-i Ahmer İâne Haftası*" ilanı kararını uygulamaktır. Komisyon bunun için Azerbaycan halkını 20 Ekimde İki Mescit'te yapılacak mitinge çağırılmıştı. Bkz: *Türkiye Kızılay Arşivi*, Kutu No: 101, Belge No: 273, 273-1.

¹¹⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Teşrin-i Sani/ 16 Kasım 1922, No 662, s.4.

severlerin Anadolu'nun ve Balkanların dört bir köşesinden olduğu görülmekteydi¹¹⁵³. Amerika'daki Türkler sadece Himaye-i Etfal'e değil aynı zamanda Hilal-i Ahmer Cemiyetine de yardımda bulunmuşlardı. Nitekim Amerika Fledelfiya şehrinde oturan Türk ve Müslümanlar adına İbrahim Mehmet Bey, 250 doları Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezine göndermişti¹¹⁵⁴. Almanya'da bulunan Türklerden de Anadolu'ya yardımlar gelmişti. Münih'te bulunan Ahmet İhsan Bey'in bir girişimi bu meyanda zikre değerlidir. İhsan Bey, Münih'te yaşayan Türk ve diğer Müslüman sakinlerini 16 Eylül Cumartesi günü Deutsche Rahof Otelinde toplantıya çağırmişti. İhsan Bey, toplantıya katılanları “*Yunanistan'ın Türk ve Müslimân istiklâlini külliyyen izâle etmek üzere üç seneden beri devam ettirdiği mezâlim ve yağmaya ve cinâyete karşı Anadolu'daki İstiklâl şühedâ'sının evlâdına yardıma da'vet eyledi*”. Bunun üzerine 567 Osmanlı Lirası, 70.000 Mark ve 60 Mecidiye gümüşü toplanmış ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezine gönderilmişti¹¹⁵⁵.

Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Girit Türkleri de önemli miktarda yardımlarda bulunmuşlardı. Amerika'da bulunan Girit Türkleri aralarında topladıkları yardımları Himaye-i Etfal'e teslim etmişlerdi. 2 Kasım'a kadar Himaye-i Etfal Cemiyetine toplam 1.049 dolar göndermişlerdi¹¹⁵⁶. Yine, Anadolu'da yaşayan Giritli Türkler de Hilal-i Ahmer adına yardımlarda bulunmuşlardı¹¹⁵⁷. Sadece Girit değil Rodos Türkleri de Büyük Taarruz sürecinde yardım etmişlerdi. 3 Ekim tarihli *Şark* gazetesinin bildirdiğine göre İzmir'de 28 Eylül tarihine kadar toplanan 1.969,464 kuruşun 280.000 kuruşunu (2.800 lira) Rodos Türkleri bağışlamıştı. Rodos Türkleri topladıkları parayı Vasfi Bey aracılığıyla İzmir Hilal-i Ahmer veznesine teslim etmişlerdi¹¹⁵⁸.

¹¹⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.4.

¹¹⁵⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecdûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.49.

¹¹⁵⁵ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecdûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.49; Kamuoyuna yansımaya da 15 Eylül tarihinde Miralay Nuri Bey önderliğinde Almanya'da da şehit çocukları için yardım toplanmıştır. Türk elçiliğinde zafer nedeniyle verilen mevlitte Nuri Bey'in önerisiyle yardım defteri hazırlanmıştı. Başta Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan olmak üzere birçok Türk'ün yardımlarının miktarı bir milyon Alman Markını aşmıştı. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 101, Belge No: 246.

¹¹⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Sani/ 3 Kasım 1922, No 651, s.4.

¹¹⁵⁷ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1.

¹¹⁵⁸ *Şark*, 3 Teşrin-i evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No:1237, s.2.

Basında görüldüğü üzere yurt dışındaki Türkler Anadolu'yu bu zor zamanlarında unutmamışlardı. O kadar ki Kıbrıs, Girit gibi işgal altında bulunan Türkler dahi Anadolu'daki ölüm kalım savaşına maddi desteklerini esirgememişlerdi. Bununla beraber Orta Asya Türklüğünün maddi desteği, Türk kamuoyuna yansımamıştı. Bu durumun da sebebi Türklerin yardımlarının işgalci Rusya kontrolünde gizlice Anadolu'ya aktarılmış olması kuvvetle muhtemeldi¹¹⁵⁹.

2.5.3.2. İslam Dünyasının yardımları

Büyük Taarruz sürecinde Türk ordusunun elde ettiği zaferler üzerine büyük sevinç gösterileri yapan İslam dünyası Türkiye'den maddi yardımlarını da esirgememişti. Daha, Büyük Taarruzdan önce Suriye, Mısır, Cezayir ve Tunus'ta Türk ordusuna yardım etmek için yerel ulema ve ileri gelenler tarafından Hilal-i Ahmer merkezleri kurulmuştu¹¹⁶⁰. Büyük Taarruzun başlamasıyla beraber Kuzey Afrika İslam dünyasında yardım faaliyetleri artırılmıştı. Suriye'nin, başta Şam olmak üzere birçok şehrinde yardım merkezleri kurulmuştu. Suriye gazeteleri İslam Âlemini Anadolu'ya maddi yardım yapmaya davet etmişti. Bu davete ise Şam halkı icabet etmişti. Özellikle zenginler yüksek meblağlı yardımlar yapmış, kadınlar ise mücevherlerini dahi Hilal-i Ahmer'e bağışlamışlardı¹¹⁶¹. Suriye sınırları içerisindeki diğer şehirler de yardımlara katılmıştı. 25 Eylülde Adana'dan bildirildiğine göre Trablusşam şehrinde Türk ordusunun zaferleri üzerine Müftü Abdülmecit başkanlığında Hilal-i Ahmer heyeti oluşturulmuştu. Heyet faaliyetlerine başlamış ve bir hafta içinde iki bin altın toplamıştı¹¹⁶². Bundan başka *Yeni Adana* gazetesinin bildirdiğine göre Trablusşam Hilal-i Ahmer cemiyeti Ankara'ya yedi bin Osmanlı

---

¹¹⁵⁹ Bu meyanda Kamuoyuna yansımaya da İstanbul'da bulunan Türkistanlılardan da yardım girişimleri olmuştur. Örneğin, Sultanahmet civarında Harbuk mahallesinden Türkistanlı Hacı Hüdaverdi 14 Eylül tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezine çektiği telgrafta hanımının bir ipekli çarşafını ve bir adet altın yüzüğünü yaralı gaziler ve şehit çocukları yararına İstanbul'da müzayedeye koyacağını bildirmişti. Aynı eşyaları Hilal-i Ahmer vasıtasıyla Türkistan'da da açık artırmaya koymayı planlamıştı. Elde edilecek paranın bir kısmıyla İstanbul'da şehitlerin ruhları için mevlit okutulmasını geri kalanının ise şehit ve yaralı gaziler için harcanması arzusunda olduğunu belirtmişti. Bu arzusu için Hilal-i Ahmerden gerekli yardımı istemişti. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 93, Belge No: 136.

¹¹⁶⁰ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3; *Babalk*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 966, s.2.

¹¹⁶¹ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹¹⁶² *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

lirası teslim etmişti¹¹⁶³. Yine, Suriye’den komiser emeklisi Harputluzade Ahmet Şevki Efendi, Büyük Taarruz’da şehit olanların çocuklarına harcanmak üzere doksan dört adet Osmanlı altınını Şam Sulhiye civarında oturan kardeşi Fuat Efendi aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa’ya göndermişti. Mustafa Kemal Paşa ise gelen bu hediyeyi 14 Ekim tarihinde Himaye-i Etfal’e teslim etmişti¹¹⁶⁴.

Beyrut’ta da Anadolu’ya yardım toplanması için bir Hilal-i Ahmer heyeti oluşturulmuştu. Beyrut Hilal-i Ahmer Cemiyeti Büyük Taarruz sürecinde Anadolu orduları için önemli miktarlarda yardım toplamıştı. 23 Ekim tarihi itibarıyla heyetin topladığı üç bin lira Mersin Mutasarrıflığı vasıtasıyla Ankara’ya gönderilmişti¹¹⁶⁵. Beyrutlular Himaye-i Etfal Cemiyetine de Büyük Taarruz sonrasında bin lira göndermişlerdi¹¹⁶⁶. Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Beyrut’tan bireysel anlamda para gönderenler de vardır. Osmanlı Hilal-i Ahmer dergisinin 15 Ekim tarihli sayısında belirtildiğine göre Beyrut’ta adını gizleyen bir hayırsever 500 Frank, yine Beyrut Divan-ı Umumiye Başmüdüriyeti Mukayyet Muavin Vekili Cemil Hamade Bey 10 Osmanlı lirası göndermişlerdi¹¹⁶⁷. Türkiye sınırları içerisinde bulunan Beyrutlular da Hilal-i Ahmer’e maddi yardımlarda bulunmuşlardı¹¹⁶⁸. Mısır’da da Hilal-i Ahmer komisyonları kurulmuş ve yardımlar toplanmıştı. Mısır’dan Anadolu şehit aileleri ile muhacir ve yaralıların ihtiyaçları için harcanmak üzere ilk olarak 25,140 İngiliz Sterlini gönderilmişti¹¹⁶⁹. Mısır Prenseslerinden Emine Hanım da Büyük Taarruz nedeniyle muhtaç muhacirlere aşure dağıtılması için Osmanlı Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesine 250 lira bağış yapmıştı¹¹⁷⁰. Türkiye’de yaşayan Mısırlıların da Hilal-i Ahmer’e yardımlarına rastlanılmıştı. İstanbul Göztepe’de yaşayan Mısırlı Neşet Bey ve kızı Adalet Hanım’ın 1.500 kuruşluk bağışları bu meyandadır¹¹⁷¹. Tunus’tan da Hilal-i Ahmer Cemiyetine yardımlar gönderilmişti. Tunus’ta çıkan “*Elvezir*” gazetesi Müdürü Eltayyib oğlu İsa aracılığıyla Fas’ın

¹¹⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.3.

¹¹⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.2.

¹¹⁶⁵ *İstikbâl*, 27 Teşrin-i Evvel 1338/ 27 Ekim 1922, No: 747, s.2; Beyrut’tan Büyük Taarruz öncesinde de yardımlar gelmişti. Haziran ayının başında gönderilen iki bin lira Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı tarafından Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne aktarılmıştı. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu: 18, Belge: 186.

¹¹⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.3.

¹¹⁶⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48-49.

¹¹⁶⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:12, s. 282.

¹¹⁶⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.47-48.

¹¹⁷⁰ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹¹⁷¹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.315.

Rabat şehrinde yaşayan Ahmet oğlu Elhac Ebubekir Efendi 200 ve aynı şehirde yaşayan Salih Tenito Efendi de 75 Fransız Frangı Hilal-i Ahmer Merkezine göndermişlerdi¹¹⁷².

Hintli Müslümanlar da Büyük Taarruzun hemen öncesinde Türkiye'ye yardımda bulunmuşlardı. Hindistan'ın o zamanki başkenti Bombay'da yayınlanmakta olan *Hilafet-i Osmaniye* dergisi 29 Haziran tarihli sayısında Hindistan Hilafet Cemiyetinin “*Anadolu mücâhidînine, İzmir mazlûmînine, Muhâcirin-i İslâmiyyeye, esîrlerimize*” para gönderdiğini bildiriyordu. Buna göre cemiyet Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın emrine 1.449.197 Rupî, “*İzmir mazlumlarına*” 605.447 Rupî, Türk esirlerine 35.575 Rupî ve Müslüman muhacirlere 53.304 Rupî olmak üzere toplam 2.143.523 Rupî göndermişti. (Bu para 142 bin kûsür İngiliz Sterlini, bir milyon Osmanlı kuruşuna denk düşmekteydi.) Mustafa Kemal Paşa da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla Bombay'da Hilafet Cemiyeti Reisine çektiği bir telgrafla, İslam kardeşliği vurgusu yaparak Hindistan Müslümanlarının bu yardımlarıyla “*Mü'minlerin kardeşten başka bir şey olmadıkları meâlindeki âyetül kerîmeyi tahakkuk ettirdiklerini isbât edip Cenâb-ı Hâkkın rızâ'-i sübhânîsini ve Resûlullah Efendimizin rızâ'-i nebevisini kazandığını*” ifade ederek “*bu münâsebetle zât-ı âlînize ve Hindistanlı kardeşlerimize en samîmî*” teşekkürlerini iletliyordu¹¹⁷³. Hindistan Müslümanları, Türk ordusu ve savaştan etkilenen halk için aynı yardımlarda da bulunmuştu. *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 29 Ağustos tarihli sayısında belirtildiğine göre, Hindistan Müslümanları Mersin'e Yunanlılardan kaçarak muhacir ve mülteci olmuş Türklerin giderlerinde kullanılması için elli sekiz balya ve sandık eşya göndermişti¹¹⁷⁴. Büyük Taarruz sürecinde Türk kamuoyuna yansdığına göre yukarda zikr edilenlerden başka İran, Bosna, Arnavut ve Afganistan Müslümanlarından da bireysel para yardımları yapılmıştı¹¹⁷⁵.

¹¹⁷² *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48-49.

¹¹⁷³ *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.1; Hindistan'ın Türk kamuoyuna yansımayan para yardımları da oldukça fazlaydı. ATASE ve Cumhurbaşkanlığı Arşivlerinde bulunan bu yardımlar için bkz: Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanlarından Milli Mücadele'de Türkiye Yardımları(1919-1923)*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991, s. 89-128.

¹¹⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No 592, s.2.

¹¹⁷⁵ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1; *İstikbâl*, 24 Teşrin-i Evvel 1338/ 24 Ekim 1922, No: 744, s.1; *İstikbâl*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No: 723, s.1; *İstikbâl*, 25 Teşrin-i Evvel 1338/ 25 Ekim 1922, No: 745, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.4; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül

2.5.3.3. Yabancıların Yardımları

Büyük Taarruz sürecinde yabancılardan da gerek Hilal-i Ahmer gerekse Himaye-i Etfale yardımların yapıldığı kamuoyuna yansımıştı. Bunlardan en göze çarpanı Rusya ve bağlı ülkelerden gelen yardımlardı. Örneğin, Rusya'nın Ankara elçisi Aralof, Türk ordusunun son zaferleri üzerine şehit çocuklarının eğitim ve öğretimlerinde kullanılması için Himaye-i Etfal Cemiyetine üç yüz lira bağışta bulunmuştu¹¹⁷⁶. Rusya'nın Adana Konsolosu Groni Adana'daki yaralı gaziler için Hilal-i Ahmer'e 600 paket sigara vermişti¹¹⁷⁷. Rusya Sovyet Şuralar Cumhuriyeti Şark-ı Karib Ticaret temsilciliğinden de İstanbul'da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine 30.000 kuruş bağış yapılmıştı¹¹⁷⁸. Rusya Sosyalist Şuralar Cumhuriyeti bünyesindeki Ukrayna da Anadolu'daki savaşzedelerin ihtiyaçlarını gidermek için harekete geçmişti. 28 Eylül tarihli *İstikbâl* gazetesinin bildirdiğine göre, Ukrayna Salib-i Ahmer Cemiyeti Anadolu'ya bir heyet gönderecekti¹¹⁷⁹. Yine, Ukrayna, Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığına tüm donanımlarıyla bir matbaa da hediye etmişti¹¹⁸⁰.

Amerika Birleşik Devletlerinin yardımları da Türk kamuoyuna yansımıştı. Amerika savaştan olumsuz etkilenen Rumlara olduğu gibi Türk halkına da yardım etmişti. 7 Ekim tarihiyle İzmir'den bildirildiğine göre Amerika Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti (Near East Relief), Manisa, Salihli, Kasaba, Alaşehir felaketzadelerine bin çuval yiyecek göndermişti¹¹⁸¹. Amerikalı Mister White, Diyarbakır Darüleytamına ise 32 ölçek buğday, 5 batman yağ, 3 batman sabun, 10 batman pirinç, 100 adet keçe, 100 adet yatak, 100 adet yorgan, 75 don, 75 kilot, 75 takım ceket, pantolon, 5 lamba yardımında bulunmuştu¹¹⁸².

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine bireysel anlamda para yardımı yapan yabancılar da bulunmaktaydı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Romanyalı Tacir Gabriel

---

1922, No: 993, s.1; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.308, 314, 318; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.58.

¹¹⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

¹¹⁷⁷ *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 3.

¹¹⁷⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.61.

¹¹⁷⁹ *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

¹¹⁸⁰ *İkdâm*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 9162,s.2.

¹¹⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹¹⁸² *Küçük Mecmûa*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, Sayı: 17, s.?.

Efendi 300¹¹⁸³, Mösyö Aşi Ş. Papu 2.500, Mimar Mösyö Nagom ve Alber Doleon 10.000, Mimar Mösyö Alber Doleon 5.000, Mösyö N.H. 1.500, Mösyö A.Loijers 200, Mösyö Rozental 500, Mösyö Vroker 2.500, Mösyö Parizilay 2.500, Mösyö Alber 2.000, Mösyö Şamtub kardeşler 2.500, Mösyö J.B ve Natura 1.000 kuruş¹¹⁸⁴ ve Flemenk Piyade mülazımı Mösyö Zeyfard Lahey sefirliği vasıtasıyla 10 Hollanda Filorini bağışlamışlardı¹¹⁸⁵. Bunlardan başka Franklin Bouillon'un da Yunanlıların tahribatını yakından görmek için gittiği Manisa'da Hilal-i Ahmere 4.000 Frank bağışta bulunmuştu¹¹⁸⁶. Yine, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetine, Amerikan Standart Gaz Kumpanyası 50.000(500 lira)¹¹⁸⁷, Geri Tobako Amerikan Tütün Kumpanyası 50.000¹¹⁸⁸, Moskupros Şirketi 1.000, Loyd Tristino Kumpanyası direktörü Mösyö Braztollu 10.000, Mösyö J. Behar ve kumpanyası 1.500, Minahim Kumpanyası da 5.000 kuruş yardımda bulunmuşlardı¹¹⁸⁹.

3. BATI ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ VE TAHRİBATI

Yunanlılar, Büyük Taarruz sürecinde Batı Anadolu'yu tahliye ederken Türk halkına sistemli ve programlı bir şekilde mezalim yapmışlardı. Mezalime yalnız Yunan askerleri değil yerli işbirlikçilerden de katılanlar olmuştu. Kamuoyuna yansdığı kadarıyla Yunanlılar mezalimde genelde aynı metodu kullanmışlardır. Buna göre, Hıristiyan unsurlar mezalim yapılacak yerleşim yerinden uzaklaştırılmakta ardından Yunan askerleri tarafından bu yer kordon altına alınmaktaydı. Daha sonra Türk evlerine zorla girilmekte ve halkın ne kadar değerli eşyası varsa gasp edilmekteydi. Bundan sonra ise özel olarak hazırlanmış yangın postaları petrole buladıkları paçavralarla yerleşim yerlerini ateşe vermekteydiler. Yangının büyümesi ve yayılması için de yangın bombaları sürekli olarak alevler içine atılmaktaydı. Bu esnada yangını söndürmek veya alevlerden kaçmak isteyen

¹¹⁸³ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹¹⁸⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.61-62.

¹¹⁸⁵ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48-49.

¹¹⁸⁶ *Sada-yı Hak*, 5 Teşrin-i Evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:36, s.2; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.48; *Hâkimiyet-i Millîye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.4.

¹¹⁸⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.61.

¹¹⁸⁸ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.59.

¹¹⁸⁹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.61-62.

halk ise kurşunlanarak öldürülmekteydi. Son olarak sivil esir adı altında istedikleri Müslümanları götürmekteydiler.

Basın, mezalimin planlı programlı yürütüldüğünü Yunan kaynaklarına dayanarak da ispatlamaya çalışmıştır. Örneğin, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Babalık* Atina'da çıkmakta olan *Amiros* gazetesinin 30 Mart tarihli sayısında yazdıklarını aktarmaktaydılar. Buna göre: “*Ankara Hükûmeti İzmir ve Trakya’yı almak istiyorsa gelsin bütün Yunanlılığının cesedi üzerinden yürüyerek alsın. Vatana karşı hıyânetden ise her şeyi âteşe verip kül etmek evlâdır.*”¹¹⁹⁰ Diğer bir örnek ise zamanın Yunan orduları Başkumandanı Papulas’ın Aralık 1921 tarihinde İzmir’in Ayanotini kilisesindeki söyledikleriydi:

*“Avrupa verdiği karârdan rücû’ eder Yunan ordusu hâkkını başka sûretle muhâfaza etmek teşebbüsünde bulunursa ordu çekildiği yerleri kâmilen tahrîb ve ihrâk sûretiyle yüz sene zarfında telâfisi kabil olmayacak zararlar ihdâs edecek ve bu sûretle Türkiye’de ebedî bir hâtıra bırakacaktır. Ordu bu husûstaki planını herhalde icrâ’ edecek ve bunu hiçbir kuvvet men’ edemeyecektir. Hatta İzmir ve Trakya dâhi bu halde terk edilecektir.”*¹¹⁹¹

Yunan esirlerinin verdikleri bilgiler de mezalimin büyük kumandanlar tarafından bizzat teşvik edildiğini göstermekteydi. Dimitri Kastayebis adlı bir Yunan askeri şunları itiraf ediyordu:

*“Beşinci fırkanın Kırk dördüncü âlâyında idim. Biz sigara almak için Bestanlı’ya inmiş idik. Yolda oturduk. İki üç arkadaş bir âteş yakarak ısınıyorduk. Muhârebe de oluyordu. Yüzbaşı Dalmaris bizi âteş yakarken gördü. Ne duruyorsunuz ortalığı âteşleseniz, köyleri tutuşturunuz dedi. Neferler bunun üzerine Bestanlı karyesini âteşe verdiler”*¹¹⁹².

Yine, Zabit Vekili Yuvan oğlu Teodos, Zabit vekili Dimitri oğlu Alafor, Hristo oğlu Dimitri ve Kostantin oğlu Dimitri, Zabit vekili Yorgi oğlu Anestas, Başçavuş Vasil oğlu Petro, Başçavuş Yorgi oğlu Kriko, Büyük Taarruz sürecinde Yunan ordusunda Anadolu’yu tahrip ve bütün Müslümanların imha edilmesi siyasetinin uygulandığını itiraf etmişlerdi. Onlar yapılan bu mezalime büyük komutanların göz yumduklarını, yerli Rum ve Ermenileri tahrik ettiklerini

¹¹⁹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.2; *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.2.

¹¹⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.2; *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.2; *Anadolu’da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338(1922), s.29.

¹¹⁹² *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

söylemişlerdi¹¹⁹³. Büyük Taarruz sürecinde Türk basını bunlardan başka özellikle yangınların Yunan kumandanlarının emriyle yapıldığını ortaya koyan haberleri kamuoyuna yansıtmişti¹¹⁹⁴.

3.1. YANGINLAR

Yunanlılar bilindiği üzere, Büyük Taarruz'un başlamasından bir gün sonra ilk ciddi yenilgilerini almış ve geri çekilmeye başlamışlardı. Bu geri çekilişte Türk halkına büyük zulümler yapmışlardı. Bu zulümlerinde başvurdukları en önemli metotlardan biri şehir, köy, kasaba, ev, klube, ambar, ahıl, ahır gibi yerleri ve köylünün harman ve tahıl gibi iâşe ürünlerini yakmaktı. Bu yangınlarda sadece mal kaybı değil çok sayıda insan ve hayvan da katl edilmekteydi. Yunanlıların çıkardıkları yangınlar basın tarafından kamuoyuna aktarılmaktaydı. Savaşın seyrini anlatan resmi tebliğlerde çok kısa cümlelerle Büyük Taarruzda Yunanlıların çıkardıkları yangınlar yer almıştı. Genelkurmay Başkanlığı tarafından gazetelere servis edilen bu tebliğlerin neredeyse hepsinde kamuoyu Yunanlıların çıkardığı yangınlardan haberdar edilmekteydi. Bununla beraber tebliğler tafsilata yer vermemekte, kamuoyu Yunan mezalimi hakkında yeterince bilgilendirilmemekteydi. Basın ise, bölgeye gönderdiği muhabirlerinin telgrafları, olaylara şahit olanların anlatımları, kurulan mezalim komisyonlarının raporları gibi kaynaklardan Yunanlıların çıkardığı yangınları tafsilatıyla Türk kamuoyuna aktarmıştır.

Türk basının kamuoyuna aktardığı kadarıyla Yunanlılar daha Büyük Taarruzun ilk mağlubiyetiyle 27 Ağustosta Afyonkarahisar'ı tahliye ederken şehri ateşe vermişlerdi. Bununla beraber Türk kuvvetlerinin Afyonkarahisar'a girmesinden sonra yangın halk ve askerler tarafından fazla büyümeden söndürülmüştü. Bu yangında İzmir istasyonu ve civarında bulunan kulüp binası, askerlik şubesi, 2 otel, 12 ev, 3 ticaret deposu, Hükümet Dairesi civarında: 1 Mescit, 45 dükkân, 8 kahvehane, 1 fırın ve Girit muhacirleri için hükümet tarafından yaptırılan 107 ev, 10

---

¹¹⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kanun-ı Evvel/ 6 Aralık 1922, No 679, s.2; Yunan ordusunun, yerli işbirlikçilerin ve çetelerin mezalimdeki rollerini bölgeyi inceleyen komisyonda bulunan Mehmet Asım güzel bir şekilde ortaya koymuştur. Bunun için bkz: Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, *İzmir'den Bursa'ya*, Üçler Matbaası, İstanbul 1974, s.109-136.

¹¹⁹⁴ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Eylül 1338/ 22 Eylül 1922, No 615, s.2.

dükkân, 2 kahvehane ve Mecidiye mahallesinde 3 ev yanmıştı. Hamidiye mahallesinde ise 23 ev tahrip edilmişti¹¹⁹⁵. 26 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin belirttiğine göre ise Afyonkarahisar Mutasarrıflığı şehrin zayıyatıyla ilgili hazırladığı bir raporu yayınlamıştı¹¹⁹⁶. Bu rapora göre Afyonkarahisar’da Yunanlılar Akören, Deper, Kışlacık, Kalecik-i Kebir, Kalecik-i Sagir, Çakır, Çavdarlı, Doğanlar, Ulucak, Sülümenli, Döğer, Sarıcaova, Leğen, Beyköy, Eğret ve İhsaniye köy ve kasabalarını tamamen yakmışlardı¹¹⁹⁷. Yunanlılar şehri terk ederken yalnızca yerleşim yerlerini değil savunmasız halkı da yakma girişiminde bulunmuşlardı. Afyonkarahisar’dan kaçarken İmaret Camisine topladıkları altı yüz kişiyi diri diri yakmaya teşebbüs etmişlerse de Türk ordusunun şehre girmesiyle bu girişimlerini gerçekleştirememişlerdi¹¹⁹⁸.

Yunanlılar Eskişehir’de de büyük yangınlar çıkardılar. Şehri önce yağmalamışlar, ardından yağlı paçavralarla yakmışlardı. Yangından kaçmaya çalışanlar ise kurşunlanarak öldürülmüşlerdi. Gerek yangından gerekse kurşunla ölen sivil halkın sayısı iki yüz elli kişi civarındaydı. Yunanlılar bomba ve yağlı paçavralarla tuz ve tahıl pazarları, istasyon civarı ve fabrikalardan başka, Arifiye Mahallesi, Köprübaşı ve İhsaniye mahallelerini tamamen; Sivrihisar, Hacı Ali Bey mahallelerini ise kısmen yakmışlardı. İki bin ev, yirmi beş otel, iki bin mağaza ve dükkân, beş hamam, dört fabrika, iki cami, üç mescit, on okul yandığı gibi şehrin etrafındaki yüz elli bin dönümlük ormanlık arazi de kül olmuştu. Yunanlılar,

¹¹⁹⁵ *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1.

¹¹⁹⁶ Afyonkarahisar Valiliğinin Yunan mezalimine dair bu raporu 16 Ekim 1922 tarihlidir. Raporun aslı 20 maddeden oluşmaktadır. Bkz: Mehmet S.Aygen, Ahmet Tunca, Ahmet Sarlık, *Büyük Zafer’e Doğru*, Türkeli Matbaası, Afyon 1984, s.28-30.

¹¹⁹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4; Aygen vd, *a.g.e.*, s. 28; Yusuf İlgar, “Milli Mücadele Döneminde Afyonkarahisar’da Yunan Mezalimi”, *V.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon Belediyesi Yay., s. Afyonkarahisar 2000, s. 394; Ulucak’taki mezalime dair 5.Süvari Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa 29 Ağustosta Batı Cephesi Kumandanlığına bir telgraf çekmiştir. Telgrafta Ulucak’ta düşmanın, kadınları bir eve toplayarak yaktığını anlatarak bu vahşetin intikamını alacağını belirtmiştir. Bu olayların mesuliyetlerinin tamamen Yunanlılar olduğunu tüm cephede ilan edilmesini istemişti. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 156, Belge: 156-17; Afyonkarahisar’daki 28 Ağustos tarihli tayyare raporları da Yunanlıların çıkardıkları yangınları gözler önüne sermektedir. Öğleden sonraki tayyare raporlarına göre: “*Gazlıgöl’den itibaren garbe doğru düşman, köyleri ve harman yığınlarını yakmaktadır.*” Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 155, Belge: 155-9.

¹¹⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4; Aygen vd, *a.g.e.*, s. 30.

Eskişehir’de Fransız ve Alman okullarını da yakmışlardı. Hatta, Fransız mektebinin yangından sonra sağlam kalan duvarları da bombalanarak ortadan kaldırılmıştı¹¹⁹⁹.

2 Eylülde Aydın ve çevresinde de yangınlar çıkarmışlardı. Aydın, Nazilli, Amce ve bazı köyler tamamen; Söke, Germencik ve Sultanhisar nahiyeleri ve Melek, Balad, Gencanlı ve Orakçılı köyleri büyük oranda yakılmıştı¹²⁰⁰. Aydın’da genel olarak 28.351 ev, 6.600 han, hamam ve dükkân, fabrika, debbağhane, bağhane ve 140 okul yakılmıştı. Öldürülenlerin sayısı ise tespit edilebildiği kadarıyla 1.200 civarındaydı¹²⁰¹. Söke’de çıkarılan yangında ise başta Hükümet Konağı olmak üzere çarşı tamamen; civar mahalleler, Rum mahallesindeki büyük kilise ve İtalyan kumandanlığı dairesi ise kısmen yanmıştı. Yunanlılar, Söke’de bir kısmını yakmak suretiyle toplam kırk kişiyi de öldürmüşlerdi¹²⁰².

Yunan ordusu 31 Ağustos tarihinde Uşak’ın neredeyse tamamını yakmıştı¹²⁰³. 28 Eylül tarihinde Anadolu Ajansının resmi verilerinde belirtildiğine göre, Uşak’ta 1.785, bağlı yerlerde 6.347 olmak üzere toplam 8.132 ev, 689 dükkân, 119 cami ve mescit yanmıştır. Bunların yanı sıra birçok insan da öldürülmüştü¹²⁰⁴. Büyük Taarruz sonrasında oluşturulan komisyon raporuna göre Uşak’taki yangın bizzat Yunan Mevki Kumandanı Miralay Samis ile Merkez Kumandanı Papaderilo tarafından

---

¹¹⁹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; İkdâm, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.3. İkdâm, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *Açıksöz*, 9 Eylül 1338/9 Eylül 1922, No:576, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.2; *Yeni Adana* gazetesinin Eskişehir Mezalimine dair verdiği sayılarda bazı değişiklikler vardı. Gazeteye göre Eskişehir’de 8 mahalle, 2.000 ev, 1800 dükkân, iki han, dört un, bir yapağı ve bir halı olmak üzere 6 fabrika, 5 cami, 30 han ve otel, Fransız ve Alman mektepleriyle Dursun Fakih mektebi yanmıştı. Bkz: *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179; 1 Eylül tarihli tayyare keşif raporuna göre Eskişehir üçü istasyon civarında biri çarşıda diğeri de güneyde olmak üzere beş yerden yanmaktadır. *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 83, Belge: 83-2.

¹²⁰⁰ *İstikbâl*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 704, s.1; Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa imzalı 16 Eylül tarihli surette de Aydın’ın birkaç bina haricinde tamamen yandığı belirtilmekteydi. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1790, Gömlek: 18, Belge: 18-6.

¹²⁰¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Teşrin-i Evvel/ 18 Ekim 1922, No 637, s.2.

¹²⁰² *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.1.

¹²⁰³ Jaeschke, *a.g.e.*, s.190.

¹²⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1; Genelkurmay Başkanlığının 1 Eylül tarihli Harp raporunda da Yunanlıların Uşak ve çevresinde yangınlar çıkardıkları halka karşı zulümler yaptıkları belirtilmiştir. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 140, Belge: 140-1; 1 Eylül tarihli tayyare raporlarına göre ise Uşak tren istasyonu ve şehir tamamen yanmakta, halk gruplar halinde kaçmaktadır. Köylerin ve harmanların yakılması nedeniyle oluşan “*kesif dumandan*” tayyareler şehirde gerekli keşfi yapamamaktaydılar. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 83, Belge: 83-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 98, Belge: 98-1; *ATASE*, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 100, Belge: 100-1; Falih Rıfkı’nın 1 Ekim 1922 tarihli Uşak ziyareti esnasındaki şehrin tahribatı izlenimleri için ayrıca bkz: Edip, Kadri, v.d., *a.g.e.*, s.81-85.

hazırlanmış ve uygulanmıştı. Yangın neticesinde şehir merkezinde bin sekiz yüz hane ve dükkân, on altı cami, mescit ve tekke yanmıştır. Yine, üç yüz otuz iki kişi yakılarak öldürülmüştür¹²⁰⁵

Yunanlılar, Manisa'yı ve ona bağlı Salihli, Eşme, Alaşehir ve Kasaba(Turgutlu)'yı da yakmışlardı. Büyük Taarruzun hemen akabinde kurulan mezalim tahkik heyetinin kamuoyuna yansıyan raporuna göre Manisa da diğer yerler gibi plan ve program dâhilinde yakılmıştır. Manisa ateşe verilmeden üç gün önce yerli Rum ve Ermeniler şehirden tahliye ettirilmişti. 6 Eylül akşamı ise Yunan Merkez Kumandanı Yagurci ve Erkan-ı Harbiye Reisi Filipos'un emir ve idaresinde göğüsleri kırmızı işaretli ve başları siyah kalpaklı yangın postaları Manisa'yı yaktılar. Yangını söndürmeye çalışanlar ise silahlı kuvvetler tarafından öldürülmüştü. Kısa sürede şehri saran yangından canını kurtarmayı başaran Türkler ise dağlara sığınmak için yola koyulmuştu. Fakat bunların büyük bir kısmı yollarda Yunan çeteleri tarafından öldürülmüşlerdi¹²⁰⁶. Yangında, Manisa'da 10.700 ev, 13 cami, 2.728 dükkân, 19 han, 16 bağ, 3 fabrika, 5 çiftlik, 9.740 köy evi yakıldığı gibi 3.500 kişi ateşte yakılmak ve 855 kişi ise kurşuna dizilmek suretiyle öldürülmüşlerdi¹²⁰⁷. Manisa'ya bağlı Salihli, Eşme, Alaşehir ve Kasaba da Yunan yangınlarına maruz kalmıştı. Buralarda çoğunluğunu Rum ve Ermenilerin oluşturduğu yerli işbirlikçilerin desteğiyle Yunan postaları tarafından çıkarılan yangınlar sonucunda: Salihli'de yüz kişi ateşe atılarak feci şekilde öldürülmüş, 2.000 ev, 450 dükkân, 2 cami, 22 han, 2 otel, 12 fırın ve 5 fabrika ile Salihli'ye bağlı dört köy tamamen altı köy ise kısmen yakılmıştır¹²⁰⁸. Alaşehir'de 3.000 dükkân, 10 cami, 20 mescit, 22 köy ve istasyon binası tamamen yanmıştı¹²⁰⁹. Turgutlu'da ise 5800 ev yakılmıştı.¹²¹⁰

¹²⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3; Sadiye Tutsak, "Milli Mücadele'de Uşak, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.X, İzmir 1995, s. 310.

¹²⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2; Yakup Kadri'nin anlatımıyla Filipos emrinde Manisa'nın yakılması için bkz: Edip, Kadri, v.d., *a.g.e.*, s.33-38. Falih Rıfkı'nın sırasıyla 27, 28, 29, 30 Eylül 1922 tarihlerinde Manisa, Kasaba, Salihli ve Alaşehir ziyaretleri esnasında yangın ve tahribat izlenimleri için bkz: aynı eser, s.58-80. Genelkurmay Başkanlığının 5 ve 6 Eylül tarihli harp raporlarında Eşme, Ahmetli, Alaşehir ve Salihli kasabalarının tamamen yakıldığı halktan birçok kişinin şehit edildiği belirtilmiştir.Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1786, Gömlek: 143, Belge: 143-1; 1a; *ATASE* İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 75, Belge: 75-1; *ATASE* İSH, Kutu: 1798, Gömlek: 76, Belge: 76-1.

¹²⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.4; Yabancı gazetecilerden oluşan heyetin verdiği rapora göre ise Salihli'de çıkan yangında: İki bin ev, dört yüz dükkân, yirmi dört han ve otel, on altı fırın, yirmi bir kahvehane, beş fabrika, bir sinema ile cami, bir havra üç mektep,

İzmir’de de bilindiği üzere büyük bir yangın çıkmıştı. Yangına İzmir’in kurtuluşu kısmında tafsilatıyla değinildiği için burada bir kez daha belirtme gereği duymuyoruz. Bununla beraber Türk kamuoyuna Yunanlıların İzmir’e bağlı yerler de yangınlar çıkardıkları yansımıştır. Bu yangınlarda cami ve mescitlerin özellikle yakılması dikkat çekmekteydi. 15 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*’nin kamuoyuna aktardığına göre İzmir ve civarındaki Sarı Köy’de bulunan Yunus Emre, Ahi Şeyh Köyündeki Lala Şahin, Seferihisar’ın Tekbir Köyünde Lezeci Ahmet Tekkelerinin de bulunduğu toplam yüz elli cami ve birçok tekke, Yunanlılar tarafından tamamen yakılmış veya tahrip edilmişti¹²¹¹. Yunanlılar Bursa’yı ise yakmak için hazırlıklar yapmışlarsa da bunda başarılı olamamışlardı¹²¹². Bunda en önemli sebep ise şehirdeki yabancı konsolosların ve subayların caydırıcı tavrı ve Türk ordusunun hızla şehre girmesi olmuştu.

3.2. YAĞMA VE GASPLAR

Büyük Taarruz sürecinde Yunan kuvvetleri Müslüman halka karşı yağma ve gaspa da başvurmuşlardı. Yunanlılar, Afyonkarahisar’ı tahliye ederken gasp ve yağma faaliyetlerini artırmışlardı. Afyonkarahisar Mutasarrıflığı’nın 16 Ekim tarihli raporunda gasp edilen eşya ve değerli mücevherlerin hesap edilemeyecek derecede fazla olduğu ifade edilmişti¹²¹³. Afyonkarahisar’daki yağmalara Rumların yanında Ermeniler de iştirak etmişti. 29 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre İzmir Düyun-u Umumiye Müdür Vekâletinde bulunan Ohannes adındaki bir Ermeni Afyonkarahisar’ın Türkler tarafından geri alınması üzerine Mal Sandığında bulunan bir milyon üç yüz bin küsür kuruşluk parayı alarak kaçmıştı¹²¹⁴.

---

hükümet konağıyla Posta ve Telgrafhane ve istasyonu tamamen yanmıştı. Bkz.: *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁰⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2; Alaşehir 4 Eylülde yakılmıştır. Bkz: Jaeschke, *a.g.e.*, s.191.

¹²¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.1.

¹²¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2; Bununla beraber Bursa’yı kurtaran 3. Tümen Komutanı Şükrü Naili Paşa’nın 12 Eylül tarihindeki suretinde belirttiğine göre: Bursa’da bazı kiliseler ile Rum ve Müslüman evleri yakılmıştı. Yine Kaladar Rumköyü hattı da yakılmıştı. Mühendis Lütfü Bey’in ailesi de Yunanlıların yayılım ateşiyle öldürülmüşlerdi. Bkz: *ATASE, İSH*, Kutu: 1790, Gömlek: 17, Belge: 17-8.

¹²¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4.

¹²¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.2.

Yunanlılar Büyük Taarruz esnasında Eskişehir’i terk ederken de gasp ve yağmaya başvurmuşlardı¹²¹⁵. Eskişehir’in tahliyesinden dört gün önce mağaza ve dükkânlardaki kıymetli eşyalar askeri otomobillerle taşınmıştır. Yine parası olması muhtemel kişilerin evlerine baskınlar düzenlenerek halkın para ve mücevherlerine el koyulmuştur. Türk basının belirttiğine göre, Eskişehir’de yapılan bu yağma da beş milyon liralık zarara sebep olmuştur¹²¹⁶. Yunanlılar Eskişehir’i yaktıkları gece şehirdeki İran Konsolosluğunu da basarak yağma etmişlerdi. Hatta Konsolos Rıza Bey’in yeğeni Fercullah Bey’i de tutuklayarak götürmüşlerdi¹²¹⁷. Uşak ve Manisa’da da kapıları zorla kırmak suretiyle Müslüman halkın değerli eşyalarını silah zoruyla gasp etmişlerdi¹²¹⁸. Hatta Kasaba’da değerli eşyalarını vermek istemeyen Müslüman vatandaşlar önce dövülmüş ardından ise öldürülmüşlerdi¹²¹⁹. Yunanlılar gasp ve yağmalara Denizli’de de başvurmuşlardı. Sarayköy’e bağlı köylerden otuz yedi bin üç yüz kırk liralık eşya gaspedilmişti¹²²⁰. İzmir’de ise Yunanlılar daha Büyük Taarruz sürecinde Müslümanların elindeki tüm nakliye araçlarına ve tarım ürünlerine Yunan ordusuna tahsis edileceği gerekçesiyle el koymuşlardı¹²²¹. Bursa’da ise Minla Garb Mahallesi halkından sürekli olarak para ve değerli eşyalarını istemişlerdi¹²²². Bursa’nın Alişar köyünde Yunanlılar tarafından 168.500 kuruş çalınmıştı¹²²³.

¹²¹⁵ İşgal boyunca Eskişehir’de bir milyon üç yüz bin kıyye tiftik ve beş yüz bin kıyye yapağı Yunan askeri levazım memurları tarafından mağaza kapıları kırılarak gasp edilmiştir. Yine on üç aylık işgal sürecince köy ve kasabalardan altı bin vagon buğday ve arpa, on iki bin okka afyona el koyulmuştur. Sivrihisar Mihaliccik kazasından altı yüz bin koyun ve tiftik keçisine, iki yüz elli bin sığır ve bin sandık lületaşına el konulmuştur.

Yunanlılar, üç bin çift at arabası, on beş bin çift manda ve öküz arabasını da gasp etmişlerdi. Yine on bin metre küp keresteyi bedelini ödemededen sözde mübaya etmişlerdi. Eskişehir’den gasp edilen gıda maddelerinin bedeli ise bir buçuk milyon lira değerindeydi. Kral Konstantin Eskişehir’e geldiğinde buradan bin beş yüz adet değerli halıyı kendisi ve mahiyeti bedelsiz olarak götürmüştü. Yine Yunan ordusu kumandanları da beş bin adet halı gasp etmişlerdi. Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1.

¹²¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

¹²¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2; İran Hükümeti kısa bir süre sonra Yunan ordusunun kendi vatandaşlarına yaptığı bu muameleyi Atina Hükümeti nezdinde protesto etmiştir. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.1.

¹²¹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3; Tutsak, *a.g.e.*, s. 311.

¹²¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2.

¹²²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrin-i Evvel/ 25 Ekim 1922, No 643, s.3.

¹²²¹ *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.2.

¹²²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2.

¹²²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3.

Çanakkale'ye bağlı Bayramiç'te de soygunculuk yapmışlardı. Mal Sandığında bulunan 1800 lirayı alıp kaçmışlardı¹²²⁴.

3.3. TECAVÜZ VE KAÇIRMALAR

Yunanlılar Türk ordusu karşısında kaçarken uyguladıkları mezalimde tecavüz ve insan kaçırmaya da sıklıkla başvurmuşlardı. Bu mezalim Türk basınınca özellikle mezalim tahkik heyetlerinin raporları ve şahitlerin ifadeleri merkezinde Türk kamuoyuna yansıtılmıştı. Yunanlılar daha Afyonkarahisar'ı tahliyeleriyle beraber sivil esir bahanesiyle çok sayıda Müslüman'ı zorla beraberlerinde götürmüşlerdi. Afyonkarahisar'dan 132 kişi, Uşak'tan 3.210 kişi, Eskişehir'den 150 kadın, Salihli'den 110 kız Yunanlılar tarafından zorla götürülmüşlerdi¹²²⁵. 11 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Batı Anadolu'da Yunanlılar tarafından zorla götürülen 42 kadın ve erkeğin isimlerini kamuoyuna duyurmuştu¹²²⁶. Yunanlıların zorla beraberinde götürdükleri erkekler askeri malzemelerin taşınmasında kullanılmış, birçoğu yolda öldürülmüştü. Kadınların büyük çoğunluğu ise yollarda dövülerek tecavüze uğramış, direnenler ise öldürülmüştü. Türk basını bunlara dair çok sayıda mezalim tahkik raporunu Türk kamuoyuna aktarmıştı¹²²⁷. Bazı kadınlar ise kaçmayı başararak köylerine dönmüşlerdi¹²²⁸. Yine, Yunanlılar beraberinde götürdükleri bazı güzel kadınların dinlerini değiştirerek zorla evlendirmişlerdi. 10 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi bu meyanda Eskişehir'de bir şekerinin kızının iki fotoğrafını yayımlayarak altına zorla götürülen bir kızın Yunan çavuşuyla evlendirildiğini yazmaktaydı. Yazıda belirtildiğine göre kız evlendirilmeden önce kiliseye götürülerek vaftiz edilmişti. Fotoğrafların biri vaftiz edilmeden önce diğeri ise vaftizden sonrasını göstermekteydi¹²²⁹.

¹²²⁴ *Vakit*, 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922, No:1704, s.2.

¹²²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4.

¹²²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.2; Manisa'dan Yunanistan'a zorla götürülenlerin isimleri için bkz: Türk Kızılay Arşivi, Kutu No: 77, Belge No: 10-1.

¹²²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.1.

Yunanlılar geri çekilirken Müslüman kadınlara tecavüze de yeltenmişlerdi. Sadece tecavüzle yetinmemişler, birçok kadını feci bir şekilde öldürmüşlerdi. Bu hususta Türk kamuoyuna yansıyan çok sayıda haberden bir kaçını örnek vermenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. 12 Eylül tarihli *Babalık* gazetesi Uşak'ta çok sayıda kadına tecavüz edilip öldürüldüğünü belirtmekteydi. Samizade Süreyya'nın 3 Eylül tarihinde *Babalık* gazetesine gönderdiği mektupta Uşak'ta Yunanlıların altı Müslüman kadının “*alet-i tenasüliyelerine*” kazık soktuklarını ve başlarını keserek gövdelerinin üzerine koyduklarını belirtiyordu¹²³⁰. Yunanlılar Kasaba'da da birçok kız ve kadına tecavüz etmişlerdi. Kendilerine direnen kız ve kadınları vahşice öldürmüşlerdi¹²³¹. Yine İzmir'de de çok sayıda kadın tecavüz edilerek öldürülmüştü. Çiğli'de bulunan Boşnak Köyü tamamen yakılmış ve bütün kadınlarının ırzlarına tecavüz edilmiştir. Musa Bey'in kızı henüz on üç yaşında olan Ayşe, yüz kadar Yunan askeri tarafından tecavüze uğramıştı. Kız bu tecavüzlere dayanamayarak ölmüştü. Yine Hisarlık ve Dirilik çiftlikleriyle Kozluca köyü de tamamen yakılarak kadın ve kızlarının ırzlarına geçilmiş ve daha sonra kadınlar erkeklerle beraber öldürülmüşlerdi¹²³². Bursa'da da birçok kadın ve kıza tecavüz edilmişti. 28 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'nin Bursa muhabiri “*Kadınlara ve kızlara ölümü ar ettirecek muâmelelerde*” bulunulduğunu bildirmişti¹²³³. Alishar köyünün savunmasız kadınlarının tamamına tecavüz edilmiş birçokları da öldürülmüştü. Tecavüz edilenler arasında 11 yaşındaki Huriye'ye de vardı. Çocuk yaşındaki Huriye'ye dört Yunan askeri tecavüz etmişti¹²³⁴. Yine Bursa'nın Ahmetbey köyü de Yunanlılar tarafından yakıldığı gibi kadınlara da tecavüze uğramıştı¹²³⁵. Yunanlıların tecavüzde hangi boyuta ulaştığını Kütahya'dan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine gönderilen bir mektup açıkça ortaya koymaktaydı. 17 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınlanan mektuba göre Çobanlar Köyünde henüz dokuz yaşında bir kız köy camisinde çok sayıda Yunan askerinin saatlerce tecavüzüne uğramıştı. Mektuptan anlaşılacağına göre Yunanlılar sadece kız çocuklarına değil erkeklere de tecavüz

¹²³⁰ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

¹²³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹²³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; Hülagü, *a.g.e.*, s. 316-317.

¹²³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.3.

etmişlerdi. Nitekim Çekürler Köyünde yetmiş beş yaşında Abazece oğlu Ali Ağa da on beş Yunan askerinin tecavüzüne uğramıştı¹²³⁶.

3.4. ÖLDÜRME VE YARALAMALAR

Yunan ordusu, Batı Anadolu'dan çekilirken savunmasız halkı, işkence, tecavüz, yakma, kurşunlama, delici aletle kesme gibi yöntemlerle yaralayıp öldürmüştü. Bu hususlarda sayısız örnekler kamuoyuna yansımıştır. Yunanlıların Türk halkına yaptıkları yaralama ve öldürme faaliyetlerinden dikkat çekenlerin bazıları şunlardır:

17 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Kütahya Altıntaş'tan bir okurun gönderdiği mektuba dayanarak verdiği bilgiler bu meyanda oldukça önemlidir. Mektup, Yunanlıların buradaki sivil halkı nasıl vahşice öldürdüklerini ortaya koymaktadır. Mektuba göre Düföler (?) köyünde yaşlı bir Müslüman'a köyde silah taşıyanların isimlerini söylemek için işkence yapmışlardı. Buna göre, ihtiyarın ayaklarını ve kollarını bağlayarak bir hafta bu vaziyette tutmuşlardı. Her gün değişik zamanlarda yaşlı adamı dövmek suretiyle öldürmüşlerdi. Yine, Ören Köy'de eşraftan on kişi ayaklarından asılmak ve erkeklik organları kırbaçlanmak suretiyle öldürülmüştü. Alıncak köyünün çocuk ve delikanlıları ise kızgın yağa sokulmak ve ateşe atılmak suretiyle canice öldürülmüşlerdi¹²³⁷.

Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Uşak'taki ölüm ve yaralama vakaları oldukça yüksekti. Samizade Süreyya'nın Uşak'tan bildirdiğine göre, bu şehirde üç yüz kadar Müslüman öldürülmüştü¹²³⁸. Savaşın hemen sonrasında yapılan tahkikata göre yeni cesetlere de ulaşılmıştı. Halide Hanım başkanlığındaki mezalim tahkik heyetine göre, Uşak'ta çeşitli şekillerde bin kadar Müslüman öldürülmüştü. Ölenlerin yüz sekizinin kimlikleri saptanmışsa da kırlar, bağlar, bahçeler arasında hüviyetleri tespit edilemeyen 982 ceset görülmüştür. Bunların 322'si yanarak 40'ı boğularak diğerleri de kurşunlanmak, işkence edilmek suretiyle öldürülmüşlerdi¹²³⁹. Uşak

¹²³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.2; *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.47-48.

¹²³⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.2; *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.48.

¹²³⁸ *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1.

¹²³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

merkezde olduğu gibi bağlı yerlerde de durum aynıydı. Nitekim, 29 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi bağlı yerlerle beraber öldürülenlerin sayısının 13.480(?) kişi olduğunu belirtmekteydi¹²⁴⁰.

Manisa, Salihli, Eşme, Kula, Ahmetli, Alaşehir'de de Yunan mezalimine maruz kalan birçok masum vatandaş öldürülmüş ve yaralanmıştı. Türk basınından anlaşıldığı üzere Manisa'da toplam 3.500 kişi ateşe atılmak suretiyle ve 855 kişi de kurşuna dizilerek öldürülmüştür¹²⁴¹. Manisa'daki öldürülmelerde insanlık dışı metotlar da kullanılmıştı. Örneğin, Manisa'da Debbağ Hacı Ahmet Efendinin evinde, bir hamile kadının karnı deşilmiş ve çocuğu dışarıya çıkarılarak parça parça edilmişti¹²⁴². Salihli'de 6 Eylül tarihinde Adem Ağa isiminde birinin kolları kesilmiş, Mustafa'nın hanımı Ayşe'nin sekiz yaşındaki kızı Nigar teslim diye ellerini yukarıya kaldırmasına rağmen Yunan askerleri tarafından kurşunla göğsünden vurularak öldürülmüştü¹²⁴³. Salihli'deki mezalimde toplam yetmiş iki kişi diri diri yakılarak öldürülmüş elli kadar Müslüman da kulak veya burunları kesilmiş halde yaralanmışlardı¹²⁴⁴. Alaşehir'de üç yüz kişilik bir kadın kafilesi şehirden istasyona götürülürken makineli tüfek ateşine maruz kalmışlardı. Bu kafilenin büyük çoğunluğu ölmüş sadece seksen kadarı dağlara kaçarak kurtulabilmişti¹²⁴⁵. Yine, Kula'da da otuz Müslüman yakılarak öldürülmüştü¹²⁴⁶. Kasaba'da yapılan mezalimde ise 1.200 kişi yaralanmış ve öldürülmüştür¹²⁴⁷.

İzmir Çiğli'de de Çukurköylü Ahmet Ağa'nın Çiftliğinde Bekçi Sadık ve on sekiz kişiden oluşan ailesi kuyuya atılarak öldürülmüştü. Hisarlık ve Dirilik çiftlikleri ve Kozluca köyü halkı da tamamen yakılarak öldürülmüştü. Menemen ovasında ise yüz elli kişi öldürülmüştü. Yunanlılar ayrıca Menemen'in hemen yakınında bulunan Değirmen Dağı tepesine yerleştirdikleri makineli tüfeklerle şehri iki buçuk saat ateş

¹²⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1.

¹²⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2; 8 Eylül Tarihli Harp raporu Yunanlılar tarafından yakılan Ahmetli'deki zulmü gözler önüne sermektedir. Halkın ifadesine göre Ahmetli'de 8 genç kıza tecavüz edildikten sonra hepsi bir ambara sokularak yakılmıştır. Yine birçok kişiye kurum koklatılarak bayıltılmış ardından ise midelerine benzin akıtılarak yakılmıştı. Bkz: *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-13.

¹²⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.4; Edip, Kadri, *a.g.e.*, s., 45-50.

¹²⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

¹²⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2.

altında tutmuştu. Bu ateşte on beş kişi daha öldürülmüştü¹²⁴⁸. Denizli'nin Buldan kazasında da iki yüz kişinin Yunanlılar tarafından öldürülmesi Türk kamuoyuna yansımıştı¹²⁴⁹.

Bursa'nın mezalimini tespit etmek için çalışan heyetin 12 Eylül tarihli raporunda belirtildiğine göre, Masharhasan köyünde yirmi sekiz erkek ve on iki kadın süngü, kurşun ve bombalarla öldürülmüştü. Bunlar arasında erkeklerden on yaşında Kadri, yedi yaşında Korhan, dokuz yaşında Halil oğlu Ahmet, sekiz yaşında Hacı Ethem oğlu Mustafa, on üç yaşında Ali oğlu Ahmet ile bayanlardan sekiz yaşında Şükriye adlı çocuklar da vardı. Zeynep ve Latife hanımların karınları süngü ile boydan boya yarılmak suretiyle feci şekilde öldürülmüşlerdi. Yine köy halkından Salim kurşun ve süngü ile yaralandıktan sonra petrolle yağlanıp yakılmıştı. Rapora göre sekiz kişi de çeşitli yerlerinden süngü ve kurşun ile yaralanmışlardı¹²⁵⁰. Kamuoyunda Bursa'nın Alaşar ve Ahmetbey köyleri halkının öldürülmeleri de dikkat çekmekteydi. Bu köylerde birçok sivil halk kurşun, süngü, yakma ve dayak yoluyla öldürülmüştü. Yine birçok kişi de çeşitli yerlerinden yaralanmışlardı¹²⁵¹.

4. YUNAN MEZALİMİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER VE GÖSTERİLEN TEPKİLER

Yunanlıların Büyük Taarruz sürecinde yürüttüğü mezalim, gerek Ankara gerekse İstanbul Hükümeti nezdinde büyük tepkilere neden olmuştu. Mezalimin sonlandırılması için bir takım girişimlerde bulunulmuştur. İlk olarak Ankara ve İstanbul Hükümetleri mezalimi uluslar arası alanda protesto etmişlerdi. Türk

¹²⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2; Menemen katliamı üzerine hazırlanan rapora göre toplam 929 kişi öldürülmüştür. Bunların 24'ü kadın, 46'sı çocuktur. Bkz: Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli- 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.132; Bununla beraber Yunanlılar Menemen'i yakmaya fırsat bulamadan Türk kuvvetleri yetişmiştir. 14. Süvari Tümeni 9 Eylül sabahı güneş doğmadan kısa bir çarpışmadan sonra Menemen'i kurtarmıştır. *ATASE*, İSH, Kutu: 1802, Gömlek: 21, Belge: 21-16.

¹²⁴⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrin-i Evvel/ 25 Ekim 1922, No 643, s.3.

¹²⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3. 1 Aralık 1922 tarihinde 1.Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın Garp Cephesi Kumandanlığına gönderdiği telgrafa göre Yunanlıların angarya işlerinde çalıştırdıkları 1.500 kişilik sivil ve askerlerden oluşan kafilenin üç yüz seksenini Timurtaş istasyonu civarındaki Böceklik'te yine otuz kişiyi de Yeni Hapishanede yakarak öldürmüşlerdi. Geri kalanlarını ise beraberlerinde götürmüşlerdi. Bkz: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 2415, S.93, s.201.

¹²⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.3.

Genelkurmay Başkanlığı ise Yunanlıların cephe gerisinde halka yaptığı mezalimi durdurmak için beyannameler atmıştı. Bunlardan başka yabancı gazeteci ve temsilcilerin Yunan mezalimini yerinde incelemeleri için kurtulan yerlere gitmeleri sağlandı. Daha da önemlisi işgalden kurtulan yerlere sıcaklığına gönderilen tahkik heyetleri vasıtasıyla mezalim kayıt altına alındı. Bu uygulamalarla Batı Anadolu'daki mezalim tüm dünyaya duyuruldu.

Büyük Taarruz sürecinde Yunanlıların cephe gerisinde Türk halkına mezalim yapmaları Anadolu ve İstanbul'da büyük tepkilere neden olmuş ve uluslararası alanda protesto edilmiştir. Başbakan Rauf Bey, Müttefik Devletlerin İstanbul elçi ve temsilciliklerine 4 Eylül 1922'de bir nota verdi. Notada Yunanlıların halka mezalim yaptığı şöyle ifade ediliyordu:

“Düşman Afyonkarahisâr ve civârını terk etmeden evvel İslâm mahalâtının kısm-ı a'zamını ile mücâvir köyleri ihrâk ve ahâlîsini katl etmiştir. Bazı mevâki'de bilhâssa Altuntaş civârında Ulucak karyesinde kadınlar ve çocuklar da dâhil olduğu halde ahâlî câmi'lere kapatılarak diri diri ihrâk edilmişlerdir. Dumlupınar muhârebesi esnasında düşmân Hamur köyü ve Çal köyü kâmilten ihrâk ve ahâlîsini kısmen katl, kısmen diri diri ve diğerlerine de müdhiş işkenceler icrâ' etmiştir.”

Notada bu faaliyetlerde bulunan Yunanlıların halen işgal altında bulunan arazilerdeki sivil Müslüman halka plan dâhilinde “katl ve zulm” yapacakları ihbarı yapılmıştı. Notanın sonunda ise mezalimin durdurulması için Yunanistan Hükümetine baskı yapılması istenmişti¹²⁵². Yunan mezaliminin devam etmesi Türkiye Büyük Millet Meclisini de harekete geçirmişti. Meclis 7 Eylül tarihli oturumunda aldığı karar gereği İkinci Başkan Adnan Bey imzasıyla mezalimi protesto eden bir notayı Hamit Bey vasıtasıyla İstanbul'daki elçiliklere göndermişti¹²⁵³. Notada belirtildiğine göre, mağluben geri çekilen Yunanlıların “şimdiye kadarki cinâyâtına devam ederek her tarafta şehir ve köyleri yakmakta ahâlî-i İslâmiyyeyi ma'bed ve mebânîye doldurarak ihrâk etmekteydi”. Notada, Yunanlıların tarihi eserleri dahi tahrip ettikleri belirtildikten sonra Yunan Hükümeti

¹²⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1338/ 2 Eylül 1922, No: 596, s.2; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 572, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 982, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No: 11777, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No: 1168, s.1; *İstikbâl*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 702, s.1; *Yeni Adana*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No: 357-174, s. 1.

¹²⁵³ *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No: 11782, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s.192.

uluslararası alanda protesto edilmekteydi¹²⁵⁴. Ankara Hükümeti'nin Roma temsilcisi Celaleddin Bey de mezalimi Cemiyet-i Akvam nezdinde şiddetle protesto etmişti¹²⁵⁵. Sadece Ankara Hükümeti değil *İkdâm* gazetesinin 10 Eylül tarihli sayısında belirtildiğine göre, İstanbul Hükümeti de mezalimi Müttefik Devletler nezdinde protesto etmişti¹²⁵⁶. Yine merkezi Kayseri'de bulunan “*Umûm Anadolu Türk Ortodoks Müstâkil Kilisesi*” de Meletiyos imzasıyla Müttefik Devletler Temsilcilikleri, Dışişleri Bakanlıkları ve Amerika nezdinde Yunan ordusunun mezalimini protesto edecekti¹²⁵⁷.

Türk Genelkurmay Başkanlığı Yunanlıların geri çekilirken yaptığı zulümleri sonlandırmak için işgal bölgesine uçaklarla beyannameler atmışlardı. Türk basınında 4 Eylül tarihi itibarıyla biri Rumca diğeri Türkçe iki beyanname genişçe yer bulmuştu. Yunan Kumandan ve askerlerine atılan Rumca beyanname “*Bazı Yunan askerlerinin çekildikleri yerlerde İslâm ahâlîye zulm ve işkence yaptığı ve şimendüförleri tahrîb ettiğini görüyoruz*” ifadeleri kullanıldıktan sonra bunlara emir veren kumandan ve subaylar veya münferiden hareket edenlerin zulm ve yangınlardan sorumlu oldukları ifade edilmişti. Türk halkına gönderilen beyanname ise Yunan askerlerinin yaptığı mezalim hatırlatılarak kadın ve çocuklarının dağlara ve güvenli yerlere çekilmesi istenmişti. Herhangi bir köy veya yerleşim yerini yakmaya veya yol tahrip etmeye teşebbüs eden Yunan kuvveti olursa saldırıya geçilmesi tavsiye edilmişti. Mezalim yapan Yunan kuvvetlerinin ise numarası ve kumandanlarının isimlerinin öğrenilip Türk ordusuna bildirmeleri talep edilmişti¹²⁵⁸.

---

¹²⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Babalık*, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, No: 989, s.1; *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1.

¹²⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

¹²⁵⁶ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2.

¹²⁵⁷ *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.1; *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.2; Papa Eftim başkanlığındaki Türk Ortodoksları bu protesto kararını 17 Eylül tarihinde Kayseri Aynikola kilisesinde yaptıkları 8. Genel toplantıda almışlardı. Bkz: Zübeyir Kars, *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 126. Türk Ortodoksları 18 Eylülde ise Türk ordusunun başarıları için zafer ayinleri düzenlemişlerdi. Bkz: Mustafa Balcıoğlu, Şayan Ulusan Şahin, “Türk Ortodoksları ve Milli Mücadele Döneminde Türk Ortodoks Patrikhanesinin Kurulması”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, s.81.

¹²⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 1.

Büyük Taarruz'un hemen sonrasında özellikle İzmir yangınıyla Türklerin Anadolu'daki Hıristiyanlara mezalim yaptığı iddiaları başta Yunanistan olmak üzere İngiltere vasıtasıyla Avrupa kamuoyuna taşınmıştı. Bu durum ise Türkiye'yi oldukça rahatsız etmişti. Hükümet ve Türk ordusu basın aracılığıyla Yunan mezalimini tüm yönleriyle kamuoyuna yansıtmak suretiyle Yunan ve İngilizlerin propagandalarına cevap verdi. Bu meyanda Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısıyla Halide Edip Hanım ve Mehmet Emin Beyler gibi önemli Türk aydını ve yazarları cepheye gitmişlerdi¹²⁵⁹. Öncelikle Türk basını da Yunan mezalimiyle ilgili yazılarını yoğunlaştırdı. Bunların başında mezalim bölgesine gönderilen yazar ve özel muhabirlerin mektupları gelmekteydi. Bu muhabirlerin gazetelerine gönderdikleri mektuplarla bölgede Yunanlıların tahribatı gözler önüne serilmişti. Yine basın, mezalime uğramış kişilerin anlattıklarını da kamuoyuna taşımıştı¹²⁶⁰. Türk basını mezalimi gözler önüne sermek için yakılıp yıkılan yerlerin fotoğraflarını da yayınlamıştı¹²⁶¹. Özellikle Yunanlıların yakıp yıktığı yabancı müesseselerin fotoğraflarını yayınlayarak uluslararası camianın dikkatini çekmeye çalışmıştı¹²⁶².

Yabancı gazete yazarlarının mezalime uğramış yerleri yerinde incelemeleri de teşvik edilmişti. Örneğin Roma basını adına *Zostiyataniya*, Paris gazeteleri adına Alfred Dermon, *Le Tan*, *Le Matin* ve *Jurnal* adına muhabir Madam Şanayider, Amerikan basını adına Mister Prayis ve Mister Pernicis, İstanbul basını adına Naşid ve İzmir gazeteleri adına ise *Sada-yı Hak* başyazarı Sırrı Beylerden oluşan gazeteciler heyeti ve İzmir Amerikan Konsolosu Jams Phark, 29 Eylül tarihinde İzmir'den Alaşehir'e yola çıkmışlardı¹²⁶³. Bu heyet Alaşehir'den başka Menemen,

¹²⁵⁹ *Yeni Adana*, 1 Eylül 1338/ 1 Eylül 1922, No: 355-172, s. 1; *Yeni Adana*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 362-179, s. 2.

¹²⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Teşrin-i Evvel/ 18 Ekim 1922, No 637, s.2.

¹²⁶¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.2.

¹²⁶² *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.2.

¹²⁶³ *Sada-yı Hak*, 30 Eylül 1338/ 30 Eylül 1922, No:31, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2. Bir başka yabancı heyet de İzmir-Burhaniye ve Balatçık- Söke şimöndüfö hattı boyunca Yunanlıların yaptıkları tahribat ve mezalimi incelemek için 15-17 Ekim 1922 tarihleri arasında bu yerleri ziyaret etmişlerdi. Heyette Ernest Renan torpidosundan Fransız Mülazımı Mösyö Vetbiyard, Fransız Bahriye Yüzbaşı Mösyö Bonarandi, Deba gazetesi adına Mösyö Jorc dö, İsviçre'de yayınlanan Lozan gazetesi muhabiri Mösyö Elber Sepla, Jurnal Ditalya ve Mesacero gazeteleri adına Filipoci, Newyork Herald adına 219 numaralı Amerika Torpidosundan Mülazım Mösyö Pari, Amerika Muavenet Cemiyeti adına Mösyö Borc, İzmir'de yayınlanan Eko dö Frans ve Lolovan gazeteleri adına Mösyö Alfred Dermond, Madam Şnayder ve Madmazel Şnayder, *Sada-yı Hak* gazetesi adına Turgut Bey, Atina'da yayınlanan Hayat gazetesi adına seyyar muhabir Memduh Rıfkı Beyler yer almışlardı. Bu heyette ayrıca Yüzbaşı İsmail Hakkı da bulunmaktaydı.

Manisa, Kasaba, Salihli ve civarında da araştırmalarda bulunup raporlar hazırlamıştı. Rapordan başka mezalime dair çok sayıda belge topladığı gibi yakılan yıkılan yerlerin fotoğraflarını da çekmişti¹²⁶⁴. Yine Fransız gazeteci Madam Gavlis de Yunan mezalimine maruz kalan Aydın, Nazilli, Söke, Afyonkarahisar, İzmit ve Bursa'da incelemelerde bulunmuştu¹²⁶⁵. Madam Gavlis *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesiyle yaptığı mülakatta Yunanlıların tüm insanlığın yüzünü kızartacak mezalimini Fransa basını vasıtasıyla Avrupa'ya duyuracağını belirtmişti¹²⁶⁶. Gavlis'in Yunan mezalimini ortaya koyma çabası Türkiye'de takdirle karşılanmış ve gittiği yerlerde resmi görevliler tarafından istikbal edilmiş ve şerefine ziyafetler verilmişti¹²⁶⁷.

Kamuoyuna yansıdığı kadarıyla mezalimi gözler önüne sermek için kitap, risale gibi yayınlar da yapılmıştı¹²⁶⁸. 11 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi şair ve gazeteci Tahir Karaoğuz'un Anadolu'da yapılan Yunan zulmünü ortaya koymak için "*Orta Anadolu'da Yunan Fâciaları*" başlığıyla bir dergi çıkaracağını bildirmişti. Gazete okurlarına dergiyi mutlaka takip etmeleri gerekliliğini vurgulayarak "*Orta Anadolu'da Yunan fâcialarını okuyan her Türk milletinin kinini, dâima kalbinde yaşatacak, anasına, babasına, kardeşlerine yapılan bugünkü hâksızlığı hiçbir zaman unutmayacak, afvetmeyecektir*" diyordu. Başkumandan Mustafa Kemal ve Fevzi Paşalar da gönderdikleri bir mektupla Karaoğuz'un bu eserinden dolayı kendisini kutlamışlardı¹²⁶⁹.

İncelemelerden sonra İsmail Hakkı bir rapor hazırlamıştı. Bu rapor için bkz: Bkz: *Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Garb Cephesi Erkan-ı Harbiyesi 2. Şubesi Neşriyatı, İstanbul 1339(1923), s.9.

¹²⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.4.

¹²⁶⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Teşrin-i Evvel/ 16 Ekim 1922, No 635, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4.

¹²⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4; *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s.25-27.

¹²⁶⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4. Yine Afganistan Elçisi Ahmet Han da kurtarılan yerlerdeki Yunan mezalimini yakından incelemek ve Hükümetine bildirmek için Aralık 1922 yılında bölgeye gitmişti. Mezalimin duyurulmasının önemine binaen Başbakan Rauf Bey Elçinin gideceği yerler valiliklerine ve diğer ilgililere çektiği telgraflarla Ahmet Han'a gerekli kolaylıkların gösterilmesini istemiştir. Bkz: *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0., Dosya: 1147, Yer No: 131.936..7.

¹²⁶⁸ Bu yayınlar Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünün aldığı karar gereği idi. Genel Müdürlük 28 Ekim 1922 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyetine de bir telgrafla müracaat etmişti. Bu telgrafta risalelerde kullanılacak bilgi ve belgelerin temini için çeşitli makamlara başvurulduğu belirtmiş, Hilal-i Ahmer'in de elinde bulunan bilgi ve belgeleri Müdürlüğe göndermesini talep etmişti. Bkz: *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 39, Belge No: 49.

¹²⁶⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.4.

Hükümet, Yunan mezalimini yakından araştırmak için Mezalim Tetkik Heyetleri de kurmuştu¹²⁷⁰. Bu heyetler işgalden yeni kurtulmuş alanlara giderek incelemeler yapmış ve raporlar hazırlamışlardı¹²⁷¹. Türk basınından anlaşılacağı üzere Halide Edip Hanım'ın liderliğinde *İkdâm* yazarlarından Yakup Kadri, *Vakit* yazarlarından Mehmet Asım ve *Akşam* yazarlarından Falih Rıfkı Beylerden oluşan bir komisyon kurulmuştu¹²⁷². Bu heyet mezalimin geçtiği yerlerde araştırma yaparak raporlar hazırlamıştı¹²⁷³. Bursa'daki mezalim tahkik komisyonunda ise Belediye doktoru Mehmet Ali, Avukat Hüsnü ve fotoğrafçı Ali Saib Beyler bulunmaktaydı. Bu heyet de Bursa ve civarındaki Yunan mezalimini tahkik ederek raporlar hazırlamışlardı¹²⁷⁴

5. KURTARILAN BÖLGELERİN İNŞASI VE YARALARIN SARILMASI

5.1. YAPILAN YARDIMLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurtarılan bölgede mezalimin boyutunu ve hayati derecede eksiklikleri bölgeden gönderilen raporlar ölçüsünde tespitten sonra yardım faaliyetlerine başlamıştı. Hükümet bölgeye yardımlarını büyük ölçüde Hilal-i Ahmer vasıtasıyla yapmıştı. Bununla beraber Himaye-i Etfal Cemiyeti de savaş döneminin yaralarının sarılmasına katkı sağlamıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Büyük Taarruz esnasında Hilal-i Ahmer vasıtasıyla kurtarılan yerler halkına yardıma başlamıştı. Hilal-i Ahmer, kurtarılmış yerlere ilk olarak Sağlık Yardım Heyetleri(İmdad-ı Sıhhiye Heyeti) göndermişti. Afyonkarahisar ve Eskişehir

---

¹²⁷⁰ *İstikbâl*, 29 Teşrin-i Evvel 1338/ 29 Ekim 1922, No: 748, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4.

¹²⁷¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.4.

¹²⁷² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2. Komisyon Yunan zulmünü her yönüyle açığa çıkarmıştı. İzmir-Afyonkarahisar, Afyonkarahisar-Bursa arasını yerinde inceleyen komisyon gözlemlerini bir rapor olarak hazırlamıştı. Yine onların bu incelemelerine dayanan “İzmir'den Bursa'ya” adlı bir kitap da çıkmıştır. Kitapta komisyonun gözlemleri, hikâye, mektup ve inceleme şeklinde sunulmuştur. Bkz: Edip, Kadri, v.d., *a.g.e.*

¹²⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹²⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.3.

muhtaçlarına yardım için hazırlanan¹²⁷⁵ ilk heyet Salih Bey başkanlığında 9 Eylül 1922'de Ankara'dan hareket etmişti¹²⁷⁶. Heyet, beraberinde çok miktarda çamaşır, elbise, yiyecek ve sağlık malzemesi götürmüştü¹²⁷⁷. 11 Eylül tarihiyle Ankara'dan bildirildiğine göre bölgeye ilk yardımda bulunmak için üç heyetin daha hazırlandığı bildirilmişti. Bu heyetlerin ilki Uşak, İkincisi Eskişehir ve Bilecik, üçüncüsü ise Aydın ve çevresinde görevlendirilecekti¹²⁷⁸. Uşak'a gönderilen heyet, Mehmet Kenan Bey'in başkanlığında Doktor Reşit Sami, Kamuran, Kenan ve Servet Beylerden oluşmaktaydı.¹²⁷⁹ Aydın'a gidecek heyet ise Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İstanbul'daki Merkez şubesi tarafından gönderilecekti. Heyetler için toplam iki yüz bin liralık tahsisat ayrılmıştı¹²⁸⁰.

Hilal-i Ahmer İstanbul Merkezi de Ankara şubesi gibi sağlık yardım heyetleri göndermişti. Cemiyet, Balıkesir, Bursa ve çevresinde, İzmir ve Manisa civarında,¹²⁸¹ Aydın ve bağlı yerlerde görev yapacak üç sağlık heyeti hazırlamıştı¹²⁸². Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezinden, Aydın ve çevresine gönderilen sağlık yardım heyeti 23 Eylül 1922'de Mesajeri Kumpanyasının Piyerloti vapuruyla İstanbul'dan İzmir'e hareket etmişti. Heyet, Operatör Doktor Kemal başkanlığında Doktor Alimcan, Doktor Ahmet Nabi, Eczacı Saffet, İdare Memuru Fuat, İdare Memur Yardımcısı Hakkı Beyler'den oluşmaktaydı. Bu heyetin yardıma muhtaç olanlara verilmek üzere beraberinde götürdüğü malzeme şöyleydi: 29 Sandık ecza-i tıbbiye, 62 sandık elbise, çamaşır ve saire, 7 sandık porselen takımı, 40 balya çamaşır ve saire, 500 çuval un¹²⁸³, 500 adet hasır ve 400 adet tava¹²⁸⁴. Gönderilen bir diğer heyet

¹²⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2.

¹²⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.1.

¹²⁷⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.300.

¹²⁷⁸ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Açıksöz-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922*, No:578, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s. 2.

¹²⁷⁹ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

¹²⁸⁰ *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Açıksöz-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922*, No:578, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.2; *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s. 2.

¹²⁸¹ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:13, s.300; *Varlık*, 28 Eylül 1338/28 Eylül 1922, No: 83, s.2.

¹²⁸² *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Açıksöz-12 Eylül 1338/12 Eylül 1922*, No:578, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.2.

¹²⁸³ Aydın Mebusu Esat Bey Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına çektiği telgrafla şehre yoğun halde gelen halkın ihtiyacı için çadır ve unun acilen gönderilmesini istemişti. Bunun üzerine Bakanlık Ankara Hilal-i Ahmer Merkezine 17 Eylül tarihinde çektiği telgrafta Aydın'a gidecek sağlık heyetinin beraberinde un da götürmesini istemişti. Bkz: *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 612, Belge No: 36.

ise 30 Eylül 1922'de İtalya bandıralı bir vapurla Bursa'ya gitmişti. Bursa ve çevresine hizmet edecek heyet, Doktor Bahaddin başkanlığında, Doktor Muzaffer, Doktor Eyüp Hikmet, Eczacı Ali Tevfik, İdare Memuru Muallim Halit, İdare Memuru yardımcısı Mahmut Cemaleddin Beylerden oluşmaktaydı. Heyetin Bursa ve civarındaki muhtaç halka dağıtmak üzere yanında götürdüğü malzeme şöyleydi: 102 sandık tıbbi malzeme ve çamaşır, 69 takım elbise ve porselen, 39 sandık çeşitli eşya, 200 çuval un¹²⁸⁵. İzmir, Manisa ve çevresindeki felaketzedelerin yaralarının sarılması için hazırlanan üçüncü heyet ise 4 Ekim 1922 tarihinde Mesajeri Kumpanyasının Piyerloti vapuruyla İzmir'e gelmişti. Bu heyet Doktor Arif Ata'nın başkanlığında Operatör Doktor Ahmet Ragıp, Doktor Sibgatullah, Doktor Salih Sabri, Doktor İbrahim Burhanettin, Eczacı Sehil, İdare Memuru Nicabettin, İdare Memuru Yardımcısı Sıtkı Beylerden oluşmaktaydı. Heyetin yanında götürdüğü malzeme şöyleydi: 122 sandık ecza-i tıbbiye ve çamaşır, 74 takım elbise ve porselen, 50 hasır, 27 tava, 15 sandık muhtelif eşya, 250 çuval un.¹²⁸⁶

İsviçre Salib-i Ahmer Cemiyeti (Kızıllaç) de Manisa'ya bir yardım heyeti göndermişti. Mösyö Gueno ve Rodolphe Haccius'un da hazır bulunduğu ve başkanlığını Tıp Fakültesi Medresesi'nden Doktor Vasfi Bey'in yaptığı yardım heyeti evsiz yurtsuz kalmış halk ve özellikle çocuklara yardım için Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin üçüncü heyetiyle beraber 4 Ekim 1922'de İzmir'e gelmişti. Heyetin yanında götürdüğü malzeme şöyleydi: 500 Çuval un, 15 ton pirinç, 150 çuval fasulye, 2 ton koyun yağı, 150 sandık süt özü, 20 sandık sütlü un ve 32 sandık çikolata ve kakao¹²⁸⁷.

İşgalden kurtarılmış yerlere gönderilen bu heyetler giysi, yiyecek ve sağlık yardımlarında bulunmuştur. 15 Kasım tarihi itibarıyla *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi

---

¹²⁸⁴ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.44-45.

¹²⁸⁵ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.45; Daha sonra heyete ayrıca 250 çuval un ile 200 çuval fasulye gönderilmiştir. Bkz: *Aynı Yer*.

¹²⁸⁶ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.45; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.1; Heyete daha sonra ayrıca 250 çuval un ile 100 çuval fasulye gönderilmiştir. Bkz: *Aynı Yer*.

¹²⁸⁷ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası*, 15 Teşrin-i Evvel 1338/ 15 Ekim 1922, No:14, s.45-46. Ankara Hükümeti Bakanlar Kurulu, daha önce Beynelmilel Salib-i Ahmer'in Yunan tahribatından zarar gören yerlerin imarı hususunda yardım talebini Hilal-i Ahmer'in itimatsızlığı gerekçesiyle 5 Eylül 1922 tarihli toplantısında red etmişti. Bkz: BCA, , Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya:203-4, Yer No: 5.27..20; *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 77, Belge: 7; Savaş sonrasında ise kamuoyuna yansıyan bu yardımın kabul edilmesi hiç şüphesiz yardıma ihtiyacın artmasının sonucudur.

Bilecik, Bandırma, Uşak, Manisa ve Aydın'a gönderilmiş olan yardım heyetlerinin faaliyet raporlarını yayınlamıştı. Raporlardan anlaşıldığına göre, Uşak sağlık heyeti şehirde ve bağlı yerlerde ilk olarak 4.221 kişiye battaniye, don, gömlek, fanila, çocuk ve kadın elbisesi, düğme, makara vesair malzeme dağıtmıştı. İhtiyaç nedeniyle heyete Ankara'dan üç bin kişilik daha giysi vesair gönderilmişti. Yine, Afyonkarahisar'ın harap olmuş köyleriyle Eşme ve ona bağlı yirmi dört köye iki bin kileden¹²⁸⁸ fazla buğday dağıtılmıştı. Bilecik civarındaki heyet şehir merkezi ve bağlı köy halkından 1.361 kişiye çeşitli çamaşır, fanila, Amerikan bezi, çorap vesaire dağıttığı gibi Pazarcık civarındaki on bir köyde 921 kişiye yardımda bulunmuştu. Heyetin talebi üzerine Söğüt ve köyleri için de beş yüz fanila ve önemli miktarda çamaşır gönderilmiş ve dağıtımı yapılmıştı. Bilecik heyeti İznik ve civarına da geçerek yardıma muhtaçların yaralarını sarmaya devam etmişti. İznik civarında yardıma muhtaç 1.602 kişiye tohumluk buğday dağıtılmıştı. Yine burada evleri yanan halkın iskânı için İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyetinden talep edilen iki yüz çadır ve mühim miktarda çamaşır İznik'e gönderilmişti. Manisa, Kasaba, Salihli, Alaşehir'de görevlendirilmiş imdat heyeti İstanbul'dan getirdiği yardım malzemelerini tamamen dağıtmıştı. Heyet Manisa, Alaşehir, Kasaba ve Salihli'de birer dispanser açarak hastaları tedavi etmekte ve ilaçlarını sağlamaktaydı.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gönderdiği yardım heyetleri de aktif olarak çalışmaktaydı. Aydın ve Nazilli'deki yardım heyeti İstanbul'dan beraberinde getirdiği malzemeleri dağıtmaktaydı. Heyet, en fazla yardıma ihtiyaç duyulan yerlerde üç dispanser açmıştı. Bursa, Kirmastı, Karacabey, Bandırma ve çevresinde hizmet veren heyet de beraberinde getirdiği yardım malzemelerini dağıttığı gibi Karacabey ve Kirmastı'da birer dispanser ve aşhane açarak yardıma muhtaç halkın sağlık ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaktaydı¹²⁸⁹.

---

¹²⁸⁸ Hububat ölçęęi olarak kullanılan tabirdir. Değişik çeşitleri vardı. Örneğin, İstanbul kilesi ortalama 25 kiloyken İbrail kilesi 100 kilodur. Bkz: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB Yay., İstanbul 1993, s.281.

¹²⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2; İmdat Heyetlerinin faaliyetleri bölgedeki savaşzedelerin yaralarının sarılmasında çok önemli olmuştur. Heyetlerin faaliyetlerinden bölge halkı son derece memnun kalmıştı. Bu meyanda Saruhan mebusu Süreyya Bey buradaki heyetin faaliyetleri, Karacabey Belediye Başkanı kazasındaki Bursa sağlık heyetlerinin faydalı çalışmaları için Hilal-i Ahmer Cemiyetine teşekkür telgrafları çekmişlerdi. Bkz: *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 74, Belge No: 164; *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 28, Belge No: 314.

14 Kasım 1922 tarihinde Hilal-i Ahmer (Kızılay), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Ankara'da yaptığı toplantıyla yardım heyetlerinin bölgede faaliyetlerine devam etmeleri kararı verilmişti. Buna göre, heyetler Nisan 1923'ün sonuna kadar görevli buldukları yerlerde eşya ve erzak dağıtımına devam edecekti. Kışın yaklaşması nedeniyle bölgeye giysi ve battaniye dağıtımının artırılması da kararlaştırılmıştı¹²⁹⁰.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bölgeye doğrudan da yardımlarda bulunmuştu. 9 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre, Maliye Bakanlığı Yunan felaketine maruz kalanların yaralarının sarılması için ciddi miktarda para tahsisinde bulunmuştu. Bakanlık, Bursa, Eskişehir, Karasi, Manisa, Aydın, Kütahya, Ertuğrul, Afyonkarahisar, İzmir, İzmit, Denizli ve Çanakkale'deki felaketzedelere yemeklik ve tohumluk olarak 325.000 lira (karşılıksız olarak), hayvan almaları için 430.000 lira, meskenleri için 470.000 lira olmak üzere toplam 1.225.000 liralık tahsisat ayırmıştı. Bu para şehirlerin ihtiyacına göre bölünerek 8 Ekim 1922'de bölge halkının kullanımına sunulmuştu¹²⁹¹. Yine, İktisat Bakanlığı da İzmir, Kütahya, Afyonkarahisar, Bursa, Çanakkale ve Karasi merkezlerine birer orman hediye ettiği gibi çiftçilere dağıtılmak üzere iki yüz bin liralık da havale göndermişti¹²⁹². Bunlardan başka 14 Kasım tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yardıma muhtaç köylülere üç yıllık eşit taksitlerle tohumluk, tarım alet edevat ve hayvan ihtiyacı için 500.000 lira daha vereceğini belirtmişti¹²⁹³.

Büyük Taarruz'da şehit olmuş askerlerin ardında bıraktıkları yetimlere ise Himaye-i Etfal Cemiyeti bağrını açmıştı. Bununla beraber Cemiyet, Hilal-i Ahmer

---

¹²⁹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2; *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 26, Belge No: 21; Kış mevsiminin gelmesi bölgeden battaniye ve yorgan talebini artırmıştı. Saruhan Mebusu Süreyya Bey 27 Ekim tarihinde Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafla Saruhan bölgesinde düşman tarafından evleri barkları yakılan çok sayıda insanın sokaklarda kaldığını belirtmişti. Şiddetli yağın yağmurlar ve mevsimin soğumasına karşın bu kişilerin üzerlerine örtecek bir şeylerinin olmadığını belirten Süreyya Bey yeterli miktarda yorgan ve battaniye talebinde bulunmuştu. Bkz: *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 74, Belge No: 164. Yine İçişleri Bakanlığı 28 Ekim tarihinde Ankara Hilal-i Ahmer Merkezine çektiği telgrafta Bakanlar Kurulunun Saruhan bölgesinde acınacak durumda olan savaşzedelere kışın yaklaşması nedeniyle battaniye gönderilmesi talebini iletmişti. Bkz: *Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No: 252, Belge No: 116.

¹²⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹²⁹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹²⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Teşrin-i Sani/ 14 Kasım 1922, No 660, s.2.

kadar etkin olamamıştır. Bunun da sebebi Himaye-i Etfal Cemiyetinin daha yeni bir kuruluş olmasıydı¹²⁹⁴. Himaye-i Etfal, Büyük Taarruz sırasında Darüleytamlarda şehit çocuklarının yiyecek, giysi, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamıştı¹²⁹⁵. Bunun yanı sıra şehit çocuklarının eğitimini de yürütmüştü¹²⁹⁶. Cemiyet, Büyük Taarruz'la beraber kurtarılan Eskişehir, Uşak, Alaşehir, Manisa, Salihli, Kasaba, Aydın, Nazilli ve Bilecik'teki şehit çocuklarının masrafları için nakdi yardımda da bulunmuştu. Örneğin, 25 Ekim tarihi itibarıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti bu yerlere on bin lira para gönderme kararı almıştı¹²⁹⁷.

5.2. MÜLTECİLERİN MEMLEKETLERİNE GÖNDERİLMELERİ

Yunan işgali ve mezalimi sırasında evlerini barklarını terk eden birçok Müslüman, Konya, Ankara, Mersin, Adana, İstanbul gibi yerlere kaçmak zorunda kalmıştı. Bunlar bir yandan memleket hasreti çekerken diğer yandan yoksulluk, açlık ve sefalet içerisindeydiler. Büyük Taarruz'la beraber yurtlarının geri alınmasıyla maddi durumları elverenler ve memleketlerine yakın yerlerde bulunanlar kendi imkânlarıyla evlerine dönebilmişlerdi. Örneğin, Ankara'da bulunan Afyonkarahisar, Eskişehir ve Uşaklı muhacirler memleketlerinin Türk ordusu tarafından geri alınmasından sonra geri dönmeye başlamışlardı¹²⁹⁸.

Yurtlarına kendi imkânlarıyla dönemeyen veya zorlanan muhacirlere ise Sağlık ve Muhacirini İskân Genel Müdüriyeti yardım etmişti. Ankara'da Sağlık Müdüriyeti gazetelere verdiği ilanlarla yardıma muhtaç olup memleketlerine dönemeyenlerin Hilal-i Ahmer şubelerine başvurup isimlerini yazdırmalarını

---

¹²⁹⁴ Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri(1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s. 262; Kocaoğlu, *a.g.e.*, s.118; Cüneyd Okay, "Osmanlı Dönemi Himaye-i Etfal Cemiyeti Üzerine Belgeler/Notlar", *Toplumsal Tarih*, S.52, C.9, Nisan 1998, s.21.

¹²⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹²⁹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No 593, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3.

¹²⁹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.2; *İstikbâl*, 29 Teşrin-i Evvel 1338/ 29 Ekim 1922, No: 748, s.1.

¹²⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *Açıksöz*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:572, s.1; *Babalık*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *Yeni Adana*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No: 358-175, s. 2.

istemmişti¹²⁹⁹. Türkiye Büyük Millet Meclisi de muhacirlerin dönüş giderleri ve iaşelerini karşılamıştı. Bakanlar Kurulu muhacirlerin evlerine dönmeleri için bir defaya mahsus olmak üzere dört ay içerisinde yapacakları yolculuklardan para alınmamasına karar vermişti¹³⁰⁰. Meclis ayrıca muhacirlerin iaşeleri için yüz bin kuruşluk para tahsis etmişti¹³⁰¹. İstanbul'da ise Muhacirini İskân Müdüriyeti, kurduğu bir heyetle kış mevsimi başlamadan muhacirleri memleketlerine gönderme çalışmalarını artırmıştı¹³⁰². Heyetin aldığı kararlara göre ilk olarak İstanbul'da altmış beş bin muhacirden otuz bini memleketlerine gönderilecekti¹³⁰³. İlk sevk edilecek kabile ise Yalova ve Orhangazi kazalarının az tahribata uğramış köy sakinleri olacaktı¹³⁰⁴. Muhacirlerin dönüşlerini kolaylaştıran bu kararlar kısa sürede sonuç vermişti. İstanbul'daki İzmir mültecilerinden 887 kişilik kabile 4 Kasım 1922 Cumartesi günü, 493 kişilik bir diğer kabile de 5 Kasım Pazar günü Gemlik'e hareket etmişlerdi¹³⁰⁵. Türk kamuoyuna yansıdığına göre, muhacirlerin memleketlerine dönüşlerinde İzmir ve Bursa Yurdu gibi sivil toplum kuruluşları da etkin rol oynamışlardı. Konya İzmir Yurdu yaptığı son toplantısında İzmir ve çevresi muhacirlerinin tamamının Konya'dan gönderilip yerleştirilene kadar çalışmalarına devam edeceği kararını almıştı¹³⁰⁶. 1 Ekim tarihli *Sada-yı Hak* gazetesinin bildirdiğine göre ise Antalya ve Mersin'den 29 Eylül tarihinde çok sayıda muhacirin İzmir limanına getirilmesinde Mersin İzmir Yurdunun da katkısı olmuştu¹³⁰⁷.

5.3. İMAR FAALİYETLERİ

Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, Büyük Taarruz sürecinde yakılan, yıkılan ve tahrip edilen yerlerin yeniden inşası için adeta seferber olmuştu. Yeni meskenler yapılması, tahrip edilmiş ev, okul, yol, köprü,

¹²⁹⁹ *Babalık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 1000, s.2.

¹³⁰⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2.

¹³⁰¹ *Babalık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997, s.2.

¹³⁰² *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

¹³⁰³ *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.2.

¹³⁰⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

¹³⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin-i Sani/ 6 Kasım 1922, No 653, s.3.

¹³⁰⁶ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

¹³⁰⁷ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

demir yolları ve posta telgraf tellerinin tamir edilmesi faaliyetlerine başlamıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi yapacağı imar faaliyetleri için 25 Eylül tarihli oturumunda Maliye Bakanlığında açılacak 99 V faslına beş yüz bin lira eklenmesi kararı almıştı¹³⁰⁸. Bunun yanı sıra kurtulan yerlerin yeniden imarı için Ankara'dan mühendis ve müfettişler tayin edilmişti. Bunların önderliğinde asker, halk ve Yunan esirleri imar ve tamir işlerinde çalıştırılmıştı¹³⁰⁹.

Yunanlıların tahribatı Batı Anadolu'da birçok meskenin yakılıp yıkılmasına neden olmuştu¹³¹⁰. Bu nedenle de İmar faaliyetlerinde mesken inşa ve tamiri ön plana çıkmıştı. Gerçi Hükümet geçici çözüm olarak işgal bölgelerinde bulunan muhacirleri emval-i metruke binalarına yerleştirmişti¹³¹¹. Fakat bu geçici tedbir yetersiz kalmıştı. Kış mevsiminin de yaklaşması bölgede mesken sorunun acilen çözülmesi gerekliliğini beraberinde getirmişti. Hükümet bu meselenin halledilmesinde büyük oranda Hilal-i Ahmer'i kullanmıştı. Hilal-i Ahmer tarafından bölgeye gönderilen yardım heyetleri evleri tamamen yanmış kişilerin meskenlerinin tamiri ve yeniden inşası adına önemli katkılar sağlamışlardı. Örneğin, Bilecik'teki yardım heyeti evsizler için kırk baraka yaptırılmasına ön ayak olmuştu¹³¹². Yine yardım heyetleri bölgede mesken yapımı ve tamiri için ihtiyaç sahiplerine ücretsiz kereste dağıtmışlardı¹³¹³. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara'da 14 Kasım 1922 tarihinde

¹³⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2; *Düstur*, C.III, s.130.

¹³⁰⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.4; Kütahya Valisi Hilmi Bey'in oğlu Adnan(Ergeneli), Kütahya'ya yol yapımı ve belediyenin bayındırlık işlerinde çalıştırılmak üzere çok sayıda Yunan esirinin getirildiğini anlatmaktadır. Bunların sokakların temizlenmesinde, kaldırımların tamirinde, yol yapımında çalıştırıldıklarını belirtmektedir. Bkz: Adnan Ergeneli, *Çocukluğumun Savaş Yılları Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 174.

¹³¹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661; Örneğin Kula Mutasarrıfının 8 Nisan 1923 tarihinde bildirdiğine göre yalnızca Kula'da on yedi köy Yunanlılar tarafından yakılıp tahrip edilmişti. Bu köylerde bulunan 1326 evden 688'i yakılmıştır. Bkz: *Türk Kızılayı Arşivi*, Kutu No: 1261, Belge No: 5-1.

¹³¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2; Bu durum ise İzmir çevresindeki halkın zamanla bu şehre göçünü artırmıştı. Bölgeyi yerinde incelemek için İzmir'e gelmiş olan Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey 27 Ekim tarihinde Ankara'ya çektiği bir telgrafta İzmir'e göçün sakıncalarını bildirmiş ve engellenmesi gerekliliğine dikkat çekmişti. Ona göre özellikle Aydın ve Manisa'dan İzmir'e büyük bir muhacir akını olmaktadır. Bu muhacirlerin göçünde emval-i metruke binalarında bedelsiz ve sürekli oturma umudu önemli bir sebeptir. Göç nedeniyle boşalan yerlerin harabeye dönüşeceği gibi İzmir'de önemli derecede iâşe sorunu doğuracağı uyarısında bulunan Hasan Fehmi Bey emval-i metrukeden bedel alınmasını ve İzmir'e göçün engellenmesini istemişti. Başbakanlık ise 1 Aralık 1922 tarihinde İçişleri Bakanlığına göçlerin engellenmesi için gerekli talimatı vermişti. Bkz: *BCA*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 13713, Yer No: 140.4.13., lef:1-3.

¹³¹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2.

¹³¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2.

Hükümet temsilcilerinin de katıldığı bir toplantıda mesken yapımıyla ilgili önemli kararlar almıştı. Bu kararlara göre bir kısmı İstanbul'dan bir kısmı da mahallinden sağlanacak inşaat malzemeleriyle yardıma en fazla ihtiyacı olan yerlerde evlerin yapılmasına başlanacaktı. İki üç bin civarında yeni ev yapılması, tahrip olmuş meskenlerin de tamir edilmesi planlanmıştı. Böylece yaklaşık on beş, yirmi bin evsiz başlarını sokacak bir çatıya kavuşacaktı¹³¹⁴.

Kamuoyuna yansıdığı kadarıyla imar faaliyetlerinde yıkılan veya tahrip edilen okullar da tamir edilmişti. Afyonkarahisar Valiliği'nin, Eğitim Bakanlığına gönderdiği okul hasarı dokümanı bunu gözler önüne sermekteydi. Belgeye göre Afyonkarahisar Merkez okullarında hasar en azından üç yüz kırk yedi bin kuruş civarındaydı. Köylerdeki okulların hasarı ise daha fazlaydı. Afyonkarahisar Valiliği Eğitim Bakanlığı'ndan okulların tamiri ve eğitim öğretimin başlatılabilmesi için iki yüz altmış sekiz bin kuruş talep etmişti¹³¹⁵. Bölgede okulların yeniden inşası ve tamirlerinde büyük ölçüde yerel halkın yardımlarına başvurulmuştu. Türk halkı okulların tamiratında bizzat çalıştığı gibi nakdi yardımlarda da bulunmuştu. Buldan halkının Yunanlıların tahrip ettikleri okul binalarının tamiri için 1.000 lira bağışlaması bu meyandadır¹³¹⁶. Hükümet, Halk işbirliğiyle okulların tamirine başlanmış, tamamen yanmışların yerine yenileri yapılmış veya başka binalar tahsis edilmişti. Bununla beraber okulların imar çalışmaları yeterli düzeyde olmamıştı. Örneğin Eskişehir'de 29 okul, bina ve öğretmen eksikliğinden dolayı açılmamıştı. Şehirde sadece 38 okul eğitim öğretime başlayabilmişti¹³¹⁷.

İmar faaliyetlerinde büyük oranda başarılı olunan alan ise demir yollarının ve posta telgraf hatlarının tamiriydi. Yunan ordusu, Büyük Taarruz'da kaçarken Afyonkarahisar, Eskişehir, Kütahya, Uşak, Manisa, İzmir ve Bilecik gibi yerlerde köprüleri, demir yollarını, telgraf bağlantılarını tahrip etmişti. Ulaşımın hayati

---

¹³¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2. Kamuoyuna yansımaya da yakılan yıkılan yerlerin mesken tamiri ve inşası için 19 Ekim 1922 tarihinde Muavenet-i İçtima Komisyonları kurulmuştur. Bu komisyonlar belirli bir program çerçevesinde muhtaç olan halkın meskenlerinin tamiri ve inşasını sağlamakla yükümlü tutulmuşlardı. Bkz: *Düstur*, C.III, s.142-144. Muavenet-i İçtima Komisyonlarına Afyonkarahisar'dan İzmir'e kadar 100.000'den fazla açıkta kalan muhtaca yemeklik ve tohumluk tahıl, zirai alet ve edevat da dağıtma görevi verilmişti. Bkz: *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya:137-19, Yer No: 5.29..7.

¹³¹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.4.

¹³¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No 611, s.2; *Babalık*, 22 Eylül 1338/22 Eylül 1922, No: 998, s.1.

¹³¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin-i Evvel/ 6 Ekim 1922, No 627, s.3.

önemine inanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bunların tamiri için hummalı bir çalışma başlatmıştı. Büyük Taarruz sürerken çalışmalara başlanmış, Konya-Afyonkarahisar demiryolu hattı düşman tarafından fazla tahrip edilmediği için kısa sürede tamiri tamamlanmış ve seferlere başlanmıştı¹³¹⁸. 19 Eylül tarihiyle de Afyon- Uşak demiryolu hattının tamiri bitirilmiş ve ulaşıma açılmıştı¹³¹⁹.

Demiryollarındaki hasar her yerde Konya-Afyonkarahisar ve Afyon-Uşak hattı gibi az değildi. Yunanlılar, Afyon-Eskişehir, Eskişehir-Ankara, Uşak-İzmir demiryolu hatlarına ve köprülerine büyük zararlar vermişlerdi. Bu nedenle hatların tamiri zaman almıştı. Eskişehir-Ankara hattının tamiri için yoğun bir çalışma yapılmıştı. 20 Eylül tarihi itibariyle bu hatta tahrip edilmiş üç büyük köprüden biri tamir edilmişti. 21 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi yirmi güne kadar Ankara-Eskişehir treninin işlemeye başlayacağını yazmıştı¹³²⁰. 28 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 27 Eylül tarihli oturumunda Bayındırlık Bakanı'nın demir yolları tamirinin son durumu hakkında verdiği malumatı Türk kamuoyuna taşımıştı. Bayındırlık Bakanı Feyzi Bey'in belirttiğine göre, düşman en fazla Ankara-Eskişehir hattını tahrip etmişti. Buna karşın bu hattın yalnızca 32 kilometrelik bir mesafesinin tamiri kalmış ve 15 gün içinde demir yolu hizmete girecekti¹³²¹. 8 Ekim itibariyle Afyon- Ankara, Eskişehir-Ankara hatlarının tamirinde büyük mesafe kat edilmişti. 9 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi bu hattın 21 Ekim tarihinde işlemeye başlayacağını ifade etmişti¹³²². Bununla beraber Ankara-Eskişehir hattı beklenildiği gibi 21 Ekim tarihinde açılmamıştı. Bunun sebebi yağın yağmurlardı. Bu hattın ancak 25 Ekimde açılacağı iddia edilmişti¹³²³. Oysaki 23 Ekim Pazartesi günü ilk tren Ankara'dan Eskişehir'e gitmişti. 24 Eylül günü de bir yük treni sorunsuz bir şekilde Eskişehir'e ulaşmıştı. 25 Ekim tarihiyle beraber ise düzenli seferler başlamıştı.¹³²⁴

¹³¹⁸ *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Vakit*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No: 1699, s.1; *İstikbâl*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 711, s.1.

¹³¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

¹³²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

¹³²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2; *T.B.M.M. Zabut Ceridesi*, C.23, s. 190-191.

¹³²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹³²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.4.

¹³²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Teşrin-i Evvel/ 25 Ekim 1922, No 643, s.3.

Ankara-İstanbul hattında da tamirat tüm hızıyla sürmüştü. 10 Ekim tarihi itibariyle Eskişehir-İstanbul hattında Bilecik- Karaköy arası hariç hiçbir sorun kalmamıştı. Sabuncupınar-Eskişehir arasındaki tahribatın tamirine ise iki yönden devam edilmişti. Bu mesafenin on beş gün zarfında tamamlanması beklenmekteydi¹³²⁵. 26 Ekim tarihi itibariyle ise İstanbul-Ankara hattında seferlerin üç güne kadar başlayacağı iddia edilmişti. Bu seferler Ankara'dan Karaköy'e kadar direk yapılacak. Karaköy'den yolcular Bilecik'e kadar otomobillerle taşınacaktı. Bilecik'ten ise İstanbul trenine aktarma yapılacaktı. Gerekli şartların oluştuğunu belirten 27 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* üç güne kadar hattın işleminde hiçbir engel olmadığını ifade etmişti¹³²⁶.

Kurtarılan yerlerin telgraf iletişiminin sağlanması için de yoğun bir çalışma yapılmıştı. Kesilmiş telgraf hatları tamir edilmişti. 17 Eylül tarihinden itibaren Aydın-Kütahya telgraf hattı¹³²⁷, 23 Eylül tarihi itibariyle ise Seyitgazi, İnegöl, Salihli, Çivril, Mahmudiye, Yenişehir, Gediz, Kasaba, Buldan, Eskişehir, Bursa, Uşak, Manisa, Nazilli, Bilecik, İznik, Bozöyük, Mudanya, Kula, Şuhut, Sultanhisar, Söke, Kuşadası, Alaşehir, Sincanlı, Bozdoğan kasaba ve şehirleri kendi aralarında ve Ankara ile düzenli bir telgraf muharebesi yapmaya başlamışlardı. Böylece Batı Anadolu'da Yunanlıların tahrip ettiği demiryolları 27 Ekim; posta ve telgraf iletişimi de 23 Eylül itibariyle yeniden kullanıma açılmıştı.

6. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETİ'NİN KURTARILAN YERLERDE İDAREYİ ELE ALMASI

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurtarılan yerlerde adli, idari, mali ve eğitim teşkilatlarını kurmak için atamalar yapmıştı. Böylece bu yerlerde hem Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresi yeniden kurulacak hem de düzen sağlanacaktı. Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin bu konudaki uygulamaları 5 Eylül 1922 tarihli Bakanlar Kurulu kararına dayanmaktadır. Buna göre İşgal esnasında Yunanlılarla işbirliği yaparak görevinden

¹³²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; *İstikbâl*, 13 Teşrin-i Evvel 1338/ 13 Eylül 1922, No:73, s.1.

¹³²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Teşrin-i Evvel/ 27 Ekim 1922, No 645, s.2.

¹³²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No 613, s.2.

ayrılmamış veya onlar tarafından istihdam edilmiş memurlarla İstanbul Hükümeti adına bölgede görev yapmış üst düzey idarecilerin memuriyetlerine son verilmiştir. Ancak ikinci derecedeki memurların işgal sürecinde gösterdikleri tavra göre konumları belirlenecektir. Bunların durumları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tayin edeceği yöneticilerin raporlarına göre belirlenecektir¹³²⁸. Kararname gereği kurtarılmış bölgelerde Yunan işgali esnasında görev yapmış memurların işlerine son verilmişti¹³²⁹. Buna karşın Yunan işgali nedeniyle İstanbul'a veya diğer yerlere iltica ederek görevini sürdürmeyenler memuriyetlerine dönebileceklerdi¹³³⁰. Atamalarda dikkat çeken başka bir durum ise tayin edilen memurların çalışacakları yerlere zamanında gitmelerinin sağlanmasıydı. Aksi takdirde memurlar istifa etmiş sayılıyordu¹³³¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurtarılmış bölgelere atadığı memurların yapacağı görevlerle ilgili düzenlemeler de yapmıştı. Dâhiliye Vekâleti'nin 7 Ekim tarihli genelgesine göre:

---

¹³²⁸ Şark, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No:1229, s.2; *Düstur*, C.III, s.122; İzmir'in kurtuluşundan hemen sonra Nurettin Paşa yayınladığı bir beyannameyle seçim ve atama yoluyla görev yapmakta olan tüm memurlar ile Belediye Heyeti ve Vilayet Meclisi başkan ve üyelerinin vazifelerine son verildiğini ilan etmişti. Yavuz Özmakas, "Nurettin Paşa'nın İzmir Günleri", *Toplumsal Tarih*, S.77, C.13, Mayıs 2000, s.37.

¹³²⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.2. Bununla beraber ilerleyen tarihte bu kuralda esneklikler yapılmıştır. 12 Ekim tarihinde çıkarılan bir kararnameye göre, işgal zamanında zorunluluktan dolayı dışarıya çıkamamış, fakat Yunanlıların memuriyetliğini yapmamışlar ile İstanbul'a hicret etmiş veya bir şekilde zaten orada bulunanların Milli Mücadeleye muhalif olmayanları tahkikat yapılmak şartıyla görevlerine dönebileceklerdi. Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 24521, Yer No: 204.392..23; *Düstur*, C.III, s.136. 23 Kasım 1922 tarihinde ise kurtarılan yerlerin memuriyet kadrolarındaki ihtiyacın fazlalığı sebebiyle Yunan işgali esnasında İstanbul'dan atanan memurların tamamının Milli Mücadele karşıtlığı yapmaması halinde tekrar çalıştırılması kararı alınmıştı.Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya: 14-8, Yer No: 6.38.7., lef.1-2. Bunlardan biri Yunanlılar zamanında Bursa Valiliği yapmış olan Emin Bey'di. Emin Bey, valiliği esnasında Milli Mücadele aleyhtarlığı yapmadığı, Yunanlıların haksız girişimlerine karşı geldiği, protestolarda bulunduğu gerekçesiyle Bakanlar Kurulunun 8 Mayıs 1923 tarihli kararına göre yeniden "*cevaz-ı istihdam*" edilecektir. Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya: 71-129, Yer No: 7-18.19.

¹³³⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.2; Örneğin 28 Kasım tarihli kararnameyle İzmir ve civarındaki adliye memurları Yunan işgali sırasında görev kabul etmedikleri için ihtiyaca binaen tekrar göreve alınmışlardı. Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya: 25-15, Yer No: 6.38..9; Basına yansımamakla beraber işgalle birlikte Yunanlılar tarafından görevlerinden alınan memurların tekrar memuriyete başladıkları görülmüştür.Bkz: *BCA.*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya: 25-19, Yer No: 6.43..14; Karasi Mutasarıf Vekili 9 Eylül tarihinde Burhaniye Kaymakamlığına çektiği telgrafta Yunanlıların başlangıçta yaptıkları memurluk düzenlemelerin lağv edildiği, Yunanlılarca çalıştırılmayan tüm memurların görevlerinin başlarına dönmesi istemişti. TİTE, Kutu: 14, Gömlek: 17; Belge: 17-1.

¹³³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No 614, s.2.

1. Kurtarılan yerlerde görev alan mülki memurlar ilk olarak mülki idareyi kurup güvenliği sağlayacaktı. Jandarma sayısı güvenlik için yeterli olmadığı takdirde şimdilik köylerin kır bekçileri istihdam edilecekti.

2. Düşmandan alınan ganimeti ve sahibi olmayan Emval-i Metrukeyi kontrol edecekler ve ilgisiz kişilerin eline geçmiş olanları geri alacaklar.

3. Ganimetlerin kontrol altına alınması ve kaydedilmesi için Müdafaa-i Milliye Vekâletinin bölgeye gönderdikleri özel memurlarla işbirliği yapacaklar.

4. Emval-i Metruke işlerine meclis idaresinin de katılımını sağlayacaklar.

5. Acilen Belediye seçimleri yaptıracaklar. İdare heyeti kurulana kadar geçici Belediye heyeti oluşturup, heyetin belediye işlerini yürütmesini sağlayacaklar.

6. Düşmanın mezalimini ortaya koymak için askeri ve mülki memurdan birer kişi eşliğinde mümkünse gayrimüslimlerden de bir kişinin olduğu yerel halktan komisyonlar kuracaklar. Bu komisyonların mezalimi tüm boyutlarıyla araştırması sağlanacak.

7. Düşmanın beraberinde götürdüğü kişilerin kimlikleri ve nereden götürüldüklerini araştırarak isimleri, şöhretleri ve mahallerine dair Müslim ve Gayrimüslimler için ayrı ayrı defterler hazırlayacaklar.

8. Savaş nedeniyle irtibatları kurulmamış olan kaza ve nahiyeler ile köylerin savaştan önceki durumu ve teşkilatına geri dönmelerini sağlayacaklar.

9. Gerek emval ve efrat gerekse müesseseler ve binalardan tahrip olanların tahkikatlarını yapıp defterlerini hazırlayıp en kısa sürede merkeze gönderecekler.

10. Kurtarılan yerlerde Yabancı müessese ve konsoloshaneler varsa bunları koruma altına alacaklar sakinlerinin başka bir yere gitmeleri halinde eşyalarının zayıatına meydan verilmemesini sağlayacaklardı. Yabancılara ait emval ve müesseseleri de koruma altına alacaklar¹³³².

---

¹³³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.3.

6.1. YAPILAN MÜLKİ TAYİNLER

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin hiç kuşkusuz kurtarılan bölgelerde, idareyi ele aldığını gösteren en önemli delil mülki tayinlerdi. Böylece Hükümet bu yerlerde hâkimiyetini kesin olarak kurmuş olacaktı. Mülki tayinlerden en önemlileri ise vali ve kaymakam atamalarıydı. Bu nedenle kurtarılan yerlere hemen atamalar yapılmıştı.

Valilik atamaları şehirlerin kurtuluşlarından birkaç gün sonra gerçekleştirilmişti. 11 Eylül tarihi itibarıyla Kütahya valiliğine Yozgat valisi Hilmi Bey tayin edilmişti¹³³³. İzmir'e ise kurtuluşundan bir gün sonra Konya valisi Mustafa Abdulhaluk Bey tayin edilmişti¹³³⁴. 24 Eylül tarihi itibarıyla Çanakkale valiliğine Şerif Rahmi, Manisa valiliğine eski Emniyet Genel Müdürü, Burhaniye valiliğine İsmail Hakkı¹³³⁵, Bursa valiliğine ise Adana eski Valisi Hacı Adil Bey tayin edilmişti¹³³⁶.

Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla 1 Eylül'de kurtarılan Uşak'a 2 Eylül tarihinde kaymakam olarak Maçka Kaymakamı Saib Bey atanmıştı. Yine aynı tarihte Dursunbey, Eğrigüz, Tavşanlı, Yabanabad, Simav, Gediz, İnegöl kaymakamlıklarına tayinler yapılmıştı¹³³⁷. 13 Eylül itibarıyla yeni kurtarılan yerler de dâhil olmak üzere neredeyse tüm kazaların kaymakamları belirlenmişti. Turgutlu, Alaşehir, Kula, Akhisar, Salihli, Gördes, Eşme, Kırkağaç, Soma, Sındırgı, Gönen, Bandırma, Erdek, Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Nazilli, Gemlik, Orhangazi, Karacabey, Mudanya,

¹³³³ *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1. Kütahya Valiliğine atanan Ahmet Hilmi(Ergeneli) Bey'in oğlu Adnan Ergeneli hatıralarında Yozgat'tan Kütahya'ya nasıl zorlukla gittiklerini anlatmaktaydı. Hatıralarda belirtildiğine göre Kütahya'nın kurtuluşundan hemen sonra Hilmi Bey valiliğe atanmış ve acilen mahalle gitmesi istenmiştir. Bunun üzerine Hilmi Bey 4 Eylül tarihinde Yozgat'tan bir yaylı arabasıyla iki günde Ankara'ya gelmişti. Ankara'dan Eskişehir'e trenle gitmeyi ummuşlardı. Fakat 15 gün kadar beklemelerine rağmen tren yollarının tamiri bitmeyince iki at arabasıyla Eskişehir'e kadar 5 günlük yolculuk yapmışlardı. Eskişehir'den ise Kütahya'ya yaylı arabayla 2 gün daha yolculuk yapılmıştı. Görüleceği üzere savaşın beraberinde getirdiği ulaşım sorunu nedeniyle Kütahya valisi Hilmi Bey atandıktan yaklaşık bir ay sonra görevine başlayabilmişti. Bu da bize idari atamaların erken tarihli olsa dahi görevli idari amirlerin vazifelerine birkaç haftayı bulan gecikmeyle başlayabildiklerini göstermektedir. Bkz: Ergeneli, *a.g.e.*, s. 167-171.

¹³³⁴ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 1704, s. 1; *İstikbâl*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.1; *İstikbâl*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 712, s.1; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 1.

¹³³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.2.

¹³³⁶ *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.1.

¹³³⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.2; *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

Kirmastı, Orhaneli, Nif, Karaburun, Çeşme, Tire, Bayındır, Ödemiş, Urla, Koçsin, Menemen, Seferihisar, Bergama, Uşak, Karamürsel, Sivrihisar, Çivril ve Alaiye kaymakamları üç gün içinde memuriyetlerine başlayacaklardı¹³³⁸. 19 Ekim tarihi itibarıyla Biga, Boyabad, Kaş, Marmaris, Demirci, Ayvalık, Bayramiç, Şile ve Adapazarı kazalarına kaymakamlar atanmıştı¹³³⁹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurtarılan yerlerin idare edilmesinde önemli görevler üstlenen yazı işleri ve nüfus müdürlerinin de atamalarını yapmıştı. Kütahya Yazı İşleri Müdüriyetine Aksaray Yazı İşleri Müdürü Agah, Ertuğrul Yazı İşleri Müdüriyetine Kastamonu Vilayeti eski Mektub-i Kalemi Başmüdürü Süleyman¹³⁴⁰, İzmir Yazı İşleri Müdüriyetine Halit¹³⁴¹, Manisa Yazı İşleri Müdüriyetine Konya Encümen-i Vilayet Başkâtibi Sayid Beyler tayin edilmişlerdi¹³⁴². Yine İzmir Nüfus Müdüriyetine ise Karahisâr-ı Şarki Nüfus Müdürü Şevki Bey tayin edilmişti¹³⁴³.

Kamuoyunda bölgeye yapılan güvenlik atamaları da dikkat çekmekteydi. Kurtarılmış bölgelerde ilk olarak bu görevi ordu birlikleri üstlenmişti. 12 Eylül tarihiyle T.H.R. haber ajansının bildirdiğine göre, Nurettin Paşa şehirde zabıta teşkilatını oluşturmaktaydı¹³⁴⁴. Fakat gerçek anlamda, asayiş yürütecek polis teşkilatı eylül ayının sonlarında kurulmaya başlayacaktı. 4 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Kumandanlığı, kurtarılmış bölgelerin polis ve jandarma memurlarının bir kısmını tayin etmişti. İzmir'e Başkomiser Hüsnü, Sürur Münir, Mehmet Ali Ziyer Beyler atanmışlardı. Yine altı ikinci komiser ve on altı komiser yardımcısı ile yetmiş polis gönderilmişti. Bursa'ya ise Konya Başkomiseri Sami, İzmit Başkomiseri Adil Beylerden başka üç ikinci komiser, yedi komiser yardımcısı ve yirmi üç polis memuru tayin edilmişti. Manisa'ya açıkta bulunan Başkomiserlerden Necip Efendi, yine iki ikinci komiserle beş komiser yardımcısı ve iki polis memuru tayin edilmişti. Balıkesir'e Samsun baş komiseri Cemal Efendi ile bir ikinci komiser, bir polis

¹³³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2; *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1.

¹³³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3.

¹³⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.2.

¹³⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3.

¹³⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4.

¹³⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3.

¹³⁴⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1; *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.1.

memuru gönderilmişti. Çanakkale’de ise Başkomiserliğe vekâlet eden ikinci komiser Zühtü Efendi tayin edilmişti. İlerleyen tarihlerde tayinlere devam edilmişti¹³⁴⁵. 9 Ekim itibariyle Bursa Polis Müdürlüğüne Trabzon Polis Müdürü Tevfik Hadi¹³⁴⁶, 25 Ekim tarihi itibariyle İzmit Polis Müdüriyetine İnebolu Baş komiseri ve eski Emniyet Müfettişi Ali Rıza Beyler tayin edilmişlerdi¹³⁴⁷. Tayin edilen komiser ve polisler şehir merkezinde güvenliği sağlayacaklardı. Köyler ve kasabalarda ise güvenliği Jandarmalar sağlamaktaydı. Bununla beraber jandarmanın yetmediği yerlerde kır bekçilerinden yararlanılmaktaydı¹³⁴⁸.

Eylül ayının ikinci haftasından itibaren adliye memurlarının da tayinine başlanmıştı. 13 Eylül tarihinde Adliye Encümeni Müdüriyeti bir toplantı yaparak kurtulan bölgelere gönderilecek adli memurları tespit ve tayin etmişti¹³⁴⁹. Tayin edilen memuriyetler, dava ve ceza hâkimleri, hâkim yardımcıları, savcı ve kadılardan oluşmaktaydı. İlk olarak Afyonkarahisar, Uşak, Aydın, Kütahya, Eskişehir, Ertuğrul(Bilecik)’a atamalar yapılmıştı. Tayin edilen ilk memurlardan birkaç örnek vermenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Ayonkarahisar Bidayet Hâkimliğine Seydişehir Bidayet Hâkimi Halil Hilmi, Hâkim Muavinliğine Sivrihisar Bidayet Hâkimi Ahmet Nazif, Bidayet Müdde-i Umumiliğine(Savcı) Ilgın Müdde-i Umumisi Mustafa, Müstantıklığa(Sorgu Hâkimi) Dinar Müstantıkı Ata Beyler tayin edilmişlerdi. Afyonkarahisar Şeriye mahkemesi kadılığına ise Aksaray Kadısı Abdulhadi tayin edilmişti¹³⁵⁰. İlerleyen süre içerisinde Manisa, İzmir, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İzmit ve Edirne gibi kurtarılmış yerlerin de adli teşkilatlarına memur ve idareciler tayin edilmişlerdi. 9 Ekim tarihi itibariyle Adliye Bakanlığı kurtulan yerlerin savcılarının tamamını tayin etmişti. Bursa, İzmir, Eskişehir, Afyonkarahisar gibi yerlerin Bidayet heyetleri teşkil edilmiş, çoğu kazaların kadıları ile savcıları ve dava hâkimleri tayin edilmişti¹³⁵¹. Adliye Bakanlığı kurtarılmış bölgelere iki de adliye müfettişi göndermişti. Bu müfettişler bölgede ikinci derecedeki memurları tespit edip mahkemeler kuracaklardı¹³⁵². Adliye Bakanlığı

¹³⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.4.

¹³⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.2.

¹³⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.4.

¹³⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.3.

¹³⁴⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.2.

¹³⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2.

¹³⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹³⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

kurtarılmış bölgelere atamalar yaparken Yunan işgali esnasında görev alan hâkim, savcı ve kadıların görevlerine son vermişti¹³⁵³. Türk basınından tespit edebildiğimiz kadarıyla adliye tayinleri 26 Ekim tarihine kadar devam etmiştir¹³⁵⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurtarılmış bölgelere maliye memurları da tayin etmiştir. İşgal döneminde mali işler Yunan sistemine göre yürütülmüştü. Yunan idaresi kendi sistemine göre vergiler koymuş, Türk işletmelerine baskılar yapmış, gündelik hayatta Osmanlı lirası yerine drahmi kullanırmıştı. Bu ve benzer uygulamalarla Türk iktisadi sistemi işgal bölgesinden adeta silinmişti. Yine Batı Anadolu'dan kaçarken yaptıkları mezalim de ekonomik hayatı adeta felce uğratmıştı. Gerek merkez şehirlerde gerekse bağlı kaza ve köylerde milyonlarca lira zarar oluşmuştu. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Eylül ayının ikinci haftasından itibaren bölgeye defterdar ve muhasebeciler tayin etmişti. 10 Eylül tarihi itibarıyla İzmir Defterdarlığına Maliye Müfettişi F(R?)evzi, Karasi Muhasebeciliğine Niğde Muhasebecisi Süleyman, Saruhan Muhasebeciliğine Aydın muhasebecisi Rüştü Bey, Biga muhasebeciliğine Dersim eski muhasebecisi Mustafa Nuri¹³⁵⁵, 16 Eylül tarihi itibarıyla Bursa defterdarlığına Kastamonu eski defterdarı Emin, Karesi Muhasebeciliğine Gaziantep Muhasebecisi Lütfi, Saruhan muhasebeciliğine Samsun eski muhasebecisi Hilmi¹³⁵⁶, 4 Ekim tarihi itibarıyla ise İzmir Muhasebe Müdürlüğüne eski Müdür Tahsin Beyler tayin edilmişlerdi¹³⁵⁷.

Yunanlıların Türk ordusu karşısında kaçarken yaktıkları ve tahrip ettikleri binalar arasında okullar da bulunmaktaydı. Yine işgal nedeniyle bu okullarda eğitim öğretim veren kadronun büyük çoğunluğu dağılmıştı. Bu sebeplerden dolayı eğitim öğretimin önünde ciddi sorunlar oluşmuştu. Okulların bina sorunu bir dereceye kadar halledilmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi eğitim ve öğretimi yürütecek kadro temini için ise hemen tayinlere başlayacaktı. Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla ilk

¹³⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3.

¹³⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4.

¹³⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *İstikbâl*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 707, s.1; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 1.

¹³⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.2; *İstikbâl*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, No: 713, s.2.

¹³⁵⁷ *Şark*, 5 Teşrin-i evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:1239, s.2.

atama İzmir Milli Eğitim Müdürlüğüne 9 Eylül'de Eğitim Vekâleti Özel Kalem Müdürü Vasıf Bey'in getirilmesi¹³⁵⁸. 15 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesinin belirttiğine göre Maliye, Adliye, Eğitim ve Sosyal Yardım Encümenlerinin yaptıkları toplantıyla kurtarılmış bölgelerin eğitim kadroları belirlenmişti¹³⁵⁹. Bu tarihten itibaren Türk basınında Eğitim atamalarını sıklıkla görmekteyiz. 24 Eylül tarihi itibarıyla Eskişehir Sultanisi Müdüriyetine Ankara Sultanisi öğretmenlerinden Abdulkadir,¹³⁶⁰ 27 Eylül tarihi itibarıyla Afyonkarahisar Sultani müdürlüğüne eski Eğitim Müdürlerinden Ankara İlm-i Rabbaniye öğretmeni Ömer Fevzi¹³⁶¹. 29 Ekim tarihi itibarıyla ise Balıkesir Sultanisi Musiki öğretmenliğine Ankara Darulmuallimini Musiki öğretmeni Ahmet Nuri, İzmit Sultanisi Fransızca öğretmenliğine Kütahya Sultanisi ve Reşadiye Numune Mektebi Fransızca öğretmeni Necmettin, Denizli Sultanisi Almanca öğretmenliğine Binbaşılıktan emekli Ziya, Edirne Sultanisi Edebiyat öğretmenliğine eski öğretmenlerden İskeçeli Sadık, Manisa Sultanisi matematik öğretmenliğine Bahriye Mektebi mezunlarından emekli Ali, Aydın Sultanisi Arapça öğretmenliğine Medrese mezunu Mehmet ve Eskişehir Sultanisi İptidai kısım öğretmenliğine ise Malik Beyler tayin edilmişlerdi¹³⁶². Atamalarda görüleceği üzere öğretmenlik diplomasına sahip olmayanların da bu mesleğe tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun da sebebi hiç kuşkusuz öğretmen açığının giderilmeye çalışılmasıydı. Bu şekilde yapılan atamalara rağmen birçok okul öğretmensizlikten açılmayacaktı.

Türk kamuoyunda sağlık memurları tayinleri de dikkat çekmekteydi. Zira kurtarılmış yerlerde sağlık teşekküllerine büyük ihtiyaç duyulmaktaydı. Yunan ordusu tarafından harabeye çevrilen yerlerde halk yiyecek, giyecek ve mesken eksikliğini derinden hissetmekteydi. Bu noksanlıklar zamanla hastalıkları da tetiklemişti. Daha önce belirtildiği gibi Hilal-i Ahmer ve Salib-i Ahmer cemiyetleri bölgeye sağlık yardım heyetleri göndermişlerdi. Bu heyetler açtıkları dispanserler vasıtasıyla halkı muayene etmekte ve gerekli ilaçları hastalara sunmaktaydı. Bununla

---

¹³⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.2; *Babalık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 988, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1; *Yeni Adana*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 363-180, s. 1.

¹³⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2.

¹³⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.2.

¹³⁶¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹³⁶² *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.3.

beraber yardımlar mezalimin büyüklüğünden dolayı yeterli olmamaktaydı. Doktorlar başta olmak üzere sağlık personeli sıkıntısı had safhadaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi sağlık müdürü ve doktor tayinleriyle sağlık işlerini düzene koymaya çalışacaktı. 27 Eylül tarihi itibarıyla Çanakkale Sağlık Müdüriyetine İzmit Sağlık Müdürü Ahmet Hilmi, Karasi Sağlık Müdüriyetine Bolu Merkez tabibi Mithat, İzmit Sağlık Müdüriyetine Kastamonu Hastanesi baştabibi Adil¹³⁶³, İzmir Sıhhiye müdüriyetine Giresun eski valisi Doktor Sadettin¹³⁶⁴, 16 Ekim tarihiyle Edirne Vilayeti Sağlık Müdüriyetine Artvin eski Sağlık Müdürü Ali Saib, Kula Burgaz Hükümet tababetine Terme Hükümeti eski tabibi Hasan Tahsin, Bilecik Hükümeti tabipliğine Dört Yol Hükümeti eski tabibi Sadık Kazım, Gönen Hükümet tabipliğine Of Dispanseri tabibi Abdullah Faik, Alaiye Hükümeti tabipliğine Cihan Hükümeti tabibi Ragıp, Kuşadası Hükümeti tabipliğine Manavgat Hükümeti tabibi Ahmet Pertev Beyler tayin edilmişlerdi¹³⁶⁵.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu atamalardan başka bölge hayvancılığını kalkındırmak için veterinerler¹³⁶⁶, imar faaliyetlerini yürütmeleri için mühendisler¹³⁶⁷, yakılan ve tahrip edilen ormanların yeniden canlandırılması için ise orman mühendisleri ve müfettişler de tayin etmişlerdi¹³⁶⁸. Görüleceği üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti eylül ayının ilk haftasından itibaren bölgeye başlattığı ve 14 Eylül'den itibaren ise yoğunlaştırdığı mülki atamaları ekim ayının sonunda neredeyse tamamlamıştı.

6.2. EMLAK-I METRUK MESELESİ

Büyük Taarruz sonrasında Yunan ordusuyla beraber birçok Rum, Ermeni ve işbirlikçi Müslüman da Batı Anadolu'yu terk etmişti¹³⁶⁹. Büyük Taarruz'un

¹³⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹³⁶⁴ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.2.

¹³⁶⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.3.

¹³⁶⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.3.

¹³⁶⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Teşrin-i Evvel/ 11 Ekim 1922, No 631, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.4; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Sani/ 17 Kasım 1922, No 663, s.2.

¹³⁶⁸ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No: 1707, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel/ 5 Ekim 1922, No 626, s.3.

¹³⁶⁹ Amerikan kaynaklarına göre 2 Ekim'e kadar sadece İzmir'den 200.000 mülteci Yunanistan'a götürülmüştü. Ayrıntılı bilgi için bkz: Shaw, *a.g.e.*, vol.IV, s. 1740.

başlangıcından 21 Ekime kadar Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden Rumların sayısı 650.000 civarındaydı. Bu sayı 1922 yılının sonuna kadar 1.000.000'u aşmıştı¹³⁷⁰. Batı Anadolu'dan gidenler ardında çok miktarda emval-i metruke (terk edilmiş mallar) bırakmışlardı.

Büyük Taarruz'un hemen sonrasında Türk basını yoğun bir şekilde Emval-i Metrukeyle ilgili haberleri kamuoyuna taşıdı. Emvali Metruke ev, dükkân, toprak gibi taşınmazlar ile eşya, hayvan, araba gibi taşınabilir mallardan oluşmaktaydı. Büyük Taarruz sürecinde Ankara Hükümeti bu mallarla yeterince ilgilenememişti. Otorite boşluğundan yararlanan bazı kişiler terk edilmiş taşınabilir mallara el koymuşlardı. Yine ev gibi taşınamayan malları da işgal etmişlerdi. Büyük Taarruz'un askeri safhasından sonra da bu durum devam etmişti. Emval-i Metrukeyi işgal edenler arasında gerçekten ihtiyacı olan mültecilerin yanı sıra hali vakti yerinde olanlar da vardı.

Türk basını Emval-i Metruke'deki suistimalleri önlemek için kamuoyuna Emval-i Metruke mallarına dokunulmaması, bunların savaştan etkilenenler için kullanılacağı yönünde telkinlerde bulunmuştu. *Şark* gazetesi İzmir kamuoyuna 20 Nisan 1922 tarihli Emval-i Metruke kanununu hatırlatıyordu. Kanunun birinci maddesine göre Yunan istilasından kurtulan yerlerde sahipsiz kalmış gayrimenkullerin kullanımı Hükümete aittir. Hükümet, malları müzayede usulüyle satışa çıkarabilmekte veya kiraya verebilmektedir. Elde edilen gelir ise kaydedildikten sonra mal sandığına konulacaktır. Şayet mal sahibi geri dönerse gayrimenkulü ve mal sandığına konulmuş parası kendisine teslim edilecekti. İkinci maddeye göre emval-i metruke işleri Hükümetin sorumluluğunda olacaktı. Kanunun üçüncü maddesine göre ise emval-i metrukeye “*fuzuli müdahale*” edenler el koydukları malları kanun yürürlüğe girdikten bir hafta sonra hükümete teslim etmek zorundaydı. Teslim etmeyenler hakkında ise kanuni takibat yapılacaktı. Dördüncü maddeye göre Emval-i Metrukeyi gasp edenleri ihbar edenlere elde edilen malın yüzde onu ihbariye olarak verilecekti. Beşinci maddeye göre ise siyasi ve savaş nedeniyle firar ve kaybolanların malları da Emval-i Metruke kanunu çerçevesinde değerlendirilecektir. Altıncı madde ise Emval-i Metruke sahibinin aileleri varsa

---

¹³⁷⁰ Kemal Arı, *Büyük Mücadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, 5. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, s. 8.

onların nafakalarının bu malların gelirinden verileceğini belirtmekteydi. Bu kanunu Maliye, Adliye ve İçişleri Bakanlıkları yürütecekti¹³⁷¹.

Emval-i Metruke kanunu kamuoyuna hatırlatıldıktan sonra bu mallara dokunulmaması yönünde haber ve yorumlar yapılmıştı. 5 Ekim tarihli *Şark* gazetesinde, Reşat Vedat “*El Uzatmayın*” başlığıyla bir başyazı kaleme alıyordu. Yazısında Vedat, Batı Anadolu’yu harabeye döndürenlerin bıraktıkları çiftlik, ev, toprak, mal ve eşyaların Ankara Hükümeti’ne ait olduğunu bu nedenle hiç kimsenin bu mallara el uzatmamasını istemekteydi. Yazıda bunların yardıma muhtaç olan başta şehit çocukları olmak üzere yetim, dul ve muhacirler için kullanılacağı belirtilmekteydi. Bu nedenle terk edilmiş mallara el koyanların çaresiz insanlara en büyük kötülüğü yapmış olacakları ifade edilmişti. Vedat, özellikle evleri olup da terk edilmiş meskenleri işgal edenlere ise ateş püskürmekteydi. Yazısının sonunda şu uyarılarda bulunuyordu: “*Artık Resûlullah aşkına olsun, el uzatmayın efendiler! Sokaklar, yollar, kapı önleri, dükkân kepenkleri, dolu muhâcirdir. İzmir âteşten kaçmışlarla dolmuştur. Haydi el uzatmayın ahret dünyanızı karartmayın.*”¹³⁷² Aynı tarihli *Şark* gazetesinde ayrıca “*Emvâl-i Metrûke Nereye Gidiyor*” başlığıyla bir haber yayınlanmıştı. Habere göre, 4 Ekim tarihinde Musevi bir hamalın terk edilmiş mallardan bir çuval eşya ile yakalanarak Çorakkapı karakoluna götürülmüştü. Gazete, bu örneklerle sıklıkla rastlanıldığını bazı kişilerin terk edilmiş malları köylere sevk etmekte olduklarını veya gömdüklerini ifade etmektedir. Gazete, bu noktada “*Bazı ticarethaneler bu gibi emvâlle dolmuştur*” ihbarını yaparak “*Nereden ve kimden aldıkları sorulsa sanırsız fenâ’ olmaz*”¹³⁷³ sözleriyle hükümeti göreve çağırıyordu.

Görüleceği üzere, Hükümet Büyük Taarruz sürecinde ve hemen sonrasında Emval-i Metruke mallarıyla yeterince ilgilenememişti. Bundan yararlanan birçok kişi önemli miktarda terk edilmiş malı yağma etmişti. Basının da bu durumu yakından takip edip suistimalleri kamuoyuna taşınması hükümetin meseleye daha ciddi eğilmesine yol açmıştı. Hükümet biraz geç de olsa bu mallarla ilgilenme görev ve sorumluluğu Maliye Bakanlığına verdi¹³⁷⁴. Bundan sonra Emval-i Metruke

¹³⁷¹ *Şark*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No:1229, s.2.

¹³⁷² *Şark*, 5 Teşrin-i evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:1239, s.1.

¹³⁷³ *Şark*, 5 Teşrin-i evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:1239, s.2.

¹³⁷⁴ Arı, a.g.e., s. 11.

Mallarıyla ilgili olarak daha sıkı tedbirler alınmaya başlandı. İlk olarak İzmir ve çevresinde terk edilmiş mallara el koyanların kanuni yönden takibatlarına başlandı. 25 Ekim itibariyle İzmir’de terk edilmiş mallara el koyup satmaya çalışanlar veya saklayanlar hakkında resmen takibat kararı çıkarıldı. İşgal edilmiş dükkân ve mağazalar da zabıta tarafından boşaltılmıştı¹³⁷⁵. Yine kurtarılmış bölgelerde terk edilmiş mallarla ilgili suistimalleri engellemek için Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, İzmir Vilayetini tahrir mıntıklarına ayırarak her bölgeye bir maliye müfettişi göndermişti¹³⁷⁶. Hükümet Emval-i Metruke mallarını bir şekilde kontrol altına aldıktan sonra bunları kamu çıkarına kullanmaya başlamıştı. Maliye Bakanlığı ekim ayı itibariyle Emval-i Metruke mallarının satışını ve kiraya verilmesini başlattı. Satış ve kiralama işlemleri ise müzayede usulüyle yapılmıştı. Müzayedeye koyulacak mal ve açık artırma süresi Emval-i Metruke Baş Müfettişliği veya Vilayet Makamından gazetelere verilen ilanlarla kamuoyuna duyurulmaktaydı¹³⁷⁷. Bu türden Emvali Metruke müzayede ilanları Türk basını aracılığıyla kamuoyuna sıklıkla yansıtılmıştı¹³⁷⁸. Emval-i Metruke malları Lozan antlaşmasına kadar bu usulle idare edilmişti.

6.3. TÜRKİYE’DE SAVAŞ SUÇLULARININ CEZALANDIRILMALARI

6.3.1.Yargılama Yoluyla Cezalandırmalar

Büyük Taarruz’un kazanılmasından sonra Türk kamuoyuna işgal sürecinde veya Büyük Taarruz esnasında Müslüman halka yapılan mezalimde rol oynayan Yunan askerleri ve subayları, onlarla işbirliği yapan Osmanlı vatandaşı Rum, Ermeni, Çerkez, Arnavut, Türk gibi Müslümanların cezalandırılmaları yansımıştır. Sadece Yunanlılarla değil İngiltere gibi diğer işgal devletleriyle beraber hareket ederek Milli Mücadele ve Büyük Taarruz esnasında Türk ordusu aleyhinde faaliyet gösterenlerden de cezalandırılanlar olmuştu. Daha Büyük Taarruz esnasında Türk

¹³⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.2.

¹³⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Sani/ 17 Kasım 1922, No 663, s.2.

¹³⁷⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Teşrin-i Evvel/ 31 Ekim 1922, No 648, s.4; *Şark*, 11 Kanun-ı Evvel 1338/ 11 Aralık 1922, No:1299, s.1.

¹³⁷⁸ *Şark*, 11 Kanun-ı Evvel 1338/ 11 Aralık 1922, No:1299, s.1.

ordusu attığı beyannamelerle işgal bölgesinde savaş suçu işleyenlerin mutlaka cezalandırılacaklarını belirtmişti¹³⁷⁹. Bunun farkında olan mezalime karışmış yerli işbirlikçiler de hızla yaşadıkları yerlerden kaçmaya başlamışlardı. Nitekim eylül ayı başında İzmir ve Mudanya'da Yunan askerlerinin yanı sıra büyük bir muhacir kitlesi de toplanmıştı. İçlerinde işbirlikçilerin de yoğun olduğu muhacirler gemiler vasıtasıyla Anadolu'dan kaçmaktaydılar.

İstanbul'da da büyük bir panik vardı. Şehrin Ankara Hükümeti kontrolüne gireceğini anlayan işbirlikçi Rum, Ermeni, Arnavut, Çerkez ve Türkler de hızla kaçmaya başlamışlardı. Bunun yanı sıra Milli Mücadele aleyhtarlarında da cezalandırılma korkusu egemen olmuştu. Türk kamuoyuna yansıdığı kadarıyla ilk olarak Padişah Vahdettin'in İstanbul'dan kaçacağına dair haberler yer almıştır. 7 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi özel muhabiri Osmanzade Hamdi'nin telgrafına dayandırdığı haberinde Padişah Vahdettin'in İstanbul'dan kaçacağını iddia etmişti¹³⁸⁰. 28 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin bildirdiğine göre ise eski Sadrazamlardan Damat Ferit 22 Eylül'de oğlu Sami ve bütün ailesiyle beraber Şark Sürat Katarı'yla Avrupa'ya kaçmıştı¹³⁸¹. Damat Ferit'i birçok kişi takip etmişti. Tespit edebildiğimiz kadarıyla kaçan Milli Mücadele aleyhtarları arasında şunlar bulunmaktaydı: Eski Şeyhülislam Dürrizade Abdullah, Sabah Sahibi Mihran, Damat Ferit Hükümeti'nin Şeyhülislamı Mustafa Sabri, Polis Müdürleri Hasan Tahsin ve Nureddin, Kuva-yı İnzibatiye Kumandanı Süleyman Şefik, İçişleri Bakanlarından Mehmet Ali, Adliye Nazırlarından Ali Rüştü, Şaban Ağa, Hoca Zeynelabidin, Refik Halit, Hasan Hicabi, Hoca Vasfi, Alemdar Hacı Kadir Pehlivan, Refi' Cevat, babası Muhiddin, Polis Mektebi Müdürü Talip, Bahriye Müsteşarı Enver, Gümölcineli İsmail, Çerkez Ragıp ve metresi Madam Eftelya, Değirmendereli Kazım, Merkez Memurlarından Hacı Kemal ve Mazlum, Sabih, Laz Ali, Muhtar Murat, İşkenceci Mülazım Adil ve Camus Maruf Talat¹³⁸². Bunlardan başka Padişah Vahdettin de 19 Kasım tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin belirttiğine göre, İngiliz himayesinde

¹³⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1; *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.1; *İkdâm*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:9149, s.1; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.1.

¹³⁸⁰ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s. 1.

¹³⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No 620, s.2.

¹³⁸² *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.1; *İstikbâl*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.1; *İstikbâl*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Ekim 1922, No: 776, s.1.

İstanbul'dan kaçıyordu¹³⁸³. Müslümanların yanı sıra çok sayıda zengin Rum ve Ermeni de İstanbul'dan kaçıyordu¹³⁸⁴.

Savaş sürecinde kaçırmaya fırsat bulamayan Yunan ordusu mensupları esir edilmiş, yerli işbirlikçiler ise tutuklanmıştı. Bu süreçte yakalanan savaş suçluları seyyar Divan-ı Harp mahkemeleri tarafından Hıyanet-i Vataniye Kanunu merkezinde yargılanmışlardı. Türk kamuoyuna yansıyan yargılama ve cezalandırmalardan dikkat çekenlere örnekler verecek olursak: İzmir'de işgal sürecinde Yunan çıkarlarına hizmet eden *Kozmos* gazetesi Müdürü Alaskaris Divan-ı Harp mahkemesince idam cezasına çarptırılmıştı. Karar, kurşuna dizilerek infaz edilmişti¹³⁸⁵. 29 Eylül tarihinde İzmir'de iki Rum, Müslümanlara mezalim yaptığı gerekçesiyle Divan-ı Harp kararıyla idam edilmişti¹³⁸⁶. Ekim ayının başında İzmir Divan-ı Harb-i Örfi mahkemesi Alaşehir'in yakılmasında Georgy Pandopulo, Makar Atnaş, Mihail oğlu Yorgi, Mihail oğlu Hacı Penabot'u, Salihli'nin yakılmasında İstavri oğlu Dimitri, Turgutlu'nun yakılmasında Eczacı Niko oğlu Kostı ve Kula'nın yakılmasında Sabuncu oğlu Yorgaki, Pandeli oğlu Yorgaki'yi yangınlar çıkarmak, köprüleri tahrip etmek ve halka mezalim yapmak suçlarından idam cezasına çarptırmıştı. İdamlar, 7 Ekim tarihinde kışla önünde infaz edilmişti.¹³⁸⁷ Mahkeme biri kadın, ikisi erkek üç Rum'u ise olaylarla ilişkileri olmadığı gerekçesiyle serbest bırakmıştı¹³⁸⁸. Mezalime katılan Rum çeteleri de teker teker yakalanmakta ve yargılanıp cezalandırılmaktaydı. Yunan işgali esnasında Cumaovasında eşkıyalık yaparak Müslüman halka zulm ve işkenceler yapıp camileri tahrip eden Rum çete reisi Muhtar Liyonidi ve kayın pederi Papamatol ve çete üyelerinden Diyonis oğlu Espero Türk kuvvetleri tarafından yakalanarak tutuklanmaları bu meyandaydı¹³⁸⁹.

¹³⁸³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Sani 1338/ 19 Kasım 1922, No 664, s.1.

¹³⁸⁴ *İstikbâl*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No: 719, s.1; *TİTE*, Kutu: 67, Gömlek: 109, Belge: 1; *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:136, Belge: 1.

¹³⁸⁵ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

¹³⁸⁶ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

¹³⁸⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Teşrin-i Evvel/ 9 Ekim 1922, No 629, s.3; *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.2; *İstikbâl*, 11 Teşrin-i Evvel 1338/ 11 Ekim 1922, No: 733, s.2. Manisa ve çevresinde çıkarılan yangınların diğer sorumluları da Saruhan Mutasarrıfı Ali tarafından tespit edilmiş ve 22 Ocak 1923 tarihinde Divan-ı Harb-i Örfi Riyasetine bir telgrafla bildirilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Belge No: 2418; S.93, Ocak 1992, s.208-210.

¹³⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3.

¹³⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.2.

Osmanlı vatandaşı olup Yunan ordusuna katılan yerli Rum işbirlikçiler de vatan haini olarak telakki edilmiş ve farklı esir garnizonlarına yerleştirilmişlerdi. Osmanlı vatandaşı olup Yunan ordusuna katılmış Manisalı dokuz Rum Divan-ı Harp mahkemesince suçları sabit görüldüğünden idama çarptırılmıştı. Mahkûmlar 24 Eylül tarihinde İzmir Kışla Meydanındaki Park önünde idam edilmişlerdi¹³⁹⁰. İstanbul Hükümeti de bu doğrultuda hareket eden Rumların yargılanmasına izin vermişti. Yunan ordusunda savaşa katılan İstanbullu bir Rum, cinayet mahkemesinde yargılanarak idam cezasına çarptırılmıştı.¹³⁹¹ Yunan ordusuna katılan Osmanlı vatandaşlarının vatan haini olarak mahkemelerce idama çarptırılması Müttefik Devletleri rahatsız etmişti. Bu nedenle de Yunan ordusunda savaşmış Osmanlı vatandaşlarının kurtarılması için bir girişimde bulunmuşlardı. İstanbul Komiserleri Garoyi, Rumbold ve Pelle, Büyük Millet Meclisine ulaştırması için 11 Ekim tarihinde Hamit Bey'e bir nota vermişlerdi. Notada, Osmanlı vatandaşı Rumların zorunluluktan dolayı Yunan ordusunda savaştıkları iddia edilmişti. Savaşın kötü hatıralarının silinmesi ve idamların medeni dünyaya yakışmadığı gerekçesiyle bu kişilerin affedilmesini istemişlerdi¹³⁹². Müttefik Devletler'in bu talebi sadece Ankara'da değil tüm memlekette tepkiyle karşılanmıştı. Hatta 24 Ekim tarihinde Tarsus'ta bir miting yapılmış ve Müttefik Devletlerin talepleri protesto edilmişti. Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Sadık Bahaddin, Miting Heyetinden Müftü Hilmi, Kemal, Hamdi ve Kadri aynı gün Meclise çektikleri bir telgrafla Müttefik Devletlerin talebinin ret edilmesini istemişlerdi¹³⁹³. Türk Hükümeti ise savaş suçu işlemiş vatandaşlarının yargılamaya ve cezalandırmaya devam etmişti.

Türk kamuoyuna mezalimde Yunanlılarla işbirliği yapan Ermenilerin de mahkemelerde yargılanıp cezalandırıldıklarına dair örnekler yansımıştır. Ermeni Piskoposu Toryan bu meyandaydı. İzmir'de dini yönden gayri Müslimleri Yunan emelleri doğrultusunda galeyana getirdiği gerekçesiyle İzmir Ermeni Piskoposu Toryan yargılanmış ve idam edilmişti¹³⁹⁴. Kütahyalı Karabet oğlu Setrak Yunan askerleriyle işbirliği yaparak silah toplamak; Kütahyalı Erseb Dilsizyan Ermeni

¹³⁹⁰ *Şark*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No:1229, s.2.

¹³⁹¹ *İstikbâl*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No: 721, s.2.

¹³⁹² *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.1.

¹³⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.4.

¹³⁹⁴ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

çeteleriyle işbirliği yaparak Türk askerine karşı silah sıkmak suçlamalarıyla İzmir Divan-ı Harp mahkemesinde yargılanmışlardı. Suçları sabit görülerek idam cezalarına çarptırılmışlardı. Bunlardan Kütahyalı Karabet Setrak kışla önünde, Kütahyalı Erseb Dilsizyan ise Basmahane Meydanında idam edilmişlerdi¹³⁹⁵.

Savaş suçlarından yalnızca Rum ve Ermeniler değil işbirliği yapan Müslümanların da yargılanmaları ve cezalandırılmaları Türk kamuoyuna yansımıştı¹³⁹⁶. İzmir’de *Islahât* gazetesi sahibi Sabitzade Emin Ziya Bey bunlardan yalnızca bir tanesiydi. Ziya Bey işgal dönemindeki tavrı nedeniyle Divan-ı Harp mahkemesinde yargılanarak iki ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Fakat Ziya Bey’in cezası yeterli görülmeyerek yeniden yargılanmasına başlanmıştı¹³⁹⁷. Bundan başka İzmir Divan-ı Harp mahkemesi Halil Efe’yi Salihli halkını katletmek, evlerini yakmak, gasp ve yağma etmek suçlarından idama mahkûm etmişti. İnfaz Kışla önünde gerçekleşmişti¹³⁹⁸. Eskişehir’de düşmanla işbirliği yapan Yusuf, 29 Ekim tarihinde Bidayet mahkemesince idama mahkûm edilmişti¹³⁹⁹. Yine Bursa’da düşmanla iş birliği yapan “*sarıklı bir kefere*” olan Hacı Hamdi, Türk ordusunun şehre girmesiyle İstanbul’a kaçmıştı. İstanbul Fatih’te tutuklanarak mahkemeye sevk edilmişti¹⁴⁰⁰. Son olarak vereceğimiz örnek ise işgal esnasında Kütahya Belediye Başkanlığı yapıp Yunanlılara hizmet eden Mazlumzade Hüseyin Hüsnü’nün

¹³⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3.

¹³⁹⁶ Bunların tespiti için tahkik heyetleri oluşturulmuştu. Tahkik heyetleri yaptıkları araştırmalarla Yunanlılarla işbirliği yaptığı öne sürülen kişileri belirlemiştir. 5 ve 28 Ekim 1922 tarihlerinde Burhaniye civarında yapılan tahkikatta Belediye Başkanı Saib Bey’in de içinde bulunduğu bazı kişilerin işbirliği yaptığı tespit edilmişti. İşbirliği yaptığı öne sürülen İhsan, İlyas ve İbrahim Beyler gibi bazı kişiler ise delil yetersizliğinden dolayı kanuni takibata uğramamıştı. Bkz: *TİTE*, Kutu: 14, Gömlek: 23, Belge: 23-1, 2.

¹³⁹⁷ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.2; Bundan başka *Islahât* gazetesi yazarlarından Emin Süreyya idam cezasına çarptırılmıştı. Yunanlılarla işbirliği yapan Köylü gazetesi sahibi Mehmet Refet ve Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa ise Yunanlılarla beraber kaçmışlardı. Divan-ı Harb Mahkemeleri bunlara 10 gün mehil vermişti. Gelmedikleri takdirde gıyaplarında yargılanıp mallarına el konacaktı. Bkz: Engin Berber, “Kurtuluşun Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, S.8, Mart 1987, s.457. Hacı Hasan Paşa daha sonra 11 Ağustos 1927 tarihinde Bakanlar kurulunun kararı gereği Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. *BCA*, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya:2-102, Yer No: 25.46..16.

¹³⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.3.

¹³⁹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.4.

¹⁴⁰⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Evvel/ 23 Ekim 1922, No 641, s.4.

yargılanmasıdır. Hüseyin Hüsnü Divan-ı Harp mahkemesi tarafından on sene kalebentliğe mahkûm edilmişti¹⁴⁰¹.

Büyük Taarruz'da Türk ordusundan kaçan askerler de yargılanmıştır. Batı Cephesi Divan-i Harbinde yargılanan kaçak askerlere idam cezası dahi verilmişti. 19 Eylül tarihli *Babalık* gazetesinin belirttiğine göre savaştan kaçan Karaman'ın İlisira köyünden 1898 doğumlu Hasan oğlu Ahmet, Batı Cephesi Harp Divanı tarafından idama mahkûm edilmişti. Bununla beraber Ahmet, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 30 Ağustos tarihli kararı gereği affedilmişti¹⁴⁰².

6.3.2. Halk Tarafından Cezalandırılmalar

Büyük Taarruz sürecinde savaş suçlularının yargılanmaksızın cezalandırıldıklarını da görmekteyiz. Bu durum hiç şüphesiz Ankara Hükümeti'nin mülki idaresini henüz kuramadığı zamanlarda görülmüştü. İşgalden kurtulduktan sonra bazı yerlerde Müslüman halk maruz kaldığı mezalimin acısıyla yakalayabildiği işbirlikçileri cezalandırmıştı. 27 Ağustos tarihinde şehrin kurtulduğu gün Yunan ordusu kaçarken Afyonkarahisar halkı düşmanla işbirliği yapan “*nâmûssuzların vücûdlarını daha kıtaâtımız şehre girmezden evvel sopalar ile ortadan kaldırmıştı*”¹⁴⁰³. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ise bu tür davranışları kesinlikle onaylamamaktaydı. Buna en güzel örnek İzmir'in kurtuluşundan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın sivil ve masum Hıristiyanlara karşı olası bir kötü muamelenin olmaması için Türk ordusuna verdiği emirname gösterilebilir. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa emirnamesinde Hıristiyanlara karşı herhangi bir kötü muamele yapanların idamla cezalandırılacağı bildirmişti¹⁴⁰⁴. Bir başka örnek de İzmir'de işgal zamanında Yunanlılarla işbirliği yaptığı iddia edilen kişilerin halk tarafından yakalanarak karakollara getirilmesine karşı alınan önlemdi. Bu durumun

¹⁴⁰¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Sani/ 10 Kasım 1922, No 657, s.2.

¹⁴⁰² *Babalık*, 19 Eylül 1338/19 Eylül 1922, No: 995, s.2; *Düstur*, C.III, s.121. Bu doğrultuda alınan başka af kararları için bkz: *Düstur*, C.III, s.120, 141

¹⁴⁰³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No 594, s.1; Yine Anadolu'dan kaçamayıp İzmir ve çevresinde tarla, bağ ve bahçelerde saklanan ve Türk ordusuna teslim olmayan Yunan askerleri halk tarafından öldürülmüştü. Bkz: Berber, “Yunan İşgal Dönemi”, s.454.

¹⁴⁰⁴ *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No:1706, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1; *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

engellenmesi için İzmir Valisi Abdulhaluk Bey bir beyanname yayınlayarak tutuklanma ve kovuşturmanın ancak güvenlik kuvvetlerince yapılabileceği bunun aksinde hareket edenlerin tutuklanıp Harp Divanına verilecekleri uyarısında bulunulmuştu¹⁴⁰⁵.

Bununla beraber Hükümetin kolluk kuvvetleri bazen halkın galeyanı karşısında yetersiz kalmaktaydı. Bunlardan en dikkat çekenleri İzmir Metropolit Hristomos ve Eski İçişleri Bakanlarından ve *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi başyazarı Ali Kemal'in halk tarafından feci bir şekilde öldürülmeleri idi. Türk kamuoyunu derinden etkileyen bu olaylardan ilki İzmir'in işgalinden beri her surette Yunan ordusunu ve kurduğu idareyi destekleyen Metropolit Hristomos'un şehrin merkezinde halk tarafından öldürülmesiydi. Onun öldürülmesi Türk ve yabancı basında önceleri yargılanarak idam edildiği şeklinde verilmişti. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 19 Eylül tarihli sayısında "*Hristomos Dar Ağacında*" başlığıyla verdiği haberde Hristomos'a büyük bir öfkeyle aynen şunları yazıyordu:

*"Hristomos ! İzmir Metropolit Hristomos ! Kudurmuş Yunan sürülerinin başında öldürülen Müslimânların adedi çoğaldıkça Allah'ın mağfirâtının..... edeceğini rıhtımlarda bağırarak Hristomos ! Makedonya'da senelerce ma'sûm Türkün canına kıydıktan sonra, İzmir'den Orta Anadolu'ya kadar sahipsiz kardeşlerimizin câmi'lerde yakılmasını telkîn eden Hristomos! Yunan mel'ânetinin, Yunan şenâatının ilhâmı Hristomos ! Evet kisve-i Ruhânî altında bir haydûddan başka bir şey olmayan ve elleri Türk kanıyla bulaşmış olan bu domuz oğlu domuz en nihâyet adâletin pençesine düşmüş ve yalnız hâk ve âdil için koşan coşân milletimizin önünde hesâbını vermiş ve cezâ'sını da bulmuştur. Yani dar ağacına çekilmiştir!"*¹⁴⁰⁶

İkdâm gazetesi ise olayı "*İzmir'de Bir İ'dâm*"¹⁴⁰⁷, *Babalık* "*İzmir Metropolit İ'dâm Edilmiş*", *İstikbâl* ise "*Hristomos'un İ'dâmı*"¹⁴⁰⁸ başlıklarıyla duyurmuştu¹⁴⁰⁹. Yalnızca *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi Hristomos'un yargılanmaksızın idam edildiğini yazmıştı¹⁴¹⁰. Kısa süre sonra Türk kamuoyuna Hristomos'un idam edilmediği, İzmir Hükümet dairesinden dönerken halk tarafından öldürüldüğü yansımıştır. 27 Eylül

¹⁴⁰⁵ *Şark*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:1233, s.2; Berber, "Yunan İşgal Dönemi", s. 456.

¹⁴⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1.

¹⁴⁰⁷ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

¹⁴⁰⁸ *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.2.

¹⁴⁰⁹ *Babalık*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1.

¹⁴¹⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.1; İstihbarat raporları da basında belirtildiği gibi İstanbul'a ilk olarak İzmir Metropolitinin idam edildiğine dair haberler vermektedir. 17 Eylül tarihli İngiliz istihbarat raporuna göre bazı Rum subayları İzmir patriğinin ve Rum ruhani görevlilerinin idam edildiğini belirtmekteydiler. Bkz: *TİTE*, Kutu: 47, Gömlek: 65, Belge: 65-1, 2.

tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi İzmir Metropolit Hristomos'un Yunanlıların İzmir'i işgal ettikleri zamanda Fethi Bey'i öldürdükleri yerde halk tarafından idam edildiğini yazmaktaydı¹⁴¹¹. Hristomos'un halk tarafından öldürüldüğünün duyulması üzerine başta Yunanistan olmak üzere Batı devletleri büyük bir tepki göstermişlerdi. *İstikbâl* gazetesi ise Hristomos'u öldürenler arasında Anadolu Rumların da olduğunu iddia ederek Batı'dan gelen tepkileri azaltmaya çalışmıştı¹⁴¹². Türk basını bu olayı teferruatıyla kamuoyuna yansıtmamıştır. Kısa haberlerle Hristomos'un öldürülmesi kamuoyuna taşınmıştı. Buna karşın Yunan basını Metropolitin öldürülmesini abartarak yazmıştı. 16 Eylül tarihli Atina telsizi İzmir Metropolit Hristomos'un öldürüldükten sonra cesetinin caddelerde sürüklendiğini belirtmişti. Yunan basını, kıyafet değiştirerek yabancı bir vapurla Yunanistan'a kaçmayı başaran Ayafotini Metropolitinin ağzından Hristomos'un nasıl öldürüldüğünü de kamuoyuna taşımıştı. Onun anlattığına göre Metropolit şöyle öldürülmüştü: "*Ceneral Nurettin Paşa tarafından arz edildikten sonra mutaassıb bir Müslimân gürûhuna tevdi' eylemiş ve bunlar da metropolitin sakalını yolduktan ve elbise-i ruhânîyyesini parça parça ettikten sonra cesedi İkiçeşme meydânında teşhîr edilmiş a'zâsı kopartılmıştır.*"¹⁴¹³

Büyük Taarruz sonrasında Halkın gazabına uğrayan bir diğer kişi ise *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi başyazarı Ali Kemal'di. Ali Kemal de tıpkı Hristomos gibi Nureddin Paşa ile görüşmesinden sonra muhakeme edilmeden öldürülmüştü. Ali Kemal başından beri Milli Mücadeleyi başıbozuk İttihatçı çetelerinin faaliyetleri olarak görmüştü. Milli Mücadele aleyhtarlığını hiç yılmadan savunan Ali Kemal Türkler için ölüm kalım savaşı olan Büyük Taarruz sürecinde dahi eleştirilerine devam etmişti. Ali Kemal'in bu tavrı Türk milletinde ona karşı kabına sığmaz bir kin ve nefret oluşturmuştu. Bu nefret Türk basınının Ali Kemal'e karşı tenkitleriyle daha da artırmıştı¹⁴¹⁴. Büyük Taarruzun başarıya ulaşmasıyla Ali Kemal gerek fikren gerekse maddeden tükenmiş bulunuyordu. Başta Anadolu'dan olmak üzere her yerden kendisine karşı tenkit ve hakaret yağmaktaydı. Bunlardan en önemlisi ise Ankara'dan

¹⁴¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1338/ 27 Eylül 1922, No 619, s.2.

¹⁴¹² *İstikbâl*, 28 Eylül 1338/ 28 Eylül 1922, No: 722, s.1.

¹⁴¹³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Tarih: 26/9/1922, Dosya: 4949, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 54.355..13.

¹⁴¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No 597, s.1.

İstiklal Mahkemesi eski hâkimlerinden Kozan Mebusu Fikret ve İstiklal Mahkemesi eski başkanlarından Cebel-i Bereket Mebusu İhsan Beylerin *Vakit* gazetesi aracılığıyla Ali Kemal'e 6 Eylül tarihinde gönderdikleri telgraftı. Telgrafta Ali Kemal'in 26 Ağustos tarihinde yazdığı makalesinde Ankara Hükümeti'nin başarıya ulaştığı takdirde sadece kalemini kırmayı değil insanlığından da vazgeçeceği vaadi hatırlatılarak kaleminden ve insanlığından feragat etmesini bekledikleri ifade ediliyordu¹⁴¹⁵. *Vakit* gazetesi yaptığı yorumda Ali Kemal'in verdiği vaadi tutmayacağını, bu gibi adamların sözlerini bir gün sonra unuttuklarını ifade etmekteydi¹⁴¹⁶. *Yeni Adana* gazetesinde de Ali Kemal'le ilgili kamuoyunu yönlendiren yazılar çıkmaktaydı. “*Ali Kemal Tebdîl-i Dîn Ediyor Galibâ*”¹⁴¹⁷, “*Ermeni Ali Kemaleddin Daha Nâmûslu Çıktı*”¹⁴¹⁸. Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanması ve Ali Kemal'e karşı yapılan tazyikler *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinin de kendisini terk etmesine yol açmıştı. *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi 11 Eylül tarihi itibarıyla “*Bir İzâh*” başlığıyla *Peyam*'dan ayrıldığını kamuoyuna bildirmişti¹⁴¹⁹. Böylece Ali Kemal üç seneden beri başyazarlığını yaptığı *Peyâm-ı Sabâh* gazetesinden de kovulmuştu.

Ali Kemal gerek Anadolu'da gerekse İstanbul'da Milli Mücadele'nin bir numaralı yerel haini damgasıyla ne yapacağını şaşırması. İstanbul'daki işgalci kuvvetlere güvenerek şehri terk etmemişti¹⁴²⁰. Türk basınında Ekimin ilk haftasında Ali Kemal'in Milli Hükümet polisleri tarafından kaçırılıp İzmit'e sevk edildiği ve Divan-ı Harb'e götürülürken Saat Kulesi önünde halk tarafından başı taşlarla ezilmek ve parçalanmak suretiyle feci bir şekilde öldürüldüğü haberi yer aldı¹⁴²¹. Ali

¹⁴¹⁵ *Vakit*, 7 Eylül 1338 / 7 Eylül 1922, No: 1700, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

¹⁴¹⁶ *Vakit*, 7 Eylül 1338 / 7 Eylül 1922, No: 1700, s.2.

¹⁴¹⁷ *Yeni Adana*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No: 365-182, s.1.

¹⁴¹⁸ *Yeni Adana*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No: 366-183, s.1.

¹⁴¹⁹ Buna karşın resmi işlemlerin tamamlanamaması nedeniyle gazete ancak 15 Eylül tarihinden itibaren *Sabah* adıyla çıkmaya başlayacaktı. Bkz: *Peyâm-ı Sabâh*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, Peyâm No: 1353, Sabâh No:11783, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1.

¹⁴²⁰ 21 Eylül tarihli istihbarat raporuna göre Ali Kemal, Sait Molla, Sadık ve diğer muhalif liderlere İngilizler Türk ordusunun İstanbul'a giremeyeceğini bildirmeleriyle rahatlamışlardı. Bkz: *TİTE*, Kutu: 62, Gömlek: 67, Belge: 109; *TİTE*, Kutu: 53, Gömlek:136, Belge: 1. Bu güvenceye rağmen birkaç gün içinde arkadaşları İstanbul'u terk etmişse de Ali Kemal yerinde kalmıştı.

¹⁴²¹ *İstikbâl*, 9 Teşrin-i Sani 1338/ 9 Kasım 1922, No: 758, s.1; *İstikbâl*, 10 Teşrin-i Sani 1338/ 10 Kasım 1922, No: 759, s.1; *Yeni Adana*, 8 Teşrin-i Evvel 1338/ 8 Teşrin-i Evvel 1922, No: 411-227, s.1.

Kemal'in öldürülmesiyle ilgili en tafsilatlı bilgilere *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 8 Kasım tarihli nüshasında “*Ali Kemal Nasıl Parçalandı*” başlığıyla rastlanılmaktaydı. Habere göre tutuklanma şöyle gerçekleşmişti: Ali Kemal güvenlik gerekçesiyle evinden çok nadiren çıkmaktaydı. Çıktığı zaman ise İstanbul'da Sezfel Doryan Klubü'ne giderek birkaç saat vakit geçirdikten sonra evine dönmekteydi. Ankara Hükümeti'ne bağlı polisler Ali Kemal'i yakalama emrini alınca Sezfel Doryan'da uygun anı beklemişlerdi. 6 Kasım tarihinde burada traş olurken polisler Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına kendisine tutuklandığını tebliğ etmişlerdi. Ali Kemal önce direnmek istemişse de polislerin sert ve kararlı tavrı karşısında teslim olmak zorunda kalmıştı. Sezfel Doryan Klubü'nden bir arabayla rıhtımda bekletilen römorköre götürülmüştü. Römorköre gelinceye kadar Polis Müdüriyetine götürüleceği ve İngilizler sayesinde kurtulacağını düşündüğünden sükûnetini bozmamıştı. Römorkörde Ankara'ya götürüleceğini duyunca büyük bir korkuya kapılmıştı. Aynı gün İzmit'e getirilmişti. Buradan Ordu Karargâhına götürüldü. Anadolu Ajansı muhabiri karargâhta Ali Kemal ile bir mülakat yapmıştı. Mülakatında özetle İstanbul'da “Milli Hükümet” tarafından tutuklanacağını beklediğini ve hesap vermeye hazır olduğunu ifade etmişti¹⁴²². Ali Kemal ardından 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın odasına götürülmüştür. Nurettin Paşa ile Ali Kemal'in diyalogları da kamuoyuna basın aracılığıyla yansımıştır. İkisinin arasındaki diyalog şöyleydi:

“S-İsminiz nedir?”

C-Ali Kemal

S-Hangi dîn ve mezhebdensiniz?

C-Müslimân

S-Müslimân mısınız?

C-Müslimânım

S-Artin Kemal denilen hâin-i vatan siz misiniz?

---

¹⁴²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Sani/ 8 Kasım 1922, No 655, s.1-2.

C-Hayır tanımam.”

Bunun üzerine Nurettin Paşa, Ali Kemal’e tüm İslam Âleminin kendisini “*fesâdla*” anacağını belirtmişti. Nurettin Paşa, Ali Kemal’e mahkemede yargılanacağını ve cezasının sıradan cahil birine göre çok daha ağır olacağını belirtmişti. Görüşmeden sonra Nurettin Paşa, Ali Kemal’in Divan-ı Harbe götürülmesini emretmişti. Emir üzerine Ordu İstihbarat Üçüncü Şube Amiri ve Merkez Kumandan muavini tarafından Divan-ı Harbe sevk olunurken galeyan halinde bulunan halk, İzmit Saat Kulesi civarında muhafızların arasına girerek ona saldırmıştı. Muhafızların çabalarına rağmen halk onu feci bir şekilde parçalayarak “*cezâ’sını*” vermişti. Cesedi daha sonra halkın galeyanını dindirmek için istasyon civarındaki köprü üzerine asılarak teşhir olunmuştu. Saldırıda Merkez Kumandan muaviniyle Üçüncü Şube Amiri de yaralanmıştı¹⁴²³.

Görüleceği üzere, Büyük Taarruz sürecinde Milli Mücadele karşıtlığı yapmış doğrudan veya dolaylı yönden Yunanlılarla işbirliğine girmiş bazı kişiler yargılanmaksızın halk tarafından öldürülmüşlerdi. Hükümetin otoritesini tam olarak sağlayamadığı anlarda patlak veren bu olaylar özellikle dışarıda Türkiye için büyük bir tenkit konusu olmuştu. Bu olaylardan Hristomos ve Ali Kemal’in öldürülmelerinde Nureddin Paşa’nın bir ihmali olduğu yadsınamaz. Gerekli güvenlik önlemleri alınmış olsaydı bu kişiler yargılanarak savunma haklarını kullanacaklardı¹⁴²⁴. İlginç bir şekilde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi de İzmit’te yaşanan olay sonrasında şunları yazıyordu:

“Diyebiliriz ki milletler efrâdı arasında müşterek bir kalb, müşterek bir vicdân vardır. Biz burada o mendebur ve sefil vücûdun param parça edilmesini kırk katır veya kırk satırdan

¹⁴²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Sani/ 8 Kasım 1922, No 655, s.2

¹⁴²⁴ Jandarmaların elinden halkın işbirlikçileri alıp öldürdüklerine gündelik hayatta da rastlanmaktaydı. Bu tarihlerde Kütahya’da ilkokul öğrencisi olan Adnan Ergeneli tanık olduğu bir olayı anlatmaktadır. Buna göre: “*Bir gün okulda dersteyken, dışarıdan korkunç bağrıışmalar duyuldu. Pencereden bakanlar, kalabalık bir insan grubunun yerde bir şey sürüklediğini gördüler. Hepimiz, öğretmenimiz de dâhil olduğu halde, dersi yarıda bırakıp sokağa fırladık. Sokakta bir ceset sürükleniyordu. Meğer Yunan işgali sırasında Yunanlılarla işbirliği yapmış ve Türkleri çok kötü durumlara sokmuş olan hain bir mahalle imamıymış. Bu hoca savaş kazanılınca kaçıp köylerden birine sığınmış. Fakat o sırada saklandığı bir yerde yakalanıp jandarmalarla Kütahya’ya getirilirken halk onu tanıyıp etrafında toplanmış. Saldırıp adamı jandarmaların elinden almışlar. Hemen taş, yumruk, bıçak, sopa ve tekmelerle adamı yere yıkmışlar ve ağzından gem gibi bir ip geçirmişler, başıra çağıra tozlu yolda sürükliyorlardı. Kan içindeki vücudu ve yüzü tozlara bulanmıştı. Galiba kulaklarını da kesmişlerdi. İple çekip sürükleyerek cansız cesedini çarşının ortasındaki büyük ağacın kalın dalına, bacağından baş aşağı astılar.*” Bkz: Ergene, a.g.e.,s. 174-175.

*birini tercih eylesini istiyorduk. İzmit'teki vatandaşlarımız kırk sopayı tercih eylemişler ve kendisini param parça etmişlerdir”*¹⁴²⁵

8 Ekim Tarihli *Yeni Adana* gazetesi de Ali Kemal'in öldürülmesini “*Hâinler Parçalıyor, Ali Kemal İzmit'te Halk Tarafından Parça Parça Edilmek Sûretiyle Hiyânetlerinin Cezâ'sını Çekti*” başlığıyla vermişti¹⁴²⁶. Görüleceği üzere Türk basını, Ali Kemal'in bu akıbete uğramasını son derece doğal karşılamıştır.

---

¹⁴²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Sani/ 8 Kasım 1922, No 655, s.1.

¹⁴²⁶ *Yeni Adana*, 8 Teşrin-i Evvel 1338/ 8 Teşrin-i Evvel 1922, No: 411-227, s.1.

III. BÖLÜM

SİYASİ VE EKONOMİK HAYATIN KAMUOYUNA YANSIMALARI

1. BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE SİYASİ GELİŞMELER

1.1. BARIŞ SÜRECİNİN ÖNÜNÜ TIKAYAN İKİ GİRİŞİM: İSTANBUL’U İŞGAL GİRİŞİMİ VE MUHTARİYET İLANI

Yunanistan Temmuz ayı sonunda ilk olarak İstanbul’u işgal etme girişiminde bulunmuş, ardından İzmir ve çevresinde bir muhtariyet ilan etmişti. Bu iki teşebbüs Türkler ve Yunanlılar arasındaki barış sürecini derinden etkilemiş, tarafların siyaseten bir sonuca ulaşamayacağı fikrini beraberinde getirmişti. Temmuz ayında Trakya’da Yunanlıların askeri hareketleri artmıştı. Yunanistan bu ay içinde Anadolu kuvvetlerinden bir kısmını Trakya’ya sevk etmişti¹⁴²⁷. 14-17 Temmuzda Mudanya’dan Tekirdağ’a getirilen kuvvetlerden bir askeri yığınak oluşturulmuştu. Ardından Edirne ve Dedeağaç’tan şimendiferle sınıra sevkiyat başlamış ve ilk kuvvetler Sarayöz, Çorlu ve Silivri’ye getirilmişti. 25 Temmuzdan itibaren sınıra doğru bir süvari kuvveti ve Çorlu’ya ise topçu birlikleri sevk edilmişti. Aynı zamanda Yunan Başkumandanı Hatzianestis de Tekfur Dağı’nda bulunan askerleri teftişe gelmiş ve hazırlıkları yerinde incelemişti. Temmuz ayı sonunda ise Yunan ileri müfrezeleri Istranca tarafına yanaşmışlardı¹⁴²⁸.

Bu arada Yunan Meclisi birkaç gündür yoğun toplantılar yapmaktaydı. Toplantılar sonunda İzmir ve çevresinde bir Muhtariyet ilanı ve İstanbul’un işgali yönünde kararlar alınmıştı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Georgios Baltazzi (Baltacis) 26 Temmuz tarihinde, Roma, Paris ve Londra elçilikleri vasıtasıyla Müttefik

---

¹⁴²⁷ Mustafa Kemal Paşa savaş sonrasında 21 Kasım tarihinde Falih Rıfkı’ya vermiş olduğu demeçte Yunanlıların Trakya’ya çektiği bu kuvvetlerin abartıldığı oysaki bunların yeni kurulmuş veya teşkilatı tamamlanmamış bir kısmı silahsız iki üç alaydan oluştuğunu belirtmişti. Böylece Yunanlıların bu kuvvetlerini çekmesinin savaşın seyrinde bir etkisi olmadığını ima etmiştir. Bkz: “Atürk’ün Zafer ve Menkıbeleri”, *Yakın Tarihimiz*, S.29, C.2, Ağustos 1962, s.382; *30 Ağustos Hatıraları*, s.112-113.

¹⁴²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No 579, s.2.

Devletler Dışişleri Bakanlıklarına birer nota vererek kararı bildirmişti¹⁴²⁹. Notada İstanbul'u işgal etme istekleri belirtilerek yapılacak harekâta izin vermeleri istenmiştir. Yunanistan'a göre İstanbul'un kendileri tarafından işgali barış sürecini hızlandıracaktı. Böylece Türklerin mukavemeti kırılmış olacaktı¹⁴³⁰. Müttefik Devletler ise bu girişimin Türk-Yunan barışı önünde önemli bir engel olacağı gerekçesiyle harekâta izin vermeyeceklerini bildirmişlerdi. Atina'daki Müttefik Devletler elçileri Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzi'ye verdikleri notada Yunanistan'ın İstanbul'u işgal etmesi halinde silahla karşılık verecekleri uyarısında da bulunmuşlardı. Gerek Yunan kuvvetlerinin Çatalca'da askeri yığınak ve hareketleri gerekse İstanbul'u işgal teşebbüsünde bulunacakları söylentileri, kamuoyunda büyük heyecan ve telaş uyandırmıştı. İstanbul Hükümeti ise bu konudaki endişelerini Müttefik Devletlere iletmışti¹⁴³¹.

Öte yandan Yunanistan yapacağı teşebbüsü kamuoyundan son ana kadar gizlemeye çalışmış, İstanbul'u işgal edileceği haberlerini yalanlamıştı¹⁴³². Buna karşın İşgal Kuvvetleri Komutanı Harington, 28 Temmuz tarihinde yayınladığı bir beyannameyle Yunan Kuvvetlerinin bir tecavüzü olması halinde silahla karşılık vereceklerini kesin bir surette bildirerek Türk kamuoyuna güvence vermişti¹⁴³³.

Tüm bunlara rağmen Yunan kuvvetleri 28 Temmuz tarihinde 500 kadar Yunan Jandarma müfrezesiyle Istranca'dan Terkos üzerine yürüyüşe geçmişti. Sınırdaki bulunan Fransız kuvvetlerinin dur ihtarlarına Yunan kuvvetleri ateşle karşılık vermiş ve neticede bir çatışma çıkmıştı. Çatışma sonunda Yunanlılar çok sayıda kayıp vererek geri çekilmişlerdi¹⁴³⁴. Yunanlılar önceleri bu olayı basit bir eşkıya takibi addederek İstanbul'u işgal girişimlerini saklamışlardı. İstanbul'da Patrikhane Kapı Kethüdası olayla ilgili yaptığı açıklamada Yunan kuvvetlerinin bir eşkıya grubunu takip ederken sınırı geçtiklerini ve Fransızlarla çatışmaya girmek zorunda

¹⁴²⁹ *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1.

¹⁴³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.1; *Islahât*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No:1152, s.2; *Babalık*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 957, s.2.

¹⁴³¹ *Babalık*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 957, s.1.

¹⁴³² *Babalık*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 957, s.1.

¹⁴³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No 581, s.2; *İstikbâl*, 5 Ağustos 1338/5 Ağustos 1922, No: 679, s.1; *Babalık*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No: 957, s.1; *Yeni Adana*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No: 331-147, s. 1.

¹⁴³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No:570, s.1.

kaldıklarını belirtmiştir¹⁴³⁵. Türk ve dünya kamuoyunda ise bu gelişme İstanbul'u işgal için Müttefik Kuvvetlerinin sabrını ölçme olarak algılanmıştı. Yunanlılar bu denemeden sonra küçük çapta da olsa sınırı ihlal girişimlerinde bulunmuşlardı. Örneğin, 1 Ağustos tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin belirttiğine göre Yunan keşif kuvvetleri Osmanlı sınırından iki kilometre içeriye girmişlerse de Türk askerleri tarafından püskürtülmüşlerdi¹⁴³⁶. Bu haber Müttefik Kuvvetler İşgal Kumandanlığı'nın resmi tebliğince de onaylanmıştı¹⁴³⁷.

Yunanlıların İstanbul üzerine akın denemeleri kısa sürede Türkiye ve dünyada büyük bir tepkiye yol açmıştı. Fransa Hükümeti acilen Yunan elçisini çağırarak olayı kınamış ve Yunan işgalini Müttefikler olarak kesinlikle reddettiklerini söylemişti. Bir daha aynı girişimde bulunulması ihtimaline karşı İstanbul'daki Müttefik Kuvvetlere gerekli emrin verildiğini ifade etmişti¹⁴³⁸. Müttefik Devletler Osmanlı Hükümeti'ne yeniden İstanbul'un herhangi bir saldırıya karşı korunacağına dair güvence vermişlerdi¹⁴³⁹. Bu gelişmeler üzerine Fransa ve İngiltere savunma hatlarını kuvvetlendirme yoluna gittiler. Fransa sınırdaki ciddi tedbirler almış ve Çatalca hattına önemli miktarda kuvvet sevk etmişti¹⁴⁴⁰. İşgal girişiminden sonra sınırı tanklar eşliğinde takviye ettiği gibi¹⁴⁴¹ Suriye'den de 3 tabur piyade ve iki bölük süvariye İstanbul'a sevk etmişti¹⁴⁴². İngilizler de sınıra kuvvet yığarak savunma tedbirlerine katılmıştı¹⁴⁴³. Malta'daki hafif kruvazörlerinden oluşan üçüncü filoyu bu nedenle İstanbul'a göndermişti¹⁴⁴⁴.

Rusya da bu girişime sert tepki göstermişti. 12 Ağustos tarihiyle bildirildiğine göre *Yenigün* gazetesi Rus Elçisi Aralof'la bir görüşme yapmıştı. Aralof "*İstanbul'un Türklere alınmasına âid herhangi bir teşebbüse kalkışanlar bizim de*

---

¹⁴³⁵ *Yeni Adana*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No: 332-149, s. 1; *Babalık*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No: 958, s.1.

¹⁴³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1.

¹⁴³⁷ *Babalık*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 960, s.1.

¹⁴³⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No 581, s.2; *Babalık*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 960, s.1.

¹⁴³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No:573, s.1; *Varlık*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 71, s.2.

¹⁴⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1.

¹⁴⁴¹ *Babalık*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No: 958, s.1.

¹⁴⁴² *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.2.

¹⁴⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1.

¹⁴⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No:573, s.1.

düşmânımızdır” sözleriyle başladığı beyanında bu olayda İngilizlerin de rollerinin olduğunu savunmuştu. Aralof, Müttefik Devletlerin Boğazlar ve İstanbul’u koruma bahanesiyle işgallerini kalıcı hale getirmeyi amaçladıkları iddiasında bulunmuştu¹⁴⁴⁵. Bulgaristan da bu teşebbüse tepki göstermişti. Sofya’dan Ajans Havas’a şu telgraf gönderilmişti: “*Yunanistan İstanbul’un işgâliyle sadece Anadolu Türklerini değil bilimûm Balkan İslâmlarını ve yarınki yeni Rusya’yı da kendi aleyhinde bulur. Bulgaristan’da ve Rusya’da şimdiden şiddetli bir te’sîr yapmıştır*”¹⁴⁴⁶.

Yunanlıların İstanbul’u işgal girişimi İslam dünyasında da büyük bir tepkiye neden olmuştu. Örneğin, Afgan sefiri Ahmet Han *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine verdiği demeçle ülkesinin bakışını ortaya koymuştur. Ona göre, Yunanistan birkaç ay içerisinde Anadolu’da dağılıp gidecektir. Bunu bilen Yunanistan dağılmayı engellemek için İstanbul’u işgal etme girişiminde bulunmuştu. İstanbul’un İslam dünyasının manevi merkezlerinden biri olduğunu belirten Ahmet Han Yunan işgalini Afganlıların tüm Müslümanların hukukuna yapılmış gibi addedeceğini ifade etmiştir. Ahmet Han, Yunanlıların tek başına böyle bir tecavüze de yeltenemeyeceklerini belirterek İngilizlerin destek sağladıklarını ima etmişti. Bundan hareketle İngilizlerin Afganlılara, Türklere karşı Yunanlıları desteklemeyecekleri sözünü verdiklerini hatırlatarak İstanbul’a yapılacak bir Yunan tecavüzünün öncelikle İngiltere tarafından önlenmesi gerektiğini belirtmişti¹⁴⁴⁷. İstanbul’u işgal girişimi İran elçisi tarafından da şiddetle protesto edilmişti. İran elçisi Mümtaz ed-Dauleh İsmail Han *Hâkimiyet-i Milliye* muhabirine verdiği beyanatta bu hadisenin yalnız Türkler ve onların yakın dostu İranlılar için değil bütün İslam dünyası üzerinde kötü bir tesir uyandıracığını belirtmişti. Yapılacak girişimin engellenmemesi durumunda sadece Anadolu barışı için değil tüm dünya barışı için tamir edilemez sorunlar doğacağını ifade etmişti¹⁴⁴⁸. Hindistan’dan Emir Ali de *Times* gazetesine İstanbul’u işgal teşebbüsünü kınayan bir mektup yazmıştı. Emir Ali mektubunda tüm İslam Âlemi için kutsal olan bu şehrin Yunanlılara karşı Müttefik Devletler tarafından korunması

¹⁴⁴⁵ *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.2; *Babalık*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 965, s.1; *Yeni Adana*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No: 340-157, s. 1.

¹⁴⁴⁶ *Yeni Adana*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No: 337-154, s. 1; *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1.

¹⁴⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338, 13 Ağustos 1922, No 578, s.1; *Babalık*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 969, s.1.

¹⁴⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No 579, s.1; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; *İkdâm*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1.

gerekliliğini vurgulamıştır.¹⁴⁴⁹

Yunanistan hükümeti tepkiler üzerine olağanüstü bir toplantı yapmış ve Müttefiklere bir nota verilmesi kararı almıştı. Yine, Yunan Başkumandanlığına Trakya’da bir askeri harekâta kalkışılmaması emri verilmişti¹⁴⁵⁰. Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzi toplantıda alınan karar gereği Müttefik Devletler temsilcilerine 31 Temmuz tarihinde hükümetinin notasını vermişti. Notada, bu girişimle Türklerin askeri ve manevi yönden savunma direncinin kırılacağı iddia edilmiş, Yunanistan’ın İstanbul’u işgal etme hak ve salahiyetine sahip olduğu görüşü savunulmuştu. Girişimlerinin Müttefik kuvvetleri tarafından engellenmesi eleştirilerek durumun daha da karışık bir hal aldığı belirtilmiştir. Bununla beraber notada Müttefik kuvvetlerin onayı alınmaksızın İstanbul’un işgal edilmeyeceği teminatı verilmişti¹⁴⁵¹. Notadan başka Yunan İçişleri Bakanı Nikoloas Stratos da gazetecilere benzer bir açıklama yapmıştı. Stratos “*İstanbul’a yürümek için müttefiklerle müsâdeme edecek derecede mecnûn değiliz*” ifadelerini kullanmıştı¹⁴⁵². İstanbul’u işgal girişimi sonrasında Müttefik devletlerden gelen şiddetli baskılar Yunanistan’ı siyasi ve askeri anlamda zor durumda bırakmıştı. Baskılar nedeniyle verilen bu notayla geri adım atmak zorunda kalan hükümet ve kralın otoriteleri oldukça sarsılmıştı. Yunanistan gazeteleri Yunan kabinesinin kuvvetle ihtimal istifa edeceğini yazmıştı¹⁴⁵³. *Proyodos* gazetesi ise halk nazarında Krallığın büyük nüfuz kaybettiğini savunmuştu¹⁴⁵⁴. İstanbul’u işgal girişimindeki başarısızlık Trakya’daki Yunan askerleri arasında da büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştu. Bu girişimden sonra Türk sınır karakollarına iltica eden Yunan askerlerinin sayısında gözle görülür artışlar olmuştu¹⁴⁵⁵.

İstanbul Müttefik Kuvvetler Başkumandanlığı sınırda bir daha bu tür çatışmaların olmaması için General Monbelli başkanlığında bir İngiliz ve Fransız subayıyla beraber Yunan Generali Vilahopulos’la müzakereye başlamıştır. Bu

¹⁴⁴⁹ *Vakit*, 25 Ağustos 1338 / 25 Ağustos 1922, No: 1687, s.1.

¹⁴⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.1.

¹⁴⁵¹ *İstikbâl*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 685, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.1; *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1; *Yeni Adana*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No: 333-150, s. 2.

¹⁴⁵² *Babalık*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 971, s.1.

¹⁴⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.1.

¹⁴⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.1.

¹⁴⁵⁵ *İstikbâl*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 686, s.1.

müzakerelerle sınırdaki bir ara hat oluşturulma ve sınır karakollarını çatışma yapılamayacak derece geri çekme amacı güdülmüştü¹⁴⁵⁶. Yapılan görüşmelerde ilk olarak sınırdaki bazı Türk ve Yunan karakolları geriye çekilmişti. Diğer taraftan tarafsız bir sınır hattı oluşturulması da kabul edilmişti. Bunun için kısa zamanda komisyonların kurulmasına karar verilmişti¹⁴⁵⁷. Nitekim 16 Ağustos tarihinde İstanbul Müttefik Kuvvetler Karargâhından yayımlanan bir beyannamede bu komisyonların kurulduğu ve sınırdaki tarafsız bölgenin oluşturulmaya başlandığı bildirilmişti. Bununla beraber Türk ordusu 26 Ağustosta Afyonkarahisar'da Büyük Taarruz'u başlatmış ve kısa sürede Yunan ordusunu mağlup ederek Trakya'dan İstanbul'a yapılabilecek tecavüz tehditlerini ortadan kaldırmıştı.

Yunanlıların bu harekâtı Türk ve Avrupa basınıca şiddetle tenkit edilmişti. Fransa'da *Le Tan* gazetesi yayınladığı bir makalede Yunanlıların yeniden tecavüz hareketinde buldukları takdirde karşılarında Fransızları bulacaklarını belirtmişti. Fransız askerlerine bir kez daha ateş açıldığı takdirde Yunanlıların ciddi anlamda cezalandırılacaklarını ifade etmişti. Makalede işgal teşebbüsünün sorumlusu olarak Kral Konstantin görülmüş ve şiddetle tenkit edilmişti¹⁴⁵⁸. Fransız basınında Yunanlıların bu teşebbüsünün sebepleri de ortaya koyulmuştu. Buna göre Yunanistan bu teşebbüsle kamuoyunu teskin etmek ve yapılacak sulh konferansında avantajlı bir konuma ulaşmayı istemişti¹⁴⁵⁹. İngiliz basını da Yunanlıların İstanbul'u işgal girişimini kınamıştı. Londra gazeteleri tecavüzün defedilmesinde Müttefik Devletlerinin işbirliğini takdirle karşılamıştı¹⁴⁶⁰. Yunanistan'ın İstanbul'u işgal girişimi İtalya basınında da büyük yankı bulmuştu. Müttefik Devletlerin emanetinde olan İstanbul'a yapılan tecavüzü kendilerine yapılmış gibi addetmişti¹⁴⁶¹. Romanya

---

¹⁴⁵⁶ *Islahât*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No:1153, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1.

¹⁴⁵⁷ *İstikbâl*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 683, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No 578,s.2.

¹⁴⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.1.

¹⁴⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.2.

¹⁴⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No:573, s.1; *Varlık*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 71, s.2; *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1; *Yeni Adana*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No: 340-157, s. 2.

¹⁴⁶¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.1.

Basınından *Argos* gazetesi Yunanlıların İstanbul üzerine yürümelerinin barışa hiçbir katkı sağlamayacağını yazmıştır¹⁴⁶².

Türk basını ise işgal girişimlerini yakından takip etmiş ve şiddetle kınamıştır. Örneğin, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 1 Ağustos tarihli sayısında Yunanlıların bu girişimiyle yapılması düşünülen barış konferansında İstanbul gibi bir yeri elinde tutarak avantaj elde etmek ve gittikçe gerginleşen kamuoyunu teskin etme amacını taşıdığını yazmıştı. Yunanlıların bu teşebbüslerinde gayet ciddi olduklarını, o kadar ki Kurban Bayramını İstanbul'da geçirmek istediklerini gazetelerinde yazdıklarını ifade etmişti¹⁴⁶³. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 25 Ağustos tarihli imzasız “*Yeni Dolâblar*” başlıklı bir köşe yazısında ise Yunanistan'ın İstanbul'u işgal girişiminin aslında Lloyd George ve Konstantin'in ortak projesi olduğu iddiasında bulunmuştu¹⁴⁶⁴. 10 Ağustos tarihli *Babalık* gazetesinde Ekrem Reşat da “*İstanbul Mes'elesi*” başlığıyla bu girişimi eleştirmişti. Reşat'a göre Yunanlıların bu teşebbüslerindeki amaçları şöyleydi: Yunanistan'ın ekonomik sıkıntısının getirdiği olumsuz havayı başka bir yere çevirmek, Anadolu'daki başarısızlığı telafi etmek ve Türklerin Edirne'den vazgeçmesini sağlamaktı¹⁴⁶⁵.

Yunanlıların Büyük Taarruz öncesinde barışın önünü tıkayan bir diğer siyasi teşebbüsü ise İzmir ve çevresinde muhtariyet kurmaktı. Yunanlılar siyasi ve askeri gelişmelerin istedikleri yönde ilerlememesi üzerine Anadolu'yu tahliye mecbur kalacaklarını anlamışlardı. İzmir ve çevresi Rumları da kendi geleceklerini belirlemek için harekete geçmişlerdi. Bu amaçla Rum Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuşlardı. Bu cemiyet çatısı altında Yunan ve Türk idaresinden ayrı bağımsız bir yönetim arzulamışlardı. Bu hareket önceleri Yunanistan'da kabul görmemişti. Bununla beraber Yunanistan Hükümeti bu hareketi kendi kontrolünde bir muhtar devlete dönüştürmek için İngilizlerle dirsek temasına girmişti. İngiltere Hükümeti'nin talebe yeşil ışık yakması Yunanlıların İzmir ve çevresinde muhtar bir devlet oluşturma fikrini tatbik etmesini sağlamıştı¹⁴⁶⁶.

¹⁴⁶² *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1.

¹⁴⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.1;

¹⁴⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No 589, s.1.

¹⁴⁶⁵ *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1.

¹⁴⁶⁶ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e 1921-1922*, Bilgi Yay., İstanbul 1989, s. 291-312.

Muhtariyet ilan edileceğine yönelik haberler Temmuz ayının başından itibaren Türk basınında yer almaya başlamıştı. Muhtariyetle ilgili ilk haberler ise Atina ve Avrupa merkezli ajanslar vasıtasıyla verilmişti. Buna göre 6 Temmuz tarihinde Yunan Meclisinde Muhtariyetin kurulması kararı alınmıştı. Mecliste alınan karara göre, kurulacak Muhtariyetin 80.000 kişilik özel kuvveti olacak ve masrafları da Muhtariyet bölgesi halkından elde edilecekti. Mevcut Yunan askerleri ise terhis edilip evlerine gönderileceklerdi¹⁴⁶⁷. Daha önce ordudan istifa etmiş veya Venizelosçu olmaları nedeniyle ihraç edilmiş subaylar da bu özel kuvvetlerde yer alabileceklerdi. Muhtariyet idaresinde bütün unsurların katılacağı genel bir meclis ile bağlı yerlerde mahalli meclisler kurulacaktı. Muhtariyet merkezi ve bağlı yerlerdeki tüm hükümet işleri kurulacak genel mecliste tartışılacak ve burada çözüme ulaştırılacaktı. Mahalli meclisler ise buldukları yerlerin ihtiyaçlarıyla ilgili toplantılar yapıp kararlar alabileceklerdi¹⁴⁶⁸. Muhtariyet sınırları içerisindeki Türkler de geri hizmetlerde çalıştırılmak üzere askere alınacaktı¹⁴⁶⁹. Muhtar devletin reisi ise İzmir Fevkalade Komiseri Sterghiades olacaktı¹⁴⁷⁰.

Yunan basını daha Muhtariyet ilan edilmeden İzmir ve çevresinde 17 Temmuzda yeni idarenin resmen kurulduğunu iddia etmişti¹⁴⁷¹. Fakat bir gün sonra verdikleri haberleri düzeltmiş ve Muhtariyet ilanının bir kaç gün ertelendiğini belirtmişti¹⁴⁷². Yunanistan basınının bu çelişkili haberleri Türk basınına da yakından takip edilmişti. Nitekim *İstikbâl* gazetesi “*Muhtâriyyet Balonu Söndü*” başlığıyla verdiği haberde Muhtariyet meselesindeki belirsizliğe dikkat çekmişti. Haberde Muhtariyetin Yunan Meclisinde yeniden tartışılacağı iddia edilerek yeni idarenin kurulamayabileceği belirtilmişti¹⁴⁷³. Muhtariyetin ne zaman ilan edileceği

---

¹⁴⁶⁷ *Babalık*, 20 Temmuz 1338/20 Temmuz 1922, No: 948, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No:567, s.1; *İstikbâl*, 20 Temmuz 1338/20 Temmuz 1922, No: 665, s.1.

¹⁴⁶⁸ *Varlık*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No: 68, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1.

¹⁴⁶⁹ *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1.

¹⁴⁷⁰ *İslahât*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No:1153, s.1.

¹⁴⁷¹ *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1

¹⁴⁷² *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1; *Varlık*, 27 Temmuz 1338/27 Temmuz 1922, No: 68, s.1.

¹⁴⁷³ *İstikbâl*, 30 Temmuz 1338/30 Temmuz 1922, No: 673, s.2.

tartışmalarına *Le Tan* gazetesi son noktayı koyarak devletin kuruluş tarihini 30 Temmuz olarak göstermişti¹⁴⁷⁴.

Muhtariyetin ilan edileceği kararı İzmir'e ulaşınca Rumların Türklere karşı yaklaşımları pozitif yönde değişmişti. Rumlar önceden selam bile vermedikleri Müslümanlara artık yaklaşip güler yüz göstermeye başlamışlardı. Şehirde Metropolit ve Yunan basını birlik ve beraberlik sloganları atmaya başlamışlardı. Muhtar İdarenin lideri olan Sterghiades, 28 Temmuzda İzmir'e gelmişti. Onun İzmir'e gelmesiyle beraber Muhtar idarenin kuruluş hazırlıkları hızlanmıştı. Diğer taraftan Yunanlılarla işbirliği içerisinde olan İzmir Belediye Başkanı Hasan Paşa¹⁴⁷⁵ ve arkadaşları da Müslüman halkı kurulacak Muhtariyet'e itaate ve onu desteklemeye çağırmişti. Hasan Paşa, 28 Temmuz Cuma günü İzmir'in eşraf ve ileri gelen Müslümanlarını Belediye Başkanlığına davet etmişti. Belediyede toplananlara Yunan işbirlikçilerinden Tayyipzade Ali, 30 Temmuz Pazar günü Muhtariyet'in ilan edileceği haberini vermişti. Muhtariyetin Yunan Hükümeti'nin İzmirililere bir lütfu olduğunu belirten Tayyipzade Ali, Pazar günü yapılacak merasime herkesi davet etmişti. 29 Temmuz Cumartesi günü ise Belediye Başkanı Hasan Paşa Eşrefpaşa mahallesindeki merkez kahvehanesine gitmiş ve mahallenin ileri gelenlerine yarın muhtariyetin ilan edileceğini, "*Hükümet kapısına Osmânlı Bayrağı asılacağını, Hâkimiyet-i Osmâniyye'nin İzmir ve havâlisi üzerinde te'bîd olunacağını söyleyerek o gün umûm ahâlînin hükümet önüne toplanmasını ve mağazaların kâmilen kapatılarak Osmânlı bayraklarıyla tezyîn olunmasını tenbîh etti*". Hasan Paşa'nın bu tavrı mahalle sakinlerinden birçoğunu rahatsız etmişti. Nitekim içlerinden biri dayanamamış ve yarınki mitinge katılmayacaklarını, Muhtariyet ilanı nedeniyle dükkânlarını kapatmayıp, bayraklarla süslemeyeceklerini çünkü bugünün kendileri için hiçbir anlam ifade etmediğini belirtmişti. Özellikle Yunan idaresi tarafından birçok suçsuz Türk'ün tutuklanması ve hapisanelerde tutulmasına vurgu yaparak yeni kurulacak idarenin zulmün yeni bir ifadesi olacağını ifade etmişti. Hiç

¹⁴⁷⁴ *Varlık*, 14 Ağustos 1338/14 Ağustos 1922, No: 71, s.2.

¹⁴⁷⁵ Hasan Paşa'ya Yunanlılarla yaptığı işbirliği nedeniyle İzmir Müslüman halkı tarafından kendisine "*Hasan Papa*" denilmekteydi. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1.

beklemediği bir tepkiyle karşılaşan Hasan Paşa tutuklu bulunanların da kurtarılacağını ifade ederek oradan ayrılmıştı¹⁴⁷⁶.

Hâkimiyet-i Milliye ve *Babalık* gazetelerinin belirttiğine göre, Muhtariyetin ilanını bildiren beyanname 29 Temmuz akşamı yayınlanmıştı. Beyannamenin hiçbir yerinde ne Osmanlı kelimesi ne de hâkimiyetine dair ibare geçmemişti. Nitekim bu durum da iki günden beri işbirlikçilerin yaptıkları propagandaları yalancı çıkarmıştı. 30 Temmuz Pazar günü ise Muhtariyetin ilanı için hazırlıklar tamamlanmış, Hükümet dairesi, Yunan ve Muhtar Devletin bayraklarıyla¹⁴⁷⁷ donatılmıştı. Jandarmalar zorla Müslüman halktan yakalayabildiğini miting alanına getirmişlerdi. Bütün zorlamalara ve propagandalara rağmen birkaç yüz “*Yunan Palikaryası*” ve işten çıkarılma korkusuyla getirilen Gümrük ve Belediye memurları meydanda toplanmışlardı¹⁴⁷⁸. Mitingin en başında Müslümanları temsilen Tayyipzade Ali, Belediye Reisi Hasan Paşa, Sadık, *Islahâtçı* Süreyya, Hasan Paşanın damadı Emin, Hulusi Hoca, Karşıyaka Belediye Reisi Ahmet Şükrü, Çerkezlerden İbrahim Hakkı, Sait ve İsmail Hakkı bulunmuştu¹⁴⁷⁹.

30 Ağustos Pazar günü saat on birde Hükümet Konağı önünde yapılan Muhtariyet ilanı merasiminde ilk olarak İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa bir konuşma yapmıştı. Müslümanların sözde temsilcisi olarak yaptığı konuşmasında: “*Bugün memleketimiz olan Garb-i Âsyâ-yı Suğrâ’da mukîm anâsır-ı muhtelifiyye te’min-i hürriyyet ve terakki-i müstakbelleri teshîl edecek şekl-i idârenin bahş ve illanından dolayı ve bilhâssa ahâlî-i İslâmîyye nâmına beyân-ı teşekkür eder ve ihtirâmât-ı fâikamın kabulünü istirhâm ederim*” cümlelerini sarf etmişti. Ondan sonra ise Rum Cemaati adına *Armonya* gazetesi Müdürü Sezani, Ermeni, Musevi, Rum, Katolik ve Çerkez heyetleri temsilcileri birer konuşma yaparak yeni idareden dolayı şükranlarını bildirmişlerdi. Son olarak ise İzmir Fevkalade Komiseri Sterghiades halka hitap etmişti. Konuşmasında birlik beraberlikle hareket edilmesine vurgu yapmış, Muhtariyet halkının aynı milletin çocukları olduğu, buna karşın

¹⁴⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1; *Babalık*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 971, s.1.

¹⁴⁷⁷ Hazırlanan Muhtariyet bayrağı Yunanistan bayrağına benzemektedir. Yalnızca Türkleri temsilen kırmızı bir şerit eklenmiştir. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No 576, s.1.

¹⁴⁷⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1; *Babalık*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 971, s.1.

¹⁴⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.2.

yıllardan beri dini ve siyasi nedenlerden birbirlerine karşı mücadele ettirildiklerini belirterek bu duruma son verileceğini ifade etmişti. Rum unsurlara bundan sonra daha fazla görev düşeceğini belirtmişti. Müslümanlara hitabında ise Padişaha ve onun halifelik misyonuna her zamankinden daha fazla saygı gösterileceği teminatında bulunmuştu. Ardından tüm Muhtariyet halkından yeni idareye destek vermelerini istemişti. Konuşmasının sonunda ise Asya-yı Suğra halkının sevinç ve minnettarlık hislerini Yunan Hükümetine tebliğ edeceğini ifade etmişti. Sterghiades'ten sonra yine onun adına *Armonya* gazetesi Müdürü Sezan yeni kurulan Muhtariyet için herkesin bütün gücüyle çalışmasını istemişti¹⁴⁸⁰. Merasimden sonra sokak duvarlarına muhtariyet idaresine dair bilgiler içeren beyannameler yapıştırılmıştı¹⁴⁸¹.

İzmir ve çevresi Muhtariyet Devleti, bağlı yerlerde de ilan edilmişti¹⁴⁸². 21 Ağustos tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Balıkesir Muhtariyet ilanına şahit olmuş Bursa Mekteb-i Sultanisi öğrencilerinden Cemal Bey'in o günü anlatan bir mektubunu yayınlamıştı. Mektuba göre Balıkesir'de Muhtariyet ilanı şöyle olmuştu:

Balıkesir'de Muhtariyet'in ilanından önce Türkler oldukça tedirgindi. Zira bir süreden beri Balıkesir'de Türklere karşı yapılan keyfi tutuklamalar bu tedirginliğin daha da artmasına yol açmıştı. Balıkesir Mutasarrıfı Muhiddin Muhtariyetin ilanında hazır bulunmak için gittiği İzmir'den dönmüştü. Döndüğü gün, saat üç buçuk civarında jandarma zoruyla halk belediye önüne getirilmişti. Balıkesir'deki işbirlikçilerden Mutasarrıf Muhiddin, Berköyzade Hacı Mehmet Asım, Kuyumcuoğlu Ali ve Basri Beyzade Şeref Beyler Belediye'de hazır bulunmuşlardı. İlk olarak Yunan Kumandanı, İzmir'den getirilen Rumca beyannameyi halka okuyarak Balıkesir'de Muhtariyeti ilan etmişti. Ardından Hacı Mehmet Asım¹⁴⁸³ bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında Muhtariyet'in ilan edileceğini daha önce tutukluların serbest bırakılmalarını sağlamak için İzmir'e gittiklerinde öğrendiklerini belirtmişti. Bunun için görüştükleri İzmir Fevkalade Komiseri Sterghidas'in

¹⁴⁸⁰ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2.

¹⁴⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No 576, s.1.

¹⁴⁸² Muhtariyetin ilanının Bursa'ya yansımaları için bkz: Yüceer, *a.g.e.*, s. 100-102.

¹⁴⁸³ Balıkesirli Berköyzade Mehmet Asım Hoca, âlim olarak tanınmaktaydı. Elli altmış yaşlarında olan Asım, Bursa'da Dârülmualimat müdürlüğü, Eskişehir Sultanisinde Arapça ve din dersleri öğretmenliği yapmıştı. Bkz: *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No 585, s.2.

kendilerine Küçük Asya halkının sefaletini sonlandırmak için Yunanistan Hükümeti'nin Muhtariyet ilan etme kararı aldığını belirttiğini söylemişti. Bundan sonra Mehmet Asım birkaç yüz kişiden oluşan halka Muhtariyeti ve Yunan idaresini övücü bir konuşma yapmıştı. Asım'ın konuşmasından sonra Muhtariyet beyannamesinin Türkçesi okunmuştu. Ardından sırasıyla Mahkeme-i Şer'iyeye Baş Kâtibi İsak Efendi, Rum ve Ermeni Papazları birer dua okumuşlardı. Konuşma ve duaların bitiminden sonra Yunan Kumandanı Muhtariyet nedeniyle tebrik edilmişti. Konuşmalar sürerken Müslüman halkın pek çoğu jandarma kordonuna rağmen meydanı terk etmişti. Bu nedenle Müslümanlardan yalnızca yukarıda isimleri belirtilen dört kişi Yunan Kumandanı'nı tebrik etmişti¹⁴⁸⁴.

Muhtariyetin İzmir ve çevresinde ilan edilmesinden sonra resmen, sözde Muhtar devlet kurulmuştu. İlk olarak işgal bölgesinde çalışan Türk memurlarının görevlerine son verilmişti. Bu uygulama muhtariyet ilanında iddia edilen ırk cins ve mezhep ayırmaksızın adilane bir yönetim iddialarının geçersizliğini göstermişti¹⁴⁸⁵. Muhtariyet ilanından hemen sonra Sterghiades halkı mahalli meclisler kurmaya ve iç güvenliği sağlaması için mahalli kuvvetler tesis etmeye davet etmişti¹⁴⁸⁶. *Le Tan* gazetesine göre Muhtariyet ilanı bölgedeki Müslümanları oldukça rahatsız etmişti. Halk bu idareyi bütün şehirlerde protesto etmek için mitingler düzenlemişse de Yunan İdaresi kuvvetle bunları engellemişti. Bu esnada birçok kişi olaylara iştirak ettiği gerekçesiyle tutuklanmıştı¹⁴⁸⁷.

Muhtariyet'in ilanı gerek Türkiye'de gerekse dış dünyada Yunanistan Hükümetine protestoların yükselmesine neden olmuştu. Türkiye'de gerek Ankara gerekse İstanbul hükümetleri Muhtariyet'in ilanını bir oldubitti telakki etmişler ve

¹⁴⁸⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No 585, s.2.

¹⁴⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922, No:571, s.2; İzmir Muhtariyeti'nin ilanından sonra görevlerine son verilen memurlardan bir kısmının İstanbul'a gittiğini görmekteyiz. Bursa'dan 18 Ağustos'a kadar İstanbul'a 400 memur ailesi gelmişti. Her geçen gün Türk memurlar İstanbul'a gelmeye devam ettiler. Bu ailelerin iskânıyla İstanbul Muhacirin Müdüriyeti ilgilenecekti. Bunlar ilk etapta pavyonlara yerleştirilmişti. Memurların sağlıkları için bir doktor tahsis edildiği gibi sıcak yemek de dağıtılmıştı. Muhacirin Müdüriyeti memurlara sıcak yemekten başka kişi başına yarımşar kilo nohut, fasulye, mısır yarması dağıtmıştı. Bkz: *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.3; *Peyâm-ı Sabâh*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, Peyâm No: 1332, Sabâh No:11762, s.2..*Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.3.

¹⁴⁸⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1338/2 Ağustos 1922, No:572, s.1; *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1.

¹⁴⁸⁷ *Yeni Adana*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 345-162, s.1.

kesinlikle kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdi. Müttefik kuvvetler nezdinde protesto nameler dahi göndermişlerdi. İstanbul Hükümeti protestosunu 1 Ağustos tarihinde Müttefik kuvvetlere göndermişti. Protestoda Muhtariyet'in fiilen ve hukuken hiçbir kıymetinin olmadığı belirtilmişti¹⁴⁸⁸. Ankara Hükümeti ise Başbakan ve Dışişleri Bakanı Rauf Bey imzasıyla 9 Ağustos tarihiyle Fransa, İngiltere ve İtalya Hükümetlerine şu notayı çekmişti:

“İsti’lâ’ya dâcâr olan memlekette müstevlî hükümet tarafından muhtariyyet ilanı keyfiyyetin hiçbir kıymet-i hukukiyeyi hâiz olamayacağı âşikârdır. Kaldı ki bu havâlîdeki ahâlî Türk oldukları için hiç kimsenin meçhûlü olmadığı vechile Düvel-i Muazzama tarafından bizzat müşâhede ve teslim edilen Yunan tazyikinden hemen tahlisini talep etmektedirler. Birçok delâilin şimdiden keşf ve tahmîn ettirdiği vechile Yunanlılar muhtâriyyet illanından bu havâlîdeki Müslimânları daha ziyâde tazyik ve izrârı ve hatta müstevlî tarafından kendi vatandâşları aleyhinde yapılan cidâle iştirâk ettirmek için mecbûri hizmet-i askerîyyeye tâbî’i tutmak hususûnda istifâde etmek ârzûsundadırlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hukuk-ı milelin en sarîh esâsâtına muhâlif bulunan gerek taht-ı işgâldeki Anadolu’da muhtâriyyet i’lânını gerek Yunan hükümetinin tasavvurâtını en şedîd sûrette protesto eder. Bundan başka hükümet-i müşârinileyhâ, Düvel-i Muazzamanın Yunanlıları hukuk ve kavâidine ve mütemeddine milletlerce riâyet edilen usûllere tabî’yete icbâr edeceklerini ümîd eyler.”¹⁴⁸⁹

Muhtariyet girişimi Müttefik Devletler tarafından da kabul edilmemişti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Baltazzi, Muhtar idarenin Sterghiades'in devletin kurulmasını ilan etmeden evvel Atina'daki Müttefik Devletler elçilerine tebliğ etmişti¹⁴⁹⁰. Atina'daki Müttefik Devletler temsilcileri 15 Ağustos'ta Baltazzi'e ortak bir nota vermişlerdi. Notada Yunan Hükümeti'nin talimatı üzerine İzmir Yunan Komiseri tarafından ilan edilen Muhtariyet'in kabul edilemeyeceği belirtilmişti. İzmir ve çevresinin geleceğiyle ilgili idare ve tasarrufun ancak Müttefik Devletlerle Türkiye arasında yapılacak anlaşmayla olabileceği belirtilmişti. Yine yapılacak

¹⁴⁸⁸ *Satvet-i Milliyye*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No: 20, s.1; *Babalık*, 14 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 964, s.1;

¹⁴⁸⁹ *Açıksöz*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:557, s.1; *Babalık*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 966, s.1; *Yeni Adana*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No: 338-155, s. 2. Bu protestonun çekilmesi Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle gerçekleşmiştir. İstanbul temsilcisi Hamid Bey'in son günlerde Yunanlıların Küçük Asya'yı ilhak veya bir muhtar idare kuracaklarına dair söylentiler nedeniyle Fransa ve İtalya devletlerinden bir açıklama istenmesi teklifini Bakanlar Kurulu 30 Temmuz'da şimdilik buna gerek olmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Bkz: BCA, Fon Kodu: 30..18.1.1, Dosya: 49-5, Yer No: 5.22..15. Bununla beraber Başbakan Rauf Bey Mustafa Kemal Paşa'ya 31 Temmuz tarihinde çektiği bir telgrafta Yunanlıların İstanbul'u işgal etmeleri halinde alınacak tedbirleri sormuştu. Mustafa Kemal Paşa ise aynı günde cepheden çektiği telgrafta Muhtariyetin ilanı ve İstanbul'u işgal teşebbüsleri nedeniyle şimdilik İngilizlerin teşvikini dolaylı yönden ortaya koyan bir protesto çekilmesini istemiştir. Ankara'ya döndükten sonra ise askeri tedbirlerin düşünüleceği cevabını vermişti. Bkz: BCA., Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 25514, Yer No: 204.392..16; lef: 2-3.

¹⁴⁹⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No:573, s.1.

konferansta bu kararın hiçbir şekilde etkili olmayacağı ifade edilmişti¹⁴⁹¹. Londra'daki Fransız elçisi de İzmir'de ilan edilen Muhtariyet'in hükümsüz olduğunu Ankara'ya bildirmişti¹⁴⁹².

İzmir Muhtar Devleti Avrupa basını tarafından da tepkiyle karşılanmıştı. Fransız basını Muhtariyet'in Yunan Hükümeti'nin ve Kralın koltuklarını koruma çabasının bir sonucu olduğunu savunmuştu. Fransız basınına göre Yunanistan Muhtariyet'i şu nedenlerden dolayı ilan etmişti: Yunanistan şimdiye kadar hiç yaşamadığı derecede bir ekonomik buhran yaşamıştır. Bu nedenle ihtiyaç duyulan para Muhtariyet ile beraber işgal edilmiş yerlerden tedarik edilecekti¹⁴⁹³. Yine Muhtariyet ile beraber kamuoyu sakinleşecektir. Son olarak yapılması düşünülen Barış Konferansında avantaj elde edilecekti¹⁴⁹⁴.

İngiliz basınından *Morning Post* gazetesi de Fransız basınındaki ekonomik gerekçelere dem vurarak Yunan Hükümetinin Anadolu'da savaş masraflarını karşılayamaması üzerine Sterghiades'ten Muhtariyet idaresi için mahalli teşkilatlar kurdurulmasını istediğini yazmıştı. Gazete böylece Yunanistan hazinesinin büyük oranda rahatlayacağını belirtmişti¹⁴⁹⁵. *Times* gazetesinin İzmir muhabiri ise Muhtariyet ilanının İzmir'deki Rum ve Ermeniler de dâhil olmak üzere halkı memnun etmediğini iddia etmişti. İzmir halkının Muhtariyet'in ilanına hiçbir şekilde ilgi göstermediğini, Rumlar ve özellikle Ermenilerin askere çağırılacaklarından korktuklarını belirtmişti¹⁴⁹⁶.

Yunanlılar, dışarıdan gelen büyük baskıdan bunalmışken İngiltere Başbakanı Lloyd George'un 4 Ağustos tarihinde Avam Kamarasında yaptığı konuşmayla adeta nefes almışlardı. İngiliz Parlamentosunda Milletvekili olan Knorzi, Mecliste Hükümetin Yunan taraftarlığı ve Türk karşıtlığı siyasetini eleştiren bir konuşma

---

¹⁴⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1; *Açıksöz*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No: 559, s.1; *Babalık*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 971, s.1; *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, Peyâm No: 1329, Sabâh No:11759, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; *Vakit*, 18 Ağustos 1338 / 18 Ağustos 1922, No:1680, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338 / 19 Ağustos 1922, No:1681, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s.189.

¹⁴⁹² *Yeni Adana*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No: 337-154, s. 1.

¹⁴⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1.

¹⁴⁹⁴ *İstikbâl*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 680, s.2.

¹⁴⁹⁵ *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1.

¹⁴⁹⁶ *Vakit*, 16 Ağustos 1338 / 16 Ağustos 1922, No:1678, s.1.

yapmıştı¹⁴⁹⁷. Bu konuşma üzerine 4 Ağustos'ta Lloyd George Avam Kamarasında meşhur nutkunu çekti. Lloyd George, Türk aleyhtarlığının su üstüne çıktığı bu hitabında Yunan Muhtariyet'inin gerekliliğini savunmuştu. Türklerin birçok Rum'a mezalim yaptığını bu nedenle de Yunanlıların Anadolu'da bulunması gerektiğini belirtmişti. George, Yunan Hükümeti'nin Anadolu'daki Rumları himaye etmek için İzmir civarını işgal ettiklerini buraları terk edip “*bir buçuk milyon Rûmu*” arkalarında bırakamayacaklarını ifade etmişti. Bu sözleriyle Lloyd George Yunan Hükümeti'nin Anadolu'yu tahliye etmemesinde haklı olduğunu savunmuştu. Bir başka deyişle George, İzmir Muhtariyeti'ni tanıdığı¹⁴⁹⁸.

Lloyd George'un konuşmaları Türk basınında şiddetle tenkit edilirken Yunan basınında büyük sevinçle karşılanmıştı¹⁴⁹⁹. Yunan basını kamuoyuna İngiliz Başbakanının Yunanlıların arkasında bulunduğunu, bu nedenle endişeye gerek olmadığı izlenimi vermişti¹⁵⁰⁰. Yunanlılar tarafından sevinçle karşılanan bu nutuk için İzmir Muhtariyet'inin girişimleriyle bir de miting yapılmıştı. Günler öncesinde gerek resmi gerekse özel kurumlardan halka mitingde iştirak etme çağrısında bulunulmuştu¹⁵⁰¹. İzmir'de Lloyd George lehine miting 13 Ağustos Pazar günü yapılmıştı. Miting için vapurlarla insanlar sevk edilmiş, Lloyd George'un resimleri taşınmıştı. Mitingde Lloyd George'u ve nutkunu öven konuşmalar yapılmıştı¹⁵⁰². Ardından mitingde katılanlar İngiliz Konsolosluğu'nun önüne gitmişler ve “*Yaşasın İngiltere, Yaşasın Lloyd Corc*” diye tezahüratlarda bulunmuşlardı. Burada Muhtariyet çevresi adına bir kararname İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na iletilmesi için konsolosluğa teslim edilmişti¹⁵⁰³. Altında tüm unsurlardan temsilcilerin imzalarının bulunduğu kararnamede özetle, Batı Anadolu halkının kötü bir idareden kurtulup Yunan işgalinin bahş ettiği adil bir yönetime kavuştuğu ifade edilmişti. Halkın daha

¹⁴⁹⁷ *İstikbâl*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 692, s.1; *Vakit*, 18 Ağustos 1338 / 18 Ağustos 1922, No:1680, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

¹⁴⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No 576, s.1; *Babalık*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 970, s.1; *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1164, s.1; *Yeni Adana*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No: 338-155, s. 1.

¹⁴⁹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.2; *İkdâm*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.1.

¹⁵⁰⁰ *İslahât*, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.1.

¹⁵⁰¹ *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1.

¹⁵⁰² *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4; *İslahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2.

¹⁵⁰³ *İslahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2; *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.1.

önceki “*idâre-i meşhûm*”a geri dönmek istemediği bildirilmişti. Kararnamede, Lloyd George’un İzmir’deki Yunan Muhtariyet idaresi için söylediklerinden dolayı büyük mutluluk duyulduğu ifade edilmiş ve farklı cemaatler, ruhani temsilciler ve Rum Müdafaa-i Hukuk Teşkilatlarının temsilcileri Batı Anadolu halkının teşekkürlerini İngiltere’ye bildirmek için görevlendirildikleri belirtilmişti. Mitinge katılanlar Muhtariyet Başkanı Sterghiades ve Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa’ya büyük sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. *Islahât* gazetesine göre mitingde İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa lehine tezahüratlar edilmişti. Halk Hacı Hasan Paşa’yı omuzlarına alıp “*Zito Hasan Paşa*” diye bağırıyordu¹⁵⁰⁴. İzmir Muhtariyet reisi Sterghiades mitingde katılanlara teşekkür etmiş ve heyet tarafından kendisine verilen kararnameyi İngiliz Hükümeti’ne, Başbakanına, Yunanistan Hükümeti’ne ve Londra’daki Yunan elçiliğine göndereceğini bildirmişti¹⁵⁰⁵.

Öte yandan Lloyd George’un nutku gerek İngiltere’de gerekse dış dünyada şiddetle tenkit edilmişti. İngiltere’de General Townshend, Knorzi gibi barış taraftarları nutku şiddetle eleştirmiş; bu söylemlerin barışa büyük darbe vurup savaşı tetikleyeceğini savunmuşlardı¹⁵⁰⁶. İngiliz basınından da Lloyd George’un nutkuna eleştiriler yükselmişti. Örneğin *Times* gazetesi, nutkun Yunanlıları savaşa devam etmeye cesaretlendirdiğini ifade etmişti¹⁵⁰⁷. Fransa basını da George’un nutkunu şiddetle tenkit etmişti. *Le Tan* ve *Deba* gazeteleri **Lloyd George’un nutkunun savaşı sürdürmek anlamına geldiğini belirtmişlerdi. Le Tan gazetesi ayrıca Lloyd George’un Yunanlıların Anadolu’daki varlığını kabul etmekle Mart barış tekliflerinden vazgeçtiğini gösterdiğini ifade etmişti**¹⁵⁰⁸.

Yunanlılar, Lloyd George’un nutkundan aldıkları güçle Müttefiklerin Muhtariyet’i tanımayacaklarına dair notasına cevap dahi vermeyeceklerini söylemişlerdi¹⁵⁰⁹. Fakat gittikçe artan baskılar nedeniyle geri adım atmak zorunda

¹⁵⁰⁴ *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2.

¹⁵⁰⁵ *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4. *Islahât* gazetesinde imzaların çoğununun okunamadığı ifade edilmektedir.

¹⁵⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.1.

¹⁵⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581,s.1; *Yeni Adana*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 345-162, s.2.

¹⁵⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No 577, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.1.

¹⁵⁰⁹ *Açıksöz*, 21 Ağustos 1338/ 21Ağustos 1922, No:560, s.2.

kalmışlardı. 17 Ağustosta cevabi notanın hazırlandığı belirtilmişti¹⁵¹⁰ 18 Ağustos tarihli Yunan gazeteleri notada muhtariyet ilanının barış için yapıldığı ibaresinin yazıldığını savunmuşlardı¹⁵¹¹.

İzmir Muhtar idaresi ise dışarıdan gelen eleştirilere yeni idarenin tüm Batı Anadolu unsurları tarafından kabul edildiğine dair propagandalara başvurmuştu. Batı Anadolu'nun dört bir köşesinden Rum, Ermeni, Türk, Çerkez ve Musevi unsurları temsilcilerinin imzalarının olduğu bağıllık beyannameleri basın yoluyla kamuoyuna duyurulmuştu. Beyannamelerde özetle Yunanistan'a, kendilerine Muhtariyet bahş ettiği için şükranlar dile getirilmiş, yıllardan beri Osmanlı idaresi altında ezildikleri, Muhtariyet'le beraber kendilerine ırk, din, mezhep ayrımı yapılmadan adaletle davranıldığı ifade edilmişti. Yunanlılar bunlarla Muhtariyet'in gerekliliğini Batıya göstererek idarenin sürekliliğini sağlamayı amaçlamıştı¹⁵¹². Bütün bu çabalara rağmen başta Fransa ve İtalya bu idareyi tanımamada ısrar etmişti. İngiltere Hükümeti ise gerek müttefiklerinin ısrarlı tutumu gerekse içten gelen baskı nedeniyle Muhtariyet yanlısı tutumlarını aktif olarak yürütememişti.

Muhtariyet idaresi henüz teşkilatını kuramadan Büyük Taarruz başlamıştı. Büyük Taarruz sürecinde Yunan mağlubiyetleri İzmir'e büyük bir muhacir ve asker göçünü beraberinde getirmişti. Bu süreçte yeni idare otoritesini kaybettiği gibi güvenliği dahi sağlayamayacak duruma gelmişti. İzmir'de halk Muhtariyet başkanı Sterghiades aleyhine faaliyetlerde bulunmuştu. Halk, hükümet konağı önünde Sterghiades aleyhinde sıklıkla "Yuhha" diye bağırılmıştı. Sterghiades ise şehri Türklere teslim etmeleri için Müttefik konsolosluklarına bırakmış ve bir harp

---

¹⁵¹⁰ *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *Vakit*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No: 1681, s. 1.

¹⁵¹¹ *Vakit*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:1682, s. 1.

¹⁵¹² *Açıksöz*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No:562, s.1; *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.1; *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1; *İslahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.2; *İslahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2; *İslahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.2; *İslahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.2; *İslahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *İslahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *İslahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *İslahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.2; *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.1; *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.1; *Şark*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No:1165, s.1; *Şark*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:1203, s.2; *Şark*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1207, s.2; *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2; *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.2; *Şark*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:1212, s.1.

gemisiyle İzmir'i terk etme fırsatını aramıştı¹⁵¹³. Sterghiades bu arzusuna muvaffak olmuş ve bir İngiliz posta gemisiyle 12 Eylül'de İstanbul'a kaçmayı başarmıştı. İstanbul'da Beyoğlu Rum Kulübü üyeleri Sterghiades'i "*tahkir dövmeye kıyâm*" ettikleri gibi onu ziyarete gelen Yunan konsolosu da kalabalık tarafından tahkir edilmişti. Sterghiades buradan imza karşılığı bir vapurla Romanya'ya gönderilmişti¹⁵¹⁴. *Babalık* ve *İstikbâl* gazeteleri ona uygulanan muameleden dolayı: "*Bir paket! imiş gibi bâ makbûz vapura bindirilerek Romanya'ya kaçmıştır*"¹⁵¹⁵ ibarelerini kullanacaktı. Sözde Muhtariyet Devleti böylece Türklerin silah gücüyle ortadan kaldırılmıştı.

1.2. BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİNDE BARIŞ GİRİŞİMLERİ

Bilindiği üzere Sakarya Savaşı'ndan sonra Türk-Yunan savaş halinin sona erdirilmesi amacıyla 22-26 Mart tarihlerinde Avrupa devletleri Paris'te bir araya gelmişlerdi. Paris Konferansı'nda Türk ve Yunan Hükümet'lerine Mütareke ve barış şartlarını içeren tekliflerde bulunulmuştu. Buna karşın Ankara Hükümeti Mütarekeyle birlikte Anadolu'nun da tahliye edilmesinde ısrar etmesi barış girişimlerini sonuçsuz bırakmıştı. Yine Ankara Hükümeti'nin 21 Nisan'da İzmit'te bir barış konferansı teklifine de İngiltere Dışişleri bakanlığı ret cevabı vermişti¹⁵¹⁶.

İngiltere'nin aksine İtalya ve Fransa, Anadolu'da acilen kalıcı ve adil bir barışın sağlanmasını arzulamışlardı. Bunun da en önemli sebebi İngiltere'nin Anadolu siyasetini çıkarlarına aykırı bulmalarıydı. İtalya, Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerinden beri Batı Anadolu'da bulunmalarına taraftar olmamıştı. Fransa ise İngiltere'nin Şark siyasetini kendi liderliğinde belirleme uğraşına karşı olmuştu. Bu ülkeler Türkiye'nin Yunanlılar karşısında almış olduğu başarılar nedeniyle Anadolu'daki işgalci politikalarını terk etmişlerdi. İtalya ve Fransa Büyük Taarruz

¹⁵¹³ *Vakit*, 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No:1702, s.1.

¹⁵¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1; *Varlık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 81, s.3; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.2. Sterghiades İzmir'den 7 Eylül tarihiyle Limni Harp gemisiyle İzmir'den ayrılmıştı. Bkz: Jaeschke, *a.g.e.*, s.192.

¹⁵¹⁵ *İstikbâl*, 21 Eylül 1338/ 21 Eylül 1922, No: 716, s.1; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

¹⁵¹⁶ *Babalık*, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 951, s.1; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.1.

öncesinde kalıcı barışta ısrar ederek İngiltere'yi temmuz ayından itibaren yeni bir barış konferansı için ikna etmişti.

Büyük Taarruz öncesinde Türkiye ve Yunanistan arasında kalıcı barışın sağlanmasında hiç kuşkusuz belirleyici güç İngiltere'ydi. İngiltere, İtalya ve Fransa'nın telkinleriyle temmuz ayında Mart Kararları merkezinde bir barış konferansını kabul etmişti. Bunda hiç kuşkusuz dış baskının yanı sıra içeride önemli bir kesimin barış yapılması arzuları etkili olmuştu. Keza, İngiltere'de Lloyd George'un sürdürdüğü savaş siyasetine karşı, Anadolu'da acilen kalıcı bir barış yapılmasını savunan ciddi bir muhalif akım vardı. Bu grupta ön plana çıkanlar ise General Townshend ve Knorzi'dir. İngiltere'deki barış taraftarları Avam Kamarasında, Lloyd George Hükümetini tenkit ederek Ankara Hükümeti ile yakın temas sağlama çabasına girmişlerdi. Muhalefet barışının acilen sağlanması için General Townshend'ı Türkiye'ye gönderecekti.

Townshend Türkiye'ye gelmeden hemen önce Avam Kamarasında, Lloyd George Hükümeti'nin izlediği siyaseti, savaş taraftarlığı olarak addetmiş ve şiddetle tenkit etmişti. Townshend konuşmasında İngilizlerin, Türk-Yunan savaşını durdurması gerektiğini aksi taktirde Türklerin Rusya'ya yaklaşacağını, bunun da İngiltere için çok kötü sonuçlar doğuracağını hatırlatmıştı. Sakarya savaşı sonrasında Türklere sunulan barış teklifinin Yunanlılar lehine olduğunu bu nedenle de Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedildiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın barış için çaba içerisinde olduğunu ve İzmit'te bir konferans dahi teklif ettiğini fakat bunun İngiliz Dışişleri bakanlığı tarafından reddedildiğini ifade etmişti. Townshend bu girişim ve cevaptan yola çıkarak asıl savaş taraftarlığını İngiliz Hükümeti'nin yaptığını söylemişti. Townshend Türkiye'nin İslam coğrafyasında önemli bir yere sahip olduğunu, dolayısıyla büyük bir İslam İmparatoru olan İngiltere'nin bünyesindeki İslam unsurlarını düşünerek siyasetini değiştirmesi gerektiğini tavsiye etmişti¹⁵¹⁷.

General Townshend, Avam Kamarasında bu konuşmasından birkaç gün sonra bünyesinde bulunduğu siyasi parti tarafından Türkiye'ye gönderilmişti. General savaştan birkaç ay önce de Türkiye ile İngiltere arasında ilişkileri geliştirmek için

---

¹⁵¹⁷ *Babalık*, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 951, s.1; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.1.

Anadolu'ya gitmek istemişse de Başbakan Lloyd George tarafından engellenmişti. Fakat şimdi General'in ve grubunun ısrarları nedeniyle Türkiye'ye gitme talebi Lloyd George tarafından kabul edilmişti¹⁵¹⁸. Bununla beraber seyahat esnasında Townshend'in resmi bir görevi bulunmayacaktı. Yine, Hükümet ondan Ankara'ya gitmeyeceğine dair teminat almıştı. Tüm bunlara karşın İngiltere'de Lloyd George karşıtları General Townshend'in Anadolu temaslarının barış adına çok verimli geçeceğine inanmışlardı.

Bu şartlarla Townshend İngiltere'den ayrılmış ve Adana gelmişti. General Townshend, Türk toprakları içerisinde ilk olarak *Yeni Adana* gazetesine bir beyanda bulunmuştu. Kendisinin bir Türk sever ve savunucusu olduğundan gurur duyduğunu belirten Townshend, İngiliz Avam Kamarasında Türk ve Yunan taraftarları olarak iki grubun bulunduğunu; Türkleri haklı bulan partinin gittikçe kuvvetlendiğini ve son günlerde İngiltere'de Türkiye lehinde bir akımın geliştiğini belirtmiştir. Townshend, seyahatindeki siyasi amaç hakkında ise hiçbir şey söyleyemeyeceğini fakat Türkiye'deki temaslarının on dört gün kadar süreceğini söylemişti¹⁵¹⁹.

General Townshend, Adana temaslarından sonra Mustafa Kemal Paşa ile bir görüşme yapmak için Konya'ya gitmişti. 25 Temmuz akşamı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa da saat altıda özel treniyle Konya'ya gelmişti¹⁵²⁰. Burada ikili görüşme gerçekleşmişti. Türk basınında görüşmeye dair önemli ayrıntılar yer bulmamıştı. Gerek Mustafa Kemal Paşa gerekse General Townshend basına görüşmeye dair bilgi vermediler¹⁵²¹. Örneğin, Konya'da *Babalık* gazetesine verdiği demeçte siyasi bir görevle Anadolu'ya gelmediğini bu nedenle kendisine politik sorular sorulmamasını istemişti. Townshend, barışın kesin olarak yapılacağına inandığını belirtmişti. Barışın sağlanmasında Türk basınına büyük görevler düştüğünü ifade eden Townshend, basının yapacağı yayınlarla savaş taraftarlılığını ortadan kaldırdılabileceğini

¹⁵¹⁸ *İstikbâl*, 24 Temmuz 1338/24 Temmuz 1922, No: 668, s.1

¹⁵¹⁹ *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.2.

¹⁵²⁰ *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.2.

¹⁵²¹ Mustafa Kemal Paşa bu görüşmeyle ilgili bilgileri Başbakan Rauf Bey'e 25 Temmuz tarihli şifreli telgrafla bildirmiştir. Telgraf için bkz: BCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 11, Yer No: 1.1..1.1. lef. 2-4.

savunmuştu. Townshend, Mustafa Kemal Paşa'nın çok zeki ve barışsever biri olduğunu ifade etmişti¹⁵²².

Townshend Anadolu'da çalışmalarını sürdürürken izlenimlerini İngiliz Parlamentosuna telgraflarla bildirmişti. Bunlardan birini İngiltere Parlamentosu mebuslarından Yüzbaşı Denih'e göndermişti. Telgrafta Townshend, Türklerin barış arzusu içerisinde olduğunu şu sözlerle belirtiyordu: “*Mustafa Kemal Paşa ile görüşükten sonra İzmir vilâyetinin ve Anadolu'da işgâl altında bulunan yerlerin Yunanlılar tarafından derhâl tahliye edilmesiyle sulhün istihsâl edilebileceğine kani' oldum. Türkiye'de her fert şerefli bir sulh arzu ediyor.*”¹⁵²³

General Townshend, Anadolu seyahatinde Ankara'ya uğramayacağı teminatı vermesine rağmen buna uymayacaktı. Dolayısıyla bu durum İngiltere Hükümeti'ni oldukça rahatsız etmişti. İngiltere Dışişleri Bakanlığı müsteşarı General Townshend'in Ankara'ya gideceğine dair haberi 17 Temmuzda almıştı. Bunun üzerine engellemek için harekete geçmişti¹⁵²⁴. Buna rağmen Townshend Refet Paşa'nın davetlisi olarak 25 Temmuz'da Ankara'ya gitmişti¹⁵²⁵. Ankara'da Millet Meclisi onun şerefine büyük bir ziyafet dahi vermişti¹⁵²⁶. Townshend, Ankara'da Başbakan Rauf Bey ve hükümetin diğer temsilcileriyle siyasi temaslarda bulunduktan sonra 29 Temmuzda Konya'ya dönmüştü¹⁵²⁷. General, Ankara'dayken İngiltere Hükümeti Townshend'e bu seyahatin sebebini 27 Temmuz'da bir telgrafla sormuştu. Townshend ise aynı gün gönderdiği cavabi telgrafta Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmesinin bir zorunluluktan kaynaklandığını, zira Avam Kamarasından birçok mebusun bu doğrultuda hareket etmesini istediğini yazmıştı¹⁵²⁸.

---

¹⁵²² *Babalık*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 954, s.1; *Islahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.1; *Şark*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1167, s.1.

¹⁵²³ *Açıksöz*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No:557, s.2; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1.

¹⁵²⁴ *Babalık*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 954, s.1; *Islahât*, 28 Temmuz 1338/ 28 Temmuz 1922, No:1147, s.2.

¹⁵²⁵ *Babalık*, 30 Temmuz 1338/30 Temmuz 1922, No: 955, s.2; Jaeschke, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁵²⁶ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2.

¹⁵²⁷ *Babalık*, 30 Temmuz 1338/30 Temmuz 1922, No: 955, s.1.

¹⁵²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1338/ 28 Temmuz 1922, No: 568, s.1; *Babalık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 956, s.1; *Yeni Adana*, 30 Temmuz 1338/ 30 Temmuz 1922, No: 329-145, s. 1; Özalp, *a.g.e.*, C.I, s. 232.

Townshend, Anadolu'daki temaslarını tamamladıktan sonra İngiltere'ye dönmek için 1 Ağustos sabah saat 9:00'da özel bir trenle Adana'ya gelmişti¹⁵²⁹. Adana'da son kez Türk gazetecilerine bir beyanda bulunmuştu. Anadolu hareketinin ordusuyla ve teçhizatıyla çok güçlü olduğunu, Yunanlıların Anadolu'yu mutlak surette tahliye mecbur kalacaklarını söylemişti. General Townshend beyanının sonunda ise Türk dostluğunu şu sözlerle ifade etmişti: “*Türk da'vâsı için çalışmak benim gâyem olmuştur.*”¹⁵³⁰ Townshend, Adana'da yarım saat kaldıktan sonra İskenderun yoluyla hareket etmişti¹⁵³¹. 10 Ağustos'ta ise Beyrut'tan İngiltere'ye hareket etmişti¹⁵³².

Türkiye seyahati dönüşünde Türklerin güçlü bir orduya sahip olmalarına karşılık barışı arzuladıklarını yabancı basına anlatmıştı. 15 Ağustos tarihli Yunan Matbuat Kaleminin bildirdiğine göre, General Townshend İskenderiye'den geçerken *Morning Post* gazetesi muhabirine, Türk ordusunun manevi kuvvetinin oldukça iyi olduğunu buna karşın İzmir'in tahliyesi halinde barışa evet diyeceklerini söylemişti¹⁵³³. General Townshend, Port Said'de *Neareast* gazetesinin muhabiriyle de bir mülakat yapmıştı. 24 Ağustos tarihli *Neareast* gazetesinde verildiği kadarıyla Townshend, mülakatında Ankara Hükümeti'nin kendisine oldukça dostane davrandığını belirttikten sonra milli hükümetin ve ordunun çok güçlü olduğunu; gerek askerlerin gerekse sivil halkın hükümete sadakatle bağlı bulunduğunu bildirmişti. General, beyanında barıştan oldukça ümitvar olduğunu belirtmişti¹⁵³⁴. Townshend, İngiltere'ye dönerken Fransa'da da kısa bir süre siyasi temaslarda bulunmuştu. *Ekodopari* gazetesinin bildirdiğine göre Townshend Ankara'dan döner dönmez Paris'te Fransız Başbakanıyla görüşmüş, Türkiye seyahati ve Türklerin barış taraftarlığı hakkında açıklamalarda bulunmuştu¹⁵³⁵. Townshend'in Fransa Başbakanı ile görüşmelerinden sonra Anadolu'da bir barışın yapılabileceği düşüncesi

¹⁵²⁹ *Yeni Adana*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No: 332-149, s. 2; *Babalık*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 968, s.1.

¹⁵³⁰ *Yeni Adana*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No: 332-149, s. 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No:574, s.2;

¹⁵³¹ *Yeni Adana*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No: 332-149, s. 2.

¹⁵³² *Babalık*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 968, s.1.

¹⁵³³ *İkdâm*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1; *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2.

¹⁵³⁴ *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.2.

¹⁵³⁵ *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.1; *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1; *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 75, s.4.

pekişmişti. İngiltere ve Fransa'nın beraber hareket ettiği taktirde kesinlikle barışın olacağı görüşünü savunmuştu¹⁵³⁶. Londra'ya döndükten sonra da basına Anadolu'da barışın yapılabileceği beyanlarını vermeye devam etmişti¹⁵³⁷.

General Townshend, Türkiye seyahatindeyken Yunanistan'ın İstanbul'u işgal ve Muhtariyet teşebbüsleri gerçekleşmişti. Temmuz ayının sonunda yapılan bu teşebbüslerle Anadolu'da bir oldubitti yaratılmaya çalışılmıştı. Bu gelişmeler Lloyd George Hükümeti'nin siyasetinde bir değişikliğe neden olmuştu. George, artık Yunanistan'ın Anadolu'da kalması gerektiğini savunarak desteğini alenen ilan etmişti. Bu yeni siyaset Avam Kamarasında Knorzi tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti. 4 Ağustos tarihinde İngiliz Mebuslarından Knorzi, Mecliste Hükümeti Yunan taraftarlığı ve Türk karşıtlığı yapmakla suçlamıştı. Knorzi, Lloyd George'un 1918 ilkbaharında Central Hall'da yaptığı nutuğu hatırlatmıştı. Lloyd George'un "*Türkiye'yi pâyitahttan ve Türk Milletinin anayurdu olan Türkiye ve Anadolu'dan mahrûm etmek için harb etmiyorduk.*" sözlerini sarf ettiğini belirten Knorzi bu vaadin yerine getirilmesini istemişti. İzmir'in işgalinden sonra Amerikalı Bristol, İngiliz Kumandanı General Heyar ve birer Fransız ve İtalyan uzmanın tahkikatıyla Yunanlıların mezaliminin tespit edilmesine rağmen bunların saklandığını ifade etmiştir. Yunanlıların yaptıkları bu uygulamalar karşısında ise Türklerin Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplandığını belirtmiştir. Knorzi, Mustafa Kemal Paşa'nın "*bu gün Türkiye'nin millî kahramânıdır. İslâmların kılıcını kullanmaya salâhiyyetdâr bir adam olarak tanınmış*" olduğunu ifade ederek Anadolu'da muhatap alınması gereken en önemli kişi olduğuna vurgu yapmıştı. Konuşmasında Yunan Hükümeti'nin siyasetini de sert bir şekilde tenkit etmiştir. Özellikle İstanbul'u işgal girişimiyle Yunan Hükümeti'nin Anadolu barışının önüne set çektiğini belirtmişti. Knorzi İngiliz İmparatorluğu için en kötü şeyin Yunan galibiyeti olacağını belirttikten sonra bu mücadelenin bir haç ve hilal davası olmadığını hatırlatarak sözlerini bitirmişti¹⁵³⁸.

¹⁵³⁶ *İkdâm*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, No:9130, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1; *Şark*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:1204, s.2.

¹⁵³⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, Peyâm No: 1341, Sabâh No:11771, s.2.

¹⁵³⁸ *İstikbâl*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 692, s.1; *Vakit*, 18 Ağustos 1338 / 18 Ağustos 1922, No:1680, s.1; *Babalık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 982, s.2.

İngiliz Başbakanı Lloyd George, Knorzi'nin konuşmasına aynı gün Avam Kamarasında cevap vermişti. George, kendisinin ve hükümetinin Yunan taraftarı olduğu iddialarını reddetmişti. İngiltere ve Fransa'nın Türklere tarihte siyasi, askeri ve ekonomik anlamda birçok yardımda bulunmasına rağmen onların bu iyiliklere 1914'de Çanakkale Boğazları'nı kapatarak cevap verdiğini ifade etmişti. Türklerin bu hareketleriyle savaşı iki sene uzattığını belirten Başbakan "*O halde Türkiye'nin dostluğundan bahs etmek neye yarar?*" ifadelerini kullanmıştı. Lloyd George, nutkunda Mart tekliflerini kabul etmeyen Türk Hükümeti'nin barış taraftarı olmadığını ısrarla vurgulamıştı. Yunanlıların zulümler yaptığı iddialarına ise bazı Yunan askerlerinin mezalime karıştığını kabul etmesine karşın bölgede yapılan resmi araştırmalara göre Türklerin zulümlerinin çok daha fazla olduğunu iddia etmişti. George, konuşmasında Yunanlıların Anadolu'daki varlığının devam etmesi gerektiğini savunmuştu. Anadolu'da galipler olarak Türkiye ile yapılacak barışta himaye isteyen yüz binlerce Hıristiyan'ı mağdur etmeyeceklerini belirterek konuşmasını tamamlamıştı¹⁵³⁹.

Avam Kamarasında yapılan bu konuşmalar Türkiye, Yunanistan ve Avrupa'da farklı tepkilere neden olmuştu. Lloyd George'un yaptığı konuşma, Türkleri Uluslararası alanda oldukça kötü göstermekteydi. Genel anlamda Osmanlı Türkleri özel anlamda Ankara Hükümeti bu nutukla, dostluk kurulmaya layık olmayan, mezalimci, savaş taraftarı, tehcir ve katliamlar yapmış ve Hıristiyanları katletmeye devam edebilecek bir millet olarak gösterilmişti. Bu söylemler Türk basınında şiddetle eleştirilirken, Yunan basınında sevinçle karşılanmıştı¹⁵⁴⁰. Yunanlılar tarafından sevinçle karşılanan bu nota için İzmir'de Lloyd George lehine bir miting dahi yapılmıştı. Buna karşın Türkler, nutku büyük bir üzüntü ve hayretle karşılamıştı. Knorzi'nin nutku ise Türk tarafında sevinçle karşılanmıştı. İstanbul'da bulunan Trakya Cemiyeti, Garb-i Trakya Cemiyeti, Memalik-i Meşgule Müslümanlar Cemiyeti, Garbi Trakya ve Trakya Teavün Cemiyetleri Knorzi'ye Türk davasını Avam Kamarasında anlattığı için birer teşekkür telgrafi göndermişlerdi¹⁵⁴¹. 23 Ağustos tarihli Anadolu Ajansının bildirdiğine göre, İstanbul'un Türk ve

¹⁵³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No 576, s.1; *Babalık*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 970, s.1.; *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1164, s.1.

¹⁵⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.2; *İkdâm*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No 599, s.1.

¹⁵⁴¹ *Babalık*, 10 Eylül 1338/10 Eylül 1922, No: 987, s.2.

Müslüman tüccarları da Knorzi'ye bir teşekkür telgrafı gönderme kararı almışlardı¹⁵⁴².

Lloyd George'un nutku İngiltere'de barış taraftarı gruplar tarafından şiddetle tenkit edilmişti. Muhalif siyasetçiler Lloyd George'un nutkunun Şark'ta barışa büyük darbe vurduğunu ifade etmişlerdi. Bünyesinde, Lordlar, Generaller, Mebus ve çok sayıda ileri gelenlerin olduğu İngiliz Şark-ı Karib Cemiyeti, Lloyd George'a bir muhtıra vermişti. Muhtırada Türklerin reddettiği iddia edilen Paris teklifinin Şark'a barışı getirecek derecede adilane olmadığı ifade edilmişti. Yine Yunanlıların Anadolu'da mezalim yaptıkları savunulmuştu. Bundan başka İngiltere'de Türk taraftarı İngiliz ileri gelenleri Lloyd George'a protesto mektupları göndermişlerdi¹⁵⁴³. İngiliz basınından da Lloyd George'un nutkuna eleştiriler yapılmıştı. *Times* gazetesi nutkun Yunanistan üzerindeki tesirleri hakkında yazdığı bir makalesinde İngiltere'nin görevinin Yunanistan'ı maceradan kurtarmak olması gerekirken bu nutukla Başbakan'ın Yunanlıları savaşa devam etmeye cesaretlendirdiğini ifade etmiştir¹⁵⁴⁴.

Lloyd George'un nutku Fransa'da da şiddetle eleştirilmiş barışın önünü tıkayıcı bir tavır olarak görülmüştü. Fransa basınından *Le Tan* ve *Deba* gazeteleri Lloyd George'un nutkunun savaşı sürdürmek anlamına geldiğini bunu da Fransa'nın hiçbir zaman kabul etmeyeceğini belirtmişti. *Le Tan* gazetesine göre Lord Curzon'un Müttefik devletlere sunduğu Mart mütarekesi teklifinde bütün Anadolu'nun Yunanlılar tarafından tahliye edilmesini kabul etmişken şimdi Lloyd George bundan vazgeçmişti. Gazeteye göre Lloyd George'un savaşı tarafları eşit gördüğü söylemi inandırıcı değildi. George, Yunanlıların İstanbul'u işgal girişiminin engellenmesiyle Yunanlılara haksızlık yapıldığına inanmaktadır. O bu işgalle savaşın seyrinin Yunanlılar lehine döneceğini düşünmektedir¹⁵⁴⁵.

Gerek İngiltere'de gerekse dışarıda yükselen tenkitler Lloyd George'u rahatsız etmişti. İngiltere Başbakanı, Meclisin kapanışında bu tenkitlere aynı

---

¹⁵⁴² *İstikbâl*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 694, s.1; *Açıksöz*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No:563, s.1.

¹⁵⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.1.

¹⁵⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581,s.1.

¹⁵⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1338/11 Ağustos 1922, No 577, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.1.

söylemlerle karşılık vermişti. Başbakan konuşmasında Yunan taraftarlığı iddiasını yeniden kabul etmemiştir. O asıl haksızlığın Yunanlıların serbestçe savaşmasına engel olunmasını göstermişti. Anadolu'daki Hıristiyanların can ve mallarını korumak için teminat gerektiğini; bu teminatın da İngiltere'nin onaylayacağı bir antlaşma olması gerektiğini bildirmişti. George, Türklerin azınlıklar meselesinin çözümünü tehcir ve imha etme olarak gördüğünü belirtmişti. Ona göre Ermenilere uygulanan siyaset şimdi Rumlara uygulanmaktaydı. Yunan ordusunun Anadolu'daki Rumların can ve mallarını korumak için gerek askeri gerekse ekonomik yönden birçok fedakârlıklar yapmalarını takdire şayan olduğunu söylemişti. Başbakan konuşmasını Yunanlılar için şu övücü sözlerle bitiriyordu: “*Böyle fedakâr ahâlîye her millet hürmet etmeye mecbûrdur...*”¹⁵⁴⁶

Büyük Taarruz öncesinde Yunanlıların barışa bakışlarının ortaya koyulmasında yarar vardır. Yunanlılar, Sakarya mağlubiyetlerinden beri savunmada beklemekteydiler. Taarruz kudretini kaybeden Yunanistan her an Türk ordusunun saldıracağı korkusu içindeydi. Yunan ordusu içinde savaşın acilen sona erdirilmesi ve uzun zamandır evlerine gidemeyen askerlerin terhis edilmesi beklentileri doğmuştu. Savaş sürecinin uzaması Yunanistan'da siyasi, sosyal ve ekonomik alan üzerinde de olumsuz etki yaratmıştı. Yunanistan'da acilen barış için gerekli adımların atılmasını isteyen ciddi bir kitle günden güne artmaktaydı. Örneğin, Selanik merkezinde faaliyet gösteren “*Umûm Amele Cem'îyyetleri*” yaptıkları toplantıyla acilen barışın temin edilmesini Hükümet'ten istemiştir¹⁵⁴⁷. 13 Temmuz tarihi itibarıyla Anadolu Ajansının İzmir'den bildirildiğine göre, duvarlara “*Sulh İsteriz*” yazıları yazılmıştı¹⁵⁴⁸. Yine İzmir sokaklarına, Ankara ve Atina'da barış müzakereleri yapıldığına ve yakında kalıcı bir barışın imzalanacağına, ardından askerlerin terhis edileceğine dair beyannameler yapıştırılmıştı¹⁵⁴⁹.

Yunanistan Hükümeti ise ancak taviz vermeyeceği bir barışı kabul etme taraftarıydı. Çünkü Anadolu'dan verilecek tavizlerin siyasi olarak hükümetin sonunu getireceğine inanmaktaydı. Bu nedenle İstanbul'u işgal, İzmir ve çevresinde Muhtariyet girişimlerinde bulunarak Anadolu meselesini değişik mecralara taşımıştı.

¹⁵⁴⁶ *Islahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.1.

¹⁵⁴⁷ *Babalık*, 21 Temmuz 1338/21 Temmuz 1922, No: 949, s.1.

¹⁵⁴⁸ *Satvet-i Milliyye*, 31 Temmuz 1338/ 31 Temmuz 1922, No: 19, s.2.

¹⁵⁴⁹ *Babalık*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 960, s.1.

Birinci girişimi sonuçsuz kalmışsa da ikinci girişimiyle İzmir ve çevresinde Muhtariyet ilan etme fırsatını bulmuştu. Yunan Hükümeti özellikle Muhtariyet ilan ettikten sonra barış müzakerelerinin başlatılmasını arzulamaya başlamıştı. Bu arzularındaki en büyük amaç ise bir oldubittiyle ilan ettikleri Muhtariyet'i uluslararası alanda yapılacak bir antlaşmayla kabul ettirmektir. Böylece Yunanistan dolaylı yönden Anadolu'ya yerleşmiş olacaktı. Bu istekle Yunanistan, mart ayında kabul ettiği şartları çiğnemiş oluyordu. Yunanistan'ın müzakerelere katılmak için ortaya koyduğu şartlar, İstanbul'dan 2 Ağustos tarihi itibarıyla bildirildiğine göre: İşgal bölgesindeki Muhtariyetin onaylanması, Silivri'nin doğusundan Trakya sınırlarının kendilerine verilmesi ve Türklerin Trakya'dan toprak talep etmemesiydi¹⁵⁵⁰.

Müttefik Devletlerin barış müzakerelerinde Mart tekliflerini şart koşması Yunanistan'ı rahatsız etmişti. Çünkü bu kararlar gereği Yunanlılar Anadolu'yu tahliye etmeliydiler. Yunan basını, ağustos ayının ortalarında Yunanistan'ın istemsizliğini sayfalarına taşımıştı. Atina'dan 16 Ağustos tarihiyle bildirildiğine göre *Katimiyarini* gazetesi, Yunanistan'ın her anlamda barışa taraftar olduğunu bununla beraber milli hukukuna aykırı davranmayacağını ifade etmişti. 14 Ağustos tarihiyle *Proyodos* gazetesi yapılacak görüşmelerde Sevr antlaşmasına dönülmesini arzulamıştı¹⁵⁵¹. *Proyodos* gazetesi 24 Ağustos tarihi itibarıyla Yunan Milleti'nin aleyhine hiçbir fedakârlığın akıldan bile geçirilmediğini belirtmişti¹⁵⁵². Yunanistan böylece Büyük Taarruz öncesinde bırakın Trakya'da taviz vermeyi Anadolu'yu dahi tahliye etmemenin hesaplarını yapmaktaydı.

Türkiye ise temmuz ayı itibarıyla Avrupa'nın barış girişimine taraftar görüntüsü vermişti. Bilindiği üzere 7 Şubat 1922 tarihinde Ankara Hükümeti, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'i Avrupa'ya göndermişti. Müttefik kuvvetlerin Sevr antlaşmasını az bir değişiklikle Türklere dayatmaları bir sonucun alınamamasını beraberinde getirmişti. Şimdi ise İtalya ve Fransa'nın önderliğinde Venedik'te yeniden barış görüşmeleri için girişimler başlatılmıştı. Mustafa Kemal Paşa bu sefer Ankara Hükümeti İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey'i Avrupa'ya gönderme kararı almıştı.

¹⁵⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ağustos 1338/3 Ağustos 1922, No:573, s.1.

¹⁵⁵¹ *Vakit*, 18 Ağustos 1338 /18 Ağustos 1922, No:1680, s.2.

¹⁵⁵² *Vakit*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No: 1687, s. 1.

Ali Fethi Bey Misak-ı Milli çerçevesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin taleplerini Avrupa'ya tanıtmaya çalışacaktı. Fethi Bey, Meclisin 3 Temmuz 1922 tarihli celsesinde sağlığını bahane ederek Avrupa'da tedavi olmak için 2 aylık izin talebinde bulunmuş, meclis de bunu kabul etmişti¹⁵⁵³.

Fethi Bey 10 Temmuzda bir Fransız gemisiyle Mersin'den hareket etmişti¹⁵⁵⁴. İlk olarak Roma'ya gitmiş burada fazla kalmadan Fransa'ya geçmişti. 18 Temmuz tarihinde ise Marsilya'ya ulaşmıştı. Fethi Bey burada gazetecilere verdiği demeçte seyahatinin hususi olduğunu söylemekle beraber Avrupa'nın Anadolu'da bir barışa ne kadar yakın durduğunu anlamak için geldiğini belirtmiştir. Bu arada Şark'ta kalıcı bir barış için çaba harcayan Fransa'ya da teşekkür etmişti¹⁵⁵⁵. Ardından Paris'e geçmiştir. Paris'te ilk olarak Franklin Bouillon ile Türk elçiliğinde uzun bir görüşme yapmıştı¹⁵⁵⁶. Burada Başbakan ve Dışişleri Bakanı Raymond Poincare ile de bir görüşme gerçekleştirmişti¹⁵⁵⁷. Ardından ise ağustos ayının hemen başında Londra'ya geçmişti¹⁵⁵⁸.

Fethi Bey Londra'da Türk Hükümeti'nin barış görüşünü basın yoluyla kamuoyuna aktarmaya özel gayret göstermişti. İngiltere'ye geldikten sonra ilk olarak *Times* gazetesiyle bir mülakat yapmıştı. Öncelikle söyleyeceklerinin resmi mahiyette olmadığını ifade etmişti. Şimdiye kadar Londra'da resmi bir temas yapamadığını belirten Fethi Bey, seyahatindeki amacının Türkiye ile İngiltere arasında barışa engel olan yanlış anlamaları ortadan kaldırmak olduğunu söylemişti. İngiltere kamuoyunun henüz Türk davasını yeterince tanıyamadığını ifade eden Fethi Bey, Sevr antlaşmasıyla esaret altına alınan Türklerin yalnızca bağımsızlığını elde etmek için üç seneden beri savaştıklarını söylemişti. Fethi Bey, Türklerin İngiltere hakkında husumete sahip olmadığını, İngilizlerin geçmişe değil geleceğe bakmasının barışın sağlanmasında faydalı olacağını söylemişti¹⁵⁵⁹. Diğer taraftan Ankara Hükümeti'nin kabul edeceği sulh şartları hakkında *Morning Post'a* da bir demeç vermişti. Bu

¹⁵⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Temmuz 1338/ 4 Temmuz 1922, No: 548, s.1; *Ali Fethi Okyar(29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*, Hzl: İhsan Sabri Balkaya, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2005, s. 144-145.

¹⁵⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1338/ 13 Temmuz 1922, No: 556, s.1

¹⁵⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Temmuz 1338/ 23 Temmuz 1922, No: 564, s.2.

¹⁵⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1338/ 25 Temmuz 1922, No: 565, s.2.

¹⁵⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1338/ 28 Temmuz 1922, No: 568, s.1.

¹⁵⁵⁸ *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1164, s.1; *Şark*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1168, s.1.

¹⁵⁵⁹ *Şark*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1167, s.2; *İstikbâl*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No: 684, s.1; *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.2.

demece göre Çanakkale Boğazı, her iki sahili silahtan arındırılmak şartıyla Cemiyet-i Akvam idaresine bırakılabilirdi. Trakya sınırı ise Meriç Nehri olarak kabul edilmeli ve Edirne Türkiye'ye bırakılmalıydı. İzmir'in de Mart teklifinde kabul edildiği gibi Türkiye'ye terk edilmesi gerekmektedir¹⁵⁶⁰.

Fethi Bey, İngiltere kamuoyuna basın aracılığıyla Türk davasını anlatabilmişti fakat Hükümet tarafından kabul dahi edilmemişti. İngiliz Dışişleri Bakanı'ndan iki defa randevu istemişse de "ret" cevabı almıştı. Birinci teklifini Dışişleri Bakan Vekili Lord Balfor'a sunmuştu. Balfor İsviçre'ye gideceği bahanesiyle teklifi kabul etmemişti. İkinci teklifi ise Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a sunmuştu. Curzon ise seyahatini bahane ederek Fethi Bey'in teklifini ret etmişti¹⁵⁶¹. Fethi Bey, sadece Dışişleri Bakanlığında görevli bir Müsteşar tarafından kabul edilmişti.

Hükümet nezdinde kabul görmemekle beraber İngiltere'deki muhalefet ve Türkseverler Fethi Bey'e büyük ilgi göstermişler hatta şerefine bir ziyafet dahi vermişlerdi. İngiliz Cemiyeti tarafından Fethi Bey şerefine verilen ziyafette Mister Knorzi cemiyetin Türkiye'ye karşı sarsılmaz bir dostluğu olduğunu söylemişti. Fethi Bey, ziyafette yaptığı konuşmada gösterilen dostluğa teşekkür etmiş; Lloyd George Hükümeti'nin Türklerin barış taraftarı olmadığı yönündeki suçlamalarını reddetmişti. Fethi Bey, İngiliz Hükümeti'nin kendisine karşı vurdumduymaz tavrını da konuşmasında eleştirmiştir. Türk davasını İngiliz Hükümeti'ne yeterince anlatamadığından dolayı da üzüntülü olduğunu söylemiştir¹⁵⁶². İngiltere Hükümeti'nin kendisine takındığı tavrı ve siyaseten çözümün zorluğuna yönelik değerlendirmelerini ise Ankara'ya bildirmişti.

Fethi Bey'in Büyük Taarruz öncesinde Londra seyahati ve temasları Yunan basınında etkisiz ve İngilizler tarafından önemsenmediği şeklinde değerlendirilmişti. İngiliz Hükümeti'nin bu tavrı Yunan davasına yakınlığın bir sonucu olarak görülmüştü. Türk basını ise Fethi Bey'e İngiliz Hükümeti'nin ilgisizliğini başlangıçta görmemezlikten gelmiş ve muhalif İngilizlerle yaptığı görüşmeleri ön plana

¹⁵⁶⁰ *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.2.

¹⁵⁶¹ *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1.

¹⁵⁶² *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *Şark*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1202, s.1.

çıkarmıştı¹⁵⁶³. İngiliz basını ise Fethi Bey'in İngiltere'de pek rağbet görmediğini yazmıştı. *Morning Post* gazetesi, onun Londra seyahatinin resmi bir ziyaret olmadığını savunmuştu. Fethi Bey'in Ankara'nın barış hakkındaki düşüncelerini İngiliz Hükümeti'ne bildirmediğini iddia eden gazete onun İngiltere'de “*alelâde bir misafir*” gibi bulunduğunu yazmıştı¹⁵⁶⁴. Fethi Bey, Londra'daki temasların sonuçsuz kalması nedeniyle 23 Ağustos'ta İngiltere'den Paris'e geçmişti¹⁵⁶⁵.

Yolda *Manchester Guardian* gazetesine, Türkiye'nin barış şartları hakkında bir demeç vermişti. Ali Fethi Bey, öncelikle, ülke içindeki azınlıklara karşı izlenecek tutuma değinmişti. Doğuda Müttefik Devletlerin arzuladığı bir Ermeni devletinin asla kabul edilmeyeceğini belirtmişti. Türkiye'nin başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu'daki Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin mübadele edilmesini arzuladığını ifade etmişti. Ülkede kalacak azınlıklara yaklaşımın ise Misak-ı Milli kararları çerçevesinde diğer ülkelerde Türklere uygulanan hukukla aynı şartlarda tatbik edileceğini söylemişti. Boğazlar bölgesinde İstanbul hariç Müttefik Devletlerin de içinde bulunacağı özel bir idarenin kurulabileceğini belirtmişti. Buna karşın tüm Anadolu'nun ve Doğu Trakya'nın Türkiye'ye terk edilmesini şiddetle savunmuştu¹⁵⁶⁶.

Fethi Bey, İngiltere'nin aksine Paris'te oldukça iyi karşılanmıştı. Hatta Büyük Taarruz'un başlamasından hemen önce 25 Ağustos'ta Fransa Başbakanı Raymond Poincare tarafından kabul edilmişti. Fethi Bey, Poincare'ye Türk davası ve isteklerini iletmışti¹⁵⁶⁷. *Le Matin* gazetesine Poincare ile yaptığı görüşmeye dair önemli açıklamalarda bulunmuştu. Poincare'ye öncelikle Venedik konferansında Türklerin temsilcisi olarak görevlendirildiğini bildirmişti. Daha sonra konferansta savunacağı esasları ifade etmiştir. Fethi Bey, Paris'te *Le Tan* gazetesine de bir demeç vermişti. Demecinde, Poincare'den bağımsızlık taleplerine saygı gösterilmesini istemişti. Bu isteğin Fransız Başbakanı Raymond Poincare tarafından anlaşılması ve

¹⁵⁶³ *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1.

¹⁵⁶⁴ *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1.

¹⁵⁶⁵ *Varlık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 75, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1.

¹⁵⁶⁶ *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; *Yeni Adana*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No: 349-166, s.1.

¹⁵⁶⁷ *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4; *Açıksöz*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No:567, s.1; *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1; *Babalık*, 30 Ağustos 1338/30 Ağustos 1922, No: 978, s.1.

onaylanmasına karşın aynı hassasiyeti İngiltere Hükümetinden göremediğini ise şu sözlerle ifade etmişti: “İngiliz kabinesine de bunları söylemek istemişim, fakat ne *Bâşvekîl ne de Dışişleri Bakanını görebildim*”. Fethi Bey, bununla beraber İngiltere’de önemli bir kesimin Doğuda adil bir barışa taraftar olduğunu belirtmişti. Raymond Poincare ile görüşmesinde Ankara Hükümeti’nin barış taraftarı olduğunu İzmit’te bir barış konferansı teklifiyle ispat ettiğini bildirmişti. Fransa’nın hassas olduğu Boğazlar meselesine de değinmişti. Boğazların serbestliği ilkesini uygun şartlar sağlandığı takdirde kabul edeceklerini belirtmişti. Son olarak azınlıklar meselesine değinerek Lehistan, Çekoslovakya, Romanya ve diğer devletlerde uygulandığı şekliyle hareket etmeye hazır bulduklarını söylemişti¹⁵⁶⁸. Fethi Bey Avrupa’da temaslarını sürdürürken 26 Ağustos tarihinde Büyük Taarruz başlamıştı.

Görüleceği üzere Büyük Taarruz öncesinde İtalya ve Fransa Anadolu’da kalıcı ve adil bir barışın yapılacağına inanmışlardı. Bu amaçla barış konferansı sürecini başlatmışlardı. Türkiye ve Yunanistan ise barıştan pek umutlu değillerdi. Bununla beraber barışsever görüntülerini bozmamak için bu sürece katılmışlardı. İngiltere’de ise Lloyd George Hükümeti son zamanlarda Yunanlıların Anadolu’da kalması yönünde fikrini değiştirmişse de gerek ülke içinden gerekse dışarıdan gelen baskılarla geri adım atmıştı. Tarafların barışa bakışları böyleyken Büyük Taarruz öncesinde Venedik Konferansı teşebbüsünü deneyeceklerdi.

Temmuz ayı itibariyle Avrupa’da Anadolu meselesinin halledilmesi için yeniden barış tartışmalarına başlanmıştı. Kısa zaman içinde Venedik’te bir konferans yapılmasına karar verilmişti. Türk basınında Venedik Konferansına giden süreçte yapılacak barış müzakereleri “*Şark Konferansı*”, “*Yeni Şark Konferansı*”, “*Anadolu Konferansı*” ve “*Venedik Konferansı*” tabirleriyle anılmıştır. Konferansın nerede yapılacağına Venedik’in tespit edilmesine kadar Beykoz, Tavşancıl, Korfu, Cenevre, Bern ve İzmit’in adları geçmişti. Fransa konferans yeri olarak İsviçre’nin başkenti Bern şehrini, İngiltere Bükreş’i, Yunanistan Korfu’yu, İstanbul Hükümeti

---

¹⁵⁶⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.2; *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1.*Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1.

Beykoz'u, Ankara Hükümeti İzmit'i, İtalya ise Venedik'i önermişlerdi¹⁵⁶⁹. Nihayetinde konferansın Venedik'te toplanması kararlaştırılmıştı. Konferansın toplanma zamanı kesin olarak tespit edilememişti. Önceleri ağustos ayının sonlarında konferansın toplanacağı söylenmişken¹⁵⁷⁰ bu ayın sonlarında konferansın eylül'ün ilk haftalarında veya eylül ayında herhangi bir günde yapılacağı yazılmaya başlanmıştı¹⁵⁷¹. Günler geçtikçe tarih de ertelenmişti. İlerleyen günlerde gazetelerde ekim¹⁵⁷² ve kasım aylarında konferansın toplanacağına yönelik haberler yazılmaya başlanmıştı¹⁵⁷³. Büyük Taarruz öncesinde Venedik Konferansı süreci basında ilgiyle karşılanmıştı. Süreç, içeride ve dışarıda yakından takip edilerek kamuoyuna ayrıntılarıyla ulaştırılmıştı. Basında bu sürece dair bazı başlıklar şöyleydi:

“Avrupa Matbûâtında Şark Mes‘elesini¹⁵⁷⁴, Şark Konferansı Toplanmak Üzere midir?¹⁵⁷⁵, Şark Konferansı Venedikte Toplanıyor¹⁵⁷⁶, Yeni Şark Konferansı¹⁵⁷⁷, Bâb-ı Âlî ve Konferans¹⁵⁷⁸, Venedik Konferansı Hakkında Ankara’daki Nokta-ı Nazar¹⁵⁷⁹, Yine Beykoz¹⁵⁸⁰, Londra Konferansı ve Anadolu Mes‘elesini¹⁵⁸¹, Şanzer’in Fa‘âliyyeti¹⁵⁸², Türk ve Yunanlılar Konferansa Davet Edildi¹⁵⁸³, Yunanistan’a Konferansa dâir henüz bir tebliğ vâkî olmadı¹⁵⁸⁴, Konferans Ne Vakit Toplanabilecek?¹⁵⁸⁵, Konferans Lâfi Etrafında Sessizlik¹⁵⁸⁶, Sulh İçin¹⁵⁸⁷,

¹⁵⁶⁹ *İslahât*, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.1; *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.2; *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581, s.1.

¹⁵⁷⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.2; *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.1.

¹⁵⁷¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No 585, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, Peyâm No: 1333, Sabâh No:11763, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, Peyâm No: 1334, Sabâh No:11764, s.1; *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; *İslahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.1; *İslahât*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1170, s.1; *İslahât*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:1171, s.2; *Şark*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:1208, s.2; *Vakit*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No: 1682, s. 1; *Vakit*, 25 Ağustos 1338 / 25 Ağustos 1922, No:1687, s.1;

¹⁵⁷² *İslahât*, 13 Ağustos 1338/ 13 Ağustos 1922, No:1160, s.1; *İslahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.1.

¹⁵⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No 591, s.1.

¹⁵⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No 576, s.1.

¹⁵⁷⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ağustos 1338/15 Ağustos 1922, No 580, s.2.

¹⁵⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No 581, s.1.

¹⁵⁷⁷ *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1.

¹⁵⁷⁸ *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1.

¹⁵⁷⁹ *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1.

¹⁵⁸⁰ *İslahât*, 3 Ağustos 1338/ 3 Ağustos 1922, No:1153, s.2.

¹⁵⁸¹ *İslahât*, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.2.

¹⁵⁸² *İslahât*, 14 Ağustos 1338/ 14 Ağustos 1922, No:1161, s.2.

¹⁵⁸³ *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Ağustos 1338/ 19 Ağustos 1922, Peyâm No: 1330, Sabâh No:11760, s.1.

¹⁵⁸⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1.

¹⁵⁸⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1.

¹⁵⁸⁶ *İstikbâl*, 30 Temmuz 1338/30 Temmuz 1922, No: 673, s.1.

¹⁵⁸⁷ *İstikbâl*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 678, s.1.

*Şark Konferansı Tavşancıl'da Toplanacak*¹⁵⁸⁸, *Yine Beykoz'da mı?*¹⁵⁸⁹, *Bu sefer de Venedik*¹⁵⁹⁰, *Şark Konferansı Nerede Toplanacak?*¹⁵⁹¹, *Şark Konferansı Hakkında İtalya'nın Teklifi*¹⁵⁹², *Fransa'nın Anadolu'nun Tahliyesi Hususunda Israrı*¹⁵⁹³, *İtalya ve Bizim Mes'elemiz*¹⁵⁹⁴, *Venedik Konferansı Hakkında*¹⁵⁹⁵, *Fransa'nın Şark Siyâseti*¹⁵⁹⁶, *Harb ve Sulh*¹⁵⁹⁷, *İzmir Sokaklarında Yaftalar Sulh İsteriz*¹⁵⁹⁸, “*Şark Konferansı Venedik'te Akd Olunacak*”¹⁵⁹⁹

Venedik Konferansı öncesinde Müttefik Devletler arasında Temmuz ayının başında Şark barışının sağlanması için Beykoz'da bir konferans toplanması tartışılmıştı. İngiltere, 7 Temmuz tarihinde Türk ve Yunan savaşını sona erdirmek için Fransa'ya bazı şartlar dâhilinde Beykoz'da bir konferansın yapılabileceğini belirtmişti. İngiltere'nin konferans şartlarına göre: Müttefik Devletler 26 Martta Paris'te hazırlanmış şartlara sadık kalmalılar, konferans Beykoz'da yapılmalı, Yunan Bahriye'sinin Türk limanlarına giden Avrupa gemilerini kontrol etmesine izin verilmeli, Anadolu'da azınlıkların himayesini takviye etmek için yeni maddeler kaleme alınmalıdır¹⁶⁰⁰.

Fransa Hükümeti 3 Ağustosta bu şartlara bir notayla cevap vermişti. Notada, İngiliz şartlarında bazı değişiklikler yapılmıştı. Fransa'nın konferans şartlarına göre ise: 26 Mart teklifi konferansın başlangıcında savaşan taraflara sunulmalıdır. Tarafların verdikleri cevaplar tetkik edilmelidir, Fransa, Türk ve Yunanlılarca mahzur görülmediği takdirde konferansın yeri olarak Beykoz'u kabul etmektedir, Fransa, İngiltere ve İtalya Hükümetlerinin gerek mühimmat gerekse silahların Türk ve Yunanlılara sevkiyatını durdurmaları şartıyla Yunanlıların gemileri kontrol etmelerini onaylayabilir, Fransa Hükümeti, teklif edilecek tedbirlerin savaş

¹⁵⁸⁸ *İstikbâl*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 678, s.1.

¹⁵⁸⁹ *Şark*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1202, s.1.

¹⁵⁹⁰ *Şark*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1202, s.1.

¹⁵⁹¹ *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1.

¹⁵⁹² *Vakit*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 1683, s. 1.

¹⁵⁹³ *Vakit*, 27 Ağustos 1338 / 27 Ağustos 1922, No:1689, s.2.

¹⁵⁹⁴ *Babalık*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 970, s.1.

¹⁵⁹⁵ *Babalık*, 27 Ağustos 1338/27 Ağustos 1922, No: 975, s.1.

¹⁵⁹⁶ *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.1.

¹⁵⁹⁷ *Satvet-i Milliyye*, 17 Temmuz 1338/ 317 Temmuz 1922, No: 17, s.1.

¹⁵⁹⁸ *Satvet-i Milliyye*, 31 Temmuz 1338/ 31 Temmuz 1922, No: 19, s.2.

¹⁵⁹⁹ *Yeni Adana*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 345-162, s.2.

¹⁶⁰⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; *İslahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.2.

taraflarınca kabul edilmesi şartıyla Anadolu'da Hıristiyan azınlıkların himayesinin takviyesini kabul edecektir¹⁶⁰¹.

Türk basınında Temmuz ayının sonlarında Beykoz'da bir konferans yapılacağı haberleri yoğunlaşmıştı¹⁶⁰². 28 Temmuz tarihli *İstikbâl* gazetesinin belirttiğine göre, Beykoz'da yapılacak konferans Müttefik Devletlerin İstanbul Komiserlerinin başkanlığında olacaktı¹⁶⁰³. *Şark* gazetesi ise 4 Ağustos tarihli sayısının en üstüne şu ibareleri yazmıştı: “*Beykoz Konferansının İn'ikadına Düvel-i Mü'telife Arasında İtilâf Hâsıl Olmakla Bu Husûsda İstical Edildiği Görülmektedir.*”¹⁶⁰⁴ *Varlık* gazetesinde bildirildiğine göre, Atina'da çıkmakta olan *Bakoz* gazetesi, Beykoz Konferansı'nın Tarabya'daki sarayda Ağustos ayında yapılacağını belirtilmişti¹⁶⁰⁵. Anadolu barışı için yapılacak konferansın Beykoz'da toplanacağı haberleri yavaş yavaş azalmış ve Ağustos ayıyla beraber ortadan kalkmıştı. Bu süreç içerisinde Türk basını Temmuz ayı sonu itibariyle *Times* gazetesine dayandırdığı bir habere göre konferansın Beykoz yerine Tavşancıl'da toplanacağını iddia etmişti. Habere göre, Mustafa Kemal Paşa'nın da katılacağı konferans Tavşancıl'da bir Fransız savaş gemisinde yapılacaktı¹⁶⁰⁶.

Bu arada Müttefik Devletler başta tamirat ve borçlar meselesi olmak üzere aralarındaki sorunları tartışmak için Londra'da bir konferans düzenlemişlerdi. Bu konferans Anadolu barışı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Lloyd George'un Anadolu barışı sürecine büyük zarar veren 4 Ağustos tarihli nutkundan iki gün sonra 6 Ağustos tarihinde Raymond Poincare, Lloyd George ve Signor Schanzer'in katılımlarıyla Londra Konferansı başlamıştı. Liderler konferansta Anadolu meselesinin de tartışılmasını gündeme almışlardı¹⁶⁰⁷. Londra Konferansında Lloyd George'un nutku nedeniyle zaten var olan fikir ayrılıkları özellikle Fransa'nın

¹⁶⁰¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, Peyâm No: 1336, Sabâh No:11766, s.1; *İslahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.2; *İslahât*, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.1; *İslahât*, 11 Ağustos 1338/ 11 Ağustos 1922, No:1158, s.2.

¹⁶⁰² *Şark*, 4 Ağustos 1338/ 4 Ağustos 1922, No:1162, s.2; *Babalık*, 16 Ağustos 1338/16 Ağustos 1922, No: 966, s.2; *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.3.

¹⁶⁰³ *İstikbâl*, 28 Temmuz 1338/28 Temmuz 1922, No: 672, s.1

¹⁶⁰⁴ *Şark*, 4 Ağustos 1338/ 4 Ağustos 1922, No:1162, s.1.

¹⁶⁰⁵ *Varlık*, 31 Temmuz 1338/31 Temmuz 1922, No: 69, s.3.

¹⁶⁰⁶ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2; *İstikbâl*, 4 Ağustos 1338/4 Ağustos 1922, No: 678, s.1.

¹⁶⁰⁷ *İslahât*, 6 Ağustos 1338/ 6 Ağustos 1922, No:1156, s.1.

tamirat ve borçlar meselesinde İngiltere'yle yaşadığı ihtilaf nedeniyle ayyuka çıkmıştı¹⁶⁰⁸. Böylece Londra konferansı sonuç vermemiş ve taraflar dağılmışlardı.

İlginç bir durumdur ki Londra Konferansı'nın hiçbir sonuç vermemesi Anadolu meselesinin çözüm sürecini hızlandırmıştı¹⁶⁰⁹. İtalya hiç olmazsa Anadolu meselesinin çözülmesi için harekete geçilmesi doğrultusunda bir girişimde bulunmuştu. Dışişleri Bakanı Signor Schanzer, Anadolu barışı için Türk ve Yunanlıların da davet edileceği öncü bir konferansın acilen toplanması için Fransa ve İngiltere'ye çağrıda bulunmuştu. Tarafların heyetlerini kendi topraklarında ağırlamaktan mutluluk duyacağını da belirtmişti¹⁶¹⁰. Fransa ve İngiltere, İtalya'nın teklifini kabul ederek Anadolu meselesinin çözümünü hızlandırmada fikir birliğine varmışlardı¹⁶¹¹.

Müttefik Devletler, yapılması tasarlanan Konferansa İstanbul Komiserlerinin katılması kararını vermişlerdi. Bunun için Müttefik Devletler, İstanbul Komiserlerinden görüş istemişlerdi. İstanbul Müttefik Komiserleri Yeniköy'de bir toplantı yaparak konferansta izlenecek yolu tartışmışlardı. Toplantı sonrasında Komiserler Venedik'te yapılacak konferansa katılacaklarını belirtmişlerdi¹⁶¹². Müttefik Devletlerin İstanbul Komiserlerinden gelen olumlu kararlar adeta barış sürecine germi vermişti. İngiltere, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın 3 Ağustos tarihli notasına 20 Ağustos tarihi itibarıyla cevap vermişti¹⁶¹³. İngiltere notasında İstanbul Müttefik Komiserlerinin başkanlığında Venedik'te veya İtalya'nın herhangi bir şehrinde öncü bir konferansın yapılmasını kabul etmişti. Konferansta 26 Mart kararlarının temel alınması istenmişti. Notaya göre, teklif edilecek şartlar taraflarca kabul edilirse Anadolu'nun tahliye sürecine devam edilecek aksi takdirde konferans

¹⁶⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No 589, s.1; *Yeni Adana*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No: 343-160, s.1.

¹⁶⁰⁹ *Şark*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:1204, s.1.

¹⁶¹⁰ *İkdâm*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No:9128, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No 583, s.1; *Vakit*, 17 Ağustos 1338 / 17 Ağustos 1922, No:1679, s.1; *Babalık*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 970, s.1.

¹⁶¹¹ *Vakit*, 16 Ağustos 1338 / 16 Ağustos 1922, No:1678, s.1.

¹⁶¹² *İkdâm*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:9133, s.1; *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *İkdâm*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:9126, s.1; *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.1; *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *İstikbâl*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 690, s.1; *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2; *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.1; *Yeni Adana*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No: 345-162, s.2.

¹⁶¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No 586, s.1; *İkdâm*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:9133, s.1.

dağılacaktı¹⁶¹⁴. İtalya Dışişleri Bakanı Signor Schanzer de Fransa'ya bir nota vermişti. İtalya notasında Venedik veya bir başka İtalyan şehrinde konferansın yapılmasını kabul etmişti. İngiltere'nin notasından farklı olarak tarafların, 26 Mart kararları dışında teklifler sunmaları halinde konferans dağılmayacaktı. Böyle bir durumda Komiserler acilen talepleri Müttefik Hükümetlere bildireceklerdi¹⁶¹⁵.

Fransa ise bu notalara 24 Ağustos tarihinde yanıt vermişti. Fransa Başbakanı Poincare İngiltere'ye verdiği cevabi notasında barış konferansının hazırlanmasında İngiltere Hükümeti'yle aynı fikirde olduğunu ifade etmişti. Fransa, Mart Kararları merkezinde hareket edilmekle beraber Anadolu'nun mutlaka Yunanlılar tarafından tahliye edilmesi gerekliliğini hatırlatmıştı¹⁶¹⁶. İtalya'ya verilen cevabi notada ise Poincare Fransa'nın her anlamda İtalya ile aynı fikirde olduğunu belirtmişti. Notada Müttefik Kuvvetler arasındaki fikir birliğinin gerçekleşmesinin gecikmesi nedeniyle konferansın ancak eylülün sonlarında yapılabileceği belirtilmiştir¹⁶¹⁷. Buna göre, Konferans'ın müzakere zemini 26 Mart kararları olacaktı.

Bu durum ise doğal olarak Ankara Hükümeti'ni rahatsız etmişti. Zira Mart kararlarını Ankara daha önce Misak-ı Milliye aykırı görerek kabul etmemişti. Aradan beş ay geçmesine rağmen Türkiye'ye yeniden aynı kararları dayatmak doğaldır ki Türkler tarafından kabul edilmeyecekti. Bununla beraber Ankara Hükümeti askeri hazırlıkların gizlenmesi amacıyla siyasi süreci devam ettirmişti¹⁶¹⁸. Yunanlılar da

---

¹⁶¹⁴ *İkdâm*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:9135, s.1; *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; *Babalık*, 23 Temmuz 1338/23 Temmuz 1922, No: 950, s.1; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4; *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, Peyâm No: 1333, Sabâh No:11763, s.1; *Şark*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:1203, s.2.

¹⁶¹⁵ *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; *İkdâm*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:9139, s.1; *Islahât*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:1171, s.2; *Vakit*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, Peyâm No: 1335, Sabâh No:11765, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1; *Vakit*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:1684, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No:1688, s.1; *Varlık*, 25 Ağustos 1338/25 Ağustos 1922, No: 74, s.4; *Açıksöz*, 23 Ağustos 1338/23 Ağustos 1922, No:562, s.1; *Babalık*, 24 Ağustos 1338/24 Ağustos 1922, No: 973, s.1.

¹⁶¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4; *İkdâm*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:9141, s.1.

¹⁶¹⁷ *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1.

¹⁶¹⁸ *Vakit*, 28 Ağustos 1338 / 28 Ağustos 1922, No:1690, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, Peyâm No: 1337, Sabâh No:11767, s.1.

konferansın sonuç vermeyeceğine inanmalarına rağmen siyasi sürece devam etmişlerdi¹⁶¹⁹.

Türk basınından anlaşılacağı üzere, Büyük Taarruz'un başlamasına kadar Venedik Konferansı için ne Ankara ve İstanbul ne de Atina Hükümetlerine resmi bir davet gelmemişti. Türk basınında farklı tarihlerde halen davetnamenin gelmediği, fakat gelmek üzere olduğu, Müttefik Kuvvetler arasında ihtilaflar sona erer ermez geleceği yönünde haberler yer almıştı¹⁶²⁰. Ankara ve İstanbul Hükümetleri, konferans için resmi davet almamalarına rağmen temsilcilerini seçmişlerdi. Türk basını daha 15 Ağustos tarihi itibarıyla Ankara Hükümeti'nin Konferansta Rauf Bey başkanlığında temsil edileceğini yazmıştı¹⁶²¹ Ankara ve İstanbul Hükümetlerinin Venedik Konferansına gönderecekleri temsilcileri belirlediklerini ve İstanbul'daki Müttefik Devletlere bildirdiklerini belirtmişti¹⁶²². Buna göre, Ankara Hükümeti'nin temsilcileri Hüseyin Rauf Bey'in başkanlığında Fethi, Celalettin Arif ve Hamit Beylerdi. İstanbul Hükümeti'nin temsilcileri ise Tevfik Paşa başkanlığında Dışişleri Bakanı İzzet Paşa ile Nabi Bey ve Osman Nizami Paşalardı¹⁶²³. *Şark* gazetesinin belirttiğine göre Ankara ve İstanbul Hükümeti temsilcileri işbirliği için ön görüşmeler yapmaktaydılar. Gazete, Sadrazam Tevfik Paşa'nın Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Hamit Beyle bir görüşme yaparak Ankara ile İstanbul temsilcilerinin konferansta işbirliği içerisinde hareket etmelerini istediğini yazmıştı¹⁶²⁴. 18 Ağustos tarihinde ise Yunan Meclisi henüz resmi davetin gelmemesine rağmen Venedik Konferansı'na göndereceği temsilcilerin kimler olacağını tartışmıştı. Yunan basının belirttiğine göre Yunanistan'ın temsilcileri

---

¹⁶¹⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, Peyâm No: 1340, Sabâh No:11770, s.1; *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1.

¹⁶²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No 588, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.2; *İkdâm*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No:9136, s.1; *İkdâm*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:9139, s.1; *İkdâm*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:9138, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, Peyâm No: 1331, Sabâh No:11761, s.1; *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.1, 2.

¹⁶²¹ *Islahât*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1164, s.2; *Vakit*, 15 Ağustos 1338/ 15 Ağustos 1922, No:1677, s.1; *Vakit*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No: 1682, s. 1.

¹⁶²² *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2; *Islahât*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:1171, s.2.

¹⁶²³ *Islahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.1; *Vakit*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No: 1680, s. 2; *Vakit*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No:1680, s.2.

¹⁶²⁴ *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2.

Adliye Bakanı Gounaris ve İçişleri Bakanı Stratos veya Dışişleri Bakanı Baltazzi ile Savaş Bakanı (Harbiye Nazırı) Nikolaos Theodokis olacaktı¹⁶²⁵.

Büyük Taarruz'un hemen öncesinde yapılması planlanan Venedik Konferansına görüleceği üzere İngilizler, Türkler ve Yunanlılar pek sıcak bakmamışlardı. Süreç uzadıkça uzamış fakat somut bir adım atılamamıştı. İngiltere'nin Yunanlıların Muhtariyet teşebbüsüyle beraber fikrini değiştirmesi, Mart kararlarının şart koşulması Türkiye'nin barış noktasında çözüme ulaşamayacağı kuşkularını artırmıştı. Bütün bunlara bir de Ali Fethi Bey'e İngiltere'de uygulanan tavır eklenince Mustafa Kemal Paşa siyasi yönden bir çözümün elde edilemeyeceğine kani olmuştu. Neticede 26 Ağustos tarihinde Kocatepe'den taarruzu başlatmıştı.

2. BÜYÜK TAARRUZ VE SONRASINDA SİYASİ GELİŞMELER

2.1. BARIŞ ÇABALARI VE MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI

Büyük Taarruz'un ilk günlerinde Türk ordusunun Yunanlılara karşı zaferler elde etmesi, başta İngiltere olmak üzere Müttefik Devletleri telaşlandırmıştı. Müttefik Devletlerin siyasi temsilcileri Avrupa'da bulunan Fethi Bey'le görüşmek için adeta sıraya girmişlerdi. Fethi Bey, taarruz sonrasında Ankara'nın barış karşıtı olmadığını; son çare olarak silaha sarılmak zorunda kaldığını ve barış şartlarının ne olduğunu anlatmaya çalışmıştı.

Fethi Bey bu amaçla 31 Ağustos Perşembe günü Paris'ten Roma'ya geçmişti. Roma seyahatindeyken 2 Eylül tarihli *Le Tan* gazetesine bir demeç vermişti. Türk davasını ve barış şartlarını İtalya'ya bildirmek için Roma'ya geldiğini ve Hükümetin gerekli ilgiyi göstereceğine inandığını ifade etmişti¹⁶²⁶. Fethi Bey'in temennisi gerçekleşmiş ve İtalya Dışişleri Bakanı Signor Schanzer, onu makamında kabul etmiştir. Schanzer, Venedik'te yapılacak konferansa Türkiye ile Yunanistan'ın da

¹⁶²⁵ *İkdâm*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:9132, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No: 1688, s. 2.

¹⁶²⁶ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1.

davet edilmesi için Fransa, İngiltere ve İtalya Hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir¹⁶²⁷. Görüşmeden Fethi Bey oldukça memnun ayrılmıştı. Daha sonra bir gazeteciye verdiği mülakatta Fransa gibi İtalya'nın da kendi davalarına olan saygılarından ve barışsever hareket tarzından çok memnun olduğunu ifade etmişti¹⁶²⁸.

Fethi Bey'in, İtalya'da Türklerin silaha sarılmaya mecbur kaldığını ispatlama çabaları sürerken Büyük Taarruz tüm şiddetiyle devam etmekteydi. Türk ordusu Yunanlılar karşısında bir biri ardına başarılar kazanmaktaydı. Buna karşın Yunanlılar hezimete uğrayarak geri çekilmekteydi. Bu gelişmeler barış sürecini derinden etkilemişti. Her şeyden önce Müttefik Devletlerin Ankara Hükümeti'nin isteklerine karşı daha makul bakmalarını sağlamıştı. Zafer haberleriyle beraber Türklere karşı Fransa'nın tutumu daha da sıcaklaşmıştı. Müttefik Devletlere de bu doğrultuda hareket etmelerini telkin etmişti. Fransa Hükümeti, acilen bir mütareke yapılarak daha fazla kan dökülmesinin engellenmesi için yoğun çaba harcamaktaydı¹⁶²⁹. Bunun sağlanmasında meselelerin öncelikle Türk ve Yunan Genelkurmay Başkanlıkları arasında tartışılması ve halledilmesi gerekliliğine inanmıştı¹⁶³⁰.

İtalyanlar da Fransızlar gibi daha fazla kan akmaması için acilen bir mütareke ve sonrasında Venedik'te bir barış konferansı yapılması çabalarına hız vermişlerdi¹⁶³¹. *Ekodopari* gazetesi "Müttefikler Şark Vaz'iyetini Nasıl Derpîş Ediyorlar" adlı başmakalesinde İtalyanların Şarkta acilen bir barışın yapılabilmesi için Ankara Hükümeti'nin kabul edeceği şartların hazırlanması taraftarı olduğunu bildirmişti. Gazete, İtalyanların bu tutumunun Hükümet'in Türklere olan yakınlığından kaynaklandığını savunmuştu¹⁶³². İtalya Hükümeti bu süreçte Venedik Konferansı'nın yapılması beklentisi içerisindeydi. Bordo'dan 4 Eylül tarihinde bildirdiğine göre İtalya Dışişleri Bakanı Signor Schanzer konferansın tertip edileceği

¹⁶²⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.1; *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *İkdâm*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No:9154, s.1.

¹⁶²⁸ *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No:1706, s.2.

¹⁶²⁹ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, Peyâm No: 1350, Sabâh No:11780, s.1.

¹⁶³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

¹⁶³¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.1.

¹⁶³² *Peyâm-ı Sabâh*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, Peyâm No: 1361, Sabâh No:11791, s.2.

Venedik'in Vali ve Belediye Başkanı ile uzun görüşmeler yapmış ve hazırlıkları yakından takip etmişti¹⁶³³.

İngilizler ise önceleri Büyük Taarruz'un Venedik Konferansını etkilemek amacıyla yapıldığını iddia etmişlerdi. Bununla beraber Türk kuvvetlerinin kısa süre sonra Yunanlılar karşısında aldıkları zaferler nedeniyle geri adım atmışlardı. Yine öteden beri savaş taraftarı İngiliz Hükümeti'ne karşı adil bir barışın sağlanması için mücadele eden General Townshend, General Wilson ve Knorzi gibi muhalif İngilizlerin çabaları ve Fransa ve İtalya'nın barış baskıları İngiliz Hükümeti'ni Türk istekleri karşısında geri adım atmasına yardımcı olmuştu. Londra'dan 2 Eylül tarihiyle bildirildiğine göre gazeteler, İngilizlerin Venedik Konferansında Türklere Mart tekliflerini dahi dayatmaktan uzaklaştığını ve Fransa'nın fikirlerine yaklaştığını ifade etmişlerdi¹⁶³⁴. Örneğin, *Daily Telgraf* gazetesi İngiliz Hükümeti'nin Venedik Konferansı'nda Mart teklifleri merkezinde hareket edilmesinde artık ısrar etmeyeceğini belirtmişti¹⁶³⁵.

Yunanlılar ise Büyük Taarruz'un ilk günlerinde Türklere büyük kızgınlık duymuşlardı. Onlar İngilizler gibi Türk taarruzunun amacının Venedik Konferansı'nı kendi lehlerinde etkilemek olduğunu öne sürmüşlerdi. Bundan hareketle Türkler başarılı olsalar dahi konferansı hiçbir şekilde etkileyemeyeceklerini iddia etmişlerdi¹⁶³⁶. Bununla beraber Türk zaferlerinin art arda gelmesiyle oldukça zor durumda kalmışlardı. Hükümet içinde Anadolu'nun tahliye edilerek acilen bir mütareke yapılmasını ve mücadeleye sonuna kadar devam edilmesini isteyen iki grup doğmuştu. Türkler ise Büyük Taarruz'la elde ettikleri zaferlerden aldıkları güç ile taleplerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardı. *İkdâm* gazetesinin 4 Eylül tarihli nüshasında konferansta artık 26 Mart kararlarının teklif edilemeyeceği yazılmıştı¹⁶³⁷.

Savaşın Yunanlılar aleyhine gelişmesi Hükümet içinde gruplaşmayı daha da keskinleştirdi. Bu keskinleştirme Yunanlıların mütareke teklifini beraberinde

---

¹⁶³³ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1699, s.2; *Babalık*, 6 Eylül 1338/6 Eylül 1922, No: 984, s.1;

¹⁶³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2.

¹⁶³⁵ *Babalık*, 5 Eylül 1338/5 Eylül 1922, No: 983, s.2.

¹⁶³⁶ *İstikbâl*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 698, s.1.

¹⁶³⁷ *İkdâm*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.1.

getirmişti. *Proyodos* gazetesinin bildirdiğine göre Yunan ordusunun daha Afyonkarahisar yenilgisi sonrasında Beşler Meclisi Anadolu'nun tahliyesi meselesini gündeme getirmişti. Başbakan Gounaris Anadolu'nun tahliyesini savunmuşken Dâhiliye Bakanı Stratos mücadelenin devam ettirilmesini desteklemişti. Bunun üzerine mesele Yunanistan Meclisine taşınmıştı. Burada alınan karar gereği Harbiye Nazırı Theodokis İzmir'e gitmiş ve Başkumandan Hatzianestis ve Yunanistan'ın İzmir Muhtariyet Reisi Sterghiades'in görüşlerini almıştı. Her ikisinin de görüşleri Türklere karşı savaşın devam ettirilmesi yönünde olmasına rağmen Başbakan Gounaris, Anadolu'nun tahliyesinde ısrar etmişti. Hatta tahliyenin gerçekleştirilmemesi durumunda başbakanlık yetkisini İçişleri Bakanı Stratos'a devrederek istifa etme tehdidinde dahi bulunmuştu. İşin ciddiyetini kavrayan Stratos ise geri adım atarak Yunanlıların Anadolu'yu tahliyesini kabul etmişti¹⁶³⁸.

Yunanistan Hükümeti aldığı bu kararı doğrudan Türk makamlarına değil İngiltere'ye bildirme yolunu seçmişti. 4 Eylül Pazartesi günü Başbakan Gounaris Atina'daki İngiliz elçisinden acilen mütareke yapılması için arabulucuk yapmasını istemişti¹⁶³⁹. Yunanlıların mütareke için İngilizlere başvurmaları kısa zaman içinde gerek Türk gerekse yabancı basında yayılmıştı. Yunanistan ise bu gelişmenin başlangıçta gizli kalmasını istemişti. Bu nedenle Yunan Hükümeti'nden bakanlar böyle bir mütareke teklifinde bulunmadıklarını peşi sıra yaptıkları açıklamalarla yalanlama yoluna başvurmuşlardı¹⁶⁴⁰. İçişleri Bakanı Stratos 4 Eylül'de gazetecilere bu iddiaların birer söylenti olduğu açıklamasını yapmıştı¹⁶⁴¹. Yunan Başbakanı Gounaris de Stratos gibi bu girişimi yalanlamıştı¹⁶⁴².

İngilizler ise Yunanlıların mütareke teklifinde aracılık rolünü kabul etmişti. Bununla beraber tek başına bu meseleyi çözemeyeceğini bildirerek Fransa ve

---

¹⁶³⁸ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹⁶³⁹ *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.1; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.1; *Babalık*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 986, s.1; *Islahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.1; *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.2; Gerçekte Yunan Hükümeti 2 Eylül tarihinde İngiltere'ye müracaat ederek Anadolu'nun tamamen tahliyesi şartıyla mütareke isteğini belirtmişti. İngilizler ise bu talebi birkaç gün gizlemişse de Yunanlıların yenilgileri devam edince 4 Eylülde diğer Müttefik Devletlere Yunanlıların mütareke teklif ettiğini açıklamıştı. Bkz: Veysi Akın, "Mudanya Mütarekesi ve Trakya'nın Kurtuluşu", *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 219.

¹⁶⁴⁰ *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.1.

¹⁶⁴¹ *Sada-yı Hak*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:13, s.1.

¹⁶⁴² *Islahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.1.

İtalya'yı da işin içine çekmişti¹⁶⁴³. Fransızlar daha fazla kan dökülmemesi için İngiliz çağrısına destek vermişti¹⁶⁴⁴. İtalya'nın da olumlu yaklaşımıyla İstanbul'da Müttefik Devletlerinin Fevkalade Komiserleri müzakereleri başlatmaları için görevlendirilmişlerdi. Komiserler Ankara'nın İstanbul temsilcisi Hamit Bey'den Baştercümanlarının mütareke meselesi hakkında kendisiyle bir görüşme yapmak istediklerini belirterek randevu almışlardı. Alınan randevu gereği 7 Eylül sabahı saat 11'de görüşme gerçekleşmişti. Fransa, İngiltere ve İtalya Fevkalade Komiserleri Baş Tercümanları Yunanistan'ın teklif metnini Büyük Millet Meclisi'ne ulaştırması için Ankara'nın İstanbul temsilcisi Hamit Bey'e teslim etmişlerdi. Hamit Bey ise teklif metnini acilen Ankara Hükümeti Dışişleri Bakanlığı'na göndermişti¹⁶⁴⁵. Ankara Hükümeti bu teklife 9 Eylül'de cevap vermişti. Cevapta mütareke teklifinin teslim alınarak Başkumandanlığa havale edildiği bildirilmişti¹⁶⁴⁶. Yine başkumandanlıktan alınacak cevabın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edildikten sonra kesinleştirileceği haber verilmişti¹⁶⁴⁷.

Ankara Hükümeti'nin Mütareke teklifine hangi şartları içeren bir cevap vereceğine dair öngörüler basında yer almıştı. Örneğin *Hâkimiyet-i Milliye*'ye göre Hükümetin şartları şöyle olacaktı: Yunanlılar, işgal ettiği tüm yerleri bütün silah, mühimmat ve erzakıyla beraber kayıtsız şartsız terketmeli, Anadolu ve Trakya'daki tüm isteklerinden vazgeçmeli, üç senedir Anadolu'da yaptıkları tahribatı tazmin etmeli ve işgal esnasında, köyleri, kasabaları ve şehirleri tahrip eden ve savunmasız halka zulümler yapanları yargılanmaları için teslim etmelidirler¹⁶⁴⁸. Bir diğer öngörü ise Ahmet Emin'in 8 Eylül tarihli *Vakit* gazetesindeki "*Mütâreke İstiyorlar*" başlığıyla kaleme aldığı başyazıdır. Emin, Ankara'nın Mütarekeye henüz cevap vermediğini belirtmekle beraber kendine göre yanıtın ne olacağı öngörüsünde bulunmuştu. Ona göre, Anadolu'nun tahliye edilmesinin yanı sıra Doğu Trakya'nın

¹⁶⁴³ *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338, 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.2.

¹⁶⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.1.

¹⁶⁴⁵ *Vakit*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 1701, s.1; *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1; *İslahât*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1183, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s.192.

¹⁶⁴⁶ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *Vakit*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No: 1703, s.1.

¹⁶⁴⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, Peyâm No: 1352, Sabâh No:11782, s.2.

¹⁶⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1; *İkdâm*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No:9153, s.1; *Varlık*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 79, s.1; *Vakit*, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, No: 1704, s.1; Banoğlu, "a.g.m.", s.81.

Türklere teslim edilmesi talep edilecekti¹⁶⁴⁹. *İkdâm* gazetesinde 8 Eylül tarihli “*Tavassut, Sulh*” başlıklı bir yazı da bu meyandaydı. Yazıda Büyük taarruzda Yunanlıların yenilgiye uğratılmasıyla Türk davasının Anadolu kısmının kendiliğinden halledildiği belirtilmişti. Bundan sonra Türklerin Trakya’yı geri almak için uğraşması gerektiği belirtilerek Ankara Hükümeti’nin Trakya’nın bir an önce tahliye edilmesini isteyeceği savunulmuştu. Yazıda bir diğer talebin de Anadolu’daki tahribatı karşılayacak paranın Yunanlılardan istenmesi olacağı öngörüsünde bulunulmuştu¹⁶⁵⁰.

Yabancı basında da Türklerin takip edecekleri yol hakkında öngörülere rastlanmıştı. *Le Tan* gazetesi, 26 Mart teklifinin bu saatten sonra sunulamayacağını belirtmiş ve Türklerin artık Trakya’yı da pazarlıklarına katacağı öngörüsünde bulunmuştu¹⁶⁵¹. Yunan basını da Türklerin mütarekede talep edeceği şartlar hakkında öngörülerde bulunmuştu. *Proyodos* gazetesine göre Ankara’nın mütareke şartları şöyle olacaktı: Yunan donanmasının teslimi, bütün Trakya’nın tahliyesi ve Anadolu’ya yakın adaların muhtariyeti¹⁶⁵². Görüleceği üzere bu şartlar Yunanlılar için oldukça ağırdı. Oysaki Türklerin talep ettikleri istekler bu şartlarla kıyaslanamayacak derecede makuldü. Gerek basının öngörülere gerekse Ankara Hükümetinin Avrupa’daki beyanlarından mütareke ve barış müzakerelerinde Misak-ı Milli şartları merkezinde hareket edileceği anlaşılmaktaydı. Nitekim Türk orduları Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa da bu gerçeği Batı gazetelerine verdiği beyanlarla ifade etmişti. 14 Eylül tarihi itibarıyla Amerikalı gazetecilere verdiği demeçte barışın kesin olarak sağlanması için Misak-ı Milli kararları doğrultusunda hareket edeceklerini belirtmişti¹⁶⁵³.

Yabancı basın mütareke teklifinin yapılmasından sonra Ankara Hükümetinin Avrupa’daki temsilcilerine karşı ilgilerini artırmıştı. Adeta onlarla mülakat yapma yarışına girmişlerdi. Ankara Hükümeti temsilcileri ise Türklerin barış şartlarını Avrupa’ya iletmeye çalışmışlardı.

¹⁶⁴⁹ Ahmet Emin, “Mütareke İstiyorlar”, *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.1.

¹⁶⁵⁰ *İkdâm*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:9150, s.1.

¹⁶⁵¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.1; *İkdâm*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No:9157, s.1.

¹⁶⁵² *Vakit*, 8 Eylül 1338 / 8 Eylül 1922, No:1701, s.2.

¹⁶⁵³ *Babalık*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1; *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1.

13 Eylül tarihli *Liberte* gazetesi Paris temsilcisi Ferit(Tek) Bey’le yaptığı mülakatı sayfalarına taşımıştı. Ferit Bey mülakatında, Türklerin barışsever olduğunu; yapılması düşünülen Venedik Konferansına katılmak istediklerini belirtmişti. Barış şartları olarak Türkiye’nin daha önceki isteklerinin değişmeyeceğini, müzakerelerde Misak-ı Milli şartlarının temel alınacağını ifade etmişti. Eski taleplere yalnızca Yunanlıların yaktıkları, yıktıkları yerleri tamir ve tazmin talebinin eklendiğini belirtmişti¹⁶⁵⁴. Ankara Hükümeti’nin Roma temsilcisi Celalettin Arif Bey de Eylül ayının ortalarında *Tribune* gazetesine bir beyanda bulunmuştu. Celalettin Bey, Türklerin Venedik Konferansı’na katılmaları için bazı şartların Müttefik devletlerce önemsenmesi gerektiğine dikkat çekmişti. Ona göre, Venedik Konferansında öncelikle İstanbul ve Edirne de dâhil olmak üzere Meriç’in güneydoğusuna kadar tüm Doğu Trakya’nın tahliye edilmesi talep edilecekti¹⁶⁵⁵. *İkdâm* gazetesi de 10 Eylül tarihli nüshasında İtalyan gazetelerinin Fethi Bey ile görüşmelerde bulunduğunu haber vermişti. Fethi Bey bu görüşmelerde Ankara Hükümeti’nin yapılacak barış müzakerelerinde Anadolu ve Trakya’nın koşulsuz olarak tahliye edilmesini isteyeceğini belirtmişti¹⁶⁵⁶. Görüleceği üzere, Ankara Hükümeti temsilcileri Avrupa’nın değişik yerlerinde Türklerin yeni şartlarının ne olduğunu anlatmışlardı. Bu şartlar arasında Anadolu’nun yanı sıra Doğu Trakya’nın tahliyesi ve tazminat talebi vardı.

Ankara Hükümeti mütareke öncesinde Müttefik kuvvetler temsilcileriyle İzmir’de bazı görüşmeler yapılmasını istemişti. Fethi Bey Müttefik devletlere bu isteği iletmişti. *Tribune* gazetesine verdiği beyanda Venedik Konferansı’ndan önce İzmir’de Mustafa Kemal Paşa’nın katılacağı bir ön müzakere yapılması gerekliliğine dikkat çekmişti. Bu önerisinde Türk ordusunun Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa’nın barışın öncülü olacak şartların belirlenmesinde en önemli kişi olduğunu hatırlatarak İzmir’de müzakere teklifinin gerekliliğini savunmuştu¹⁶⁵⁷. Fethi Bey’in

¹⁶⁵⁴ *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, Peyâm No: 1362, Sabâh No:11792, s.2.

¹⁶⁵⁵ *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1.

¹⁶⁵⁶ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1.

¹⁶⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.1; *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4; *Vakit*,

bir ön görüşme yeri için İzmir'i teklif etmesi bir tesadüf değildi. Bu teklifle, İtilaf kuvvetlerinin Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları tahribatın bir kısmını görmeleri sağlanmış olacaktı¹⁶⁵⁸. İzmir'deki müzakere teklifi Müttefik Devletlerce önemsenmişti. Nitekim Fethi Bey 16 Eylül tarihi itibarıyla Roma'dan İzmir'e hareket etmişti¹⁶⁵⁹. Başbakan Rauf ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beyler de Ankara'dan İzmir'e hareket ederek Mustafa Kemal'e katılmışlardı¹⁶⁶⁰. Bu arada Büyük Taarruz'un askeri boyutu da 17 Eylül tarihi itibarıyla sona ermişti. Türk ordusu Anadolu'dan Yunanlıları tamamen atmış Boğazlar ve çevresine doğru harekete geçmişti. Bu yeni durum da barış sürecini derinden etkilemişti.

Eylül ayının ikinci haftasında İtilaf Devletleri yeni vaziyet nedeniyle Şark meselesine daha fazla vakit ayırmışlardı. Fransa ve İtalya Meclislerinde barış nasıl gerçekleştirilebilir tartışmaları yapılmaktaydı¹⁶⁶¹. Bu arada İngilizler, Türklerin tarafsız bölgeye girmemesi için diğer Müttefik devletlerden askeri yardımlar istemişti. Müttefik devletler ise meselenin askeri yollarla değil barış müzakereleriyle çözülmesi gerekliliğine inandıklarından İngilizlerin bu isteğini kabul etmemişlerdi. İngilizler bunun üzerine Türk ordusunu askeri tehditlerle geri adım atmaya zorlamıştı. İngilizlerin bu tehditlerini Mustafa Kemal Paşa blöf olarak değerlendirmiş ve orduyu ilerletmeye devam etmiştir.

Uluslararası desteği alamayan ve Türklere tehditleriyle geri adım attıramayan İngiltere, meselenin barış yoluyla halledilmesinden başka çaresi olmadığını görünce barış müzakerelerine dönmek zorunda kalmıştı. Neticede Müttefik Devletler barış konferansında izlenecek yolu kendi aralarında belirlemek için 19-23 Eylül tarihlerinde Paris'te bir konferans yapmışlardı¹⁶⁶². 23 Eylül tarihinde Müttefik Devletler Ankara Hükümeti'ne Mudanya'da generaller seviyesinde bir konferansın yapılmasına dair nota göndermişlerdi¹⁶⁶³. Ayrıca Fethi Bey'in önerisi doğrultusunda İtilaf Devletleri, Fransa'nın İstanbul Fevkalade Komiseri General Pelle ve Franklin Bouillon'u İzmir'de Türk yetkilileriyle müzakere yapmak için görevlendirmişlerdi.

---

13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.1; *Yeni Adana*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s.2.

¹⁶⁵⁸ *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1.

¹⁶⁵⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.2.

¹⁶⁶⁰ *Varlık*, 25 Eylül 1338/25 Eylül 1922, No: 82, s.1.

¹⁶⁶¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1.

¹⁶⁶² *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1338/ 25 Eylül 1922, No 617, s.1.

¹⁶⁶³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No: 632, s.1; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 301.

General Pelle 17 Eylül Pazar günü Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için İstanbul'dan hareket etmişti¹⁶⁶⁴. Pelle, İzmir'de Mustafa Kemal Paşa da dâhil olmak üzere Ankara Hükümeti'nin temsilcileriyle 18 Eylül Pazartesi günü bir görüşme yapmıştı¹⁶⁶⁵. Franklin Bouillon da barış müzakeresinde bulunmak için 28 Eylül'de İzmir'e gelmişti¹⁶⁶⁶. Türkler tarafından oldukça sevilen Bouillon ile Mustafa Kemal Paşa, Başbakan Rauf Bey ve Fethi Beyler arasında oldukça yararlı görüşmeler yapılmıştı¹⁶⁶⁷. İzmir'de yapılan görüşmeler sonrasında Mudanya'da askeri generaller düzeyinde bir mütareke konferansının yapılmasına karar verilmişti¹⁶⁶⁸. Türkiye Büyük Millet Meclisi de konferansa katılacağını 29 Eylül tarihinde bir notayla Müttefik Kuvvetlerine bildirmişti¹⁶⁶⁹. Mustafa Kemal Paşa mahiyetiyle beraber Ankara'ya döndükten bir gün sonra 3 Ekim'de Mudanya Konferansı başlamıştı¹⁶⁷⁰.

Mütareke görüşmelerinde Türkleri temsil eden heyete Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa başkanlık etmişti. İngiliz heyetine General Harington, Fransız heyetine General Charpy, İtalyan Heyetine ise Monbelli başkanlık etmişti¹⁶⁷¹. Görüşmeler *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesine gönderilen telgraflarla halka ulaştırılmıştı. 3, 4 Ekim toplantıları gazeteye göre oldukça iyi geçmişti. Türk temsilcileri "*fevkalâde zekâ ve mahâret göstermişlerdi*"¹⁶⁷². Fakat 5 Ekimde ilk kriz yaşanmıştı. Türk heyeti İtilaf devletleri kuvvetlerinin de Trakya'dan bir an önce çıkmasını istemişti. İngilizlerin buna itirazı nedeniyle mütarekeye yirmi dört saat ara verilmişti. Türk tarafının kesin tutumu karşısında İngilizler geri adım atmışlar ve

¹⁶⁶⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Eylül 1338/ 19 Eylül 1922, No 612, s.1; *İstikbâl*, 20 Eylül 1338/ 20 Eylül 1922, No: 715, s.1; *İstikbâl*, 24 Eylül 1338/ 24 Eylül 1922, No: 718, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s.194.

¹⁶⁶⁵ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1; Jaeschke, *a.g.e.*, s.194; Kocatürk, *a.g.e.*, s. 299.

¹⁶⁶⁶ *Sada-yı Hak*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No:30, s.1

¹⁶⁶⁷ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1. Bu görüşmelere dair tafsilatlar Türk basınında yer almamıştır. Görüşmelerde Franklin Boillon Müttefiklerin iki kesin şartını Türk tarafına bildirmişti. Bunlar, Türklerin tarafsız bölgeye girmemesi ve Trakya üzerinde askeri harekâta kalkışmamasıydı. Mustafa Kemal Paşa ise tarafsız bölgeyi Ankara Hükümeti olarak tanımadıklarını belirtmişse de iki tarafın ılımlı yaklaşımı Mudanya'da bir görüşmenin yapılmasını beraberinde getirdi. Bkz: Cemal Kutay, "Franklen Buyyon, Müttefiklerin Sulh Şartlarını İzmir'e Nasıl Getirmişti?", *Tarih Konuşuyor*, S.23, C.V, Mayıs 1966, s.2278.

¹⁶⁶⁸ *Sada-yı Hak*, 1 Teşrin-i Evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:32, s.1.

¹⁶⁶⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No: 632, s.1.

¹⁶⁷⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Teşrin-i Evvel/ 3 Ekim 1922, No 624, s.1-2.

¹⁶⁷¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Teşrin-i Evvel/ 4 Ekim 1922, No 625, s.1; "Mudanya Konferansı", *Yakın Tarihimiz*, S.33, C.3, Ekim 1962, s.193.

¹⁶⁷² *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Teşrin-i Evvel/ 6 Ekim 1922, No 627, s.1.

görüşmeler 7 Ekimde yeniden başlamıştı¹⁶⁷³. Fakat sorunun devam etmesi Türk kuvvetlerinin tarafsız bölgeye doğru ilerlemesi ve yığınak yapmasına neden olmuştu. İngilizler de buna cevap vermiş ve hatlarından ilerlemişlerdi. Yeniden bir savaş tehlikesi doğmuştu.

Harington 8 Ekim tarihinde İsmet Paşa'ya çektiği telgrafla Türk ordusunun ileri hareketi nedeniyle Ankara Hükümeti'ni protesto etmişti. Telgrafta Türklerin çarpışmaları durdurduğunu bildirmesine rağmen harekâta devam ettikleri belirtilmişti. Çanakkale'deki İngiliz kuvvetlerinin karşısında bulunan süvari birliklerinin yerine piyadelerin getirildiği yine bir tümen kadar kuvvetin topçu ve süvari ile birlikte Yarımca'da sınırı geçerek, Karayakuplu'ya ve Şile'ye getirildikleri iddia edilmişti. Böylece tarafsız bölgenin ihlal edildiği ifade edilmişti. Bu tecavüzlerin durdurulması için gerekli emrin verilmesini İsmet Paşa'dan istenmişti. İsmet Paşa ise aynı gün verdiği cevapta iddia edildiği gibi tarafsız bölgenin tecavüz edilmediği, bu harekâtların yalnızca iç bölgelerdeki yer değiştirmeler olduğunu; aksine İngiliz kuvvetlerin ilerlediğini belirtmişti. Bu nedenle de iki kuvvetin bir birine yaklaştığını söylemişti. Harington'un önerisini Türkiye Büyük Millet Meclisine ilettiğini ifade etmişti. Harington yine aynı gün verdiği cevapta teklifin Meclise iletilmesinden dolayı İsmet Paşa'ya teşekkür etmiş, kendisinin de İngiliz kuvvetlerinin durdurulması için gerekli emirleri verdiğini bildirmişti¹⁶⁷⁴. Böylece kriz Harington ve İsmet Paşa arasındaki yazışmalarla sona erdirilmişti. Krizin aşılmasından sonra yeniden görüşmelere başlanmıştı. Neticede 11 Ekim tarihinde sabah saat 6:00'da Mudanya Mütarekesi imzalanmıştı¹⁶⁷⁵. Antlaşma maddeleri şöyleydi:

1. Bu sözleşmenin yürürlüğe konması tarihinden başlayarak Türk ve Yunan kuvvetleri arasında silahlı çatışmalar durdurulacaktır.

2. Bu sözleşmenin yürürlüğe konması tarihinden başlayarak Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin, geri çekilecekleri hat Meriç Nehrinin Adalardenizi'ne döküldüğü yerden Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği noktaya kadar nehrin sol kıyısı teşkil edecektir.

¹⁶⁷³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Teşrin-i Evvel/ 8 Ekim 1922, No 628, s.1.

¹⁶⁷⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel 1338/ 10 Ekim 1922, No: 630, s. 1.

¹⁶⁷⁵ *İstikbâl*, 12 Teşrin-i Evvel 1338/ 12 Ekim 1922, No: 734, s.1.

3. Barışa kadar, mümkün olabilecek her türlü karışıklığı önlemek için Meriç'in sağ kıyısı, (Karaağaç dahil olmak üzere) Müttefik Devletler Kuvvetleri tarafından işgal edilecek ve bu birlikler belirlenecek noktalara yerleştirileceklerdir.

4. Edirne dolaylarına ulaşımı sağlayan hattın geçiş serbestliğini tam olarak devam ettirmek amacıyla Sivilingrat'tan Kuleliburgaz'a kadar Meriç'in sağ kıyısını takip eden demiryol kısmı üç müttefik devletin, Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin ve Yunanistan'ın birer delegesinden kurulu bir karma komisyon tarafından nezaret altına alınacaktır. Bu nezaret, özel bir sözleşmeyle düzenlenecektir.

5. Doğu Trakya'nın Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılması, sözleşmenin yürürlüğe konmasından itibaren başlayacaktır. Bu boşaltmaya, kıtaların kendisi, çeşitli askerî hizmetler ve teşkilatlar ile onların taşıtları, harp gereçleri stokları, cephaneler ve yiyecek depoları da dâhildir. Bu boşaltma, ortalama onbeş gün içinde yapılacaktır.

6. Jandarma da dâhil olduğu halde, Yunan mülkiye memurları mümkün olduğu kadar çabuk çekileceklerdir. Her idare bölgesinden Yunan memurları çekildikçe mülkî hükümet müttefiklerin memurlarına bırakılacak ve onlar da mümkün olduğu kadar aynı günde bunu Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdir. Bu devir ve teslim, Trakya'nın tamamen Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılmasının bitiminden sonra, en çok otuz gün içinde sona erecektir.

7. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin memurlarına, düzen ve mahalli güvenliğin devam ettirilmesine kesin olarak yetecek miktarda Türk jandarma kuvvetleri katılacaktır. Bu kuvvetlerin toplamı, subaylarla beraber 8000'i geçemeyecektir.

8. Yunan kıtalarının geri çekilme hareketleri ve mülkî idarenin devir ve teslim işi, başlıca merkezlere yerleştirilecek olan müttefikler arası heyetlerin idaresi altında yapılacaktır. Bu heyetlerin görevi yukarıda yazılı geri çekilme, devir ve teslim işini kolaylaştırmaya aracılık etmektir. Bu heyetler her çeşit taşkınlıklara engel olmaya çalışacaklardır.

9. Doğu Trakya'yı müttefik kıtaları işgal edeceklerdir. Ortalama yedi taburdan kurulu olan bu kıtalar düzenin devam ettirilmesini sağlayacaklar ve yukarıdaki müttefikler arası heyetlere yardımcı hizmeti göreceklerdir.

10. Müttefiklerin geri çekilmesi, Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'yı tamamen boşaltmasından sonra olacaktır. Müttefik hükümetler düzeninin devam ettirilmesi ve Türk olmayan halkın korunması için yeteri kadar tedbir alındığı hakkında fikir birliğine vardıkları takdirde bu geri çekilme işi daha yakın bir tarihte olabilecekti.

11. Anadolu'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin güçleri aşağıda gösterilen hatlar üzerinde duracaklar ve bu hatları Barış Konferansı'nın açılması ve devamı süresince geçmeyeceklerdir. Bu hatlar müttefik ordulardan her birinden birer subayla Büyük Millet Meclisi Hükümeti ordusundan bir subayın katılacağı karma komisyonlar tarafından tespit edilecektir. Müttefik hükümetlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti her türlü olayların önünü alacak gerekli ihtiyat tedbirlerine başvurmakla beraber aşağıdaki bölgelerde kendi kuvvetlerinin miktarını çoğaltmamayı ve tahkimat veyahut askerî faaliyetlere girişmemeyi taahhüt ederler.

Çanakkale bölgesi: Bozburnu-Kumburnu hattının boğazdan başlayarak 15 km. doğusunda bir mesafeye kadar.

İzmit yarımadasında: Boğaziçi'nden başlayarak Şile-Darıca hattının 15 km. doğusunda bir mesafeye kadar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Bozburun (Lapseki kuzeyi) ile Karaburun (Karabiga'nın kuzeyinde) arasındaki kıyının en az 15 km. mesafesine kadar topçu yerleştirmemeyi taahhüt eder.

12- Müttefik kıtaları şimdi buldukları arazide kalacaklardır. Bu araziye Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Barış Konferansının kararına kadar riayet etmeyi taahhüt eder. Bu arazi:

İstanbul Yarımadasında; Podima'nın 7 km. kuzey-batısının Karadeniz üzerinde bir noktadan İstiranca-Mertekil-Kısağıl-Sinekli Karaşan çiftliği-Kadıköy-Yenice-Filadina çiftliği-Kalokratya (bütün bu mevkiiler dahildir) hattının doğusunda kalan yarımada'nın bütün kısmı.

Gelibolu yarımadasında; Baklaburnu (Saros körfezinde) ve Soğukluk mansabı (bütün bu noktalar dahil) hattının güneyinde kalan Gelibolu yarımada'sının bütün kısmı.

13- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, barış antlaşmasının onaylanmasına kadar Doğu Trakya'ya kuvvet geçirmemeyi ve orada bir ordu toplamamayı taahhüt eder.

14- Bu sözleşme imzalandıktan üç gün sonra, yani 14/15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecektir.

Mütareke Fransa adına General Charpy, İtalya adına General Monbelli, İngiltere adına General Harington, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına ise General İsmet Paşa tarafından imzalanmıştı. Mütarekeye Yunanistan generali imza atmamıştı. Yunanistan'ın mütarekeyi imzalamaması Müttefik Devletler tarafından çok da önemsenmemişti. Ankara Hükümetine, mütarekede alınan kararları her şekilde Yunanistan'a uygulattırılacakları güvencesi verilmişti¹⁶⁷⁶. Antlaşmanın imzalandığı 11 Ekim'de Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından bütün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubeleri ve Belediye başkanlıklarına kısa bir telgraf çekilmişti. Bu telgrafla Mustafa Kemal Paşa Edirne de dâhil olmak üzere Doğu Trakya'nın Yunanlılarca tahliye edilip Ankara Hükümeti'ne teslimini gösteren 11 Ekim tarihli Mudanya mütarekesini müjdelemişti¹⁶⁷⁷. Bu müjde halkı büyük sevince boğmuştu. Örneğin Elazığ'a Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı gelir gelmez büyük bir sevinç yaşanmıştı. Halk evlerine ve dükkânlarına bayraklar asmış, şehirde konuşmalar yapılmış, dualar edilmiş, davullar eşliğinde haber kutlanmıştı¹⁶⁷⁸.

Böylece Büyük Taarruz sürecinde Yunanlıların Müttefik kuvvetler aracılığıyla yapmış oldukları mütareke teklifi Türkler açısından olumlu sonuç doğurmuştu. Mütareke sürecinde Yunanlılar, tamamen işgal ettikleri Batı Anadolu'dan atılmışlardı. Mudanya Mütarekesiyle de Ankara Hükümeti, Doğu Trakya ve İstanbul'u kararlı ve dik duruşu sayesinde silaha başvurmadan kurtarmıştı. Ankara Hükümeti İstanbul'un ve Trakya'nın teslim alınması için Refet Paşa'yı görevlendirmişti¹⁶⁷⁹. Nitekim Refet Paşa 19 Ekim'de Türk jandarmalarıyla beraber

¹⁶⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel 1338/ 13 Ekim 1922, No: s. 1; İngiltere Mütarekeden iki gün sonra Yunanistan'a antlaşmayı imzalatmıştı. Bkz: Aralof, *a.g.e.* s. 127.

¹⁶⁷⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.1; *Yeni Adana*, 3 Teşrin-i Evvel 1338/ 3 Teşrin-i Evvel 1922, No: 390-207, s.1.

¹⁶⁷⁸ *Satvet-i Milliyye*, 16 Teşrin-i Evvel 1338/ 16 Ekim 1922, No: 29, s.1.

¹⁶⁷⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Teşrin-i Evvel/ 12 Ekim 1922, No 632, s.1.

halkın büyük sevinç gösterileri arasında İstanbul'a girmişti¹⁶⁸⁰. Trakya'nın geri alınışı da Kasım ayı içerisinde tamamlanmış olacaktı.

2.2. YUNAN İHTİLALİ

Yunan ordusu Büyük Taarruz'la beraber kısa sürede büyük bir hezimete uğramıştı. Yunanlılar bugün dahi bu büyük hezimete “*Mikrasiatiki Katastrofi*” yani *Küçük Asya Felaketi* demektedirler. Yunan ordusu içinde bulunan Venizelist kumandan ve askerler bu çöküntünün sebebini Hükümet ve Konstantin taraftarı kumandanların yanlış yönetimleri olarak görmüşlerdi. Venizelist kumandan ve askerlere göre Küçük Asya Felaketi'nin en önemli sebebi Yunanistan'ın özellikle Batı'dan uzaklaşma siyasetiydi. Yunanlıların 26 Ağustos'ta Afyonkarahisar ve 30 Ağustos'ta Dumlupınar'da art arda yedikleri büyük darbeden sonra dağınık bir şekilde geri çekilmeleri ordu içerisinde büyük bir huzursuzluğa neden olmuştu. Bir de bu başarısızlıklara 2 Eylül tarihinde Yunan Başkumandanı'nın esareti eklenince huzursuzluk en üst seviyeye varmıştı. Zaten başından beri Kral ve Hükümete karşı muhalif olan ordu içindeki Venizelist subay ve askerlerin Konstantin'i devirmek için harekete geçmelerine neden olmuştu.

Yunan ordusu içinde bir isyan çıkacağı daha eylülün ilk günlerinde Türk basınında yer alan haber ve yorumlardan anlaşılmıştı. Basında ilk olarak Yunan ordusu içinde ayrışmalar olduğu yönünde haberler çıkmıştı. Venizelist askerlerin Yunan ordusunda ikililik çıkardıkları hatta Türk kuvvetlerine teslim olmaları haberleri bu meyandaydı. Örneğin *Peyâm-ı Sabâh* gazetesi 4 Eylül tarihli nüshasında Yunan ordusunun ellinci alayının üçüncü taburu onbaşlarından Giritli Yani oğlu Dimitri, Giritli Yorgi oğlu Niko, Yorgi oğlu Yani, Yani oğlu Kostî'nin Türk ordusunun sınır Jandarma Karakoluna iltica ettiklerini bildirmişti. Askerlerin sorgularına bakıldığında Yunan ordusu içindeki Venizelistlerin kral ve yönetimine karşı hareketleri rahatlıkla görülmekteydi. Askerler sorgularında kendilerinin Venizelist olduklarını, Krala küfür ettikleri için Divan-ı Harbe sevk edildiklerini söylemişlerdi. Bu nedenle Yunan ordusundan kaçtıklarını ifade etmişlerdi. Son

---

¹⁶⁸⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Teşrin-i Evvel/ 22 Ekim 1922, No 640, s.1.

olarak Venizelist olduklarından dolayı artık savaş yapmak istemediklerini belirtmişlerdi¹⁶⁸¹.

Yine Türk basınında isyanın ilk kıvılcımlarına dair haberlere sıklıkla rastlanılmıştı. Bu haberlerin birçoğu Yunanistan'da İhtilal öncesi vaziyet hakkındaki söylentilerden ibaret olup kesinlikten uzaktı. *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Babalık* gazetelerinin belirttiklerine göre, 4 Eylül itibariyle Yunanistan'da ihtilalin çıktığına dair söylentiler ortaya koyulmuştu. Halk ile kral ve hükümete bağlı muhafız askerler arasında kanlı çatışmalar olmuştu. İhtilalciler kralı tahtından feregat etmeye çağırmışlardı. Bu ihtilal sürecinde patlatılan bombalardan dolayı kralın yaralandığı, yaverleri General Osikarimeridis ve General Domanis ile hanedandan birkaç kişinin öldürüldüğü bildirilmişti¹⁶⁸². 6 Eylül tarihli *Yeni Adana* gazetesi ise Kral Konstantin'in sarayında ihtilalcilerin kurşunlarıyla vurulduğunu yazmıştı¹⁶⁸³. Bununla beraber *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 6 Eylül tarihli nüshasında bu haberlerin birer söylentiden ibaret olduğunu ve henüz doğrulanmadığını bildirmişti¹⁶⁸⁴.

İhtilale giden süreçte ilk kıvılcımlar Yunan ordusundaki askerler arasında küçük çapta başkaldırı olarak ortaya çıkmıştı. Haberlere göre, Çatalca'dan Anadolu'ya gönderilmek istenen Yunan kuvvetleri, kumandanlarının emirlerini dinlemeyerek isyan etmişlerdi. İstanbul basınının 5 Eylül tarihi itibariyle belirttiğine göre 3 Eylül sabahı Silivri ve Tekirdağı iskelelerine getirilen iki Yunan fırkası savaşa katılmayacaklarını söyleyerek vapura binmemişlerdi. Bunun üzerine çıkan çatışmalarda çok sayıda asker yaralanmış ve öldürülmüştü¹⁶⁸⁵. *Vakit* gazetesinin 7 Eylül tarihli nüshasında bildirdiğine göre Çatalca sınır hattında Yunan kuvvetlerinin 28. Alayı, İzmir'e gönderilmek istenmiş ise de alay isyan ederek kumandanlarına silah çekmişti. Bu isyan üzerine alayın İzmir yerine Selanik'e gönderilmesine karar verilmişti¹⁶⁸⁶.

¹⁶⁸¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2.

¹⁶⁸² *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2; *Babalık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 985, s.1.

¹⁶⁸³ *Yeni Adana*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No: 360-177, s. 1.

¹⁶⁸⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2; *İkdâm*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:9148, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1.

¹⁶⁸⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No: 1168, s.1.

¹⁶⁸⁶ *Vakit*, 7 Eylül 1238 / 7 Eylül 1922, No:1700, s.1.

Gerek Yunan ordusunun Türkler karşısındaki hezimetini gerekse ordu içindeki Venizelist askerlerin tutumları Yunan Hükümeti'nin istifa etmesi için büyük bir baskıya neden olmuştu. Bu baskıya dayanamayan Başbakan Petros Protopapadakis 8 Eylül'de istifa etmişti. Kral ise yeni kabinenin kurulması görevini eski Başbakanlardan Kaluyeropulos'a vermişti¹⁶⁸⁷. Hükümetin istifasına rağmen küçük çaptaki isyanlar devam etmişti. Özellikle cepheden gelen yaralı asker ve mültecilerin Kral ve yönetimine karşı propagandaları halk üzerinde de etkili olmuştu. Türk basınında belirtildiğine göre Atina'ya getirilen askerler Konstantin'i protesto etmişti. Gemilerden inen Yunan askerleri gruplar halinde Atina sokaklarına girerek kral aleyhinde nümayişlerde bulunmuşlardı¹⁶⁸⁸.

Yunan ordusu içerisinde oluşan bu kötümser havanın hükümete ve Krala karşı genel bir isyana dönüşebileceği kaygısı büyük bir endişeye yol açmıştı. Bu endişeyi yok etmek için Yunan Hükümeti bir takım tedbirler almıştı. Alınan tedbirlerden ilki Anadolu'dan gelen askerleri terhis ederek çok hızlı bir şekilde memleketlerine göndermekti¹⁶⁸⁹. Bunun için 12 Eylül tarihi itibarıyla askerlerin terhisini bildiren bir Kral emirnamesi çıkarılmıştı. Bu emirnameyle 12 sınıf redif askeri terhis edilecek; yalnızca 1923'te askere alınacak dört sınıf redif silahaltında kalacaktı.¹⁶⁹⁰ Terhis kararı hızla icra edilmiş, Anadolu'dan dönen Yunan kuvvetlerinin yarısı 14 Eylül'de terhis edilmişti¹⁶⁹¹.

Yunan Hükümeti'nin bir diğer tedbiri ise çok sıkı güvenlik önlemlerine başvurmak olmuştu. Hükümet örfi idare ilan etmiş¹⁶⁹², bütün toplantılar ve mitingler yasaklanmış sinema ve tiyatrolar da kapatılmıştı¹⁶⁹³. Yine Atina sokaklarında gece devriyeleri sıklaştırılarak şehrin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır¹⁶⁹⁴. Halkın yatıştırılması için ise Kral Konstantin Yunan basını aracılığıyla bir beyanname

---

¹⁶⁸⁷ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.2.

¹⁶⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, No 606, s.2; *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1.

¹⁶⁸⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1.

¹⁶⁹⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, Peyâm No: 1355, Sabâh No:11785, s.1; *Babalık*, 15 Eylül 1338/15 Eylül 1922, No: 992, s.1.

¹⁶⁹¹ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1; *Babalık*, 20 Eylül 1338/20 Eylül 1922, No: 996, s.1.

¹⁶⁹² *İkdâm*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No:9156, s.2.

¹⁶⁹³ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 2.

¹⁶⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.2.

yayınlamıştı. Beynamede Yunan milletinin tarihindeki “*kahramânlıkları*” hatırlatılarak bu zor zamanları da atlatacak güce sahip olduğu belirtilmişti. Yunan Milletinin çıkarları için elinden gelen her şeyi yapacağını söyleyen Konstantin, halkı birlik ve beraberliğe davet etmişti¹⁶⁹⁵. Kralın yayınladığı bu beyanname samimi bulunmadığı gerekçesiyle Atina basını tarafından şiddetle tenkit edilmişti¹⁶⁹⁶.

Alınan bu tedbirlere rağmen isyan kıvılcıkları gittikçe sistemli, planlı ve geniş kitlelere ulaşan bir ihtilale dönüşecekti. İhtilalin asıl merkezi Midilli ve Sakız olacaktı. Batı Anadolu’da Türk ordusundan kaçan Yunan ordusunun güney kuvvetlerinin kalıntıları Sakız ve Midilli adalarına gönderilmişlerdi¹⁶⁹⁷. Bu birlikler Albay Nikolaos Plastiras, Albay Stilianos Gonatas ve Lemnos savaş gemisi yüzbaşısı Dimitrios Fokas’ın liderliğinde, Yunan hükümetine ve Kral Konstantin’e karşı ihtilal hareketine ivme kazandırmışlardı. 10 Eylül tarihinden itibaren isyan adalar merkezinden yönetilmeye başlanmıştı.

Türk basınının 13 Eylül tarihli sayılarında Yunan gazeteleri merkezinde verilen haberlerden anlaşılacağına göre ciddi anlamda ilk isyan Edirne’de meydana gelmişti. Buna göre Edirne’de Kral I.Konstantin ve Elefterios Venizelos taraftarları arasında bir çatışma çıkmıştı. Çatışmayı halkın desteğini alan Venizelosçu subay ve askerler kazanmıştı. İdareyi ele alan Venizelosçular hemen faaliyetlerine başlamışlardı. Edirne’de Konstantin yönetiminin memurlarının işlerine son verdikleri gibi taraftarlarını da şehirden uzaklaştırmışlardı. Venizelosçular, ayrıca Konstantin’in krallığının lağvedildiğini açıklamışlardı. Krallığı lağveden Venizelosçular Edirne’de geçici bir Hükümet kurup Cumhuriyet ilan etmişlerdi¹⁶⁹⁸.

Edirne’de oluşan bu fiili durumun tüm Yunanistan’a yayılması için İhtilal Komitesi Midilli ve Sakız adalarında büyük bir mesai harcamıştı. Nitekim bu çaba

---

¹⁶⁹⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 12 Eylül 1338/ 12 Eylül 1922, Peyâm No: 1354, Sabâh No:11784, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No 607, s.3; *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.1; *Yeni Adana*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No: 367-184, s. 2.

¹⁶⁹⁶ *Peyâm-ı Sabâh*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, Peyâm No: 1356, Sabâh No:11786, s.1.

¹⁶⁹⁷ Midilli’den 15 Eylülde kaçarak Kıbrıs’a gelen bir Müslüman vatandaş Midilli’deki Yunan askerlerinin vaziyeti hakkında bilgi vermektedir. Onun anlattığına göre Midilli’de toplanan 15-20 bin asker ve sivil kuvvet perişan ve inzibatsız bir durumdaydı. Sokaklarda silah atarak üniformalı subaylara karşı çıkmaktaydılar. Bkz: *ATASE, İŞH*, Kutu: 1790, Gömlek: 18, Belge: 19-1

¹⁶⁹⁸ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1; *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No.1706, s.1; *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, No 608, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 15 Eylül 1338/ 15 Eylül 1922, Peyâm No: 1357, Sabâh No:11787, s.2.

sonuç vermiş ve Edirne’de kısmi anlamda yapılan ihtilal tüm yurda isyanlar şeklinde yayılmıştı. Anadolu’dan Tekfur Dağı’na sevk edilen Üçüncü Yunan Tümeni de subaylarını öldürerek isyana iştirak etmişti¹⁶⁹⁹. Yunan ordusunun kuzey ordularının kalıntılarından oluşan bu kuvvetler daha karaya ayak basar basmaz “*Kahr olsun Konstantin*” diye bağırmişlardı¹⁷⁰⁰. Çorlu, Uzunköprü ve Kırkkilise isyanın yayıldığı yerler arasında olmuştu¹⁷⁰¹. İsyanın bütün Yunan Adalarına ve “*eski Yunanistan*”a da yayılması beklenmişti¹⁷⁰². Gerçekten de isyan 19 Eylül tarihi itibariyle Teselya’ya sıçramıştı¹⁷⁰³.

İsyanların çok kısa sürede dal budak salmasında yurt dışında kral ve hükümet aleyhine yapılan propaganda faaliyetleri de etkili olmuştu. İsyancılara Fransa’nın desteği göze çarpmaktaydı. Türk basınından anlaşılacağı kadarıyla Fransız gazeteleri Yunanistan’da kral aleyhine yapılan eylem ve başkaldırılara açık destek vermişlerdi. Gazeteler, Yunanlıların, kendilerini felaketlere götüren hanedandan acilen kurtulmaları gerektiğini savunmuşlardı¹⁷⁰⁴. Avrupa’daki Venizelistler de Kral aleyhinde meydana gelen kalkışmayı körüklemişlerdi. Londra’dan 10 Eylül tarihi itibariyle bildirildiğine göre Rum Müdafaa Heyeti, Marketi başkanlığında bir toplantı yapmıştı. Toplantıda Kral Konstantin ve birçok mebus sabık olarak ilan edilmiş ve milli hukuku ihlal ettikleri gerekçesiyle cezalandırılmaları kararı alınmıştı. Hazırlanan karar metni yabancı devletlerdeki bütün merkezlere gönderilmişti¹⁷⁰⁵.

Gerek yurt dışından alınan destek gerekse Yunanistan’daki kargaşa ortamı isyanların daha da yayılmasını sağlamıştı. Doğal olarak bu isyanlar zaten bunalımda olan hükümet üzerinde büyük baskılara neden olmuştu. Baskılara dayanamayan hükümet ise istifasını vermek zorunda kalmıştı. Onun yerine isyancıları memnun edecek Tiriandalakos Başbakanlığında yeni bir hükümet kurulmuştu. Yeni başvekil

---

¹⁶⁹⁹ *Babalık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997, s.2; *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4; *Yeni Adana*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No: 368-185, s. 3.

¹⁷⁰⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 18 Eylül 1338/ 18 Eylül 1922, Peyâm No: 1360, Sabâh No:11790, s.1.

¹⁷⁰¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, Peyâm No: 1358, Sabâh No:11788, s.2.

¹⁷⁰² *Varlık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 80, s.4.

¹⁷⁰³ *Babalık*, 21 Eylül 1338/21 Eylül 1922, No: 997, s.2.

¹⁷⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.1; İngilizler ise ihtilalcileri benimsemekteydiler. Yunanistan’daki ihtilal İngiltere’de çok etkisi yapmıştı. Daha 4 ve 5 Eylül tarihlerinde İngiliz siyasi çevrelerinde abartılı ve asılsız ihtilal haberleri yayılmıştı. Bu haberler için bkz: Bkz: TİTE, Kutu: 53, Gömlek: 129, Belge: 1; TİTE, Kutu: 56, Gömlek:48, Belge: 1; TİTE, Kutu: 56, Gömlek: 49, Belge: 1.

¹⁷⁰⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1338/ 14 Eylül 1922, No 607, s.1.

ilk olarak orduya hitaben bir beyanname yayınlamak itaat ve güven tavsiye etmişti. 14 Eylül tarihiyle Yunan gazetelerinin bildirdiğine göre Yunan hezimetine sebep olanlar tartışılmaya başlanmıştı. Stratos ve Hatzianestis birbirlerini suçlayarak sorumluluktan kaçmaya çalışmışlardı. Hatzianestis, Papulas'ı da yenilginin en önemli sorumlusu olarak göstermişti. Papulas ise kendini savunmuş ve mesuliyetin eski hükümette olduğunu belirtmişti¹⁷⁰⁶.

İşyanlar sonrasında güvensizlik ortamı doğmuştu. Bu durum Kral I. Kostantin için alınan güvenlik tedbirlerinin artırılmasına neden olmuştu. Kral ilk olarak Atina'daki Kaloyi sarayından Dakarya sarayına nakledilmişti. Özel kuvvetler sarayı sıkı bir korumaya alarak kralın can güvenliğini sağlamaya çalışmışlardı¹⁷⁰⁷. Yunanistan'da oluşan bu güvensizlik ve kargaşa Midilli ve Sakız Adalarından isyanı yöneten İhtilal Komitesi'nin 26 Eylül akşamı Atina'ya gönderdiği iki telgrafla ivme kazanmıştı¹⁷⁰⁸. General Theodoros Pangalos, Atina'da tutuklanmış Venizelosçu subayları serbest bırakmıştı. Buna karşın eski hükümetin ileri gelenlerini, kralcı asker ve sivilleri tutuklatmıştı. Tutuklananlar arasında Gounaris, Stratos, Protopapazakiye, Goudas ve Theodokis gibi eski hükümetin ileri gelenleri yer almıştı¹⁷⁰⁹. Bunun ötesinde Atina'da halk saraya hücum ederek, kralın hayatını garanti etmek şartıyla tahtından feragat etmesini istemişti. Kral ise artık yapacak bir şey olmadığını anlayarak tahtından büyük oğlu Yorgi yerine feragat etmeyi kabul etmişti¹⁷¹⁰.

27 Eylül tarihli “*Atina Telsizinin*” belirttiğine göre, I. Kostantin isyancıların zorlamasıyla Meclis-i Vükela'ya bir mektup ve genel bir beyanname göndererek tahtan çekildiğini bildirmişti. Konstantin'in mektubu aynen şöyleydi:

“Küçük Âsyâ hezîmeti dolayısıyla Yunanistan'da hâsıl olan heyecân ve terakkiyyâtın ziyâ'ı tehlikesi üzerine tebaamdan bir kısmı arasında benim taht-ı saltanatta bulunmaklığım hususunun dostumuz olan devletlerin sûret-i müessirede Yunanistan'a yardım etmelerine mâni' olduğu fıkır ve zehâbını tevlid eylediğini işitiyorum. Bu fikre ben şahsen hiçbir sûretle iştirak etmemekteyim. Fakat bu kısm-ı halkın yanlış fikirleri memleketi bir tâkım karışıklıklara sevk edeceği ve Yunanistan için vehîm tehlikeler tevlid eleyeceği mütâlaasıyla bunlara meydân vermemek üzere Yunan taht-ı saltanatından isti'fâ' ve ferâgat ediyorum.”

Konstantin'in Yunan milletine hitaben yayınladığı beyanname ise şöyleydi:

¹⁷⁰⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1.

¹⁷⁰⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1338/ 17 Eylül 1922, No 610, s.1.

¹⁷⁰⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1.

¹⁷⁰⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.1.

¹⁷¹⁰ *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.1.

“Yunan milleti tarafından alenen izhâr olunan ârzu ve irâdeye itbâ’ en Kânûnuevvel 920’de Yunanistan’a avdet vezâif-i kraliyeyi iktihâm ve ifâya mübâderet eylemiştim. O vakit milletime hitâben ısdâr ettiğim beyannâmede Meşrûtiyyet ve Kânûn-ı Esâsî ahkâmına riâyetkâr olacağımı ifade etmekle beraber bunu yemin ile de tevsîk eylemiştim. Bu beyanâtım benim şahsî ârzularıma tevâfuk etmekle beraber Yunan milletinin amâl ve menâfi’ne de muvâfıktı. İmkân müsâid olduğu derecede kavanin-i meşrûtiyyetle tayîn ve tahdîd edilmiş olan esâslar dâiresinde Yunan halkının müdâfaası için kuvve-i beşerin taalluk ettiği her şeyi yaptım. Ne çare ki memleketimin ma’rûz kaldığı müeessif taarruzât-ı hasmâne Yunan vatanını pek vahîm bir vaz’iyyete isâl etti. Lâkin Yunanistan asırlardan beri iktihâm eylediği hadisât-ı müşkile karşısında olduğu gibi bu mâniâları da def’ eylemeye muvaffak olacak ve kendisine açtığı parlak ve şerefli yolda ilâ mâşâallah devam edecektir. Yunan tahtında bulunmamaklığımın Yunanlıların ittifâk-ı mukaddeste ve dostlarımızın memleketimiz tezâhürat ve muâvenete mâni’ olduğum hakkında hiçbir kimsenin hatırasında hiçbir eser-i şübhe bırakmak istemediğimden bugünden itibaren Yunan tahtından ferâgat ediyorum. Ekber evladım Prenş Jorj(Kral I.Konstantin’in Büyük Oğlu II. Georgios) bu dakikadan itibaren kralınızdır. Onun etrafında hepinizin toplanmanızı ve bütün kuvvetinizle müşkil vazîfesinde her türlü fedâkârlık mukabilinde bile olsa kendisine muâvin ve zahîr olmanızı ricâ ederim. Bana gelince, Yunanistan’ımız için bir def’a dahâ fedâ-yı nefis etmek fırsatına nâil olduğumdan dolayı kendimi bahtiyâr addediyorum. Pek sevdiğim milletimin beni yeni kralının etrafında i’timâd-ı tâm dâiresinde toplandığını ve vatanı yeni şereflere, yeni büyüklüklere isâl ettiğini gördüğüm zaman bir kât dahâ bahtiyâr olacağım. Bütün fedâkârlıkları yapacağım. Memleketimin menâfi’ için ordunun başında mücâdeleye hâzır ve müteheyâyım”¹⁷¹¹”

Kral I. Konstantin’in tahtan feregat ettiği gün Yunan kabinesi de istifâ etmiştir¹⁷¹². Albay Plastiras, Albay Gonatas ve Yüzbaşı Fokas’ın önderliğindeki Askeri İhtilal Komitesi 28 Eylül tarihinde ülkenin yönetimini tam olarak ele geçirdiği gibi hükümet idaresini de geçici olarak üstlenmişti. Komite ilk olarak Paris’te bulunan Elefterios Venizelos’a bir telgraf çekmiş ve askerinden siviline kadar tüm Yunan halkının, kendisinden müttefik devletler nezdinde Yunanistan’ı temsil etmesini istediğini iletmişti¹⁷¹³. Venizelos da bu teklifi kabul ederek çalışmalarına vakit kaybetmeden başlamıştı.

İhtilal Komitesi hükümetin istifası nedeniyle doğan boşluğun Venizelistler tarafından doldurulması için girişimlerde bulunmuştu. Neticede Yunanistan’da kabineyi yine bir Venizelist Aleksandır Zaimis kurmuştu. 30 Eylül tarihiyle bildirildiğine göre Zaimis gözlerinden rahatsızlığı nedeniyle ameliyat olmak üzere Viyana’da bulunduğundan Başbakanlık görevine İçişleri Bakanı Karukidas vekâlet etmişti. Yeni kurulan kabinede Dışişleri Bakanlığına Politis, İktisat Bakanlığına Kanelejopulos, Deniz Bakanlığına (Bahriye Nezaretî) Papahristo, Sosyal İşler

¹⁷¹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1.

¹⁷¹² *İstikbâl*, 2 Teşrin-i Evvel 1338/ 2 Ekim 1922, No: 725, s.1.

¹⁷¹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.2.

Bakanlığına (Beşeriyet-i İçtimaiye Nezareti) Doksiyadis, Eğitim Bakanlığına Sivnis, Ulaştırma Bakanlığına (Münakalat Nezareti) Kamlikas, Maliye Bakanlığına Diyonidis, Yardım Bakanlığına (İane Nezareti) ise Amrikos getirilmişti¹⁷¹⁴.

Yunan ordusunu Küçük Asya Felaketine sürükleyenlerin cezalandırılması da İhtilal Komitesinin önemseydiği meselelerden olmuştu. Zaten birkaç gün önce eski hükümet üyelerinden beş kişi tutuklanmıştı. Tutuklamalar Yunan ordusuna da sirayet etmişti¹⁷¹⁵. Yunanistan'da tutuklamalar ilerleyen tarihlerde de devam etmişti¹⁷¹⁶. Böylece Yunanistan'da askeri ihtilal hareketi büyük oranda başarılı olmuştu. Kral tahtından indirilmiş, Cumhuriyet idaresi kurulmuş, Elefterios Venizelos tekrar Yunanistan siyasetine girmiş, birçok mebus ve komutan hezimete neden oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştı. Kısa süre içinde tutuklananların yargılanmalarına başlanmıştı.

2.3. YUNANİSTAN'DA SAVAŞ SUÇLULARININ YARGILANMASI VE CEZALANDIRILMALARI

Yunanistan'da Venizelos taraftarı subay ve askerlerin başlattığı isyanlar ihtilalle sonuçlanmıştı. Hükümet de Venizelosçu Aleksandır Zaimis tarafından kurulmuştu¹⁷¹⁷. Yeni yönetim yayınladığı bir beyannameyle ihtilalin amacının yalnızca Kral Kostantin'i görevden almak olmadığı aynı zamanda ülkeyi uçuruma götüren subay ve eski hükümet üyelerinin cezalandırılacağını bildirmişti¹⁷¹⁸. Beyannameye belirtilenler doğrultusunda “*Felâket-i Millîyye Mes‘uliyetleri Tahkikat Komisyonu*” oluşturulmuştu. Komisyonun talebiyle ilk olarak Gounaris, Stratos, Protopadakis, Goudas (Gudas) ve Theodokis (Teodokis) gibi eski hükümet bakanları tutuklanmıştı¹⁷¹⁹. Yunan ordusundan ise eski Başkumandan General Georgios Hatzianestis, General Dousmanis, (Dosmanis) eski Genelkurmay Başkanı Eksadakdipulos, General Franko, Amiral Pocis ve Amiral Kalamidas ve 19 yüksek

¹⁷¹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.1.

¹⁷¹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.1.

¹⁷¹⁶ *İstikbâl*, 8 Teşrin-i Sani 1338/ 8 Kasım 1922, No: 757, s.1.

¹⁷¹⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.1.

¹⁷¹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁷¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i Evvel/ 1 Ekim 1922, No 622, s.1.

rütbeli subay da tutuklanmışlardı¹⁷²⁰. Tutuklananlar Yunanistan'ı gereksiz yere Anadolu'da maceraya attıkları ve yaşanan yıkıma sebep oldukları gerekçesiyle vatana ihanet suçlamasıyla yargılanacaklardı¹⁷²¹. Mahkemeye kadar geçen sürede gözaltına alınan mebus ve askerler tutuklu kalmışlardı. Tutukluların manevi durumları ise bu süreçte adeta çökmüştü. Örneğin 25 Ekim tarihiyle bildirildiğine göre Yunan eski Başbakanı Gounaris tutuklu bulunduğu hapisanede zehir içerek intihara teşebbüs etmişti. Bu teşebbüs sonuçsuz kalmakla beraber Gounaris hastanede tedavi altına alınmıştı¹⁷²².

Tutukluların yargılanmaları için Divan-ı Harb kurulmuştu¹⁷²³. Tutuklu general ve bakanların mahkemelerine 13 Kasım 1922 tarihinde Atina'da başlanmıştı¹⁷²⁴. Mahkeme sürecini başta İngiltere olmak üzere Avrupa da yakından izlemişti. Mahkeme sürecinde sanıkların birbirlerini suçladıkları görülmüştü. Bordo telsizinin bildirdiğine göre sanık Generallerden Enkratikos, eski Başbakan Gounaris'i Londra'nın Yunanistan'ı savaşa sürükleyen teşvik ve tahriklerine alet olmakla suçlamıştı. Gounaris'in özellikle İngilizlerin ekonomik yardım vaatlerine güvenerek Yunanistan'ı savaşa sürüklediğini belirtmişti¹⁷²⁵. 25 Kasım tarihli duruşmada Savcı tutuklu bulunan bakan ve generallerin birçoğunun idamlarını istemişti. Bu istek yargılananların akıbetinin ne olacağını gösterir mahiyetteydi. İngiltere ise mahkemedeki gelişmelere sert tepki göstermişti. Bunun da en büyük sebebi yargılananların kendi siyasetlerinin kurbanı olmalarıydı. İngiltere'nin Atina elçisi Yunanistan Dışişleri Bakanı Politis'e müracaat ederek yargılananlar hakkında idam talebinden vazgeçilmesini istemişti. Aksi takdirde İngiltere'nin Yunan Hükümeti'yle tüm ilişkilerini keseceğini belirtmişti¹⁷²⁶.

---

¹⁷²⁰ *İstikbâl*, 17 Teşrin-i Evvel 1338/ 17 Ekim 1922, No: 738, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Teşrin-i Evvel/ 13 Ekim 1922, No 633, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.1.

¹⁷²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Teşrin-i Evvel/ 2 Ekim 1922, No 623, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.1.

¹⁷²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Teşrin-i Sani/ 23 Kasım 1922, No 668, s.2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Evvel/ 26 Ekim 1922, No 644, s.3.

¹⁷²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Evvel/ 30 Ekim 1922, No 646, s.1.

¹⁷²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Teşrin-i Sani/ 16 Kasım 1922, No 662, s.2.

¹⁷²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Teşrin-i Sani/ 24 Kasım 1922, No 669, s.3.

¹⁷²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Sani/ 26 Kasım 1922, No 670, s.2.

Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Politis durumu İhtilal Komitesine bildirmişti. Politis yargılananların idamları halinde uluslararası camianın büyük tepki göstereceğini bildirmesine rağmen İhtilal Komitesini ikna edememişti. Neticede hükümet ile İhtilal Komitesi arasında fikir ayrılığı oluşmuştu. Bunun üzerine Zaimis Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştı¹⁷²⁷. İhtilal Komitesi ise aynı gece Reis Miralay Gunanas'ın başkanlığında Nider ve diğer askeri kumandanların hazır bulunduğu bir toplantı yapmıştı. Toplantıda yeni gelişen siyasi ve askeri meseleler masaya yatırılmıştı¹⁷²⁸. İstifa eden kabinenin yerine ise hükümeti 26 Ekim tarihinde ihtilalcilerin başkanı Gonatas kurmuştu. Yeni Yunan kabinesinde İçişleri Bakanı da dahil olmak üzere dört asker bulunmuştu. Harbiye Nezaretine ise “*Hıyânet-i Vatanîyye Mes'uliyetlerini Tahkîke Me'mûr Komisyonu*” başkanı General Pangolos'un getirilmesi yargılananların cezalandırılacağına bir göstergesi olmuştu¹⁷²⁹. Yargılamalarda karar ise 28 Kasım sabahı verilmişti. Divan-ı Harb, Başbakan Dimitrios Gounaris ve onun hükümetinde yer alan İçişleri Bakanı Nikolaos Stratos, eski Başbakanlardan Petros Protopadakis, Savaş Bakanı Nikolaos Theodokis, Dışişleri Bakanı Georgios Baltazzi ve Yunan eski Başkumandanı General Georgios Hatzianestis'yi idama mahkûm etmişti. General Stratigos ile Amiral Goudas ise müebbet kürek cezasına çarptırılmışlardı. Mahkûmların idamlarının yanısıra rütbelerinin sökülmesine karar verilmişti. Ayrıca Gounaris 150 bin, Stratos 250 bin, Protopadakis 500 bin, Baltazzi ve Theodokis birer milyon ve Goudas 200 bin Drahmi para cezasına çarptırılmışlardı¹⁷³⁰

Yunanistan'da idam kararlarının infazının yapılıp yapılmamasında yoğun tartışmalar yaşanmıştı. Özellikle İngiltere kararın infaz edilmemesi veya ertelenmesi için yoğun baskı yapmıştı. Buna rağmen Başbakan Miralay Gonatas mahkeme kararlarını onaylamıştı¹⁷³¹. Neticede Yunan eski Başbakanı Gounaris ve bakanlarından Protopadakis, Stratos, Theodokis, Baltazzi ve eski Başkumandan

¹⁷²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Teşrin-i Sani/ 28 Kasım 1922, No 671, s.2.

¹⁷²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Teşrin-i Sani/ 28 Kasım 1922, No 671, s.2.

¹⁷²⁹ *İstikbâl*, 3 Kanun-u Evvel 1338/ 3 Aralık 1922, No: 728, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

¹⁷³⁰ *İstikbâl*, 3 Kanun-u Evvel 1338/ 3 Aralık 1922, No: 728, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

¹⁷³¹ *İstikbâl*, 3 Kanun-u Evvel 1338/ 3 Aralık 1922, No: 728, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

Hatzianestis 28 Kasım 1922’de idam edilmişlerdi¹⁷³². Türk basınında idamların nasıl yapıldığı hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Basın ilk önce idamların asılmak suretiyle infaz edildiği haberlerini vermişti. Fakat kısa süre sonra bunun böyle olmadığı belirtilmişti. Yunan basınında olayla ilgili çıkan haberlere göre idamlar Atina’nın haricinde eski bir talimhanede gerçekleştirilmişti. İdam edilecekler önce sıraya dizilmiş, görevli subay mahkeme kararı gereği Hatzianestis’nin nişanlarını sökmüştü. Mahkûmların hiç biri gözlerini bağlatmak istememişti. Yunan basınında bildirildiğine göre en fazla telaşı Yunan eski Dışişleri Bakanı Baltazzi yapmıştı. Baltazzi askerlere kalbine nişan almalarını rica etmişti. Yine eski İçişleri Bakanı Stratos ve Başbakan Gounaris son bir istek olarak birer sigara içmişlerdi. Neticede infaz subayının emriyle 30 asker mahkûmların üzerine kurşun yağdırarak idamları gerçekleştirmişlerdi¹⁷³³.

Türk basını idamları ilahi adaletin yerine gelmesi olarak ilan etmişti. Türk mezalimine sebep olanların kendi elleriyle cezalandırıldıklarını takdire şayan bir olay olarak değerlendirmişti. Bununla beraber birçok savaş suçlusunun da cezalandırılması gerektiği savunmuştu. 30 Kasım tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi idamlar hakkında şunları yazıyordu:

*“Gounaris, akan Türk kanlarına doyamayan düşmân Bâşvekîl, kendisinden evvel yine dîn ihtirâsıyla yanan Protopapadakis, aynı cürmün şeriki Stratos, Yunan sürülerinin başını yiyen Harbîyye Nâzırları Teotokis, yine aynı minvâlde Baltacis, ve en nihâyet Yunan ordusunun başına geçerek Anadolu’yu bir yangın, bir zelzele yerine çeviren insanlara karşı kimsenin aklına gelmez şenâatleri tatbîk için emirler, bildiriler saçan mağrûr, Hacı Anesti, hepsi, bütün cânîler, bütün katiller, kendilerinin hâzırlamış, dikmiş oldukları dâr ağacında cânlarını verdiler! Bu Anadolu harâbeleri içinde kânî olmayan Türk intikâmıdır ki, Yunan kalbgâhında, Atina’da bütün şiddetle kendisini göstermiştir. Evet, Yunan mel’anetinin elebaşlarını bu intikama çarptırmak için Atina’ya kadar gitmek icâb etmiştir. Gerçi bu Türk düşmânlarının boynuna geçen ip, Yunan eliyle geçmiştir. Fakat bu eli böyle bir adâletin tecellisîne sevk eden Türk intikâmının, Atina’daki darbesinden başka bir şey değildir. Ve biz böyle bir âkıbetten daha memnûnuz. Yunanistan’ın bizzât bu cânîlere cezâ’larını vermesi bizce daha ziyâde şâyân-ı takdîrdir. Yalnız şurasını söylemeliyiz ki Yunanistan’da adâlet henüz bütün kudretiyle tecellî etmemiştir.”*¹⁷³⁴

İngiltere’nin Atina Elçisi idamları durduramayınca yeni Yunan hükümetine ilişkilerin tamamen kesildiğini bildirmişti. Yine gazetelerin belirttiğine göre Lozan

¹⁷³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

¹⁷³³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Kanun-ı Evvel/ 4 Aralık 1922, No 677, s.2.

¹⁷³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

Barış Konferansında bulunan Elefterios Venizelos Yunanistan'daki bu gelişmeler üzerine görevini bırakmıştı¹⁷³⁵. Fakat Venizelos için yazılan bu iddiaların birkaç gün içerisinde gerçeği yansıtmadığı ortaya koyulmuştu. Venizelos iddiaların aksine Lozan'da idamları savunmuştu. İngilizleri, Yunanistan'la ilişkileri kestiği için şiddetle tenkit etmişti. Lozan'da yaptığı açıklamalarda İngiltere'nin Yunanistan'ın mahkeme kararıyla yaptığı idamlara karışma hakkının olmadığını belirtmişti. İngiltere'nin insani gerekçelerle idamlara karşı olduğu söylemlerine ise İrlanda'da yapılanları örnek göstererek samimiyetsiz olduklarını savunmuştu¹⁷³⁶.

İdamlardan sonra yeni tutuklamalar da devam etmişti. Eski Yunan Başkumandanlarından General Papulas ve Başbakanlarından Kaluyeropulos, Prens Andre da tutuklanmışlardı¹⁷³⁷. *Katimiyerini* ve *Protevosa* gazeteleri müdürleri ise tutuklanmak için aranmaktaydılar¹⁷³⁸. Eski İzmir Yunan Komiseri Sterghidas da Yunan İhtilal Komitesi tarafından Küçük Asya idaresi hakkında bilgi vermesi için 28 Kasım'a kadar Atina'ya gelmesi emredilmişti¹⁷³⁹. 26 Kasım 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi özel muhabirine dayandırdığı bir haberinde Yunanistan Kralı Yorgi'nin de İhtilal Komitesi tarafından cezalandırılacağı korkusu içerisinde Atina'dan kaçacağını iddia etmişti. İddiaya göre Kral Yorgi Osmanlı Padişahı gibi İngilizler tarafından deniz yoluyla kaçırılacaktı. İhtilal Hükümeti olası firara engel olmak için yoğun tedbirler almıştı¹⁷⁴⁰. Kral Yorgi yurt dışına kaçmaması için sarayda göz hapsinde tutulmuştu¹⁷⁴¹.

Büyük Taarruz mağlubiyetinden sonra Yunanistan'da gelişen siyasi gelişmeler dış dünyada büyük tepkiyle karşılanmıştı. Yunanistan Hükümeti dış dünyadan adeta tecrit edilmişti. Kısa süre sonra Yunanistan içinde yeni kargaşalar başlayacak karşı ihtilal için iç isyanlar görülecekti¹⁷⁴².

---

¹⁷³⁵ *İstikbâl*, 3 Kanun-u Evvel 1338/ 3 Aralık 1922, No: 778, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Teşrin-i Sani/ 30 Kasım 1922, No 673, s.4.

¹⁷³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Kanun-ı Evvel/ 5 Aralık 1922, No 678, s.1; *İstikbâl*, 6 Kanun-u Evvel 1338/ 6 Aralık 1922, No: 781, s.1

¹⁷³⁷ *İstikbâl*, 8 Teşrin-i Sani 1338/ 8 Kasım 1922, No: 757, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Kanun-ı Evvel/ 4 Aralık 1922, No 677, s.2.

¹⁷³⁸ *İstikbâl*, 8 Teşrin-i Sani 1338/ 8 Kasım 1922, No: 757, s.1.

¹⁷³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁷⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Teşrin-i Sani/ 26 Kasım 1922, No 670, s.2.

¹⁷⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Kanun-ı Evvel/ 4 Aralık 1922, No 677, s.2.

¹⁷⁴² *İstikbâl*, 4 Kanun-u Evvel 1338/ 4 Aralık 1922, No: 779, s.1

2.4. LLOYD GEORGE HÜKÜMETİ'NİN DÜŞMESİ

Bilindiği üzere Büyük Taarruz'un Türk ordusu tarafından kazanılmasından sonra Türklerle İngilizler Boğazlar ve çevresinde neredeyse savaşın eşiğine gelmişlerdi. Lloyd George Hükümeti Fransız ve İtalyanlardan farklı olarak Türklere karşı savaş siyaseti yürütmüştü. Türkleri durdurmak bahanesiyle bölgede askeri yığınağa başlamıştı.

İngiliz Hükümeti'nin savaş siyaseti en başta İngiltere'de büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Ekim ayı başlarından itibaren İngiliz basını Lloyd George Hükümeti'ni tenkite başlamıştı. Özellikle olası bir savaşta Hindistan Müslümanlarının ayaklanacağını belirten basın Lloyd George'un bu yanlış siyasetine ilk önce İngiliz halkının karşı geleceğini belirtmişti¹⁷⁴³. *Morning Post* Gazetesi 3 Ekim tarihli nüshasında Lloyd George'un savaş siyasetinin hiç bir İngiliz tarafından desteklenmeyeceğini ifade etmişti¹⁷⁴⁴. *Manchester Guardian* gazetesi ise Lloyd George'un Yunan taraftarlığı ve Türk düşmanlığı yaptığını, bunun da İngiltere'yi felakete götürdüğünü belirtmişti¹⁷⁴⁵. Basından başka Lloyd George'un saldırgan politikası İngiltere'de diğer partiler tarafından da aşırı bir şekilde tenkit edilmişti¹⁷⁴⁶. Daha eylül ayı sonlarında Amele Partisi Lloyd George Hükümetini şiddetle protesto etmişti¹⁷⁴⁷. Liberal Parti başkanı da Lloyd George'un saldırgan siyasetini eleştiren konuşmalar yapmıştı. Eski Dışişleri Bakanı Grey ise İngiltere'nin müttefiklerden ayrılması ve savaşa doğru sürüklenmesinin büyük bir felaketi beraberinde getireceğini belirtmişti¹⁷⁴⁸.

İngiltere'de Lloyd George'a karşı oluşan bu yıpratma politikası kısa süre içinde siyasi bunalıma dönüşmüştü. 10 Ekim tarihiyle İngiltere'den bildirildiğine göre partiler bir beyanname yayınlarak Lloyd George'u istifaya davet etmişlerdi¹⁷⁴⁹. Lloyd George ise kendisine ve Hükümeti'ne atfedilen savaş politikasını 14 Ekim'de Manchester'da yaptığı bir konuşmayla savunmuştu. İngiliz Hükümeti'nin İstanbul ve Boğazlardaki kararlı tutumu sayesinde Türklerin

¹⁷⁴³ *Şark*, 1 Teşrin-i evvel 1338/ 1 Ekim 1922, No:1235, s.2.

¹⁷⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Evvel/ 15 Ekim 1922, No 634, s.1.

¹⁷⁴⁵ *Şark*, 5 Teşrin-i evvel 1338/ 5 Ekim 1922, No:1239, s.2.

¹⁷⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.1.

¹⁷⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Eylül 1338/ 29 Eylül 1922, No 621, s.1.

¹⁷⁴⁸ *İstikbâl*, 3 Teşrin-i Evvel 1338/ 3 Ekim 1922, No: 726, s.1.

¹⁷⁴⁹ *İstikbâl*, 13 Teşrin-i Evvel 1338/ 13 Ekim 1922, No: 735, s.1.

Mütarekeye mecbur kaldıklarını belirtmişti. Aksi takdirde Boğazlar ve çevresindeki bugün itibariyle elde edilen kazanımların olamayacağını belirterek izlenen siyaseti savunmuştu. Yine Lloyd George Türklerin bir buçuk milyon Ermeni'yi ve beş yüz bin Rum'u öldürdükleri iddiasında bulunarak siyasetinin gerekliliğini ispata çalışmıştı¹⁷⁵⁰.

Daily Telegraf gazetesi hariç başta *Times* ve *Morning Post* olmak üzere diğer İngiliz basını konuşmayı Lloyd George'un mevkiini kurtarma çabası olarak değerlendirmişti¹⁷⁵¹. Lloyd George koalisyon ortaklarınca¹⁷⁵² da şiddetle tenkit edilmişti. Bunun üzerine George 17 Ekim tarihinde Başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştı. Neticede İngiltere kamuoyu 15 Kasım'da seçime gitmişti¹⁷⁵³. Seçimler sonucunda Lloyd George Hükümeti mevkiini koruyamayarak düşmüştü. 16 Kasım tarihiyle Bordo Haber Ajansının Londra'dan verdiği seçim sonuçlarına göre 605 kişilik mecliste, Muhafazakâr Parti 344, İşçi Partisi 143, Müstakil Hürriyetperver Parti 60, Milli Liberal Parti 52, geri kalan koltukları ise diğer partiler kazanmıştı. Lloyd George'un partisi ise ancak 52 mebus çıkarabilmişti¹⁷⁵⁴. Seçimleri açık ara kazanan Bunarlo, yeni kabineyi kurmuştu. Bunarlo Türk basınına göre saldırgan siyasetten uzak, anlaşma taraftarı biriydi¹⁷⁵⁵.

İngiltere'de Lloyd George Hükümeti'nin düşmesi çok olumlu karşılanmıştı. Hükümetin düşmesinden sonra Lloyd George'a karşı tenkitler artarak devam etmişti. Özellikle imparatorluğun en büyük gazetelerinden *Morning Post* 2 ve 3 Aralık tarihli nüshalarında Lloyd George'un saldırgan politikaları nedeniyle İngiltere'yi savaşa sürüklediğini belirterek onun cezalandırılması gerektiğini şöyle ortaya koymuştu:

¹⁷⁵⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Evvel/ 17 Ekim 1922, No 636, s.1; *İstikbâl*, 17 Teşrin-i Evvel 1338/ 17 Ekim 1922, No: 738, s.2; *İstikbâl*, 20 Teşrin-i Evvel 1338/ 20 Ekim 1922, No: 741, s.2.

¹⁷⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Teşrin-i Evvel/ 18 Ekim 1922, No 637, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel/ 19 Ekim 1922, No 638, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁷⁵² Lloyd George Hükümeti bir koalisyon hükümetiydi. Parti Muhafazakârlarla Liberallerden oluşuyordu. Lloyd George'un da üyesi olduğu Liberallerin 128, Muhafazakârların ise 333 milletvekiline sahiptiler. Yine eski başbakanlardan Asquith'in taraftarı olan liberallerin de 31 kişilik sandalyeleri vardı. Bkz: Bayur, "Büyük Zaferin Etkileri", s. 85.

¹⁷⁵³ Mustafa Çulfalı, "İstiklal Harbi Döneminde Türk İngiliz İlişkileri, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 269; Mustafa Çulfalı, "Çanakkale Krizi ve Lloyd George'un İktidardan Düşmesi: Eylül-Ekim 1922", Atatürk Araştırma Dergisi, S.45, C.XV, Kasım 1999, s.816.

¹⁷⁵⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Teşrin-i Sani/ 19 Kasım 1922, No 664, s.1. Kesin seçim sonuçları ise şöyledir: Muhafazakârlar 344, İşçi Partisi 138, Liberallerin Asquith'çi olanları 60, Lloyd George'cu olanları ise 57 milletvekili çıkarmışlardı. Bkz: Bayur, "Büyük Zaferin Etkileri", s. 85.

¹⁷⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2; *İstikbâl*, 24 Teşrin-i Evvel 1338/ 24 Ekim 1922, No: 744, s.1.

“Lloyd Corc hıyânet etmiştir ve bu cezâ’landırılmalıdır. Nasıl olmasın ki İrlanda’yı tahrîb, Mısır ve Hindistan’ı en büyük tehlikelere sürükleyen memleketi hiçbir sebab-i vaz’iyet yok iken yıkıcı yeni bir harbin arefesine sevk eden bu adamdır. Bence bu tehlikelerin mes’uliyeti üzerindedir. Millet intihâbâta almış olduğu vaz’iyetle kendisine karşı nasıl bir nefret beslediğini göstermiştir. Lloyd Corc şimdi yeni zengin bir grubun kucacağına atıldı. Memleketin nâmûsuna karşı yapılan hareket cezâ’sız kalmamalıdır.”¹⁷⁵⁶”

Lloyd George Hükümeti’nin düşmesi Fransa’da yakından takip edilmişti. *Poti Parizien* gazetesi Hükümetin düşmesine Lloyd George’un Doğu siyasetinin neden olduğunu yazmıştı¹⁷⁵⁷. Türk basınında da Lloyd George Hükümeti’nin düşmesi memnuniyetle karşılanmıştı. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi gelişmeyi “*Lloyd Corc Büyük Bir İnhizâm ile Sükût Etti*” başlığıyla vermişti. Gazete, George Hükümeti’nin düşmesini sadece Türkiye için değil tüm dünya için çok önemli bir gelişme olduğunu belirtmişti. Böylece bütün dünyanın “*samîmiyetsizlik ve hilekârlıktan kurtulmuş*” olduğunu yazmıştı¹⁷⁵⁸, *İstikbâl* gazetesi ise “*Lloyd George’un Sükûtuyla Bütün Bir Siyaset de Sükût Ediyor*” başlığıyla verdiği haberde Türk’ün azim ve sabrı sonucu Lloyd George Hükümeti’nin düştüğü belirtilmişti. *İstikbâl*, George Hükümeti’nin düşmesinin sadece Şark değil tüm dünya için çok büyük bir olay olduğunu yazmıştı¹⁷⁵⁹.

3. BÜYÜK TAARRUZ’UN TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Büyük Taarruz sürecinde Türkiye’de iki başlı yönetim bulunmaktaydı. Bunlar Ankara ve İstanbul Hükümetleriydi. İki idarenin ekonomileri de bir birinden ayrıydı. Büyük Taarruz öncesinde İstanbul Hükümeti’nin mali durumuna bakıldığında vaziyetin hiç de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Aylık bütçe açığı dört yüz bin liraya kadar çıkmıştı. Maliye Bakanlığı bütçe açığını kapatmak için Tasarruf Komisyonu kurmuştu. Komisyon zorunlu işten çıkarma veya emekliye ayırma yollarına başvurma tedbirleri almıştı. Yine bazı resmi dairelerin birleştirilmesi, bazılarının lağvedilmesi, su, elektrik ve telefon faturalarında tasarrufa gidilmesi Tasarruf Komisyonunun uyguladığı tedbirlerden olmuştu. İstanbul yönetimi maaşlarda da kısıtlamalara gitmişti. Haziran ve temmuz aylarından itibaren memurların maaşları düzenli ve tam olarak verilememişti. Maaşlar yirmi günde bir yarım olarak

¹⁷⁵⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Kanun-ı Evvel/ 5 Aralık 1922, No 678, s.4.

¹⁷⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Teşrin-i Evvel/ 24 Ekim 1922, No 642, s.2.

¹⁷⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁷⁵⁹ *İstikbâl*, 21 Teşrin-i Evvel 1338/ 21 Ekim 1922, No: 742, s.1.

verilebilmekteydi. Yetim ve dul maaşları ise temmuz ayından itibaren hiç ödenememişti. Temmuz ayının maaşlarının ancak 2 ve 3 Eylül tarihlerinde ödenebileceği belirtilmişti. 21 Ağustos tarihine kadar alınan tasarruf önlemleri sayesinde yalnızca yetmiş beş bin lira artırılabilmişti¹⁷⁶⁰. Yani Tasarruf Komisyonunun aldığı bu tedbirler sonuç vermemişti. Zira Komisyonun 21 Ağustos tarihinde yaptığı toplantı sonrasında başkan Ziya Paşa, gazetecilere verdiği beyanatta henüz tasarruf tedbirlerinden beklenen neticeleri alamadıklarını itiraf etmişti¹⁷⁶¹. Hükümet, Tasarruf Komisyonlarının yanı sıra yeni vergilerle de gelirleri artırmaya çalışmıştı. Lüks Tüketim Vergisi bu meyanda çıkarılmıştı¹⁷⁶². Fakat çıkarılan yeni vergilerin tahsilâtları da tam olarak yapılamamıştı. İstanbul'da Maliye Bakanlığı'nın ekonomiyi düzeltmek için aldığı bir başka önlem ise yabancı şirketlerden alacağını tahsis etmek olmuştu¹⁷⁶³.

İstanbul'da mali durumunun bozuk olmasına rağmen Hükümet oldukça iyimserdi. Devletin çok az borcu olmasına güvenmişti. Hükümetin mali vaziyete iyimser bakması İstanbul basınında tenkitle karşılanmıştı. 20 Ağustos tarihli *İkdâm* gazetesinde bu yaklaşım sert bir şekilde tenkit edilmişti. Buna göre İstanbul'da memurlara maaşlarının yarısının ödenmediği ve gelir gider arasındaki farkın gittikçe büyüdüğü bir ortamda ekonominin iyi durumda olduğunun söylenmesi halkı kandırmaktan başka bir şey değildi¹⁷⁶⁴. Gerçekten de İstanbul'da Temmuz ayında yapılan ticaret rakamları ekonomik durumun vahametini gösterir mahiyetteydi. Temmuz ayında toplam 9,065,365 liralık ticaret yapılmıştı. Bu ticaretin 6,680,984 lirası ithalatken yalnızca 2,383,379 lirası ihracatı oluşturmuştu¹⁷⁶⁵.

Türk basınından anlaşılacağı üzere, Ankara Hükümeti'nin maliyesi Büyük Taarruz öncesinde İstanbul ve Yunanistan'a göre çok iyiydi. Gerek içeriden gerekse dışarıdan Milli direnişe çok önemli maddi destekler sağlanmıştı¹⁷⁶⁶. Sakarya Savaşından sonra çıkarılan Tekalif-i Milliye Kanunu ile Anadolu'daki halk varını

---

¹⁷⁶⁰ *Vakit*, 22 Ağustos 1338 / 22 Ağustos, No:1684, s.1; *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3; *İkdâm*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:9133, s.1.

¹⁷⁶¹ *Vakit*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No:1684, s.1.

¹⁷⁶² *İkdâm*, 16 Ağustos 1338/ 16 Ağustos 1922, No:9127, s.1.

¹⁷⁶³ *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3.

¹⁷⁶⁴ *İkdâm*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No:9131, s.2.

¹⁷⁶⁵ *Vakit*, 3 Eylül 1338 / 3 Eylül 1922, No:1696, s.2.

¹⁷⁶⁶ *İstikbâl*, 20 Ağustos 1338/20 Ağustos 1922, No: 688, s.1.

yoğunluğunu Türk ordusunun hizmetine sunmuştu¹⁷⁶⁷. Ankara Hükümeti askeri hareket bölgesinin vergilerini de belirlemişti. Bu bölgeye ait aşar kanunu Meclis tarafından 12 Temmuz tarihinde onaylanmıştı¹⁷⁶⁸. Taarruz sürecinde Büyük Millet Meclisinde çıkarılan bir kanunla tüm maaşlarda yüzde yirmilik kesinti de yapılmıştı. Böylece maaşlardan da büyük oranda tasarruf gerçekleşmişti¹⁷⁶⁹.

Öte yandan Anadolu'da ekonomik kalkınmayı hedef alan sivil toplum örgütleri de mevcuttu. Türk basınından anlaşıldığı üzere Kastamonu'da kurulan Memleket Yurdu bunlar arasındaydı. Memleket Yurdunun nizamnamesi memleketin madden kalkınmasını hedeflemişti. *Açıksöz* gazetesinde yayımlandığı kadarıyla klubün amacı şöyleydi:

*“Halkın iktisâden terakkîsi, fikren teâlîsi, memleketin mâddeten umrânıdır. Bu da şüü'ü' gâyelere vusûl için şirketler te'sîsine, millî ticâret ve mahallî sanâyi'in inkişâfına çalışacak ve konferanslar tertîb, serbest dersler, çırak dershâneleri küşâd edecek ve memleketin i'mârına âid her türlü teşebbüsâta zâhîr olacaktır”*¹⁷⁷⁰.

Klüp, Kastamonu'ya bağlı yerlerde de şubeler açacak, memleketin iktisadi durumunu kalkındırmak amacıyla faaliyet gösteren sosyal yapılarla da işbirliği içerisine girecekti.¹⁷⁷¹. Büyük Taarruz sürecinde savaştan ve şehit düşen askerlerin geride bıraktığı ailelerine de yardım edecekti.

Ankara, Büyük Taarruz öncesinde dış ülkelerle ticari ilişkileri kurmak ve geliştirmek için çaba da harcamıştı. Taarruzun hemen öncesinde Paris'te on milyon Türk lirası sermayeli bir Türk-Fransız bankasının kurulması bu meyandaydı. Kurulan bankanın müdürlüğüne ise Ankara Hükümeti'nin Londra temsilcisi Reşat Nihat Bey getirilmişti. Bankanın en önemli görevi ise Fransa ile Anadolu arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesiydi¹⁷⁷².

Ekonomideki bu iyimser hava Yunanistan ve Batı Kamuoyuna yansıtılmaya çalışılmıştı. Böylece dışarıya mali sorun olmadığı izlenimi verilmişti. Başta Maliye Bakanı olmak üzere Ankara Hükümeti'nin Avrupa temsilcileri bu doğrultuda beyanatta bulunmuşlardı. Ankara Hükümeti'nin Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey'in

¹⁷⁶⁷ *Babalık*, 14 Eylül 1338/14 Eylül 1922, No: 991, s.2.

¹⁷⁶⁸ *Babalık*, 10 Ağustos 1338/10 Ağustos 1922, No: 961, s.1.

¹⁷⁶⁹ *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1.

¹⁷⁷⁰ *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No:569, s.2.

¹⁷⁷¹ *Açıksöz*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, no:569, s.2.

¹⁷⁷² *Şark*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:1212, s.1.

Yenigün muhabinine verdiği malumat bu meyandadır. Hasan Fehmi Bey, iç borcun savaş hali nedeniyle şu an ödenemediği, fakat mütarekeden sonra faiziyle beraber verileceğini belirtmişti. Buna karşın Fehmi Bey, mali durumun ciddi anlamda iyi olduğunu, gelirlerinin giderleri rahatlıkla karşılayabildiğini belirtmişti. Fehmi Bey, uzun savaşların devletler üzerinde çok büyük ekonomik çöküntülere neden olduğu gerçeğinin Anadolu için geçerli olmadığını belirtmişti. Çünkü Türkiye büyük oranda kendi kendine yetebilmekteydi. Böylece para yine içerde kalmaktaydı. Fehmi Bey 1922 yazı hasatının da oldukça iyi olduğunu, bunun da alınacak aşar vergisiyle maliyeye olumlu yansıtacağını ifade etmişti. Yine sene başında konulan yeni vergilerin de olumlu sonuçlar doğurduğunu belirtmişti. Bu yıl geçen seneye göre yüzde yirmi oranında gelirlerin arttığını ifade etmişti¹⁷⁷³.

Ankara Hükümeti'nin Paris temsilcisi Ferit Bey de Fransa'da bir iktisat dergisine verdiği beyanatta, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşından yenik çıkmasına rağmen ekonomik gücünü büyük oranda korumayı başardığını; şu an itibariyle 156 Milyon Türk lirasının bulunduğunu, buna karşın Düyun-u Umumiye'ye yalnızca 90.000.000 Türk lira borcun olduğunu belirtmişti. Ferit Bey, bu borcun önemsiz miktarda olduğunu belirttikten sonra Uluslararası mali bunalım düşünüldüğünde Türkiye'nin iktisadi durumunun oldukça ümit verici olduğunu savunmuştu¹⁷⁷⁴.

Ankara Hükümeti Büyük Taarruz öncesindeki diplomatik ilişkilerde Yunanistan'a ve Batıya sunduğu barış şartlarında Türkiye'yi iktisadi esarete götüren kapitülasyonların kaldırılmasını ve Yunanlıların işgal bölgesindeki tahribatlarını tanzim etmesini istemişti. Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Hamid Bey *Chicago Tribün* gazetesine verdiği malumatta bunu özellikle vurgulamıştı. Bununla beraber Türkiye sınırları içerisinde Türk girişimcilerle ortak iş yapacak yabancılara ise kapının daima açık olduğunu belirtmişti¹⁷⁷⁵. Gerçektende kapitülasyonların önceden beri yabancılara sağladığı kolaylıklar nedeniyle Türkiye ekonomik yönden dışa bağımlı hale gelmişti. Yine Yunanistan işgalle beraber Türk sermayedarlarını ve köylülerini ticaret ve üretim yapamaz hale getirmişti. Örneğin, Eskişehir Çiftçi

---

¹⁷⁷³ *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1; *İkdâm*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.2; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.3.

¹⁷⁷⁴ *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.2.

¹⁷⁷⁵ *Peyâm-ı Sabâh*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, Peyâm No: 1338, Sabâh No:11768, s.1.

Bankası işgal nedeniyle kapanmak zorunda kalmıştı¹⁷⁷⁶. Bir başka örnek ise İzmir'deki Türk Anonim Şirketine yapılan muameleydi. Birinci Kordon'da faaliyet gösteren şirketin çalışması yasaklanmıştı. Şirket bunun üzerine Menkeşe Hanına taşınmak zorunda kalmıştı. Buna rağmen 13 Ağustos tarihinde bu han yakılmış ve iki milyon lira sermayesi olan Türk Anonim Şirketi adeta ortadan kaldırılmıştı¹⁷⁷⁷. İzmir ve çevresindeki üretici köylüler de yüksek faizle borçlandırılmıştı. Ürettikleri mallar Yunan tüccarlarınca yok pahasına satın alınmıştı¹⁷⁷⁸. Bu gibi sebeplerden dolayı Ankara Hükümeti barış için olmazsa olmazlar arasına ekonomik bağımsızlığı ve zarar ziyanın tazminini de koymuştu.

Büyük Taarruz'un başlamasıyla beraber Ankara Hükümeti'nin ekonomik kaynakları büyük oranda Türk ordusunun giderlerine aktarılmıştı. Bunun sağlanması için önemli tedbirlere başvurulmuştu. Başbakan Rauf Bey savaşın başladığını bildirdiği tamiminde halka Türk ordusuna manevi desteğin yanı sıra maddi destek çağrısı da yapmıştı. Yine Konya gibi cephe gerisinde bulunan yerlerin Mutasarrıflıklarına çektiği telgraflarla da Türk ordusunun giderlerinin karşılanması için azami çabalar sergilenmesi, halkın vergilerini ve başka borçlarını seri bir şekilde ödemeleri istenmişti. Cephe gerisinde orduya ekonomik desteği sağlamak için alınacak tedbirleri kontrol etmek için de İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey tarafından "*Harb İktisâdiyyât-ı Encümen-i Âlîyyesi*" kurulmuştu¹⁷⁷⁹. Büyük Taarruz'un başlamasıyla beraber Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey de Defterdarlık makamlarına bir tamim göndermişti. Bu tamimde Türk ordusunun hiç olmadığı kadar paraya ihtiyacı olduğu belirtilmiş ve ordunun masraflarının karşılanması için Maliye memurlarından azami bir çalışma göstermeleri istenmişti. Toplanan vergi ve yardımların acilen merkeze gönderilmesi, devlete borcu olan vatandaşların borçlarını seri bir şekilde ödemeleri milli vazife olarak addedilmişti¹⁷⁸⁰. Özellikle Rauf Bey'in maddi yardım çağrısına sadece Türk halkı değil başta İslam dünyası olmak üzere diğer yabancı ülkeler de yanıt vermişlerdi. Gerek nakdi gerekse aynı yardımlar özellikle Hilal-i Ahmer aracılığıyla Ankara ve İstanbul'a gönderilmişti. Bu yardımlar Türk ekonomisi üzerinde olumlu etki yapmıştı.

¹⁷⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Teşrin-i Evvel/ 27 Ekim 1922, No 645, s.4.

¹⁷⁷⁷ *Babalık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 979, s.1.

¹⁷⁷⁸ *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1.

¹⁷⁷⁹ *Babalık*, 29 Ağustos 1338/29 Ağustos 1922, No: 977, s.2.

¹⁷⁸⁰ *Babalık*, 28 Ağustos 1338/28 Ağustos 1922, No: 976, s.2.

Taarruz sürecinde Ankara Hükümeti yabancı ülkelerle ticari ilişkilerini sağlamak için faaliyetlerini sürdürmüştü. Ruslarla bir ticaret mukavelesi imzalama çabaları bu meyandaydı. 9 Eylül tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi eski Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey'in başkanlığında mebuslardan Tefik Zühtü ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sadık Beylerden oluşan heyet bu doğrultuda çalışmaktaydı¹⁷⁸¹.

Ankara Hükümeti'nin Paris temsilcisi Ferit Bey de "*Ekspor Tanor Fransa*" adlı iktisadi dergiye yaptığı açıklamalarla Türkiye-Fransa arasında ileride önemli ticari gelişmelerin yapılacağı vaadini vermişti. Bu vaadin gerçekleşebilmesi için Fransa'nın Türkiye'ye gerek siyasi destek gerekse ekonomisini canlandırabilmesi için makineler vermesini istemişti. Böylece Türkiye yerli sanayisini kurarak elinde bol miktarda bulunan hammaddeyi sınırları içinde mamul maddelere dönüştürebilecekti. Ferid Bey ekonomik özgürlüğe kavuşan ve zenginleşen Türkiye'nin Fransa'dan birçok malı alabilecek duruma geleceğini ifade etmişti¹⁷⁸².

Taarruz sürecinde İstanbul Hükümeti de Fransa ile ekonomik anlamda dirsek temasındaydı. Paris Şark İstihbarat Dairesi Müdüriyeti, Fransa'daki iş adamlarıyla görüşerek Türkiye'den yetiştirilmek için işçi getirilmesine dair bir antlaşmaya varmıştı. Buna göre, Fransa Türkiye'den tarım alanında yetiştirilmek için 25 işçi almayı kabul etmişti. Alınacak kişilere iki sene ileri tarımın tüm metotları öğretilenecekti. Bu müddet zarfında yalnızca iâşe ve barınmaları karşılanacak ayrıca para verilmeyecekti. İki sene sonra bu kişiler geri gönderileceklerdi. Bunlardan başka 20-30 yaşları arasında iyi resim yapabilen üç genç de Paris'te büyük bir atolyede çalıştırılmak için Fransa'ya kabul edilecekti. Bu üç kişi ise üç sene Fransa'da kalacaktı. Kabul edilecek bu kişilerin iâşeleri ve barınmalarının yanı sıra işlerini iyi yaptıkları takdirde kendilerine yevmiye de verilecekti. Fransa'ya gönderilecek 28 kişilik kadroya İstanbul'da ekonomik tasarruf için işten çıkarılmış olanlar da başvurabilecekleri¹⁷⁸³. Bu sayede Fransa'ya Türkiye'den işçi göndermenin yolu açılmış oluyordu. Yine gönderilen işçiler elde edecekleri bilgi birikimlerini Türkiye'de tatbik edeceklerdi. Böylece Türk ekonomisine ciddi anlamda katkı sağlamış olacaktı.

¹⁷⁸¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No 603, s.2.

¹⁷⁸² *İkdâm*, 31 Ağustos 1338/ 31 Ağustos 1922, No:9142, s.2.

¹⁷⁸³ *Vakit*, 2 Eylül 1338 / 2 Eylül 1922, No:1695, s.3.

Büyük Taarruz esnasında da Ankara Hükümeti barışa giden yolda ekonomik bağımsızlık vurgusunda bulunmuştu. Mütareke tekliflerine verilen yanıtta bu şart üzerinde ısrarcı olunmuştu¹⁷⁸⁴. Artık görüleceği üzere Tarihte yaşanan acı tecrübeler tam bağımsızlığın yalnızca siyasi değil aynı zamanda ekonomik hürriyetle beraber olacağı düşüncesini doğurmuştu. Büyük Taarruz'la beraber Yunanlıların işgal bölgelerinde yaptıkları tahribat da ayyuka çıkmıştı. Bu durum da barış şartları arasına tazminat ve masrafların ödenmesinin girmesine neden olmuştu. Gerçekten de Türk ordusu karşısında Yunan kuvvetleri geri çekilirken her tarafı yakmış, Müslüman halka gasb, katl ve işkence gibi zulümler yapmıştı. Bu esnada çok sayıda fabrika, dükkân, kıraathane gibi ticari işletmelerin mallarına el konulmuş, bilahare bu işletmeler ateşe verilmiştir. Yine meskenlere girilerek halkın para ve değerli eşyalarına el konulmuş, büyük ve küçükbaş hayvanlar kaçırılmış, buğday, arpa, haşhaş, üzüm, incir gibi tarım ürünlerine el konulmuş veya yakılmıştı. Böylece Batı Anadolu'da ekonomik hayata büyük darbe de vurulmuştu. Bu gelişmeler nedeniyle Ankara Hükümeti Yunanlılardan tahribatın tanzimine ve yapılan masrafların karşılanmasını istemişti. Böylece Türkiye savaş sonrasında yakılan yıkılan yerlerin onarım masrafını Yunanistan'a yüklemiş olacaktı¹⁷⁸⁵.

Öte yandan Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanması Türk ekonomisinde olumlu gelişmelere yol açmıştı. Daha önceden tasarruf gerekçesiyle yapılan maaş kesintileri sona erdirilmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi memurların maaşlarına yaptığı %20'lik kesintileri kaldırmış olduğu gibi ekim ayının başından itibaren evvelki kesintilerin iade edileceğini belirtmişti¹⁷⁸⁶. İstanbul'da da elde edilen zaferler maaşlar üzerinde olumlu etki yapmış, uzun zamandır yarım maaş kesintileri 14 Eylül tarihinden itibaren kaldırılmıştı¹⁷⁸⁷.

Zaferden sonra özellikle işgalden kurtarılan yerlerin tekrar ekonomiye kazandırılması için faaliyete geçilmişti. Bu yerlere beş maliye müfettişi gönderilerek iktisadi teşkilatın kurulması, vergi, reji, aşar hasatı ve emval-i metrukenin yakından takip edilmesi sağlanmıştı¹⁷⁸⁸. Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey de Büyük Taarruz

¹⁷⁸⁴ *Peyâm-ı Sabâh*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, Peyâm No: 1349, Sabâh No:11779, s.1.

¹⁷⁸⁵ *Vakit*, 11 Eylül 1338/ 11 Eylül 1922, No: 1704, s. 1.

¹⁷⁸⁶ *Babalık*, 13 Eylül 1338/13 Eylül 1922, No: 990, s.1.

¹⁷⁸⁷ *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.2.

¹⁷⁸⁸ *Babalık*, 18 Eylül 1338/18 Eylül 1922, No: 994, s.2.

zaferinden sonra kurtarılan yerlerin mali durumunu yakından görmek için Batı Anadolu'ya bir seyahat yapmıştı. Hasan Bey, bu seyahatiyle işgalden kurtarılmış yerlerdeki ekonomik sıkıntıları tespit etmiş ve alınacak tedbirleri belirlemiştir¹⁷⁸⁹. Sadece Hükümet değil sivil toplum örgütleri de işgalden kurtulan yerlerin iktisadi kalkınması için faaliyetlerine başlayacaktı. Konya İzmir Yurdu 16 Eylül tarihinde yaptığı kongrede yeni amacının İzmir'de Ankara ve Mersin İzmir Yurtlarıyla birleşerek memleketin ekonomik kalkınması için mücadele etme olarak belirlemiştir¹⁷⁹⁰.

Bu girişimler çerçevesinde işgal zamanında kapanmış Türk iktisadi müesseseleri zafer sonrasında yeniden açılmaya başlanmıştı. Örneğin Eskişehir Çiftçi Bankası 10 Ekim 1922 tarihinde yeniden faaliyete geçmişti¹⁷⁹¹. Türk basınında işgal döneminde adeta esir olmuş Türk köylüsünün yeniden ekonomik hayata kazandırılması için Ankara Hükümeti nezdinde telkinlerde bulunulmuştu. *İkdâm* gazetesinin 14 Eylül tarihli sayısında “*İktisâdi Neticeler*” başlığıyla kaleme alınan bir yazıda İzmir ve çevresi halkının ekonomik bağımsızlığının acilen kazandırılması istenmişti. Yazıda belirtildiğine göre, İzmir ve civarındaki Türk köylüleri Yunan sistemiyle adeta etkisiz hale getirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde daha önceden söylediği “*Köylü Milletinin Efendisidir*” sözlerini örnek vererek Türk üreticisinin kalkınması için Hükümetin azami çaba harcaması gerekliliğine değinmişti. Gazete yapılması gerekenler noktasında önerilerini de ortaya koymuştu. Buna göre, ilk olarak devlet köylüye kredi vermeliydi. Bunu sağlayacak iktisadi teşkilatların hızla geliştirilmesi ve yenilerinin kurulması gerekiyordu. Özellikle Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılarak görev alanı genişletilmeli, üreticiler için zirai kooperatifler oluşturulmalıydı. Ardından ise devlet üreticilerin mallarının satılmasında kolaylık sağlamalı, yine onların ihtiyacı olan alet ve edevatı temin etmeliydi. Böylece Türk üreticileri kendilerini sömüren zihniyetten tamamen kurtulacak ve iktisadi bağımsızlığı elde edecekti¹⁷⁹².

Büyük Taarruzla elde edilen zaferin piyasalara olumlu etkisi ise gözle görülür derecedeydi. 10 Ekim 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin belirttiğine göre

¹⁷⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Sani/ 20 Kasım 1922, No 665, s.1.

¹⁷⁹⁰ *Babalık*, 17 Eylül 1338/17 Eylül 1922, No: 993, s.1.

¹⁷⁹¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Teşrin-i Evvel/ 27 Ekim 1922, No 645, s.4.

¹⁷⁹² *İkdâm*, 13 Eylül 1338/ 13 Eylül 1922, No:9155, s.1.

zafer, İstanbul piyasalarına olumlu yansımış ve ciddi anlamda fiyatlarda düşüşler görülmüştü. Bununla beraber Anadolu'da, demir yollarının tahribi, ulaşım araçlarının yetersizliği nedeniyle nakliye ücretlerindeki artış nedeniyle fiyatlar yükselmişti. Özellikle dışarıdan gelen manifatura eşyalarında İstanbul'a göre fiyatlar çok yüksekti. Buna karşın Anadolu köylüsü elindeki tarım ürünlerini ucuza satmaktaydı. Bu durum ise köylüleri zor duruma düşürmekteydi. Ulaşım meselesinin halledilmesiyle tarım ürünlerinin ithali de mümkün olacağından Anadolu köylüsünün mağduriyeti daha da artacaktı. Çünkü İstanbul'dan gelen her türlü emtia Anadolu piyasasındaki fiyatları düşürecekti. Bu durumda korumacı bir ekonomi politikasına yönelmek gerekiyordu. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi dışarıdan gelen bir mala yüksek oranda gümrük vergisi koyulması önerisini yaparak dahili malların korunmasını önermişti¹⁷⁹³.

Ankara'da eylül ayının ilk haftasında ekme fiyatlarında büyük bir düşüş yaşanmıştı. Ekmeğin okkası yirmi kuruştan yedi kuruşa inmişti¹⁷⁹⁴. Adana'da ise fiyatlar ürünlerin cinsine göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, buğdayın kıyyesi¹⁷⁹⁵ 10 Ağustos'ta 10,5-11,5 kuruşken 28 Ağustosta ve 8 Eylülde 11-12 kuruşa çıkmıştı. Mudanya Ateşkes Antlaşmasından hemen sonra 15 Ekim'de ise 10-11 kuruşa gerilemişti. Görüleceği üzere, savaş sürecinde buğdayın fiyatı yükselmiş, zaferden sonra ise düşmüştü. Pamukta ise farklı olarak savaş ve sonrasında devamlı bir düşüş yaşanmıştı. 10 Ağustosta batmanı 280-290 olan pamuk 28 Ağustos'ta 275-280, 8 Eylülde 275-285, 15 Ekimde ise 230-240 kuruşa kadar gerilemişti. Bunlara karşın arpa, pirinç, kahve, susam ve sabun gibi bazı ürünlerde ise fiyatlar yükselmişti¹⁷⁹⁶. Savaş döneminde İzmir'de ise incir, üzüm gibi ürünlerin ilk hasadı alınmıştı. İzmir'e gelen ilk incirin kıyyesi 32 kuruştan satılmıştı. Üzüm ise İzmir piyasasında 56 kuruşa satılmıştı¹⁷⁹⁷.

¹⁷⁹³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3.

¹⁷⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3.

¹⁷⁹⁵ Tartı ölçülerinden biridir. Kileden başka okka da denilir. Kasaba ve şehirlere göre değişiklik gösterse de genel olarak dört yüz dirhem yani 1,282 gram olarak kabul edilirdi. Bkz: Tarih Deyimleri ve Terimleri, C.II, s. 723.

¹⁷⁹⁶ *Yeni Adana*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No: 336-153, s.4; *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.4; *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.4; *Yeni Adana*, 15 Teşrinievvel 1338/ 15 Teşrinievvel 1922, No: 391-208, s.4.

¹⁷⁹⁷ *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3.

Zafer, Türk parası ve hisse senetleri üzerinde de olumlu tesir yapmıştı. Özellikle İstanbul-Galata ve İzmir borsalarında bu tesir rahatlıkla görülmüştür. Savaş sürecinde Yunanlılar işgal ettikleri yerlerde Drahmi kullandırmışlardı. Bu durum da Drahmi'nin değerini artırmıştı. Büyük Taarruz'la beraber Yunan kuvvetlerinin bu yerleri terk etmesiyle yeniden Osmanlı Lirası gündelik hayata girmişti. Halk bu değişimden olumsuz yönde etkilenmişti. Elinde kalan Drahmileri ucuza satarak Türk lirasıyla değiştirmek zorunda kalmışlardı¹⁷⁹⁸.

21 Ağustos- 26 Ağustos günleri arasında İstanbul-Galata Borsasında Osmanlı Lirasında özellikle İngiliz Sterlinine karşı büyük bir düşüş yaşanmıştı. Hisse senetleri ise dalgalı bir kur izlemişti. Yükselişler Büyük Taarruz'un başlangıç günü 26 Ağustos tarihinde olmuştu. Gerçi Büyük Taarruz'un başladığı haberleri 26 Ağustos'ta henüz İstanbul'a ulaşmamıştı. Bununla beraber son günlerdeki cephe taarruz hareketleri, iletişim kesintisi Anadolu'da bir şeyler olduğu izlenimi vermişti. Hiç şüphesiz bu durum borsa üzerinde etki yapmıştı¹⁷⁹⁹. Türk zaferleri geldikçe Galata Borsasında Osmanlı parası gittikçe yükselmişti. 28 Ağustos tarihinde 1 Osmanlı altını 765 kuruş civarındayken gelen zafer haberleriyle beraber 31 Ağustos tarihinde 720 kuruşa kadar gerilemişti¹⁸⁰⁰. 2 Eylül Cumartesi akşamı ise tekrar 735 kuruşa yükselmişti. 4 Eylülde ise Türk parasının değeri daha da artmış ve 670 kuruş bir Osmanlı altınına denk düşmüştü¹⁸⁰¹. Bu tarihten sonra ise Osmanlı parasında düşüşler görülmüştü. 5 Eylülde 685¹⁸⁰², 13 Eylülde ise 710 kuruş bir Osmanlı altınına denk olmuştu¹⁸⁰³. Mudanya Ateşkes antlaşmasından sonra ise Türk lirası yükselişe geçerek adeta tavan yapmıştı. 14 Ekim tarihiyle bir Osmanlı altını 590-600 kuruşa gerilemişti¹⁸⁰⁴. Görüleceği üzere Büyük Taarruzun başlaması haberi İstanbul borsasına gelmeden bir Osmanlı altını 765 kuruşken, 4 Eylülde 670 kuruşa kadar gerilemişti. Ardından ise Türk parası bir miktar düşerek sabitlenmişti. Fakat Türk zaferinin siyasi sonuçlarının alınmasından sonra büyük bir artış kendini göstermiş, 14 Ekim tarihi itibariyle bir altın 590 kuruşa kadar gerilemişti.

¹⁷⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3.

¹⁷⁹⁹ *Peyâm-ı Sabâh*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, Peyâm No: 1339, Sabâh No:11769, s.2.

¹⁸⁰⁰ *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2.; *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3.

¹⁸⁰¹ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹⁸⁰² *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹⁸⁰³ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.3.

¹⁸⁰⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Teşrin-i Sani/ 15 Kasım 1922, No 661, s.2.

Türk lirası yabancı paralar karşısında da değer kazanmıştı. İngiliz sterlini 31 Eylülde 744,00 kuruşken, 4 Eylül'de ancak 696,00 kuruş edebiliyordu. İtalyan liri 31 Ağustos'ta 150,00 kuruşken, 4 Eylül'de ancak 144,00 kuruş ediyordu. Romen Leyi 31 Ağustos'ta 26,3 kuruşken, 4 Eylülde 26,00 kuruştı. Amerikan doları ise 31 Ağustos'ta 161,00 kuruşken, 4 Eylülde 155,00 kuruşa kadar inmişti. Alman Markı ise 3,1/2 kuruştan, 3,00 kuruşa düşmüştü. Fransız Frangında ise herhangi bir değişme olmamıştı¹⁸⁰⁵. Türk parasının yabancı paralar karşısındaki yükselmesi zamanla yavaşlamıştı. Nitekim 13 Eylül tarihine gelindiğinde Galata Borsasında yabancı paraların tekrar Türk parası karşısında eski seviyelerine yaklaştıkları görülmüştü. Nitekim 13 Eylülde İngiliz sterlini 733,00, İtalyan Liri 145.00, Mark 3,3/4, Romen Leyi 23,00, Amerikan Doları 162,00 kuruş olmuştu¹⁸⁰⁶.

Galata Borsasında, Türk zaferleri Osmanlı hisse senetlerinde de gözle görünür değer kazanımlarına yol açmıştı¹⁸⁰⁷. İstikraz-ı Dahili (İç Borçlanma) senetleri 31 Ağustos tarihinde 20,25, Rumeli Demiryolları 13,55, Anadolu Demiryolları A,B senetleri 12,30 kuruşa çıkmıştı¹⁸⁰⁸. Zafer haberlerinin gelmesi üzerine hisse senetlerindeki artış devam etmişti. 4 Eylül tarihinde İstikraz-ı dâhili 20, 27, Rumeli demir yolları 14,10, Anadolu Demiryolları A,B hisse senetleri 12,40'a çıkmıştır¹⁸⁰⁹. 5 Eylülde ise İstikraz dâhili senetleri birkaç kuruş düşerek 20, 12/5'e gerilemişti. Buna karşın Rumeli demir yolları senetleri ise 14,30 kuruşa çıkmıştı¹⁸¹⁰. 13 Eylül tarihinde Galata borsasında İstikraz-ı dâhili senetlerinde düşüş devam etmiş ve 19, 25,0/0 kuruşa inmişti. Buna karşı Rumeli demir yolları 1490 kuruşa, Anadolu Demiryolları A.A. ise 13, 90 kuruşa kadar çıkmıştı¹⁸¹¹. Bu örnekleri artırmak mümkündür. Genel olarak söylenebilecek şey Türk zaferlerinin hisse senetleri üzerinde de olumlu tesir uyandırmış olmasıdır. Türk parasında olduğu gibi hisse senetleri de pozitif yönde yükselmiştir.

¹⁸⁰⁵ *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3; *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹⁸⁰⁶ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.3.

¹⁸⁰⁷ *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2.

¹⁸⁰⁸ *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3.

¹⁸⁰⁹ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹⁸¹⁰ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹⁸¹¹ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.3.

İzmir Borsasında da durum Galata'daki gibiydi. 16 Ağustos'ta bir Osmanlı altını 695 kuruşken¹⁸¹², 20 Ağustos'ta 702 kuruş olmuştu¹⁸¹³. 26 Ağustos'ta daha da düşerek 735 kuruş¹⁸¹⁴, 27, 28, 29 Ağustos'ta bir miktar artarak 725 kuruş bir Osmanlı altınına denk gelmişti¹⁸¹⁵. 5, 6, 7 Eylül tarihlerinde ise 710 kuruşa çıkmıştı¹⁸¹⁶. Görüleceği üzere Türk parası temmuz ayından 26 Ağustos'a kadar sürekli bir düşüş yaşamıştır. Bu tarihten sonra ise Büyük Taarruz'un etkisiyle beraber yavaş yavaş değer kazanmaya başlamıştı. Paranın değer kazandığı miktar çok olmasa da psikolojik olarak büyük öneme sahipti. 8 Eylül'de kapatıldığını tahmin ettiğimiz İzmir borsasında Türk parası yabancı paralar karşısında da yükselişe geçmişti. 31 Temmuz'da İngiliz Sterlini 724 kuruştan 26 Ağustos'ta 775 kuruşa çıkmışken 5 Eylülde 728 kuruşa gerilemişti. Diğer yabancı paralarda da durum Sterlindeki gibi olmuştu¹⁸¹⁷.

Adana Piyasasında da vaziyet İzmir ve Galata borsalarındaki gibiydi. 10 Ağustos tarihinde Altın 665-670 kuruştan 25 Ağustos'ta 670-675 kuruşa yükselmişti. Mecidiye ise 10 Ağustos'ta 57,5- 60 kuruşluk değerini 25 Ağustosta korumuştur¹⁸¹⁸. Görüleceği üzere, Türk parası değer kaybetmekteydi. Büyük Taarruz'un başlamasına rağmen Adana piyasasında ilk günlerde kayda değer bir değişiklik olmamıştı. 28 Ağustos tarihinde piyasada Türk parası, altın ve mecidiye karşısında 25 Ağustostaki değerini korumuştur¹⁸¹⁹. Fakat gelen zafer haberleriyle Türk parası değer kazanmaya başlamıştır. 8 Eylülde bir altın 650-655 kuruşa düşmüştü. Mecidiyede de düşüş devam etmiş ve 55-57,5 kuruşa gerilemişti¹⁸²⁰. Mudanya Ateşkes Antlaşmasıyla

---

¹⁸¹² *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2; *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1164, s.2; *Şark*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No:1160, s.2.

¹⁸¹³ *Şark*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:1204, s.2.

¹⁸¹⁴ *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2.

¹⁸¹⁵ *Şark*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:1212, s.2; *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.2; *Şark*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1210, s.2.

¹⁸¹⁶ *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.2; *Şark*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1219, s.2; *Şark*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:1218, s.2.

¹⁸¹⁷ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2; *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2; *Şark*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:1218, s.2.

¹⁸¹⁸ *Yeni Adana*, 10 Ağustos 1338/ 10 Ağustos 1922, No: 336-153, s.4; *Yeni Adana*, 25 Ağustos 1338/ 25 Ağustos 1922, No: 349-166, s.4.

¹⁸¹⁹ *Yeni Adana*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No: 351-168, s.4.

¹⁸²⁰ *Yeni Adana*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No: 361-178, s.4.

beraber Türk parası altın ve mecrediye karşısında yükselmeye devam etmişti. 15 Ekim tarihinde altın 630-640, mecrediye ise 53-56 kuruşa kadar gerilemişti¹⁸²¹.

4. BÜYÜK TAARRUZ'UN YUNAN EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türk basınında Büyük Taarruz öncesinde Yunanlıların Batı Anadolu'nun işgalinin getirdiği ağır ekonomik yükü artık kaldıramamakta olduğu ifade edilmekteydi. Yunanlıların İzmir ve çevresinde kurdukları Muhtariyet, yine İstanbul'u işgal etme girişimleri bozulan ekonomilerini düzeltme adına alınan tedbirler olarak gösterilmişti. Büyük Taarruz'un hemen öncesinde Ankara Hükümeti'nin Fransa temsilcisi Ferit Bey bu meyanda *Le Matin* gazetesine açıklamalarda bulunmuştu. Ferit Bey, Yunanistan'ın mali durumunun askeri ve siyasi olarak oldukça zorda olduğunu, geçen sene bir Franktan daha fazla değerde olan drahminin bugün 30 santime kadar düştüğünü, Atina borsasının dahi kapalı olduğunu belirtmişti. Yunanlıların, ekonomik zayıflıktan dolayı Batı Anadolu'daki varlıklarını daha fazla sürdüremeyeceğini belirten Ferit Bey, çıkmaza giren hükümetin Muhtariyet teşebbüsüne giriştiğini ifade etmişti¹⁸²².

Yunanlıların İzmir ve çevresinde Muhtariyet kurmaları Fransız basınında da ekonomik bir tedbir olarak addedilmişti. *Le Tan* gazetesi Yunanlıların teşebbüsünü şöyle değerlendirmişti: "*İzmir'de ilan edilen muhtâriyyet siyâsi değil mâlî bir tedbîrdir. Çünkü Yunanlılar hiç görmedikleri bir buhrân-ı mâlî içinde çalkalanıyorlar. İhtiyâçları olan parayı memleketlerinde ağır vergiler tatbîk etmek sûretiyle elde edemediklerinden bunu arâzî-i meşgûleye yükletmek istiyorlar*"¹⁸²³. Gerçekten de Muhtariyetle beraber Yunanistan Hükümeti Batı Anadolu'daki ekonomik yükünün azalacağını arzulamıştı. Muhtariyetin ilanıyla beraber idare ve güvenliğin zamanla yerli Rumlara bırakılması düşünülmüştü. Topçu Miralay Hronis daha da öteye giderek *Nemiros* gazetesinde yazdığı makalelerde ekonominin

¹⁸²¹ *Yeni Adana*, 15 Teşrinievvel 1338/ 15 Teşrinievvel 1922, No: 391-208, s.4.

¹⁸²² *İkdâm*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.1; *İkdâm*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1338/ 20 Ağustos 1922, No 584, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ağustos 1338/ 23 Ağustos 1922, No 587, s.1; *Babalık*, 22 Ağustos 1338/22 Ağustos 1922, No: 971, s.1; *Yeni Adana*, 22 Ağustos 1338/ 22 Ağustos 1922, No: 346-163, s.1.

¹⁸²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1; *Varlık*, 7 Eylül 1338/7 Eylül 1922, No: 78, s.3.

yetiemediği zamanlarda Müslüman unsurların mallarının müsadere edilebileceğini yazmıştı¹⁸²⁴. Yunanistan'ın İstanbul'u işgal tehdidinde bulunması da basında ekonomik kaygılara bağlanmıştı. Örneğin, 3 Eylül tarihli *Babalık* gazetesi işgal girişimini Yunan Hükümeti'nin ekonomisini düzeltmek için yaptığını yazmıştı¹⁸²⁵. Bununla beraber bu girişimler sonuç vermemiş ve Yunanistan'da ekonomik bunalım daha da kötüleşmişti.

Öte yandan Büyük Taarruz öncesinde ortaya atılan söylentiler drahmiyi oldukça düşürmüştü. Bu söylentilerden biri İzmir ve çevresinde Yunanistan Hükümetinin halktan zorunlu olarak borç alacağı haberi idi. Bu haber zaten düşmekte olan drahmiyi daha da değersizleştirmişti. 5 Ağustos tarihiyle Bodrum'dan bildirildiğine göre yeni gelişmeler nedeniyle drahmi yüz paraya kadar düşmüştü. Bazı yerlerde ise drahmi ile alış satış dahi yapılmamaktaydı. Örneğin, Sisam adasına mal satan İzmir ve Adalardaki üreticiler bedel olarak drahmiyi kabul etmemişlerdi¹⁸²⁶. Ankara'dan 10 Ağustos tarihinde bildirildiğine göre ise Yunanistan, drahmiyi kurtarmak için yarım milyonluk para ihracı yapmak istemekteydi. Fakat Müttefik Devletler Yunanistan'dan işgal bölgesine para ihracını yasaklamıştı. Türk basını, bu önleme izin verilmemesi durumunda drahminin üç ay içinde kırk kuruşa kadar ineceğini belirtmişti¹⁸²⁷. Bir başka söylenti ise Yunanistan Hükümeti'nin yeni para basacağıydı. Bu durum da drahminin düşmesine neden olmuştu. Yunan Hükümeti sık sık toplantılar yaparak ekonomiyi canlandırmak için çareler aramıştı. 16 Ağustos tarihinde Atina'dan bildirildiğine göre Başbakan Gounaris, İçişleri Bakanı Stratos, Maliye Bakanı ile Milli Banka Müdürü, Yunan Milli Bankası'nda ülkenin ekonomik durumunu görüşmüşlerdi. Maliye Bakanı Ladopoulos, toplantıdan sonra gazetecilere verdiği beyanda, Yunanistan maliyesinin iyi olduğunu belirtmişti¹⁸²⁸. Birkaç gün sonra gazetecilere verdiği bir başka beyanda son günlerde çıkan yeni para basılacağı iddialarını spekülasyon olarak değerlendirmiş ve mali durumun düzeleceğini ifade etmişti. Hükümet de ayrıca bir

¹⁸²⁴ *Açıksöz*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No:557, s.2

¹⁸²⁵ *Babalık*, 3 Eylül 1338/3 Eylül 1922, No: 981, s.1.

¹⁸²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1338/9 Ağustos 1922, No:575, s.1; *Varlık*, 31 Ağustos 1338/31 Ağustos 1922, No: 76, s.4.

¹⁸²⁷ *İstikbâl*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 687, s.1; *Varlık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 72, s.1; *Babalık*, 13 Ağustos 1338/13 Ağustos 1922, No: 963, s.1.

¹⁸²⁸ *İkdâm*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:9129, s.2; *Vakit*, 18 Ağustos 1338 / 18 Ağustos 1922, No:1680, s.1.

tebliğ yayınlarak drahminin düşmesine neden olan söylentileri yalanlamıştı¹⁸²⁹. Atina gazetelerinden *Proyodos* bu açıklamaya ve tebliğe rağmen Hükümetin yeni para basmaya mecbur kalacağını belirtmişti¹⁸³⁰.

Drahmidaki düşüş Yunanistan'ın dış borcunun da artmasına neden olmuştu. Ağustos sonu itibariyle Yunanistan'ın borcu 10 milyon drahmiye ulaşmıştı¹⁸³¹. Yunanistan'da drahmi düşerken fiyatlar ise artmıştı. Özellikle kömür fiyatları oldukça yükselmişti¹⁸³². 16 Ağustos tarihinde Ankara'dan bildirildiğine göre kömür fiyatlarının artması Yunan vapur seferlerinin de yapılamamasına neden olmuştu¹⁸³³. Hükümet ise dışarıdan para gelmediği sürece Yunanistan ekonomisinin düzeltilemeyeceğini bilmekteydi. Lloyd George'un Avam Kamarasında yaptığı konuşmasından cesaret alan Hükümet, İngiltere, Amerika ve Kanada gibi ülkelerden kredi almak için diplomatik ilişkileri hızlandırmıştı¹⁸³⁴. Yunanistan kamuoyunda da İngiliz Hükümeti'nin Venedik Konferansı'nın imzalanmasına kadar Yunanistan'a borç para vereceğine yönelik söylentiler dolaşmaktaydı¹⁸³⁵. Fakat umutlar İngiltere'nin kredi yerine Yunanistan'a kömür vaadiyle sona ermişti. İngiltere aracılığıyla Kanada ile yapılan görüşmeler de sonuçsuz kalmıştı. Kanada yalnızca Yunanistan'a bir yıl sonra parası verilmek üzere buğday satmayı kabul etmişti. Bunlar doğal olarak Yunanistan ekonomisi üzerinde ciddi anlamda etkili olamamıştı. Çünkü Yunanistan'a acilen dışarıdan sıcak para yardımı gerekmektedir¹⁸³⁶.

Yunanistan, ekonomisini düzeltmek için gerek içerde gerekse dışarıda mücadele ederken ülke içinde çıkan yangınlarla büyük bir darbe daha almıştı. Büyük Taarruz öncesinde Selanik'te büyük bir yangın çıkmıştı. 27 Ağustos tarihinde Atina'dan bildirilen habere göre Selanik'te tütün depolarında çıkan yangın halen

---

¹⁸²⁹ *Islahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.1; *Islahât*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1172, s.1; *Vakit*, 25 Ağustos 1338 /25 Ağustos 1922, No:1687, s.1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1.

¹⁸³⁰ *İkdâm*, 26 Ağustos 1338/ 26 Ağustos 1922, No:9137, s.1; *Vakit*, 26 Ağustos 1338 / 26 Ağustos 1922, No: 1688, s.2; *Vakit*, 27 Ağustos 1338 / 27 Ağustos 1922, No:1689, s.1, 2.

¹⁸³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1.

¹⁸³² *Açıksöz*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No:557, s.2.

¹⁸³³ *İstikbâl*, 21 Ağustos 1338/21 Ağustos 1922, No: 689, s.2; *Babalık*, 18 Ağustos 1338/18 Ağustos 1922, No: 968, s.1.

¹⁸³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No 590, s.1.

¹⁸³⁵ *Islahât*, 24 Ağustos 1338/ 24 Ağustos 1922, No:1169, s.1.

¹⁸³⁶ *İstikbâl*, 3 Eylül 1338/ 3 Eylül 1922, No: 701, s.2; *Varlık*, 4 Eylül 1338/4 Eylül 1922, No: 77, s.4.

devam etmekteydi. Şu ana kadar oluşan zarar ise altmış milyon drahmiye ulaşmıştı¹⁸³⁷.

Büyük Taarruz öncesinde Yunanistan'da, ekonomik durumun zayıflığından yola çıkarak barış yoluyla meselenin çözülmesini isteyenler de vardı. Bunlar savaşın Yunan hazinesine üç milyar drahmiye mal olacağını belirterek ekonominin bu savaşı kaldıramayacağını söylüyorlardı¹⁸³⁸. Yunan Generali İoannis Meteksas da bu görüşü savunanlar arasındaydı. Meteksas gazetelere verdiği beyanatta, içinde bulunulan zor durumdan kurtulmak için Türklerle barış yapılması gerekliliğini savunmuştu. Yunan maliyesindeki olumsuz duruma değindikten sonra "*Mücâdelenin ibtidâsından beri Türk hareket-i mâliyyesinin kıymet ve ehemmiyyetini bilemedik. Yunanlıların en büyük hatâ'sı buradadır. Bu hatâ' bugün de mevcûddur. İzmir'de muhtâriyyet ilan ediliyor olmakla ciddî bir iş görmüş olmadık. Yunanistan sâbit ve devâmlı bir sulhe muhtâcdır*" ibarelerini kullanmıştı¹⁸³⁹.

Yunanistan'ın mali durumu olumsuz durumdayken 26 Ağustos sabahı aniden Türk Taarruzu patlak vermişti. Taarruza her anlamda hazırlıksız yakalanan Yunanistan ordusu Türk kuvvetleri karşısında kısa zaman içerisinde art arda mağlubiyetler almıştı. Yunanistan mağlubiyet haberleri geldikçe ekonomi iyice bozulmuştu. Yunanistan'da ekmek sıkıntısı dahi patlak vermişti. Yunan askerlerine gönderilen un nedeniyle ülke içerisinde kıtlık yaşanmış, ekmek fiyatları da yükselmişti¹⁸⁴⁰. Yunan Hükümeti ise bozulan mali durumu düzeltmek için toplantılarını artırmıştı. Toplantılarda en önemli meselenin para sorunu olduğu belirtilmekte ve çözüm yolu olarak iki şık kabul edilmekteydi. Birincisi paraya %20 civarında pul eklemek diğeri ise halkın emlakı üzerinden zorunlu borç almaktır. Özellikle ikinci şık halkın galeyana gelmesine yol açmıştı¹⁸⁴¹. 3 Eylül tarihiyle bildirildiğine göre Yunan Maliye Bakanı, gazetecilere hazinenin ancak bir ay daha mücadeleye yetecek kadar gücü olduğunu belirtmişti¹⁸⁴².

¹⁸³⁷ *İkdâm*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:9140, s.1.

¹⁸³⁸ *Vakit*, 27 Ağustos 1338 / 27 Ağustos 1922, No:1689, s.2.

¹⁸³⁹ *Babalık*, 17 Ağustos 1338/17 Ağustos 1922, No: 967, s.1; *Yeni Adana*, 17 Ağustos 1338/ 17 Ağustos 1922, No: 342-159, s.2.

¹⁸⁴⁰ *Vakit*, 29 Ağustos 1338 /29 Ağustos 1922, No: 1691, s.2.

¹⁸⁴¹ *İkdâm*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.1.

¹⁸⁴² *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1699, s.2.

Mağlubiyet haberleri Yunan idaresi altında bulunan İzmir’de büyük yankı bulmuştu. 3 Eylül tarihinde İzmir’de halk galeyana içerisinde Yunan bankalarına koşarak paralarını almaya çalışmıştı¹⁸⁴³. Ertesi gün de bu durum aynen devam etmişti. Halk bankalarda kuyruklar oluşturmuş ve şehirde ticari hayat durmuştu¹⁸⁴⁴. Yunan bankaları ise halkın para talebine yanıt vermekte güçlük çekmişlerdi¹⁸⁴⁵. Neticede Yunan Milli bankası 6 Eylül tarihinde gişelerini kapatarak paraları Atina bankasına depozito etmişti¹⁸⁴⁶. Mevcut paralar zırhlı gemilere taşınmış¹⁸⁴⁷ ve birkaç gün sonra 8 Eylül tarihinde Epiruhi vapuruyla Yunan bankaları, hazine evrakları ve maliye veznesi Atina’ya sevk edilmişti¹⁸⁴⁸. Yine İzmir’deki zengin Rumlar da Türklerin hızla İzmir’e yaklaştıkları haberleri üzerine şehri terk etmişlerdi¹⁸⁴⁹.

Yeni mağlubiyetlerle Yunan maliyesi büyük bir çıkmaza sürüklenmiş ve Gounaris Hükümeti düşmüştü. Yeni gelen Hükümetin Maliye Bakanı ise mevcut ekonomik durumun çok kötü olduğunu, buna karşın yeni vergiler koyulmayacağını, millet ile hükümetin bu konuda sıkı bir işbirliğiyle hareket ederek bu zor zamanları birlikte aşacaklarını ifade etmişti¹⁸⁵⁰. Fakat onun da bu iyimserliği sonuç vermemiş halk bu çağrıya kulak vermeyerek ülke içerisinde çıkan isyanlara destek vermişti. Yunan Hükümeti ise mali krizi aşmak için Londra ve Washington nezdinde ticari antlaşmalar yapma arayışına girmişti. Bu çabalarına rağmen ne Amerika Birleşik Devletlerinden ne de İngiltere’den olumlu cevap gelmemişti. Yunan gazeteleri ise

¹⁸⁴³ *İkdâm*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No:9146, s.2.

¹⁸⁴⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No 600, s.2; *Peyâm-ı Sabâh*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, Peyâm No: 1347, Sabâh No:11777, s.1.

¹⁸⁴⁵ *İkdâm*, 5 Eylül 1338/ 5 Eylül 1922, No:9147, s.1.

¹⁸⁴⁶ *İslahât*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1182, s.1; *Sada-yı Hak*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:14, s.1.

¹⁸⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No 601, s.1.

¹⁸⁴⁸ *İkdâm*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, No:9151, s.1; *İkdâm*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No:9152, s.1; *Peyâm-ı Sabâh*, 9 Eylül 1338/ 9 Eylül 1922, Peyâm No: 1351, Sabâh No:11781, s.1; *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.1; *Vakit*, 9 Eylül 1338 / 9 Eylül 1922, No:1702, s.1.

¹⁸⁴⁹ *Vakit*, 4 Eylül 1338 / 4 Eylül 1922, No: 1697, s.1; *Vakit*, 8 Eylül 1338/8 Eylül 1922, No: 1701, s. 2; İstanbul’daki büyük Rum tüccarlarını da Türk zaferi vurmuştu. 4 Eylül tarihli Şevki imzalı istihbarat raporuna göre taarruzun başlamasıyla beraber İstanbul’daki Rum büyük tüccarları oldukça zarar görmüştü. Rum Tüccarları işgal döneminde Türklere karşı izledikleri olumsuz tutumdan pişman gözükerek yeniden beraber yaşamının yollarını aramaktaydılar. Kendilerini yanlışa sevk ettiklerine inandıkları İstanbul Patrikliğine ağır sözler sarf ederek bir daha bu kuruma iane vermeyeceklerini belirtmekteydiler. Bkz: TİTE, Kutu: 40, Gömlek 183, Belge: 183, 183-1.

¹⁸⁵⁰ *İkdâm*, 16 Eylül 1338/ 16 Eylül 1922, No:9158, s.1; *Vakit*, 13 Eylül 1338 / 13 Eylül 1922, No:1706, s.2.

elde “on paranın” dahi kalmadığını belirterek mali durumun bozukluğuna dikkat çekmişlerdi¹⁸⁵¹.

Yunan mağlubiyeti drahmi üzerinde de olumsuz etki yapmıştı. Mondros Mütarekesinden önce bir İngiliz Sterliniyle eş değer olan drahmi 1921 yazında ise bir frank değerine düşmüştü. Büyük Taarruz’un ilk günlerinde alınan başarısız sonuçlar ise drahmiyi oldukça düşürmüştü¹⁸⁵². Taarruzun başında bir drahmi 4,35 kuruşken¹⁸⁵³, 31 Ağustosta 4,00¹⁸⁵⁴, 3 Eylül’de 3,15¹⁸⁵⁵, 4 Eylülde ise 3,05 kuruşa kadar gerilemişti¹⁸⁵⁶. Yunanlıların İnönü’de Türklere karşı zafer elde ettikleri haberleri nedeniyle drahmi 5 Eylülde tekrar 4,05 kuruşa yükselmişti¹⁸⁵⁷. Fakat kısa süre içerisinde bu söylentinin yanlışlığının ortaya çıkmasıyla drahmi tekrar düşmüştü. 8 Eylülde Yunanistan’dan harice 24 saatlik bir iletişim kesikliği yaşanmıştı. Bu durum Yunanistan içerisinde büyük kargaşanın olduğu izlenimini doğurmuştu. Bu izlenimden dolayı bugün itibariyle İstanbul borsasında Yunan drahmisi ve hisse senetleri üzerine hiçbir işlem yapılmamıştı¹⁸⁵⁸. 13 Eylülde Galata borsasında bir drahmi 3,35 kuruşa alıcı bulmaktaydı¹⁸⁵⁹. Drahmi bu tarihten sonra da düşmeye devam etmişti. Özellikle Mudanya Antlaşması sonrasında Türk parası karşısında adeta erimişti. Nitekim 10 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde belirtildiğine göre drahmi yetmiş paraya(1,30 kuruş) kadar düşmüştü¹⁸⁶⁰.

Yukarıda da görüleceği üzere 5 Eylül tarihinde İstanbul-Galata Borsasında drahminin birden yükseldiği görülmüştü. Bu anlık yükselme Yunanlıların Büyük Taarruz sürecindeki yanlış haberlerinin bir sonucuydu. Bu haberin sebebi ise Türk basınca borsa manevrası olarak değerlendirilmişti. 2 Eylül tarihinde Yunan ordusu İnönü’den geçerken Türk öncü kuvvetleriyle karşılaşmıştı. Türk öncü kuvvetleri ilk olarak geri çekilmiş ardından asıl kuvvetlerle İnönü’de Yunanlılarla bir meydan muharebesine girişmişti. Mücadelede Yunan kuvvetleri tamamen imha edilmiş, birçoğu da esir alınmıştı. Yunan basını ise Türk öncü kuvvetlerinin geri çekilişini bir

¹⁸⁵¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Teşrin-i Evvel/ 20 Ekim 1922, No 639, s.2.

¹⁸⁵² *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, No 598, s.1.

¹⁸⁵³ *Peyâm-ı Sabâh*, 4 Eylül 1338/ 4 Eylül 1922, Peyâm No: 1346, Sabâh No:11776, s.2.

¹⁸⁵⁴ *Vakit*, 1 Eylül 1338 / 1 Eylül 1922, No:1694, s.3.

¹⁸⁵⁵ *Vakit*, 4 Eylül 1338 /4 Eylül 1922 No:1697, s.2.

¹⁸⁵⁶ *Vakit*, 5 Eylül 1338 / 5 Eylül 1922, No:1698, s.3.

¹⁸⁵⁷ *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.3.

¹⁸⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338/ 10 Eylül 1922, No 604, s.1.

¹⁸⁵⁹ *Vakit*, 14 Eylül 1338 / 14 Eylül 1922, No:1707, s.3.

¹⁸⁶⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i Evvel/ 10 Ekim 1922, No 630, s.3.

yenilgi olarak değerlendirmişti¹⁸⁶¹ Bu haberler 5 Eylül'de Galata borsasına da gelmişti. Haberde Yunanlılar İnönü'de Türk kuvvetleri karşısında galip gelmiş hatta çok sayıda esir de almışlardı. Bu söylenti kısa sürede Rum borsacılar tarafından kamuoyuna abartılarak yansıtılmıştı. Örneğin esirlerin sayısı ilk olarak 7, ardından 12 ve 30 bine kadar çıkarılmıştı. Söylentiler borsa üzerinde de hemen yanıt bulmuştu. Galata Borsasında 3,15 kuruş olan drahmi 5 Eylül'de 4,10'a kadar çıkmışsa da akşam söylentilerin aslı olmadığı anlaşılınca 3,35'e kadar düşmüştü¹⁸⁶².

İzmir Borsasında drahmi ile ilgili tespit edebildiğimiz değerler ise şöyleydi: 31 Temmuzda 3,18¹⁸⁶³, 1 Ağustosta 3,18,¹⁸⁶⁴ 7 Ağustosta 3,15¹⁸⁶⁵, 16 Ağustosta 3,16¹⁸⁶⁶, 17 Ağustosta 3, 21¹⁸⁶⁷, 20 Ağustosta 3,22¹⁸⁶⁸, 26 Ağustosta 3,35¹⁸⁶⁹, 27 Ağustosta 3,33¹⁸⁷⁰, 28 Ağustosta 3,33¹⁸⁷¹, 29 Ağustosta 3,30¹⁸⁷², 5 Eylülde 3,12¹⁸⁷³, 6 Eylülde 3,12¹⁸⁷⁴, 7 Eylülde 3,12 kuruştur¹⁸⁷⁵. Drahmi görüleceği üzere Büyük Taarruzun başlangıç günü olan 26 Ağustos da dâhil olmak üzere Türk parası karşısında yükselişe geçmişti. Bu tarihten sonra ise Büyük Taarruz'un başladığı haberleri gelmeye başlayınca küçük düşüşler yaşanmıştı. İzmir Basınındaki son borsa rakamları 7 Eylül tarihine aitti. Bu tarihten sonra şehirde borsa kapanmıştı.

Ekim ayının sonlarında ise drahmi resmi olarak 70 paraya kadar düşmüştü. Serbest piyasada ise çok daha gerilerdeydi. Özellikle kurtarılmış bölgelerde halkın elinde çok drahmi vardı. İzmir'de "ba'zı açığızler" halktan piyasanın altında drahmi toplamaktaydı. 24 Ekim tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'nin belirttiğine göre kırk para hatta yirmi paraya halk drahmileri satmaktaydı¹⁸⁷⁶.

¹⁸⁶¹ *Peyâm-ı Sabâh*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, Peyâm No: 1348, Sabâh No:11778, s.1.

¹⁸⁶² *Vakit*, 6 Eylül 1338 / 6 Eylül 1922, No:1699, s.1; *Vakit*, 7 Eylül 1338 / 7 Eylül 1922, No: 1700, s.2.

¹⁸⁶³ *Şark*, 1 Ağustos 1338/ 1 Ağustos 1922, No:1159, s.2.

¹⁸⁶⁴ *Şark*, 2 Ağustos 1338/ 2 Ağustos 1922, No:1160, s.2.

¹⁸⁶⁵ *Şark*, 9 Ağustos 1338/ 9 Ağustos 1922, No:1164, s.2.

¹⁸⁶⁶ *Şark*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1202, s.1.

¹⁸⁶⁷ *Şark*, 18 Ağustos 1338/ 18 Ağustos 1922, No:1202, s.1.

¹⁸⁶⁸ *Şark*, 21 Ağustos 1338/ 21 Ağustos 1922, No:1204, s.2.

¹⁸⁶⁹ *Şark*, 27 Ağustos 1338/ 27 Ağustos 1922, No:1209, s.2.

¹⁸⁷⁰ *Şark*, 28 Ağustos 1338/ 28 Ağustos 1922, No:1210, s.2.

¹⁸⁷¹ *Şark*, 29 Ağustos 1338/ 29 Ağustos 1922, No:1211, s.2.

¹⁸⁷² *Şark*, 30 Ağustos 1338/ 30 Ağustos 1922, No:1212, s.2.

¹⁸⁷³ *Şark*, 6 Eylül 1338/ 6 Eylül 1922, No:1218, s.2.

¹⁸⁷⁴ *Şark*, 7 Eylül 1338/ 7 Eylül 1922, No:1219, s.2.

¹⁸⁷⁵ *Şark*, 8 Eylül 1338/ 8 Eylül 1922, No:1220, s.2.

¹⁸⁷⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Teşrin-i Evvel/ 24 Ekim 1922, No 642, s.3.

SONUÇ

Türk Milletinin milli bağımsızlığının son ve kesin dönüm noktası Büyük Taarruz'dur. Bu hayati olayın Türk kamuoyu üzerinde askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda derin sonuçları olmuştur. Bunlar Büyük Taarruz'u sevk ve idare edenler ile kamuoyu arasında bir köprü görevi yapan basın tarafından çok yönlü ortaya koyulmuştur.

Askeri anlamda Büyük Taarruz'un kamuoyu üzerinde çok önemli sonuçları olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Anadolu meselesini bir yandan siyasi yönden çözmeye çalışmışken diğer yandan askeri hazırlıklarını sürdürmüştü. Bunun da en önemli sebebi Mustafa Kemal Paşa'nın talep edilen milli hedefin Müttefik Devletler tarafından siyaseten kabul edilmeyeceği düşüncesinden ileri gelmişti. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın haklılığı kısa sürede ortaya çıkmış ve siyaset tıkanıklığı yaşanmıştı. Neticede 26 Ağustos tarihinde Büyük Taarruz başlatılmıştı.

Türk ordusu, taarruzdan önce askeri hazırlıklarını sürdürürken gizlilik prensibine çok önem vermişti. Büyük Taarruz'dan birkaç gün önce cephenin değişik yerlerinde keşif ve baskın harekâtlarında bulunulmuştu. Taarruzla beraber Anadolu'dan dışarıya tüm iletişim kanalları kesilmişti. Böylece Yunanlıların ve hamiliğini üstlenen İngilizlerin Büyük Taarruz'un gerçek mahiyetini birkaç gün anlayamamalarına neden olmuştu. Bu sayede Büyük Taarruz, yabancıların müdahalesine fırsat bırakılmadan kazanılmıştı.

Büyük Taarruz sürecinde iletişimin kesilmesi ve uygulanan sansür nedeniyle Türk basını kamuoyuna haber ve yorumları farklı zamanlarda iletebilmişti. İletişim yasağının 4 Eylül'de kaldırılmasına kadar İstanbul basını taarruzla ilgili haberleri kamuoyuna çok geç ve şüpheli bir şekilde aktarabilmişti. Anadolu basını ise Büyük Taarruz'u başta Anadolu Ajansı olmak üzere değişik kaynaklar vasıtasıyla hızlı ve sağlıklı bir şekilde kamuoyuna iletebilmişti. Buna karşın Yunan işgalindeki arazide çıkan basın, Türk zaferlerini kamuoyuna aktaramamıştı.

Askeri anlamda dikkate değer bir başka sonuç ise Büyük Taarruz'un seyrini bildiren Türk ve Yunan resmi tebliğlerin kamuoyuna aktarılılarındaki farklılıklardır. Türk ordu yetkilileri tebliğlerinde elde edilen başarıları sıradan gelişmeler gibi göstermişti. Bu yolla Türk Genelkurmayı, Müttefik Kuvvetlerin olası müdahalesini önleme amacı gütmüştü. Buna karşın Yunanlılar ise kamuoyuna ilan ettikleri resmi tebliğlerinde yenilgilerini Türk ordusunun başarıları olarak değil, kendi istekleriyle geri çekilmeleri olarak göstermeye çalışmışlardı. Böylece Yunan Genelkurmayı askeri mağlubiyetlerini kamuoyundan saklayarak halkını teskin etmeyi amaçlamıştı. Yunanlılar bu yolla gerek Yunanistan'da gerekse işgallerindeki Türk topraklarında basına sıkı sansür uygulamışlardı.

Basın, Büyük Taarruz sürecinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Genelkurmay Başkanlığı'nın istediği doğrultuda kamuoyunu yönlendirmişti. Hükümet'in ve Genelkurmay'ın beyannamelerini kamuoyuna taşıyarak Büyük Taarruz sürecinde halkın cephe gerisinde izleyeceği yolu şekillendirmişti. Kamuoyu da basın aracılığıyla bu süreçte isteklerini resmi organlara aktarabilmiştir.

Basın, kamuoyunun zafere olan inancını ve desteğini artırmak için bazı asılsız haberler de vermiştir. Özellikle ileri gelen Yunan idareci ve komutanlarının öldüğü veya esir edildiği yönünde gerçek dışı haberler dikkat çekmiştir. Örneğin, Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesiyle, Yunan Merkez Kumandanı ve Albay Plastiras'ın öldüğü kamuoyuna aktarılmıştı. Yine Yunan ihtilalinin henüz başlarında Kral Konstantin'in öldürüldüğü ifade edilmişti. Basın bazen de Türk kamuoyu için çok önemli olan yerlerin kurtuluş tarihlerini olduğundan erken bildirmişti. Bursa ve Manisa'nın kurtuluşları bu meyandadır. Böylece kamuoyunun zafere olan inancı artırılmıştır.

Basının bilgi alma kanallarından kaynaklanan yanlış aksettirmeleri de olmuştu. Bu yanlış haberler Ankara ve cepheden uzaklaştıkça artmıştır. Örneğin, Ankara'da çıkmakta olan *Hâkimiyet-i Milliye* ve cephenin hemen yanı başında yayınlanan *Babalık* gazeteleri haberlerinin güvenilirliği Trabzon'daki *İstikbâl*'e veya Elazığ'daki *Satvet-i Milliye*'ye göre daha yüksek olmuştur.

Büyük Taarruz'un askeri safhasının kamuoyuna sunulmasında çıkarılabilecek bir başka sonuç ise merkezi ve geniş kitlelere hitap eden gazetelerin bu sürece daha fazla önem vermesi, haber ve yorumların birinci ve ikinci sayfalarında genişçe yer bulmasıdır. Buna karşın merkezden uzaklaştıkça bu ilgi biraz daha azalmıştır. Örneğin, Elazığ'daki *Satvet-i Milliye* gazetesi 28 Ağustos tarihli nüshasının birinci sayfasında Büyük Taarruz'un başladığı haberini vermekle beraber Müdafaa-i Hukuk Heyetinin seçimini ve yetimler için yapılan etkinliği ön plana çıkarmıştır. Yani yerel gelişmelere en az Büyük Taarruz kadar önem verilmişti. Bu durum *Küçük Mecmua* ve *Sebilürreşad* dergilerinde daha da belirgindir.

Büyük Taarruz sürecinde Milli Mücadele aleyhine kamuoyunu etkilemeye çalışan gazeteler de olmuştur. Bunlardan *Peyâm-ı Sabâh* ve *Islahât* gazeteleri Ankara Hükümeti'nin silahla çözüme ulaşma siyasetini tenkit etmişlerdi. Onlar çözümün ancak Müttefik Devletlerin her istediklerini yapmak ve siyasi yolları kullanmakla elde edilebileceğine inanmışlardı. Bununla beraber kazanılan zaferlere sevinir gibi görünmüşlerdi. Fakat askeri zaferlerin siyasi sonuç vermeyeceği noktasında ısrarlı tavırlarını savaşın sonuna kadar sürdürmüşlerdi. Taarruzun başarıya ulaşmasından sonra kamuoyunun kafasını karıştıran bu gazeteler destekledikleri kuvvetler gibi mağlup olmuşlardı.

Yunanlılar askeri anlamda mücadele edemediği Türklere karşı uluslararası alanda propagandalara girişmişlerdi. Başlangıçta propagandalara Müttefik Devletlerden İngiltere iştirak etmişti. Bununla beraber karşı propagandalarla Yunanlıların Avrupa'da Türkler aleyhine kamuoyu oluşturma çabalarına cevap verilmişti. Türk ordusu gerçek cevabını ise savaş alanlarında silahının gücüyle vermişti. Çok kısa sürede Yunan ordusu imha edilmişti. Bu gerçeği gören Avrupa ise Türklerin silahla elde ettiği zafere saygı duymuş ve Türklerin taleplerine yeşil ışık yakmıştı.

Kamuoyuna göre Büyük Taarruz'un çok kısa zamanda başarıya ulaşmasının sırrı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ve diğer komuta kademesinin sevk ve idaresindeki başarılarıydı. Kamuoyu basın aracılığıyla Başkumandan ve yönetim kadrosunun nasıl ateş hattında orduyu yönettiğini yakinen görmüştü. Buna karşın Yunan Başkumandanını ateş hattından yüzlerce kilometre öteden ordusunu idare

etmeye çalışması ise sıklıkla vurgulanmıştı. Halk, Büyük Taarruz sürecinde Mustafa Kemal Paşa'yı Türklerin ve İslam Dünyası'nın kurtarıcısı olarak görmüştü. Onun adına gerek memlekette gerekse yurt dışında şiirler, marşlar yazılmış, gösteriler, dini etkinlikler tertip edilmişti. Basında, halkın yeni doğan çocuklarına Mustafa Kemal ismini vererek kurtarıcısına olan minnettarlığını göstermelerine dair örneklerle rastlanılmaktaydı. Savaşta büyük kabiliyet ve cesaret gösteren kumandanlar da halk idaresinin merkezi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından taltif, istiklal madalyası, üstün hizmet madalyalarıyla ödüllendirilmişlerdi.

Büyük Taarruz'un kamuoyu nezdinde sosyal sonuçları da çok önemli olmuştur. Basın, Büyük Taarruz'un başlamasıyla beraber kamuoyundan Türk ordusuna gerek maddi gerekse manevi destek vermelerini istemişti. Kamuoyu genel olarak bu çağrılara kulak vermiş ve Türk ordusunu her yönden desteklemişti. Cephe gerisinde bireysel destekten başka çok sayıda cemiyet, dernek, yurt, ocak ve esnaf teşekkülleri gibi sivil toplum örgütleri Büyük Taarruz sürecine güçleri ölçüsünde yardım etmişlerdi. Türk ordusu ve savaştan zarar görenler için büyük miktarlarda maddi yardımlar sağlamışlardı. Hilal-i Ahmer ve Darüleytam aracılığıyla gerek aynı gerekse nakdi yardımlar yapılmıştı. Bu yardımlar yedisinden yetmişine her yaştan ve her meslekten halkın katılımıyla gerçekleşmişti. Sadece Türk ve Müslümanlar değil Gayrimüslim unsurlar da yardımlara katılmışlardı. Yine başta dış Türkler olmak üzere İslam Dünyası'nın birçok yerinden gerek bireysel gerekse kurumsal anlamda yardımlar yapılmıştı. Bu yardımlar Büyük Taarruz'un kısa zamanda sonuçlandırılması ve savaş zedelerin yaralarının sarılmasında etkili olmuştu.

Büyük Taarruz sürecinde yardımlarını esirgemeyen Türk halkı ve onlara destek veren yabancılar, zafer haberlerinin gelmesiyle tüm Anadolu ve İstanbul, dış Türkler ve İslam Dünyası büyük sevinç duymuşlardı. Bu sevinç kısa sürede kutlamalara dönüşmüştü. Kutlamalara erkeğinden kadınına, çocuğundan yaşlısına Türk halkı iştirak etmişti. Doğudan batıya, güneyden kuzeye tüm kamuoyu zaferleri kalplerinin derinliklerinde hissetmişti. İstanbul'da yapılan zafer kutlamaları ilerleyen süreçte İngilizler tarafından yasaklanmıştı. Fransız işgalindeki Antakya'da ise kutlamalar görkemli bir şekilde yapılmıştı. Antakya'da yapılan şatafatlı gösteriler Türk hareketine Büyük Taarruz sürecinde Fransa'nın sempatiyle bakmasından

kaynaklanmıştır. Aksi takdirde Fransızlar da İngilizlerin İstanbul'da yaptıkları gibi şenlikleri yasaklayarak engelleyebilirlerdi.

Büyük Taarruz'un sosyal anlamda Türk kamuoyu üzerinde bir başka sonucu ise Yunanlıların Batı Anadolu'yu tahliye ederlerken yaptıkları mezalimdir. Türk ordusu Yunanlılardan, yüz binlerce savaş mağdurunun da içinde bulunduğu harabeye dönmüş arazileri teslim almıştı. Bu mezalimde gasp, yağma, yakma, öldürme, yaralama, kaçırma gibi yollarla hafızalardan silinmeyecek facialar icra edilmişti. Medeni dünyanın gözleri önünde yapılan bu mezalim engellenememişti. Yalnızca Türk ordusunun hızla yetiştiği az sayıda yer Yunan zulmünden kurtarılabildiği. Özellikle, Uşak, Manisa, Aydın, İzmir ve çevresi mezalimden en fazla nasibini alan yerler olmuşlardı. Savaş sonrasında kurtarılan yerlerin yaralarının sarılması için sağlık heyetleri gönderilmiş, yeniden imar faaliyetlerine başlanmış ve mülki tayinlerle bölgeye değişik alanlarda çok sayıda memur gönderilmişti. Kısa sürede birçok savaşzedenin yarası sarılmışsa da tahribatın büyüklüğü nedeniyle bölgenin normal hayata dönmesi için yıllar geçmesi gerekecekti.

Büyük Taarruz sürecinde başta İstanbul olmak üzere işgal bölgesinde Milli Mücadeleye muhalif parti ve gruplar da bulunmuştu. İngiliz taraftarlığıyla Anadolu'da silahlı mücadeleye karşı çıkan bu grupların çoğu Büyük Taarruz sonrasında yurtdışına kaçmışlardı. Bunlardan başka Yunan işgal bölgesinde şahsi çıkarlarını milletin menfaatlerinden üstün gören Türk ve Çerkez vb. unsurlara mensup Müslümanlar da bulunmuştu. Yunan ordusuyla işbirliği yapan yerli Rum ve Ermenilerin birçoğu da vatana ihanet ederek savaş suçlarına katılmışlardı. Zaferin elde edilmesinden sonra savaş suçu işlemiş bu kişilerin yargılanması ve cezalandırılması meselesi doğmuştu. Gerçi bunların çoğu cezalandırılacakları kaygısıyla yerli Rum ve Ermeniler gibi Yunan kuvvetleriyle beraber yurdu terk etmişlerdi. Bununla beraber Türk ordusu Batı Anadolu'yu Yunan işgalinden kurtardıktan sonra Yunanlılarla işbirliği yapmış Müslüman, yerli Rum ve Ermenilerle, mezalimi idare etmiş veya ona doğrudan katılmış Yunan askerlerini Divan-ı Harp mahkemelerinde yargılamış ve Hiyanet-i Vataniye kanunu gereğince suçlu bulunanları cezalandırmıştı. Burada dikkat edilecek bulgu ise sanıkların ırka, dine ve kişiye göre ayrımcılık yapılmadan yargılanmış olmalarıdır. Yakalanan

kişilerden suça iştirak eden her kim olursa olsun cezalandırılmışlardı. Suçu olmayanlar ise serbest bırakılmışlardı. Bununla beraber Ankara Hükümeti'nin asla onaylamadığı bazı istenmeyen cezalandırma usulleri de yaşanmıştı.

Büyük Taarruz zaferiyle beraber Türk kamuoyunun kendine güveni gelmiş, zamanının süper gücü İngiltere'nin her türlü yardımını alan Yunanistan'ı topraklarından atarak tam bağımsızlığını elde etmiştir. Bu zafer aynı zamanda Doğunun esir milletlerine istiklale kavuşabilecekleri umudu vermişti. Tüm Doğu Milletleri Büyük Taarruz'da Türk kuvvetlerini desteklemişler, zaferleri kendilerininmiş gibi görmüşler ve kutlamışlardı.

Büyük Taarruz'un kamuoyu üzerinde çok önemli siyasi ve ekonomik sonuçları da olmuştur. Büyük Taarruz öncesinde özellikle Fransa ve İtalya Anadolu siyasetlerinde Türkiye lehinde bir görüntü çizmişlerdi. Yunanistan'ın Anadolu'yu terk etmesi merkezinde bir barış antlaşmasında ısrar etmişlerdi. Yunanistan ise bu gelişmelere iki teşebbüsle cevap vermişti. İstanbul'u işgal etmek ve İzmir ve çevresinde Muhtariyet kurmak. Yunanlıların bu girişimleri barış sürecinin önünü tıkamıştır. Buna rağmen Fransa ve İtalya'nın baskılarıyla İngiltere Hükümeti'nin de iştirakiyle Venedik'te bir konferans yapılması kararlaştırılmıştı. Türkiye ve Yunanistan barışsever görüntülerini bozmamak için bu sürece katılmışlardı. Fakat süreç uzadıkça uzamış, hiçbir somut adım atılamamıştı. Yine Temmuz ayı itibarıyla barışın sağlanması amacıyla Avrupa'ya gönderilen Ankara Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey'e İngiltere Hükümeti'nin önemsemez tavrı Türkler açısından siyaseten isteklerini elde edemeyecekleri düşüncesini kuvvetlendirmişti. Bir milletin tam bağımsızlığını ancak gücüyle elde edebileceğine inanan Mustafa Kemal Paşa bir yandan siyasi sürece katılmaktayken diğer taraftan askeri hazırlıkları tüm hızıyla devam ettirmişti. Siyasi sürecin tıkanması sonrasında Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli hareket 26 Ağustos tarihinde Büyük Taarruzu başlatmıştı. Türk taarruzu çok kısa sürede sonuç vermiş ve Yunan ordusu önce Afyonkarahisar'da ardından Dumlupınar'da hezimete uğratılmıştı.

Türk ordusu karşısında tutunamayan Yunanlılar 4 Eylül'de İngilizler aracılığıyla mütareke teklifinde bulunmuştu. Türk ordusu ise barış sürecini uzatmış, Yunanlıları tam olarak Anadolu'dan atana kadar harekâta devam etmişti. Neticede,

17 Eylül'e kadar Yunanlılar Anadolu'dan tamamen atılarak meselenin büyük bir kısmı kendiliğinden halledilmiş oldu. Bununla beraber Türkiye, Doğu Trakya'nın, İstanbul ve çevresinin tahliyesini ve kurtarılan yerlerin imar masraflarının tazminini istemeye başlamıştı. Zafer elde etmenin getirdiği kendine güvenle bu taleplerini yüksek sesle haykırmaya başlamıştı.

Türk kuvvetleri isteklerini elde etmek için Büyük Taarruz zaferinden sonra Müttefik Devletlerin tarafsız bölge addettikleri Boğazlara doğru ilerlemeye devam etmişti. Çünkü silahla elde edilen zafer siyasi sonucu beraberinde getirmekteydi. Bu düşünceyle ilerleyen Türk ordusu karşısına ise İngilizler dikilmişti. İngilizlerin tüm savaş tehditlerine rağmen Başkumandan Mustafa Kemal Paşa orduyu ilerletmeye devam etmişti. Fransa ve İtalya'dan istediği desteği alamayan İngilizler ise sonunda geri adım atmak zorunda kalmışlardı. Neticede yapılan müzakerelerden sonra 13 Ekimde Mudanya'da imzalar atılmıştı. Mütarekeyle beraber Doğu Trakya, İstanbul ve çevresi yeniden Türk idaresine geçmişti. Böylece Türkiye kararlı duruşu sayesinde tek bir kurşun atmadan Doğu Trakya'yı, İstanbul ve çevresini kurtarmayı başarmıştı.

Büyük Taarruz ve akabinde yapılan ateşkes antlaşmasıyla Türkiye savaşı askeri ve siyasi olarak kazanmıştı. Yunanistan ise her yönüyle mağlup olmuştu. Savaşı idare eden Başkumandanlarından biri kendi elleriyle idam edilmiş diğeri ise esir olmuştu. Başbakan Gounaris de dâhil olmak üzere önemli bakanlar Yunanistan tarafından idamla cezalandırıldıkları gibi Kral Konstantin de tahtan ayrılmak zorunda kalmıştı. Yunanistan, ihtilal idaresinde tam bir kargaşaya sürüklenmişti. Yunanistan'ın yanı sıra ona her zaman destek vermiş olan Lloyd George Hükümeti de bu savaşta mağlup olmuştu. Hükümetten düşen Lloyd George'un cezalandırılması dahi düşünülmüştü. Böylece, Türk Milli Ordusu taarruzuyla hem topraklarını kurtarmış hem de kendisine karşı savaş siyaseti güdenlerin düşmesini sağlamıştır.

Büyük Taarruz'un kamuoyu üzerinde çok önemli ekonomik sonuçları da olmuştur. İşgal döneminde Yunanistan idaresi Türk ekonomik sistemini Batı Anadolu'da lağvetmişti. Yunanlılar, Batı Anadolu'yu tahliye ederken birçok iktisadi teşekkülü, başta fabrikalar olmak üzere dükkânları, kıraathane gibi işletmeleri yağmalanmış ve yakmıştı. Halkın ellerinden ekonomik değeri yüksek altın, mücevher

gibi ziynet eşyalarını zorla almıştı. Öte yandan Büyük Taarruz'da elde edilen zafer ekonomik alanda da olumlu sonuçlar doğurmuştu. Türk zaferleri arttıkça taarruz öncesinde sürekli düşen Türk lirası ve hisse senetleri yükselişe geçmiştir.

Büyük Taarruz ekonomik anlamda tam bağımsızlığın yalnızca siyasi değil aynı zamanda iktisadi hürriyetle elde edilebileceği gerçeğinin kavranmasını sağladı. Bu nedenle Büyük Taarruz sonrasındaki mütareke ve barış müzakerelerinde kapitülasyonların tamamen kaldırılmasında ısrarcı olundu. Yine müzakerelerde Türk Hükümeti yakılan yıkılan arazilerin yeniden imarı için savaş tazminatı talebinde de bulunmuştur.

KAYNAKÇA

TETKİK ESERLER

Afyonkarahisar'dan İzmir'e Birinci Ordunun Karşısında Yunan Sürüleri, Orhaniye Matbaası, (Basım yeri belirsiz) 1339(1923).

AKYÜZ, Yahya. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, 2.Baskı, TTK Yay., Ankara 1988.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338 (1922).

ARALOF, Semen. *Rus Büyükelçisi'nin Hatıralarında Atatürk ve Türkiye*, Kum Saati Yay., İstanbul 2005.

ARI, Kemal. *Büyük Mücadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, 5. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.

ARIKAN, Zeki. *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989.

ARTUÇ, İbrahim. *Büyük Taarruz Başkumandan Meydan Muharebesi*, İstanbul 1986.

ATABEK, Ömer Fevzi. *Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Yay.Hzl. Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Afyon 1997.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk(1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997

ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991.

- ATTİLA, Osman. *Atatürk ve Büyük Zafer*, Güven Matbaası, Ankara 1972.
- AVANAS, Ahmet. *Milli Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998
- AYDIN, Mesut. *Milli Mücadele Döneminde T.B.M.M Hükümeti Tarafından Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992.
- AYGEN, Mehmet S, Ahmet Tunca, Ahmet Sarlık, *Büyük Zafer'e Doğru*, Türkeli Matbaası, Afyon 1984.
- BELEN, Fahri. *Büyük Türk Zaferi(Afyon'dan İzmir'e Kadar)*, Cumhuriyet Gazetesi Yay., 1999.
- Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk(1916-1922)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2003
- ÇALIŞLAR, Orgeneral İzzettin. *Sakarya'dan İzmir'e Kadar 1'nci Kolordu*, Yay.Hzl. Zekeriya Türkmen, Alev Keskin, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 2007.
- DAVER, Bülent. *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993.
- DUMONT, Paul. *Mustafa Kemal*, Kültür Bakanlığı Yay., Terc. Zeki Çelikkol, Ankara 1994.
- EDİB, Halide, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım. *İzmir'den Bursa'ya*, Üçler Matbaası, İstanbul 1974.
- ERGENELİ, Adnan. *Çocukluğumun Savaş Yılları Anıları*, İletişim Yay., İstanbul 1993.
- ESKİ, Mustafa. *Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yankıları*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995.

General Trikopis'in Hatıratı, Dersaadet Matba-i Askeriye, 1339.

GÖRGÜLÜ, İsmet. *Büyük Taarruz*, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1992

GÜNDÜZ, Asım. *Hatıratlarım*, Hzl: İhsan Ilgar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1973.

GÜNGÖR, Selahaddin. *Kumandanlarımızın Harp Hatıraları*, Kanaat Kitapevi, İstanbul 1937.

Harp Mıntıkları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1937.

HÜLAGÜ, Orhan. *Milli Mücadele'de Bursa*, Emre Yay., İstanbul 2001.

JAESCHKE, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar(30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989

KAPANİ, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, 13. Baskı, Bilgi Yay., Ankara 2001.

KARS, Zübeyir. *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999

KESKİN, Mustafa. *Hindistan Müslümanlarından Milli Mücadele'de Türkiye Yardımları(1919-1923)*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991.

KOCATÜRK, Utkan. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin. *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1990.

- Mülâzım Mustafa Hulusi, Bir Kalpaklıının Milli Mücadele Günlüğü*, Yay. Hzl. Bayram Kodaman, Fahrettin Tızlak, Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Uygulama Merkezi Yay., İsparta 2006
- OKAY, Şenay Sezen ve M.Vedat Okay. *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, Yönetici Yay., İstanbul 1983.
- ORBAY, Rauf. *Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım*, C.2, Emre Yay., İstanbul 1993.
- Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Garb Cephesi Erkan-ı Harbiyesi 2. Şubesi Neşriyatı, İstanbul 1339(1923).
- ÖZALP, Kazım. *Milli Mücadele 1919-1922*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998
- ÖZSOY, Osman. *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, Alfa Yay. İstanbul 1998.
- SABİS, Ali İhsan. *İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, C.5, 6, Nehir Yay., İstanbul 1993.
- SHAW, Stanford J. *From Empire to Republic*, Vol.IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2000.
- Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1912*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yay., Ankara 1977.
- ŞİMŞİR, Bilal N. *Atatürk ile Yazışmalar 1920-1923*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- TANSEL, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.IV, Ankara 1978.
- TAŞDELEN, H.Musa. *Siyaset Sosyolojisi*, Kocav Yay., İstanbul 1997.

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal. *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

TURAN, Mustafa. *Yunan Mezalimi(İzmir, Aydın, Manisa, Denizli- 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Türk İstiklal Harbi, *Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz(10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)*, C.II, VI.Kısım,,1.Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1967.

Türk İstiklal Harbi, *Büyük Taarruz(1-31 Ağustos 1022)*, C.II, VI.Kısım, 2.Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

VURAL, Ali Murat. *Yerel Basın ve Kamuoyu*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 1999.

YEL, Selma *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002.

YÜCEER, Saime. *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci(8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)*, Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Bursa 2001.

30 Ağustos Hatıraları, Hzl. Nurer Uğurlu, Cumhuriyet Yay., (Basım yeri belirsiz) 2000.

30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi ve İnkılâplarımız, İdeal Matbaa, Ankara 1933.

MAKALELER

AKANDERE, Osman ve Mehibe Akandere. "Büyük Taarruz Öncesi Akşehir'de Yapılan Komutanlar Toplantısı ve Düzenlenen Futbol Maçının Milli

Mücadelemiz Bakımından Önemi”, *Ata Dergisi*, S.8, Konya 1999, ss. 169-177.

AKDAĞ, Ömer. “Büyük Taarruzdan Önce Yusuf Kemal Bey’in Padişahla Görüşmesi ve Avrupa Seyahati, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIV, S.41, Temmuz 1998, ss.487-512.

AKIN, Veysi. “Mudanya Mütarekesi ve Trakya’nın Kurtuluşu”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, ss.213-220.

ALTAY, Fahrettin. “Büyük Taarruzda Süvari Kolordumuz”, S.18, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Ağustos 1986, ss. 40-53.

ALTINTAŞ, Ahmet. “Koca Behçet’in Hatıratında Milli Mücadele’de Afyonkarahisar, *VII Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2007, ss. 41-47.

ARI, Kemal. “9 Eylül Günü İzmir’e İlk Giren Türk Subayı Yüzbaşı Şerafettin ve İzmir’in Kurtuluşu Üzerine Notları”, *Toplumsal Tarih*, S.77, C.13, Mayıs 2000, ss. 20-24.

ARIKAN, Zeki. “Büyük Taarruz Öncesi Türkiye’nin Durumu”, *X.Milli Egemenlik Sempozyumu “Büyük Taarruz ve Sonuçları”*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1996, ss. 20-38.

AYIŞIĞI, Metin. “30 Ağustos Zaferi ve İstanbul’daki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, C.18, S.105, Eylül 1992, ss. 109-106.

“Atürk’ün Zafer ve Menkıbeleri”, *Yakın Tarihimiz*, S.29, C.2, Ağustos 1962, ss. 382-384.

“Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Büyük Zafer Üzerine”, *Yakın Tarihimiz*, S.16, C.2, Haziran 1962, ss. 63-64.

- BALCIOĞLU, H.Nazif. “İstiklal Savaşı ve Büyük Zafer”, *Taşpınar*, C.VII, S.77, Ağustos 1939, ss.96-101.
- BALCIOĞLU, Mustafa Şayan ve Ulusan Şahin. “Türk Ortodoksları ve Milli Mücadele Döneminde Türk Ortodoks Patrikhanesinin Kurulması”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, ss.77-105.
- BAYUR, Yusuf Hikmet. “Kurtuluş Savaşında Atatürk’ün Dış Siyaseti”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 254, ss. 244-262.
- BELEN, Fahri. “Afyon’dan İzmir’e”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.7, Ağustos 1997, ss. 59-80.
- BELEN, Fahri. “Büyük Taarruz”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, ss. 54-72.
- BELEN, Fahri. “Yunan Cephesi Nasıl Yarıldı”, Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972.
- BERBER, Engin. “Türk Yunan Savaşından Sonra Sivil Tutukluların ve Savaş Tutsaklarının Değişimi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. IV, İzmir 1989, ss.109-138.
- BORAK, Sadi. “Büyük Zafer’in Cephe Gerisi”, *Büyük Zafer’in 50. Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972.
- “Büyük Zafer Üzerine Atatürk’ün 4 Ekim 1922’de T.B.M.M.’de Yaptığı Konuşmadan”, *Taşpınar*, C.1, S.1, Ağustos 1963, ss. 6-16.
- ÇETİNKAYA, Ali. “Büyük Taarruzun Askeri ve Siyasi Ehemmiyeti”, *Taşpınar*, C.I,S.10, Ağustos 1933, ss.218-220.
- ÇULFALI, Mustafa. “İstiklal Harbi Döneminde Türk İngiliz İlişkileri”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, ss. 263-271.

ÇULFALI, Mustafa. “Çanakkale Krizi ve Lloyd George’un İktidardan Düşmesi: Eylül-Ekim 1922”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, S.45, C.XV, Kasım 1999, ss. 801-819.

DOĞANAY, Rahmi. “Büyük Taarruz’da Türk Havacılığı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S.1, Ocak 2003, ss.375-388.

Doğanay, Rahmi. “Milli Mücadele’de Türk Havacılığı ve Başkomutanlık Savaşı’nda Havacıların Rolü”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C.X, S. 2, Ağustos 2008, s. 53-64.

ERKAL, Şükrü. “Büyük Taarruzda Başkumandan Muharebesi”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S.90-91-92, Ağustos- Eylül- Ekim 2004, ss. 34-41.

ERZİNCANLI, Hacı Hafız Ahmet Hilmi. “Bir Anı”, *Taşpınar*, C.II, S.18, Ağustos 1965, ss. 5-6.

EŞREF, Ruşen. “Kutlu Olsun”, *Taşpınar*, C.I,S.10, Ağustos 1933, ss. 221-222.

GÜRSOY, Gencay. “Sağlık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1995.

GÜNDÜZ. “Bolvadin’da Duyuş”, *Taşpınar*, C.I,S.10, Ağustos 1933, ss. 228-229.

GÜNDÜZ, Asım. “ Büyük Taarruz Nasıl Hazırlandı?”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, ss.36-39.

GÜNEŞ, İhsan. “Büyük Taarruz Öncesi Diplomatik Hazırlıklar”, *X.Milli Egemenlik Sempozyumu “Büyük Taarruz ve Sonuçları”*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1996, ss. 39-47.

HACIEMİNOĞLU, M.Necmetin. “Başkumandanlık Meydan Muharebesi 30 Ağustos”, *Türk Kültürü*, S.424, Ağustos 1998, ss. 466-470.

HİLMİ, Süleyman. “Kurtuluşumuzun Hikayesi”, *Taşpınar*, C.2., S.22, Ağustos 1934, ss. 182-184.

HÜSNÜ, Hasan. “25 Ağustos 927’den 27 Ağustos 927’ye Kadar”, *Taşpınar*, C.I.,S.10, Ağustos 1933, ss. 230-232.

İLGAR, Yusuf. “Milli Mücadele Döneminde Afyonkarahisar’da Yunan Mezalimi”, *V.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon Belediyesi Yay., Afyonkarahisar 2000, ss. 372-404.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim. “Türk İstiklal Mücahedesini Konferansları”, Hzl. Hüsamettin Ünsal, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII, S.24, Temmuz 1992, s.643-681.

İNÖNÜ, İsmet. “Sakarya’dan İzmir’e”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, ss. 25-35.

K.S. “(922)nin Unutulmaz Günleri”, *Taşpınar*, C.III, S.34, 27 Ağustos 1935, ss. 225-227.

KAPLANOĞLU, Raif. “Gazeteci Ahmet Refik Kutlay”, *BGC*, S.IV, Aralık 2008, ss. 5-12.

“Kazım Özalp Anlatıyor 30 Ağustos Meydan Muharebesi”, *Yakın Tarihimiz*, S.27, C.3, Ağustos 1992, ss. 3-6.

KOLLU, Atilla. “Büyük Zafer(Öncesi ve Sonrası İle), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VIII, S.24, Temmuz 1992, ss.481-560.

- KÖSTÜKLÜ, Nuri. “Milli Mücadele’de Batı Cephesi Savaşları ve Zaferler”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, ss.168-182.
- KUTAY, Cemal. “ Franklen Buyyon, Müttefiklerin Sulh Şartlarını İzmir’e Nasıl Getirmişti?”, *Tarih Konuşuyor*, S.23, C.V, Mayıs 1966, ss. 2275-2278.
- KÜPELİ, Özer. “Gönen’de Milli Mücadele Yıllarındaki Faaliyetler”, *Toplumsal Tarih*, S. 61, Ocak 1999, ss. 10-21.
- “Mareşal Çakmak Anlatıyor” *Yakın Tarihimiz*, S.28, C.3., Eylül 1962, ss.33-34.
- “Mudanya Konferansı”, *Yakın Tarihimiz*, S.33, C.3, Ekim 1962, ss. 193-195.
- NUTKU, Emrullah. “İstiklal Savaşında Denizciler İstanbul’un Armağanları” *Yakın Tarihimiz*, S.29, C.3, Eylül 1962, ss. 89-91.
- OKAY, Cüneyd. “Osmanlı Dönemi Himaye-i Etfal Cemiyeti Üzerine Belgeler/Notlar”, *Toplumsal Tarih*, S.52, C.9, Nisan 1998, ss. 21-31.
- “Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz’dir. İleri”, *Tarih Konuşuyor*, S.8, C.II, Eylül 1964, ss. 593-597.
- ORTAK, Şaban ve Ahmet Ali Gazel. “Büyük Taarruz ve Sonrasında Yapılan Savaşlarda Başarı Gösterenlerin Ödüllendirilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 86.Yılında Kocatepe Büyük Taarruz Özel Sayısı*, C.X, S.2, Ağustos 2008, ss. 161-243.
- ORTAK, Şaban. “Büyük Taarruz’un TBMM’deki Yansımaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe- Büyük Taarruz Özel Sayısı, C.X, S.2., Ağustos 2008, ss. 65-97.
- ÖNDER, Mehmet. “Akşehir’de Garp Cephesi Karargahı ve Büyük Taarruz Kararı”, *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972.

- ÖNSOY, Rifat. “Milli Mücadele’nin Mali Kaynakları ve Dış Yardımlar”, *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler-*, Hzl. Berna Türkoğan, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002, s. 303-331.
- ÖZEL, Sabahattin. “Türk Ordusunun Özel Sektörde İlk Defa Yer Alması ve Atatürk’ün Büyük Taarruz Öncesinde Kocaeli Grubunu Denetlemesi”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, ss. 139-145.
- ÖZMAKAS, Yavuz. “Nurettin Paşa’nın İzmir Günleri”, *Toplumsal Tarih*, S.77, C.13, Mayıs 2000, ss. 33-39.
- PAKALIN, Mehmet Zeki *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB Yay., İstanbul 1993, s.281.
- PAMUKÇIYAN, Kevork. “Ölümünün Yüzüncü Yılında Hilâl-i Ahmer Kurucusu Dr. Dikran Paşa”, *Tarih ve Toplum*, C.XXIII, S.134, Şubat 1994, ss. 19-22.
- RAHMİ, Namdar. “Zafer Sarhoşlukları”, *Taşpınar*, C.I,S.10, Ağustos 1933, ss. 238-240.
- SAMİ, Kemalettin. “Milli Ordu Nasıl Doğdu, Nasıl Kazandı?!” , *Yakın Tarihimiz*, S.27, C.3, Ağustos 1962, ss. 7-9.
- SONYEL, Salahi R. “Kurtuluş Savaşı Döneminde İstanbul Kabineleri ve İngiliz İstihbarat Servisi”, *Belleten*, C.LXV, S.243, Ağustos 2001, ss.661-708.
- SONYEL, Salahi R. “Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.59, Aralık 2001, ss. 63-72.
- SARISAMAN, Sadık. “Büyük Taarruz’un Türk Basınındaki Yansımaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, Ağustos 2008, ss. 28-52.

ŞARMAN, Kansu. “Büyük Taarruz Hazırlıkları Akşehir’de Futbol Maçı”, *Popüler Tarih*, S.22, Haziran 2002, ss. 14-15.

ŞÜKRÜ, Faruk. “29 Ağustos Yeri”, *Taşpınar*, C.II, S.22, Ağustos 1934, ss. 170-173.

TIZLAK, Fahrettin. “Milli Mücadelenin Sosyal, Ekonomik ve Askeri Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 96, Aralık 1994, ss.50-60

“Trikopis Nasıl Teslim Oldu”, *Yakın Tarihimiz*, S.28, C.III, Eylül 1962, ss.35, 37

TUNCEL, Bedrettin. “Büyük Zafer ve Afyonkarahisar, *Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul 1972.

“Türk İstiklal Savaşında Başkumandanlık Sorunu”, Hzl: İstanbul Tarihi Araştırmalar Grubu, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.18, Ağustos 1986, ss.4-9.

“Yunan Ordusu Kaçıyor”, *Taşpınar*, C.II, S.13, Temmuz 1964, ss. 3-8.

“Yunan Başkumandanı Trikopis Nerede, Kime, Nasıl Teslim Oldu?”, *Tarih Konuşuyor*, S.7, C.II, Ağustos 1964, ss. 509-535.

YÜCEER, Saime. “Bursa’nın Yakılması Olayı”, *Askeri Tarih Bülteni*, S.49, Ağustos 2000, ss.147-155.

TEZ ÇALIŞMALARI

ADALI, Doğan. *Büyük Taarruza Hazırlık Dönemindeki Diplomatik, Siyasi ve Askeri Faaliyetler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.

ALTINTAŞ, Ahmet. *Milli Mücadele Döneminde Afyon ve Havalisi (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990.

EZER, Feyzullah. *Büyük Taarruz Öncesi İkmal ve İaşe*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997.

KIRANLAR, Safiye. *Savaş Yılların'da Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri(1914-1923)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

KOCA, Hüseyin. *Fahrettin Altay Paşa Hayatı-Faaliyetleri-Eserleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990.

TAŞ, Necati Fahri. *Nurettin Paşa'nın Biyografisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Yozgat 1998.

ÜÇÜNCÜ, Uğur *Milli Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da İttihatçılık*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2006.

MECLİS TUTANAKLARI VE KANUNLAR

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.3., İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1985.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.22, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1959.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.23, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1960

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.24, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1960.

Düstur, Üçüncü Tertip, C.III, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929.

ARŞİVLER

ATASE(Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı)

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BCA(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

TİTE(Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi)

Kızılay Arşivi.

GAZETE VE DERGİLER

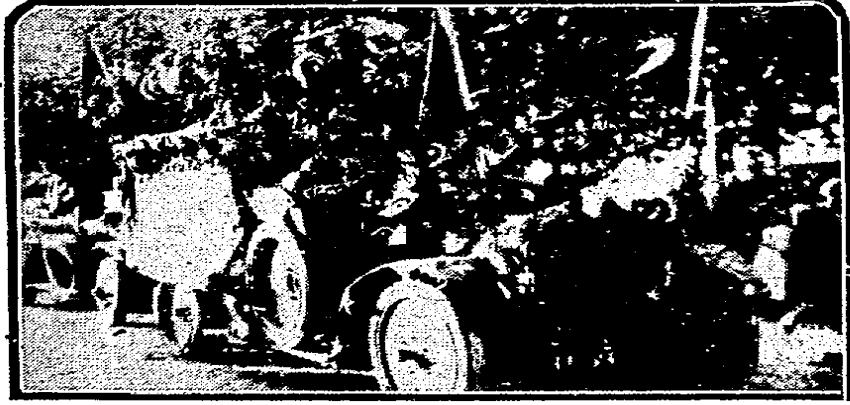
Babalık, Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Adana, İkdâm, İstikbâl, Vakit, Varlık, Açıksöz, Peyâm-ı Sabâh, Islahât, Şark, Sada-yı Hak, Satvet-i Milliyye, Ertuğrul.

Küçük Mecmûa, Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmûası, Sebilürreşâd, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Askeri Tarih Bülteni, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Belleten, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Türk Kültürü, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Yakın Tarihimiz, Ata Dergisi, Popüler Tarih, Taşpınar, Tarih Konuşuyor, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Toplumsal Tarih, BGC(Bursa Gazeteciler Cemiyeti), Tarih ve Toplum, Tarih İncelemeleri Dergisi.

EKLER

اولكى كيجه كى ظفر آلايى

اولكى آقشام از ميرك استرداى مناسبتيله ترتيب ايدين ظفر آلايى پك بارلاق اولمش و خلق صبا حله قدر تظاهرة اتده بولونمشدر .

ظفر آلايى اشتراك ابره اولوموبيل قافور سنده بر اولوموبيل

سوكيلى از ميرك استخلاصى و يونانلىك آنادولوده كى فقرى مزيتلى و اوزينه سرور حله ليله صا صيلان استانبولك ظفر سنلكرى دوام ايديور . دونكى نسته سنده وقتك هم

ظفر آلايى اصناف جمعياى

مساعده سته ميني آتياق قيصاجه قيدايديه بيلديكيز كى اولكى كون دارالكون عالمه سنك تديتيله معظم بر ظفر آلايى ترتيب ايديشدر . يوم مذ كورده ساعت بشه دوغره سراجخانه باشى ، شهزاده باشى ، بايزيد مبدانى ، ديوان بلى و سلطان محمود تريمى مارقرى آلايك سرورخى عاشايه و سنلكاره اشتراكه كلن قادين ، ارككه چولوق چوجوق بيكار جه خلق ايله دولمشدى . ساعت يش بو چوقده فاتح جامى اولوننده ، جوار سو قانلى دولدوروب

شمس الدين بكك فطحي شمس الدين بك استانبول خلقنك بو ميده معظمك اطراقتده اوج سته اول طولاى نوب اليرى الله قالدوروب الهمد حق و عداك ايسته ديكنى خاطر لاشمى و نغ حياتك قوروديني غن ايدين بر دورده آنا وطنده روحنده نور قرآن پارلايان بر قومك سيلكيتوب قانيندينى اشارت

طاشان و بر طرفدن ترامواى جاده سته ، ديكر طرفدن فاتح يارقتنه قادار اوزانان بر كنه ناس آراسته آلايى ترتيب ايديشدر . اولوده ايكي طرفنى سكرى موزه دن آلتش بكيچرى البسه لرنى لايى ايكي كنجك بگله مكدده اولدينى بر كرسى احضار ايديشدى . دارالفنون تاريخ مدرسى وارطفرل ميوث سايى شمس الدين بك بوراده بر نطق ايراد ايتمشدر .

EK:1 İzmir'in kurtuluşu için İstanbul'da yapılan zafer şenliklerinden. Bkz: *Vakit*, 12 Eylül 1922, No: 1705.

صاحب امتياز : احمد جدي

آبونه شرايطي

مهر ايجون سه گوني آني آياي اوج آياي

۷۰۰ ۳۵۰ ۲۰۰ شروشدر

اچيق سوز

جمعه دن ماعداهي گون لئشرا اولئور مستقل فكري غزبه

ئيش محرر : اسماجيل جيب

اداره خانقاهي

نصابريته نكيه آني مبدانته دائره شعور صادر

اعلان شرايطي : سطري (۵) تکررنده (۴) غروشدر

غرب جبهه سنده حرب باشلادی ، نصرت اللهمدن .

بوتون جبهه قهرمان اوردولر من جان و مستولن دشمنه چار پشه مقدهدر .

اچي گوندر تيليجر سويلر نيزك ييلدردن كنه كورد غروب جبهه سنده حرب باشلا مشدر . بوگونكي تيليجر رسيمين ايله بدغازي و آقورن منطقه سنده كي بعض دشمن و واضع مستحكه مستحكه قير مان قتلانتر طرفدن اشغال ايلدليكي تيليجر ايتمكه هدر . هيئت و كيله رئيسي و وفك انديدن مقامولانته كان تقرا افنده قهرمان اوردولر من ك بوتون جبهه دشمنه چار پشه مقده . الدني و فنا كارلنتر ايجون مقده اولان مسود كورنلر ان شالله آرتن ياقلاشقه اولدني ييلدريلكه هدر . اللهك تنجاي و پشه بزمز انديتيز حضر تريك : نعتيه ظفر بزم . اوج ييلدريشمن آياكزي آلتده قور اقمده اولان بيلولرله ديشاشمنك خلاص و رهاسي ياقلاش مشدر . قهرمان اوردولر من نصرت و مظريت مني ايلهلم .

اجرا و كبلاري رئيسي حسين رؤف بك انديشك نافر قزلي روجه آيدر :

— قسطونني ولاشته —

بوگون صاحبون اعتباراً غروب جبهه سنده غزبه باشلا مشدر . قهرمان اوردولر من تلمرس واستقلال وطني نورلر مقمن عارت اولان هلي و نظامين ايف ايجون توفقات سحابه استقرا كديلي جبهه جان و مستولن دشمن ايله چار پشه مقدهدر . حاده و صباح بولبلت جلست عرض ايلدي و مجلس هشت عومي سي امل نئندن مامم ارقاق اوردولر منك ه قافراي جناب خيرالناصر منن تيار ايلمشدر . جدل نئتك ديشدني غفر ضيفيك استحصا ايجون مادي ، معوي ، بنون قورلري ابدال ايلن فنا كارلنتر ايجون مقده اولان مسود كورنلر ان شالله اوتق ياقلاش مشدر . بوتون قهرمانلري و شاپاري و نظريله اولدولر من و قردانلر منن سر كبر منظومه شهادت اولان و ايرخ بشر هواجه سنده للكسز و لكسز برده اللهك خلق اولونده في سيل الله ايترون ايلن ارموز ايجون نصرت الهيهي نقر ايلدم و عابدي مباركه مزود . كال شيوخ و اخلاص ايله تيار و وقت ايلدم . بشون مامورين و فنا كار خاقمك ماده و معنا يار و بهرام ايليرك مجاهدت ملبن : اقيددوز مغضرت اولارني رجا ايلدم انعم .

تروكيا بولك ملت عجمي اجرا و كبلاري رئيسي

حسين رؤف

۲۶ اگستوس ۳۸ تاريخي رسيمي تيليجر

- ۱- قوجا ايل نطقه سنده الهزه تئف معادمان ايلمشدر .
- ۲- سيدقازي و ايجون جبهه لر دنه دشمنك ه واقع مستحكه موعابه طريحي ايله غزبه ايلديان ايش قتلانتر طرفدن ايجون باصقيلر موقبله تيجالاش و دشمن ه واقع مستحكه سنك بعض اقسام ههمي اشغال اولونمشدر . برخلي امير ايجون كچمشدر .

EK: 5. Büyük Taarruzun Başladığı Haberinin Açıksöz Gazetesinde verilmesi. Bkz: Açıksöz, 27 Ağustos 1922, No: 565.

خ ۱۵

بوخلره آرتق صلح قیلد
املا بوزولهدق مای مینتر .
اوحاقده کورمهمن اوزاق دکدر :
من حیس سراینده بیاض براقلر .
ضیا کوله آاپ

بویوله شلکلر

لورد و صحرک سوکیل ازمیر منه کیردیکی .
صباح ایرکندن طویله اعلان اییلدی .
شور . شوغدن . سوخیق درحال حرکت
کلدی . مناره لردن . تکیر ندالری . سلوات
شریفة ساری کوك قیست دوشرو و کسامکه
باشلادی . جاده لردن بوتون دقانلر . روسی
دائرلر . خصوصاً اولرملی براقاره . شرقک
اک کوزهل خالیاریله کلچ اودالری کی
دونایامشدی . اقتصادی مملکتری تمیل
ایدن اسناف هیئتلی . هریری کندی
بایالهک آرقه سنده یوروپهرک . بادیه به
دوشرو کلچورلردی . لطان . دارالمسلمین .
نونه مکتبلریله دارالایتام . کتبی ده ملی
براقلری میز یوکساکتورک جبهه قوماندانلی .
دائرة سنک قارشیسقده کی میدانه دوشرو
کیدیورلردی . اوراده . قهرملز هرکرلر من
ابکی سیرا دیزیلشدی . هرکری باندومی

EK: 6. Diyarbakır'daki Zafer Kutlamalarının *Küçük Mecmua*'ya Yansıması. Bkz: *Küçük Mecmua*, 11 Eylül 1922, S. 15.

706 نومرو: 10 ايلول 1338 1922 - 5 بازار 6 -

اداره و طبع محل: اتومبيله (استقبال) بودرد
 آيوه شرايطي: بندنه ادهالته اوزومر كولايدن مظهر بهر سله 1000 آن آي 100
 اوج آي 20 مروضدر
 تلفرافي آدوسى: طرزون - استقبال - تلفون نومروسى: 28
 نسخيسى (100) پارستر كون جيش اسخار اون مروضدر

اصحاب امتياز وسر محردى: فاتق احمد
 ملك وسفر ايون ميه اولان اته ميهل مزار آييدر دوج اولان ادرق اعده اولان
 امور محروبه ايون هيت محروبه مديريته امور ادر ايون ادر مامور له مرامر حمت اولون
 اعلانات مديريته ادره مشولت قبول ايتز

اربع تأسيسى [1334 - 1918]
 چه اوتندن مصادركون لفر اولونر سياسي مامر مسخر الاصلار برك مروضدر

(حق) لاه (ظلم) ه قارشى ايتدى ظفران بكه شالي رسودنده تاريخه يازان بويوك تورك ملتى ا مژدهل اولسون:

كوزهل ازمير قلعهلر نه دون صباحدن اعتباراً يك شانلى بايراغز ركز ايدلمش بولونويور .

مؤذنلر، تكبير آلک .. مؤمنلر، حمد و ثنا ايدک !

دوشمان سرنگون اولدى .. كوزهل ازمير ال بايراغه قاوشدى

رسى بليغ: 9 ايلول 338 مظهر اردومرگ قهرمان سواريدرى بوگون جمه ايرتى اولكدن اول ساعت اولده
 خلافت سويهل كوز ياشورى ازمينه ازمير داخل اولشدر . اناطولى ازانسى اوج شنهپ شجاوز دورئ اقتراادن حكره اناطوه
 قاوشان كوزلر بويوك حسترتنه سالادلار - اسكار اردومره وهنر مكار مانيزه شكران تيريكلى عرش ايتز - اناطولى ازانسى
 آقره: 9 (خصوصى حمار مزدن) ايلو مساح اولده ازمير كيردك بويوك كوني بشير ادرم . عنان زاده حمدى
 آقره: 9 - اناطولى بوساخ زوال اولده ازميره كيرشدر . عنان زاده حمدى

مشموم كون 15 - مائس - 335
 كوزهل ازميره بو
 دن نوال ايريشدى

9 - ايلول - 338
 كوزهل ازميره
 موصاح قاوشدق .

3 سنه 3 اي 24 كون سورن اوزون، اليم بر حسترتى دون كومدك . شيمدى بوزكلر يميزده تاريخه شان و يردن بر عزت
 نهايت سز اعتمادي قاراجختى مغلوب ايدن ابد زنده حياتيتمزك نوتون جهانده عكس انداز نشو و - عادتى وار .

EK: 7. İzmir'in Kurtuluşunun *İstikbâl* Gazetesi Tarafından Duyuruluşu. Bkz: *İstikbâl*, 10 Eylül 1922, No: 706.

708 نومرو: 12 ايلول 1338 1922 - 5 بازار 6 -

اداره و طبع محل: ساقز ميدانه (استقبال) بودرد
 آيوه شرايطي: بندنه ادهالته اوزومر كولايدن مظهر بهر سله 1000 آن آي 100
 اوج آي 20 مروضدر
 تلفرافي آدوسى: طرزون - استقبال - تلفون نومروسى: 28
 نسخيسى (100) پارستر كون جيش اسخار اون مروضدر

اصحاب امتياز وسر محردى: فاتق احمد
 ملك وسفر ايون ميه اولان اته ميهل مزار آييدر دوج اولان ادرق اعده اولان
 امور محروبه ايون هيت محروبه مديريته امور ادر ايون ادر مامور له مرامر حمت اولون
 اعلانات مديريته ادره مشولت قبول ايتز

اربع تأسيسى [1334 - 1918]
 چه اوتندن مصادركون لفر اولونر سياسي مامر مسخر الاصلار برك مروضدر

ظفرن ظفره قوشان تورك (يشيل بروسه) مزده دون قوبر تولدى، مژدهلر اولسون

آقره: 11 ايلول - (غابت مستجلدر) مون وعنايت بارى و امداو دوشان جاب پشميرى ايله
 شيل بروسه مزده قاوشيليمزى بشير ايلره
 داخله وكلى: عهدهلا

آقره: 11 ايلول - (خصوصى حمار مزدن) يشيل بروسه مزده قهرمان اطماتين طرفدن بوگون استرداه
 اولونشدر . بشير ايله م . شهره ليك كيردن نوماندان ميرالاي خالديكدر كان صالح
 دون بويوك اوغل ايكينه اول (عنان) ك مرادى تكدله برك ه قورديتلك سلطنتى
 فاتق كور، دهيشدى . عنان لوقار ييك سونكوسى بوسوزه بوناك سلطنتى
 اناطولى ايلار نه كونهك حواب بويوز .

8 اغوز 336
 بيشيل بروسه مزه
 دوشايه كويدي قارا كون

11 ايلول 338
 بيشيل بروسه مزه
 قاروشيليمزى عرش كون

بوز رسى بليغ آقره: 12 - آ بوگون بوزك مانت عسلده مدامه مليه و نيل كاظم پاشا حضرتلى روسه لكر اردومر ط قندن استرداه ايدى اعصابه بشير ايش و شتلى سورنده الفيت لامنتدر . بيشيل بويوك استخلاصى آقرمده
 كيرى ريزه موب احداثيه در حال اعلان ايتلر وهطره . اناطارات مستركاره شلامنتدر . اناطولى ازانسى بويوك مانيزه وانوك خلاصكار اردوسه قديم تبركات ايلر .
 اناطولى ازانسى

EK: 8. Bursa'nın Kurtuluşunun *İstikbâl* Gazetesi Tarafından Duyuruluşu. Bkz: *İstikbal*, 12 Eylül 1922, No: 708.

EK: 9. Afyonkarahisar'ın Kurtuluşunun *Satvet-i Milliye*'ye Yansıması. Bkz: *Satvet-i Milliye*, 28 Ağustos 1922, No: 22.

EK: 10. Büyük Taarruzun başladığı ve bu sebeple Kars ve Erzurum'da Tezahüratların Yapıldığına Dair *Varlık*'ta Çıkan Haberler. Bkz: *Varlık*, 28 Ağustos 1922, No: 75.

EK: 11. *Islahât* Gazetesinde Sansürlenlen Bir Başyazı. Bkz: *Islahât*, 26 Ağustos 1922, No: 1171.

روایت کرده قوتفرانس بر کوزندیک دملو پلانجی لوتید چورج رئیس اوله جتی و محاربلرده همان دعوت اوله جتی

شیرین

یونان حکومتی متارکه عقدی ایچون انکارنه نک ترمطنی ایسته هشدن انکارنه بولابده فرانسه وایتالیایله مذاکره ایدیور

JOURNAL QUOTIDIEN "CHARK" - SMYRNE
شیرین روزنامه

عدد ۱۲۰۰
تاریخ ۱۹۲۲
قیمت ۱۰۰

تاریخ ۱۹۲۲
قیمت ۱۰۰

اعتدال - اعتماد

یونان و فرانسه...
اعتدال و اعتماد...
یونان و فرانسه...
اعتدال و اعتماد...

بیاننامه

بیاننامه...
بیاننامه...
بیاننامه...

هر کون برتره

هر کون برتره...
هر کون برتره...
هر کون برتره...

بر مهم آرماسیتله

بر مهم آرماسیتله...
بر مهم آرماسیتله...
بر مهم آرماسیتله...

جریمه یا دم وظیفه مرد

جریمه یا دم وظیفه مرد...
جریمه یا دم وظیفه مرد...
جریمه یا دم وظیفه مرد...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

استانبول و دیگر تورکیه رقاصه نه دیور

استانبول و دیگر تورکیه رقاصه نه دیور...
استانبول و دیگر تورکیه رقاصه نه دیور...
استانبول و دیگر تورکیه رقاصه نه دیور...

ایزلار لاری اسیلر رقاصه نه

ایزلار لاری اسیلر رقاصه نه...
ایزلار لاری اسیلر رقاصه نه...
ایزلار لاری اسیلر رقاصه نه...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

ولایت حوادق

ولایت حوادق...
ولایت حوادق...
ولایت حوادق...

EK: 12. İzmir'in Kurtuluşundan Bir Gün Önceki Şark Gazetesi. Bkz: Şark, 8 Eylül 1922, No: 1220.

EK: 13. İzmir'in Kurtuluşundan İki Gün Önceki *Sada-yı Hak* Gazetesi. *Sada-yı Hak*, 7 Eylül 1922, No: 14.

آطیجی

سالی : ۳۵۲ - ۱۶۹

صاحب و مسئول مدیری : احمد وصیری

مجلسی (۱۶۹۰) آبان آبی ۷۰۰ ارچ
آبزنه شانهی آبی ۳۷۵ غروش . بودکا غاری :
بیانی ۱۶۹۰ آبان آبی ۱۰۰۰ ارچ آبی ۵۰۰ غروش

مجمعیته سنده ماها هرکونه بیچاره (شانی) غزور

نخستنی هرزده ۵ فروشدر

۵ حرم ۱۳۴۱ سال ۲۹ اغستوس ۱۳۳۸ آدوس : آمله ده قلمه قوسی (یکی آمله)

نه لرده بری عزیز طویر اقل مرزی یاقین برینه ویره ، قرده سارمرزی بوغاز لایانه هیبرود اردوسنه
قهارضربه لرینه بره قهرمانه اردوسنک بویوک قوماندانلری

اردوسنک ظفر بنده عالر
ایده لم ، فان و جهانلری
استقلال ملی اوغرنده
آقیتان قهرمانلرمرزی
دوشونلم

المرک عنایتله بک بقینه
قهرمانه اردوسنک بویوک
آنا وطنی ظلمده ، آنده
فورناراجو ، خودیین
ظالم دشمنی تماماً دکنه
دوگر جکدر .

آدمی
مجلسی
سالی : ۳۵۲ - ۱۶۹

صاحب و مسئول مدیری : احمد وصیری

مجلسی (۱۶۹۰) آبان آبی ۷۰۰ ارچ
آبزنه شانهی آبی ۳۷۵ غروش . بودکا غاری :
بیانی ۱۶۹۰ آبان آبی ۱۰۰۰ ارچ آبی ۵۰۰ غروش

نخستنی هرزده ۵ فروشدر

۵ حرم ۱۳۴۱ سال ۲۹ اغستوس ۱۳۳۸ آدوس : آمله ده قلمه قوسی (یکی آمله)

نه لرده بری عزیز طویر اقل مرزی یاقین برینه ویره ، قرده سارمرزی بوغاز لایانه هیبرود اردوسنه
قهارضربه لرینه بره قهرمانه اردوسنک بویوک قوماندانلری

غرب اردوری قوماندان
عصمت باشا مقدر لری

خلاصکار اردوسنک بویوک قوماندان

ارکانحریه موبده لری
فرزی باشا مقدر لری

غازی باشا

ایچره مادی و معنوی
پروژه قوتلری ایشال
ایلمین فریادلر ایچرن
قدر اولونه مسعود
کونر ایشالو آرن
یاندیشنده . هوپردا
بیکیم بونور لغیبور
باشیر ایشیک مسعود
کونلرک مقدر مادی اولون
اوندو قهرمانه اردوسن
آقینه لره دهالمرزی
دشمنده نظیر
ایچشده .

ایکین - یلهدی مؤثر لغیبور لغرایدن
ایچرا کباری و شیری
عصمت بونور باشا لری

امیرا و کینلری روسی
مسجد رؤف باشا لری
تعمیرتده : " قهرمانه
اردوسنک مونس و
استقلال وطنی قورمان .
مدرسه عیادت اولونه
علمی و فنی ایضا
ایچره قوتلرک جهانبیور
اشاراً تکمیل جبروده
مادی دستوری دوشماندر
یاندیشقورور . جیرال
ملک برایتنده بری
قدر قوتلرک استمهال

ارکان حریه ساری
عصمت باشا مقدر لری

غلام طارمرزون برغروب

ایچشده و لری
قهرمان باشا مقدر لری

EK: 15. Büyük Taarruzun Başlamasının Yeni Adana gazetesince altın sarısı yazıyla Adana kamuoyuna aktarılması. Bkz: Yeni Adana, 29 Ağustos 1922, No: 169-352.

اسلامک بووک ظفیری

حق پونڈہ قلیجی صیران مبارک اردومنک یک سریع آیدلرله
تأمین ایلش اولدینی خالیت قلمیه ، عقلره ، وله ویره جک بر ماهیتی
حائز بولور . جهانی حیرتده دوشورن حمت ، قارشیمزده بونجه
زماندنیری اخذ موقع ایدن غدار دشمنزک هر درلو مالزمه حریبهجه
بزه فائق برحاله بولوندینی کقبیندر .

یونانلیر ، بوتون موجودیتلریله آناتولی سرکدشتنک خولیا سنه
دوشورک آکا کوره کنیدیلری حاضره مشلر ، بدایتدنیری حدسز
حسابسز مهمات ، مالزمه حریبه ندارک اتمشلر ، وار قوتی بازویه
ویره رک تحت اشغاللرئده یونان موافق تصورک فوقده دینهجک بر
حاله محکم و ترصین ایشلردی . انکلتره دن بیدولا ندارک ایلدکاری
وسائط و وسائل حریبه ، سنلرجه حرب ایتمه بقاً ماباغ کفایت
ایدیوردی الحصل یونان اردوسنک مالک اولدینی بر آلت و جهاز حرب
پوغیدی . دینه بیلرکه معناً و روحاً کوچوک و حقیر طامش اولان
متردی ، سفیل یونان بوتون اسباب مادیه به صاحبیدی . هر شیدن
زیاده دکرلرده سر بست اییدی ، حرب کیلرینه ، غلبه واپورلرینه ده مالکنیدی .
طوپلرینی ، جیخان سنه ، او طوموبیل و طیارلرینی ، هر شیشی دوشوریدن
دوغری به انکلتره دن زمره ، اورادنده النده بولنان شمندورفرله اشغال
اچش اولدینی موافقه قدر کال سمرتلله طاشیوردی . یونانستانه یک
قریب بولند یغندن سوقیات عسکر به سنه ده قولایندله یاپیوردی .

بوتون بوتمداد ایلدیکمز سهوانلردن باشقه بوظلم دشمنمز ، جهانه
حاکم اولان انکلتره نیک توجه و محابته ده مظهر بولئیوردی . حرب
عمومی انساننده هر درلو مادی و معنوی زیانلردن مصون قالان یونان
اردوسی بزمکبله مقایسه قبول ایتز بر حال دماهیتده اییدی .
بالاده صاحبیدیمز اسباب و عواملی نظر دفته آلانلر یونانلیلرک
هر حالده تیجه ده احرار فوق ایده جکارینه امین ایدیلر . انکلتره
یونانلیلر قارشو هر درلو معاوضی ابدال ایتدی . خزینتسک قپوسی
آچیدی ، باره ، مهمات ، طیاره ، طوب ، فنک ، اوتوموبیل ،
الحاصل حرب ایچون لازم اولان بوتون آلات و ادواتی ویدی .
بو قدر کیشیل و مادی و وسائله مالک اولان یونانلیلرک کونک برنده
برهفته ایچنده آناتولی اردوسنه منلوب اوله جقلری هیچ زفرده
تصور مجمل یله ایتزدی .

چونکه دنیا بیلردی که ، بزم یونانستانه نسه وضعیتمز یک مشکل ،
حاضر لغنز مان هیچ نابه سنده اییدی . بر کره ناسر دیوانه قارشی حق
سیاحتی مدافعه ایچون قیلجنه صاریلان بزمسلمانلر ، عسکر مز ، مملکت مز
ناظر ایلش حرب و باقان محارب لردن باشلا یورق حرب عمومی نکه

صوکدوقه لرینه قدر بیر اتمش ، منابعمز بوسوتون قوروش و بی تختمز
بیله اشغال آلتله آلتش اولدینی حالده یوقدن وارلق وجوده کتیزه .
بیلیمز هر جاها مضدر ، طادنا غیر قابل برسنله کی تاقی ایدی یوردی .
اودت ، اعتراف ایتک لازم کایسه ماده هیچ بر شیشه ، هیچ
بر واسطه و یاردیمه مالک و لئیوردی . یونانلیلر هر شیشه بیدولا مالک ایکن
بزمحرومیت ایچنده ایدک . لکن بزم بالکنز و بالکنز بر شیشمز واردی : ایماغزه
ایشته آتیجی بو ایمان ایله درکه ناسر دشمنه قارشی کوکس کردک ،
توکلاک علی الله دینه رک حقمزی ، مدافعه به قبولدی .

بو ، بو یوک بر امتحان بونیدی . زمان زمان بو یوک تهلکله ره مرض
قالان اسلام ایچون یته حیات مات زمان کیشدی . اسلام آفاقی
مظل بولوطر قابلاشمش ، اسلام موجودیتی عظیم تهلکله ره دوشمشدی .
ایمانی ضعیف اولانلر ترده ، یأس و قنوره دوشدی ، دشمنه تسلیم
اولدی ترجمیح ایتدی . لکن اولوالعزم مؤمنلر جهساده بایر اقلرینی
آچیدیلر . ذلتله یاشامقدانسه شرفله اولدی ترجمیح ایتدیلر . وسائل
مادیه نیک تقدانی اولدی هیچ یأسه دوشورمیدی . توکسارنده کی هنرم ایمان ،
اولری طر نالریله ، دیشلر به مجاهده ایتدیرجه قدر قوی اییدی .

بو عزم و ایمان ایله ایشه باشلادی . بیک درلومنتقارله ، یوقلقلرله
اسباب مادیه نیک تأمیننه چالیشلیدی . حدسز حسابسز محرومیتلرله
قاتلانیلدی . آچی کونلره صبر ایدیلدی . فلا کتیزه تحمل اولوددی .
زحمتیزه ، مشقتلرله کوکس کریدلی . هب بو کون دوشونلرله او
بی پایان مشکلات فتحام اولوندی . نهایت بو یوک کون کلیدی . حقک
مدافعی اولان اسلام اردوسی حرکت باشلادی . دشمنک یوزیکلرجه
آدم ، میلیارلرجه باره صرف ایدرک اوچ سنه ده آدیغنی برهفته ،
اون کون ایچنده استرداد ایتدی . دشمنک بوتون اردوسی کلایلا
محو و پریشان ایدلی . طوپلرینی ، مهماتی ، وسائله نقلیه سنی اغتنام
ایتدی . قوماندانلرینی ، ارکان حربی سنی ، ضابطاتی ، اونیکلرجه
افرادنی اسیر آلدی . دشمن اردولری تارمار اولدی . تاریخ عالمده
منلی کوروله شش بر هزیمته اوهرادی . اسلامک حربینه صوقله رقی
اوچ سنه نهادیا ظلم و وحشتله او کوزل سلام دیارینی قاصوب قاوران ،
محصوملری اولدورن ، مه ووره لری خرابه زاره جویرن ، هر
قوندینی بره ظلم و آتش ساچان او قودورمش صلیب اردوسنک
افرادنی طاقت مستحق اولدقلری جزای بولدیلر . حقک و عدالتک قلیجی
صاعقه کی تیهرینه ایتدی . سلاحلرینی آتورق ذلیل و سرگردان
طاغله ، وادیلرله بایلدیلر . لرلی اوپورق کیمک ایستدیلر ،
طاشاری ده لهرک صافلاقمه ساواشدیلر . فقط هیچ بری کار ایتدی .
عدالت سبحانیی اجراه واسطه اولان ایمان اردوسی ، بیلان آزر
کی او ظالملرک ققارینی آزدیلر . طاغله ، طاشار ، اوولر ، وادیلر
ظالملرک لاشلرله طولدی . آناتولی یونانک مزاری اولدی .

EK: 16. Elde Edilen Zaferin Sebilürreşad Dergisine Yansımaları. Bkz: Sebilürreşad,

7 Eylül 1922, S. 516, s.263.

ظفر شنلکری مناسبتیه موزه عسکری مدیر محترمی احمد مختار پاشا حضرتلری طرفدن «۵۰» غروشه مایه اوانان قارپوزک آیاصوفیه جامعی حاویسنده هلال احمر نامه موقع مزایده به وضعی صره سنده خلقک مهالکانه اشتراکی

اجتماعنده تنسیب ایدیلش اولغله استانبول خلقنکده بوامر خیره و معاونه اشتراکی اسبابنک تأمین ریجا ایدیلکده در. خلقمزنک و وطن احتیاجاتی بزدن دها آتی تقدیر ایده چکی طبعیدر هلال احمر جمعیتی مرکز عمومیسی بوجهته مخصوص اوله رق ویریله چک اعاناتی قبوله آماده اولوب استانبول اهالیسنک بو ایدیلکه کمال تهالکله اشتراک ایتمسه منتظر بولنقده در .

دارالفنون فنار آلائی وهلال احمر

ملی اردونک از میری تخلیصی مناسبتیه دارالفنون طرفندن ترتیب اولنان فنار آلائی فاتح شهزاده باشی - پایزید دیوان یولی طریقله حرکت ایدرکن سلطان محمود تر به سندن نور عثمانیه به صابهرق هلال احمر مرکز عمومیسی اوکنندن

— ۲۹۹ —

ستانبول خاتی خراب اولان ممالک تله اهالیسنه

معاونه دعوت ایدیور

آقرده هیئت وکیله رئیس حسین رؤف بک افندی دن هلال احمر مرکز عمومیسنه وارد اولان تلغرافنامه ده :

دشمنک ترک و تخلیه ایدیکی قصبه و کویلرده ایقاع ایدیکی فجایع دولایسیله بیوک سفالت و ضرورت ایچنده قالان اهالی به خلقمزن طرفندن کرک تقدآ و کرک عیناً یاپیله جق تبرعات یچون هر طرفده تشکیلاتی موجود هلال احمرک نوسطی و درج ایدیله چک نقود و اشیا نک دوغروجه آقرده هلال احمر مرکزینسه کوندریلیسی هیئت وکیله نک ۶ ایلول سنه ۳۳۸ تاریخلی

ÖZGEÇMİŞ

AD SOYAD: Uğur Üçüncü

ANABİLİMDALI: Tarih

Kişisel Bilgiler:

Doğum yeri ve yılı: Torul/Gümüşhane 1981

Eğitim:

Yüksek Lisans: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisans: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Lise: İzmir Büyük Çiğli Lisesi

İş/İstihdam: Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör.

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri

Türk Eğitim Sen, Türk Ocağı.

Alınan Burs ve Ödüller

İzmir Ticaret Odası Bursu, Zorlu Eğitim Bursu, Erasmus Bursu.

Yabancı Dil ve Puanı(ÜDS, KPDS, TOEFL, Dönemi ile birlikte)

ÜDS: 70, (Ekim 2006)